

SUNUŞ

İnsanlık tarihi, genel anlamda, devrim hareketleriyle örülmüştür. Bazen sessiz yada gürültülü, bazen durgun yada canlı, bazen herhangi bir geçiş kadar yumuşak, ama çoğu kez korkunç ve kanlı geçen bu hareketler, insanlık tarihinin başlangıcından bugüne süregelen evrimini belirler. Devrimler, yeni çağlar açar, o çağları yeni devrimlerin belirlediği yeni çağlar izler. Tarih, ilerlemek ve bugünün düzenini aşmak isteyen güçlerle, süregiden durumu korumak isteyen güçler arasındaki sürekli çatışmayla yazılmıştır.

Bu çatışma, yeninin eskiyle, doğmakta olanın tükenmekte olanla kesin ve tez sonuç verecek bir çatışmaya girmesidir. Devrim köklü ve çabuk değişimler olarak tanımlanabilir. Bu tanım onun birbirinden ayrılmaz iki yönünü, tükenmişin bütün kalıntılarını temizlemeyi amaçlayan yönüyle, yeniye çabucak geçerli kılmayı amaçlayan yönünü ortaya koyar. Demek ki, devrimler köktenci ve acelecidir.

Bununla birlikte, bu ansiklopedinin sayfaları arasında yakından göreceğimiz gibi, devrim bu iki yönünü kolayca gerçekleştiremez. Genellikle devrimler yarım kalır yada varamadığı bazı hedeflerine yeni devrimlerle varmak ister. Bunu biz bir devrimin birbirinden bağımsız görünen, ama gerçekte bağımsız olmayan aşamalar içinde gerçekleşmesi olarak anlayabiliriz. Her devrim, devrim adına ters düşmemek için, kendini sürekli olarak oturtmaya çalışmak zorundadır. Başladıktan bir süre sonra kendini unutan devrimler, önünde sonunda başladıkları yere dönmek, hattâ daha gerilere dönmek zorunda kalırlar. Bu dönüş, çok zaman kanlı ve acılı olur. Geçmiş yüzyılların ve yüzyılımızın büyük devrimleri, kendisiyle hesaplaşmayı elden bırakmayan, getirdiği aşamaların ve götürdüğü eskimişliklerin hesabını durmadan çıkaran devrimler olmuştur.

Devrimleri iyi kavrayabilmek için, olaylar dizisini öğrenmekle yetinmemeli, devrimi yaratan koşulları öğrenmeliyiz. Bu da, bu ansiklopedide olduğu gibi, bir toplum incelenmesini zorunlu kılar. Bir başka deyişle, bir devrimi öğrenebilmek için, o devrimi gerçekleştiren toplumun koşullarını iyi bilmeliyiz. Yoksa, yanılmalara düşeriz, olayları yanlış yorumlarız, tek tek durumları genelgeçer durumlar olarak değerlendirmeye kalkarız, çok açık, çok belirgin olguları bile bulanık kuşkgötürür olgular olarak belirleriz.

Devrimleri, karşı-devrimler engeller. Bazen bir devrim kendi karşıtı önünde başarısızlığa uğrar. Bazen de bir karşı-devrim bir devrim gibi gelir, yerleşir, toplumları gerilemeye ve yıkılmaya götürür. Yüzyıllar bu karşıtlığın yarattığı olaylarla doludur.

Çağımız bir devrimler ve karşı-devrimler çağı oldu. Dünyanın en büyük devrimleri (Bolşevik Devrimi, Çin Devrimi, Küba Devrimi v.b.) ve karşı-devrimler (Nazizm, Faşizm v.b.) yüzyılın eseridir. Kitlelerin uyanışı, en önemlisi de insanların artık yeni kölelik biçimleri yaşamaya katlanamayacak kadar bilinçlenmiş oluşu, tek tek kişilerden çok, toplumların ortak mutluluğuna dayanan düzenler getirdi.

Devrimler ve Karşı-Devrimler Tarihi Andiklopedisi, dünyanın büyük devrim ve karşı-devrimlerini nedenleriyle, kuramlarıyla, açmazlarıyla, güçlükleriyle, sapmalarıyla veriyor. Bu büyük eserde okurlarımız, bütün bir tarihin, özellikle çağdaş tarihin en önemli sayfalarını bulacaklardır.

GELİŞİM YAYINLARI

Çin devrimi

Çin toplumunun tarihsel evrimi

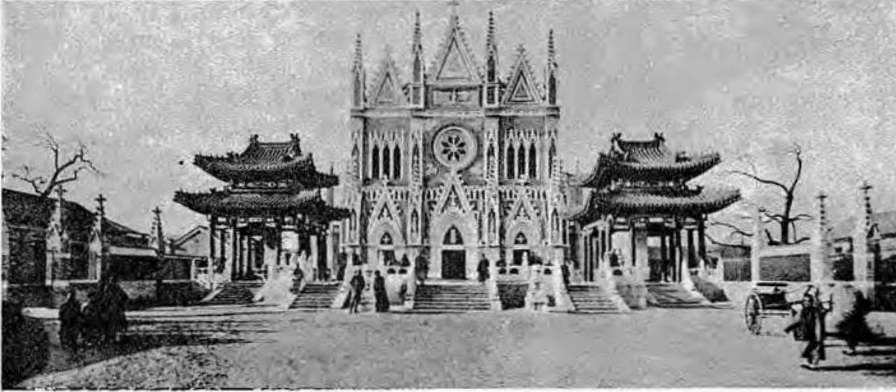
Uçsuz bucaksız Çin'in, uçsuz bucaksız bir tarihi vardır. Bu tarih, M.Ö. X. yüzyıla, hattâ daha öncelere, efsanelerle renklenen ve unutulmuş karanlıklarına gömülmüş olan zamanlara dayanır. Dünyayı tanrılarla ve cinlerle dolu sayan eski çinlilerden kopup, dünyaya yeni bir devrim örneği sunan yeni çinlilere ulaşan bu koca tarih, eşsiz bir uygarlığı, çin uygarlığını bağrında taşır.

Bu uygarlık, M.Ö. V. yüzyılla birlikte, Konfüçius'çuluk denen dünya görüşünü yarattı, böylece kesin ahlâk kuralları edindi. Eski çin düşüncesini belirleyen insanseverliğin kaynağı bu oluşumdadır. Toplumsal düzeni evrensel düzenle bir tutan bu felsefe, iyilikçiliği ve saygınlığı önermekteydi. Dinden çok ahlâka, mistiklikten çok siyasete yönelen Konfüçius'çuluk, çin toplumunu yüzyıllar boyunca derinden etkiledi. Konfüçius'çuluk, imparator otoritesini ve bu otoritenin yerleşmesi için gerekli olan disiplinli eğitimi şart koşuyordu. Bireyci ahlâka olduğu kadar toplumsal sorumluluğa da ağırlık veren bu katı kavrayış, Çin'deki öteki felsefelerden, örneğin inancı

*Peng Bin'in bu tablosu
Büyük Yürüyüş'ü
tasvir ediyor.*

Batı'nın sürekli baskısıyla, giderek yoğunlaşan «beyaz» akını Çin'i güç durumlara soktu. Beyazlar, Çin topraklarını işgal etmekten çok, Çin uygarlığını bozmayı tercih ediyorlardı: ticaret alanını (fotoğraf 1: imparatorluk zamanında demiryolları şirketinin bir istasyonunda görevli Avrupalılar), din alanını (fotoğraf 2: garip bir görünüş yaratan pavyonlarla sarılı Pekin katedrali), eğitim alanını (fotoğraf 3: Pekin üniversitesinde görevli avrupalı öğretmenler topluluğu) ve sanayiın çok önemli bölümlerini ellerine geçiren güçler, Peki'nin giderek yabancı bölgelere ayrılmış bir şehir haline getirdiler. Bu durum elbette tepki yaratacaktı: Yabancıların bulunduğu bölgelerde nöbet bekleyen batılı askerlerin canavarca bastırdığı Bokserler ayaklanması ilk «patlama» sayılabilir.

akla uydurmaya çalışan Tao'culuktan çok daha etkili olmuştur. Çin tarihini kuran her oluşumu, Konfüçius'çulukla olan bağları içinde ele almadan anlamak zordur.

ret yapmaya zorlanmıştır. Bu alışveriş, bir süre sonra, Çin'e çok sayıda yabancı gelmesi sonucunu doğuracaktır.

devrime doğru

Çin'in tarihi de, her ülkenin tarihi gibi, sayısız olaylarla örülmüştür. Her ülkenin tarihi gibi, Çin'in tarihi de, saltanat kavgalarıyla, iç karışıklıklarla, savaşlarla ve bütün bunların arasında çiçeklenen sürekli bilinçlenmelerle kurulmuştur.

Çin'in tarihi her ülkenin tarihine benzer. Ancak bu tarih, XIX. yüzyılın ortalarında apayrı bir görünüm almaya başladı. Bu değişikliği kavrayabilmek için, XVII. yüzyıla dönmemiz gerekecek.

XVII. yüzyıl, Çin'de, Mançu sülâlesinin kurulma ve yerleşme çabalarıyla geçti. Bu yüzyıl, aynı zamanda, batılı din ve sermaye temsilcilerinin Çin'e iyiden iyiye göz diktikleri, giderek Çin'de büyük ölçüde etkili olmaya başladıkları yüzyıllardır. Ancak, Avrupa'nın asıl ağırlığı bu ülkede XIX. yüzyıl ortalarından sonra duyulmuş, Çin, bu yüzyılda, avrupalılarla tica-

ret yapmaya zorlanmıştır. Bu alışveriş, bir süre sonra, Çin'e çok sayıda yabancı gelmesi sonucunu doğuracaktır. 1830'da çinliler yabancı misyonerleri sınır dışı ettiler. Bu durum Çin'de avrupalı etkinliğini azaltmadı. Yabancı tüccarlar, özellikle ingiliz ve portekizli tüccarlar, çinlilere afyon satıyorlar, buna karşılık onlardan çay ve ipek alıyorlardı. Çin toplumu, giderek, afyonun zorunlu tüketicisi durumuna gelmekteydi. Afyon alışkanlığı kolaylaştıran nedenlerin başında, giderek, bir devlet öğretisi haline gelmiş olan Konfüçius'çuluğun ve öteki felsefe ve din anlayışlarının baskısını bulmak mümkündür. Ama ne olursa olsun, avrupalılar, çinlilere afyon içirmekte kararlıydılar.

1839'da Pekin hükümeti, afyon ithalini yasaklayan eski bir emirnameyi yeniden uygulamaya karar verdi. Bu karardan hemen sonra bir afyon stoku ele geçirildi ve imha edildi. İngiliz hükümeti bu durum karşısında Kanton'u bombaladı (1841). İngilizler Şanghay'ı işgal ettiler ve Nankin'e doğru ilerlediler. 1842'de imzalanan antlaşma Çin'in yenilgisini onaylıyordu: beş çin limanı ingiliz ticaretine açık tutulacak.

Hongkong da İngiltere'ye bırakılacaktı.

Bu savaşa *Afyon Savaşı* denir.

devrimi hazırlayan koşullar

Çin komünistleri, yarım yüzyıl kadar önce şu tanımlamayı yaptılar:

«Çin devrimi, emperyalizme ve feodalizme karşı bir devrimdir.»

Bu tanım, Çin'deki devrimci mücadeleyi anlatmakta oldukça yetersiz kalır. Komünist eylemin başlatılmasından çok önce, aşağı yukarı bu yüzyılın başlarından beri, Çin, *devrim içinde*'ydi. Çin'i zorla Batı'ya, daha doğrusu Batı'nın sömürüsüne açan *Afyon Savaşı*, devrimi hazırlayan nedenlerin ancak bir tanesidir. Bozgunları getiren askerî güçsüzlük, yabancı kaynaklı Mançu sülâlesine düşmanlık (Mançular Kuzeydoğu Çin'de yaşıyorlardı, moğol asıllıydılar ve çinlilerle karışarak ayrı bir melez topluluk meydana getirmişlerdi), ağır vergiler, rüşvetçi memurların sömürüsü, Çin'i çoktandır patlama noktasına getirmişti. Bu hasta organizmada çok değişik hastalık belirtileri görünüyordu. 1846'dan sonra oldukça ilgi çekici bir olayla karşılaşıldı: Hing Hsiu-çüen adlı bir meczup, misyonerlerden edindiği kullaktan dolma bilgilere dayanarak, hristiyanlıkla Konfüçiusçuluk karması bir din ortaya attı, bu dini yaymak için harekete geçti.

Bu peygamber taslağı kendini 1851'de *tanrısal kral* ve «*Büyük barış*» imparatorluğunun kurucusu ('*Tay-ping*') ilân etti. Bir âsi hükümet kurdu. Pekin, Nankin'i başkent yapan bu yeni hükümeti ortadan kaldırabilmek için çok uğraştı, hattâ yabancılarla anlaşmak zorunda kaldı.

Çinlilerin yeni bir silkinme hareketi, Kanton'un yeniden bombalanmasıyla sonuçlandı. Fransızlar ve İngilizler bu durumda yeni kazançlar sağ-

İmparatorluğu yıkan ayaklanma 1911'de oldu (fotoğraf 4).
Cumhuriyet ve meclis kurulmuştur artık.

Kasım 1911'de cumhuriyetçilerin Şanghay'da yapılan ilk toplantısından bir görünüş (fotoğraf 5).
Yuan Shih-k'ai (fotoğraf 6).

ladılar. Az sonra aynı kazançları A.B.D ile Rusya da elde etti. Olaylar bir dinerek bir yoğunlaşarak sürdü. Bu olaylı dönemi, 1864-1894 arasını kapsayan otuz yıllık bir durgunluk dönemi izledi. 1894'te Çin-Japon savaşı başladı. Japon kuvvetleri bu savaşta büyük zaferler kazandılar. Çin'in kaybı önemliydi. Askerî başarısızlıkları bir halk hareketi izledi. Bokserler, şiddetli hareketlerine giriştiler. (Bokserler, Çin'de *Adaletin Yumrukları* adlı gizli bir derneğin üyeleriydiler. Bu dernek *Büyük Bıçak* derneğine bağlıydı. Bokserler, Japonya'nın ve Avrupa devletlerinin isteklerine karşı çıkmaktaydılar.) Bu hareketin ilk kurbanları, yıllardır, yüzyıllardır Çin'i içten yıkmaya çalışan misyonerler oldu. Hareket genişledi, Pekin'e kadar yayıldı. İmparatorluk rejimi sallanıyordu.

(Yan sayfada: Bokserlerin yabancı kuruluşlara karşı ayaklanmasını temsil eden bir propaganda gravürü). Şehir içinde şehir sayılabilecek kadar büyük olan Pekin sarayında gününü gün eden imparatorluk sülâlesinin Çin halkıyla hiç ilgisi yoktu (fotoğraf 1: sarayın havadan görünüşü). Halkın bakışlarından «gizlenen» ve çok zayıf bir kişiliğe sahip olan sonuncu imparatorun karısı (fotoğraf 2) son derece etkili bir kişiydi, ama imparatoru ayakta tutan güçler gittikçe çözülmüyordu.

歲萬萬歲萬歲萬后太皇母聖今當國清

devrim koşulları

Çin büyük bir toplumsal dengesizlik içindeydi. Bu durum devrimi her gün biraz daha zorunlu kılıyordu. Toplumsal dengesizliğin kaynağı şuydu: nüfus, çoktandır, tarımsal üretimden daha büyük bir artış göstermekteydi. Çin'in dillere destan nüfusu, XVIII. yüzyılın ikinci yarısıyla XIX. yüzyılın birinci yarısında başdöndürücü bir bi-

çimde artmıştı. Nüfus, devrimde başlıbaşına etken olmuş, devrimcilerin işini kolaylayarak büyük ölçüde kolaylaştırmıştır.

Şöyle diyebiliriz: Çin devrimi, her şeyden önce, ölüm tehdidi altındaki bir organizmanın savunma tepkisidir. Evet, Çin çoktandır bir ölüm-kalım mücadelesine girmişti. Ya bir silkinmeyle bu kötü durumdan kurtulacak, yada varlığını içten ve dıştan zorlayan öldürücü koşullar altında yıkılıp gidecekti. Zorla

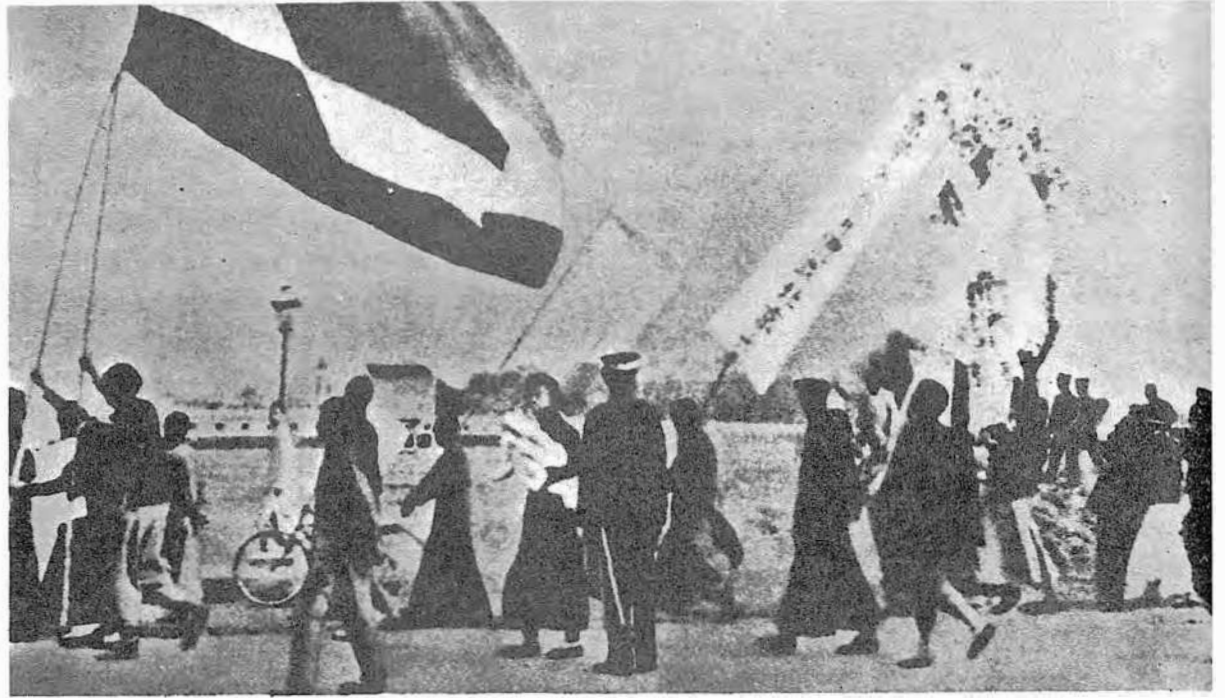
kabul ettirilen haksız antlaşmalar, kapitülasyonlar, ticarette eşitsizliğe dayalı uluslararası rekabetin körüklediği iktisadî ve toplumsal bunalımlar Çin'i güç durumlara itmekteydi.

Çin, tıpkı Osmanlı imparatorluğu gibi, kapitülasyonların ağır baskısı altındaydı. Bu kapitülasyonlarla batılılara tanınan ayrıcalıklar, Çin'in bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü sınırlıyordu. Çin'in büyük limanlarında yabancılar özel bölgeler ay-

rılmıştı. Bu bölgeler, Çin'in yönetimi dışındaydı; ayrı belediye yönetimleri vardı. Buradaki yabancılar vergi vermiyorlardı ve Çin yasalarına uymakla yükümlü değillerdi.

Bu durum Çin aydınlarına, yurtseverlik sorumluluklarını hatırlatmıştır. Nitekim durum, her ülkede olduğu gibi Çin'de de aydınlar düzeyinde ortaya kondu ilkin. Eski ve zengin bir uygarlığın mirasçısı olmanın bilincine sahip bulunan aydınlar, batılı barbarların gelişini, önceleri, öfkeye

le karşılaşmışlardı. Üstünlüklerini buharlı gemilerle ve ateşli silâhlarla benimsetmeye çalışan bu sözümona uygar kişiler gemici, tüccar, misyoner olarak Çin'e geliyorlar ve bu büyük ülkeyi dost görünüşleri altında sömürmeye girişiyorlardı. Batıların gelişiyle aydın kesimde ortaya çıkan öfke, yerini yavaş yavaş bıkkınlığa ve boğuntuya bırakmaktaydı.

Bu bıkkınlık ve boğuntu,

aydınlarda tam bir ilgisizliğe dönüşmedi; tersine, onlarda, oldukça yavaş gelişen, sağlam bir direniş bilinci yarattı. Çin-Japon savaşı yarattı. Bu deney olmuştur: bu savaşta çinliler eksikliklerini somut olarak görmüşlerdi. Bu deneyin çinliler için çok önemli bir başka yüzü daha vardı: tarih boyunca çinlilerce hiç önemsenmemiş olan Japonlar, batı dünyasından edindikleri bilim ve kültürün etkisiyle ilerlemişler, sonunda koca bir imparatorluğun sırtını yere getirmişlerdi. Cüceler yani japonlar, Çin'i küçük düşüren bu savaştan sonra rusları yendiler (1904 - 1905); onlar bütün dünyaya, bu arada çinlilere şunu öğretmiş oldular: beyaz derili olmayanların beyaz derilileri yenemeyeceği efsanesi artık yıkılmıştır.

ilk adımlar

Çin devriminin ilk adımları, bu önemli yıllarda, bu önemli olaylar içinde atıldı. Bu yıllar devrimcilerin çocukluk yıllarıdır. Bu yıllar Mao Çe-tung'un ve sonraki silâh arkadaşlarının çocuk ruhunu derinden etkilemiş, imparatorluğun yıkılışı devrimi çabuklaştırmıştır.

Bu yıkılış kısaca şöyle oldu: 1911'de Yang-cou vâdisinde büyük karışıklıklar çıktı. Olayı bastırmakla görevlendirilen general Yüen Şı-kay imparatora tahttan vazgeçmesini önerdi. Mançu sülâlesinin sonu gelmişti. Bu yıkılıştaki ve generalin cumhur-

Çin'de egemen olan düzensizliğe karşı ilk kesin tepki 4 mayıs 1919'da yapılan büyük gösteridir (fotoğraf 1: 4 mayıs'tan bir görünüş).

4 mayıs 1919 yeni Çin tarihinin en önemli günlerindendir demek yanlış olmaz.

Bu arada ulusçu ideolojiden

esinlenen yeni yeni kişiler belirmektedir.

Sun Yat-sen de bunlardandır. Ulusçu parti Kuomintang'ı kurmuş olan Sun Yat-sen

(fotoğraf 2), 1911 devriminin de öncüsüyü.

Bu arada, çin tarihinin en önemli

kişilerinden biri olan

Çankayşek'in (fotoğraf 3)'de adını anmalıyız.

başkanı seçilmesinde, Sun Yat-sen'in kurduğu ulusçu cephenin payı büyüktür. Böylece Çin, devrim yoluna girmiş bulunuyordu.

Çin devrimi, ulusçu bir devrim olmuştur. Bu devrimin ilk özelliği emperyalizme karşı oluşudur. Yakın geçmişin acılı olayları içinde, Çin'de bir yabancı saldırısına direnme içgüdüsü oluşmuştu. Bu içgüdü, koca devrimin yarım yüzyıllık serüvenine damgasını basmıştır.

Örneğin Bokserlerin ayaklanması, imparatorluğu yıkmayı değil, yabancıları kovmayı amaçlıyordu. Mançu sülâlesinin devrilişi demokratik kuruluslara dayanan yeni bir düzeni akla getirmişse, bunun nedeni emperyalist sızmaya göz yuman sülâleye duyulan kindi.

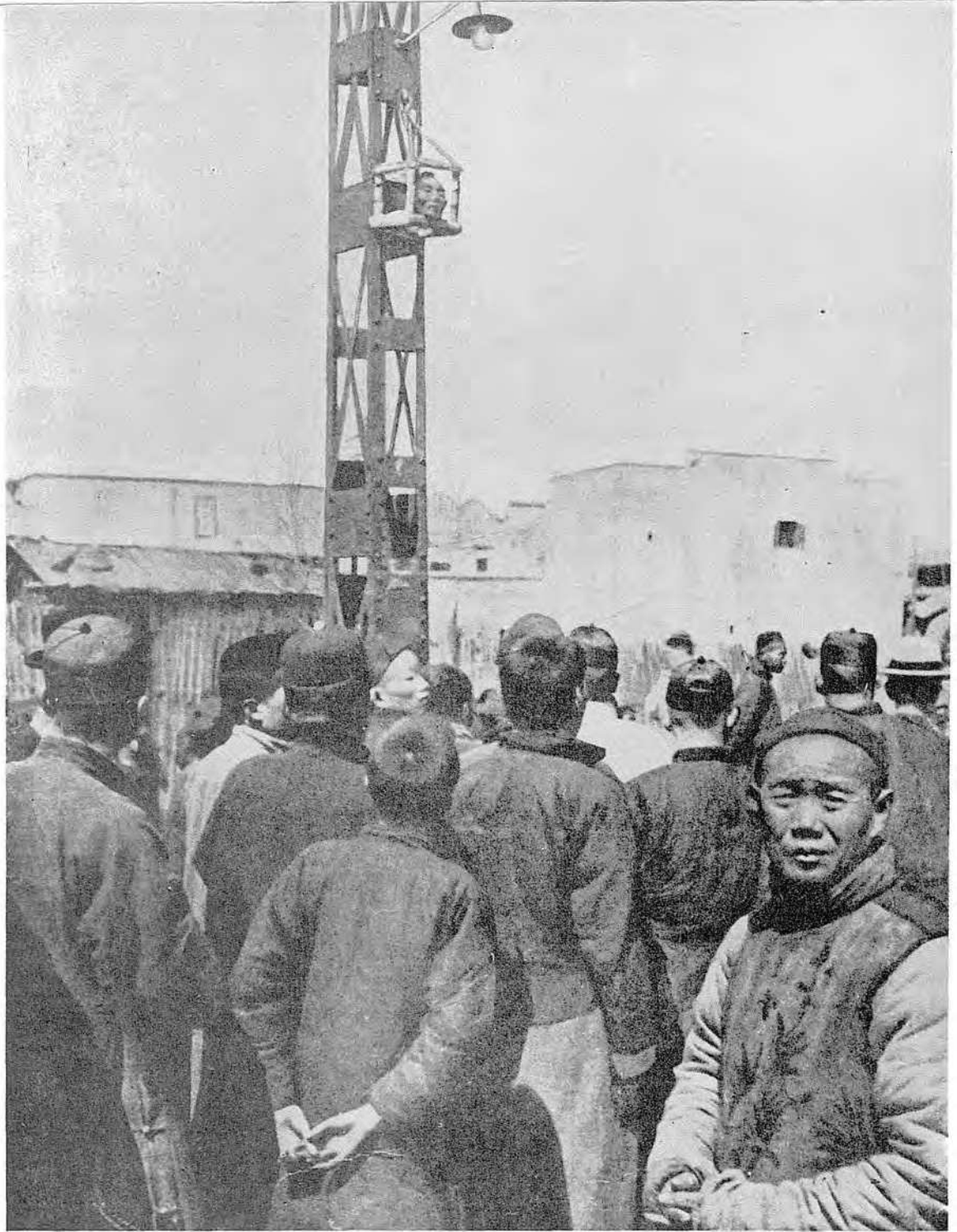
Genç Çin Cumhuriyeti, Birinci Dünya savaşında Almanya'nın yönettiği yada denetlediği bölgelerde egemenliği yeniden ele geçirmek umudu-

Kargaşalıklar, isyanlar, vergiler, baskılar ülke düzenini sürekli olarak tehdit ediyordu.

Gerçek birer zorba olan savaş senyörleri ülkeyi karış karış dolaşarak köyleri ve kentleri soyuyorlardı (fotoğraf 4: en ünlü zorbalardan biri olan Çang Tso-lin). Generallerin adı sayısız yolsuzluklara karışıyordu (fotoğraf 5: hazineden para çaldığı için ölüme mahkûm edilmiş olan generallerden birinin başı).

Ayrıca, keyfi idam cezalarının meydanlarda infazı da pek olağandı (fotoğraf 6: 1920'de bir idam hükmünün halk önünde yerine getirilişi).

5

6

nu sürdürürken, savaşın sonunda bu bölgeler Müttefikler'in tek yanlı bir kararıyla Japonya'ya verildi. Bu beklenmedik olaya 1915'te Çin hükümetinin japonlara verdiği ödümler eklenince, ulusçular, kurulu düzenin ve cumhuriyet yönetiminin karşısına dikildiler. Çünkü güçsüzlükler için imparatorluk yönetimine karşı çıkanlar, bugünkü güçsüzlükler için cumhuriyet yönetimine karşı çıkıyorlardı.

4 Mayıs 1919'da Pekin'li öğrenciler, Avrupa devletlerinin Çin karşısındaki tutumunu protesto etmek için gösterilere giriştiler. Bu 4 Mayıs eylemi, basit bir yurtseverlik gösterisinden daha değişik bir anlam taşıyordu. Bu girişim, bir süre sonra, uzun zaman için geçerli bir devrimci atılım niteliği kazandı. (4 Mayıs eyleminin mirasçılardan biri olan ulusçu parti Kuomintang, ileride, yeni bir evrede iktidarı ele geçirecektir.) Çin'in hemen her yerinde yurdun kurtuluşu için örgütler kurulmaktaydı. Bu örgütler, japon yöneticilerinin Çin'den sürekli isteklerde bulunmaları karşısında, Çin hükümetini pasiflikle ve güçsüz olmakla suçluyorlardı.

Çin'in siyasî hayatı içinde etkin bir rol aynamaya başlamış olan komünistler, Yurdun Kurtuluşu İçin Çalışan Örgütler Federasyonu'yla işbirliği yaptılar. 1937 yılı Çin'de güçlüklerle dolu geçmiştir. 1937 temmuzunda japonlar yeni bir savaş başlattılar. Japon orduları Pekin'i aldı, güneye doğru kaydı, Şanghay'a çıkartma yaptı. 1927'de Kanton'da bir komünist ayaklanmasını kanlı bir biçimde bastıran Kuomintang'ın önemli adamı olan Çankayşek, savaşa devam kararı verdi ve komünistlerin yardımını kabul etti. 1937-1945 arasını kapsayan ulusal mücadele döneminde komünistler,

Çin Komünist Partisi, askeri okullar (fotoğraf 1: Şanghay'da bir askeri okul) kurarak askeri bir nitelik kazandı. Bu arada Kuomintang kuvvetleriyle işbirliği yaptı (fotoğraf 2: iki parti üyelerinin birleştiği devrimci ulusal ordu taburları). Ulusçuluk, hele başlangıçta, Çin'in çeşitli siyasî güçlerini birleştirebilecek bir çimento, ama sık sık çatlayan bir çimento oldu. Sonunda Kuomintang, komünistleri acımasız bir biçimde yoketmeye girişti (fotoğraf 3: 1927'de Kanton şehrinde öldürülen komünistlerin cesetleri).

1921'de, Çin Komünist Partisi, adını duyurmaya başlar

(fotoğraf 4: polisin Şanghay'da engellediği I. Kongre çalışmaları, Nanhu gölü üzerinde bu mavnada yapılmıştır).

Ulusçu ve toplumcu bir yolda ilerleyen Çin Komünist Partisi, kısa zamanda gelişti ve birçok taraftar buldu (fotoğraf 5: bu yağlıboya tablo Mao'nun 1925'te kurduğu ilk parti hücrelerini gösteriyor).

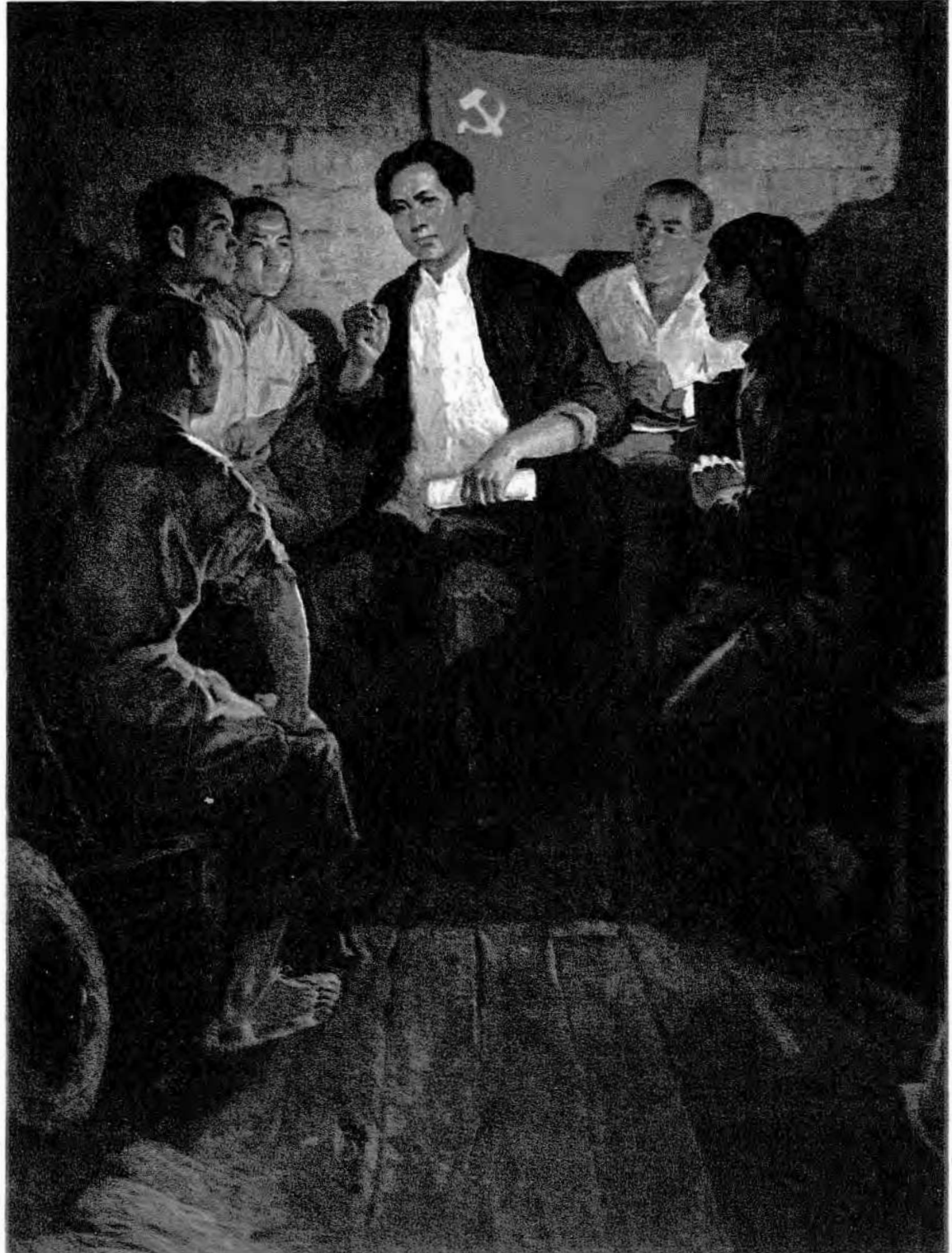
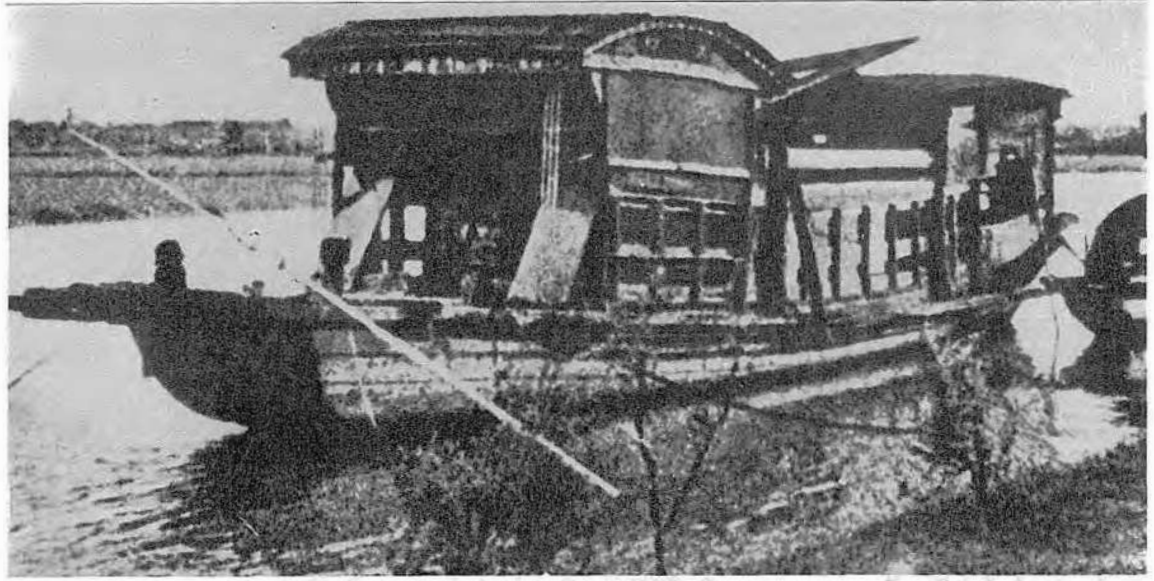
etkili bir gerilla savaşı sürdürerek, istilâcıya karşı başarılı sonuçlar elde ettiler ve kesin sonuca ulaştıran zaferi kolaylaştırdılar.

Bu, komünistlerin bir aldatmacası değildi: Çin komünistleri aslında ulusçu kişilerdir. Çin'deki bütün komünist atılımlar gerçekte bir ulusçuluk temeli üzerinde ortaya konmuştur. Başta Kızıl Ordu'nun önlü komutanı Çu-Teh olmak üzere bütün Çin komünistleri devrimciliği ulusçulukla bağdaştırmış insanlardır.

Çin ulusçuluğunu komünistlerin başarıya ulaştırdığı kesindir. 1927 - 1949 arasında iktidarda kalan ulusçu parti, Kuomintang, ulusal kurtuluşun ve kalkınmasının ancak taslağını yapabilmıştır. Ulusçularla komünistler arasındaki fark, eğilimlerinden değil, başarılarından gelmektedir.

devrim öncesinin toplumsal yapısı

Çankayşek, aslında düşmanlarından yani komünistlerden daha az ulusçu değildi. Emperyalizmi suçlamada onlar kadar hızlıydı, hattâ ülkesindeki bütün tersliklerden emperyalistleri sorumlu tutmaktaydı. Çankayşek, emperyalizme ve feodalizme karşı devrim formülünün birinci yönüyle (antiemperyalist yönüyle) ne kadar bağdaşıyorsa, ikinci yönüyle (anti-feodal yönüyle) o kadar ters-

Japon işgali, Kuomintang'la Komünist Partisi arasındaki çekişmeyi kızıştırdı (fotoğraf 1: Şensi'de bir tapınakta uyuyakalmış japon askerleri), öte yandan iki partinin çelişkili bir dayanışma kurmalarını ve güçlerini yabancı akınına karşı birleştirmelerini sağladı (fotoğraf 2: düşmana karşı bir demiryolu sabotajı).

leşiyordu. Ulusçularla komünistler arasındaki fark, işte bu feodalizme karşı devrim noktasında kendini göstermekteydi.

Feodalizme karşı devrim'in korkulacak bir yanı var mıydı? Komünistler bu formülle bir tarım reformu'nu anlatmak istiyorlardı. Onlar, gerçekte devrim yolunda yeni bir evreyi, burjuva demokratik devrimi evresini gerçekleştirmeyi amaçlıyorlardı. Komünistler bu ilk evrede burjuva devrimcilerinin asıl devrimci gücü meydana getirdiğini düşünmekteydiler. Bu yüzden, komünistler, burjuva kesimine yaklaşıyorlar, giderek işi Çankayşek'in partisine (Kuomintang'a) doğrudan doğruya katılmaya ka-

dar yapıyorlardı. Oysa komünistler, daha sonra bu yanlışlarını anlayacaklardı. Çünkü Çankayşek, iktidara geçer geçmez rejime kazandırdığı görünüm pek az «burjuva»ydı ve hiç de «demokratik» değildi. (Mao, Kuomintang'ın yeni çin tarihinin belirli bir döneminde «olumlu» bir rol aynadığını kabul edecek, ama hem sınıfsal niteliği gereği, hem de emperyalizmin kışkırtmasıyla 1927'den sonra karşı-devrimci bir parti haline geldiğini söyleyecekti.)

Çankayşek, geleneksel yönetici sınıflara, özellikle de taşraya dayanmıştır. Burjuva demokratik devrimi'nin önderliğinin komprador ve toprak ağası sınıflara kaptırıl-

2

mış olması, Mao'nun daha 1928'de söylediği gibi, gerek Çin proletaryası ve köylülüğü, gerekse Çin ulusal burjuvazisi için ağır bir darbeydi. Çankayşek iktidarı geleneksel sınıflara, komünistlerden çekindiği için teslim etmişti. Çünkü ancak böylelikle komünistleri etkisiz bırakabileceğine inanmaktaydı.

Taşralı yöneticilerin, siyasi ve iktisadi ayrıcalıkları vardı. Taşralı yöneticiler, bu yanlışlarıyla bir zamanların avrupalı soylularını andırıyorlardı. Avrupalı benzerlerinden daha az zengindiler ve daha rahatsızdılar; ne var ki düzeyleri Çin'in yoksulluğu içinde pek göze batıyordu. Sömürmekte oldukları kırsal kesim insanları, eşine raslanır bir yoksulluğun pençesinde kıvranırmaktaydı.

Bu yönetici sınıfının üyeleri, her şeyden önce, büyük toprak ağalarıydılar ('ti-çu'). Çiftçilerden, tarımsal üretim değerlerinin yarısına yakın bir rant alıyorlardı. Böylece elde ettikleri satılabilir artı-ürün'le tahıl ticaretini tekelleştirebiliyor, uygun zamanla stok yapabiliyor, spekülasyona gidebiliyorlardı. Bunlar stoklarından borç vererek murabahacılığı elde tutuyorlardı. Güvensizliğin kesin, borç almak isteyenlerin sayısız, faiz oranlarının yüksek olduğu bir ortamda murabahacılık pek kazançlı bir işti.

Toprak ağalarının siyasi temsilcileri olan savaş senyörleri, mahallî despotlar ve

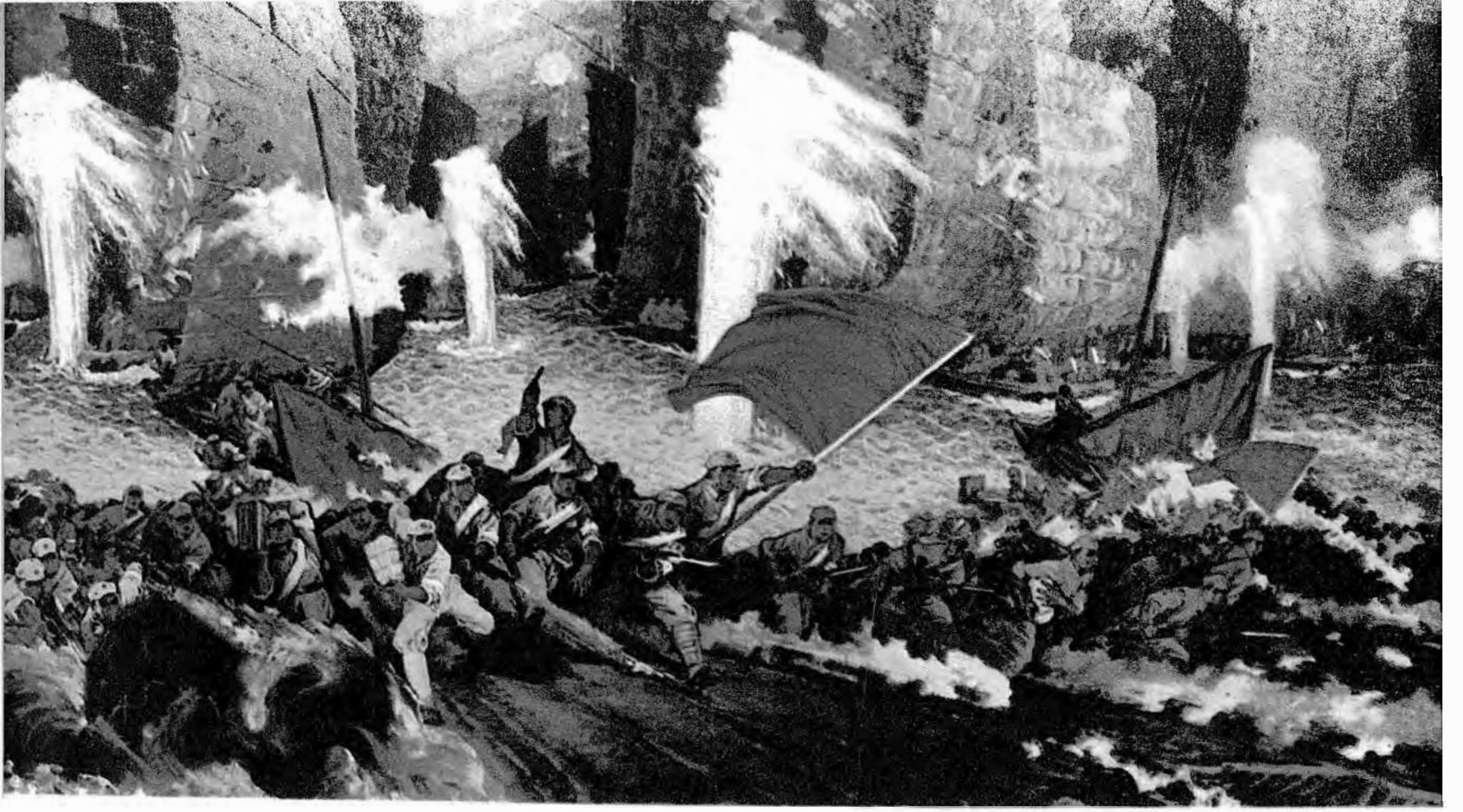
1

*Komünistler için
öç alma saati gelmişti.
İkinci Dünya savaşının,
özelikle
A.B.D-Japonya savaşının
patlamasından sonra,
Çin yeni bir
atılıma girdi.
Bu atılım komünistlere
en son zaferi sağladı.
Mao, sonunda, Çankayşek'in
sığındığı adanın dışında
bütün Çin'i
fethedecektir
(fotoğraf 3: 1947,
Şensi'de
Kızıl Ordu'nun başında Mao;
-(fotoğraf 4:
Kızıl Bayrak kanalını tasvir
eden bir resim).*

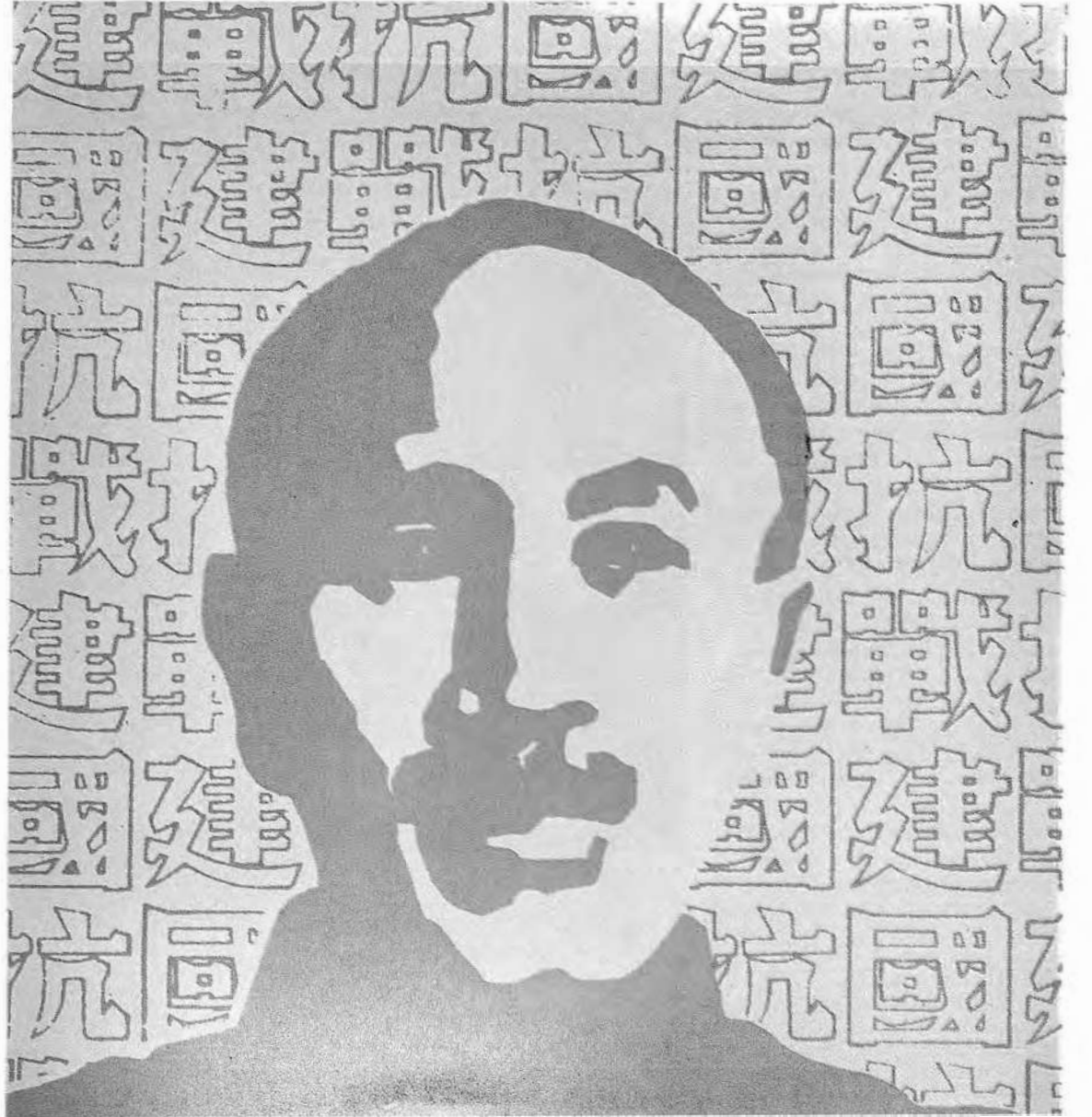

memurlar, siyasî gücün temelini ellerinde tutuyorlardı. Bu da onlara yasal olan yada olmayan yeni gelir kaynakları sağlıyordu. Bu yöneticiler, korku ve saygı uyandırmak-taydılar. Korku uyandırıyor-lardı, çünkü her kötülüğü yapabilirlerdi. Saygı uyandırıyorlardı, çünkü okumuş-tu-lar. Az da olsa öğrenim görmüş olmak, imparatorluk zamanında olduğu gibi, memurluğa giden kapıyı açıyordu. Yöneticiler bu nitelikleriyle durmadan yerlerini sağlamlaştırıyorlar, durmadan yeni kazançlar sağlıyorlardı.

Konfüçius'tan kalma geleneklerin yolu üzerinde, okumuşa saygının kötüye kullanılışıyla, kırsal alan sömürüsü gittikçe güçleniyordu. Bu yöneticiler, çeşitli kozlarından yararlanarak, pırlamaları göze almak pahasına evrimi dizginleyebiliyorlardı. Öte yandan, verimi artıracak biçimde yatırım yapmıyorlardı. Sömürülerine yenilik getirmeyi bile düşünmüyorlardı. Tek düşünceleri topraklarını genişletmekti. Bir de, para kıtlığından ötürü borç almak zorunda kalan bir devletin

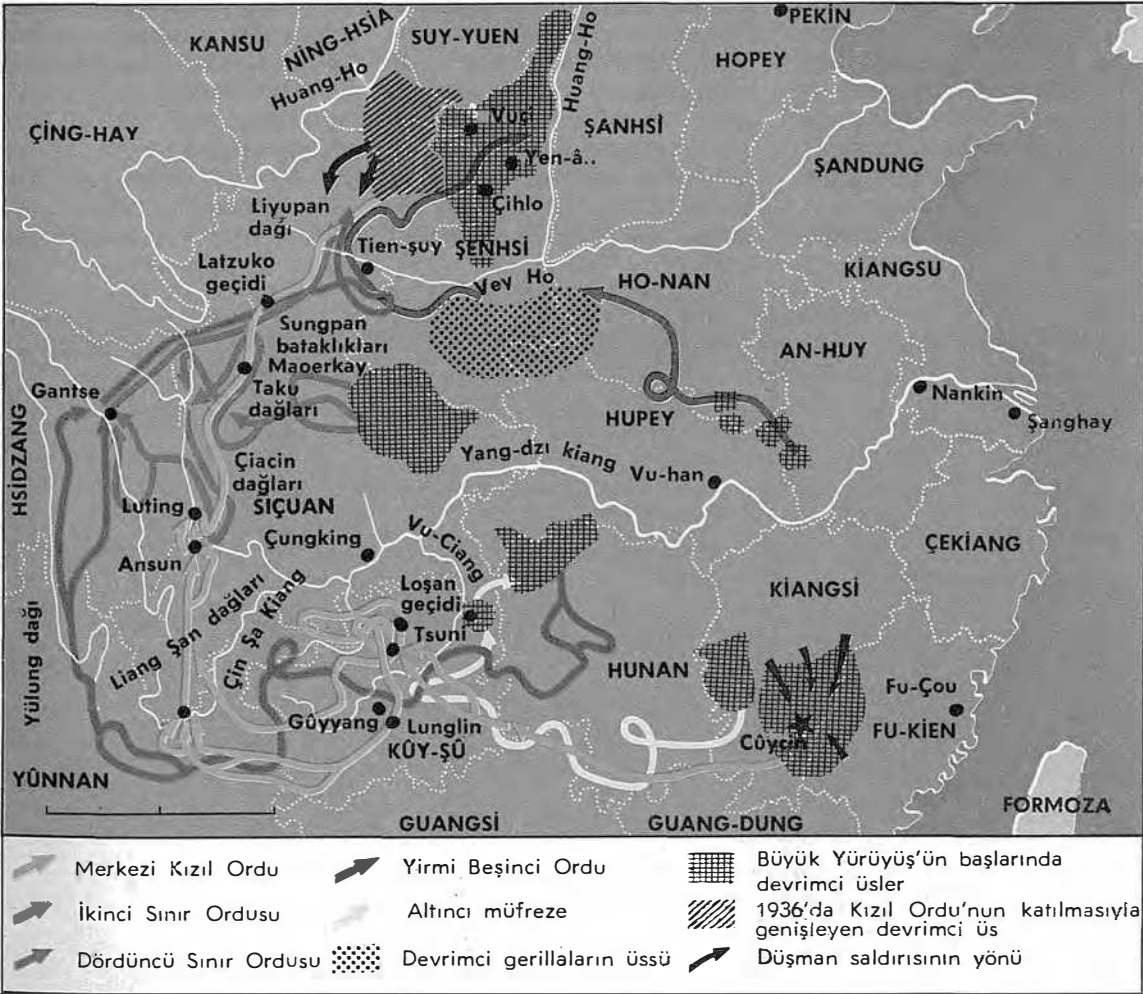

(fotoğraf 1: 1949 nisanında
Nankin'i gösteren
bir tablo).
(fotoğraf 2)
Önemli bir siyaset adamı
olan Çankayşek,
Mao'yla sürekli
bir mücadele
içindeydi.
1972 sonlarına kadar
birlikte çarpışan,
sonra birbirine düşman
kesilen bu iki insandan
biri devrimi bütün
güçlükleriyle yüklendi,
öbürü durdurmaya çalıştı.
Sonunda Mao
devrimin vazgeçilmez
kişisi oldu.

1949 şubatında Pekin'e giren Mao, artık Çin devriminin tek adamıdır. Mao, 1 ekim 1949'da Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurulduğunu ilân etti. (Yanda: hükümetin kuruluşu onuruna düzenlenen töreni gösteren bir tablo). Temel çelişkiler açıkça belirince, Çin Komünist Partisi ulusçulardan kopmak zorunda kaldı. Ulusçuların acımasız saldırıları başlayınca, komünistler çekilmekten başka çare bulamadılar. Bunun üzerine 12 000 km'lik Büyük Yürüyüş başladı (haritada renkli çizgilerle gösterilen yol.) Büyük Yürüyüş'le çekilenler, gerçekte büyük zafere doğru gidiyorlardı.

bazen bir kuraklığın ardından bir askerî birlik gelirdi. Bütün bunlar köylünün yaşayışına öldürücü darbeler indiren şeylerdi. Kıtık sık sık raslanan sıradan bir olaydı. Her yıl en az bir eyaletten, kıtlığa uğramış insanların acı çığlığı yükselirdi. Kıtık başgösteren yerlerde insanlar otları ve ağaç kabuklarını tükettikten sonra, açlığı bastırmak için toprak yiyorlardı. Toprak öldürücü etkisini kısa zamanda gösteriyor, tarlalar cesetlerle örtülüyordu. O zaman insanların cesetlere yada yarı ölü yarı diri kimselere saldırdığı görülüyordu. İnsanı insan eti yemeye zorlayan bu acılı yoksunluk, kafalarda ve yüreklerde derin izler bırakmaktaydı.

Çin devrimini önceleyen bu açlık döneminde kitlelerin durumu her gün biraz daha sarsıldı. Bu sarsıntıyı çeşitli yan-nedenlere bağlama eğiliminde olanlar vardır. Örneğin, bazıları el sanatlarının yokolmasını ve köylünün böylece bir yan gelirden yoksun kalmasını açlığın başlıca nedenleri arasında sayarlar. Elbet bu tür yan-nedenler de köylünün zor bir yaşam sürdürmesini kolaylaştırmıştır. Ama asıl neden toplumun kendi içinde, kendi düzenindeydi.

Cumhuriyetin ilk yıllarında durum buydu.

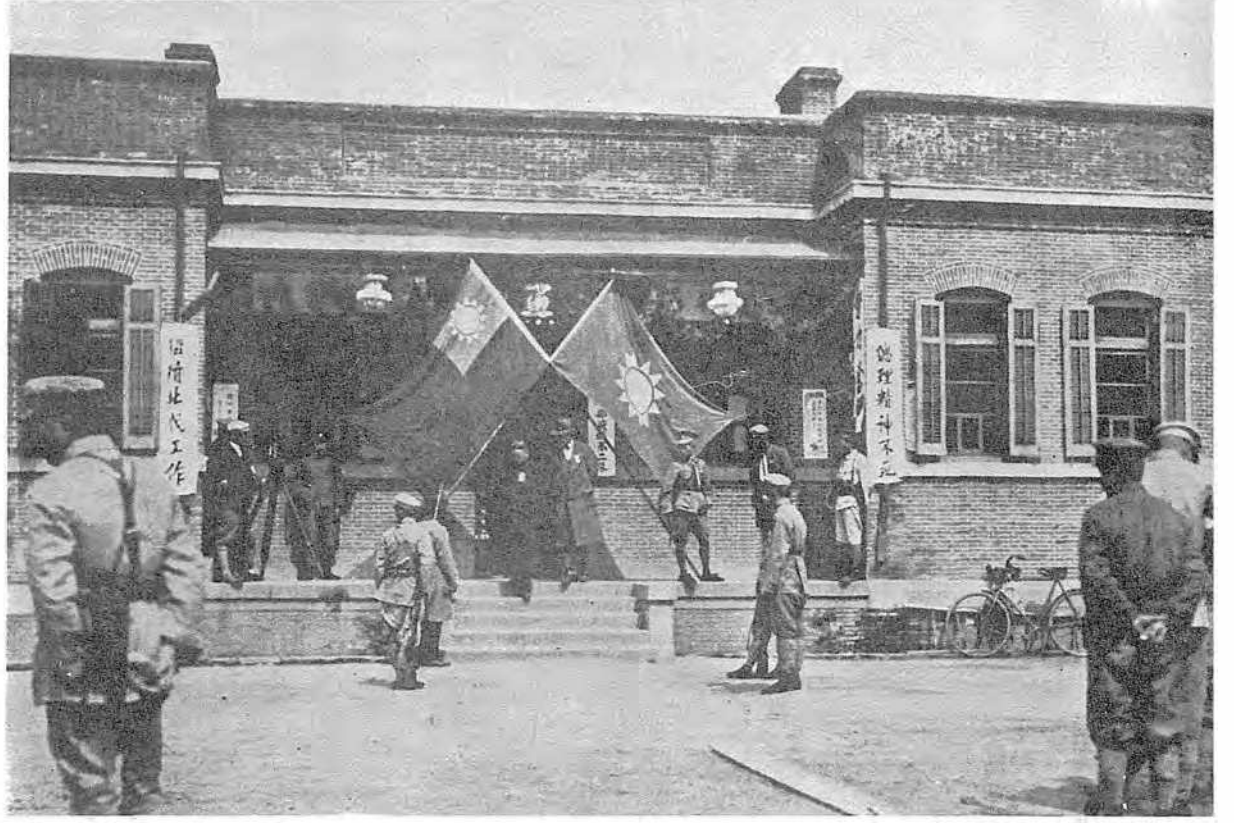
Yıkılan imparatorluğun

sağladığı koşullardan yararlanmak...

Zenginler tarım alanına yenilikler getirmeyi ve donanım sağlamayı düşünmüyorlardı. Kolay yaşamının yolunu bulmuştu onlar. Yoksulla-

ra gelince, onlar bu alanda isteseler de etkili olamıyorlardı. Arazi kirası, vergiler, borç, faiz yükü altında ezilen insanlar, kazançlarıyla yaşamlarını sürdürüyorlardı. Bazen kuraklık her yanı ka-

vuruyor, kuraklığı su baskınları yada çekirge yayılmaları izliyordu. Bu olaylar ürünü hemen hemen yok ediyor, köylüyü aç ve açık bırakıyordu. Bazen bir çekirge sürüsünü bir haydut sürüsü izler,

(fotoğraf 1:
1927'de Çankayşek'in
Şanghay'da genel karargâhı).

toplumsal düzeni hemen bir başka düzenle yer değiştirmemiş, üstelik belki biraz da bozularak sürmüştür. Özellikle japon yayılması sırasında savaş fırsatçıları ve gözü dönmüş gangsterler ülkeyi haraca bağlamışlardı. Bu gangsterlerin çoğu, düzeni korumakla görevli kişilerdi: milis şefleri ve afyon kaçakçılığını önlemekle görevli memurlar kaçakçılıktan ve benzeri yolsuzluklardan epeyce para vurmuşlardı. Bunlar, kısa zamanda egemen sınıfa katılmışlar, çin halkının kaderiyle oynamaya girişmişlerdi.

Çin devriminin çocukluk dönemini, devrimcilerin Konfücius geleneğiyle ve onun en bozulmuş biçimleriyle hesaplaşmaları olarak almalıyız. Bu dönem tam anlamında bir geçiş dönemidir ve geçiş dönemi olmanın bütün güçlüklerini ve aksamalarını taşır.

çin devriminin üç evresi

Çin devriminin gelişimini belirleyen büyük aşamayı üç evreye ayırmak doğru olur:

1. Komünist hareketi önceleyen dönem. (Bu dönemde mücadele *toplumsal* olmaktan çok, *ulusal*'dı.)

2. Komünizmin çocukluk ve gençlik dönemi. (Bu dönemde emperyalizme karşı

mücadele bütün şiddetini korurken, toplumsal sorunlara eğilme hareketi başlamış, böylece bir ulusun kurtuluş çabaları halkçı bir nitelik ve yeni bir boyut kazanmıştır.)

3. Başarılı bir girişimle, ulusal ve toplumsal devrimin gerçekleştirildiği dönem.

Şimdi bu evrelerin özellik-

lerini gözden geçirelim.

Bazı gizli örgütlerde köy kökenli üyelerle zaman zaman sıkı işbirliği yapılmış olsa da, ilk dönemin devrimcileri, genellikle, kitlelerden kopmuş insanlardır. Onlar köylüleri devrim hareketine buluşturmayı pek istememişlerdi. Bu yüzden, birinci

dönem devrimcileri, *cahil* ve *batıl inançlı* buldukları kırsal kesim insanlarından kopmuş aydınlar olarak ortaya çıktılar. Onlara göre devrim, seçkinlere özgü bir işti, hattâ romantik bir anlam taşıyordu. Devrim, onların gözünde, bazı olağanüstü kişilerce başarılan ve bir çırpıda dünya-

yı (hiç değilse yurdu) değiştiren göz kamaştırıcı bir eylemdi. Bireysel teröre ve kahramanca girişimlere sık sık başvuran bu kişiler, Lenin öncesi Rusya'sı *narodniki*'lerinin devrim anlayışı içinde, örgütlenmenin gerekliliği ve kuralları üzerine bilinçlenmiş değillerdi.

Bu durum bilinen başarı-sızlıkları getirmiş, yüzyıl başlarında Çin'de başdöndürücü kahramanlık gösterilerine yol açmıştı. Devrim önünde sonunda sözünü geçirmiştir ama, bu arada Çin toplumu da, iyi bilinçlenmemiş devrimcilerin zararını görmüştür.

İşe kötü başlanmıştı. 10 ekim 1911'de Yang-dzi yöresinde, Vu-Çang'da bir ayaklanma başgösterdi. Ayaklanmacılar, eylemin bastırılması korkusuyla pek erken davranmışlardı. *Yeminli Birlik* ('*T'ung-meng-hui*') denen topluluğun giriştiği bir eylem, hazırlık ve işbirliği yetersizliğinden ötürü bocaladı. Belirsiz bir sabırsızlığın içinde yitip giden *Yeminli Birlik* ey-

lemi, tarihin akışını çabuklaştırmaktan çok, zorlaştırmıştır.

Sun Yat-sen'den ve 1911 girişiminden biraz daha söz etmekte yarar var.

Önce, Sun Yat-sen kimdir? Sun Yat-sen 1866'da Kanton yakınlarında doğdu. Honolulu'da Amerikan Koleji'nde okudu. Hongkong'da İngiliz üniversitesini bitirdi. Hekim diploması aldıktan sonra Amerika'da ve İngiltere'de öğrenimini sürdürdü. 1900'de, Çin'de, «Kuomintang»ı kurdu. Bu ulusçu parti, sanayi ve ticaret kesiminde çok tutuldu. Sun Yat-sen 1904 - 1910 arasında birçok eser yayımladı ve konferanslar verdi; böylece Kuomintang'ın ilkelerini halka açıkladı. Partinin üç ilkesi vardı: *ulusçuluk* yani yabancı baskısından kurtulma, *demokrasi* yani halkın kendi kaderini çizmesi ve *toplumsal adalet*. Bunlara 'Üç Halk İlkesi' denir.

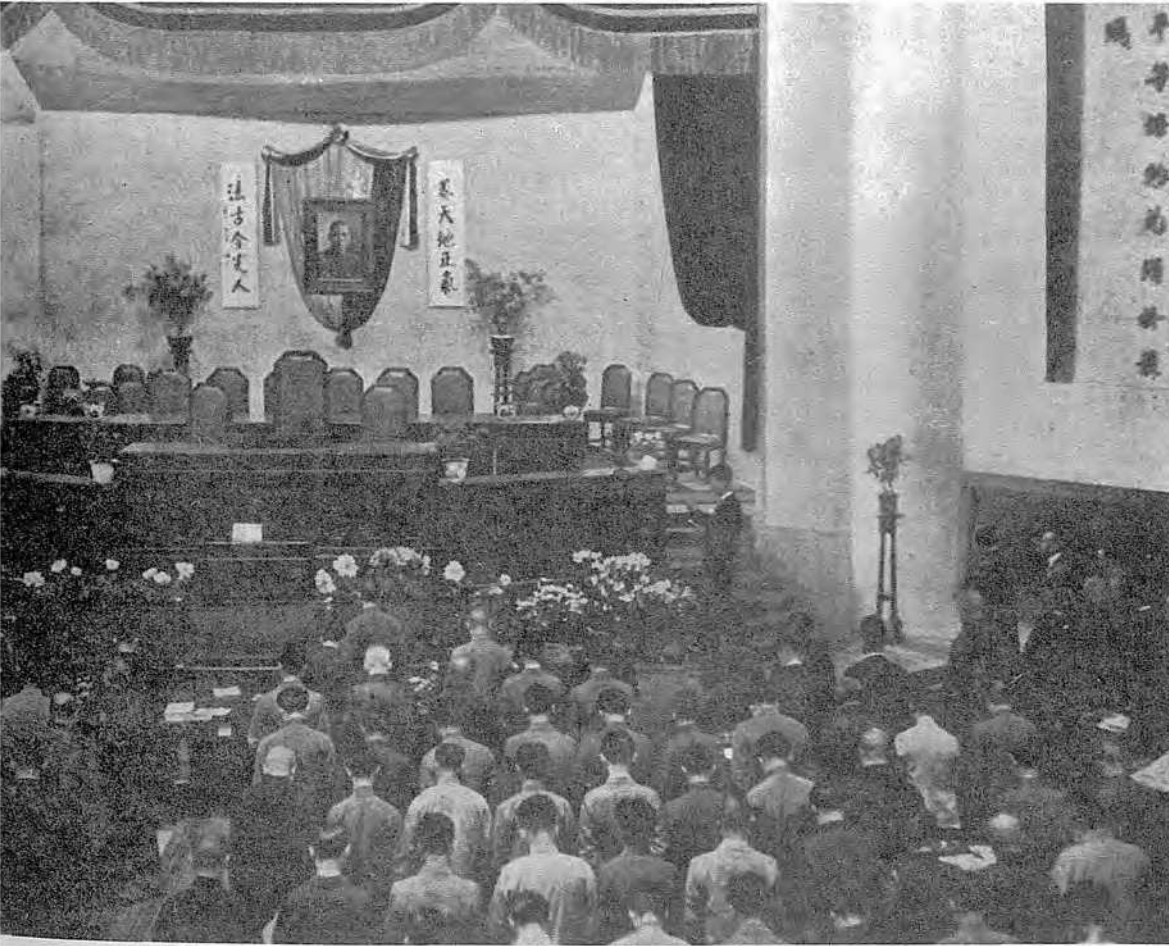
Üçüncü ilke sosyalizme kapı açıyordu. Ama öngörülen sosyalizmin, sınıf çatışmasını zorunlu gören Marx'çı sos-

2

Çin 1964'te atom bombasına (fotoğraf 2), 1967'de hidrojen bombasına sahip olmayı başardı.

Tek adam olduğu yıllarda, eylemlerinde bir ölçüde Sun Yat-sen'in etkisi görüldü (fotoğraf 3: 1931'de ulusçu parlamento Sun Yat-sen'in anısına üç dakika saygı duruşunda bulunurken). Toplumcu bir ideolojiden çok ulusçu bir ideolojinin temelleri üzerine kurulmuş olan Çankayşek iktidarı, Çin Komünist Partisi'nin denetiminde bulunan Kuzey Çin'i hiç bir zaman ele geçiremeyecektir.

3

yalizmle ilişkisi yoktu. Çünkü Sun Yat-sen'e göre, sanayi ve ticaret kapitalizmi Çin'de halkı ezecek kadar güçlü değildi. Önemli olan, toprağı verimli kılmak, vergileri azaltmak, kırsal kesim insanların durumunu geliştirmekti. Bu fikirler Sun Yat-sen'in Tokyo'da kurduğu *Halkçı* dergisinde ve daha başka gazete ve dergilerde işlendi.

Ekim 1911 hareketine bu hava içinde girildi. Hareket, Mançu sülâlesinin düşüşünü ve ülkede cumhuriyet ilân edilmesini sağladı ama, Çin'i de kesin bir anarşiye itti. Bu hareketle birlikte ülkede ayrılıkçı eylemler başgösterdi. Bu eylemler Çin'i beş parçaya (Çin, Mançurya, Moğolistan, Tibet, Çin Türkistanı) bölme tasarılarını oluşturacak kadar ileriye gitmiştir.

1911'den sonra, hem merkezde hem taşrada etkin olan *savaş senyörleri* (Savaş Senyörleri [Çincesi *Tu-çun*] savaşta vurgunlar yaparak zengin olan Kuomintang'a bağlı yüksek rütbeli subaylardır. Bunlar 1916 - 1923 yılları ara-

1937'de japon işgali, iki rakip kuvvetin Çankayşek başkanlığında birleşmesine yol açtı (fotoğraf 2: 1945'te Mao ve Çankayşek kadeh tokuştururken; fotoğraf 1: Çin kuvvetleri, Çin-Japon savaşında). Japon işgali sona erince komünistlerle ulusçular arasındaki kavga yeniden alevlendi. (fotoğraf 3: Kızıl kitap'ın askerlere dağıtılmasını temsil eden gravür).

sında eyaletlerin askeri valileriydiler.) ülkeyi paylaştılar. Ordu devrim yapınca, birçok general 'halk kahramanı' durumuna geldi; herbiri önemli sivil görevlere atandılar. Oysa bu sivil görevleri o zamana kadar diplomalı kişiler yüklenmişti. Böylece iktidar, askerlerin eline geçti. Yüksek rütbeliler feodal rejimi canlandırmaya koyuldular. Bunlar bağımsız davranıyorlar ve orduyu kendi çıkarları için kullanıyorlardı. Askeri birlikler, izlemekle görevli bulundukları haydutların yerine geçmişlerdi: şehirler ve köyler yakılıyor, yıkılıyor, yağma ediliyordu. İşler o kadar karıştı ki, sonunda köylüler haydutlarla işbirliği yapmaktan, giderek haydutluk yapmaktan başka çare bulamadılar.

Bu kargaşada yabancı par-

(fotoğraf 4: baskı günlerinde Şanghay'da bir komünistin kurşuna dizilişi).
Çankayşek, sonunda komünistlere yer verilmeyen yeni bir ulusçu hükümet kurdu ve Çin'i on yıl tek adam olarak yönetti
Dış ülkelerden destek gören Çankayşek'in durumu çok sarsılmıştı. Dikta rejiminden başka bir şey olmayan yönetimi, toprak sorununu çözümlememekte direnmesi, partisinde dolambaçlı yollara başvurması yıkılmasına yol açtı.
Yapabileceği tek şey vardı: çekip gitmek. O da onu yaptı.
Gene olmayacak bir işin peşindeydi: Komünist Çin'e karşı bir ulusçu Çin yaratacaktı.
(fotoğraf 5: 1969 haziranında Tayvan'da verilen bir kokteylde Çankayşek ve karısı ispanyol elçisiyle;

mağı görmek yanlış olmayacaktır. Avrupalılar, amerikalılar ve japonlar, Çin'de her alanda etkiliydiler. Bir yandan her türlü kaçakçılığı, özellikle silâh ve cephane kaçakçılığını kısırtıyorlar, bir yandan *Standard Oil* yada *Asiatic Petroleum* gibi şirketlerle ticareti denetim altında tutuyorlardı. Yabancıların varlığından yararlanan ve onlarla işbirliği yapan çinli memurlar, elde ettikleri serveti yabancı bankalarda biriktirmekteydiler.

Demek ki 1911 Devrimi, yönetici kesimle ilgili bir işti. Ulusçuluk, bu ilk devrim hareketini sağladıktan sonra, imparatorluğun yandaşlarından çoğunu kendine bağladı,

ama halk kitlelerine tümüyle yabancı kaldı. Kitleler imparatorluk rejiminin yıkılmasında rol almadıkları gibi, kaderlerini hiç değiştirmeyecek olan cumhuriyet rejiminin kurulmasına da ilgisiz kaldılar; komünistlerin sahneye çıkışına kadar bütün eylemlerin uzağında durdular. Daha önce sözünü ettiğimiz 4 Mayıs öğrenci eylemi, bir kitle hareketine benzer ama, burada kitleler öğrencilerden başkası değildi. 4 Mayıs öncelikle bir aydın hareketidir, yeni bir aydınlar topluluğunun geleneğe, özellikle Konfüçius'çuluğun kurallarına başkaldırmasıdır. Dergi yazıları bu aydın kişilerin başlıca silâhıdır.

Bu harekete katılanların çoğu batıcıydı. 4 Mayıs'çılar garip bir çelişki içinde göründüler: ulusal kültürü kurtarmak için, ulusal kültüre saldırıyorlardı. Bu anlamda haklıydılar. Şunu demek istiyorlardı: *Yaşamı tehdit altında olan ülkemizin gerektirdiği çağdaşlaşmaya engel olacaksa, geleneksel çin uygarlığına ölüm!* Bu 4 Mayıs hareketinin aydın radikalizmini toplumcu olmaktan çok, ulusçu olan bu birinci devrim dönemiyle bağdaştırmak ters olmayacaktır. Ne var ki, 4 Mayıs'ın etkileri ve yankıları o kadar büyük oldu ki, devrimci süreçte hemen yeni bir dönemin açılmasını sağladı. 4 Mayıs'ı izleyen kaynaş-

malı günlerde, öteki topluluklar arasında yer alan küçük bir topluluk kimsenin dikkatini çekmedi. Bu küçük topluluk, çin komünist partisi'dir.

Partinin resmî kuruluş tarihi temmuz 1921'dir. Ancak, 1920 yazından sonra komünist 'hücreler' ('hsiao-tsu') çalışmalarına başlamışlardı. Bu hücrelerin başında genç aydınlar bulunuyordu. *Genç olmak ve aydın olmak*, 4 Mayıs hareketleriyle komünist eylem arasındaki yakınlığı ortaya koyar. 4 Mayıs aydınlarının dergisi *Gençlik*, yeni partinin organı haline gelmişti. Parti, ayrıca, daha resmen kurulmadan bir yayın organına sahip olmuştu: *komünist parti*. Bu yayın organının çıkış tarihi (1 kasım 1920), *Ekim* devriminin tam tamına üçüncü yıldönümüdür. Bu tarihin seçilişi şunu gösterir: *komünist hareket, 4 Mayıs hareketinin olduğu kadar, bolşevik zaferinin de mirasçısıdır.*

mao çe-tung'un siyasi yaşamı

Mao'nun siyasi yaşamı biraz geç başlamıştır. Özellikle bir devrimci için...

Birçok genç adam, partinin üst katlarında, ondan çok daha önce görev almıştı. Mao, Marx'cılığı yirmi yedi yaşında benimsedi. Bundan önceki dönem uzun bir hazırlık dönemi olmuştur.

Mao bir köylü çocuğudur. 26 aralık 1893'te, orta Yang-

dzi'nın güneyindeki Hunan eyaletinin doğusunda bulunan verimli vâdide, Şao-şan köyünde doğdu. Mao'nun iki erkek, bir kız kardeşi vardı; üçü de 1930-1943 arasında devrim uğruna can verdi.

Mao'nun militan çabalarının başlangıcı Çang-şa'daki öğrenim yıllarına (1913-1918) kadar gider. Orada, komünist hareketin gelecekteki önderleriyle Çin'i güçlendirecek bir birliğin kurucusu olmuştu. 1918 sonbaharında yeni bir dönem açıldı: Mao büyük bir yolculuğa çıktı, Pekin'e gitti. Burada ülkesinin ünlü düşünürleriyle Marx öğretisini benimsedi. Çang-şa'ya dönünce, orada, okuduğu yüksek okula bağlı bir ilkokulu yönetti, bu arada eski öğretmenlerinden birinin kızıyla evlendi. Ayrıca, ileride kurulacak bir komünist partisinin ilk hücrelerini oluşturdu. Haziran 1921'de, Çin Komünist Partisi'nin ('Kungçantang') kuru-

luş kongresinde, Hunan'ın iki temsilcisinden ve ülkeyi temsil eden on iki delegeden biriydi.

1921-1927 arasında Kuomintang ve Kungçantang ('komünist parti'), birçok ortak hedefe doğru birlikte yürüdüler. Savaş senyörleri'ne ve öteki yıkıcı güçlere karşı ittifak halindeydiler; rakip siyasî topluluklar, askerî serüvenlerini sürdürmek için, emperyalistlerden malî destek ve silâh istemişlerdi Kuomintang da kendi yönünden, bu gibi yardımlar almıyor değildi. Ama ona yardım eden, genç Sovyet Devrimi'ydi: Dr. Sun Yat-sen'le Rusya arasında iyi ilişkiler kurulmuştu.

Bu ilişkilerin kurulmasında, Sun Yat-sen'in Güney eyaletlerindeki savaş senyörleri ile çatışmasının büyük rolü vardır. Savaş senyörleri Sun Yat-sen rejimine karşı mücadeleye girişmişti. Bunun üze-

rine Sun Yat-sen 1922 yılı ağustosunda Kanton'dan kaçtı; 1923 yılı başında da Şanghay'da Lenin'in gönderdiği Sovyet temsilcisi Adolf Joffe ile görüştü ve bir anlaşmaya varıldı. Buna göre Sovyetler Birliği Çin'e bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü sağlama konusunda gereken yardımı yapacaktı.

Sovyetlerle anlaşılan Sun Yat-sen, Çin komünist partisinin de yardımıyla Kuomintang'ı yeniden örgütlemeye girişti. Amacı Kuomintang'la Komünist partisi arasında işbirliğini gerçekleştirmek, komünist partisi üyelerini Kuomintang bünyesine katmaktı. Sun Yat-sen, 1924 yılı ocak ayında Kuomintang'ın Birinci Ulusal Kongresi'ni Kanton'da toplayıp 'Üç Büyük İlke' adını verdiği ilkeleri yürürlüğe koydu. Bu üç ilke, Sovyetler Birliği'yle ittifakı; Çin komünist partisi'yle işbirliğini; köylü ve işçilere yardımı içermektedir. Kuomintang'ın Birinci Ulusal

Kongresi'ne Mao Çe-tung da katıldı ve öteki arkadaşlarıyla birlikte Kuomintang'ın devrimci bir çizgiye getirilmesinde önemli katkıları oldu.

'Üç Büyük İlke' Kuomintang'ın Birinci Ulusal Kongre Manifesto'sunda yer aldı. Bu, Sun Yat-sen'in daha önce ortaya koyduğu 'Üç Halk İlkesi' ile bütünleşerek yeni bir politik biçim aldı. Bu politik biçim, Kuomintang'la Çin komünist partisi arasındaki işbirliğinin ideolojik temellerini meydana getirdi.

Sovyetlerle yapılan anlaşma gereğince Sovyet hükümeti Kanton'a teknisyenler ve danışmanlar yolladı. Bunlardan özellikle biri, siyasî danışman Mihail Borodin üzerinde durmak gerekir. Borodin, 1924 yılında Whampoa Askerî Koleji'ni kurdu. Sun Yat-sen 1924'te Çankayşek'i S.S.C.B'ne göndermişti. Çankayşek orada Kızıl Ordu'nun örgütlenişini inceledi, dönüşünde Whampoa Askerî Koleji'nin başına geçti. Bütün bunlar Kuomintang'ın siyasî eğilimini ve S.S.C.B ile Çin komünistlerine yakınlığını ortaya koyar.

Sun Yat-sen 1925'te öldü. Onun mirasçısı olmayı başaran Çankayşek'in yönetimindeki orduda, Moskova'da ve Kanton'da yetiştirilmiş sayısız komünist vardı.

Sun Yat-sen'in vakitsiz ölümü bir lider sorununu ortaya çıkardığında Çankayşek, Kuomintang içinde önemli yeri olan bir kişi sayılmazdı; 37 yaşındaydı ve merkezî icra komitesi üyesi bile değildi. Demek ki, 'halef' statüsü taşııyordu. 1925'te Kuomintang başsız kalınca, partide iki görüş çarpışmaya başladı. Çankayşek'ten yana olan ılımlılar, büyük burjuvaların temsilcileriydiler. Sun Yat-sen'in eski sekreteri Van Çing-vei'nin önder olduğu öteki kesim ise küçük burjuvaların adamlarıydılar.

İki önder, 1925-1927 arasında partiyi birlikte yönettiler. Vang, hükümet başkanı oldu, Çankayşek de başkomutanlığı aldı. İktidarın iki başı 1927'de birbirlerinden ayrıldılar, 1931'de de yeniden

Çankayşek'in bir askeri, Tayvan'dan Çin kıyılarını gözetliyor).

1949'da Çin tam bir düzensizlik içindeydi ve kargaşa enflasyon, etkili bir otoritenin yoksunluğu gibi önemli sorunlarla karşı karşıyaydı (fotoğraf 1: Yen'leri altınla yada gümüşle değiştirmek üzere bankaların önünde biriken halk.) Çin Komünist Partisi, başa geçer geçmez toprak reformu sorununu ele aldı. Eski rejimi destekleyen büyük toprak sahiplerinin topraklarını köylülere dağıttı (fotoğraf 2: bazı toprak sahiplerinin yargılanışı; fotoğraf 3: toprak sahiplerinin tapularını yakan köylüler).

bir araya geldiler. Ama artık Kuomintang'da Çankayşek ağır basıyordu. Komünistlerle bütün bağların koparılmasını da o sağladı. Çankayşek 1925-1928 arasında, parti içinde sessiz bir kendini benimsetme siyaseti uyguladı. Hiç acele etmiyor, oldukça dikkatli davranıyordu; bugünü sağlamaktan çok yarına hazırlanıyor gibiydi. Yerini, giderek, sağlamladı. Bu sağlamlama, bir bakıma Whampoa'daki asrlarının desteğiyle, bir bakıma da Orta Çin'in ele geçirilmesinde oynadığı rol sayesinde olmuştur.

Çankayşek bu başarılarını komünistler aleyhine kullanmaya çok daha önceden başlamıştı. 20 mart 1920'de Kanton'daki komünist müttefiklerine karşı girişilen beklenmedik bir saldırıyı düzenleyen odur. Bu, Çankayşek'in ertesi yıl komünistlere karşı giriştiği ihaneti haber veren bir olay oldu. Bu saldırılarla Kuomintang'daki son rakibi Van Çing-vei'yi sindirdi. Ama komünistlerle tam bir kopuş için zamanın gelmediğine inanıyor, saldırılarında ölçülü olmaya çaba gösteriyordu. Aslında her şey yolundaydı. Kanton'daki Sovyet temsilcisi Mihail Borodin de Çankayşek'le işbirliğini sür-

*Hunan bölgesinde
bir kanal*

dürmekteydi. Çankayşek bundan böyle kendi adamlarını parti içinde önemli yerlere yerleştirmekte serbest kalmıştı.

çankayşek'in sürekli yükselişi

1926'da Çankayşek'in ordunun başkomutanlığını üzerine almasında şaşılacak bir şey yoktu; çünkü ordunun başarıları bir ölçüde, Çankayşek'in başarılarıydı. Nisan 1927'de, Şanghay komünistlerinin katledilişinin ertesinde, Nankin'de ulusal bir hükü-

met kurdu. Onun bu girişi mi, yeni bir tepki gücü oluştu. Kuomintang'ın sol kanadından ve komünistlerden oluşan rakip bir hükümet birkaç ay Şanghay'da varlığını sürdürdü. Bu sırada Çankayşek yeni bir oyun denemekteydi: 1927 sonbaharında parti birliği adına sözde kendini feda ederek ortadan silinir gibi yaptı. Çankayşek, bu geçici çekilişini kendi yararına kullanacak, Sun Yat-sen'in baldızıyla evlenerek iktidar mirasçısı durumunu yaratacaktır. Kesin sonuç uzakta değildi. 1928 yılı başlarından sonra Çankayşek açıkça birinci plana geçti ve parti-

sinden çok, kendi kişisel damgasını taşıyan bir rejim kurmayı başardı.

Üçüncü Enternasyonal 'çin komünistlerine, 'emperyalizme ve feodalizme karşı olduğunu' ilân etmiş olan Kuomintang'la işbirliğini şart koşmuştu. Kuomintang, savaş senyörlerini saf dışı bıraktı, ama bir süre sonra garip bir dönüş yaparak özellikle Kuzeyli savaş senyörlerine ve emperyalistlere yeniden yaklaştı. Demek ki ulusçu kesim, zaferin ortak yapımcıları olan komünistlerle işbirliğinde artık yarar görmemekteydi. Çankayşek, komünistlerin ve onlara yakın sendi-

kacıların katliâmını başlattı. Çevresine Kuomintang'ın sağ kanat üyelerini ve birkaç Kuzeyli savaş senyörünü toplayan Çankayşek, karşı-devrimci planlarını hazırladı; 12 nisan 1927'de de Şanghay'daki korkunç katliâm ile karşı-devrimci hükümet darbesini gerçekleştirdi.

Mao Çe-tung, Hunan-Kiangsi sınır bölgesi İkinci Parti kongresi için hazırladığı «*Politik Sorunlar ve Sınır Bölgesi Parti Örgütleri'nin Görevleri*» adlı raporunda, Çankayşek'in karşı-devriminden sonraki iç politik durumu şöyle anlatır: «Kuomintang'ın yeni savaş senyörlerinin bugünkü

*Çankayşek
askerî öğrenimini
Tokyo'da yaptı,*

rejimi şehirlerde komprador sınıfının, köylerde ise toprak ağaları sınıfının rejimidir. Bu rejim dış ilişkilerde emperyalizme teslim olmuş, içerde eski savaş senyörlerinin yerine yenilerini getirmiş ve böylece işçi sınıfını ve köylüleri daha da insafsız bir ekonomik sömürüyle ve politik baskıyla karşı karşıya bırakmıştır. Kwantung eyaletinde başlayan burjuva-demokratik devrimi, daha yolun yarısındanayken, önderliği ele geçiren komprador ve toprak ağaları sınıfları tarafından, derhal karşı-devrim yoluna sokulmuştur. Ülkenin her yanında işçiler, köylüler, halkın öteki kesimleri hattâ burjuvazi ('ulusal burjuvazi') karşı-devrimci yönetim altında ekonomik ve politik özgürlüğün kırıntısını bile elde edemediler»

Vefasız yoldaşlarının ihanetine uğrayan komünistler, bundan böyle illegal çalışarak kaçak yaşama yolunu seçeceklerdi.

Çankayşek komünistlere ihanet etmiştir. Devrimi belli bir düzeyde tutmaya çalışmış, toplumsal devrimi önleyerek ulusal devrimi güçlendirmek istemiştir. Çin komünistlerinin durmadan artan gücü, komünizmden korkan bir adamın kaygılarını doğrulayacak cinstendi. Kuomintang içinde komünist çekirdek pek hızlı gelişmişti: Çankayşek'in birdenbire yön değiştirmesiyle bu gelişim, sallantılı bir duruma girdi. Bunun üzerine komünist faaliyeti taşraya kaydı. Bu taşraya açılışın asıl nedeni, Çin proletaryasının 1927 olaylarında ortaya çıkan güçsüzlüğüydü. Bu olaylardan sonra

komünistler toplumsal 'devrim için çalışmak'tan ve 'kitleleri bilinçlendirmek'ten vazgeçemediler.

1927'ye kadar komünistlerle Çankayşek arasındaki mücadele Kuomintang çerçevesinde sürmüştü. Üçüncü enternasyonalin kararı gereğince Çin komünist partisinin Sun Yat-sen'in ulusçu partisiyle işbirliği yapmasını isteyenlerden biri de Mao'ydu. Bu yüzden epeyce eleştirilmiş, hattâ alaya alınmıştı. Çin Komünist Partisi'nin Merkez Komitesi'nde bir süre üye olmasına (haziran 1923'te toplanan III. Kongre'den sonra) ve Kuomintang'da önemli sorumluluklar üstlenmiş bulunmasına rağmen, Mao ikinci dereceden bir yıldızın parlaklığını taşıyordu. Onu ilk sıraya getirecek olan, Kiangski sovyetleri'dir.

ÇANKAYŞEK

Çankayşek 1887 yılında Ninpo yakınlarında doğdu. Ailesinin isteği üzerine Tokyo'da askerî öğrenim gördü. Bu arada, Çin'in radikal görüşlü lideri Sun Yat-Sen'in Tokyo'da sürgünde bulunan taraflarıyla ilişki kurdu. 1911'de yurduna döndü ve devrim ordusuna katıldı.

Bir süre Şanghay'da ticaretle uğraşan Çankayşek 1920'ye doğru Sun Yat-Sen'in yanında yeniden siyaset hayatına atıldı: Kuomintang partisine girdi. 1925'de Sun Yat-Sen ölünce partideki ılımlı grubun başına geçti. Moskova'da askerî staj gördü ve Whampoa'daki askerî akademinin müdürlüğüne getirildi. 1926'da üst üste askerî harekâta girişti. 1927'de Sun Yat-Sen'in baldızı ile evlendikten sonra Kuomintang partisinin yürütme kurulu üyesi seçildi: partiyi yeniden örgütledi, aşırılık taraftarlarıyla mücadele etti, Sovyet heyetiyle olan ilişkileri kesti, Yang-dzı bölgesine egemen oldu. Nankin'i başkent seçen Çankayşek kuzey yönünde ilerlemeye başladı ve Pekin'i ele geçirdi. Bu arada komünistler, Kanton'da bir hükümet darbesi hazırladılar; ama Çankayşek darbeyi kanlı bir biçimde bastırdı, Kiangsi eyaletinde üslenen komünistlerle amansız bir mücadeleye başladı. Komünistler, «Büyük Yürüyüş» adı verilen bir geri çekilme harekâtına girişmek zorunda kaldılar, Sen-Si'ye kadar çekildiler. Çankayşek'in gerçekleştirmek istediği bazı planlar vardı, ama Japonlar Çin'e savaş açarak Mançurya'yı istila ettiler, Nankin'i ele geçirdiler. Bunun üzerine Çankayşek, ko-

münistlere karşı giriştiği harekâtı durdurdu, hattâ savaş süresince komünistlerin yaptığı yardımı kabul etti. Çankayşek, yedi yıl süreyle çok otoriter bir siyaset uyguladı; ama, gene de, ordudaki ahlâk bozukluklarını, yönetimde çevrilen dolapları önleyemedi.

Çankayşek İkinci Dünya savaşı boyunca uluslararası konferanslara katıldı, A.B.D ile sıkı işbirliği kurdu, Çin'in uluslararası siyasette etkili bir rol oynamasını sağlamak için çabalar harcadı

İkinci Dünya savaşından sonra komünistler yeniden Çankayşek'e karşı savaşlarını sürdürmeye başladılar. Çankayşek, 1949 yılının son günlerinde Kıta Çin'i'nden ayrılarak Formoza adasına sığınmak zorunda kaldı.

Milliyetçi Çin hükümeti başkanlığı (1928 - 1931), Kuomintang partisi genel başkanlığı (1938), Milli Savunma komitesi başkanlığı (1939) ve başkomutanlık (1942 - 1945) yapan Çankayşek 1943 ve 1948'de iki kez arka arkaya hükümet başkanlığına seçildi. 1949'da hükümet başkanlığından istifa ettiyse de ertesi yıl görevine döndü. Milliyetçi Çin (Formoza) anayasasının başkanlık süresini iki kezden fazla uzatmayı yasaklamasına rağmen, 1960 ve 1966'da gene başkan seçildi. Çankayşek A.B.D ile yapılan sözleşmelere sıkı sıkıya bağlı kaldı ve A.B.D yardımıyla kıta Çin'ine yeniden egemen olmak için bir ordu kurdu.

Çankayşek, 4 nisan 1975'de Formoza'da öldü.

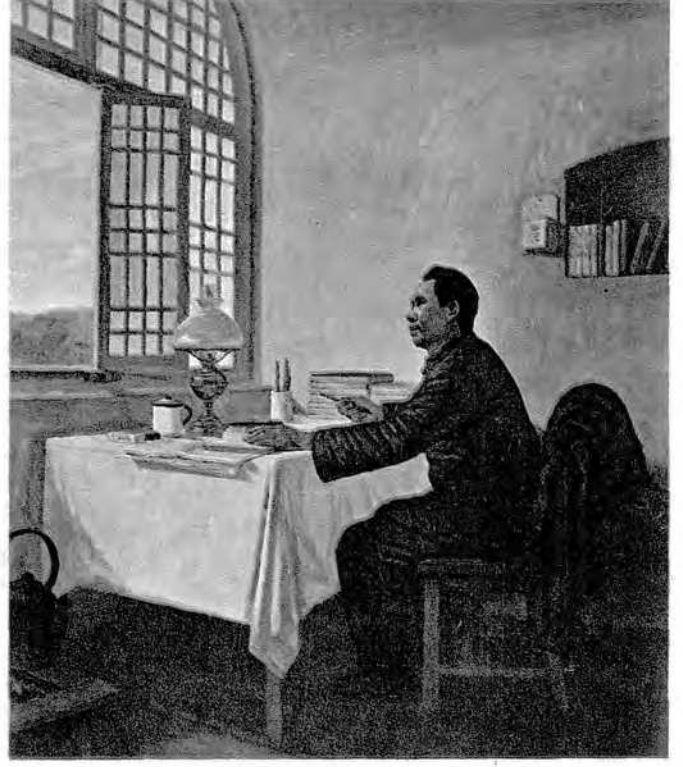
*fotoğraf 1-2: Mao yazmakta, bulunduğu durumu incelemekte, gelecek için tasarılar oluşturmaktadır
Yen-ân'da, adamlarına izlenecek eylem yolunu açıklamaktadır.
fotoğraf 3: propaganda
amacı taşıyan bir bildiri:
karpuz tarlalarında serinleniş.*

Kiangsi deneyi

Mao Çe-tung ve arkadaşları, Marx'cı gelenekten ayrılarak yeni bir yol tutmayı, köylü kitlesine dayanmayı kararlaştırdılar. Sömürünün ve yoksulluğun beslediği bir hoşnutsuzluğu savaşıyla, çin köylüsünün taşıdığı başkaldırma gücünü eyleme dönüştürmek istiyorlardı.

Kiangsi deneyi'nin anlamı budur.

Mao'yu izleyen bir parti azınlığı, Çin'in güneyindeki Kiangsi eyaletinde bir devrimci üs kurmuştu. Beyaz orduların baskısı altında bu üs gün oldu küçüldü, kabuğuna çekildi; gün oldu büyüdü, yer bile değiştirdi. Ama, ne olursa olsun, varlığını sürdürdü. Giderek, kırsal alanda başka üsler oluştu. 1931 kasımında,

Çin, Japon işgalinin ve komünistlerle ulusçular arasında patlak veren iç savaşın yol açtığı yıkıntıların onarıldığı büyük bir inşaat yeri haline gelmişti. (fotoğraf 1: bir rus teknisyeninin yönetiminde, bir köprüde çalışan çinli işçiler). Ama rus-çin ilişkileri bozulunca (fotoğraf 2: Kruşçev 1958'de Pekin'i son ziyaretinde Mao ile görüşüyor), Çin'in iktisat siyaseti başka bir yön alacaktır.

Kiangsi'de, Mao'yu başkan olarak kabul eden bir Çin Sovyet Cumhuriyeti kuruldu.

Çankayşek, «komünist haydutlar»ı yok etmekte kararlıydı. Gene de, bu yeni kuruluş üç yıla yakın bir zaman yaşadı. Kızıl Ordu, köylü milisler ve halk, düzenli ordulara karşı koymakta oldukça başarılıydılar. Ama, sonunda Çankayşek, 1933 yılında Kiangsi'deki Çin Sovyet Cumhuriyeti'ne karşı saldırıya geçti. Çankayşek'e bağlı ulusçu kuvvetlere bir alman askeri uzman heyeti danışmanlık

yapmaktaydı. Kızıl Ordu ve köylü milisler bu saldırıya karşı direnebildikleri kadar direndiler; sonra da geri çekilmek zorunda kaldılar. Düzenli orduların yeni taktikleri, yeni donanımları ve yeni silâhları, bu sonucun yaratılmasına yardımcı olmuştu.

Geri çekilme, ünlü *Büyük Yürüyüş*'ün başlangıcıdır. Büyük Yürüyüş bir yıl sürdü (eylül 1934 - ekim 1935). Bu süre içinde Kuomintang'ın sol kanadı japon tehlikesi karşısında, ulusal bir uzlaşmaya gidilmesini istedi. Ko-

münistler bunu kesinlikle reddettiler.

Büyük Yürüyüş oldukça çetin koşullar altında geçti. Bu uzun seferde sağ kalanlar Avrupa kıtası kadar geniş bir kesimi, güneydoğudan kuzeybatıya kadar bir uçtan ötekine aşmışlardır. Mao, 27 aralık 1935'te parti örgütüne sunduğu raporda 'Büyük Yürüyüş'ü şöyle anlatır: «On iki ay boyunca biz, göklerden bir sürü uçağın günlük keşif uçuşları ve bombardımanı altında, karada yüzbinlerce kişilik bir kuvvet tarafından

kuşatıldık, izlendik, engellendik, ve durdurulduk. Yol boyunca duyulmadık tehlike ve güçlüklerle karşılaştık. Buna rağmen yalnızca iki ayağımızı kullanarak on bir eyaletin bir ucundan öteki ucuna kadar 20 000 li'den fazla yol yürüdük. Tarih bizimki kadar uzun bir yürüyüş kaydetmiş midir? Hayır, asla; Büyük Yürüyüş bir manifestodur.»

Evet, Büyük Yürüyüş bir simgeydi. Büyük Yürüyüş, zafere uzanan yolu simgeliyordu. Bu uzun yolu Japon emperyalizmi kestirmeden kı-

İlk beş yıllık planın süresi dolmadan, iki yıllık (1956 - 1957) bir liberalleşme dönemi başlar.

Bu dönemde köylüler ve aydınlar görüşlerini ve isteklerini açıkça ortaya koyabilmek için daha geniş olanaklara kavuştular.

Bu arada tarım kooperatifleri yeniden düzenlendi (fotoğraf 3: pirinç ekimi için ilkbahar hazırlıkları; fotoğraf 4: toprağın verimliliştirilmesi).

ları, Yazar Mao'nun en verimli yıllarıdır.

diktatörün çöküşü

On yıllık Nankin rejimi (1928 - 1937) *çin devriminin, Çankayşek'in koruyuculuğunda rayına oturduğu* yanılığını vermeyi başardı. Çin ulusu kendini toparlıyor, yeniden kuruyor, diyorlardı. Ama, Çin birliği sözde kaldı. Nankin hükümetinin otoritesi, aşağı ve orta Yangdızı havza-

sını aşamadı. Çankayşek oyun üstüne oyun denemek ve bir yandan da durmadan savaşmak zorunda kaldı. Bölgesel zorbaların ayaklanmalarını bastırmak ve entrikalarını önlemek kolay olmuyordu. Komünistlerin faaliyetlerini önlemek iyice zordu. Bütün bu kargaşa içinde, Çankayşek düşmanları (Kuomintang'ın Hu Han-min yada Van Çing-vei gibi eskileri, Yen Hsi-shan gibi mahallî despotlar) karşısında belli bir üstünlük kurabildi. 1936'da hapse düştü: Şensi eyaletinin başkan-

saltıverdi. Büyük Yürüyüş son bulduğunda, komünistler Kiangsi dağlarından daha yoksul ve daha geri kalmış bir bölgede, bir doğal barınak bulmuş olmakla mutluydular. Bu barınak, kuzeydeki Şensi iliydi. Böylece, Büyük Yürüyüş, 1935 ekiminde, az çok mutlu bir sona ulaşmış oluyordu.

1935'ten sonra, Mao ile Devrim, kesin bir biçimde birbirleriyle kaynaşırlar. 1935'ten önce Mao, partisinde bir azınlık üyesi durumundadır. Önce küçümserler onu; sonra ona karşı çıkarlar. O zamanlar, Büyük Yürüyüş'ü önceleyen yaz aylarıdır. Partinin yönetimi uzun süre Şanghay'dan yürütülür. Eyalet çapında sorumluluk taşıyan Mao'ya oradan bol övgü ve bol yergi yağdırılır. Ona, köylü ordularıyla büyük kentleri kuşatması bile önerilir. Öğretiye sıkı sıkıya bağlı olan kişiler, devrimi şehirlerdeki işçi sınıfına, pek etkin olmayan işçi sınıfına dayamak istemektedirler. Onlara göre, işçi sınıfı, *yitip gitmekte* olan bir sovyet hareketi üzerinde denetim kurmak zorundadır.

Oysa, Mao, ilk köylü deneyinin karşılığını çok ağır öde-

mişti. (1927 eylülünde başlayıp bastırılan, Hunan sonbahar hasadı ayaklanması sırasında Mao canını zor kurtarmıştı.) O zamanlar, resmen *askerî serüvencilik*'le kınanmış, parti içinde gerilere düşürülmüştü.

Büyük Yürüyüş'ten sonra, özellikle 1935'te durgun bir dönemde, ülkenin güneybatısında toplanan konferansın kararından sonra, Mao'nun parti liderliği daha da kesinlik kazandı. Bu elbette kolay olmadı. Mao, hem Büyük Yürüyüş sırasında hem daha sonraları, Çang Ku-tao yada Vang Ming gibi rakipleriyle mücadele etmek zorunda kaldı. Ama, giderek, başarılarından ve kahramanlıklardan yararlanan, daha çok, Mao oldu. Bu, o dönemde Mao'nun rakiplerinden daha başarılı olduğu anlamına gelmez. Ne var ki Mao, hareketin kuramını da oluşturan bir kişiydi; dış ve iç düşmana karşı uygulanacak yöntemleri belirlemede ve tanımamakta rakipsiz kalıyordu. *Pratik üzerine* yada *Çelişki üzerine* adlı çalışmaları bu çabanın önemli ürünleridir.

O bu çalışmalarını, başkent Yen-ân'da yaptı. Yen-ân yıl-

(fotoğraf 1: bir çelik fırını)
yolların (fotoğraf 2: bir çelik köprüyü
tasvir eden tablo)
yapımına önem verilir.
1958'de yeni bir iktisat siyaseti
dönemine, ikinci beş yıllık planın
uygulanışına geçilir.
Bentlerin (fotoğraf 4) fabrikaların
Kırsal alanlarda,
yaşam düzeyi yükselmektedir:
(fotoğraf 3, 5). Hem sanayide hem
tarımda büyük sonuçlar elde edilmektedir:

2

ti Sian'da, emperyalizme kar-
şı komünistlerle işbirliği is-
teyen asrlarından birinin
elindeydi. Sian olayı etkisini
göstermişti: 1936 Noel'i ön-
cesinde serbest bırakılan
Çankayşek hemen komünist-
lere yaklaştı. Bundan böyle
japon istilâcılar karşılarında
daha kesin davranacaktı. Za-
ten 1937 temmuzunda savaş
başladı.

Bundan sonraki on iki yıl,
ünlü diktatörün yavaş yavaş
çöküşünü belirler.

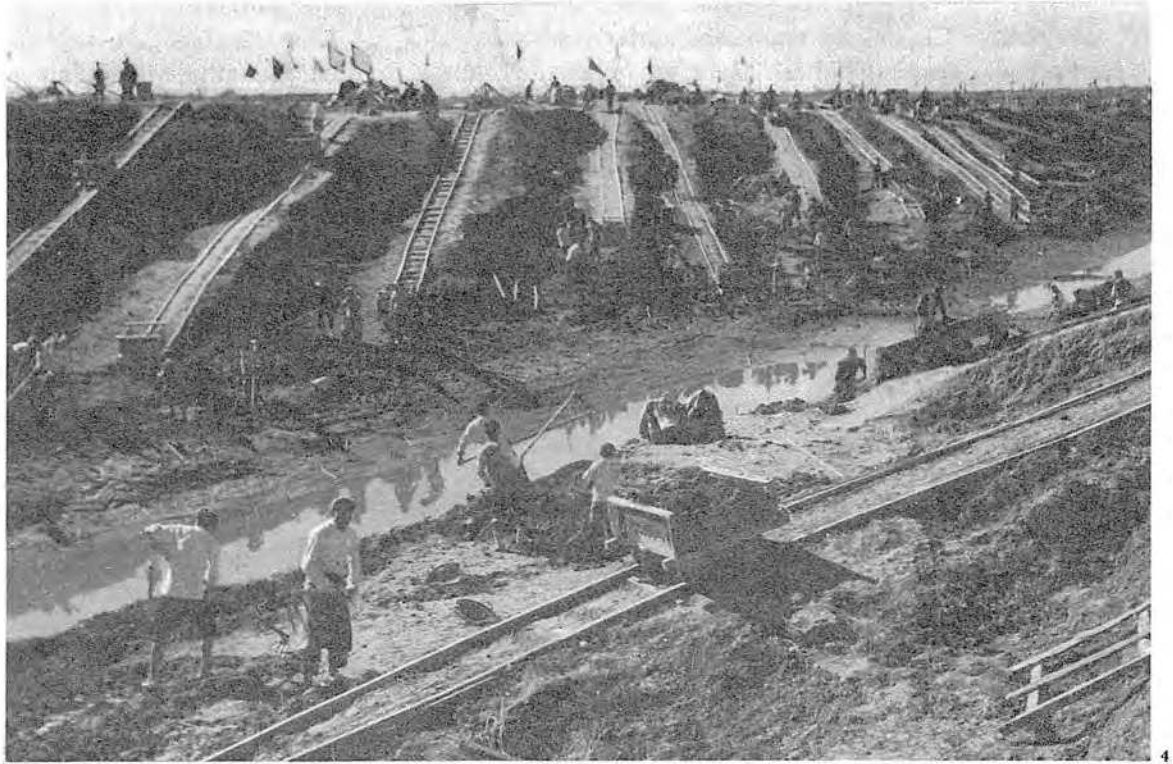
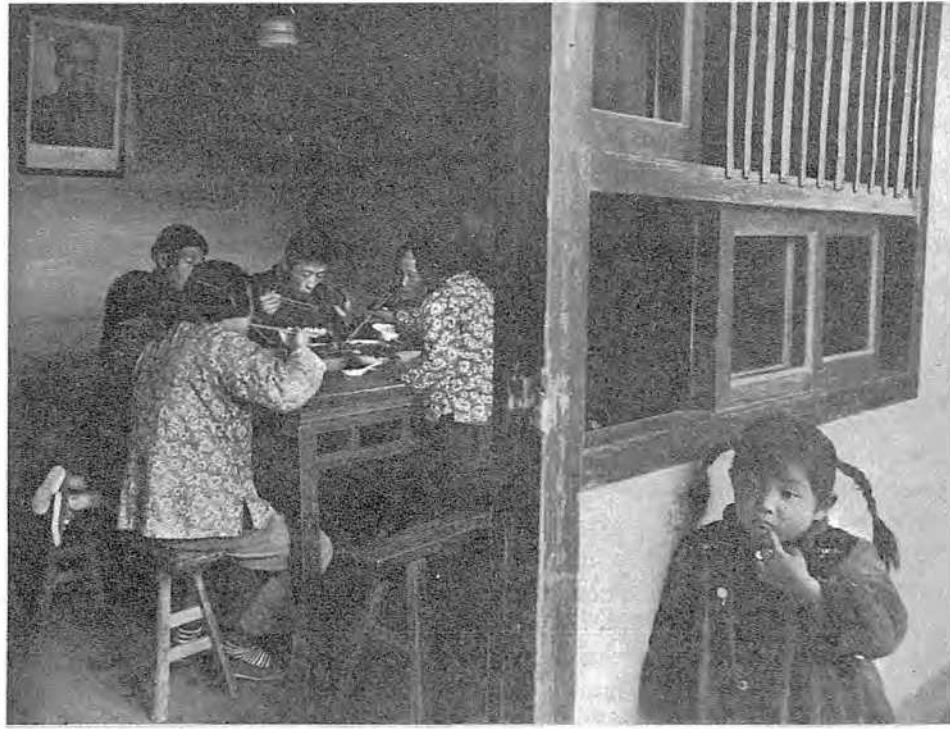
1937'de başlayan Çin-Japon
savaşı, önceleri, Japonların
Çin'e boyun eğdirmeye taktığı
içinde sönük geçti; ve ancak
1941 sonlarında kızışarak
İkinci Dünya savaşı çerçeve-
sine girdi. Savaşın ilk yıllar-
ında limanları ve başlıca ka-
rayollarını tutarak Çin'i za-
rarsız kılmaya çalışan düş-
man kuvvetleri, bunu başara-
mavacaklarını anlayan bir-
çok yönden saldırıya geçtiler
ve ilk anda büyük başarılar
kazandılar. Ancak, Çinliler
direnişlerini başarıyla sürdü-
rüyorlardı. Özellikle Mao'nun
komutasındaki VIII. komü-
nist ordusu, savaşta büyük
yararlıklar göstermekteydi.
Savaş 1945'te Japonların ye-
nilgiyle son buldu.

Komünistler bu savaşın asıl yükünü çekmişlerdir. Savaş koşullarında Çankayşek'le uzlaşmaya girmiş olan komünistler, gittikçe güçlenmekteydiler. Savaş sonrasında, doksan milyon köylü Kuzey Çin'de komünist yönetiminde çalışıyordu. (Bu sayı 1937'de bir buçuk milyondur.) Artık Kızıl Ordu'nun dokuz yüz bin düzenli askeri vardı. Kalabalık bir milis gücü, bu kuvvetleri desteklemekteydi. Savaş sırasında komünistler, yığınlarını harekete geçirme ve gerilla savaşını geniş biçimde uygulama konusunda büyük başarılar göstermişlerdi.

Japonya'ya karşı girişilen direnme savaşında gerek Çin komünist partisi içinde ve gerekse dışından gelen eleştirilerde gerilla savaşının stratejik önemi konusunda kuşku lar öne sürülmüştü. Bu eleştiriler, gerilla savaşını küçümsemeye, ve umutları düzenli ordularca girişilecek savaşlara, özellikle de Kuomintang ordusuna bağlamışlardı. Mao Çe-tung bu görüşü reddedecek ve 'Japonlara Karşı Gerilla Savaşında Strateji Sorunları' adlı yazısında (mayıs 1938) bunun gerekçelerini ortaya koyacaktır. Mao Çe-tung bu konuda şöyle diyor: «Eğer Çin gerilla savaşının rolünün, düzenli ordunun harekâtına sadece kısa mesafelerde dolaysız bir destek sağlayabileceği küçük bir ülke olsaydı, hiç şüphesiz, stratejik değil, ancak taktik sorunlar söz konusu olurdu. Öte yandan Çin, Sovyetler Birliği gibi kuvvetli bir ülke olsaydı, istilacı düşman ya çabucak defedilir, yada defedilmesi zaman alsa bile, geniş bir bölgeyi işgal edemezdi; ve o zaman, gerilla savaşı, harekâtta gene ancak desteklevici bir rol oynar ve stratejik sorunlar değil, sadece taktik sorunlar söz konusu olurdu.»

halkla kaynaşma

Komünistlerin halkla kaynaşması güç olmadı. Japon istilacılarının kışkırtmaları ve vahşetleri, o zamana

MAO ÇE-TUNG

Çin Halk Cumhuriyeti'nin ünlü devlet adamı Mao Çe-tung, 1893'te, Hunan eyaletinde, Şao-şan şehrinde doğdu. Pek zengin olmayan bir toprak sahibinin oğluydu. İlkokulu okuduktan sonra babasıyla çalıştı; gündüz tarlalarda uğraşıp didiniyor, gece babasının hesaplarını tutuyordu. Bir süre sonra babasının boyunduruğundan kurtulmaya karar verdi ve bir öğretmen okuluna girdi. Bu öğretmen okulunu başarıyla bitirdikten sonra, Çin'in en önemli kültür merkezi olan Pekin'e gitti. Onun Pekin'deki yaşamı pek ilgi çekicidir. Mao, Pekin üniversitesi kitaplığında çalıştı, orada bol bol kitap okumak ve Çin'in en önemli düşünürleriyle konuşmak, tartışmak fırsatını buldu. Marx ve öğretisini merak ediyordu. 1918'de, zamanın ünlü düşünürlerinden Li Da-djao ile birlikte Marx'cılığı İnceleme Derneği kurdu.

Çin'de komünist hareket yavaş yavaş gelişmekteydi. Mao, Şanghay Konferansı (1921) adıyla bilinen Çin Komünist Partisi Birinci Kurultayı'na Hunan delegesi olarak katıldı. Komünistler Kuomintang'la birleşme kararı alınca, Mao bu partinin ilk kurultayına katıldı, yönetim kurulunda görev aldı. 1927'de Kuomintang'ın güçlü adamı ve o zamanki Çin'in bir numaralı lideri komünistleri ezme kararı alınca, Mao siyasi çalışmalarına yeni bir yön verdi: Hunan'da bir Kızıl Ordu kurdu ve köylüleri kendinden yana döndürmek için Hunan'da toprak reformu uyguladı. 1931'de yapılan Çin Sovyeti Kurultayı'nda, Çin Sovyet Cumhuriyeti Başkanı seçildi. Mao'nun sürdürdüğü eylemler başlangıçta kesin sonuçlar getirmedi, 1933 - 1934'te Kiangsi kızilları ağır bir bozguna uğradılar.

Bozgün Mao'yu yıldırmadı. O, her başarısızlığı bir başarıya dönüştürmek istiyor, bu yönde bütün zekâsını ve bütün çabasını ortaya koyuyordu. Onun bu yönde en önemli girişimi Büyük Yürüyüş'ü (1934 - 1935) düzenlemek oldu. Kiangsi'de bozguna uğrayan komünistler, uzun ve yorucu bir yolculuktan sonra Kuzey'e çekildiler ve eylemlerini daha etkin bir biçimde orada sürdürdüler.

Mao, 1935 ocağından sonra Komünist Partisi'nin yönetimini resmen eline aldı. Kuomintang kuvvetleri ikinci karısını kurşuna dizdiği halde, Mao Çankayşek'e yardım etti, hattâ onu Si-an'da düştüğü pusudan kurtardı. Çünkü Mao, o zaman Çin'de yaygın olan şu inanca katılıyordu: ulusal birliği ancak Çankayşek sağlayabilir. Çankayşek komünistleri ortadan kaldırmak için başlattığı mücadeleyi durdurunca, Mao yeniden

Çankayşek'in önderliğinde eylemde bulunan ulusçulara katıldı. Ulusçuların ve komünistlerin bu uzlaşması sırasında Mao hiç bir zaman komünist kuvvetlerin çıkarlarını korumayı ihmal etmedi. O, birliklerinin egemen olduğu bölgede toprak reformunu uyguluyor, buralarda adaletli bir düzen kurmak için çalışıyordu.

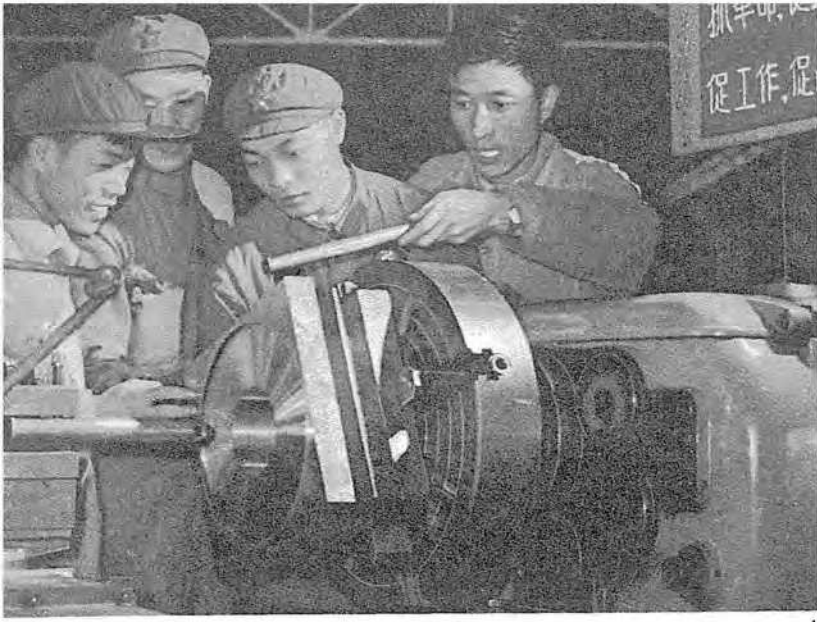
Japonların bozgunundan sonra Çankayşek'le buluştu (1945). Ama, Kuomintang'ın bağımsızlık sorunu na en küçük bir çözüm getiremeyecek kadar güçsüz olduğunu görünce halk savaşını başlattı. Başlatma kararını alırken Rusya'nın desteğine bile başvurmadı. 1 ekim 1949'da Çin Halk Cumhuriyeti'ni ilân etti, Çin Halk Danışma Meclisi'nin kararıyla Cumhurbaşkanlığına getirildi. Yeni anayasa ilân edilince Cumhurbaşkanlığı kesinleşti (20 eylül 1954). Mao, aynı zamanda parti genel sekreterliği görevini de yapmaktaydı. Mao, 1958'de Çin'i yeni dönüşümleri getirecek hareketlerin alanı haline getirdi.

1958'in sonlarında, Vuhan'da toplanan Komünist Partisi Merkez Komitesi'nde Mao Cumhurbaşkanlığı görevini bıraktı. Bununla birlikte, parti yönetimi bütünüyle kendisinde kalacaktı. Ulusal Halk Meclisi, 27 nisan 1959'da Liü Şao-çi'yi Cumhurbaşkanı seçti. Liü Şao-çi'nin Cumhurbaşkanı olmasından sonra, Mao sert eleştirilere uğradı. Bu eleştiriler, bir süre sonra, Mao'nun kişiliğini hedef alacak kadar gelişti. Mao, bunun üzerine, bir kampanya açtı. Kültür Devrimi'ni getirecek olan bu kampanya, başlangıçta, iyi yürümedi ve sayısız engellerle karşılaştı. Bu çatışma parti çalışmalarını da aksattı. Mao'nun muhalifleri onun giriştiği karşı-davranışı etkisiz bırakmak için eleştirilerini daha da sertleştirdiler. Mao, muhaliflerinin daha etkili olduğu Pekin'den uzaklaşmak zorunda kaldı. 1966'dan sonra eski nüfuzunu yeniden kazanan Mao, Kültür Devrimi'ni başlatarak devrimci eyleme yeni bir atılım kazandırmaya çalıştı.

Mao, bugün, eskisinden daha güçlü olarak, Çin devriminin başındadır ve bütün muhaliflerini etkisiz bırakmış bir durumda Çin'in geleceğini tasarlamaktadır.

Mao yalnızca büyük bir devrimci değil, aynı zamanda derin düşünen bir fikir adamıdır. O, eylemleliyle olduğu kadar eserleriyle de Çin devrimini aydınlatmış, bu devrime yön vermiştir. Kuramsal çalışmaları, Çinlilerin temel kural kitapları haline gelmiştir. Özellikle Strateji Sorunları (1936), Çin'de Devrim Savaşı (1936), Pratik Üzerine (1937), Çelişkiler (1937) adlı eserleri önemlidir.

(fotoğraf 1: ev araçları yapan bir fabrikada çalışan işçiler ve askerler)

(fotoğraf 2: IX. Kızıl Alayı, onuncu yılını kutlarken).

(fotoğraf 3: pirinç tarlasında çalışanlar).

kadar yurt sorunlarından çok, kendi sorunlarıyla ilgilenmiş olan köylüleri bilinçlendirmişti. Komünist kadrolarla kırsal kesim arasındaki bu kaynaşma, bu sıkı ve sürekli işbirliği, devrim için en büyük etkinliği oluşturmuştur. Mao Çe-tung, daha 1927 yılında kesinlikle şu görüşe varmıştı: «Çin devrimini bir köylü devrimine olacak, yada hiç olmayacaktır.» Bu görüşünü 1927'deki ünlü Rapor'unda ortaya koydu.

Hunan'daki Köylü Hareketine İlişkin Rapor, adının ciddiliğine rağmen, Mao'nun en içten yazılarından. Mao, bu yazısında, kuramcılık kaygılarına düşmeden, Hunan köylerinde uyanan devrimci gücü anlatmakla yetinir. Ortaya koyduğu sorun şudur: köylüleri yönetmek mi, eleştirmek mi, bastırmak mı? Onun görüşü, köylüleri yönetmek'tir. Mao bu inanca bağlı kalacak, son zafere kadar bu yoldan dönmeyecek, kırsal kesimler umutsuzluğa düştüğünde sözleriyle ve davranışlarıyla insanlara umut aşılayacaktır. Kitleler boyun eğme gibi pasif bir tavır aldıklarında, Mao onları coşturacaktır. Kiangsi sovyetleri döneminde (1927 - 1934), hep bu yönde davranmıştır.

halk savaşı

Japon saldırısı yıllarında (1937 - 1945) Kuomintang'la belirli bir uzlaşma içinde bulunan Çin Komünist Partisi, 1946 yılında halk savaşını başlatıyordu. 20 temmuz 1946'da Çin Komünist Partisi Merkez Komitesi'nin yayımladığı beyannamede şöyle denilmekteydi: «Çankayşek'i yenebiliriz. Bütün parti bundan tamamiyle emin olmalıdır.»

Başlangıçta savaşın komünistler açısından iyi gittiği

söylenemez. 1946 temmuzunda Kuomintang kuvvetleri, komünistlerin elinde bulunan Kwangsi-Anvay 'kurtarılmış' bölgesini geniş çapta işgale başladılar. Kwangsi'ye saldıran Kuomintang birlikleri Tang-En-po komutasında yaklaşık olarak 120 000 kişilik on beş tugaydan oluşmaktaydı. 13 temmuz ile 27 ağustos arasında genel olarak merkezi Kwangsi bölgesinde önemli muhabereleler oldu. Kuomintang birlikleri ayrıca Şansi - Hopay - Şantung - Hunan bölgesine de saldırdılar. Komünistlerin elindeki bu «kurtarılmış» bölgelerde bulunan bazı toprak ağaları ve mahallî despotlar, Kuomintang bölgelerine kaçtılar. Bunlar Kuomintang tarafından 'sılaya dönen temsilciler', 'sılaya dönen lejyonlar' ve başka silâhlı gruplar olarak yeniden örgütlendirildiler.

1947 yılında durum, giderek komünistler lehine gelişmeye başladı. Ekim 1947'de Çin Halk Kurtuluş Ordusu ve Mao Çe-tung tarafından yayımlanan siyasî manifestoda şöyle deniliyordu: «Çankayşek saldırısını ezen Çin Halk Kurtuluş Ordusu şimdi geniş ölçüde bir karşı-saldırıya geçti. Güney cephesindeki ordularımız Yang-dı nehrine vâdisi boyunca, Kuzey cephesindeki ordularımız da Çin Çançung demiryolu ile Payping-Layoning demiryolu boyunca ilerliyorlar. Askerlerimizin girdiği her yerde, düşman ardına bakmadan kaçıyor ve halk bizi büyük bir sevinçle karşılıyor. Bir yıl öncesine göre durum temelden değişti. Bu savaşta ordumuzun amacı ulusumuza ve dünyaya tekrar ilân edildiği gibi, çin halkının dileğini yerine getirmek, yani iç savaşın baş suçlusu Çankayşek'i devirmek ve halk ile ulusu kurtarma hedefine ulaşmak için demokratik bir koalisyon hü-

kümeti kurmaktır.»

Çin komünist partisi yöneticileri, gerek japon istilâsı sırasında, gerek iç savaşta kırsal kesimde yaşayan çin köylüsünün desteğinden büyük ölçüde yararlandılar. 1927'deki köylü devriminden 1949'daki kesin devrime kadar bu köylüyle yan yana olma inancı sürdürülmüştür. Bu dönem, Mao'nun otuz dört ile elli altı yaşları arasını kapsar. Bu dönem, onun en faal dönemidir. Köylü kitlelerinin bağrında devrimci bilincin çiçeklenmesiyle belirgin olan bu dönemde, Kiangsi'nin ilk yıllarından, devrimi sağlayan iç savaşın sonuna kadar Mao, köylünün gerçek önderi olmuştur.

Japonya ile savaş, çin komünistleri için bir şans sayılmalıdır: hem komünistlerin gücünü iki katına çıkarmış, hem de devirmek istedikleri rejimi yerle bir etmiştir. Nitekim savaş, Çankayşek'in diktatörlüğü için son darbe oldu. İktisadî ve toplumsal çalkantılar, Doğu Çin'de zengin bölgelerin düşman istilâsına uğramasıyla ortaya çıkan yoksullaşma, malî güçlükler, spekülasyonu ve çürümeyi getiren bir enflasyon ve bütün bunların ortaya koyduğu ruhsal bunalmı... Bunlar savaşın beslediği sıkıntılardı. Bu sıkıntılar, 1946'da başlayan iç savaşı, gizli gizli hazırlamaktaydı.

Bütün bunlar, komünist devriminin iç ve dış güçlüklerle uğramadan gerçekleştiği anlamına gelmez. Komünist devrim gerçekleşirken ciddi hoşnutsuzluklar oldu; köylülerin kendi aralarında tartışmaları görüldü. Ama, olağan sayılan bu durumlara iyi kötü çözüm getirildi. Japon istilâcıları devrime yardımcı olmuşlar, devrimi sağlayacak koşulları, farkında olmadan, desteklemişlerdi. Gene de devrimi gerçekleştiren aydın-

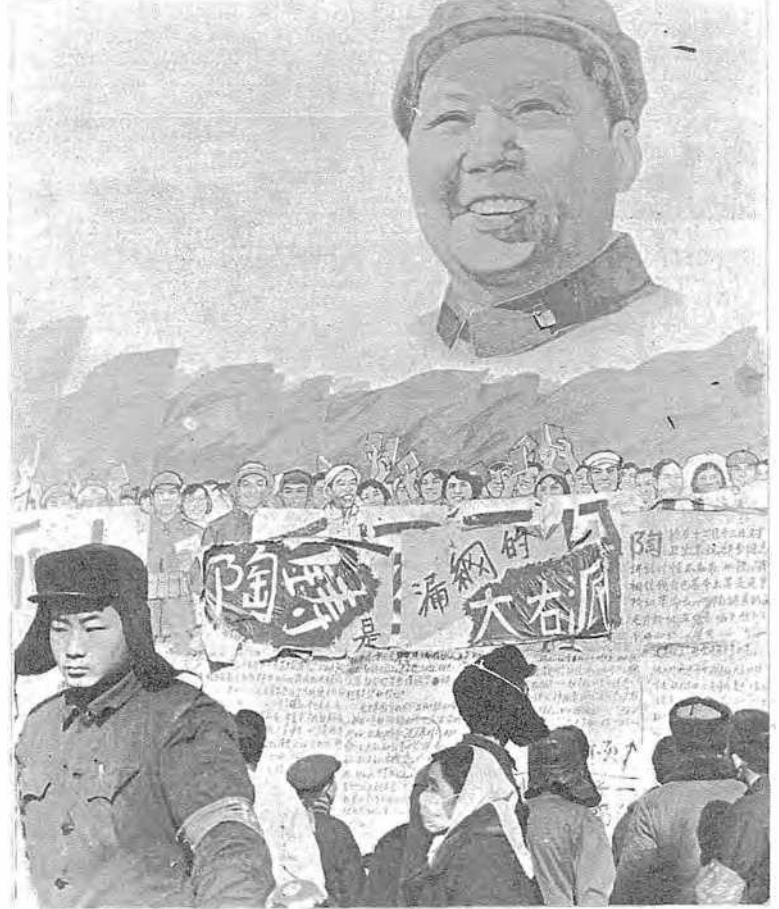
lar ve köylüler oldu. Hem de büyük çabalar pahasına!

Ama bu devrimi, yalnızca aydınların ve köylülerin devrimi olarak almamak gerekir. Çin devrimi de her devrim gibi, her şeyden önce kendi özelliklerini taşır. Mao Çe-tung, daha 1936 yılında yazdığı *Çin Devrimci Savaşı'nda Strateji Sorunları* adlı kitabında, çin devrimi'nin özgüllüğünü ortaya koyar ve Çin devrimci mücadelesinin Rusya'daki devrimci mücadeleyle bir tutulmaması gerektiğini belirterek şöyle der: «Çin devrimci savaşının kendi ayırıcı özellikleri olduğunu kabul etmeyen, bilmeyen yada bilmek istemeyen kimseler, Kızıl Ordu'nun Kuomintang kuvvetlerine karşı verdiği savaşı, genel olarak savaşıla ya da Sovyetler Birliği'ndeki iç savaşıla bir tutuyorlar. Sovyetler Birliği'nde Lenin ile Stalin'in yönettiği iç savaş deneyinin dünya ölçüsünde bir önemi vardır. Çin Komünist Partisi de dahil, bütün komünist partiler bu deneye ve Lenin ile Stalin'in savaşıla ilgili teorik yorumlarına, kılavuzları olarak saygı duyarlar. Ama bu, onu kendi şartlarımıza mekanik olarak uygulamamız demek değildir. Çin'in devrimci savaşını Sovyetler Birliği'ndeki iç savaştan ayıran pek çok özellikler vardır. Bu ayırıcı özellikleri hesaba katmamak yada onların varlığını inkâr etmek, hiç kuşkusuz, yanlıştır».

Çin halk cumhuriyeti

Her yerde, başarılı bir silâhlı mücadele evresini, her zaman bir 'yeniden kurma' evresi izlemiştir. Bu, Çin'de de böyle oldu.

1948, Çin'de komünistlerin zafer yılı oldu. Ulusçular

(fotoğraf 4: halkı Mao düşüncesini öğrenmeye çağıran bir afiş).

Mançurya'yı kaybettiler. Ocak 1949'dan başlayarak komünist birlikler kesin eyleme giriştiler, 20 nisanda Yang-dzi'yı geçtiler. O sıra Şanghay düştü. 1949 sonlarında ulusçular için her şey bitmişti. Ekim 1949'da Çin Halk Cumhuriyeti ilân edildi.

Mao ve arkadaşlarının 1949'da teslim aldığı Çin, dünya gelişme cetvelinin en aşağılarında yer alan uçsuz bucaksız bir yoksulluk ülkesiydi. Kaynaklardan çok teknik donanım yetersizdi o sıra. Son yıllarda sanayideki büyük ilerlemelere rağmen bu yetersizlik bugün de kendini duyurur.

Çin'in en büyük güçlüğü tarım alanındaydı. Durumu

anlatabilmek için bu karşılaştırmayı yapmamız yeter: 1950 Çin'inde bir hektar ekelebilir toprağa düşen insan sayısı, 1917 Rusya'sındakinden on kat çoktu.

'Yeniden Kurma' evresi, işte böylesine güç koşullar içinde başlatıldı.

İlk üç yıl (1949 - 1952), Çin-Japon savaşının ve iç savaşın yıkıntılarını onarmakla geçti. Bu büyük atılımda Sovyet Rusya örneğine göre bir iktisadî kalkınma düşünüldü: kolektifleşmeye ve sanayileşmeye ağırlık verilecekti. 1953'ten sonra hazırlanan birinci beş yıllık plan (1953 - 1957) başarılı biçimde uygulandı. Sanayi, tüketim sanayiinden çok, ağır sanayie yöneltildi.

«Yaşasın Büyük Sıçrama»,
yazıların okunduğu
Çin'de yaşam.

İstatistiklere bakılırsa elde edilen sonuç epeyce olumludur: resmî çin kaynaklarına göre yüzde 8.6 ile yüzde 9; kapitalist uzmanlara göre yüzde 6 ile yüzde 6.5. Ancak, yüzde 2.3 hızıyla giden nüfus artışı, üretim fazlasının önemli bir bölümünü yutmaktaydı. Bu durum, 1957'de yapılan yeni planlamayı epeyce zorda bıraktı. Nüfus artışı büyük bir sorun olarak ortada dururken, işsizliğe de kesin çare bulunamıyor, iş isteklerinde görülen yüzde 1.5 artış, artan nüfus tarafından yutuluyordu.

Tarım alanındaki durgunluk ayrı bir kaygı konusuydu. Tarım alanı, sanayileşmenin yükünü kaldırmaya çalışıyordu. Tarım kesimi, *ilk beş yıllık* plan döneminde yükümlülüklerini yerine getiremedi. Tarımın başlıca yükümlülüğü, yalnızca kendi üreticisini değil, sanayiın çağrısına uyarak şehirlere göçmüş olan köylü yığınlarını da beslemektir. (Şehir nüfusu, 1952-1972 arasında, yetmiş iki milyondan doksan iki milyona çıkmıştır.) Tarım alanı, ayrıca, yüzde 75 oranında tarım ürünü işleyen tüketim sanayiine de hammadde yetiştirmek zorundaydı. O yıllarda pamuk sanayii, üretim kapasitesinin çok altında bir düzeyde çalışıyordu. Tarımın bir yükümlülüğü daha vardı: donanım gereçlerinin ithalinin finansmanına katılmak. 1956'dan sonra Çin'in Rusya'ya olan borçlarını ödemeye başlaması, ta-

rım alanına daha ağır bir yük yüklüyordu.

Kısacası, *ilk beş yıllık planın* öngördüğü *sovyet örneği* Çin'de yürümemişti. Çinli planlamacılar bu aksamadan sorumlu tutulmalı mıdır? Rusya gibi iyice farklı bir ülkede, üstelik çeyrek yüzyıl önce gerçekleştirilmiş uygulamaları örnek almaları dışında, büyük bir sorumluluk yüklenemez onlara. Rusya'da sanayileşme başarılı olmuştu, üstelik tarım alanındaki durgunluğa rağmen başarılı olmuştu. Çin'de böyle bir başarıya ulaşılmadıysa, bu Çin'in Rusya'ya göre çok daha *az gelişmiş* olmasındandır. Başarısızlıktan çabucak ders alındı. Çin yöneticileri başka bir gelişme stratejisine başvurmak zorunda kaldılar.

iki yıllık liberalleştirme dönemi

Sovyet Rusya Komünist Partisi'nin XX. kongresinde Stalin'e yöneltilen suçlamaların sosyalist dünyayı birbirine kattığı günlerde, Çin'de bir *liberalleşme* siyasetine kayıldı. Bu değişiklikte, ilk planın karşılaştığı güçlükler önemli olmuştur. 1957'de çin yöneticileri, tarım alanındaki ciddi güçlükleri kabullendiler. Yöneticiler, ayrıca, köylünün hükümetle işbirliğinde çekingen ve kuşkulu kalmalarından da yakınıyorlardı. İk-

*Klâsik tiyatro geleneğinden uzaklaşan
kırmızı Kadınlar Alayı adlı operadan bir sahne .*

İdara geçişten sonraki ilk kongrede, yani VII. Kongre'de Çin Komünist Partisi yöneticileri, tabanın dileklerine ve yakınmalarına titizlikle eğildiler. 1956'da alınmaya başlayan tedbirler 1957'de de sürdürülecek, halkın isteklerini karşılayacak kararlı bir *sağlamlaştırma* siyaseti uygulanacaktı. Bu siyasetin en önemli yanı kooperatiflerin yeniden örgütlenmesidir. Kooperatiflerin yeniden örgütlenmesi, mahallî özerklik tanınması anlamına geliyordu. Ürünlerin fiyatları yükseltilmiş, özel payların kooperatif topraklarındaki oranı yüzde 5'ten yüzde 10'a çıkarılmıştı. Tedbirler umulanı vermedi: köylü özel kesimden elde ettiği geliri çoğaltıyor, kolektif kesimi ihmal ediyordu.

Çin tarımının liberalleştirilmesi girişimini *yüz çiçek* olayı izledi.

Yüz çiçek olayı nedir? Çin toplumunda köylü ve aydın iki temel direği oluşturur. Kooperatiflerin yeniden örgütlenmesi işlerin iyi gitmediğinin benimsenmesiye, *yüz çiçek* olayı da aydınlarla ilişkilerin iyi olmadığının benimsenmesidir. Çu En-lay'ın deyişiyle «yüksek düzey aydınları», sosyalist düzenin kuruluşu karşısında ilgisiz kalmışlardı. Son oluşumları seyretmekle yetinen 50 000 aydının sosyalizme «kazandırılması», Mao'nun 1956'da dediği gibi «*yüz çiçeğin açması*» gerekiyordu.

Mao Çe-tung «*yüz çiçek*

yanyana açsın», «*yüz fikir akımı tartışsın*» (bunların ikisi de birer eski Çin atasözüdür) sloganının nasıl ortaya atıldığını şöyle anlatır: «Bunlar, Çin'deki özel koşulların ışığı altında, sosyalist bir toplumda çeşitli çelişkilerin hâlâ var oluşunun kabu-

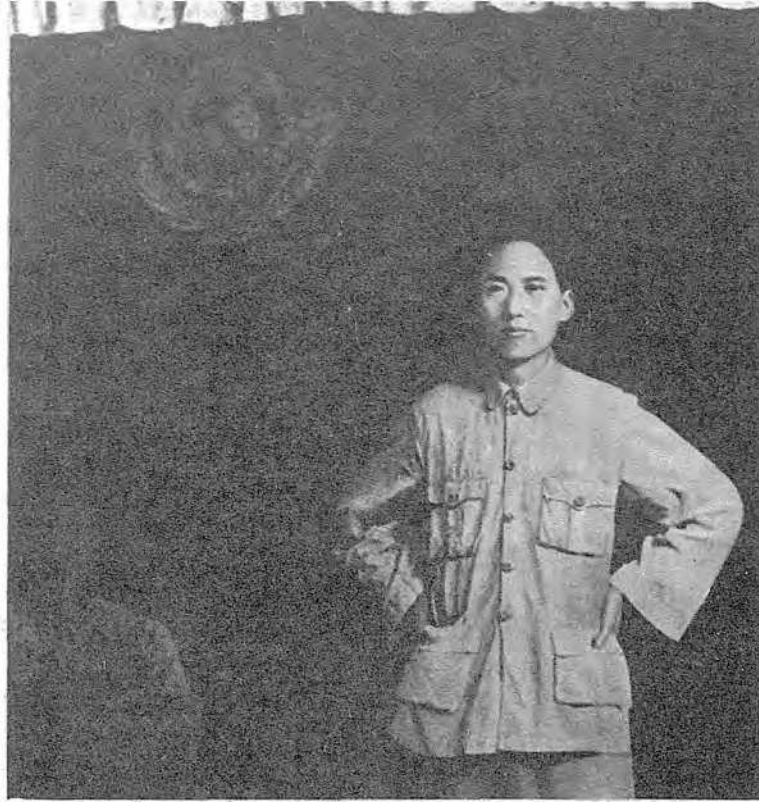
lüne dayanılarak ve ülkenin ekonomik ve kültürel kalkınmasının hızlandırılması gereğine uyularak ortaya atılmıştır. *Yüz çiçek yanyana açsın, yüz fikir akımı tartışsın* politikası, sanatın gelişmesini ve bilimin ilerlemesini sağlamak için tespit edildi. Ülke-

mizde sosyalist bir kültürün serpilip gelişmesi için bu yol tutuldu. Sanatta çeşitli biçimler ve üsluplar serbestçe gelişebilir ve bilimde farklı okullar serbestçe birbirleriyle yarışabilir. Belki bir sanat üslubunu yada belli bir fikir akımını idarî tedbirlerle ka-

(fotoğraf 2: Mao, 1933'de bir köylü topluluğuna sesleniyor; fotoğraf 3: Mao askerleriyle konuşurken).

1

2

Mao, babasının muhalefetine rağmen kendi çabasıyla iyi bir öğrenim gördü. Diploma her kapıyı açmıyordu, hele bir köylü ailesinin çocuğu için. Mao, öğrenimini bitirdikten sonra Pekin'e gitti (1918) ve üniversite kitaplığında iş buldu (fotoğraf 1: o yıllardan bir anı). Mao burada hem geçimini sağlıyor, hem de ülkesinin ünlü Marx'cılarıyla yakınlık kuruyordu. Komünist Partisi'ndeki çalışmalarına 1920'de başladı. Memurluk burada bitmiştir.

3

bul ettirmek, bunun yanı sıra başka bir üslup yada akımı yasaklamak, bizce sanat ve bilimin gelişmesine zarar verir. Sanat ve bilimde «doğru», «yanlış» sorunlar, sanat ve bilim çevrelerindeki serbest tartışmalar, sanat ve bilimde uygulamalı çalışmalar yoluyla çözümlenmelidir. Geçmişte yeni ve doğru şeyler, çoğu zaman, halkın çoğunluğuna hemen kendisini kabul ettirememiş ve bir mücadele için zigzaglar çizerek gelişebilmişlerdir. Doğru ve iyi

şeylere, başlangıçta, güzel koku çiçekler gözüyle değil, vahşi ve zehirli çiçekler gözüyle bakıldığı çok olmuştur».

Aydınlar, yöneticilerin bu çağrısına katılmakta acele etmiyorlardı. Mao, bunun üzerine, yeni bir çağrıda bulundu. 27 şubat 1957'deki ünlü söylevinde «halkın bağrında oluşan çelişkileri doğru biçimde çözümlemenin çareleri»ni araştırdı.

Mao'nun bu son girişimi 27 şubat 1957'de oldu. Mao

«aydınlar sorunu» üzerine şöyle diyordu: «Çin'in sosyalizmin kurulması gibi dev bir görevde mümkün olduğu kadar çok aydına ihtiyacı vardır. Sosyalizme gerçekten hizmet etmek isteyen aydınlar güvenmeliyiz ve kendileriyle ilişkilerimizi düzelterek karşılaştıkları sorunları çözümlmelerine yardım etmeli, yeteneklerini tam olarak ortaya koymalarını sağlamalıyız. Arkadaşlarımızın çoğu aydınlarla anlaşmayı, onlarla geçinmeyi pek beceremiyorlar. Onlara sert davrandıkları gibi, işlerine de saygı duymuyorlar ve yerli yersiz bilimsel ve kültürel konulara burunlarını sokuyorlar. Bu eksiklikleri mutlaka ortadan kaldırmalıyız.»

Bundan sonra parti üyelerinin çalışma biçiminde bir düzeltme'ye gidildi. Aydınlar partinin siyasetini büyük ölçüde etkilediler, bu arada iktidarın parti elinde toplanmasına karşı çıktılar.

Öğrenciler de aydınların yanında yer aldı. Acımasız bir eleştiri dönemi başladı. Eleştiriler soysuzlaşarak gösterilere, yıkıcı davranışlara dönüştü. Düzeltme kampanyasının açılışından beş altı hafta sonra yüz çiçek'ten ba-

zıları önce vahşi çiçekler, sonra zehirli çiçekler haline geldiler. Tepki birdenbire kendini gösterecek, eleştirileriyle kendilerini açığa vuranlar sağcılık'la suçlanmaya başlayacaktı.

Yüz çiçek deneyinden çabucak vazgeçildi. 1956 - 1957 liberalleşme dönemi iki yönlü bir başarısızlık getirmişti: kooperatifleşmede başarısızlık ve aydınlarla ilişkide başarısızlık.

Sosyalist düzenin daha iyi yürütmesini sağlamak için daha bütünsel, daha köklü yöntemlerin yürürlüğe konması gerekecekti.

büyük sıçrama

Başkan Mao, 1958 nisanında, partinin yayın organı Kızıl Bayrak'ta altı yüz milyon Çinliyi kastederek şöyle diyordu: «Bunlar ilkin fakirdir, sonra da bembeyazdır.» ve ekliyordu: «Fakirler varolanı değiştirmek istiyorlar. Beyaz bir kâğıda da en güzel yazılar yazılabilir.» Mao'nun bu sözlerinde Çin halkının her türlü deneye açıklığı ve uyarlılığı vardır. Büyük Sıçrama başlıyordu.

Çin, bu açıklıktan yola çı-

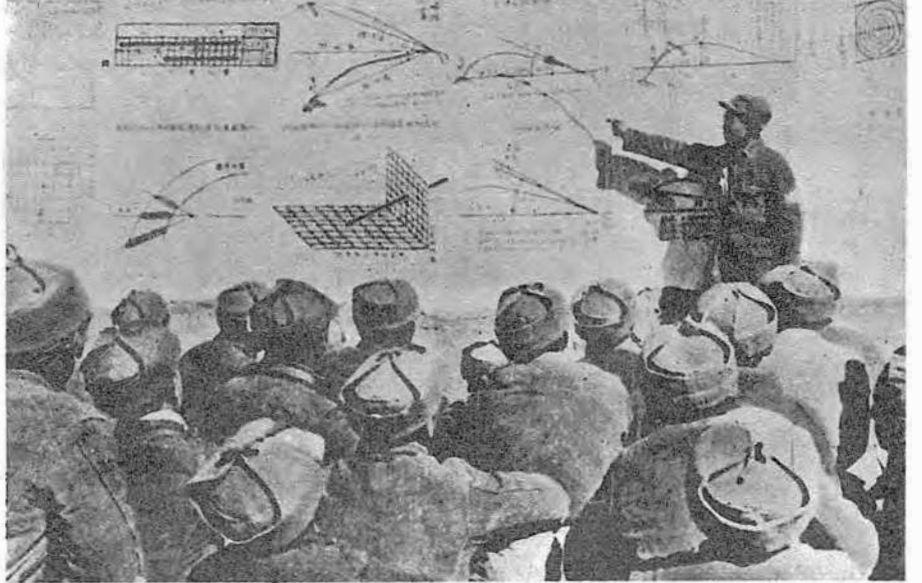

1
karak, ikinci beş yıllık planını (1958-1962) gerçekleştirecek, on beş yılda İngiltere'nin düzeyine ulaşacak, hattâ onu geçecektir.

Bunun için, önce kırsal işgücü tümüyle harekete geçirildi. 1957-1958 kışında yüz milyonu aşkın kadın ve erkek işçi büyük hidrolik kuruluşların yapımında canla başla çalıştılar. Milyonlarca köylü (1958'de altmış yedi milyon), ülkenin yeniden ağaçlandırılması için dev bir girişime katıldılar. Her şey iyi gidiyordu. 1958'de rekor düzeyde ürün elde edildi. 1958-1960 arasında sanayi üretimi büyük ölçüde artış gösterdi.

Ne yazık ki, sevinç uzun sürmedi. 1959 kötü bir tarım yılı oldu. Onu daha da kötü iki yıl izledi. Tarım ürünleri ihracı durduruldu. Bazı tarım ürünlerinin ithaline gidildi. (1961'den sonra Avustralya ve Kanada'dan buğday alınacaktır.) Sanayi için gerekli donatımın ithali durduruldu. Kıtlığın etkisini azaltabilmek için, *Büyük Sıçrama* döneminin başlarında kentlere koşmuş olan milyonlarca köylü geriye gönderildi.

Nedendi bu başarısızlık? Bunda, doğal olayların etkisi büyük oldu. Ayrıca, siyasette beliren ayrılık nedeniyle Kruşçev'in Sovyet uzmanlarını geri çekmesi de bu başarısızlıkta etkili olmuştur. Ayrıca zaman zaman akıl almaz düşüncesizlikler de görüldü. Tohumları yiyerek ürüne zarar veren kuşları topluca yokederken, kuşların zararlı

3
Gerçek bir şaktikçi olan Çu Teh (fotoğraf 1), Lin Piao (fotoğraf 2), Çu En-lay (fotoğraf 3) bunlar arasındadır. (fotoğraf 4) bir balistik dersi; (fotoğraf 5) Yen-ân'da bir duvar gazetesi.

Mao'nun 1926 - 1964 arasında yazdığı eserlerden alınan sözlerle meydana getirilen derleme, 1966'da Lin Piao tarafından genişletildi. (Aşağıdaki bildiride, Kızıl kitap'ın, revizyonizme karşı mücadelede başlıca silâh olduğu anlatılmaktadır.) Bir süre sonra kültür devrimi güçlüklerle karşılaşacaktır.

böcekleri yokettiği unutuldu. Kuşlar gidince, zararlı böcekler çoğaldı, ürün daha büyük zarar gördü. Bunun gibi, dev sulama çalışmaları da toprakların alkalinleşmesi yada tuzlanması sonucunu doğurdu. Bunlar, düşüncesizce alınan birçok tedbirden iki örnektir.

Ancak, çinli yöneticiler yanlıştan dönmeyi biliyorlardı. Alınan yeni tedbirler yeni verimlilikler sağladı. 1964 ürünü 1958 ürününe yaklaşıyordu. Tarımın bazı kesimleri (özellikle sebzeçilik, meyvacılık ve bazı sanayi dalları (özellikle yapay gübre, petrol ürünleri) çok hızlı bir gelişme gösterdi. Ulusal üretim, 1965'te, büyük bir başarıyı işaret eden kesin bir artış gösterdi.

Gene de, toplu bir bakış, bilânçonun pek parlak olmadığını ortaya koyar.

temizlik hareketi

Mao Çe-tung, rejimin ilk dokuz yılında (1949-1958), görüşlerini tartışmasız benimsetmeyi başarmıştı. Bu benimsetme *Büyük Sıçrama*'ya kadar sürdü. Mao gerçekten yorgun görünüyordu. İşleri ayrıntılarıyla izleyemiyor, işleri Komünist Partisi Genel Sekreteri Teng Hsiao-ping'le Hükümet Başkanı Çu En-lay'a bırakıyordu. Mao ancak büyük değişiklikleri belirlemekle, dış siyasete yön vermekle yetinmekteydi. (Bu arada, Moskova'ya iki yolculuk yaptı: 1949 sonlarına doğru ve 1957 sonlarına doğru. 1949 yolculuğu, onun dışarıya ilk yolculuğudur.)

Mao, 1958'de, *Büyük Sıçrama*'nın beklenen sonuçları vermediğini görünce, birdenbire cumhurbaşkanlığından

Mao'nun bu resmi, 1935'te Yen-ân'da Edgar Snow'un çektiği bir fotoğraftan yararlanılarak yapılmıştır.

ayrılmak istediğini bildirdi. Onun bu ayrılışında *Büyük Sıçrama* başarısızlıklarının ne ölçüde etken olduğu iyi bilinmiyor. Mao, 1 ekim 1949'da Pekin'de Çin Halk Cumhuriyeti'ni ilân ettikten sonra, Çin Halk Danışma Meclisi tarafından hükümet başkanlığına getirilmiş, yeni anayasa ilân edilince de cumhurbaşkanı olmuştu. Bu arada parti genel sekreterliğini de elinde tutan Mao, 1958 aralığında Vuhan'da yapılan Komünist Partisi Merkez Komitesi toplantısında, parti yönetimi kendisinde kalmak üzere cumhurbaşkanlığından ayrıldı. Ulusal Halk Meclisi de 27 nisan 1959'da Liû Şao-çi'yi cumhurbaşkanı seçti.

Liû Şao-çi 1898'de doğmuştur. Zengin bir köylünün oğluydu. 1921'de Çin Komünist Partisi'ne girdi. *Büyük Yürüyüş*'e katıldı. 1945'te parti genel sekreteri oldu. Çin Halk Cumhuriyeti'nin altı başkan yardımcısından biriydi. 1959'da cumhurbaşkanlığına seçildi. 30 aralık 1964'te cumhurbaşkanlığı görevi uzatıldı. Liû Şao-çi, rejimin hiyerarşisinde ikinci sırada yer alıyordu. Ona, *Mao'nun verini alacak adam* diyorlardı. Birden nüfuzunu kaybetti ve görevlerinden uzaklaştırıldı. (*Kültür devrimi* başladıktan sonra, hiyerarşide sekizinci sıraya düşecek, az sonra da partiden çıkarılarak *Revizyonistlerin elebaşısı* sayılacaktı.)

Liû Şao-çi cumhurbaşkanı olduktan sonra, Mao ve siyaseti düzenli bir eleştiriye hedef olmaya başlamıştı. Bu eleştirinin yöneticisi, Kiangsi hareketi'nin ünlülerinden olan Savunma bakanı Ping Di-huay'dı. Mao'nun otoritesi 1959-1962 arasında büyük sarsıntı geçirdi. Saldırıları Mao'nun kişiliğine bile yöneltmişti. Bu saldırıları yüksek yerlerdeki bazı kişiler

Yen-án'daki komünist direncini ayakta tutabilmek için elden gelen yapıyordu: eski tüfekler eritilip tarım araçları imal ediliyor (fotoğraf 1), Mao kitlelere yakın oluyor (fotoğraf 2), Kızıl Ordu'nun askerleri, toprağın zararlı otlarını ayıkıyorlardı (fotoğraf 3). (fotoğraf 4: cepheye yedek güç olarak giden köylüler). Bu desteğin sağladığı manevî güç, askerleri mücadeleye itmekteydi (fotoğraf 5: Kızıl Ordu kuvvetleri ilerlerken). 1957'de başlayan Çin-Japon savaşı Mao'nun ve komünistlerin durumunu sağlamlaştıracaktır. Böylece Mao, toplumsal devrim temasını emperyalizmle mücadele temasına daha sıkı bir biçimde bağlayabilecektir.

1

2

kışkırtmaktaydı.

1959-1962 arasında, Mao, parti işlerinin sürüncemede kaldığını anladı. Yokluğu rejime zarar veremekteydi. Bu dönemde Liü Şao-çi etkisini ivice artırdı. Parti yöneticileri (özellikle Ping Di-huav), ayrıca vazarlar ve gazeteciler, üstü örtülü sözlerle Mao'nun siyasetini eleştirmeye başladılar. Mao, işleri yeniden ele almaya girişti, bu girişiminde Lin Piao'nun vardımına başvurdu. Lin Piao, 1959'da Ping Di-huav'ın yerine Savunma Bakanlığı'na getirildi.

Mao, önce, ordu içinde durumunu sağlamlaştırdı. VIII. Merkez Komitesi'nin onuncu toplantısından sonra da kar-

şı-saldırıya geçti. 1962 eylülünde başlattığı bu girişimle Mao, ordu içinde etkin olan *Mao düşüncesi*'ni ulus çapında yaygınlaştırmaya yöneldi. Onun gençlik, köylü ve aydınlar katında açtığı kampanya, genellikle hiç bir sonuç vermeden dağılıp gidiyordu. Parti kademeleri, bu kampanya karşısında kuşkucu kalmaktaydı. Mao ile muhalifleri arasında kesin bir çatışma kaçınılmaz duruma geliyordu. Mao yeni bir hamle yaptı ve *Büyük Proletarya Kültürü Devrimi*'ni başlattı. Bu yalnızca bir devrimci gençleşme hareketi değil, aynı zamanda büyük çapta, bir «temizlik» hareketiydi.

kültür devrimi

*Büyük Proletarya Kültür Devrimi*ni dört evreden oluşmuş gibidir.

İlk evrede (kasım 1965 - ağustos 1966) işin kültür yanına önem verilmiştir. Bu evrede, yazıları yada davranışları yüzünden aydınlar saldırıya uğradı. Bu saldırılar, giderek kültürle doğrudan doğruya ilişkili olmayan hedeflere yöneltildi. Örneğin, kültür devrimi çerçevesinde, Pekin Belediye Başkanı Peng Çen azledildi.

Ağustos 1966 - ocak 1967 arasında kapsayan ikinci evrede, hedefler tümüyle siyasî hedeflerdi. Başlıca hedefler

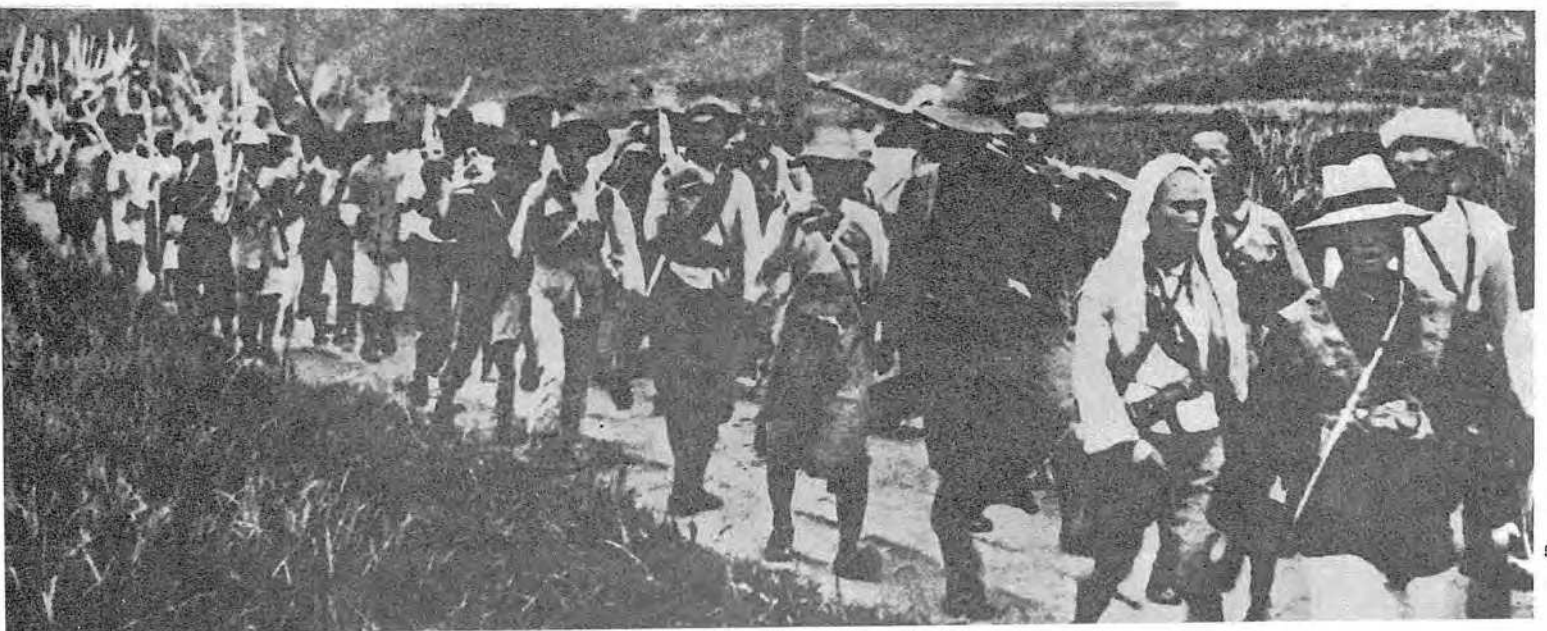
de cumhurbaşkanı Liu Şao-çi ile parti genel sekreteri Teng Hsiao-ping'di. VII. Merkez Komitesi'nin on birinci toplantısı (1-12 ağustos 1966), Liü Şao-çi'nin gözden düşmesi ve *kültür devrimi*'nin temel ilkelerinin kesin bir biçimde belirlenmesiyle sonuçlandı. Bu ikinci evrede kitlelere çağrıda bulunuldu. Kitleler birinci planda etkin olacaktı. Partinin ve yöneticilerinin eleştirisi, kitlelerden gelecekti. (Özellikle öğrencilerden oluşan bu kitleler hızla artacak, 18 ağustos - 26 kasım 1966 arasında Mao, ülkenin her yanından gelen ve Pekin'i işgal eden on bir milyon *Kızıl Muhafız*'ın büyük geçit tö-

3

4

5

1

Son elli yıllık
Çin tarihinin en önemli
adamı elbette Mao'dur.
Mao, 1893'te dünyaya geldi
(fotoğraf 1: Mao'nun doğduğu
evi tasvir eden resim).
Ulusçularla komünistlerin
birbirlerinden kopmaları
üzerine,
küçük bir toplulukla
Çing Kong tepelerine
(fotoğraf 2)
doğru yürüyüşe
geçilecektir.
Bu yürüyüş Büyük
Yürüyüş'ün ilk adımı gibidir.

2

renini izleyecektir.)

Bu devrim Mao'yu yeniden ilk plana çıkarıyordu. Mao'nun eşi Chiang Çing, yeğeni Yao Ven-yuan, Yen-ân dönemindeki sekreteri Çen Po-ta *Kültür Devrimi*'nin etkin yaratıcıları arasındaydılar. Çen Po-ta parti hiyerarşisinde dördüncü sırayı almayı başardı. Ayrıca, Savunma Bakanı Lin Piao, Mao'nun resmi vârisi oluyor, bu durum IX. Kongre'de kabul edilen anayasada yer alıyordu.

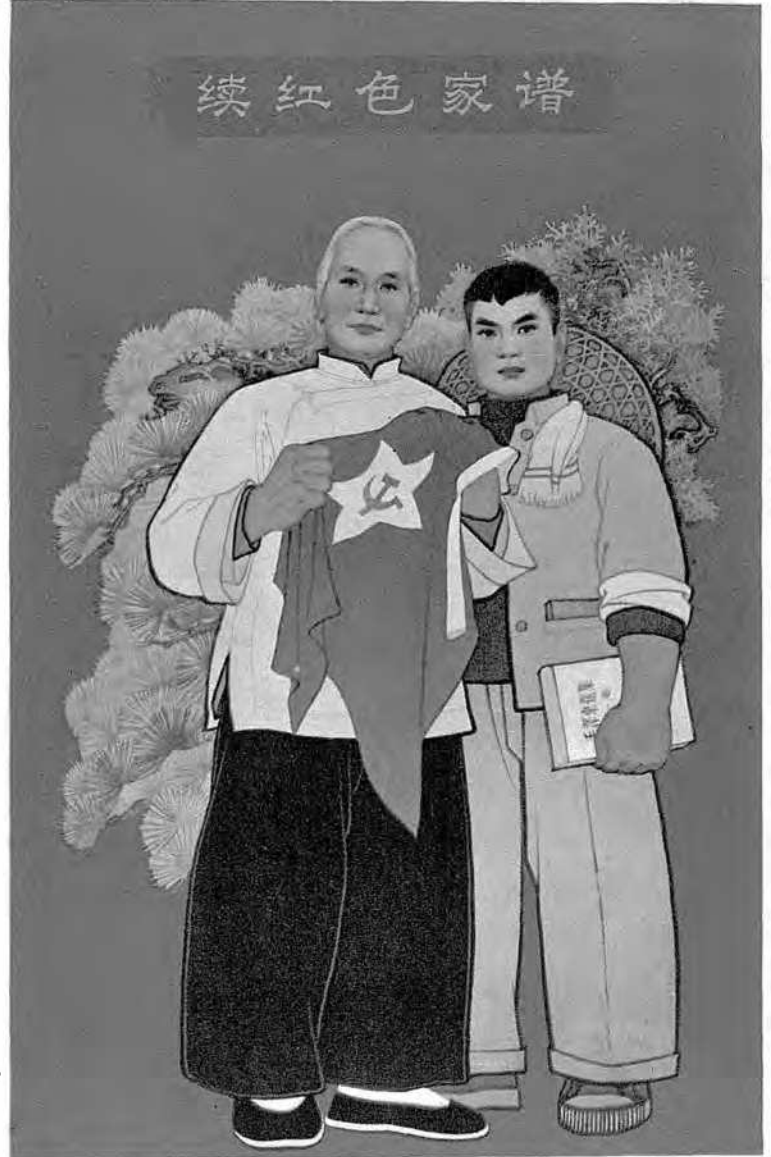
Burada üçüncü evre başlar (ocak - temmuz 1967). Bu evrede ordu topluca işe karıştı. Ordu, parti kademelerinin direncini kırmaya hazırды. Kitleler *kültür devrimi*'nin coşkunu içindeydi ve bu coşku zaman zaman uygun-suz davranışlara yol açıyordu. Saldırganlaşan coşkunur başlıca örneği Şanghay'da görüldü: bu şehirde kitleler, 1966 aralığıyla 1967 ocağı arasında, toplu grevleri ve sokak çarpışmalarını getiren bula-nık eylemlere girişmişlerdi.

Kültür bunalımı, kısa zamanda bir siyasî ve toplumsal bunalım haline geldi. Başlatılan hareketi dizginlemek güçleşmişti. Bu karmaşa, ordu içinde de çatışmalar yaratmaktaydı. Askerler, şimdi,

bir iç savaşın eşiğine gelmiş bulunan ülkede, düzeni sağlamak gibi güç bir işle yükümlüydüler. Halkın oluşturduğu *Devrimci Komiteler*'in eylemleri, bir 'halk kurtuluş ordu-su' kavramına iyice ters düşüyordu.

Böylesine güç bir dönem, yeni bir dönemi, bir *tâviz dönemi*'ni getirdi. Bu dördüncü evrede (ağustos 1967 - nisan 1969), *kültür devrimi* amaçlarından uzaklaştı. Yıkılan şey-

(fotoğraf 1: askerî eğitimin hâlâ gerilla mücadelesine hazırlık amacı güttüğü devrim sonrası dönemle ilgili bir afiş).
(fotoğraf 2: mücadelenin bir kuşaktan öbürüne geçişini simgeleyen afiş). 2

1

Mao'nun Yen-ân'da geçirdiği yıllar (1935 - 1947) devrimci görüşü sağlam temellere oturtma yıllarıdır. (fotoğraf 1: Yen-ân'ın havadan görünüşü; Mao, uzun süre, Lin Piao (fotoğraf 3) ile birlikte, ordunun gidişini yakından gözleyecektir (fotoğraf 2: Mao 1966'da Kızıl Ordu'nun geçişini izlerken).

*Mao özellikle halkla ilişki kuracaktır.
Bu yüzden, zaferi elde ettikten
sonra bile, resimlerde köylülerle
(fotoğraf 4) ve çinli ailelerle
(fotoğraf 5) bir içtenlik havası içinde
bir arada gösterilmesi raslantı değildir.*

ler yeni baştan kurulmuş, bir süre önce aşağılanmış olanlar bu kuruluşa katılmaya çağırılmışlardı. Ancak, kitleler genç de etkindi. *Devrimci Komiteler* her yerde çalışmaya başladığı sıra, VIII. Merkez Komitesi on ikinci toplantısını yaptı (ekim 1968), bu toplantıda Liü Şao-çi görevinden alınarak, parti kongresi hazırlığına geçildi.

IX. Kongre 1969 nisanında toplandı, yeni bir anayasa kabul etti ve yeni bir Merkez Komitesi seçti. Bu komitenin oluşumu, kitlelerin bundan böyle *devreden çıktığını* gösteriyordu; çünkü yeni komitede kitleler sembolik olarak temsil edilmekteydi. Lin Piao ile Çen Po-ta da bir süre sonra tasfiye edildiler. Mao, siyaset değiştirmek için, yardımcılarını değiştirmişti!..

Büyük Proletarya Kültürü Devrimi böylece 1969'da son buldu.

Gerçekten son buldu mu? 1968 yazının şiddet eylemlerinden ve IX. Kongre'den sonra *son buldu* diye düşünmek olağandır. Mao'nun özel sekreteri Çen Po-ta'nın görevinden uzaklaştırılması, (Çen Po-ta, hatırlanacağı gibi, *kültür revrimi*'nde, parti hiyerarşisinde dördüncü sıraya yükseltilmişti), Lin Piao'nun ve bazı yüksek rütbeli subayların tasfiyesi bunu ortaya koyar. Gelgelelim, bazı ufak tefek olaylar, bu hareketin, küçük çapta, 1969'dan sonra da sürdüğünü göstermektedir.

Bütün bunlara *iktidar kav-*

(fotoğraf 1:
otomobil gereçleri yapan bir
fabrikada askerler
ve işçiler).
Ama ilkel teknik araçlarla
başarılan işleri
canla başla çalışan
köylülere borçlu Mao.
Binlerce on binlerce
insan çalışıyordu
(fotoğraf 2: Huang-Ho nehri
boyunca toprak düzleştirme
işinde çalışan kadınlar
ve erkekler).

gası deyip geçemeyiz. Hareketin amaçları ve araçları, basit bir darbenin amaçları ve araçları değildir. Araç, yani kitlelere çağrı hareketi olağanüstü bir yürekliliği ortaya kovar. Mao, kitleleri bildiği gibi kullanmış ve sonunda kitlelerce aşılmış olsa da bu böyledir. Amaç da köklü bir isteği belirler: zor kazanılmış bir iktidardan yarar sağlamaya çalışan bürokrat ve yönetici «yeni sınıf»ın tartışılması.

Kültür devrimi'ni belirleyen bu amaç ve araç, basit siyasi kavgalar düzeyini çok aşar. Kültür devrimi, olsa olsa, yönetilenlerin yönetenlere başkaldırması, iktidarda olmayanların iktidara geçme atılımıdır. Bu hareket, devrimde her şeyin devrimci biçimde yürümemiş olduğunu da ortaya kovar.

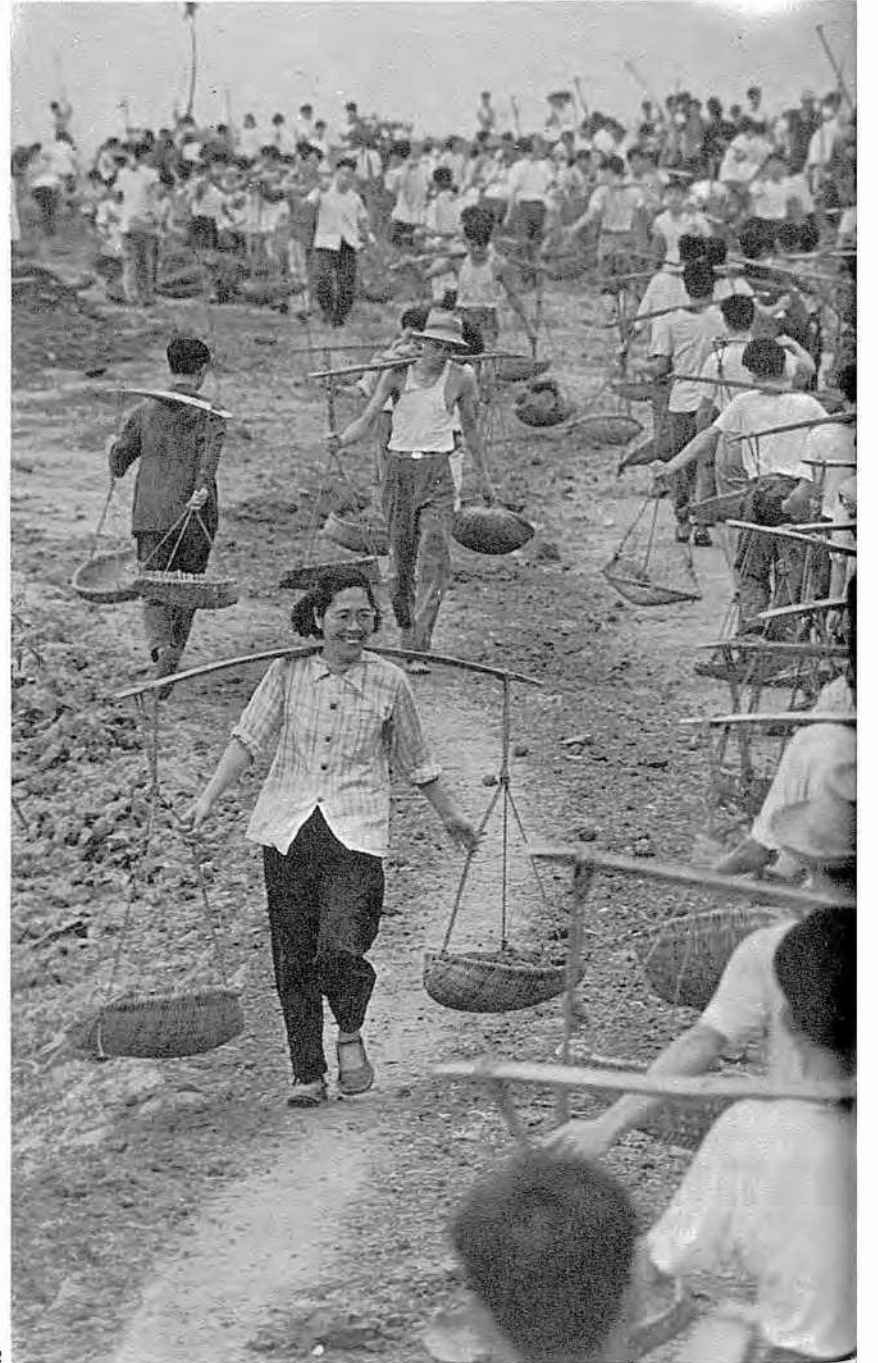
Kısacası, kültür devrimi, bir sosyalist uygulamayla ilgili birçok sorunun tartışma ve çatışma alanına getirilmesidir.

bazı belirlemeler

Kültür Devrimi'ne kurban gidenlerin 1960-1965 arasında uyguladıkları iktisat siyaseti gerçekten verimli olmuş, Büyük Sıçrama ile ilgili düzensizlikleri onarmıştır. Bununla birlikte, bu kişilerin aldığı tedbirler, Büyük Sıçrama'dan önceki geleneğin bir devamı gibi de görünür.

Ayrıca, Kültür Devrimi'nde Mao'cuların yakınmaları da büsbütün yabana atılır cinsten değildi. Mao'cular eğitim siyasetinin seçkinlerden yana kayışından, kentlerle taşra arasındaki büyük farklılaşmadan, haklı olarak, yakınmışlardır. Büyük Sıçrama'nın başarısızlığa uğramış olması, onun dayandığı düşüncenin ve ona bağlı eylemin tümüyle yanlış olduğunu da göstermez. Mao'nun düşmanları S.S.C.B örneğine uymaya çalışıyorlardı. Ancak onların bu taklitçilikte nereye kadar gittiklerini kesinlikle belirlemek mümkün değildir. Taklitçilik, yer yer pek aşırıya kaçıyordu. Örneğin, Liü Şao-çi Çin Kruşçev'i diye adlandırılıyordu. Liü Şao-çi zamanında toplumsal farklılıkların arttığı, bürokratik iktidarın güçlendiği göz önünde tutulursa, bu benzetmenin ne kadar uygun olduğu anlaşılır. Ne olursa olsun, Mao'nun bürokrasi kalesini yıkma ve devrimi yeniden canlandırma tasarısı tutmuştur.

Bütün bu anlattıklarımızdan, olumsuz bir bilanço çıkarabilir miyiz? Hem evet, hem hayır. Olaylara özellikle Çin dışındaki Mao'cuların gözüyle bakarsak, evet. Çünkü onlar en küçük şeyleri bile büyük başarı gibi gösterme eğilimindedirler. Devrimin Mao'cularca dikkate alınmayan bazı önemli yanlarına eğilsek, hayır. Bu önemli yarlardan biri, ülkenin birleştirilmesinde henüz büyük bir

Çu En-lay'ın sabırlı siyaseti sayesinde, Çin Halk Cumhuriyeti 1917'de Birleşmiş Milletler Örgütü'ne alındı (fotoğraf 3: 1971 kasımında Birleşmiş Milletler'de Çin delegeleri; fotoğraf 4: 1972 şubatında Mao-Nixon görüşmesi).

yol alınamamış olmasıdır.

Ancak, ne olursa olsun, somut başarılar var ortada... Çin komünistleri, ideolojilerine inanç beslemeyen sayısız aydını, önünde sonunda kendi saflarına çekmeyi başarmışlardır. İktisadî kalkınma büyük ölçüde gerçekleştirilmiştir. Salgınlar önlenmiş, sineklerle mücadeleden iyi sonuç alınmıştır. Ülke bağımsızlığına, saygınlığına kavuşmuştur. 1964'te atom bombası patlatılmış, 1967'de hidrojen bombası yapılmıştır.

Bunun da öyküsü şöyle: 1959'da Kruşçev bir açıklamada bulundu: S.S.C.B, 1957'de yapılan gizli bir anlaşmaya göre, Çin'e nükleer silahların yapımı için gerekli donanımı ve bilgileri vermeyi

kabul etmişti. Çin, bunun üzerine, dünya kamuoyu önünde, S.S.C.B'ne karşı tavır aldı. Başlangıçta bu karşı-çıkış, Kremlin yöneticilerine doğrudan doğruya yöneltilmiyor, Yugoslavya aracılığıyla dolaylı olarak iletiliyordu. Sonra her şey daha açık ortaya kondu. Anlaşmanın Ruslarca açığa vurulmasından sonra Çin, Rusya ile sınırları konusunda mesele çıkarmaya başladı. Bu belki ulusçu bir davranıştı. Ama gerçek olan bir şey var: 1960-1963 arasında Çin, sınırdaş olduğu ülkelerle sınırlarını yeni baştan gözden geçiren bir dizi anlaşma imzalamıştır.

Düşmanlığın nedenini Kruşçev'in iki yanlı siyasetinde

görmek mümkündür. Rusya'da Kruşçev zamanında iki yönlü bir siyaset uygulandı. Dışta, *barış içinde birlikte yaşama* siyaseti, içte *Stalin'e sırt çevirme ve onun yaptıklarını kınama* siyaseti. *Barış içinde birlikte yaşama* demek, atom bombasına sahip iki ülkenin, S.S.C.B ile A.B.D'nin uzlaşması demekti. Demek ki, iki ülke arasındaki başlıca sorunlar *barış içinde* çözümlenecekti. Çin'e göre bu erken bir davranıştı. Çin, o sırada atom bombasına henüz sahip değildi. Kendisi de atom bombası yaptığı zaman, sosyalist blokla emperyalist blok arasındaki çatışmanın önlenemez olmadığını savunacaktı. O sıra Çin, sosyalist olmayan ülkelerle anlaşmalar

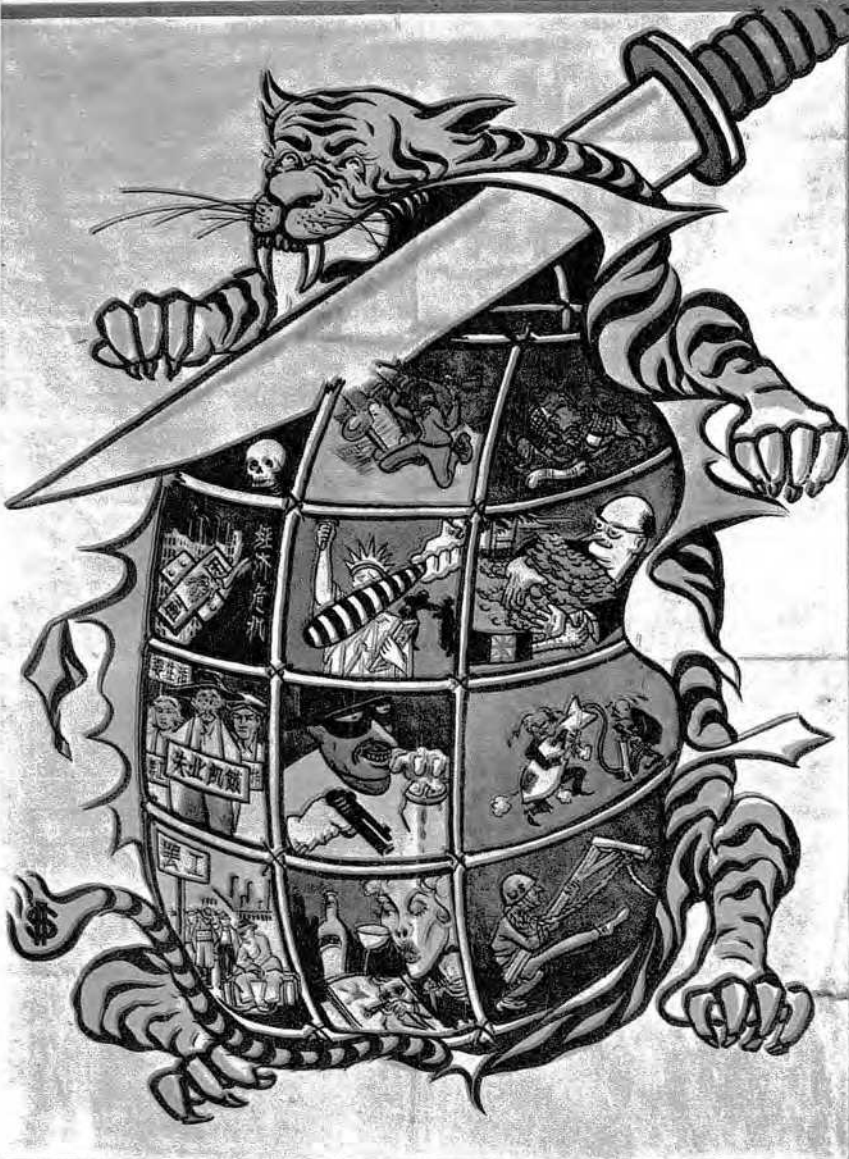
yapmaya kalkacak, örneğin Pakistan'la müttefik olacak, 1972'de Amerika'yla yakınlaşacaktır.

Görülüyor ki, Çin dış siyaseti önemli sonuçlar almıştır; Çin-A.B.D yakınlaşması, Birleşmiş Milletler'e alınma bunlardan bazılarıdır. Eğitimde ilerlemeler olmuş, okur-yazar sayısı büyük ölçüde artmıştır. Yol sistemi geliştirilmiştir. Köylere radvo ve elektrik götürülmüştür. Tarımsal görünüm, 1970 ve 1971 ürünlerinin de gösterildiği gibi, iyimserliğe yol açmıştır. Nüfus artışına rağmen, iktisadî düzende belli bir sağlıklılık gerçekleştirilmiştir. Gene de Çin devrimini ve devrimcilerini daha nice önemli sorun beklemektedir.

Mao, yurdunu büyük devletler düzeyine çıkardı (fotoğraf 1). Çin'de A.B.D'ni yırtılması gereken bir kâğıt kaplan sayarlardı (fotoğraf 2), bu temanın yaygın olduğu dönemden kalma bir afiş). Bundan sonra, Çin'i diplomatik yalnızlıktan kurtarmaya yönelik bir siyaset izlendi.

戳穿纸老虎

- 1839 - 1842 Batılı ülkelerle Çin arasında **Afyon Savaşı**.
- 1851 - 1864 Tay-ping ayaklanması.
- 1866 Sun Yat-Sen'in doğumu.
- 1867 Çankayşek'in doğumu.
- 1893 Mao'nun doğumu.
- 1894 - 1895 Çin-Japon savaşı.
- 1900 - 1901 Bokserlerin yabancı güçlere karşı ayaklanmaları.
- 1905 Sun Yat-sen'in ileride Kuomintang'ı oluşturacak komiteyi kurması.
- 1911 - 1912 Mançu sülâlesinin devrilmesi, cumhuriyetin kurulması, Sun Yat-sen'in cumhurbaşkanlığına getirilmesi.
- 1912 Kuomintang'ın kurulması.
- 1919 Pekin'de 4 Mayıs hareketi.
- 1921 Çin Komünist Partisi'nin kurulması (1 temmuz). Mao da kurucular arasındadır.
- 1924 - 1927 Kuomintang ile Çin Komünist Partisi'nin birleşik cephe kurmaları.
- 1925 Sun Yat-sen'in ölümü.
- 1926 Çankayşek'in Kuomintang'na, Merkez Komitesi Yürütme Kurulu başkanı seçilişi (6 temmuz).
- 1927 Ulusçularla komünistlerin birbirlerinden kopmaları. Komünistlere karşı bastırma hareketi. Çankayşek'in yeni bir ulusal hükümet kurması (nisan).
- 1927 - 1934 Kiangsi'de sovyetlerin kuruluşu.
- 1931 Japonların Mançurya'yı ele geçirmeye başlamaları.
- 1934 - 1935 **Büyük Yürüyüş**. Komünist kuvvetler Mao'nun öncülüğünde Kuzey'e doğru yürürler, Şensi bölgesinin kuzeyine ulaşırlar.
- 1937 - 1945 Çin-Japon savaşı.
- 1946 - 1949 İç savaş.
- 1949 Komünistlerin Pekin'i ele geçirmesi (şubat) ve Nankin'i alması (nisan). Mao'nun Çin Halk Cumhuriyeti'ni ilânı (1 ekim). Çankayşek hükümetinin Tayvan'a sığınması.
- 1950 Tarım reformu. Rus-Çin antlaşması. Çin'in Kore savaşına müdahalesi.
- 1953 Nüfus sayımının sonucu: Çin'de 582 milyon insan yaşamaktadır.
- 1953 - 1957 Birinci beş yıllık plan.
- 1955 - 1956 Köylerde kolektifleştirme hareketinin hızlandırılması.
- 1956 Çin Komünist Partisi VII. Kongresi.
- 1956 - 1957 Aydınlarla yaklaşma girişimi: **Yüz Çiçek** olayı.
- 1958 **Büyük Sıçrama**'nın başlatılması.
- 1959 Mao'nun cumhurbaşkanlığı görevini Liü Şao-çi'ye bırakması. Kendisi bundan böyle parti başkanı olarak kalacaktır. Lin Piao'nun Savunma Bakanlığı'na getirilmesi.
- 1960 Çin'in sanayileşmesi için çalışan sovyet uzmanlarının ülkelerine dönmeleri. Pekin-Moskova arasında gerginliğin artması.
- 1960 - 1961 İktisadî bunalım.
- 1962 Kültür Devrimi'nin başlaması.
- 1964 Çin'de ilk atom bombasının patlatılması.
- 1969 Çin Komünist Partisi IX. Kongresi. Kültür Devrimi'nin son bulması.
- 1971 Lin Piao'nun uzaklaştırılması.
- 1972 Nixon'ın Pekin'i ziyareti (şubat).
- 1975 Çankayşek'in ölümü.

vietnam devrimi

acı bir tarih

Tayların, çinlilerin ve muongların karışmasıyla meydana gelen vietnamlılar, Cilalıtaş devrinden bu yana Çinhindi yarımadasının doğusundaki topraklarda, doğayla çetin bir mücadele içindedirler. Beşte dördü dağlık, beşte bi-

ri ovalık olan bu topraklar, ancak büyük emekler karşılığı ürün veren topraklardır. Ülke yer yer bataklıktır. Bataklıklar daha çok kuzeyde ve güneyde yer alır. Vietnamlılar en çok pirinç yetiştirirler. Pirinç onların başlıca besin maddesidir. Çinhindi yarımadası boyunca bir yay gibi uzayıp kıvrılan bu ülkenin kuzey bölgesi Tonkin, güney bölgesi Annam diye adlandırılır.

En güneyde, 1949'da Vietnam'a katılmış olan Koşin vardır.

Vietnamlıların tarihi oldukça acılı. Vietnam devrimi, tarih boyu biriktirilen acıların tatlı meyvesi olmalı. Vietnamlılar, bir süre çinlilere boyun eğdiler, ancak M.S. 939 - 1428 arasında güçlü bir krallık kurabildiler. Çin boyunduruğu on beş yüzyıl kadar sürmüş, vietnamlıları her bakımdan

hırpalamıştır. Ancak, bu çileli halk, çin etkilerinden tam olarak sıyrılamadı. XIV. yüzyıl başlarında çinliler Vietnam'a yeniden el attılar.

Çin etkisi yerini bir süre sonra Avrupa etkisine bırakacaktır. Portekizliler 1535'te Fai Fo'da (bugün *Hoi An*) bir ticaret acentası kurdular. Az sonra ülkede ingilizlerin ve hollandalıların etkisi görüldü. XVIII. yüzyılın ortaların-

Bu tabloda görülen kutsal kral Than Giong, halkının başına geçip düşmanı kovan bir efsane kişisidir. Vietnam ulusal geleneğinin bir parçası olan bu efsane bugün de canlıdır.

Köy, Vietnam'da en önemli yönetim birimidir. 1884'teki bir köy (fotoğraf 1). Doğayla büyük bir mücadeleye girmiş olan Vietnamlıların hayatında pirinç ekimi önemli bir yer tutar (fotoğraf 2). Vietnamlılar, uzun çabalardan sonra, verimli pirinç tarlaları elde etmişlerdir.

dan sonra ülkede fransız etkisi kovuldu. Fransa'nın Vietnam'a kesin müdahalesi 1883'te oldu: fransız birlikleri o yıl Annam ve Tonkin'e çıktılar.

Fransız sömürgeciliği, Vietnam'da başarısızlığa uğramıştır. Çünkü, fransız sömürgeciliği, vietnamlının yaşam ve düşünce anlayışını, yerine yenisini getirmeden yıkmak istemiştir. Bu, elbette, devrimciler yararına bir durumdur. Fransa'nın Çin-hindi'ni sömürgeleştirme siyaseti, o ülkelerin çıkarlarıyla hiç bir biçimde bağdaşmayan tekelci iktisat ilkelerinden esinlenmiştir. Fransızlar bu sömürgeleştirme işinde yalnızca polis baskısına güvenmiştir. Nevi amaçlıyordu fransızlar? Hemen yalnızca sömürgecinin eline bırakıl-

mış olan güney bölgelere köylü akınının polis gücüyle durdurulması, vietnamlının giriştiği her yeni iktisadî faaliyetin önlenmesi, geleneksel etkinliklerin -özellikle zanaatçılığın ve küçük sanayiin- köreltilmesi, bu arada kaynakların acımasız biçimde sömürülmesi onların başlıca amaçlarıydı. Arazi vergisi, tuz, afyon ve alkol tekelleri bu amaçlara ulaşmada sömürgecinin etkin silâhlarıydı.

Vietnamlı kendi yurdunda itilip kakılmakta, bir yabancı, bir sığıntı sayılmaktaydı. Vietnamlının orta ve yüksek dereceli yönetim mevkilerinde görevlendirilmesi yasaktı. Fransızlar, kültürün, hattâ yabancı kültürün insana neler katacağını iyi bildiklerinden, kendi kültürlerini vietnamlıdan bucak bucak kaçır-

maktaydılar. Okullara fransız kültürünün girmesi yasaklanmıştı. Ancak, Birinci Dünya savaşındın sonra, sömürgeciler, ihtiyatlı olma kaygısıyla, fransız - vietnam karma öğretimini birkaç okulda uyguladılar. Bu arada, bazı iktisadî girişimlerde de fransız-vietnam ortaklığı gerçekleştirildi. Bunlar sömürgecinin göz boyamak için bulduğu yöntemlerdi.

sömürgeci inceliği

Fransızlar, bu arada, kendilerine bağlı bir ayrıcalık sınıfı yada topluluk yaratmaktan geri kalmadılar. Sömürge rejiminin hizmetindeki bir

avuç vietnamlı iktisat, maliye ve yönetim alanlarıyla ilgili ayrıcalıklardan yararlanmaktaydılar. Bunlara güneyde topraklar, tarım kredileri, tekel bayilikleri veriliyordu. Ayrıcalık vietnamlıları polis korumaktaydı. Ayrıcalık, fransız hükümeti yararına etkin ve elverişli bir burjuva sınıfı yaratacak kadar gelişmedi. Bunun başlıca nedeni, Vietnam'da sömürgecilik döneminde sermaye biriktirme olanaklarının son derece kısıtlı oluşuydu. Aşırı kazanç sağlayan kesimler bile sermaye biriktiremiyorlardı.

Fransızların bir yerli burjuva kesimi yaratma yolunda bütün girişimleri, Paris'ten yönetilen büyük sömürgeci sermaye topluluklarının beceriksizlikleri karşısında, her zaman başarısızlığa uğradı.

KUZEYDE TARIM REFORMU

Ho Şi Minh'in 1953'te örgütlediği tarım reformu halkın büyük desteğini kazandı. Tarım reformu, temelde, toprakların bölüştürülmesi, faiz oranının düşürülmesi, fransızların işlediği toprakların köylüye dağıtılması gibi kararları yeniden yürürlüğe koyuyordu. Kararların uygulanması, tarım komiteleri'ne bırakıldı. Bu konuda, Çin'deki deneyler örnek alınmaktaydı. Köylü, sahip olduğu toprağın gücüne ve genişliğine göre sınıflandırıldı.

Tarım reformu uygulamasında birçok güçlük baş gösterdi. Adaletli bir bölüştürme için yapılan girişimler eksik kalıyordu. Aksaklıklar, Nghe An'da bir halk ayaklanmasına yol açtı. Nghe An, Vietnam devrim tarihinde önemli bir yer tutar. Bilindiği gibi, eylül 1930'da ilk vietnam sovyetleri Nghe An'da kurulmuş, vietminh direnişinin çekirdeği olmuştu. Askeri birlikler Nghe An ayaklanmasını kanlı bir biçimde bastırdılar.

Ayaklanma 2 kasım 1956'da oldu. Altı gün sonra, 8 kasım 1956'da hükümet, bir çeşit geri dönüş sayılabilecek yeni tedbirler aldı. Tarım reformu için daha önce kurulmuş olan mahkemeler kaldırıldı. Parti genel sekreteri görevinden uzaklaştırıldı. Genel sekreter, tarım reformu uygulamasından sorumluydu. Hükümet, yanlışlıkların düzeltilmesi için kampanya açtı. Binlerce siyasî tutuklu serbest bırakıldı. Bir «yeniden gözden geçirme» dönemine girildi.

1958'de tarım kooperatifleri kurulmasına başlandı. Yeni bir sınıflama yapıldı: köylüler «yoksul köylüler» ve «orta halli köylüler» olmak üzere iki sınıfa ayrıldı. Orta halli köylüler, yaşamlarına yetecek kadar toprağı olanlardı. Kooperatifçilik gittikçe gelişti: 1963'te kooperatifler köylü kesiminin yüzde 87.7'sini kapsıyordu. İlgi çekici olan, kooperatifçiliğin daha makineleşme sağlanmadan kurulmuş olmasıydı. 1962'de parti sekreteri Le Duan, Çin'deki katı uygulamalara ters düşen bir biçimde, iktisadî hayatın gelişiminde aile girişimlerinin örnek devlet çiftlikleriyle birlikte yürüyebileceğini ve iktisadî gelişime büyük katkılarda bulunabileceğini savundu. Bütün bu çabalar içinde Demokratik

Vietnam Cumhuriyeti, kendine yetecek gıdayı sağlamayı başardı.

Ancak, yüzde 3.5 oranındaki nüfus artışını da göz önünde tutarak, beslenme sorununun tam olarak çözümlenmiş olduğunu söyleyemeyiz. Kuzey Vietnam tarımının geleceği, hektar başına düşen üretimin artmasına olduğu kadar, yeni toprakların verimliliştirilmesine de bağlıdır. Vietnam dış tehditlerden tam olarak kurtulursa, tarım alanındaki başarılar daha köklü ve daha sürekli olacaktır. Vietnamlıların daha çok ve daha iyi ürün alabilmek için yapacağı pek çok iş var; bunların başında, tropikal yağmur mevsimindeki erozyonların önlenmesi geliyor. Vietnam'da tarım güçtür, orada toprak insana kolay kolay ürün vermez.

Demokratik Vietnam Cumhuriyeti'nde iktisadî dış yardımın hemen hemen tümü, uzun vadeli bir sanayi planının gerçekleştirilmesinde kullanıldı. Güney Vietnam'da bunun tersi oldu: iktisadî olanaklar orada kısa ve orta vadeli tasarıların gerçekleşmesi için kullanıldı. Güney Vietnam'dakiler, yaşama düzeyini hızla yükseltmek istiyorlardı, bu da çok kötü sonuçlar getirdi.

Kuzey Vietnam zengin maden kaynaklarına sahiptir. Bu yüzden, çabucak, demir-çelik fabrikaları da kuruldu. Kuzey Vietnamlılar, Çin sınırı yakınlarında tungsten, kalay, uranyum gibi madenler de elde etmekte.

Sanayi ve ticaret alanındaki donanımlardan bir bölümü fransızlardan kalmadır. Geniş bir demiryolu ve karayolu ağı yanında çok iyi donatılmış liman tesisleri geçmişteki kötü günlerden bugüne gelmiştir.

Askerî olayların ve genel güvensizliğin iktisadî durum üzerinde yıkıcı etkileri oldu. Bazı sanayi kesimlerinde bu yüzden gerileme bile görüldü. Örneğin, kauçuk üretimi 1961'de 80 000 tona yaklaşıyordu, 1965'te 60 000 tona düştü. Bu durum ticaret dengesinin bozulmasını getirdi. Enflasyon da ülkeyi tehdit eden bir etken olma niteliğini sürdürüyor.

Bununla birlikte, sanayi kalkınması azımsanmayacak bir genişliğe ulaşmıştır.

Oysa Fransa hükümeti böyle bir oluşuma büyük önem ver-mektedir. Bu başarısızlığa yol açanlar arasında, tek haklarını ellerinde tutanlar, kauçuk üretimini yöneten toprak sahipleri ve Yabancı Misyonerler Derneği'nin güçlü misyonerleri de vardı. De-mek ki, İngilizlerin Hindis-tan'da başardığı işi, yani bir burjuva kesimi yaratma işini, Fransızlar Vietnam'da başara-mamışlardır.

Fransızların yönetim dü-zeni tam anlamında laçkaydı: Çinhindi Genel Valisi Fransız hükümetince atanıyor ve gö-revde tutuluyordu; atama, yukarda sözünü ettiğimiz nü-fuzlu kişilerin isteklerine bağ-lı olarak yapıyordu; bu kişi-ler Genel Vali'yi istedikleri biçimde etkileyebiliyorlardı; ılımlı bir reform düşüncesi Genel Vali'ye ulaşacak biçim-de genişlik kazandığı zaman, hemen bu nüfuzlu kişiler et-ki araçlarını çalıştırmaya başlıyorlardı; bu arada kü-çük memurlar ve sömürge basını da reformların gerçek-leşmesini önlemek için kolları sıvamıştı. Fransızların Vi-etnam'daki yönetim düzeni, ne vietnamlıların ne de fran-sızların çıkarını öngörüyordu. Her şey tam bir dağınıklık içinde yürümekteydi. El-bette, sonunda bundan vi-etnamlılar kazançlı çıkacaktı.

değişen dünya

1911 çin devriminin ardın-dan, Vietnam'da bir şeyler değişmişti. Fransızları sö-mürge siyasetinde sakıncı ol-maya iten Birinci Dünya sa-vaşı da ülkede çok şeyi değiştirdi.

Fransızlar, kendilerine çe-kidüzen verme zamanının gel-diğine inanarak, önce polislin zorbalığına ve gümrükteki sertliklere birer çizgi çekti-

XIX. yüzyılın ikinci yarısından sonra yayılan fransız sömürgeciliğinin ağına. Çinhindi de düştü (fotoğraf 1: 1903 yılıyla ilgili bir harita). Sömürgeleştirme, uygarlaştırma görünümü altında yerleştiriliyordu; bunun için karayolları ve demiryolları yapılıyordu (fotoğraf 4: Lang Son bölgesi köylüleri, demiryolu döşeyen şirkete kereste sağlıyorlar). Gerçekte, yol yapımı, doğal kaynakların daha kolay sömürülmesi içindi (fotoğraf 3: Hongay yöresinde yabancı şirketlerin işlettiği kömür madeni). Yabancı güçler, sömürüyü kolaylaştırmak için, adalet mekanizmasını da ele geçirmişlerdi (fotoğraf 2: 1883'te Hanoi'de fransız askerî mahkemesinde bir duruşma)

ler. Bunun yanında, fransız - vietnam karma öğretimine yönelik yeni okulların açılmasına girişildi. Bu, sömürgecinin uyanışıydı. Sömürge döneminden önce, okullarda öğrencilere çin yazısı öğretilir, Konfücius öğretisi ezberletilirdi. Yani vietnam aydınları, artık bambaşka bir yöntem önermekteydiler. Okullarda Vietnam dili okutulmalıydı, fransızca okutulmalıydı; en önemlisi de batı kültürü verilmeliydi. Batıcılık, Çin'de olduğu gibi Vietnam'da da, devrim öncesinin büyük tutkusudur. Vietnam dili, birkaç yüzyıl önce, cizvit misyonerlerinden, lâtın özelliklerini almıştır (bu özellikler bugün de sürdürülmektedir).

Bu kaygıların temelinde aydın işi bir duygusallıktan çok, bugüne ve yarına sağlam bir biçimde yönelmek isteyen bir gerçekçilik yatar. Vietnam aydınları, Çin'i ve Vietnam'ı köleleştiren nedenleri saptamış bulunuyorlardı. Onlar, yitirmiş oldukları özgürlükleri geri alabilmek için, düşmanın silâhından yararlanmak istiyorlardı. Batı ve Uzakdoğu, kültür savaşında, giderek toplumsal mücadelede aynı silâhları kullanmalıydılar.

Gerçekten, Vietnam'da eğitimle devrim bir arada yürütüldü. Ne devrim eğitimden soyutlandı, ne eğitim devrimin dışında tutuldu. Ayrıca, okullar gizli siyasî eylemlerin merkezi oldular. Yurt dışına kaçmak zorunda kalmış kişiler, sınırdışı edilenler, aranmakta olan yurtseverler

*Sanıldığıının tersine,
Fransızlar kendilerini
Vietnam'da kolayca kabul
ettiremediler
(fotoğraf 1: 1883'te
yabancıya karşı
elde edilen
Nam Zinh zaferini
gösteren bir gravür).*

sonunda gizlice bu okullarda bir araya geldi.

sömürgecinin yalanı

Evet, Birinci Dünya savaşı, fransızları vietnamlılara yeni sözler vermek zorunda bırakmıştı. Bu sözler elbette yalandı. Yalanların başında büyük iktisadî kalkınma ve halkın yönetime katılması geliyordu. Yalanın büyüğü arkadaydı: Fransa bundan böyle Vietnam'ı sömürge gibi görmeyecek, ona kesin bağımsızlığını kazanmasında yardımcı olacak, ilk planda onu *dominyon* sayacaktı. Bu kararların altında Fransa'nın Vietnam'daki çaresizliği yatar.

Birinci Dünya savaşı bitince, Fransa verdiği bütün sözleri unuttu. Hani Vietnam'daki varlığına değişik bir anlam getirecekti, hani vietnamlıyı refaha kavuşturacak tedbirler alacaktı?

Fransa, verdiği sözlere aykırı düşen eylemlere girişti: Fransa'dan yeni gelen çiftçilere büyük toprak ayrıcalıkları verildi, Vietnamlıların

elindeki pirinç tarlaları azaltıldı, Vietnam'ın ham madde kaynaklarının sömürülmesi yoğunlaştırıldı, on binlerce aç vietnamlı kauçuk işletmelerine ve kömür madenlerine sürüldü. 1926'da Kuzey Vietnam'ı kırıp geçiren korkunç kıtlık, sarı ırk dünyasını sömüren esir tüccarlarının işini kolaylaştırmıştı. Hükümet ihraç edilecek pirinci halka dağıtarak ve vergileri erteleyerek duruma müdahale edecek yerde, esir tüccarlarının çıkarına elinden geleni yapıyordu. İşçi toplayıcılar, aç insanları hayali sözleşmelerle kendilerine bağlayarak, kitle halinde tarım işletmelerine sürüyorlardı.

Köylü yığınlarının yakasına yapışan iktisadî ve moral yoksunluklara, okumuşların işsizliği eşlik etmekteydi. Vietnam toplumunun iki temel direği olan köylüler ve okumuşlar aynı biçimde aşağılanmaktaydılar.

Bu başdöndürücü baskı düzeninde, vietnamlının siyasi eyleme geçmesi çok zordu. Savaşın sonra, birkaç yıl için gerçekleştirilen tek eylem, basın çalışmaları oldu. Basın halkın yoksunluğunu ve isteklerini kabaca da olsa

yansıtabilmekteydi. Böyle bir baskı döneminde bunu azımsamamak gerekir. Basın, ılımlı bir dille, bazı önerilerde bulunuyordu: Güney Vietnam, öteki bölgelerden gelen insanlara açık tutulmalıydı; vietnamlılar sorumlu mevkilere atanabilmeliydiler; adalet alanında onur kırıcı dokunulmazlıklar kaldırılmalıydı, yasalar yalnız beyazlar yararına işletilmemeliydi.

kurullardan partiye

O sıra, Vietnam halkının isteklerini Genel Vali'ye yasal yollardan ve doğrudan doğruya iletebilmesi için bazı kurullar kuruldu. Bu kurullara vietnamlılar kısıtlı haklarla katılabiliyorlardı. Kurul seçimleri sömürge yönetiminin gözetimi altında yapılıyordu. Bunlar, sözümona, halk meclisleri'ydi. Bu meclislerde siyasi konulara dokunmak, kesinlikle yasaktı. İnce fransız kültürünü almış bazı aydınlar, bu kurullarda gürültü koparmakta gecikmediler. Bunlar, sanki çok liberal bir or-

tamdaymışlar gibi, Vietnam'ı Fransa'ya bağlayan bağların liberal bir biçimde yorumlanmasını istiyorlardı.

Aydınların girişimi biraz romantik bir girişimdi. Sanki Vietnam'da fransızlar 1789 ruhunu yaşıyorlardı, sanki az sayıda maliyeci, çiftçi, memur ve misyonerin ördüğü sömürge çemberi gerçek değildi!... Ancak, bu kurullar devrimcilerin biraraya gelmesine ve devrim kavrayışının gelişmesine büyük ölçüde yardım etti.

Bu hava içinde, yasal bir parti de kuruldu. Parti programı Genel Vali'ye sunuldu (1925). 1924'te Fransa'da solcuların kazandığı zafer, Vietnam'da da umut ışıkları yakmıştı: 1924 Fransız meclisinde *Kartel*, çoğunluğu elde etmişti. (*Kartel*, Fransa'da, ulusçulara karşı olanların, 11 Mayıs 1924 seçimleri için kurduğu koalisyondu. *Kartel* radikal solu oluşturan partileri içeriyordu.) Ancak, fransız solunun bu başarısı kısa sürünce, Vietnam'daki umutlar da dağılıverdi.

Vietnamlıların istediği şeyler, gerçekte, büyük şeyler değildi: onlar, kurullardaki vietnamlıların sayısının artı-

rılmasını, ülkenin genel yönetimine şu yada bu biçimde vietnamlıların da katılmasını istiyorlar, ayrıca basın özgürlüğünü savunuyorlardı. Aydınların amacı, Fransa'da zaman zaman etkili olan solcularla, Vietnam'ın geleceğine ilişkin bir köprü kurabilmektir. Ancak, fransız solcuları siyaset alanında büyük bir etkinlik kazanamıyorlardı: girişimleri kesin, başarıları sürekli olmuyordu. Onlar iktidara arasıra geliyorlardı ve bu yüzden etkilerinin Çin'inde'ne yansması gecikiyordu. Ayrıca, Fransa'daki bir değişiklik Çin'inde'ni birdenbire etkilemeyecekti. Toprak ve maden ayrıcalıklarından alabildiğine yararlanan sömürgeciler, her çeşit siyasî oyunla, her gün biraz daha güçleniyorlardı. Onların, Fransa'da oluşup gelişen düşünce akımlarına da pek aldırış ettikleri yoktu.

Vietnam'daki fransız varlığı

birkaç bin kişiyi aşmamaktaydı. Bunların gücü, yalnızca para gücüne dayanıyordu. Sömürgeci sermaye, bankaları ve basını da denetliyordu. Misyonerler ayrı bir güce sahiptiler, ama bunlar hemen yalnızca sömürgeci sermayenin çıkarlarına hizmet ediyorlardı. Yönetim alanındaki fransız görevliler, anayurtlarında bulamayacakları bir rahatlık içinde yaşamaktaydılar. Yüksek maaş alan bu adamlar, kurulu düzenin sürdürülmesi adına ellerinden gelen her şeyi yapmaya hazırdılar. Yargıçlar da iyi durumdaydılar. Onlar, adaletten başka her şeyi temsil etmeye hazırdılar. Yeter ki gelirleri sürekli olsun! Sömürge bürokrasisi ve sermaye, gerici siyasetin kalıcılığını güvence altında tutmaktaydı. Belki bir patlama mümkündü, ama bu adamlar her türlü kıvılcımı önlemekteydiler. Güneydoğu Asya'da büyük

(fotoğraf 2: Camau yöresinde piring tarlaları). Fransız sömürge düzeni, binbir güçlkle elde edilen bu sonuçları bir süre altüst etti. Günümüzün Vietnam köyü (fotoğraf 3).

Sömürgeciler, sömürgeleştirme eylemlerini parlak görünümler altında sunmaya dikkat ederler, göz kamaştırıcı fuarlar açarlar (fotoğraf 1: 1901-1903 Hanoi fuarı için yapılan afiş), yerli güçlerle iyi ilişkiler kurmaya çalışırlar (fotoğraf 3: Fransız askerleri annamli askerlerle), kendi öğretim yöntemlerini uygularlar (fotoğraf 4: Edebiyat fakültesi mezunlarının ilânı). Gerçek başkadır, sömürgeci sömürdüğü topraklardaki insanları köle gibi kullanmaktadır (fotoğraf 2: Fransız yöneticinin geçeceği yolu düzleştirmeye çalışan Hayfong'lu kadınlar).

2

1

bir gelişim vardı. Özellikle Çin, geleceğin sosyalist toplumunu yaratma yolunda canla başla çalışmaktaydı ve Vietnam bu gelişmelerin etkisinden uzak kalamazdı. Fransız polisinin sert ve etkili tutumuna rağmen, Çin'den siyasî yazılar ve özel görevliler gelmekteydi. Polisin gözünden kaçmayı başaran birçok insan, Kanton'la Vietnam arasında mekik dokuyordu. Çin'den ayrılıp Vietnam'a gelmek zorunda kalmış olan siyasî sürgünler, yurtlarıyla i-

lişkilerini sürdürüyorlar, yurda dönmek için uygun zamanı bekleyen Vietnam'da boş durmuyorlardı. Devrimci bir mayalanma içinde bulunan Çin, mistik bir bağımsızlık isteminin egemen olduğu Hindistan, yenileşme yolunda oldukça hızlı bir ilerleme gösteren Siyam, özerkliğini büyük ölçüde elde etmiş bulunan Filipinler, o yıllarda Vietnam'lı aydınlar için gözden uzak tutulamaz örneklerdiler.

ilk devrimci: phan boi chau

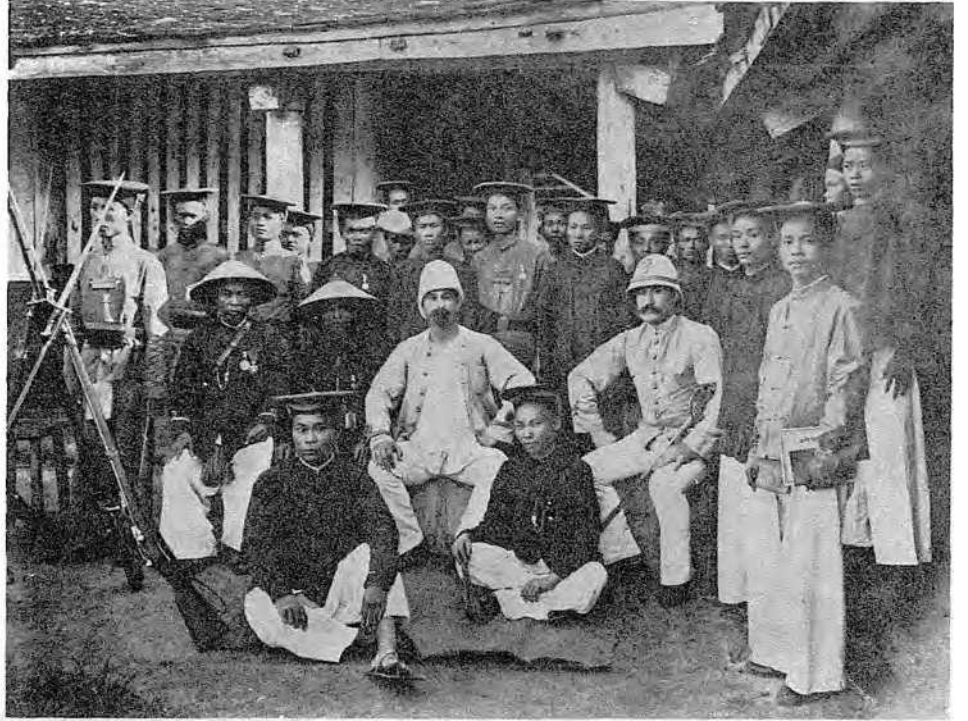
Phan Boi Chau (1867-1940), Vietnam'da yabancı işgalinden beri egemen olan sürekli ayaklanma durumuna devrimci yönünü kazandıran ilk mücadelecidir.

O, Vietnam'ın geleceği için içeride ve dışarıda çalışan bütün devrimcilerin esin kaynağı ve danışmanı oldu.

Phan Boi Chau, edebiyatçıların ve isyancıların yuvası sayılan Nghe An'da doğdu. Babasının edebiyatçılığı, onu çabucak batı kültürüne yöneltti. Onu hem edebiyat, hem siyaset ilgilendirmekteydi. Rousseau, Voltaire ve Darwin, Phan Boi Chau'nun beslediği ilk kaynaklardır. Yerli yüksek memur sınavını kazandığı halde, sömürge yönetiminin verdiği görevi kabul etmedi, iki dostuyla birlikte Japonya'ya gitti. Vietnam'ı japonların yardımıyla özgürlüğe kavuşturmayı düşünüyordu. Genç vietnamlıları Japonya'da öğrenim görmeye isteklendirecek, Japonya'dan Vietnam'a ordular gönderecekti. Bu ordular De Tham'ın

çetelerini başarıya ulaştıracaktı. De Tham, sömürgeci birlikleriyle durmadan çatışan bir çeteci; bir efsane kişisi haline gelmiş, 1908'de filistinli ve vietnamlı göçmenlerin katılmasıyla *Doğu Asya Birliği*'ni kurmuştu. Birliğin programı sömürgecilığe karşıydı, bu yüzden bütün Asya halklarını ilgilendiriyordu.

Fransa'nın müdahalesi Japonya'daki göçmen direnişçilerin yuvalarını dağıtınca, Phan Boi Chau Çin'e geçti. Burada çinli devrimcilerle ilişki kurdu, onlardan yeni şeyler öğrendi. Phan Boi Chau orada şu öneride bulundu: Çinliler önce Vietnam'ın kurtuluşu için yardım etsinler, Vietnam kurtulduktan sonra Vietnam'ı çin devrimi için üs olarak kullansınlar! Çinli devrimciler bunun tam tersini istiyorlardı. Gene de çinli devrimcilerle vietnamlı devrimciler arasında bir anlaşma yapıldı. Phan Boi Chau, bu dönemde italyan devrimcisi Mazzini'nin fikirlerinden etkilenmiştir. Mazzini'nin, devrimci faaliyetle halk eğitimini birbirine yaklaştırması Phan Boi Chau'yu hayran bırakmıştı. Genel Va-

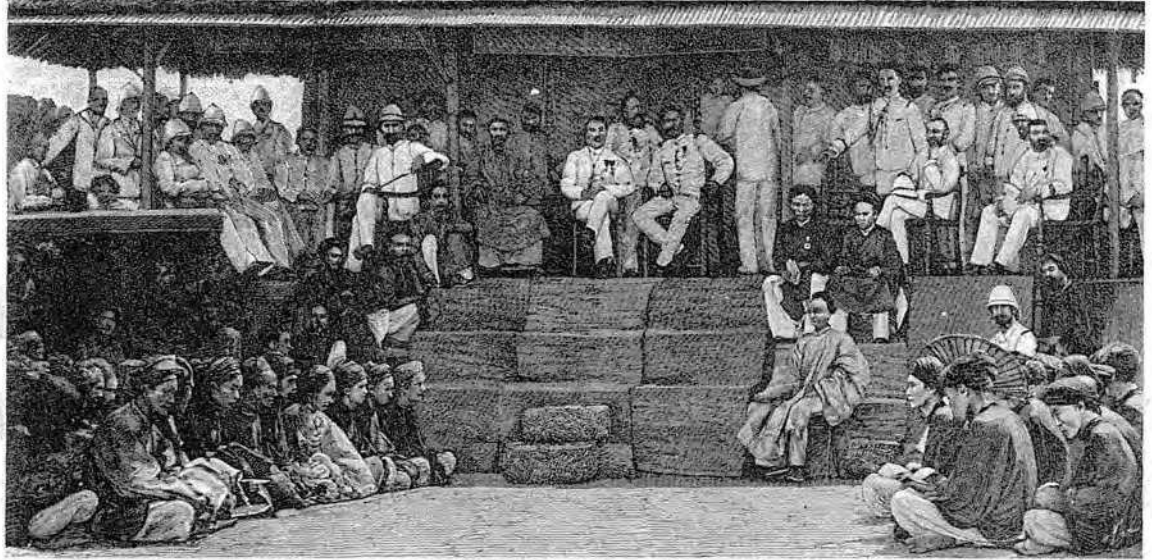
3

li'nin isteği üzerine 1914 yılında Çin yetkililerince tutuklandı. Üç yılını cezaevinde geçirdikten sonra 1917'de çıkan bir karışıklık sırasında serbest bırakıldı.

Phan Boi Chau, artık, Vietnam'da kalkınmanın Fransız yardımıyla olacağına inanmaktaydı. Çabalarını bu yönde yoğunlaştırdı. Bir yandan da S.S.C.B'ndeki gelişmelerle ilgileniyor, oradaki teknikleri ve deneyleri izliyordu. Batı ile Japonya'nın sonunda savaşa tutuşacağını düşünmekteydi. Bu durumda Vietnam'ın durumu ne olacaktı? Sanki uluslararası siyasetin akışı, onun devrimci görüşlerini çekecek bir yön kazanmıştı. Son dönemdeki çocuksu görüşlerini bir yana bırakırsak, şunu çekinmeden söyleyebiliriz: Vietnam direnişini Asya çapında bir eyleme dönüştürmek ve Çin devrimi ile Vietnam devrimi arasındaki bağların ilk düğümlerini atmak şerefi Phan Boi Chau'nundur.

tedhişçilikten komünizme

Aydınların Vietnam'da başlıca çabası, seçkin vietnamlı-

4

lar kesimiyle Fransız kamuoyunun ilerici kesimi arasında ortak noktalar bulmaya çalışmak olmuştur. Bunun yanında, Vietnam Ulusal Devrim Partisi'nin 'tedhişçilik' diye niteleyebileceğimiz eylemleri ortaya çıktı. 1927'de kurulan Vietnam Ulusal Devrim Partisi, Vietnam'ın bağımsızlığını ve vietnamlıların özgürlüğünü öngörmekteydi. Tedhişçilerin varlığı ılımlıların önerilerine belli bir ağırlık kazandırıyor, ılımlıların başarısızlığı da tedhişçilerin

yöntemlerini doğruluyordu. Vietnam ulusal devrim partisi'nin üyeleri, ülkede daha etkin ve çok değişik yöntemler uygulamak niyetindeydiler: suikastler yapacaklar, baskınlar düzenleyecekler, açık ve gizli propaganda uygulayacaklardı. Sürgünde bulunanlarla anayurtta bulunanlar arasında gizli ilişkiler kurulmaktaydı. Bu gizli ilişkiler, özellikle, Çin ile Vietnam arasında afyon kaçakçılığı yapan kişiler aracılığıyla sürdürülüyordu. Kaçakçılar kelle kol-

tukta insanlardı ve devrimcilerden daha az yürekli değildiler!...

Çin'de epeyce vietnamlı devrimci vardı. Geleceğin Ho Şi Minh'i olan Nguyen Ai Quoc da, 1925'ten beri Kanton'da bulunuyordu. Sovyet Rusya konsolosluğuna resmen bağlı olarak ilk komünist hücrelerini örgütüyor, Marx ilkelerini Vietnam'a sokan ilk yazıları yazıyordu. Komünistler yavaş, ama sağlam bir çalışmayla, ulusal devrim partisi'nin tedhişçile-

Halk ayaklanmaları hiç bir zaman tam olarak bastırılamadı. Ayaklanmalar 1950'de birdenbire yoğunlaştı. Vergi yükünün giderek kaldırılamaz hale gelişi, halkın ulusal bilince daha açık bir biçimde kavuşması, sömürge yönetiminin önleyemediği kutluklar (fotoğraf 1: Nam Dan halkına yiyecek dağıtılması) Nghe An ve Ha Tinh bölgelerinde devrimci eylem yol açtı (fotoğraf 2: devrimin başlamasını tasvir eden bir resim).

1

rini içlerine aldılar ve tasfiye ettiler.

Vietnam'daki hücreler bir süre sonra bütünüyle komünist hücrelere dönüştü. Ulusal devrim partisi'ni yıkan yalnızca komünistlerin eylemi olmadı.

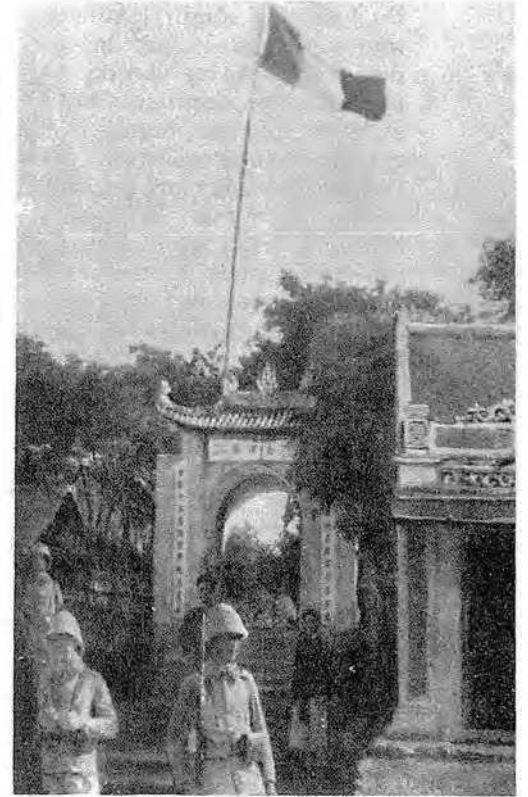
ilk hareketler

1930 yılı Vietnam tarihinde önemli bir yıldır. Her ulusun tarihinde dönüm noktaları vardır 1930 da Vietnam için bir dönüm noktasıdır. O yıl devrimin ilk gerçek adımları atıldı, bir ulusun emperyalizme karşı ilk gerçek başkaldırısı çiçeklendi, bir toplumun sömürgeci dış güçler karşısındaki kararlı tutumu belirlendi. Ne oldu 1930'da? Olaylara bir göz atalım.

2

Bu girişimler Fransızlara ağır kayıplar verdirdi (fotoğraf 3: ayaklanmacıların yıktığı bir köprüyü onaran Fransızlar). Ancak, Fransızlar bu eylemleri bir süre içinde olsa önlediler (fotoğraf 4: sömürgecinin Nam Dan'ı yeniden ele geçirmesi).

1927 yılında kurulan vietnam ulusçu partisi'nin başlattığı Fransızlara Karşı Direnme hareketi Yen-Bai garnizonu ayaklanmasına yol açmıştı (10 şubat 1930). Nguyen Ai Quoc'un (sonradan, Ho Şi Minh adını alacaktır) 1930'da Hong Kong'da kurduğu Çin-hindi Komünist Partisi'nin aynı yılın sonlarında başlattığı birçok ayaklanma ise, başarısızlıkla sonuçlanacaktı. Bu ayaklanmalardan en büyüğü, 12 eylül 1930'da girişilen Nghe An köylü ayaklanmasıdır.

Çağdaş Vietnam tarihinin dönüm noktası olan 1930 yılı ulusal devrim partisi'nin bağımsızlık için en büyük çabayı gösterdiği ve kana boğulduğu yıldır. 12 eylüldeki büyük Nghe An ayaklanmasından birkaç ay önce, sürgündekiler çok tehlikeli bir eylem tasarlamışlardı: Çin'den çıkarak Hanoi'ye kadar inceklerdi. Bu eylemi kolaylaştırmak için, acemi erlerden oluşan bir vietnam garnizonu, ayaklanmacıların önceden belirledikleri yol üzerinde, Yen Bai-

de mevzilenerek ayaklanmacılara yardım edecekti. Garnizondan ancak, bir bölük ayaklanmaya katıldı. Bu hareketi, siyasi bakımdan harekete hazır olmayan bölükler önlediler. Vietnam birliklerini ayaklandırma girişimi, Phan Boi Chau'nun eski bir tasarısıydı. Onun görüşüne göre, Vietnam'da bir devrim hareketi, fransızların hizmetindeki vietnam birliklerince desteklenmezse başarıya ulaşamazdı.

Bu girişimin başarısızlığını doğuran şey, fransız askerî yönetiminin sivil yönetimden çok daha etkili oluşuydu. Fransız askerleriyle vietnam askerleri arasında, aşırıya kaçan bir disiplin bağı vardı. Bu durum, elbette, fransızların işine yarıyordu. Onlar, böylece, her şeye evet demeye hazır birliklere sahip oluyorlardı.

Yen Bai ayaklanması kanlı bir biçimde bastırıldı. Bu bastırma hareketi, Yen Bai çevresindeki bölgelere de yansıtıldı. Ayaklanan bir köy bombalandı, yakılıp yıkıldı. Bu

köy, bombayla yıkılan ilk vietnam köyü oldu.

Bu arada köylerde ve fabrikalarda kargaşalık çıktı. O sıralarda pirinç fiyatına zam yapılması, süregiden kıtlığı daha da çekilmez duruma getirmişti. Ulusal devrim partisi'nin gerillacı kesimi, verimli baskınlarla parti kasasını doldurmaktaydı. Ancak, devrimcilerin bu kentli topluluğu, kolayca polisin eline düşüyordu. Zaman zaman kazanç sağlayan bu iş, zaman zaman büyük ölçüde zararlı olmaktaydı. Kısa süren bir mücadeleden sonra, partinin kentli serüvencileri cezalandırıldılar. Kısa bir yargılama sonunda ölüm cezaları verildi. Ölümü göze alanlar, sömürge gazetelerinin bile saygısını kazanan bir soğukkanlılık içinde öldüler.

Ulusal devrim partisi'nin kadroları safdışı bırakıldığı sırada komünistler sahneye çıktılar, ülkeyi baştanbaşa saran bir kargaşaya vererek bu kargaşalığı devrim yararına kullandılar.

12 Eylül 1930 ayaklanması

bu doğrultudaki olaylardan biridir. O gün Nghe An'daki köylüler, Vinh'e üç kilometre uzaklıktaki Hung Nguyen vönüne doğru yürüyüşe geçtiler. Nghe An ili, Kuzey Vietnam'da, aşağı Song Ca havzasındadır. Köylüler sömürge yönetimini temsil eden il binasını ve fransızlara hizmet eden varlıklı vietnamlıların evlerini ateşe verdiler. Vinh'e yaklaştıklarında ise onları fransız uçakları karşıladı. Uçaklar kalabalığı bombaladı. Yollar kısa zamanda cesetlerle örtüldü. Avaklanmacılar tarlalara dağıldılar. Akşam karanlığı bastırınca, sağ kalanlar ölenleri toplamak üzere yollara döndüler. Vinh, tümüyle yabancıların, vahşete hazır sömürgecinin denetimindeydi.

Vinh'e yapılan saldırı başarısızlıkla sonuçlanmıştı, ama ayaklanmacılar kırsal alanları bırakmadılar. Direnmekte kararlıydılar ve kurulu düdenle ilgili her şeyden, özellikle kentlerden uzak durmaları gerektiğini anlamışlardı. Bu arada köprüleri yıktılar,

volları kestiler, verli otorite-leri istifava zorladılar. Köv- lüler özerk ve devrimci bir yönetim istiyorlardı.

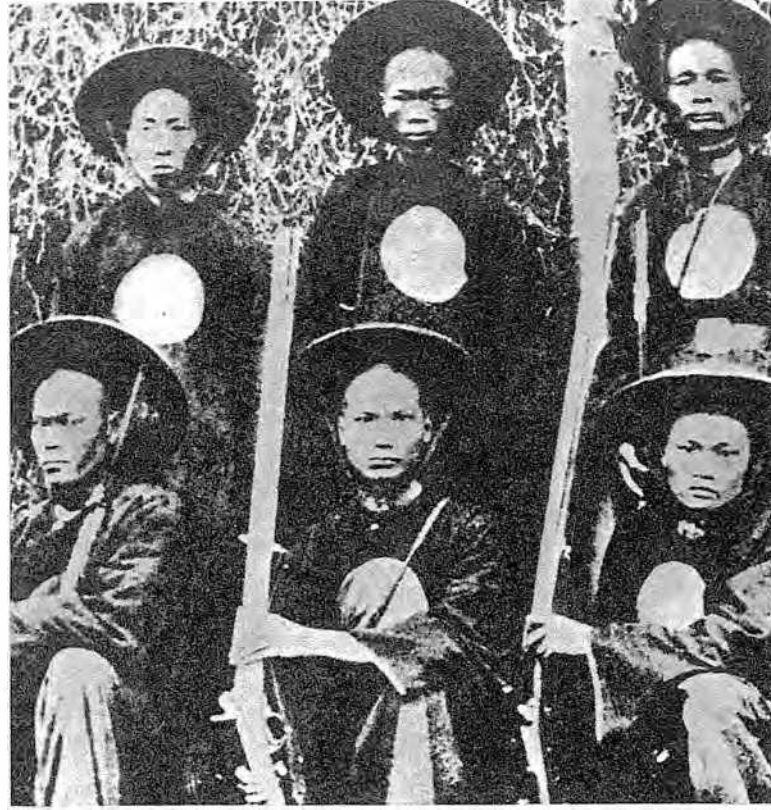
Bu arada, kövlüleri temsil eden bir hükümet kuruldu. Bu hükümet sömürge vöneti- minin tepkisine kurban gi- denlerin ailelerine yardım et- mek, adalete dayalı bir halk yönetimi kurmak, bunun için gerekli maliye düzenini ge- tirmek gibi amaçları öngörü- yordu. Komünist köy örgüt- leri bu hareket içinde oluştul- lar. Bu örgütler Vietnam ta- rihinde *Nghe An sovyetleri* diye anılırlar. Nghe An sov- yetleri, birkaç hafta için de olsa, bölgenin özerkliğini sağ- lamayı, ezilmiş bir topluma özgürlüğün ne olduğunu gös- termeyi başardılar.

Nghe An sovyetleri küçü- cük bir örnektir. Oysa, deh- şet bütün ülkede kol geziyor- du. Ölülerin ve tutukluların sayısını bilen yoktu. Polisle ve askerle çatışanlar kırıl- maktaydılar.

ayaklanma teknğinde evrim

Kitleler bu devrimci etkin- liğe nasıl ulaşmışlardı? Daha doğrusu, şu soruyu sormalı- yız: bağımsızlık çabaları na- sıl oldu da devrimci bir yön kazandı? Aslında, vietnamlı- ların bu alanda çok eski de- neyleri vardır: yüzyıllarca ön- ce onlar çinlilere karşı ka- mufle edilmiş hendekler ve tuzaklar kullanmışlardı. Dış baskıya karşı da, şu yöntem- leri kullanmaya öteden beri alıştılar: işgalciyle işbirliği yapmamak, vergi vermemek, sınır bölgelerinde kargaşalık çıkarmak, eşkiyalık yapmak ve böylece fransızların ilerle- melerini önlemek; katolik köylerini baskınlarla yakıp yıkmak, casusluk için yetiştiril- miş fransız misyonlarını ortadan kaldırmak...

Köylülerden oluşan çeteler, savaş yönteminde oldukça ileri gitmekteydiler. Deneyler onlara yeni olanaklar sağlı- yorlardı. Dağlardaki gizli fab- rikalar çetelere ateşli silah- lar sağlıyorlardı. Böylece, Bi-

Fransızları Vietnam'da halk ayaklanmaları karşılamıştı. Çin'den kaçıp Vietnam'a sığınan Tay-ping'ler (fotoğraf 1: Tay-ping'ler Vietnam'da), burada köylülerle sıkı işbirliği yaparak, çoğu zaferle sonuçlanan eylemlere giriştiler.

rinci Dünya savaşından son- ra, Vietnam'da yeni bir mü- cadele dönemi açıldı; direni- şin ideolojik kapsamı geniş- ledi ve karmaşıklaştı.

Komünistler, iki savaş ara- sındaki bu geçiş döneminde, sınıf kavgasını ikinci planda bırakarak, bağımsızlık sava- şına öncelik tanıdılar. Yazıla- rı elden ele, sözleri dilden di- le dolaşan Nguyen Ai Quoc, sadece özgürlükten ve bağım- sızlıktan söz ediyordu. Bu sı- rada komünist propaganda bütün inceliğiyle sürdürül- mekteydi. Komünist propa- gandanın en ilginç yanı, Marx'cı ilkelerin Vietnam ko- şullarına incelikte uyarlan- masıdır.

güney'in değişik yapısı

Vietnam'ın toplumsal ve iktisadî yapısı içinde, Güney' in ilgi çekici bir yeri vardır. Geleneklerin pek güçlü olma- dığı Güney'de, sömürgecilerin etkinliği öbür bölgelerdekine- den çok daha köklü olmuş- tur. Bu etkinliği, Güney'in el değmemişliği büyük ölçüde kolaylaştırdı.

Sömürgeciler Vietnam'a gel- diklerinde, Güney'deki top-

raklardan büyük bir bölümü- nün dağıtılması ve verimleş- tirilmesi gerekiyordu. Bu böl- gede ekilebilir toprakların ta- rıma ayrılması 1900'lerden sonra olmuştur. Bu girişimi saray değil, sömürgeciler ve vietnamlı ayrıcalıklar gerçek- leştirmiştir. Ülkenin iktisadî dengesini sağlamak ve sınır- ları genişletmek isteyen viet- nam sarayı, buraya hem köylü hem asker niteliğinde in- sanlar göndermişti. Ancak saray büyük mülkiyetten ür- küyor, büyük mülkiyetin oluşmaması için elinden gele- ni yapıyordu.

Sömürgecilerin ve ayrıcalı- ların girişimi bir süre sonra ürününü verdi. Yıllar geçtik- çe toprak sahibi kuşaklar oluştu. Bu kuşakların insan- ları hem zengin hem seçkin olma telâşındaydılar: batı tutkusu onlarda da yer etmiş- ti. Çocuklarını fransız üniver- sitelerinde okumaya gönderi- yorlar, bu yönde hiç bir fedâ- kârlıktan kaçınmıyorlardı. Batı kültürüyle donanmış bir soylu sınıfı oluşturmak isti- yorlardı; bu yolda en büyük tutkuları da çocuklarının fransız kültürüyle yetişme- siydi.

Güney bölgelere gerçek vi- etnam uygarlığını taşımak

zordu. Vietnam'da etnik bir- yapılılık, Çin'den güneye doğ- ru iki bin kilometre boyunca uzanır. Güney'in, özellikle Ko- şinşin'in bir çeşit uygarlık dı- şı kalmışlığı, orada bir kül- tür aşaması'na rahatça ola- nak veriyordu.

Güney'deki toprakların ço- ğunu, köyden gelmiş, topra- ğından kopmuş, yoksul ve ko- runmasız köylüler işliyordu. Sömürgecinin kurduğu bü- yük Saygon limanı, bu bölge- den gönderilen pirinci ve kau- çuğu ihraç ediyordu. Büyük mülkiyetin kurulması, kuzey bölgelerdekine göre çok de ği- şik bir durum yarattı: mal sa- hipleri topraklarını peşin pa- rayla yada tahıl karşılığı kira- ya veriyorlardı. Bu alışkanlık tefeciliği doğurdu. Bunun so- nucunda yoksul çiftçiler, ala- caklarının ikide bir hayalet gibi karşlarına dikildiği bir dü- zende, zengin mülk sahipleri- nin kölesi durumuna düştü- ler. Güney'in köylüsü de, Ku- zey'in pek ilkel tarım yöntem- leri uygulayan köylüsü kadar yoksuldu işte.

Dolayısıyla, güney bölgeler, siyasi karışıklıklara oldukça açık bölgelerdi. Böyle olduğu halde bu topraklardan komü- nizme büyük bir katkı gelme- miş olması pek anlamlıdır.

Güney'de, tersine, birçok siyasi-dini mezhep ortaya çıktı. Bunların en yaygını *Kaoday'cılık*tır. *Kaoday*, Ulu Varlık demektir. *Kaoday'cılık*, Buddha'cılıkla vietnam ispiritizmacılığının bir karışımıdır. Bütün din öğretilerinin birleşmesi gerektiğini savunan bir öğretilerdir. Bu öğreti 1926'da Saygon'da kuruldu. Bu öğretilerin yana olanların oldukça kaypak bir siyaset uygulamış olmaları ilgi çekicidir. Bunlar önce Japonları tuttular, sonra bazen fransızlardan yardım istediler, bazen uluscu bir tutum aldılar.

Güney Vietnam'da mantar gibi biten irili ufaklı mezhepler, bir çeşit sağcı reformculuk önermekteydiler. Sömürge statüsüne giren Koşinşin, sömürgeleştirme hareketinin ilk on yılı sonlarında, siyasi açıdan Vietnam bütününden ayrılmış, özerklik görünümü sürdüren bağımlı bir ülke durumuna gelmişti. Bu yeni mezhepler, bu sözde özerk topraklarda kaynaşp duruyordu.

Şimdi biz gene *Kaoday'cılık* üzerine birkaç söz söyleyelim. Sömürge Meclisi'nde üye olan bir vietnamlı işadama, *Kaoday'cılık* denen bu yeni din akımına büyük canlılık kazandırdı. Ataerkil iktisat düzeninin bundan böyle fransız varlığının yarattığı gelişmelere ayak uyduramayacağını, geleneksel Vietnam hukukunun Batı'dan alınan bireysel özgürlük düşüncesi karşısında etkisiz kaldığını herkes biliyordu. Bu nedenle, *Kaoday'cılık*, bir yandan siyasette sağcı reformculuk yada liberal reformculuk önerirken, bir yandan da doğu dinleriyle hristiyanlığı kaynaştıracak yeni bir dinin propagandasını yapmaktaydı. Aslında, *Kaoday'cılar*, din temeline dayanan bir birlikçilik kurma telaşındaydılar. Çelişkileri, uysarsızlıkları, terslikleri bağrında eritecek bir birlikçilik. Geniş bir yayılma alanı bulan *Kaoday'cılık*, Güney Vietnam'da uzun süre komünizme kafa tutan bir felsefe oldu. Komünizmin felsefesi, kalıplara körü körüne uyan bu tutucu, gelenekçi, durağan yapıyı kolay kolay sarsamayacaktı.

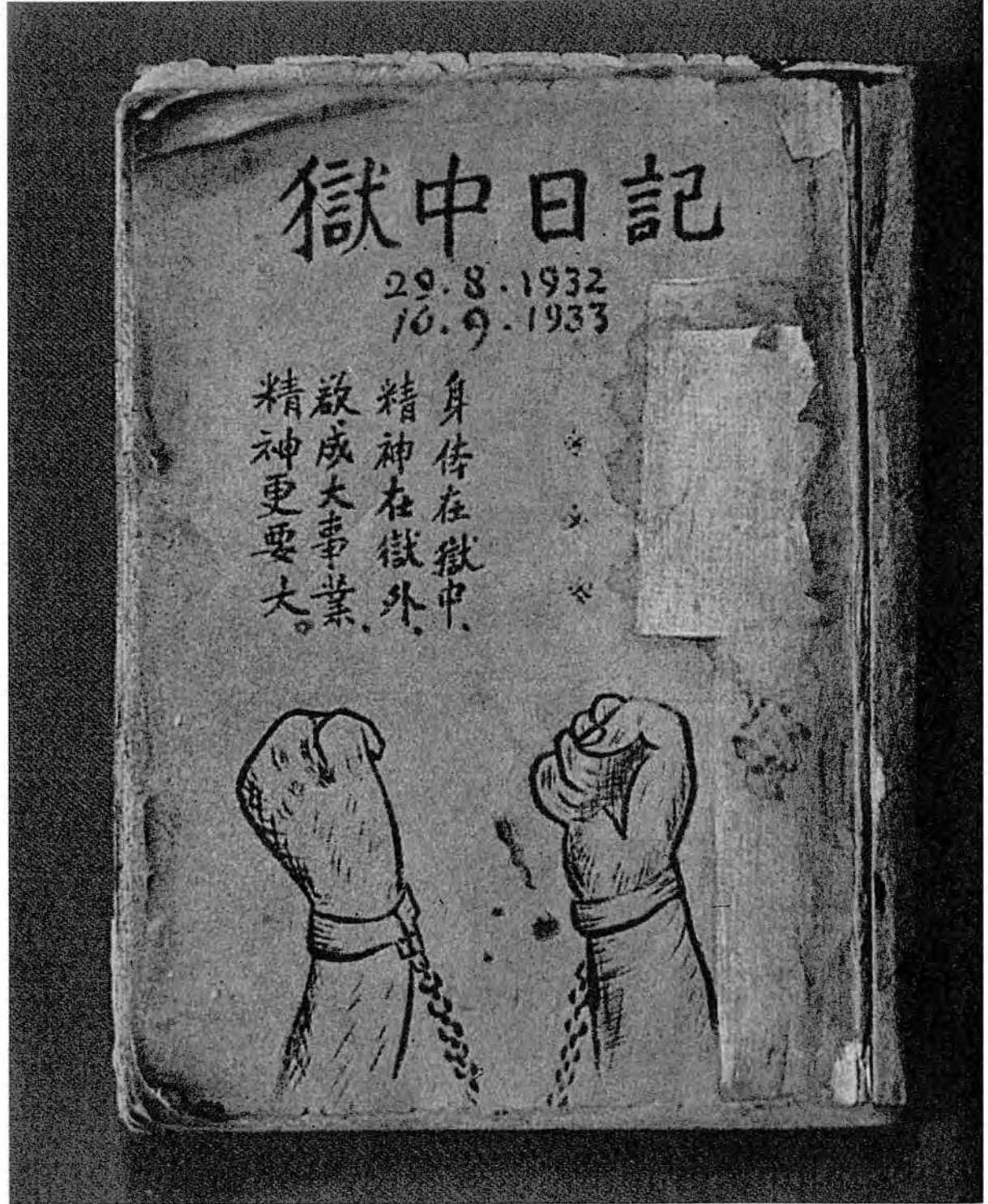
Komünizmin Güney Vietnam'dan sonuç alması olanaksızdı, demek istemiyoruz. Ancak, komünistler burada öylesine güçlüklerle uğradılar ki, Koşinşin'de belli bir sonuç elde edebilmiş olan bir Troçki'ciler topluluğuyla işbirliği yapmaktan başka çare bulamadılar. Troçki'cilerin Vietnam'daki varlığı, vietnamlıların batı düşüncesine duydukları yakınlığın sonucudur. Troçki'ciler buralarda çok etkili oldular. Troçki'ci topluluğun başı Ta Thu Thau, 1946'da komünistler tarafından öldürüldü, ama bundan sonra bile Troçki'ciler varlıklarını sürdürdüler. Güney'deki bu ideolojik kaynaşma, acımasız sömürgeciliğin meyvasıydı.

1932'de ortalık birden karıştı: küçük toprak sahibi köylülerin yüzde 7,5 faizli ve uzun vadeli bir kredi sisteminde yararlanmaya başlayacakları bir sırada, Michelin kauçuk işletmelerinde, askerler işçilere ateş açtılar. İşçiler, gündeliklerinin ve pirinç paylarının azaltılmasını protesto ediyorlardı.

(fotoğraf 2: bu çin eserinde, Fransızların Son Tay kentinden kovuluşu temsil edilmektedir). Bütün bu çatışmalar içinde, silâhlı mücadelede uzmanlaşmış değerli liderler ortaya çıkmıştır (fotoğraf 3: 1913'e kadar savaş alanlarında kalmış olan De Tham efsaneleşmiş bir kişidir).

fotoğraf 1:
1932 - 1933'te Ho Şi Minh'in
hapisanede şiirler yazdığı
defterin bir sayfası.

bunalım

1932'den sonra karışıklıklar dindi.

1930 kıtlığının önüne geçilmişti, ama pirinç stoku çok azalmıştı. Ayaklanmalar kanlı bir biçimde bastırılmış, her şey bir fırtına sonrası sessizliğine bürünmüştü. Kim sürdürecekti direnişi? Ulusal Devrimci Parti gibi bir parti mi? Bu parti öncü kadrolarını eylem içinde tez elden har-

camış, onların yerini dolduramadığı için de eylemsiz kalmıştı. Mazzini taktiği ve kahramanlık inancı, mücadeleyi ancak belli bir yere kadar götürebilmişti. Öyleyse, direnişi kim sürdürecekti? İş gene komünistlere düşüyordu. Az çok güçlü mücadele araçları ve ülke dışında kaynakları bulunan tek güç, Moskova doğrultusundaki komünistlerdi.

Japonya 1931'de Çin'e sal-

dırmaya başladı. Saldırı bütün Doğu Asya'da yayılma eğilimi gösteriyordu. S.S.C.B, bütün asya komünistlerini, japon tehdidi karşısında birleşmeye çağırdı. Çinhindi Komünist Partisi, kararları büyük bir bağlılıkla uyguladı. Şimdi Japonlara karşı kenetlenmek, hattâ sömürgecilerle işbirliği yapmak gerekiyordu. Bu siyaset değişikliği, 1936'da Fransa'da başarı kazanmış olan solcuların hoşuna gitti.

Fransızlar, Vietnam'da polis rejimini biraz gevşettiler. Artık Fransa'da Vietnam'a karşı geniş bir sempati oluşmaktaydı. Sonunda, geniş bir siyasî af uygulamasına gidildi. Devrimci hareketin öncü kişileri bile hapisten çıkarıldı. Bununla birlikte, üç bin kadar siyasî mahkûm cezaevlerinde kaldı. Vergi alma düzeninde yoksullar yararına değişiklikler yapıldı. Öğrenim görmüş vietnamlıların fransız

yurttaşı olmaları kolaylaştırıldı. Koşınşinde siyasî parti kurmaya ve gazete çıkarmaya izin verildi. Bütün Vietnam'da siyasî örgütler hoşgörüyle karşılandı. Kuzeyde on kadar komünist gazete yayımlanıyordu. Sekiz saatlik iş günü, hafta tatili, kadınların gece çalışmaları, iş kazalarına bağlı emeklilik gibi yenilikler getirildi.

1937'de işçi hareketleri yeniden başladı. Grevcileri desteklemek üzere bir fon kurulması, protesto hareketlerine gidilmesi, gösteriler düzenlenmesi gibi eylemler bu dönemde ön plana çıktı.

Bu dönemde, Moskova'ya bağlı komünistlerle Troçki'ciler arasında çekişmeler de ortaya çıkar. Troçki'ciler kavgayı Japonlara karşı eylem anlayışında sınırlandırmak istemiyorlardı.

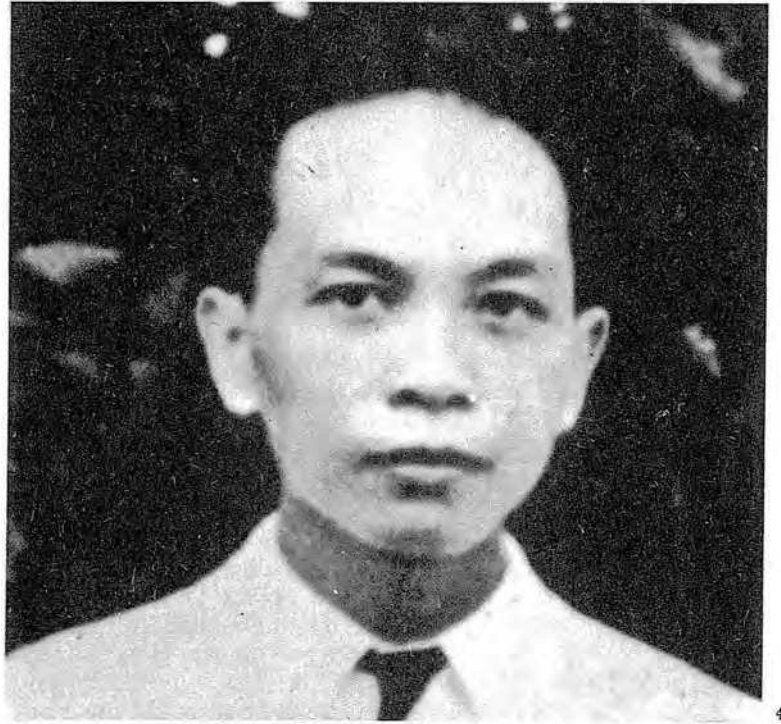
1939'da Fransa'da ve Fransa'ya bağlı denizaşırı topraklarda komünist eylem yasaklanınca, Vietnam'daki komünistler yeraltı çalışmasına yöneldiler ve S.S.C.B hükümetinin siyasetini izlediler. Başlıca hedefleri şuydu: Fransa'nın ve Japonya'nın emperyalist girişimlerine karşı çıkmak.

Fransa'nın 1940'ta uğradığı büyük yenilgi Vietnam'da hemen tepki yaratmadı. 25 haziran 1940'ta silâhlar bırakıl-

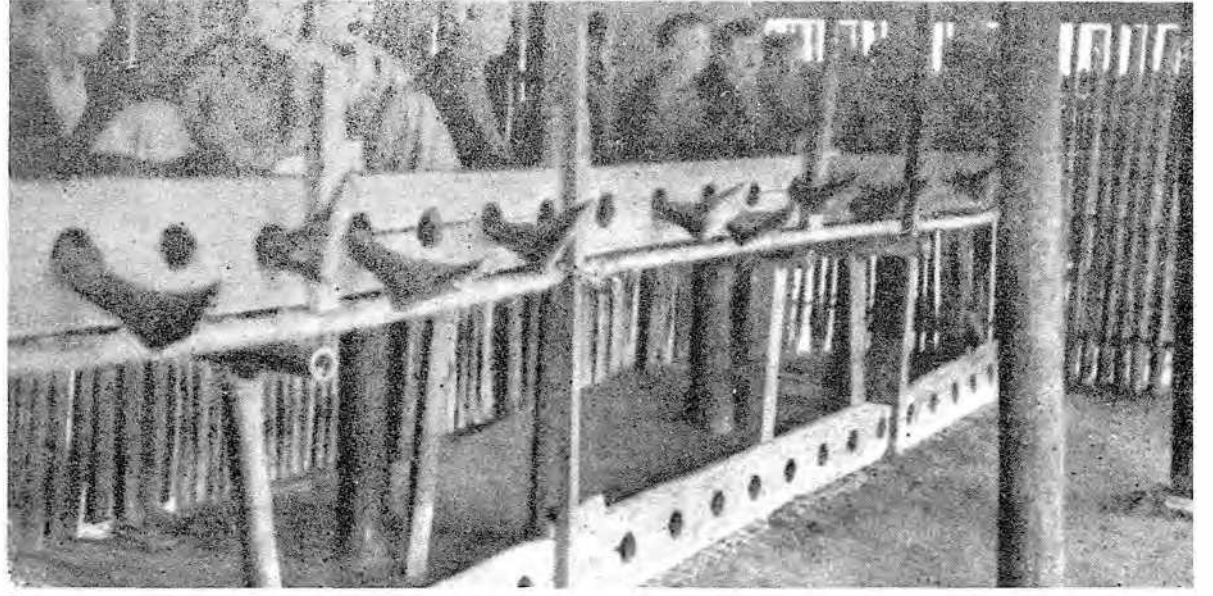
mıştı. Vietnamlılar artık Fransa'dan askerî takviye bekleyemezlerdi. O sırada A.B.D bir yan tutmazlık görünümü içindeydi. Japonlar çok yakındaydılar, ancak Çin'in di'ni tümüyle işgal edilmesi gereken bir yer saymıyorlardı, onlar için önemli olan burayı stratejik öneminden ötürü denetim altında tutmaktı.

S.S.C.B'ye bağlı kalan vietnam komünistleri Rusya'dan yardım görmediler. Bunun üzerine bir süre sonra Çin'e yaklaştılar. Ulusal devrim partisinden geriye kalan, mahallî özellikli küçük topluluklardı. Vietnamlılar için Fransa'daki solun yardımıyla eyleme geçme olanağı yoktu. Fransız sömürgeciliği gittikçe zayıflamıştı, ama vietnam halkı onu sırtından atabilecek durumda değildi. Böyle bir şeyi ancak dış desteklerle gerçekleştirebilirdi. Kurulu siyasî düzeni yıkabilecek askerî ve siyasî güce ve desteğe sahip olmadıkça, kurtuluş yolunda fazla bir şey yapamayacaktı.

Nguyen Ai Quoc vietnam bağımsızlığının kaderini III. Enternasyonal'e bağlayınca, birkaç yabancı gücün desteğini sağlamayı başardı. Fransızlar Saygon'a ayak basalı yetmiş yıl olmuştu. Nguyen Ai Quoc, vietnamlı yurtseverlerin o zamandan beri yapma-

Komünist partisinin en önemli kişileri Fam Van Dung (fotoğraf 3), Giap (fotoğraf 4) ve Ho Şi Minh'tir. (fotoğraf 2: Ho Şi Minh 1930'da).

1

2

ya çalışıp bir türlü yapamadığı şeyi yaptı: Vietnam'ın bağımsızlık mücadelesini uluslararası bir sorun durumuna getiriverdi...

japon işgali

Japonya'nın Çinhindi üzerindeki istekleri çok önce başlamıştı. Japon gençkurmayı, vüzcılın başlarında, Güneydoğu Asya'ya ile geçirmek isteğinde olduğunu açıkça ortaya koymuştu. Bu davranış karşısında fransız sömürgecilerinin ilk tepkisi korku ve telaş olmuştu. Rus devriminden sonra, Japonya, bolşevikliğin Uzakdoğu'ya taşınmasını önleyen bir kale gibi görünmevi bildi.

Japonların Çin'e saldırma-

sını, fransız sömürgeciler, bolşevikliğin bulaşmasını önleyen bir köklü girişim saydılar, bunu Çin Cumhuriyeti'nde eski düzene dönüş'ün ilk adımı olarak alkışladılar. Japonya, hem ticarî alışverişle hem yerli ulusçularla kurduğu ilişki ağıyla, bütün güneydoğu Asya'da geniş bir siyasetin temellerini atmayı başardı. Japonya, böylece, bağımsızlık hareketlerinin komünist olmayan kesimlerinde kendini bir 'koruyucu' saydırma yolunu tutmuş oluyordu.

Uzun bir demiryolu Vietnam'ı Çin'e bağlar. Bu yol Hayfong limanından Yunnan içlerine kadar uzanır. Sömürgeciler bu demiryolunu büyük umutlarla yaptırmışlardı. Onlara göre, bu yol, hem iki ülke arasındaki ticarî

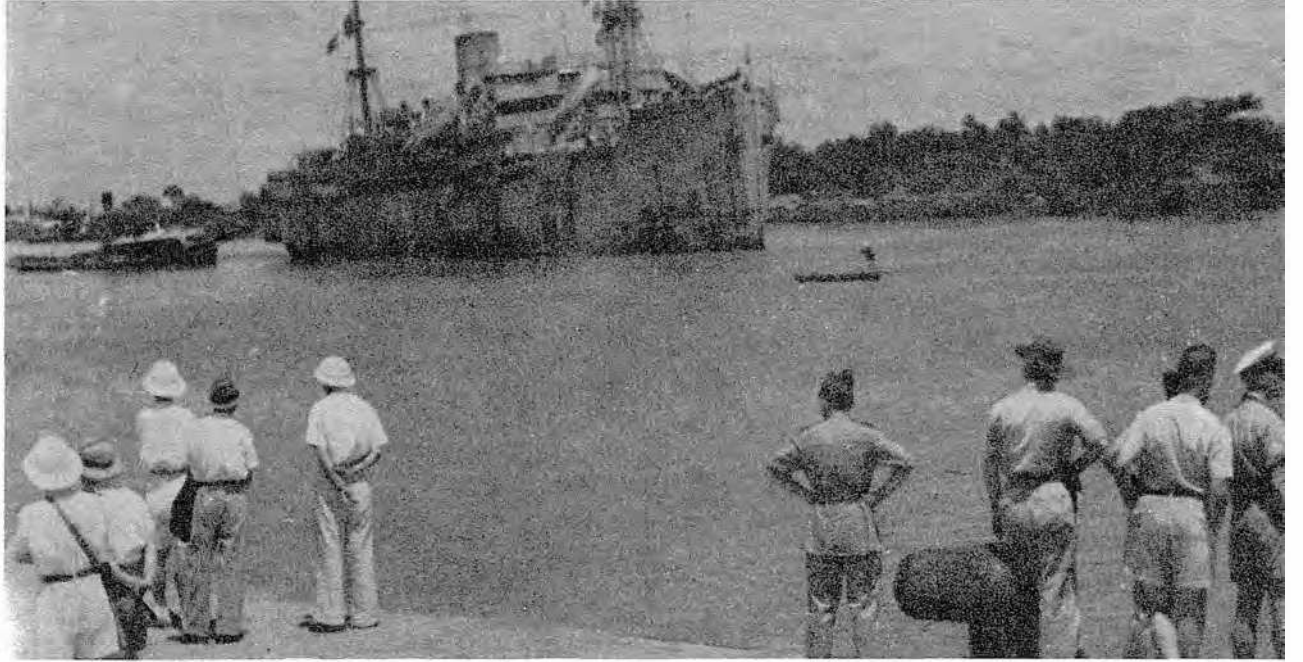
alışverişi kolaylaştıracak, hem de fransız siyasetinin Çin'e girişini sağlayacaktı. Gerçekten bu yol sömürgecilerin işine yarıyordu. Ama komünistlerin de işine yaramaktaydı. Bu demiryolu, vietnamlı komünistlerin çinli yoldaşlarıyla ilişki kurmalarına, haber alışverişinde bulunmalarına, sınır baskınları düzenlemelerine büyük ölçüde yardımcı oldu. İkinci Dünya savaşının başlarında bu yol Çin için büyük bir önem taşımaktaydı: japonlarla savaşta, çinlilerin dış dünyadan araç ve gereç sağlayabilecekleri tek damardı.

19 haziran 1940'ta Japonya, Çinhindi Genel Valisi'ne bir ultimatom verdi: demiryolunun denetimine katılmak istiyordu. Fransız hükümeti bu beklenmedik durum harşısın-

da şaşaladı. Demiryolunun japonlarca denetimine razı oldu, ayrıca üç havaalanının denetimini de japonlara bıraktı. Japonlar, bundan başka, Çinhindi'nde altı bin asker bulunduracaklardı. Buna karşılık, Fransa'nın Çinhindi'ndeki egemenliği kesinlikle korunacaktı.

Bu dönemde Vietnam'da üç ayaklanma oldu. Bunlara ayaklanma girişimi demek doğru olur. İlki, 1940 sonbaharında, Çin sınırındaki Lang Son'da oldu. Japonlar, fransızlarla iyi geçinmek niyetinde değillerdi. Onlar, fransızları yıldırma, böylece isteklerinin Genel Vali tarafından gerçekleştirilmesini sağlamak amacıyla, Lang Son bölgesindeki fransız garnizonunu yerle bir eden baskın yaptılar. Durumu kurtuluş için fırsat

Gerçekte, ayaklanmaları kaskatı bir baskı dönemi izlemişti
(fotoğraf 1: 1931'de hapsedilen komünistler;
fotoğraf 2: sovyet bayrakları taşıma suçundan tutuklanmış olan komünistler).
Ne var ki, Çinhindi alttan alta kaymıyor
ve yeni patlamalara hazırlanıyordu.
Artık Vietnam'ın tek sahibi Fransızlardır
(fotoğraf 3: 1946 martında Leclerc, Hanoi'ye giriyor;
fotoğraf 4: fransız birlikleri Saygon'a giriyor).

sayan Lang Son yurtseverleri bir ayaklanma düzenlediler. Bastırma hareketlerinde uzmanlaşmış olan sömürgeciler bu ayaklanmayı kolayca etkisiz hale getirdiler. Bu sırada Cao Bang bölgesi köylüleri ayaklandılar. Fransız kuvvetleri ayaklanmacıları havadan bombaladı. Üçüncü girişim 13 ocak 1941'de oldu. Sömürge ordusundan birkaç vietnam mangası başkaldırdı. Bu girişim de çok kısa sürdü.

Vietnamlıları yeniden etkili bir eylemin içinde görebilmek için 1944 aralığını beklemek gerekecektir. Aradaki üç yıllık boşluk japon müdahalesinden doğmamıştır. Japonlar ağırlıklarını sömürgeci-sömürge ilişkileri üzerine koymamışlardı. Japonlar hep fransız polisinin etkisini kırmaya çalıştılar. Ayrıca, onlar,

ulusçu liderleri fransız polisi-ne karşı bir ölçüde korudular. Giderek, vietnamlı ulusçularla japon rejimi arasında ölçülü bir yakınlaşma oldu. Özellikle Kaoday'cılar ve Hoa Hoa'lar japonlara güveniyorlardı. (Hoa Hoa tarikatı buddha rahibi Huynh Fu So tarafından, 1939'da Batı Koşin'in'de ortaya atılmıştır. Huynh Fu So, toprak sahibi olduğu halde, yabancı düşmanlığını içeren ve tarıma dayanan bir tür sosyalizm öngörüyordu.) Ayaklanmaların durmasında fransız kültürü almış olan aydınların etkisi büyük oldu. Onlar varolan koşullar altında gelişigüzel ayaklanmaların, yarardan çok zarar getireceğine inanmaktaydılar. Bu durgunlukta, Genel Vali'nin yaptığı bazı yeniliklerin de payı oldu. Bu

Sözde barış ve güvenlik sağlanmıştı,
artık Fransızlar rahattı. 1931'de Paris Sömürgeler Fuarında
Çinhindi pavyonunu temsil eden bir suluboya resim.

yenilikler uygulamada çok şey getirmemekle birlikte, vietnamlılara yönetime katılma olanakları sağlamaktaydı.

vietminh'in doğuşu

Komünistler 1939'da Fransa'da ve Fransa'ya bağlı ülkelerde «tehlikeli» ilân edilmişler, bu yüzden, Çinhindi Komünist Partisi üyeleri Çin'e sığınmışlardı. Çinhindi Komünist Partisi Merkez Komitesi'nin VIII. toplantısında bir «Ulusal Cephe» kurulması kararlaştırıldı. Bu cephe, yalnızca köylüleri ve işçileri değil, aynı zamanda yurtsever toprak sahiplerini içerecekti. Şu ılımlı formül üzerinde birleşildi: hainlerin top-

raklarına el koymak ve bu toprakları yoksul köylülere dağıtmak.

Bu yeni örgütün adı, *Vietnam Doc Lap Dong Minh* («Vietnam'ın Bağımsızlığı İçin Devrimci Birlik»), yada kısaca, *Vietminh* oldu.

Vietminh, Çinhindi Komünist Partisi'nin yerini aldı. Yeni örgüt, yalnızca bağımsızlığı amaçlıyordu. *Vietminh*'in programında Fransa'nın Vietnam adına Japonya ile imzalamış olduğu anlaşmaların reddedilmesi ve faşist olmayan ülkelerle işbirliği yapılması öngörülmekteydi. Çok ılımlı bir reform programı hazırlanmış, programa genel oy hakkı, eğitimin yaygınlaştırılması, demokratik özgürlüklerin sağlanması, siyasi af, iktisadî durumun düzeltilmesi ve geliştirilmesi gibi mad-

deler konmuştu. Askerî alanda, gerilla üslerinin hazırlanması ve örgütlenmesi önerisiyle sınırlanılmıştı.

Vietminh'in başında Nguyen Ai Quoc (bu, vietnam dilinde «ülkesini seven kişi» demektir) vardı. Bu ünlü siyaset adamı, bir süre sonra Ho Şi Minh («ışığa kavuşmuş kişi») adını aldı.

Başlangıçta Ho Şi Minh'i kimse önemsemedi. Çin'de, Vietnam'ı ele geçirmeyi uman bazı savaş senyörleri'nin konuğuydu. Savaş senyörleri ona kendileri hesabına çalışması için baskı yaptılar. Ho Şi Minh hapsedildi; bir buçuk yıl süren tutsaklıktan ve sürgünden sonra savaş senyörleri'yle çalışmayı kabul etti. Çin'de sürgünde bulunan vietnamlılar, general Çankay-şek'in koruyuculuğu altında

Geçici Vietnam Hükümeti'ni kurdular. Vietnamlı komünistler bu geçici hükümette azınlık durumundaydılar. Siyasi durumu uygun gören çin generalleri, *Vietminh*'in gerilla üsleri kurmak üzere «özel görevliler» göndermek istemesine de ses çıkarmadılar. Generaller duruma hâkim olduklarını sanıyorlar, komünistlerin köylü kitlesiyle işbirliği yapabileceğini düşünüyor yada ummuyorlardı.

ağustos 1945 devrimi

Bazı *Vietminh* toplulukları, 1942'den sonra, Çin sınırındaki dağlık Cao Bang bölgesinde güçlü bir yönetim ve siyaset düzeni uygulamaya giriş-

*Yanda görülen gravür,
iki ayrı
kuşaktan kişilerin
yanyana mücadeleye
katılışını gösteriyor.
Fransızlarla mücadeleyi
en az iki kuşağın
savaşçıları yüklenmiştir.*

tiler. Etkin bir askerî varlıkları yoktu ama, ellerindeki bir avuç savaşçı, oldukça önemli sonuçlar almaktaydı. İlk düzenli silâhlı topluluk, ancak 1944 sonlarında kurulabildi. Aslında bu topluluk, Çinhindi'nde düşen pilotları aramakla ve onları *Amerikan Stratejik Servisi*'nin desteğiyle kurtarmakla görevliydi. Bu *Amerikan Stratejik Servisi*, geleceğin *C.I.A.*'sıdır.

Ağustos 1945 ayaklanması örgütleyen çalışmalar, 1945 martında japonların fransızlara verdikleri iki saatlik ultimatomdan sonra başladı. Ultimatom, fransızların japon genelkurmayı emrine geçmesini istiyordu. Ultimatomdan sonra japon kuvvetleri Çinhindi'nde yönetimi ele geçirdiler. Böylece, Fransa'nın Vietnam toprakları üzerindeki

sömürge egemenliği son buluyordu. Fransa'da bir hükümet değişikliği olmuştu. Fransızlarla japonların bir arada yaşamaları için artık hiç bir neden yoktu. Her yer birden karışmıştı. Amerikalılar Filipinler'e saldırmışlardı. Müttefiklerin Çinhindi kıyılarına saldırmasından korkulmaktaydı. Japonlar, İmparator Bao Dai'nin ağzından, fransızların Vietnam'da bağımsızlığı kabul ettiklerini bildirdiler. Beklenmedik bir armağan gibi gelen bu *bağımsızlık bildirisi*'ni büyük bir şaşkınlık izledi. Kimse sevinç gösterisinde bulunamadı. Önemli kişiler japonlarla işbirliğinden kaçındılar. Gerçek iktidarın japon ordusunda olduğu kuşku götürür cinsten değildi. Ayrıca, ülke sivil hükümetten yoksundu.

Bu siyasî bulanıklık kesin sonuçlarını vermekte gecikmedi: orta ve güney Vietnam korkunç bir kıtlığın pençesine düştü. Kıtık binlerce insanı kırıp geçirmekteydi. Ölü sayısı arttıkça artıyordu. Bu kıtlığın iki milyon insanı silip süpürdüğü söylenir. Büyük kıtlıklar Vietnam'da da başka yerlerde de genellikle büyük siyasî değişimlerin habercisidirler. Bao Dai'nin kurduğu hükümetin varlığıyla yokluğu arasında bir fark yoktu. Bu etkisiz hükümet bir süredir eli kolu bağlı beklemekteydi. Amerikan bombardımanları güneye kuzey arasındaki bütün ulaşımı alacak bullak etmişti, yiyecek stokları tükenmişti. Bağımsızlık yada daha doğrusu sözde-bağımsızlık, açlık ve yıkımla birlikte gelmişti.

Japonların hükümet darbesinden sonra *Vietminh* genel ayaklanma hazırlıklarına başladı. *Vietminh*'in yeni bir askerî gücü vardı: sömürgecinin iktidardan düşmesiyle boş kalan vietnam birlikleri. Bununla birlikte, bu kuvvetleri yeni baştan örgütlemek gerekiyordu. Gerilla eylemleri önceleri sınırlı kaldı, halk devrim komiteleri kurulmasına önem verildi. Bu komiteler, ülkede yavaş yavaş sivil iktidarı temsil edecek duruma gelmekteydiler. Haziran'da, Vietnam'ın güneyini kapsayan bir 'serbest bölge' oluşturuldu. Ho Şi Minh, korkunç kıtlığın sonuçlarını değerlendirmekte özel bir dikkat göstermekteydi. Kıtık, güneyde devrimi engellemekteydi. Gerçekten, devrimci eylemler güney bölgelere her

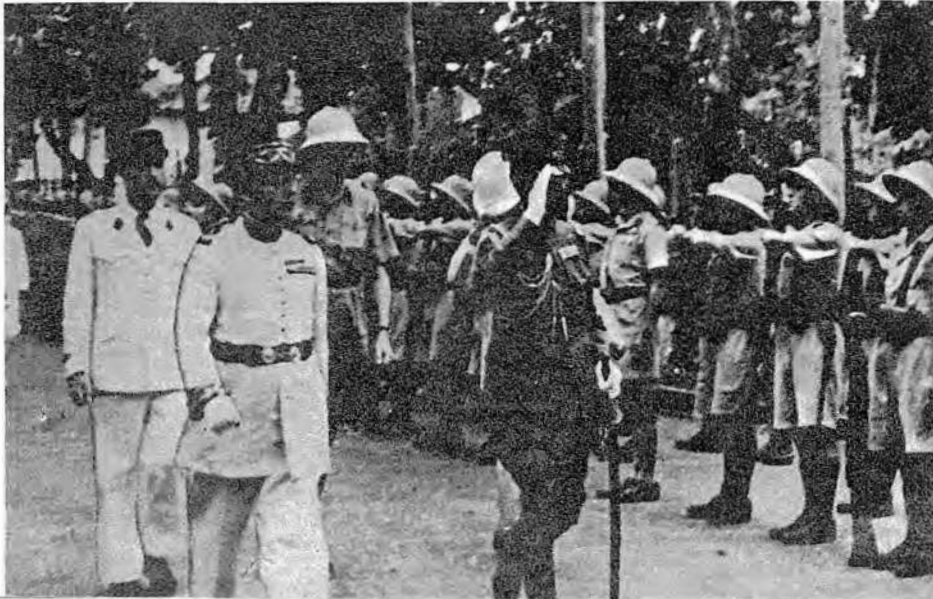
İkinci Dünya Savaşı'nda Çinhindi'ni Japonlar işgal etti (fotoğraf 1: japon birliklerinin 1941 kasımında Saygon havaalanına varışı). Fransızlar bu davranışı sessizce kabul etme pişkinliğini gösterdiler (fotoğraf 2: japon kumandanı 1940'ta fransız birliklerini denetliyor). Japonlar bir süre sonra Vietnam'ı Fransızlara bırakıp çekilmek zorunda kaldılar (fotoğraf 3: General Leclerc, Amerikalıların Missouri zırhlısında, 2 eylül 1945 günü Japonların Vietnam'dan ayrılmasıyla ilgilanlaşmayı imzalarken).

yönelişinde büyük engellerle karşılaşılıyordu. Ho Şi Minh, her şeyden önce kıtlığa karşı savaş açtı. Japonların pirinç depolarına saldırılar düzenliyordu. Bu eylemlerin sonuçları pek parlak olmadıysa da halkın psikolojisini büyük ölçüde etkilemekten geri kalmadı.

13 Ağustos 1945'te Ho Şi Minh ve arkadaşları *genel ayaklanma* ilân ettiler. Kurtuluş Ordusu 16 ağustosta Hanoi'yi işgal etti. Saygon, 25 ağustosta *Vietminh*'in denetimine girdi. Bao Dai, iktidarı, 30 ağustosta, Demokratik Cumhuriyetin geçici hükümet temsilcisine bıraktı. Ho Şi Minh, 2 eylülde, Hanoi'nin Ba Dinh alanında, yarım milyon kişinin önünde *Bağımsızlık Bildirisi*'ni okudu. Bildirinin temel anlamı şuydu: «*Vietnam halkı, bağımsızlık ve özgürlük haklarını korumak için, maddî ve manevî güçlerini harekete geçirmekte, bu yolda malını ve canını feda etmekte kararlıdır*». Ho Şi Minh her şeye rağmen ihtiyatlı davranıyordu.

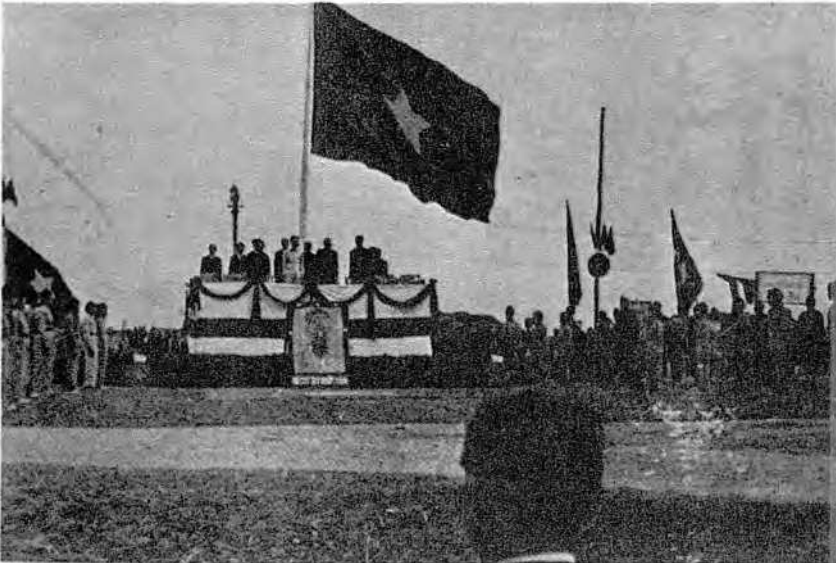
O günlerin ulusal ve uluslararası koşullarını yakından gözlemlemiş olanlara bu ihtiyatlılık şaşırtıcı gelmez. Olayların etkisiyle, Ho Şi Minh, ideolojik planda oldukça yumuşak başlı kalmış, kesin amaca ulaşmak için her şeyden önce bütün ulusal güçleri parti çevresinde toplama ilkesine kesinlikle bağlanmıştı.

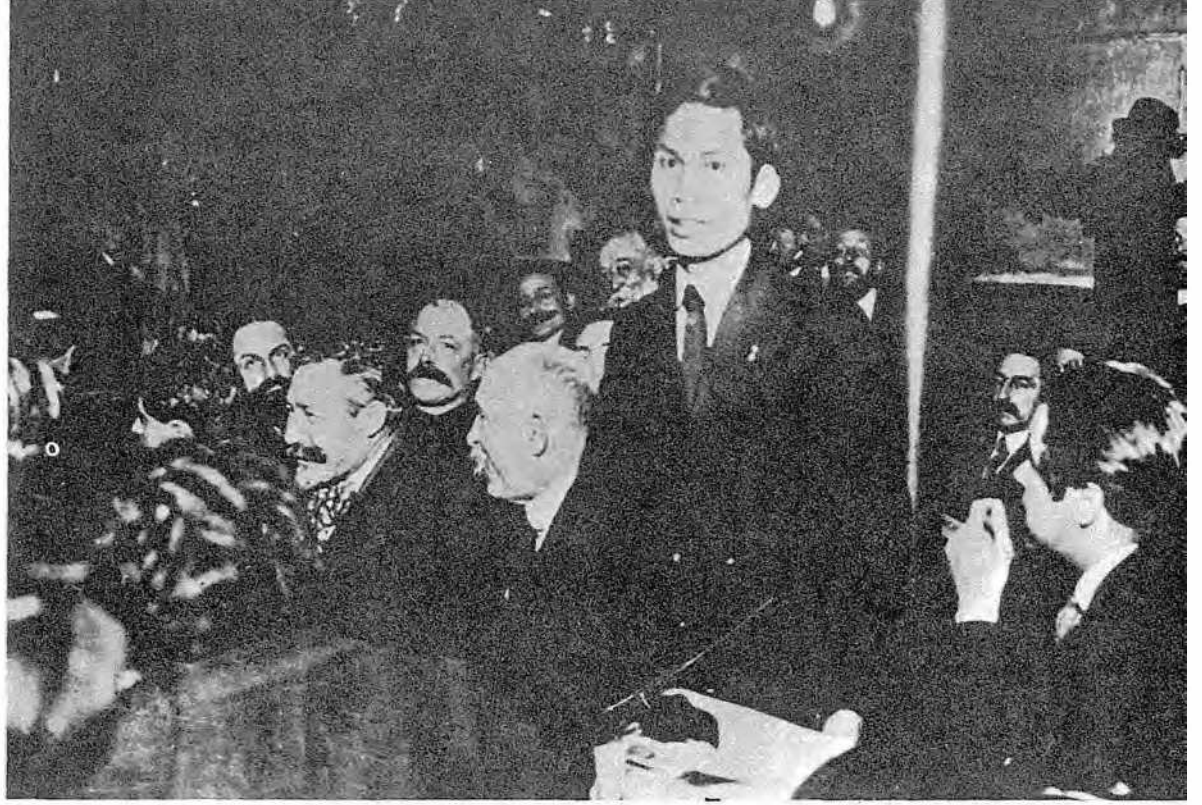
1

Fransızlar diplomatik manevralarla
Vietnam'da kalmayı başardılar.
Ancak, kısa bir süre sonra,
Ho Şi Minh kuvvetlerini karşılarında buldular
(fotoğraf 1: 1945 ağustosunda halkın bir gösterisi).
Ho Şi Minh, 1945 eylülünde Vietnam'ın
bağımsızlığını ilân edecektir
(fotoğraf 2: 1946 martında
Ho Şi Minh bir seçim konuşması sırasında).

2

*Dünya kamuoyu
Ho Şi Minh'in adını
1946'da duydu. Oysa
Ho Şi Minh yıllardır
siyaset sahnesindeydi
(fotoğraf 1: 1920'de, Tours'da
yapılan kongrede Ho Şi Minh
sömürgeleşmiş ülkelerin
sorunlarını açıklamak
üzere söz alırken).*

NGO DINH DIEM

Çok kişi, özellikle komünistler, Diem'i «kukla» saymışlardır. Onunla yakın ilişkilerde bulunan ve onun koruyuculuğunu yapan amerikalılar bu fikri paylaşmadılar. Onlara göre Diem, bir kukladan daha başka bir şeydi. Amerikalılar onun kukla olmadığına üzülmuşlerdir. Mandarin geleneğinin gururunu, bir katolik papazının kesinliğiyle birleştiren bu adam, yakından bakılınca, bir kukladan çok bir kuklacıyı andırıyordu.

Diem, 2 ocak 1901'de doğdu. Bir mandarin ailesinin çocuğuydu. Mandarinler işlerini bilen insanlardı. İmparatorun bakanı olan babası, hükümdar tahttan indirilince, bütün görevlerini bırakmış, sürgündeki yurt-severlerle ilişki kurmuştu.

Diem, toplumu hiçe sayan bir kişiydi. Bu umursamazlığını şöyle ilkelletmişti: «Toplum, doruğa yükselmiş insanların kişisel ilişkileri sayesinde işler.»

Diem, Hue'de, Ho Şi Minh'in okuduğu okulda okudu; sonra Hanoi'de hukuk öğrenimi yaptı. 1929'da vali oldu. Doğruluğuyla ve çıkar gözetmezliğiyle dikkati çekti. Ancak, yeni devrimci kuşağa çok sert davrandı. Bunu, fransızlardan korktuğu için yapmıyordu. Onda da komünizm korkusu vardı. Komünizm Vietnam'da başarı kazanırsa, mandarin gelenekleri yıkılır gider diye düşünmekteydi. Yöneticilikteki ünü 1933'te başkente ulaştı. İmparator, Diem'i İçişleri bakanlığına getirdi. Diem, bir süre sonra, İmparatoru fransızlara hizmet etmekle suçlayarak görevinden ayrıldı. Ona dokunan, sömürge otoritesinin, Annam halkı Temsilciler Meclisinin haklarını hiçe sayması oldu. On yıl gözden uzak kaldı. Bu süre içinde ulusçu kişilerle ilişki kurdu. Onun

ilişkide bulunduğu kişiler, sömürme boyunduruğundan kurtulma yolunda japon müdahalesine bel bağlamış kişilerdi.

Japonlar, Vietnam'ı işgal ettiklerinde, Diem'i fransız polisine karşı korudular. Diem, japonların işbirlikçilerle ortak olarak kurduğu hükümette bakan olmayı reddetti. Daha sonra Vietminh tarafından tutuklandı. Ho Şi Minh, Diem'i kurtardı ve ona bakanlık teklif etti. Diem, Vietminh'in kardeşlerinden birini öldürdüğünü hatırlatarak, bakan olmak istemediğini bildirdi. 1949'da aşırı ulusçu bir parti kurdu. Parti, fransızlara olduğu kadar Vietminh'e de karşıydı. Bu arada bir geziye çıktı, bu gezi sırasında Japonya'da bir amerikalı profesörle tanıştı. Bu profesör, Diem'e, fikirlerini Amerika'da yaymasını öğütledi. Diem, Amerika'da bazı senatörlerle tanıştı, bunlar arasında John F. Kennedy de vardı.

Dien, Bien Fu'nun düşmesinden sonra, Diem, İmparator'un tam yetkili başbakanlık teklifini kabul etti (haziran 1954). Onun otoriter yönetim merakı başbakanlığı sırasında belirmeye başladı. Ve bu merak hep artarak sürdü. Diem, otoritesini cesaretiyle süslüyordu. C.I.A'yı bile etkiledi cesaretiyle! Başkanlık sarayına bir saldırı yapılacağı haberi gelmişti. Muhafızlar hep kaçmışlardı. Heyecanla saraya koşan amerikalı subaylar onu masasının başında çalışırken buldular. Bu cesaret, kaba bir cesaretti ve sonunda sahibini felâkete sürükledi.

Halk sevgisini duymadan halkı yönetebileceğine inananların yanlışına düştü Diem.

Çok yönlü bir kişiliği olan,
2 eylül 1969'da ölen
Ho Şi Minh, usta bir şairdi.
Bir devlet adamı (fotoğraf 2)
olduğu kadar, şair olarak da
ün yapmıştı
Ho Şi Minh,
Vietnam'ın haklarını
Fransızlara karşı savunurken,
onlarla iyi ilişkiler
kurmayı da bildi
(fotoğraf 3: Ho Şi Minh ve
arkadaşları, Versailles'de
bir bahçeyi gezerken;

*Ho Şi Minh'i düşünen şair
olarak tasvir eden bir gravyür.*

GÜNEY'DE TARIM REFORMU

Diem, her bakımdan başarısız bir başbakan oldu.

Diem'in başarısızlığı, özellikle kırsal alanlardaki uygulamalarda belirgindi. Fransızların Vietnam'a dönmelerinden sonra, 21 Mayıs 1947'de bir tarım reformu uygulaması başlatıldı. Buna tarım reformu demek, biraz iyimserlik oluyordu. Çünkü reformun getirdiği başlıca yenilik, toprak kiralalarının indirilmesiydi. 1951'de Bao Dai, «ürünlerden serbestçe yararlanılabileceğini» bildirdi. İlk bakışta insana anlamsız gelen bu deyim şunu söylemek istiyordu: 1945'te kaçmış olan eski toprak sahipleri büyük topraklara rahatça yerleşeceklerdi. Toprak sahipleri kendi topraklarını almaya kalkınca yer yer ayıklanma özelliği gösteren karışıklıklar çıktı, ama bu bir şeyi değiştirmede. Yalnız, 1956'da şöyle bir karar alındı: bir kişinin yüz hektardan çok toprağı olamaz, toprak sahibi toprağını kendi işliyorsa bu ölçü 130 hektara çıkarılabilir. 1945'te büyük toprak sahiplerinin toprağını işgal etmiş olan kişiler bu toprakların bedelini altı yılda ödemek zorunda bırakıldılar; ödemeyi kolaylaştırmak için bir tarım kredi ofisi kuruldu. Bu kararın çıkışı köylüyü hükümete düşman etti. Yoksul köylü, on yıldır işlemekte olduğu toprağın bedelini ödeyecekti!..

Köylünün düşmanlığını kazanmak hükümetin işine

gelmedi ve hükümet, elindeki 700 000 hektar toprağı köylüye dağıtmaya karar verdi. Dağıtım o kadar ağır işledi ki, Vietkong'un geniş bölgelere yayılması köylünün toprağı kavuşmasından önce oldu. Yetkililer bir süre sonra bu uygulamayı durdurdular. Gerekçe, bu bölgelerdeki gerilla hareketlerinin uygulamaya engel olduğuydu.

Bunun yanında, Güney Vietnamlıların iktisadi alanındaki girişimleri tam bir başarısızlıkla sonuçlandı. Sanayileşme, birkaç tüketim maddesi kesimini aşamadı. Temel üretim kesimleri için hemen hemen hiçbir yatırım yapılmadı. Yabancı döviz ve altın rezervleri, geri kalmış bir ülke için şaşırtıcı ölçülere ulaştı. Tüketime başlıca amaç olduğu bir ülkede bu durum toplum düzeninde pek olumsuz sonuçlar ortaya koydu. Amerikalılar, ithalatı finanse ederek, yapay bir tüketim pazarı yarattılar. Yüksek kazanç getiren ticaret ve hizmetler kesiminin tarım ve sanayi zararına geliştirilmesi, ülkede ancak sonsuz refah arzusu'nu kışkırtmaya yaradı. Amerikan müdahalesi, hırsızlığın, vurgunculuğun, kaçakçılığın, karaborsacılığın doğurduğu büyük servet birikimleri yarattı. Bu pasiflik, her geçen gün, bir uyuşuklukla birlikte bir huzursuzluğu getirmekteydi.

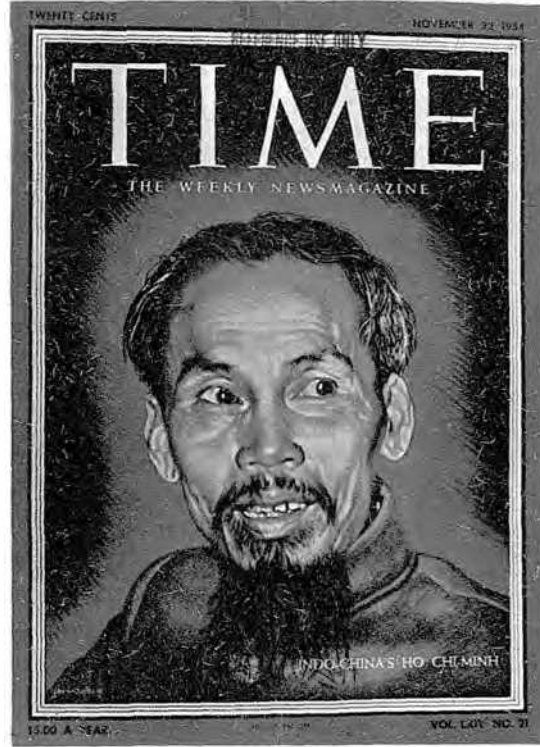
vietminh'in iç ve dış siyasetteki tutumu

Vietminh'in iç siyasetteki tutumunu şöyle özetleyebiliriz: yurtseverleri toplamak, bağımsızlık konusunda duyulan ulusal heyecanın merkezi olmak. Dış siyasette başlıca amaç, A.B.D'nin ilgisini çekmekti, A.B.D'nin bu yeni hükümete tanınması, elbette, çok önemli sonuçlar doğuracaktı.

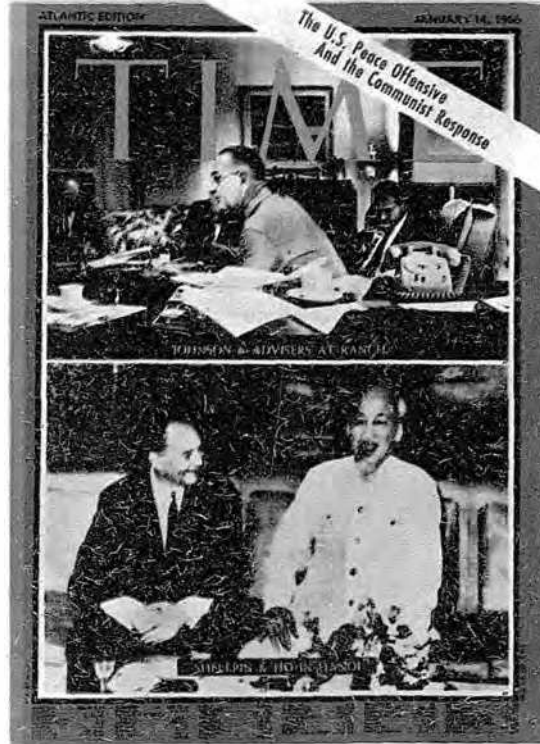
O güç günlerde *Vietminh*, Vietnam'ın her yanına kol salmış tek örgüttü. Vietnam halkının büyük bir sevinçle *Vietminh'e* katılması, daha çok *Vietminh'in* zaferi kazanmış olan müttefik kuvvetleriyle bağlantısından gelir. Bir ara, yurt toprakları üzerinde doğup gelişmiş bütün siyasi akımlar, umutlarını japonların fransızlara karşı tavır almasına bağlamışlardı. Ancak, bunlar, sömürge iktidarı yıkılır yıkılmaz ulusal nitelikli bir bağımsızlık hareketine yöneltiler.

Vietminh gittikçe büyüdü, güçlendi. Ho Şi Minh öylesine ihtiyatlı davrandı ki, toprak ağaları ve katolikler bile kendisini desteklediler. Genel görünüm şuydu: Çinhindi komünist partisi, Marx'cı araştırmalar yapacak basit bir derneğe dönüşmüştü.

Hemen herkesin onayladığı iktisadi tedbirler alındı: afyon, tuz ve alkol tekellerinin kaldırılması, arazi vergilerinin azaltılması, sömürgecilerin işlediği toprakların yoksul köylülere dağıtılması v. b. Ama, kolay kolay başedilemeyen bir sorun vardı: kıtlık. Hükümet, her karış toprağın işletilmesi ve kısa süreli tarım ürünlerinin elde edilmesi için bütün güçlerin ortaya konması yolunda kampanya açtı. Bu tarım savaşına paralel olarak okuma-yazma seferberliğine girişildi: sekiz yaşından vukarı bütün vietnamlıların bir yıl içinde okuma-yazma öğrenmelerini şart koşan bir kararname çıkarıldı. Pazarı giden köylüler durduruluyor, hemen oracıkta okuma-yazma dersi alıyorlardı. Köylerde 'halk komiteleri' ça-

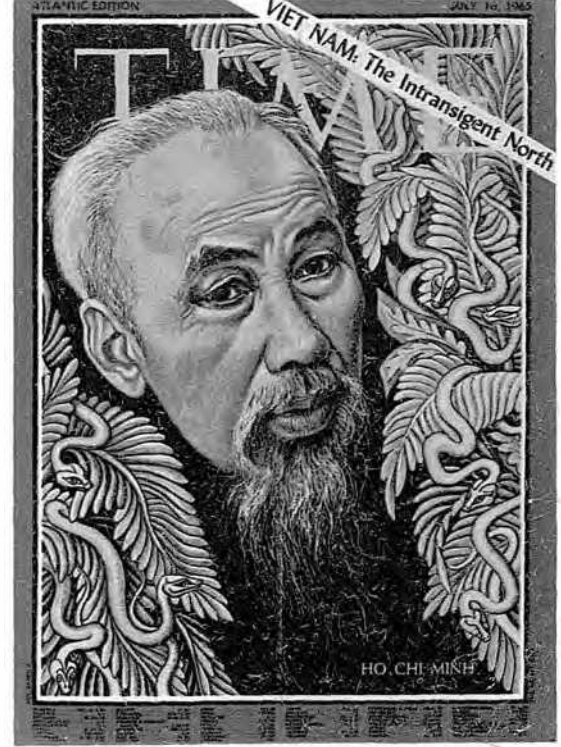
1

3

lışmaya başlamıştı. Bir kurucu meclis oluşturulması için harekete geçildi. Ulusa yeni bir düzen getirmek amacıyla, bu meclis genel oylamayla seçilecekti; kadınlar ve etnik azınlıklar da genel oylamaya katılacaklardı.

Vietminh, toplumsal eylem alanına gösterdiği bu ılımlılığı, siyasi rakiplerine karşı göstermiyordu. Rakip olanlar

2

4

ve rakip olabilecek olanlar toptan saf dışı bırakıldılar. Troçki'cilerin lideri, Ho Şi Minh'le yaptığı bir görüşmeden dönerken aynı akibete uğradı. Sürgünden gelen ulusçuları etkisiz bırakmak ise daha güç oldu.

Ho Şi Minh bir iç çatışmayı göze alamazdı. Bu bakımdan, şöyle bir formül buldu: *Vietminh* dışında kalanlar se-

En ünlü kişilere bile kapak ayırmaktan çekinen Time dergisi, Ho Şi Minh'in fotoğraflarından yararlanarak dört kapak yapmıştır (fotoğraf 1, 2, 3, 4,).

KUZEY VIETNAM'DA ÜRETİM SORUNU/ I

Bizim üretim hakkında görüş açımız kapitalistlerden çok daha değişiktir. Kapitalizm kâr için üretir, biz halkın maddî ve kültürel ihtiyaçları için üretim yaparız. Bu ikisi birbirinden kesinlikle ayrı iki amaçtır.

Burjuvazi devrim yaptığı zaman, bunu kapitalist ekonomik bir temel üzerine yerleştirmişti, ama üst yapı henüz bu temele ulaşamamış olduğundan burjuvazi bunu yıkmak için devrim yaptı. Aynı şekilde gelişmiş kapitalist ülkelerde sosyalist devrim gerçekleştiği zaman bu, kapitalist büyük üretim üzerine yerleşir ve henüz üretim güçlerine ulaşamamış olan kapitalist üretim güçlerini ortadan kaldırır.

Ülkemizde durum çok daha başkadır. Biz sosyalist ekonomiyi kapitalist ülkelerin yüksek gelişme aşamasından geçmeden kuruyoruz. Bizim ekonomimiz genellikle küçük üretim ekonomisidir ve sosyalizme doğru yürüyüşe buradan çıkıyoruz. Kapitalist üretim ilişkilerini sosyalizme dönüştürmeye giriştik ama, bizim sermayemiz yok denecek kadar azdır ve bunun sosyalizme dönüştürülmesi olanaksızdır. Burada hesaba katmamız gereken önemli bir nokta belirir: bu, gelişmiş kapitalist ülkelere benzeyen ülkemizde üretimi geliştirmek ve dönüştürmek sorunudur. Ülkemizdeki bütün burjuva sermayesi ancak Hanoi'deki mekanik yapım fabrikası benzeri bir fabrika kurmaya yeter. Sosyalizme gitmek için öz olarak küçük üretimden yola çıkıyoruz; bu çıkış, küçük zenginliği genişletme sorunudur (...).

Küçük üretim araçları feodal rejimde, makinalaşmış büyük üretim araçları kapitalist rejimde yer alır. Küçük üretimden makinalaşmaya geçiş, insan toplumu içinde üretimin gelişmesinde büyük bir devrimdir. Bize gelince, biz küçük üretimden büyük kapitalist üretime değil, büyük sosyalist üretime geçtik. Büyük üretimi geliştirmek, yeni üretim araçları ve yeni bir mekanik güç yaratmayı gerektirir. Eski küçük üretim araçlarının kolektifleştirilmesi üretimin gelişmesine yardım eder ama, bu herşeyin sınırı değildir. Emekçi halkın maddî ve kültürel ihtiyaçlarının giderilmesi ve üretimin durmaksızın geliştirilmesi, sadece eski küçük üretim araçlarının değiştirilmesine değil, aynı zamanda büyük ölçüde ve hızla mekanik araçlar üretmeye bağlıdır. Geleceğe yönelen daha uzak bir görüş, bu araçların yerini zorunlu olarak yeni üretim araçlarının alacağıdır. Kolektif örgütlenmenin sağlam bir temele oturması için traktör, pulluk gibi yeni üretim araçlarına gerek vardır. Küçük üretim araçları bireysel olarak kullanılabilir, insanlar güçlerini kolektif çalışma içinde birleştirmeye zorlanamazlar. Üretimden söz ettiğimiz zaman günümüzün çok önemli bir sorunu görmek zorundayız, teknik devrim yapma zorunluğunu. Üretim

ilişkilerinden, kişilerin birbirleri arasındaki ilişkilerden devrim yaptıktan, yani sömürü kaldırıldıktan sonra, daha önem kazanan sorun, teknik devrim olmaktadır. Bu olmadan üretimin artırılması olanaksızdır. Bizim için sosyalizmin kurulması, her zaman evrim halinde yeni bir teknik temel üstünde halkımızın maddî ve kültürel ihtiyaçlarının giderilmesi anlamına gelir. Bunun için makinalaşmak, sonra otomatikleşmek, giderek üretimde atom enerjisi kullanmak gerekir.

Bugün ekonomimiz, öz olarak tarımsal bir ekonomidir. Öyleyse sosyalist sanayileşmeye nasıl geçilecektir? Sanayileşmek için sırtımızı sosyalist kampa dayayacağımızı düşünmek doğru değildir. Doğaldır ki, bunu da düşünceğiz ama sadece yardım çerçevesinde, herşeyden önce tarımsal ekonomimizden yola çıkmalıyız. Daha yararlı bir üretim yapmak için önce tarımı kolektifleştirmek, sonra bu temele dayanarak hafif sanayii geliştirmek ve buradan elde edeceğimiz birikimlerle ekonomimizin gelecekte özünü oluşturacak olan ağır sanayii kurmak gerekiyor. Böylece tarımı temel olarak öngörüyoruz. Tarımda satın alma gücü bulunan 7 milyon emekçi vardır. Bu satın alma gücü ilkel maddeler ve sanayi ürünleri almak için pazara akmaktadır, ağır sanayie geçmek için temel birikimleri sağlayacak olan bu toplumsal işbölümüdür. Demek ki tarım, sanayi gelişmesi için temeldir dediğimizde, iki noktayı belirtmiş oluyoruz: gündelik ihtiyaçların karşılanması hem varlığın zorunlu araçlarını verir, hem de ileri atılışımız için temel olur. Ama ağır sanayie yönelmedikçe, bu temelden, sosyalist ekonomiye geçiş için yararlanılmaz. Ağır sanayi, doğayı daha güçlü biçimde harekete geçirerek daha fazla zenginlik elde edilmesini sağlayacaktır.

Öyleyse tekrar soralım: tarımla sanayi arasındaki ilişki nedir? Tarım insan hayatı için zorunlu varlık araçlarını üretir. Sanayie gelince, o, iki türlü ürün vermektedir: tüketim maddeleri ve üretim araçları. Sanayiden söz edildiğinde genellikle ağır sanayi amaçlanır. Ağır sanayi üretimi sosyalist ekonominin temelidir. Böylece tarımla sanayi arasında karşılıklı bir eylem birliği olduğu ortaya çıkmaktadır. İçinde bulunduğumuz dönemde tarım, sanayii geliştirmekte, buna karşılık sanayi ise ekonominin birlikte gelişmesini harekete geçirmektedir. Bu aşamada tarım, sanayiden, kendi tarihsel rolü gereği daha önemli bir yer almaktadır.

Ekonominin bu iki dalı da hem halkın maddî ve kültürel ihtiyaçlarını giderir, hem de kesin bir gelişme sağlar. Güçlü bir tarımsal gelişme olmazsa et ve pirinç bulamayız ve hayatımız tehlikeye girer, bunun yanında güçlü bir sanayi, ağır sanayi gelişmesi olmazsa da yoksulluğa düşeriz. Ekonominin sosyalist dönüşü-

devamı s. 80'de

Ho Şi Minh'in çabaları boşa çıktı: Fransa'nın Vietnam üstündeki isteklerini önlemek mümkün değildi. Savaş yeniden başladı. Vietnamlılar canla başla savaşımaya koyuldular (fotoğraf 1: 1946'da bir gerillacı topluluğu). Fransızlar sürekli olarak kuşku içindeydiler (fotoğraf 2: 1946'da köyleri arayıp taramakla görevli bir fransız askerleri topluluğu). Vietnamlılar, yedisinden yetmişine, düşmana karşı koymaktadır. Bu yüzden Fransızlar yalnızca erkeklerin peşinde değildir (fotoğraf 3: saman yığını altına saklanan kadınların Fransızlar tarafından bulunuşu).

çime girmeyi kabul ederlerse, yaklaşık 400 sandalyeden 70'ine sahip olacaktı. Ho Şi Minh, bu formülü ortaya atarak, engelin etrafını çevirmiş oluyordu. Sürgünden dönenler vietnamlıların yakından tanıdığı kişiler değillerdi. Bunlar, ayrıca, *Viet-minh*'in kolay kolay giderilemez olan gücünü yakından görünce, kendilerinin siyasi bir yarışmada pek geride kalacaklarını anladılar. Dönen sürgünler, Ho Şi Minh formülünü kabul ettiler. Bu kabul-lenişleriyle, her türlü propaganda olanağını kaybetmiş oluyorlardı.

Gene de, ocak 1946 seçimlerinden sonra kurulan hükümet tam komünist bir hükümet olamadı. Çin kuvvetleri kuzeyde kapıyı bekledikçe, kolay kolay olamazdı da... Çinliler Vietnam'a biraz eğri bakmaktaydılar. Öyle ya, Vietnam'ı savunmamışlar mıydı? Şimdi Vietnam üzerinde iktidar umuyorlardı. Ho Şi Minh, her şeyden önce, A.B.D tarafından tanınmayı, Birleşmiş Milletler Örgütü'ne alınmayı sağlama istegindeydi. Bunu gerçekleştirebilirse, engelleri büyük ölçüde aşmış olacaktı. Ho Şi Minh, şubat 1948'de A.B.D Başkanına bir mektup yazarak «Amerikalılar, Filipinlerin bağımsızlığını destekledikleri gibi, Vietnam'ın bağımsızlığını da desteklemelidirler» diyecektir. Fransızların Vietnam'ı yeniden işgali böylece önlenecek, dünya barışı yeniden tehlikeye düşmemiş olacaktı.

Yeni Fransız İşgali

Vietnam'dan apar topar çıkmak Fransızlara biraz ağır gelmişti. Ayrıca Fransa, Vietnam gibi bir gelir kaynağından yoksun kalmak istemiyordu.

Bir Fransız birliği, 25 Eylül 1945'te güneye indirme yaptı. Ho Şi Minh amerikalılara, Fransızların Japonlarla işbirliği yaptığını bildiriyor, sivil hükümetin işbaşında kalacağı konusunda teminat veriyordu. Seçimlerin demokratik bir anlayışla yapıldığını, adletsiz vergi sisteminin yeniden düzenlendiğini, iktisat ve eğitim alanlarında büyük girişimler olduğunu açıklıyordu. Ho Şi Minh'in A.B.D'nden tek isteği Fransız işgalinin durdurulması ve Vietnam sorununun Birleşmiş Milletler'e götürülmesiydi. Yoksa, vietnamlılar Fransız emperyalizmine karşı savaşı sürdürecektlerdi.

A.B.D aldırılmaz görünüyor...

1945'te toplanan ve Almanya'ya karşı savaşmış üç büyük devletin, S.S.C.B, A.B.D ve İngiltere'nin katıldığı Potsdam Konferansı'nda Çin ve İngiliz birliklerinin Vietnam'ı 16. paralel olmak üzere işgal etmeleri kararlaştırıldı. Bu, Japon ordusunun kalıntılarını temizlemeyi öngören askeri bir harekattı. Bu askeri girişim, siyasi sonuçlarını hemen verdi. Güneydoğu Asya'da sömürgeleri bulunan İngilizler, Fransızların Çin'indeki,

2

3

Savaş yeniden bütün şiddetiyle başlar. O zaman, İmparator Bao Dai gibi bazı kişiler ön plana geçer (fotoğraf 3: Bao Dai, 1951'de De Lattre ile). Amerikalılar Fransızların askeri harekâtını desteklemektedir (fotoğraf 4: General Marc Clark 1953 martında Nam Dinh'i ziyaretinde). Savaş gittikçe kızışmaktadır. Kol gezen askerlerin çatışmalarından (fotoğraf 5) meydan savaşlarına (fotoğraf 2: Çin sınırına yakın Thai yaylasında harekât) hattâ sokak çarpışmalarına kadar her tür silâhlı mücadele yapılmaktadır. Fransızlarla Vietnamlıların mücadelesi kıran kırana bir mücadele halini almıştır (fotoğraf 1: gizlendiği yerden çıkarılan bir vietkong savaşçısı).

hollandalıların da İndonezyadaki sömürgelerine dönmelelerini desteklediler. Çankayşek'in gönderdiği savaş senyörleri de Kuzey Vietnam'daki geçici işgali, kalıcı siyasi iktidara dönüştürmeye çalışmaktaydılar. Bu yüzden, çinliler fransızların Vietnam'a dönmesine karşı çıkıyorlardı. Amerikalılar da fransız sömürge iktidarının dönüşünü hoş karşılamıyorlardı. Fransızların Vietnam'da nasıl bir yeni düzen kuracakları biline mezdi. Ancak, amerikalılar ne yapacaklarını bilmez durumdaydılar. Ho Şi Minh'in komünistlerle olan ilişkileri onları kuşkuya düşürüyordu. A.B.D'nin genel eğilimi, Vietnam'da komünist olmayan bağımsız bir iktidar kurulması yönündeydi. Sonunda A.B.D dışişleri bakanlığı, Vietminh'i

desteklemeyeceğini Vietnam'a bildirdi. Ho Şi Minh, fransızlarla çinlilerin Vietnam için gerçek bir tehlike durumuna geldiğini anlamaktaydı.

1946 ilkbaharında fransızlar çinli generallerle anlaşarak, Vietnam'ın güneyine çıktılar. Fransızlarla Vietminh arasında, Vietnam'da ve Paris'te uzun görüşmeler yapıldı. Ne Fransa, ne Vietnam ödün veriyordu. Fransızlarla Vietminh arasında silâhlı çatışma çıktı. Bir fransız kruvazörü, Hayfong'da halka ateş açtı: altı bin sivil öldü. Ho Şi Minh, aralık 1946'da halka bir çağrıda bulunarak şöyle diyecekti: «din, parti, milliyet ayrımı gözetmeksizin herkes, erkekler ve kadınlar, gençler ve ihtiyarlar fransız sömürgecilerine karşı savaşmak için, vatani kurtarmak

için ayaklansın! Tüfeği olan tüfeğini, kılıcı olan kılıcını kullansın! Ve eğer kılıcı da yoksa kazma, kürek, tırpan kullansın!...»

Yeniden sömürge egemenliğine giren Vietnam kentleri, en azından gündüzleri fransız denetimindeydi. Ancak, fransızlar ülkeye tam olarak yerleşememişlerdi: motorlu araçların geçtiği yollar dışında kalan yerlerde, özellikle kırsal alanlarda Vietminh egemendi.

Fransızlar Vietnam'da geçen eski kolay günleri elbette arıyorlardı: bu kez karşılarında modern silâhlarla güçlenmiş bir kurtuluş ordusu bulmuşlardı. Fransızların eylemleri başarılı bile olsa, bu büyük bir sonuç vermiyordu. Vietnamlılar savaş tekniğinde iyice ustalaşmışlardı, her-

hangi bir sarsıntıdan sonra çabucak toparlanmayı biliyorlardı. 1949 sonlarında durum fransızlar için tehlikeli olmaya başladı: Mao'nun birlikleri Vietnam sınırındaki çin bölgelerini ele geçirmişlerdi.

Fransızlar, kendi genelkurmay başkanlarının yolladığı gizli raporun vietminh radyolarından yayınlandığını duyunca şaşırdılar. Rapor, fransız kolordusunun sınır bölgelerinden çekilmesini, ovalık kesimlerde toplanmasını istiyordu. Bu çekilme gerçek bir toparlanmayı getirebilirse, fransız ordusunun morali biraz olsun düzelebilirdi. Ne var ki, çekilme umulanı vermemişti. Amerikan yardımının ulaşmasıyla, fransızların durumu biraz iyiye gitti. Vietnam'da olup bitenleri yeni ye-

2
ni anlamaya başlayan ameri-
kan hükümeti, Mao'nun Çin'-
de kazandığı zaferlerle çok
sarsılmıştı. Çin ve S.S.C.B,
Demokratik Vietnam Cum-
huriyeti'ni ocak 1950'de tanı-
dılar. Buna karşılık, A.B.D,
şubatta, fransızların da katıl-
dığı Vietnam hükümetini tanı-
dı. Mayısta Vaşington, Çin-
hindi'ndeki fransız kolordu-
suna bir askerî yardım plan-
ladı.

jean-marie gabriel de lattre de tassigny

De Lattre diye tanınan Jean-
Marie Gabriel de Lattre de
Tassigny, Fransa'nın en ünlü
mareşallerinden biridir. 1889'

da doğmuştu. Başarılı bir su-
bay olmuş, 1939'da generalli-
ğe yükseltilmişti. Kasım 1942'
de almanların serbest bölge-
ye zorla girmelerine karşı is-
yan etti, tutuklandı. Hem
emekli oldu, hem on yıl hap-
se mahkûm edildi. 1943'te Ce-
zayir'e kaçtı. Bir süre sonra
Fransa'nın kurtuluşunda müt-
tefiklerle işbirliği yapan fran-
sız birliklerinin başına geti-
rildi. 1945'te, Fransa adına,
alman ordularının teslim söz-
leşmesini imzaladı. Bundan
sonra birkaç görev aldı ve
1950-1952 arasında Çinhin-
di'ndeki fransız kuvvetlerinin
başkomutanlığını yaptı; ulu-
sal vietnam ordusunu örgüt-
lemeye çalıştı.

De Lattre, fransızların Vi-
etnam'da en büyük kozuydu.
Taktik uzmanı olarak tanınan
bu ünlü asker, Vietnam'da si-

vaset adamı veteneğiyle de etkili olacaktı. Zavıf kalan fransız kuvvetlerini derlevip toplayacak, Fransa'nın Çin-hindi'nde ikinci egemenliğini sağlayacaktı. De Lattre, askeri gösterişe önem veren bir komutandı. XV. Louis döneminin tantanalı havası vardı onda. Gösterişli üniformasıyla gözleri üzerinde toplamayı severdi. De Lattre, Vietnam'da gerçekten, küçük düşmüş paraşütçülere ve gerillalara yeni bir hava vermevi başardı. Sivasetçi vanını da özenle

kullanmaktaydı. Vietnamlıların kurduğu birlikleri örgütlerken, kendini savaşın kazanılmasında tek etken gibi gösteriyordu.

De Lattre, ilişkilerini sivil alana da yaydı. Genç Vietnamlı aydınlarla konuşurken, «seçim zamanının çoktan geldiğini» söylüyordu. Demek, Vietnam'a demokratik bir düzen getirmekte kararlıydı. Şöyle diyordu aydın kişilere: «Komünistmeniz, gidin Vietnam'a katılın, orada kötü bir amaç uğruna çok iyi dövüşen insanlar var.» De Lattre, propagandacı yeteneğini, A.B.D'ne gidip askeri yardım sağlamakta kullandı. Kore'de durum kötüye gitmekteydi, fransız zaferleri amerikan kamuoyunda sevinç yaratabilirdi.

De Lattre'nin karşısında, *Vietminh* kuvvetleri başkomutanı Vo Nguyen Giap vardı. Giap da büyük bir asker, ünlü bir teknik ustasıydı. Giap genel saldırıya erken geçmiş, umduğu kesin sonuca ulaşmakta bu yüzden gecikmişti. 1951'de genel saldırı yapıldı. Giap 1951'i sonuç yılı

olarak düşünmüştü. Ne var ki, *Vietminh*'in saldırıları o yıl çok şey getirmedi. Giap bu saldırılardan birine *De Tham* adını vermişti. (*De Tham*, 1887-1913 arasında, yoğun ormanlarla kaplı dağlarda fransızlara karşı gerilla savaşını sürdürmüş olan *Kara Bayraklılar* çetesinin başıydı.) Şimdi aynı yerlerde *Vietminh* çarpışıyordu. Giap, kesin sonucun gecikmesi üzerine taktik değiştirdi: *Vietminh* yoğun saldırıdan vazgeçecek, münferit baskınlar yapacaktı. Savaşçılar, bunun üzerine geniş ve kalabalık ovalardan dağlara çekildiler. Artık, fransız savunma sisteminin dış noktalarından birini hedef alıyor, her defasında bir kesimi yok ediyorlardı. De Lattre, karşı-saldırıya geçmek zorunda kaldı, yoksa fransız kuvvetleri yavaş yavaş eriyip gidecekti. 1952'de karşı-saldırısı umulanı vermedi ve fransız kuvvetlerinin *Vietminh*'e bağlı kuvvetlerden çok zayıf olduğunu ortaya kovdu. Öldürücü tuzaklar arasında geri çekiliş çok daha acıklı oldu. Alınan sonuç *Vietminh*'in de-

polarında rus malı araç ve gereçlerin bulunduğunu öğrenmekten öteye geçemedi. De Lattre bunu dünya basınına açıkladı.

dien bien fu

Vo Nguyen Giap'ın 1909'da doğduğu sanılır. Vietnam'ın orta-güney bölgelerinden bir köylü ailesinin çocuğudur. Çocukluğu yoksulluk içinde geçti. Hue'de ortaokulu okudu. 1925'ten sonra öğrenci hareketlerine katıldı. Bir ulusçu gazetede çalıştı. Devrimci kişilerle tanıştı. Nguyen Ai Quoc üzerine anlatılanları dinledi. 1930'da komünistlerin arasına girdi. O sıra gene gazetecilik yapıyordu. Bir süre hapis yattı. İkinci Dünya savaşının başlarında Çin'e kaçtı. Silâhlı ayaklanma hazırlanırken, Ho Şi Minh'le Vietnam'a, sınıra yakın Cao Bang bölgesine döndü. 1944'ten sonra daha çok askeri görevler aldı. 1947'de *Vietminh* kuvvetleri başkomutan-

3

Savaş, 1954'in nisan ve mayıs aylarında yapılan Dien Bien Fu çatışmasıyla doruk noktasına ulaşır. Dien Bien Fu'da her bakımdan farklı iki kuvvet karşı karşıya gelir. İki tarafın dünya görüşleri de savaş yöntemleri de farklıdır. Üstelik bunlar, asker bakımından, silâh, araç ve gereç bakımından da eşit kuvvetler değildir. General Giap'ın (fotoğraf 3) kumandasındaki son derece hareketli ordu, Dien Bien Fu'da bulunan (fotoğraf 4) ve albay De Castries tarafından yönetilen (fotoğraf 1, 2) Fransız üssünü kısıvrak sardı. Üstekiler, sarıldıktan sonra, her türlü ihtiyaçlarını hava yoluyla sağlamak zorunda kaldılar. Ama, Giap'ın askerleri üssün içlerine kadar sızdıktan sonra, Fransızlar acı yenilgiyle karşı karşıya geldiler.

4

KUZEY VIETNAM'DA ÜRETİM SORUNU/II

mü bir kez tamamlandı mı, bunu maddi ve teknik bir temele bağlamak gerekir, başka bir deyişle sosyalist sanayileşme gerçekleştirilmelidir. Bu, geçiş döneminin en önemli noktasıdır. Ancak sanayileşme gelişirken, hiçbir zaman unutulmamalıdır ki, tarım sınai gelişmenin temelidir.

Eğer sanayileşme sorununa bu açıdan bakılmazsa, teknik devrim, küçük üretimden büyük üretime devrim yoluyla geçiş, iş örgütlenmesinde ve araçlarında devrim gibi çok daha önemli sorunlar hiç anlaşılamaz. Bizim için tarımsal gelişme olmadan, sanayi gelişmesi olmayacağı artık açıklık kazanmıştır. Tarımı sadece yaşamak için değil, yüksek güçte emek kullanarak işbölümünü gerçekleştirmek için de geliştirmek gerekmektedir. Bugün hafif sanayi için gerekli ilkel maddelere yeterince sahip değiliz, ve buna önem vermek zorundayız. Kardeş ülkelerle değişim yapacak hiç bir şeyimiz olmaz ve hafif sanayimizin ihtiyaçlarını gideremezsek, bu gelişmeyi sağlayamayız. Bir tarım ülkesi olduğumuzdan tarımsal ürünler ihraç etmek zorundayız. Sanayi, özellikle ağır sanayi geliştirmek için, dışardan sermaye malları almamız gereklidir. Madenlerimizi ve tarım ürünlerimizi satarak, dışardan sanayimiz için zorunlu malları almalıyız. Böylece sanayi tarımın fonksiyonu olarak gelişir. Bu sadece pirinç üretimi ile olmaz, sınai bitkileri üretimi ve hayvancılıkta tarımsal etkinliğin artmasına bağlıdır. Bütün bu ürünlerin hepsini birden geliştirmek gerekir, yalnız birini değil!.. Bu ürünler bir yandan insanların ve ihracatın ihtiyaçlarını karşılarken, öte yandan tarım ve hafif sanayi gelişmesini sağlar. Ağır sanayi için işbölümü tarzını yenilemek üzere, elemeğinin yerine belli ölçüde üretim aracı geçirmeliyiz. Bugün hafif sanayimiz kardeş ülkelerin ağır sanayiine dayanarak gelişmektedir. Bu ilk adımdır ama, yakın gelecekte daha yoğun bir gelişme için bu yolu sürdürmek olanaksızdır. Bunun için, güçlü bir üretim gelişmesi istiyorsak, bugünkü ilkel yollarla üretimi sürdüremeyiz.

Üretim güçleri yalnız örgütlenmiş işlerde toplanmış değildir, aynı zamanda teknikte ve üretim araçlarında da bulunurlar. Yeni üretim güçlerine sahip olmak için ağır sanayi gelişmesini temel olarak almak gerekir. Küçük üretim biçimi dallarının makinelerle donatılmasına ve mekanik üretim araçlarının üretimi temelini yaratılmasına bağlı olan sosyalist sanayileşme, temel görevimizdir. Üretim hakkındaki bu görüş açısı, yatırımlar için hergün daha fazla artan bir zorunlu birikime yükselmemizi kaçınılmaz bir gereklilik kılar. Gerek tarım ve gerekse hafif ve ağır sanayi gelişmesi için hergün artan bir birikim zorunludur.

Demek ki, sanayileşme birikimlerin gerçekleştiril-

mesinden başka yol yoktur. Ancak birikimden söz edilirken, tüketimi de nazara almak gerekir, çünkü, bu ikisi üretime sıkıca bağlıdır. Burada tüketimin giderilmesi bir araç olmalıdır. İşçiler, karşılığında pirinç, et ve kullanım maddeleri satın alabilecekleri bir ücret için üretim yaparlar. Köylüler de aynı şekilde kullanım nesneleri ve yiyecek maddeleri elde etmek için toprağı işlerler. Üretim, tüketim ihtiyacını giderir, eğer tüketim ihtiyacı tatmin edilmezse, hem üretim anlamını, hem de işçiler şevklerini yitirirler. Bunun için üreticilerin yaşama koşullarının düzeltilmesi yolunda çaba göstermezsek üretim, amacından uzaklaşmış olur. Ancak, bütün ürettiğimizi tüketirsek, üretim gelişemez. İhtiyaçları daha büyük biçimde gidermek üzere üretimin genişlemesi ve birikim yapılabilmesi için, üretilenden daha az tüketilmesi gerekir. Bugün ne kadar çok çalışır ve bu çalışmamız sonunda elde ettiğimiz ürünün bir kısmını tüketmezsek, gelecekte daha büyük bir tüketim olanağı yaratmış oluruz. Demek ki, yaşama koşullarının düzeltilmesini bir yana bırakarak üretimden söz etmek, üretim kavramını tam karşılamamaktır. Bazı arkadaşlar, direniş sırasında kimsenin hakkını düşünmeden hep birlikte fedakârlık yaptığımız halde, şimdi, barışta herkese bir takım haklar verilmesinin nedenini sormaktadırlar. Bunun nedeni doğruluktan ayrılmamadır. Bir şeyin doğru olmadığını söylediklerimizde bu karşı görüşümüzü kanıtlayacak deliller ileri sürebilmeliyiz. Barışı yeniden kurmuş olduğumuz şu anda haklardan söz etmemek, bulutlarda başı boş dolaşmak gibi birşey olur. Direniş sırasında ülkenin selâmetinden başka bir şey düşünmedik ama, barışta durum aynı değildir. Barışa üretim yapmak ve üretimin tüketimi karşılama amacını gerçekleştirmek için sahibiz. Eşyanın tabiatı gereği, olduğundan başka bir türlü davranmak doğru değildir. Yoksa üretimin gereği nedir? Eğer şimdi tüketimden ve haklardan söz etmezsek, üretimin amacı karışıklığa düşecektir. Üretimden söz açtığımız zaman, üreticilerin maddi haklarını dolaysız ve uzun süreli haklar olarak düşünmek zorundayız. Burada bir başka konu daha vardır. Vietnam halkının maddi ve kültürel yaşamı, uzun bir zamandan beri aşağı bir düzeydedir. Ulusun prestijini yükseltmek ve rahat bir yaşantı sağlamak için de üretimi hızlı artırmamız gerekmektedir. Bunun için maddi haklardan söz edilmeksizin üretim ele alınamaz ve işçi ve köylülerin yaşama koşullarının düzeltilmesi düşünülmezsizin üretim artırılmaz. Eğer onların yaşama düzeyini gün geçtikçe yükseltirsek ve onlar kendi yaşama düzeylerinin yükseltilmesiyle orantılı olarak birikimin sağlandığını da anlarılarsa, daha şevkleneceklerdir. İşçi ve köylülere verilmesi gereken bilinç budur. Onlara sanayileşme

devamı s.82'de

1

2

Riboud'nun bu resmi Vietnam'ın acı dolu geçmişini ve savaşlarla yoğurulmuş olan bugünü pek güzel temsil eder. Yılların, yüzyılların emeği olan bentler pirinç tarımının can damarıdır. Bombardımanlar bu bentleri dağıttı (fotoğraf 1). (fotoğraf 2: 20 temmuzda ateşkesi onaylayan Cenevre konferansının son oturumundan bir görünüş).

*Şiddetli bir savaşın getirdiği yıkımlar,
dünya kamuoyunun dikkatini
Vietnam üzerine gittikçe daha çok çekmektedir
Ho Şi Minh'le Che Guevara'yı
birlikte gösteren bir afiş).*

KUZEY VIETNAM'DA ÜRETİM SORUNU/III

olmaksızın kötü ürünün daima bir göz dağı olarak kalacağını, ama iyi sulama ve gübreleme ile doğanın yarattığı kötü koşulları yenip hiçbir zaman aç kalmaya çağımızı anlatmak gerekmektedir. Bu herşeyi aydınlığa kavuşturur. Aynı şekilde iş bölümünü anlatırken, demek gücünün birikimi noktasını gözden uzak tutmamalıyız. Lenin, emekçilerin maddi çıkarlarına büyük önem vermeliyiz demektir. Bu hiç bir zaman aksi kanıtlanamayacak açık bir gerçektir.

Köylüler üzerindeki eğitim çalışmamızın ideolojik kapsamı da böyledir. Onlara bugün maddi hakların sınırlanamayacağını ve birikim olmaksızın yarın daha iyi bir yaşama düzeyi sağlamanın olanaksız olduğunu anlatmak gerekiyor. Soyut biçimde bulutlarda dolaşmayan ideoloji budur. İdeolojik çalışma öz olarak, neden ve nasıl üretim yapılacağını, tembellik ve yiyicilikle mücadelenin, üretim için fedakârlığın, işin cesaret kırıcı yönlerine karşı mücadelenin açıklanmasından meydana gelir. Sık sık şu soruyla karşılaşırız: «Direnişte fedakârlıklar başarısızlığa uğramadığı halde, üretimde neden uğrasın». Sanıyorum ki, biz hâlâ üretici kişiler için ve onların yerine düşünmeyi anlayamadık, bu yüzden de teşvikin yaratacağı başarıyı bir türlü kavrayamıyoruz. Köylülerimiz henüz daha nasıl üreteceklerini bilmediklerinden bu soru onları öfkeliendirmekte ve yanlış anlamalara yol açmaktadır. Bunun sorumlusu bi-

ziz. Üretimden söz edilirken üreticilerin maddi çıkarları hesaba katılmalıdır. Üretim üzerine çene çalmak onu artırmaya yetmez. Sahip olduğumuz herşeyi sanayinin ve tarımın hizmetine koymalıyız. Üretimi geliştirme sorumluluğunun dışında kalabilecek hiç bir alan yoktur. Kültür alanı her zaman teknik ölçüyle belirlenir ve değerli bir araçtır. Şiir ve düz yazının, üretimin hizmetindeki doğru ideolojiye hizmet etmekten başka hiç bir amacı olamaz. Ordu, üretim artırılmazsa, tek başına düzeni, güvenliği ve barışı savunamaz. Askeri güçlerin, bugünkü durumun ve üretimin savunulması görevini yerine getirmesi, emekçilerin rejime bağlanmalarını gerektirir ve bu da üretimin gelişmesine bağlıdır. Ordu üretim üzerinde hiç bir zaman olumsuz bir etkide bulunamaz. İsraftan kaçınmak için her dong'un hesaba katıldığı, verimli ve mantıklı bir yöntem kullanmalıyız. Üretimimiz iyi oldukça politik ve askerî temelimiz kendini duyuracaktır. Demek ki ordu içinde çalışan yurttaşlarımız, devlete olan güvenlerini, aynı üretim görüşünü paylaşarak göstermelidirler (...).

Üretim hakkındaki görüş açımız üzerine son bir nokta daha vardır. Geleceğe yönelebilmek için şu anda 1961 plânını düzenlemek zorundayız. Eğer üretim iyi olmazsa, sanayileşemeyiz. Devrimimizin genel gelişmesini karara bağlamak, en önemli görevlerden biridir.

Le Duan
Kuzey Vietnam İşçi Partisi Birinci Sekreteri

lığına atandı.

Giap, 1953 yılında askeri harekâtı genişleterek Laos'a yaydı. Amacı, fransız kuvvetlerini daha geniş bir alana dağıtmaktı. 1953 sonlarıyla 1954 başlarında partizanlar, fransız hatlarının içlerine kadar sokuldular, düşmana büyük kayıplar verdirdiler. Laos'un orta ve güney bölgelerini ele geçirdiler; fransızların elinde ancak birkaç hava üssü kaldı. Bu güç durumunda fransızlar, Dien Bien Fu'da büyük bir hava üssü kurdular. Dien Bien Fu, Kuzey Vietnam'da, Laos sınırı yakınlarında, Kızıl Nehir ile Mekong arasındaki alüvyonlu bölgenin bir parçasıdır.

Burası Çinhindi'nin en büyük yığınak yeri haline getirildi. Bu durumda bölge, karşı hava saldırılarına uğramayacaktı, elde *vietminh* uçaklarının herhangi bir girişimini önleyebilecek güçte araç ve gereç vardı. Ancak, Dien Bien Fu üssü, ikmal merkezlerinden iyice uzakta, ormanlık dağların çevrelediği bir vâdiydi. Bu durumda, üssün varlığını sürdürebilmesi, havadan ikmal almasına bağlıydı. Fransız paraşütçü birlikleri, savaş gereçlerini sırtlarında yada bisikletle taşıyan *vietminh* kuvvetlerine karşı, güçlü bir savunma sistemi kurmuş oluyordular.

Fransızların hesabı gene tutmadı. Giap'ın adamları, elli beş gün ve elli beş gece, hiç durmadan tünel kazdılar, tüneli bambu kamışlarıyla örttüler. Böylece, düşmanın savunma hatlarının içlerine kadar sokularak, kısa mesafeden baskın yapma olanağı sağladılar. Uçakların, zırhlı araçların, topçu bataryalarının sağladığı üstünlük boşa gidecekti, fransızların kurduğu kırk dokuz güçlü mevzi bir bir ele geçirildi, bunlar fransız savunma hattı içinde yeni vietminh mevzileri haline getirildi. (Giap, bu harekâtı anlatırken şöyle der: «düşman cephe gerilerini savaş cephesine dönüştürerek, düşmanın cephe gerilerine sızdık. Gerilla ile düzenli savaşın birarada yürütülmesi sayesinde saldırımızı ileriye doğru geliştirdik».) Sonunda,

Vietnamlılar, iki hava üssünü doğrudan doğruya ateş altında tutabilecek duruma geldiler. Bu, zafer demektir. Fransızların direnmesi artık intihar anlamına gelirdi. 7 mayısta son ateş yuvaları da düştü.

Dien Bien Fu'nun derin anlamı, zırhlı araçların ve uçakların desteklediği koca bir tümeni silip atan bir hafif piyade birliğinin olağanüstü başarısında olduğu kadar, saldırıya yardımcı olan ve zafere kolaylaştıran bir halkın çabalarında yatar. Elden avaktan uzak, dik geçitleri aşarak ön hatlara malzeme taşıyan bisikletliler, belleklerden kolay kolay silinir mi? Devrimci yöntem, devrimci bilinç, koskoca bir engeli aşarken, tarihe olağanüstü gerçeklerle dolu yeni sayfalar eklemiş oluyordu.

Cenevre görüşmeleri

18 şubat 1954'te düzenlenen Berlin Konferansı'nda, A.B.D, S.S.C.B, İngiltere ve Fransa şu kararı aldılar: 26 nisan 1954'te Cenevre'de bir konferans toplanacak, bu konferans, Çinhindi'nde 'barışın yeniden kurulması için' çalışacaktı.

Cenevre Konferansı sırasında amerikan genelkurmayı, bir yandan Çinhindi'ni belli askeri hedeflerden arınmış biçimde tutarken, öte yandan dikkatini Kore ve Çin üzerinde toplamıştı. Çin'de büyük bir komünist gelişme vardı: birinci beş yıllık planın uygulanmasına çoktan geçilmişti. Kore'de durum berbat: 1953 temmuzundan sonra ateş durmuş, ama savaş başladığı yerde bitmişti. Vietnam'da Ho Şi Minh'in zaferi kesindi. Amerikalılara, vietnam seçimlerini kabullenmek, ama uygulamasını elden geldiğince ertelemek, belki de Birleşmiş Milletler denetiminde yaptırım kalıyordu.

Komünistler, Cenevre Konferansı'nda, Vietnam'ın ikiye bölünmesini önerdiler: güney bölgeler Batı'ya bağlı kalacak,

1

2

kuzey bölgelerin yönetimi *Vietminh*'e bırakılacaktı. Komünistler bu öneriye, Çinhindi'nin 'tarafsızlaştırılması' planını da ekliyorlardı. Amerika'nın *South East Asia Treaty Organization*'ı, kısa adıyla

(fotoğraf 1, 2: Saygon'da Bao Dai'yi temsil eden kuklanın etrafında sevinç gösterileri).

Ulusal Kurtuluş Cephesi, askerleri sürekli seferberliğe yöneltti, bu seferberlik köylünün daha iyi ürün almasını sağlayacaktı (fotoğraf 2: pirinç tarlalarında çalışan köylüleri koruyan bir asker; fotoğraf 3: Ulusal Kurtuluş Cephesi kuvvetlerine karşı eyleme geçen birlikler). Amerikalıların Güney Vietnam'daki etkinliği karşısında Kuzey Vietnamlılar Ho Şi Hinh adlı karayoluyla güneye silâh, araç ve gereç yolluyordu. Ho Şi Minh karayolu, daha çok bisikletle geçişe uygun dar bir yoldu, bir patikadan biraz daha genişti (fotoğraf 1').

la SEATO'yu ('Güneydoğu Asya Antlaşması Örgütü') kurma tasarısı, Çin'i ve S.S.C.B'ni endişelendirmekteydi. (SEATO, 8 eylül 1954'te, Manila'da, A.B.D, Avustralya, Fransa, İngiltere, Yeni Zelanda, Pakistan, Filipinler ve Tayland arasında imzalandı.) Vietnam, ayrıca, Laos ve Kamboçya'nın hiç bir askerî ittifaka girmemesini şart koşuyordu. Vietnam topraklarında hiç bir yabancı askerî üs bulunmamalıydı.

Cenevre Konferansı 21 temmuz 1954'te kapandı. Yapılan anlaşmaya göre, ülke 17. paralelden ikiye bölündü. Böylece Vietnam'da iki devlet kurulmuş oluyordu: Demokratik Vietnam Cumhuriyeti ('Kuzey Vietnam') ve Vietnam Cumhuriyeti ('Güney Vietnam'). Ülkeyi Güney'de Fransa'nın denetimi altında bir hükümet, Kuzey'de ise viet-minh hükümeti yönetecekti.

Ne Cenevre Konferansı süresince ne de onu izleyen günlerde, Güney'de sağlam bir devlet kurulacağı umudu beslenmedi. Kuzey Vietnam'ın ardından gidebilecek öteki asya ülkelerine cazip gelecek

yetkinlikte, bir 'güney vietnam demokrasisi kurulması' fikri, bir hayalden başka bir şey değildi. Amerikalılar, fransızların ve güney vietnamlıların birlikte güçlü bir hükümet kurabileceklerine kesinlikle inanmamaktaydılar. Fransızlar işleri daha da karıştırabilirlerdi. Amerikan genelkurmayına göre, Güney Vietnam'a yardımın ilk koşulu, Saygon'da kalan sivil ve asker fransızların geri çekilmesi idi.

1955'te «Annam İmparatoru» Bao Dai'nin bir referandum sonucunda uzaklaştırılması üzerine, devlet başkanlığına getirilen Ngo Dinh Diem, güney vietnam hükümetine, 'komünizme karşı kurulacak sağlam bir ulusçuluk hareketi'nin temsilciliği görevini vermişti. Diem, sömürge geçmişiyle uzlaşmak niyetinde değildi; onun amacı Güney Vietnam'da ulusçuluğu egemen kılmaktı. Cenevrede imzalanan anlaşmaya göre, 1956'da Vietnam'da seçim yapılması gerekiyordu. Diem, seçim konusunu komünistlerle görüşmeyi kabul etmedi. «Cenevre anlaşmalarını imzala-

1

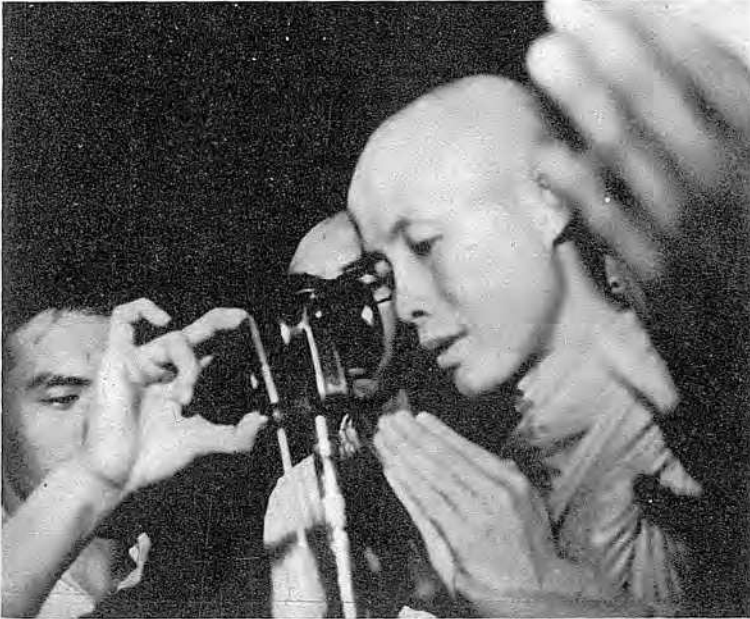

Fransızlar
Vietnam'dan çıkınca,
onların adamı Bao Dai
tahttan indirildi.
Halk bu değişimi
sevinçle karşıladı.
Her yerde
bayram havası vardı (fotoğraf 1).
Güney Vietnam-Cumhuriyeti,
1955 ekiminde ilân edildi,
başkanlığa Diem seçildi
(fotoğraf 2: A.B.D
Cumhurbaşkanı Eisenhower,
Diem'i Washington
havaalanında karşılıyor).

2

1

Diem'e karşı oldukça etkili bir hareket başlamıştı artık. Buddhacılar kendilerini yakıyorlar (fotoğraf 1), öğrenciler hükümete karşı hareketler başlatıyorlardı (fotoğraf 2: Saygon radyosundaki bir açık oturumda bir buddhacı öğrenci).

yan Güney Vietnam değil ki; bu anlaşmanın koşullarına biz neden uyalım?» diyordu. Diem'i amerikan hükümetinden çok, Saygon'da üslenmiş C.I.A yani, *Central Intelligence Agency* ('Merkezî Haberalma Örgütü') ajanları destekliyordu. Bu örgüt, Diem'i, darbeci generallerden, *Kaoday*'cılardan *Hoa Hoa*'lardan korumaktaydı.

Diem, 1955 ekiminde bir referandumla kendini başkan seçtirdi; hiç bir demokratik yönü olmayan otoriter ve diktacı bir devlet kurdu. Bu arada, fransız birliklerinden

arta kalanların da ülkeden çekip gitmesini sağladı. Fransızlar Cenevre Anlaşması'nın öngördüğü maddelerin uygulanmasını, seçimlere komünistlerin katılmasını isteyebiliyorlardı. Ama Diem, seçimlerin yapılmamasına karar vermişti. Cenevre anlaşmasını imzalayan güçlerden hiç biri, olup bitenleri büyötmeye eğilimli görünmediler. Güney Vietnam'da yapılacak bir seçim o kadar da önemli değildi. Bu konuda tek ses, Çin'den geldi. Çin, Cenevre Anlaşması'nın çiğnendiğini ileri sürerek yeni bir konferans

toplanmasını istedi. Cenevre Konferansı koşullarını denetlemek durumunda olan Rusya ve İngiltere, seçimlerin askıda kalması konusuna şöyle bir dokundular.

Buna karşılık, Vietnam Demokratik Cumhuriyeti durumu sert bir dille protesto etti. Kuzey Vietnamlılar, güney'de seçimi kazanacaklarına inanmaktaydılar. Bunun üzerine Moskova, Vietnam'ın ikiye bölünmesinin Birleşmiş Milletler'ce benimsenmesini istedi. Dünyanın dikkati, 1956 Macaristan olaylarına çevrilmişti. Vietnam konusu, ister

istemez ikinci plana düştü.

Barış içinde birarada yaşama ilkesi Diem'e geniş bir hareket serbestliği vermişti. Kuzey Vietnam'da tarım reformu uygulaması sırasında ortaya çıkan olaylar ve Macaristan olayları Güney Vietnamlılara hafif bir esneklik duygusu vermişti. Diem, bu esneklik duygusunu, kurduğu rejimin otoriter niteliğini güçlendirmekte kullandı.

Diem, muhaliflerine karşı, dünyanın pek çok yerinde geçerli olan bir formülü uyguluyordu: *rejime karşı duranlar komünist damgasını ye-*

1

2

Gerilla eylemlerinin artması,
Kuzey Vietnam'la
Güney Vietnam arasında
büyük bir siyasi
gerginliğe yol açar.
Amerikalılar Güney'i,
Ruslar ve Çinliler Kuzey'i
desteklemektedirler.
Amerikan teknolojisine
karşı basit savunma
yöntemleri bulmuştur
vietnam insanı: samandan
korunaklar yapmıştır
(fotoğraf 1: Kuzey
Vietnam'da çocuklar
okuldan çıkarken
bu korunakların
koruyuculuğuna sığınıyorlar).
Savaş araç ve gereçleri
şehirlerden uzak yerlerde
yapılmaktadır
(fotoğraf 2: Kuzey'de
bir yeraltı fabrikası).

Hue ve Ben Tre şehirleri, 1958'de şiddetli çarpışmalar sırasında yerle bir oldu (fotoğraf 1: Hue şehrinde yıkıntılar; fotoğraf 2: Ben Tre yıkıntılarının havadan görünüşü).

mekteydiler! Polis rejimi yürürlüğe girdi. Bu rejimin tek dayanağı, baskıydı. Demokratlar da, komünistler de, yan tutmayanlar da sıkı bir polis rejimi içinde kıpırdayamaz duruma geldiler. Güney Vietnam, ne olursa olsun, Diem'in baskısına hiç ses çıkarmadan benimseyecek bir yapıda değildi.

Silâhlı ayaklanma 1957'de başladı. Ayaklanmanın çapı ve şiddeti gittikçe genişliyordu. 1959'da Diem rejimi sallanmaya başladı. Ayaklanmacılar, işe mahallî memurları öldürerek başlamışlardı. Yer yer baskınlar düzenlenmekteydi. Bu baskınlar pek de et-

kili olmuyordu. Yavaş yavaş, gerilla birlikleri kuruldu. Gerçekte Diem, bütün bu uygulamalarıyla komünizme hizmet etmekteydi. Amerikan yardımının hemen tümünü iç güvenlik için harcamıştı. Kuzey Vietnamlılar, Diem'i, askerî mahkemeleriyle, bütün siyasî faaliyetleri yasaklayan özel buyruklarıyla komünizmi çağırان kişi olarak görüyorlardı. Komünistlerin beklediği de buydu. Ülkenin bölünmesini, özellikle Kuzey'liler istemişti. Böylece fransızlar ülkenin bir bölümünden uzaklaşmış olacaktı, onların bulunmadığı yerde sosyalist düzeni gerçekleştirmek, el-

bette, daha kolay olacaktı. Komünistler seçimlerin yapılmasını beklerken, Güney'de yalnız siyasî işlevi olan güçsüz bir örgüt bırakmışlardı. Diem Güney'deki komünist topluluklarını çabucak dağıttı. Baskı rejiminin iyice koyulaştığı günlerde komünistler, vaktin geldiğini görerek, Kuzey'den emir beklemeden ayaklanmayı başlattılar.

Kuzey Vietnam'da Komünist Partisi Merkez Komitesi ayaklanmanın başladığını görerek heyecanlandı; 1959 mayısında ayaklanmanın yönetimi Kuzey'dekilerin eline geçti. Ho Şi Minh'e Güney Vietnam yolu açılmıştı.

güney'de muhalefet: ulusal kurtuluş cephesi

Güney Vietnam'da, 20 aralık 1960'da, *Ulusal Kurtuluş Cephesi*'nin kurulduğu ilan edildi. Siyasî amaç, ülkenin tarafsızlaştırılması ve Diem rejiminin yıkılması'ydı. Ulusal Kurtuluş Cephesi, *Vietkong* denen silâhlı komünist topluluğunu desteklediği için Güney'in komünist partisi olarak biliniyordu. Bu parti, aslında *Vietkong*'un yön verdiği bir partiydi. *Vietkong*, komünist topluluklarının he-

Sivil halkın yaşayışı gittikçe zorlaşmaktadır. Halk gittikçe uzaklaşıyordu sivillikten. Savaş herkesi çağırıyordu (fotoğraf 3: Ulusal Kurtuluş Cephesi'ne yardım ettiğinden kuşkulanan bir kadının durumu).

men hemen kendiliğinden bir araya gelmesiyle oluşmuştur, bu yüzden onun kurtuluş tarihini belirlemek zordur. Bu savaşçı komünistler topluluğu, kısa zamanda askerî bakımdan güçlendi, birlikleri çabucak büyüdü. *Vietkong* çetecileri, ilk çatışmalar başladıktan sonra, kesin sonuç için meydan savaşlarına geçmeye çalıştılar. Ama bu pek de kolay olmayacaktı. Gene de örgüt, başarılı askerî sonuçlar elde etti. Aslında, «devrim savaşı» hem «psikolojik savaş», hem de «çete savaşı» olarak sürdürülüyordu. Psikolojik

savaşı *Ulusal Kurtuluş Cephesi*, çete savaşlarını *Vietkong* sürdürmekteydi. *Ulusal Kurtuluş Cephesi* pek esnek bir siyaset uyguladı: iyi bir eğitim düzeni kurulması, özgürlüklerin sağlanması, şiddete başvurulmaması isteniyor, barış için propaganda yapılıyordu. İlimlilik, *Ulusal Kurtuluş Cephesi*'nin şaşmaz yolu olmuştu.

Cephenin siyasetini Nguyen Huu Tho ve arkadaşları düzenlemekteydiler. Bu usta siyaset adamı, 1910'da Vinh Long eyaletinde doğmuştur. Paris'te hukuk okumuş, 1930'

dan sonra Saygon'da avukatlığa başlamıştır. Amerikan gemilerinin Saygon limanında demirlemesine karşı bir gösteri düzenlediği için, Lai Chau'da iki yıl tutuklu kalmıştır.

Nguyen Huu Tho, Cenevre anlaşmalarına dayanarak Saygon'da *Saygon-Çölon* adlı barışçı bir dernek kurdu(bu derneğin üyeleri daha sonra *Ulusal Kurtuluş Cephesi*'ne girdiler). *Saygon-Çölon*, Cenevre anlaşmalarının kesinlikle uygulanmasını istiyordu. Nguyen Huu Tho, 1958'de yeniden tutuklandı, Phu Yen

eyaletinde hapis yattı. 1961'de *Ulusal Kurtuluş Cephesi*'nin düzenlediği bir baskın sırasında kurtulabildi. Cephe, onu hapisanedeyken başkan seçmişti (1960). Bu seçim, 1962'de yapılan ilk kongrede onaylandı.

Bir süre sonra, *Ulusal Kurtuluş Cephesi*, *Vietkong*'un büyük çabalarıyla, bazı bölgeleri denetimi altına almayı başardı. Onun denetlediği bölgelerde toprak sahipleri topraklarını yurtseverlik adına dağıtmaya razı oldular. Kooperatifler kuruldu. Hükûmete açıkça yüklenmekten

15 evlül 1946'da
Ho Şi Minh
bakan Moutet ile.

HO Şİ MINH/I

Ho Şi Minh'in 1890'da doğduğu sanılmaktadır. Asıl adı Nguyen Tat Tanh'tır. Bir köylünün üç oğlundan en küçüğüdür. Vietnam bağımsızlığını kaybederken mandarin oldu. (Vietnam'da yüksek dereceli memurlara, mandarin denirdi.) Sömürgeci buyruğunda çalışmak onuruna dokundu, o yüzden bu işi kabul etmedi. Bu yüzden çok yoksulluk çekti. Daha dokuz yaşındayken, babasının da üye olduğu anti-emperyalist gizli örgütlerde görev aldı. Nguyen Tat Tanh ilk öğrenimini köy okulunda yaptı, sonra birkaç yıl Vinh'te bir Fransız okulunda okudu. Okul, batı kültürünü aktaran bir okuldu, sonra bir Vietnam lisesine girdi.

Diploma peşine düşmeyen Ho Şi Minh (artık ondan bilinen adıyla söz edelim), yeni bir yaşam peşine düşen bütün Vietnamlılar gibi güneye gitti. Küçük bir balıkçı limanı olan Fan Thiet'te, bir ortaokulda öğretmen oldu. Ho Şi Minh'in kafasında Batı'ya gitme tasarısı yatıyordu. 1911 sonlarında La Touche-Tréville adlı bir gemiye bulaşıkçı olarak girdi. Bundan sonrası tam bir serüven havasında geçmiştir. Ho Şi Minh, Marsilya'yı gezdi, Afrika'nın batı kıyılarına geçti. A.B.D'nin bazı limanlarında karaya çıktı. Birinci Dünya savaşının başlarında onu Londra'da buluyoruz. Londra'daki yaşamı da pek kolay olmadı. Gündüzleri bir okulun bahçesindeki karları temizliyor, akşamları bir otelin mutfaklarında çalışıyordu. Bu sırada, Çinlilerin yönettiği Deniz aşırı İşçi Birliği ile ilişki kurdu. Bu birlik, İrlanda'nın bağımsızlık çabasını desteklemekteydi. Ho Şi Minh, böylece, batı ölçülerine uygun bir siyasi kavganın ilk örneğini yakından görmüş oldu. Sonra A.B.D'ne geçti. Burada kanlı ırkçılık hareketlerini yakından tanıdı. Savaş biterken Fransa'ya döndü. Fotoğraf rötuşçuluğu yaparak Paris'te yaşadı.

Ho Şi Minh o sırada durmadan düşünüyor, ülkesi için çıkar yollar arıyordu. Onu o sıra ünlü Versailles sarayının koridorlarında görenler oldu. Vietnam için Fransız yetkililerine çok ılımlı bir 8 Madde sunmaya çalışıyordu. Buna göre, sömürgeciyle sömürge halkı arasında hak eşitliği sağlanacak, yaygın bir öğretim uygulanacak, Vietnam'ı ilgilendiren bütün işlerde Fransız hükümetine danışmanlık edecek bir kurul oluşturulacaktı. Ho Şi Minh, Versailles'ın koridorlarında boş yere gezindi: onu dinleyen yoktu. Buna karşılık, 1920'de Tours'da yapılan sosyalistler kongresinde sömürge temsilcilerinden biri oldu, sömürge halklarının geleceği için III. Enternasyonal'e girilmesini destekledi.

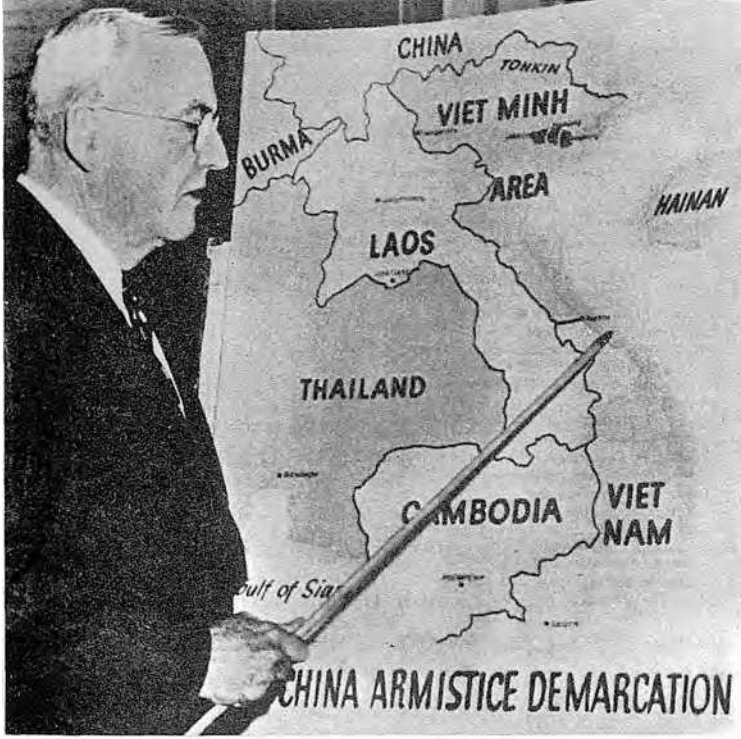
Ho Şi Minh, böylece, Fransız komünist partisi kurucuları arasına katıldı ve partide 'sömürge sorunları uzmanı' olarak görev aldı ve yaşamına kesin bir yön verdi. Haftalık Le Paria'nın yayımlanmasına yardımcı oldu. Dergiyi, Fransız sömürgelerinden gelen komünistler çıkarıyordu.

1922'de Komintern ('III. Enternasyonal') içinde bir «Güneydoğu Asya Bürosu» kurulunca Moskova'ya gitti. Sonra kısa bir süre Paris'te kaldı. Ardından gene Moskova'nın yolunu tuttu. 1925'e kadar Moskova'dan ayrılmadı. O ara komünist Fransız basını için yazılar yazıyor, Doğu İşçileri Üniversitesi'ne devam ediyordu.

1924 sonlarında Kanton'a gitti. Borodin başkanlığındaki Sovyet delegasyonu o sıra Kanton'da bulunuyordu. Almanya'da ve Doğu Avrupa ülkelerinde devrim girişimleri başarısızlıkla sonuçlanınca, Çin ve Güneydoğu Asya III. Enternasyonal için büyük bir faaliyet alanı haline gelmişti. Ho Şi Minh, Borodin'in tercümanlığını yapıyordu; daha doğrusu, resmi görevi, gözle görünen görevi buydu. Asıl işi Komintern'i Gü-

devamı s. 92'de

Vietnam'ın Kuzey Vietnam ve Güney Vietnam olmak üzere ikiye bölünmesi geçici olacak, yapılacak seçimlerle bu ayrılık giderilecekti. Ülkeyi 17. paralel ikiye bölüyordu (yandaki haritada gösterilmiştir). A.B.D ortaya çıkan durumla çok ilgileniyordu. Dışişleri bakanı Hoster Dulles, A.B.D'nde bu konuyla ilgili yoğun çalışmalar içindeydi (fotoğraf 1: Foster Dulles, bir vietnam haritası taslağı üzerinde açıklamalar yaparken). Ortaya çıkan yeni durum kolay kolay çözümlenemeyen sorunlar ortaya çıkaracak, savaşla ve acıyla geçen uzun yılları getirecektir.

1

sakınan Ulusal Kurtuluş Cephesi, siyasî planda dolaylı olarak etkide bulunmaya dikkat ediyordu,

Hükümete, Ulusal Kurtuluş Cephesi kadar, buddhacılar da muhalifti. Birinci Dünya savaşından sonra epeyce yıpranmış olan buddhacılık Diem'in baskı yönetimi altında eski yerini kazandı. 8 Mayıs 1963'te, buddhacılığın 2506. yıldönümünde hükümet kuvvetleri, Diem yönetimini protesto eden buddhacıların üzerine ateş açtı: bir kadın ve yedi çocuk öldü. Birkaç hafta sonra bir buddhacı rahip, bu vahşeti protesto etmek için, kendini yakarak öldürdü. Haziran-eylül arasında sekiz rahip de aynı biçimde intihar etti. Artık Diem'in sonu gelmişti. 1 kasımında Diem rejimi, A.B.D'nin habersiz olmadığı bir ayaklanmayla yıkıldı. Diem, Saygon'da öldürüldü. Düşünce özgürlüğü sözü veren bir askerî cunta iş-

başına geçti. Ancak, ülkede huzursuzluk son bulmadı.

son gelişmeler

Kennedy, A.B.D Cumhurbaşkanı olunca, Vietnam sorununa birinci derecede önem verdi. O zamana kadar amerikan silâhlı kuvvetleri birkaç yüz askerî danışman bulundurmak dışında Vietnam işine bulaşmamıştı. Cumhurbaşkanı, Vietnam'a 16 000 askerî danışman gönderdi ve onları savaşa sürdü (1961). Amerikalılar şöyle düşünüyorlardı: bombardıman tehdidi bile Kuzey Vietnam'ı felce uğratabilirdi.

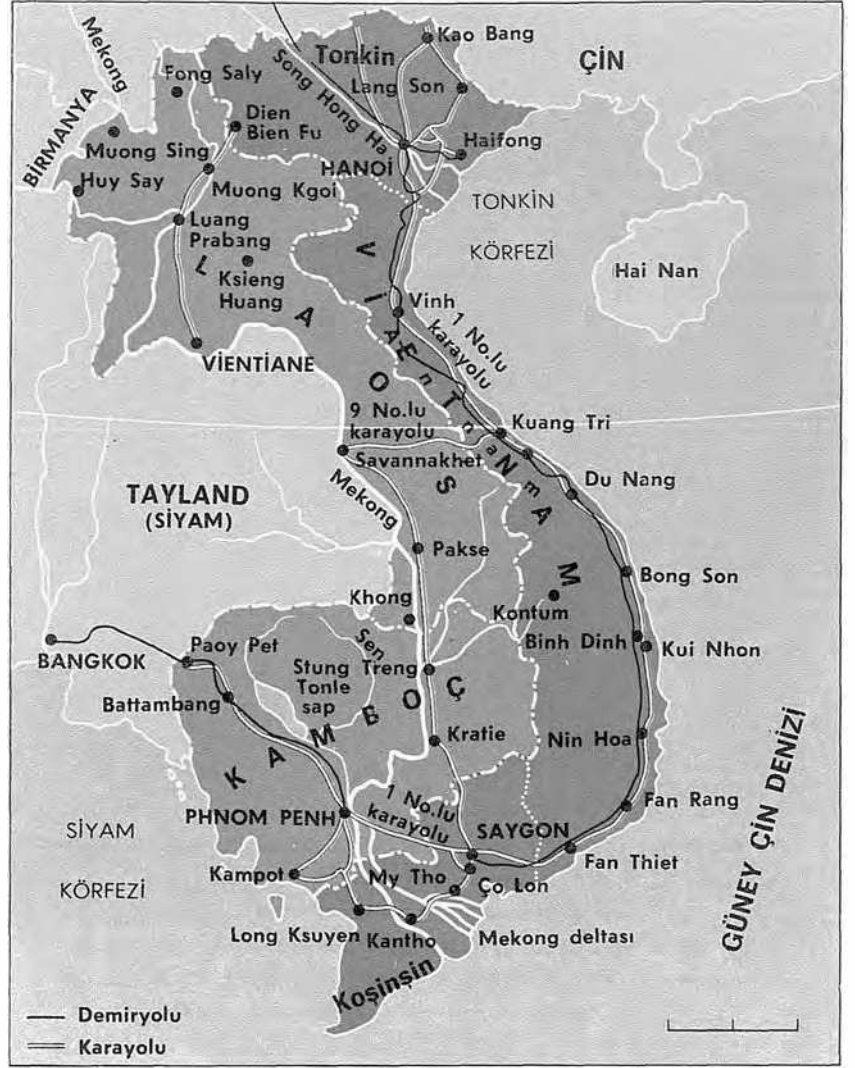
Kruşçev, 6 Ocak 1961'de bağımsızlık savaşlarını destekleyeceğini bildirmişti. Bu durum, amerikalıları kaygılandırmaktaydı. Amerikalılar bir program yaptılar. Program, vietnam halkını tahkim edilmiş köylerde toplamayı, böy-

lece onları vietkong sızmalarından korumayı öngörüyordu. Program uygulanamadı: köylüler topraklarından ayrılmak istemiyorlardı!...

Kuzey Vietnam'a karşı geniş çapta bombardıman başlatma kararı, korkunç bir yanlış anlamadan giderek verildi. Amerikan hükümeti, almış olduğu radyo mesajlarına dayanarak, Hanoi'nin vietkong çetecilerini örgütlediğine ve silâhlı olduğuna inanmıştı. Bombardımanları başlatmadan önce Johnson, Kuzey Vietnam'a bir tehdit savurdu: Güney'deki saldırılar durmazsa, Kuzey Vietnam yerle bir edilecekti! Şubat 1965'te amerikalılar Kuzey Vietnam'a hava saldırılarını başlattılar. Bombardımanların karşılığı, Saygon'un batı yöresinde gerilla savaşının genişletilmesi oldu. Kırk yedi bilim adamı Kuzey Vietnam'dan Güney Vietnam'a insan ve araç sızmasını önlemek is-

teyen amerikan genelkurmayına yardımcı olmak için toplandıkları zaman, dünya kamuoyunun kınadığı Vietnam girişimi trajik bir anlam kazandı.

Tet saldırısı, 31 Ocak 1968'de yıldırım gibi düştü. (Vietnam takviminde yılın ilk gününe tet denir.) İlk saldırı Saygon'daki amerikan elçiliğine yapıldı. Ayrıca, yüz kadar kent ve yerleşme merkezi saldırıya uğradı. Gerillalar Hue'ye bayraklarını astılar. Amerikan genelkurmayı bu saldırılar karşısında pek beceriksiz kaldı. Güney'deki ayaklanmaları Kuzey'i bombalayarak durdurmanın anlamsızlığı ortadaydı. Ama, amerikan genelkurmayının isteği üzerine Vietnam'a yeni birlikler gönderildi. Tet saldırısından iki ay sonra, 31 Mart günü, Johnson 20. paralelin kuzeyine yapılan bombardımanların sona erdiğini bildirdi. Kuzey Vietnam bunun

1

2

HO Şİ MİNH/ II

neydoğu Asya'da örgütlemektir. Oradaki çalışmaları özellikle Vietnam yönünden çok etkili oldu.

1927'de Çankayşek komünistlerden kopunca, Ho Şi Minh Rusya'ya sığınmak zorunda kaldı. Sağ kolu sayılan Le Hong Phong o sıra Hong Kong'da Vietnam Devrimci Gençlik Birliği'ni örgütlemeye çalışıyordu. (Le Hong Pong'u 1940'ta fransızlar kurşuna dizdiler.) Bunu izleyen dönem karanlıktır. Ho Şi Minh ne yapar, ne eder, nerede nasıl yaşar? Kimse bilmiyordu.

Onu 1930'da, Tayland'da, Vietnamlı göçmenler arasında propaganda yaparken görüyoruz. Vietnam'da ise 1930 kıtlığı köylüleri ayaklanmalara itmisti. Bu gösteriler, Nghe An'da doruk noktasına ulaştı. Komünist Partisi harekete bir yön vermek, ona devrimci bir kapsam kazandırmak yolunda başarılı olmuştu. Bunda Ho Şi Minh'in Kanton'da iki buçuk yıl yetiştirip Vietnam'a hücreler kurmaya gönderdiği iki yüz vietnamlının büyük rolü olmuştur.

Bir Komintern üyesinin Singapur'da tutuklanmasından ve bütün bildiklerini söylemesinden sonra Ho Şi Minh Hong Kong'da hapsedildi. Yıkıcı eylemlerinden ötürü onu altı aya mahkûm ettiler. Zaten fransız adliyesince idama mahkûm edilmişti. Hapisten çıktığında fransız ajanları onu yakalamaya hazırды. Bir ingiliz avukatın yardımıyla gizlendi kaçmayı başardı.

Onun için gizlilik dolu yeni bir dönem başlamıştı. Şanghai'da bir süre öğretmen olarak çalıştı. 1934'te Rusya'ya döndü. 1937'ye kadar Rusya'dan çıkmadı; orada partinin yüksek görevlileri için açılmış olan Lenin Okulu'nda okuduğu sanılır.

1938 başlarında Çin'e geçti. Görevi, irtibat memurluğu ve Japonlara karşı savaşı VII. komünist or-

dusunda hücre sekreterliğiydi. 1940'ta bir komünist Çin heyetine katıldı, burada Vietnam'la işbirliği yapan Çinli partizanların eğitimi için çalıştı. 1941'de Çinhindi komünist partisi merkez komitesi'nin VIII. toplantısına başkanlık etmek üzere Vietnam'a döndü. Bu toplantı Vietminh'in kurulmasıyla sonuçlandı.

Partiyi örgütlemek için Çin'e döndüğünde, sınır bölgesindeki Çinli generaller tarafından hapse atıldı. 1943 eylülünde de serbest bırakıldı.

Ho Şi Minh, 1944'ten sonra, amerikalıların ittifakını kazanmak için Çin'deki amerikalılara yakınlaşmıştır. Bu onun amerikalılara güvenmesinden değil, kendinde diplomat özelliklerinin ağır basmaya başlamasındandır. Ancak, onun diplomatlığının ötesinde uluslararası koşullar vardı. Nitekim 2 mart 1946'dan sonra, yani Demokratik Vietnam Cumhuriyeti başkanı olduktan sonra, sömürge rejimini Vietnam'da yeniden kurmak isteyen Fransa'yla savaşı önleyemedi. A.B.D'yle savaşı da önleyemedi. Ama kan dökülmesini önlemek için elinden geleni yaptığını bütün dünyaya açıkladı, bütün dünyanın buna tanık olmasını istedi. Bu da onun diplomatça bir başarısı sayılmalıdır.

Uluslararası genişlikteki deneyleri, ona dünyanın yeni aşamalarını doğru algılama olanağı sağlıyordu. Sorunları aydınlık bir bakışla ele alarak, Vietnam konusunu çağımızın en önemli konularından biri saydırmayı bildi. Olayları değerlendirmekteki üstün yeteneği, en çetin koşullar karşısında bile yılgınlığa düşme-yişi, olacağı önceden sezişi, bilgiyle dengelediği gözüpekliği onu Vietnam'ın bir numaralı devrimcisi yapmıştır. O 1969 eylülünde öldüğü zaman, vietnam sorunu uluslararası düzeyde en önemli sorundu.

3

4

üzerine Paris'te yapılacak barış görüşmelerinin başlatılmasını kabul etti. Kuzey Vietnam heyetine, Xuan Thuy başkanlık ediyordu. Görüşmelerde, A.B.D ve Kuzey Vietnam'dan başka, Güney Vietnam da temsil edildi. Güney Vietnam'ı *Ulusal Kurtuluş Cephesi*'nin türevi olan *Güney Vietnam Geçici Devrim Hükümeti* temsil ediyordu.

7 nisanı, 19. paralelin kuzeyine yapılan bombardıman-

lar durduruldu. 31 ekimde Johnson, 1 kasım saat 14.00'ten sonra «*Demokratik Vietnam Cumhuriyeti'ne yapılan hava akınlarının tümüyle durdurulacağını*» açıkladı. Bununla birlikte küçük çapta savunma saldırıları devam etti.

14 Mayıs 1969'da, A.B.D Cumhurbaşkanı Nixon, yabancı kuvvetlerin karşılıklı olarak çekilmesini, ateşin kesilmesini, Güney Vietnam'ın kendi geleceğini belirlemesini

Kuzey Vietnam şehirlerinde hayat zortlaşmıştı. Her şey silâhların koruyuculuğu altında yapıyordu, direnme hareketi güç ve şiddetli oluyordu (fotoğraf 1, 2).

Her yer bir yıkıntı görünümündedir. Sivil halkı yangın söndürmeye çalışırken gösteren bu resim (fotoğraf 3) Philip Jones Griffiths'in eseridir.

Gerçekten Vietnamlının elindeki olanaklar çok sınırlıydı. Yangın söndürmeye leğenlerle giden bu insanlar tarihin belki de en yoksun savaşçılarıdır (fotoğraf 4).

önerdi. Xuan Thuy bu planın «saçma» olduğunu belirtti. 4 ağustosta Kissinger ile Kuzey Vietnam temsilcileri arasında ilk gizli buluşma oldu. 7 ekim 1970'te Nixon «askerlerimizin kesin olarak çekilmesiyle ilgili takvim üzerinde görüşmelere hazırız» dedi ve «her iki taraf esirlerinin şartsız olarak hemen serbest bırakılmasını» önerdi. Kuzey Vietnamlılar bu öneriye 26 haziranda karşılık verdiler, dokuz maddelik bir barış planı önerdiler. 1 temmuzda *Güney Vietnam Geçici Devrim Hükümeti* Temsilcisi Bayan Binh, yedi maddelik bir barış planı sundu. Planda, amerikan kuvvetlerinin Vietnam'dan çekilmesi ve Güney'de *Geçici Devrim Hükümeti*'nin de katılmasıyla bir *Ulusal Birlik Hükümeti* kurulması öneriliyordu.

1972'de, ocak-nisan arasında amerikan uçakları Vietnam'a yüzü aşkın 'korunma saldırısı' yaptılar. 25 ocakta Nixon, sekiz maddelik bir barış planı önerdi. Bu plan birliklerin geri çekilmesini, esirlerin serbest bırakılmasını, Güney Vietnam'da seçimlerin yapılmasını öngörüyordu. 24 şubatta Hanoi hükümeti, amerikan bombardımanlarını protesto için, Paris konferansından çekildi. Konferans 16 martta yeniden başladı. 23 martta amerikalılar, Hanoi «görüşülebilir öneriler» sunmadığı sürece oturumlara katılmayacaklarını bildirdiler. 30 martta Cenevre Konferansı kararlarına göre «askerden arındırılması» gereken 17. paralel yakınındaki Güney Vietnam mevzilerince komünistlerin saldırıları başladı. Daha sonraki günlerde saldırı

1

2

94

Vietnam konusu savaş alanlarının ve diplomatik salonların dışına çoktan taşmıştır. Bu konu, dünyada, bir genel ahlâk sorunu olarak tartışılmaktadır.

Değişik ulusların ve değişik siyasi anlayışların kişileri, bu olayı bir ahlâk karmaşasının getirdiği yıkım olarak görüyorlardı.

A.B.D'nde birçok yurttaş, bu savaşı onaylamadıklarını açıkça gösteriyorlardı. Bu durum, diplomatik planda da etkisini gösterdi

(fotoğraf 1: Çinhindi'ni barışa ve özgürlüğe kavuşturmak için 1972 şubatında Paris'te yapılan toplantıdan bir görünüş).

Tepki gittikçe artıyordu (fotoğraf 2: Londra'da Vietnam savaşını kınayanlar;

fotoğraf 3: Japonya'da halk Vietnam savaşını protesto ediyor;

fotoğraf 4: A.B.D'nde aynı konuda bir kınama gösterisi).

Paris, Bern, Stockholm, Kopenhag, Sydney, Toronto

şehirlerinde topluluklar A.B.D'ni kınayan gösteriler yaptılar.

Amerikan kamuoyu bu savaşa karşı gittikçe daha sert bir tutum almaktaydı.

genişledi.

6 nisanda A.B.D, Kuzey Vietnam'a hava akınlarını yeniden başlattı. 7 nisanda çeteciler Loc Ninh'i ele geçirdiler, An Loc'u tehdide başladılar. 10 nisanda amerikalılar Vinh üzerine ilk B-52 bombardımanlarını yaptılar. 12 nisanda Kuzey Vietnam delegasyonu Paris konferansının yeniden toplanmasını istedi.

16 nisanda amerikan uçakları Hanoi'nin çevresini ve Hayfong limanını bombaladılar. 17 nisanda Kuzey Vietnam'ın mig'leri VII. Filo'ya bağlı bir gemiye saldırdılar.

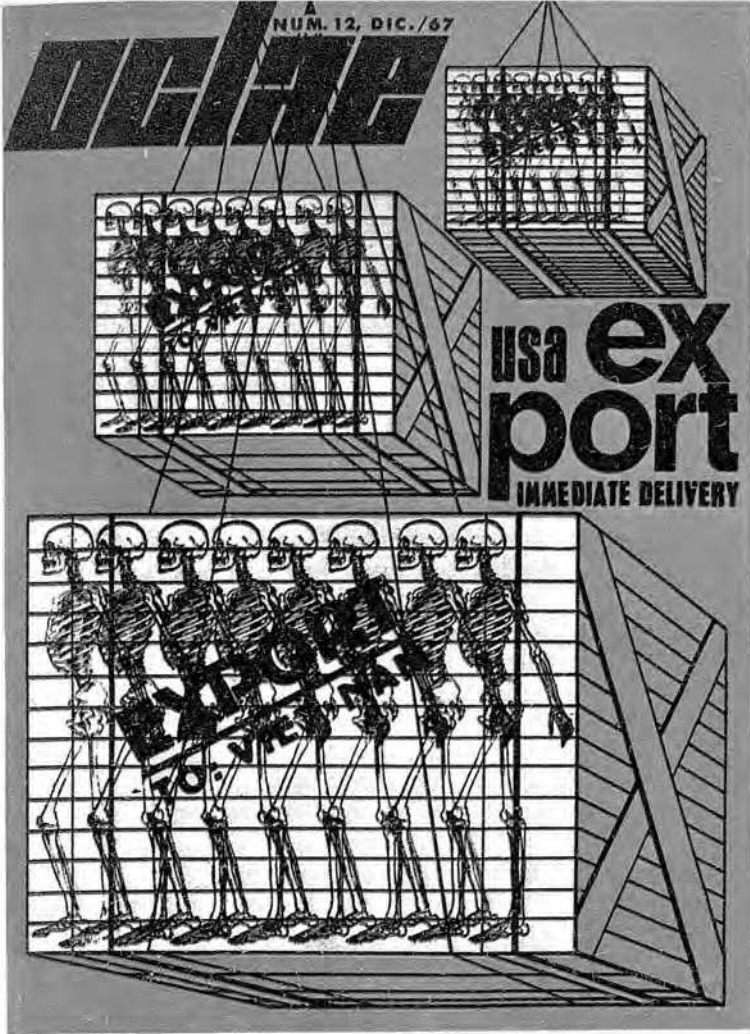
27 nisanda Paris Konferansı oturumları yeniden başladı. Nixon, 20 000 amerikan askerinin 1 temmuzdan önce çekildiğini bildirdi. Bu arada çeteciler Pnom Penh'e şiddet-

li saldırılarda bulundular. Bunun üzerine Nixon Güney'de bir komünist rejimin yerleşmesine izin verilmeyeceğini açıkladı. 4 mayısta A.B.D, Paris Konferansı oturumlarını belirsiz bir tarihe erteledi. Ertesi gün bir komünist komando birliği Pnom Penh'e girdi. 8 mayısta amerikan uçakları Hanoi yakınlarında beş eyaleti bombaladı. 9 ma-

yısta A.B.D, Hayfong limanını mayınladı. 18 aralıkta Kuzey Vietnam'a amerikan bombardımanları yeniden başladı.

15 ocak 1973'te Demokratik Vietnam Cumhuriyeti'ne hava saldırıları durduruldu.25 Ocakta Washington, Hanoi, Saygon ve Vietkong Dışişleri bakanları Paris'te silâh bırakması anlaşmasını imzaladılar.

*Amerikalıların
Kuzey Vietnam'ı bombalaması,
dünyada büyük tepkilere yol çatı
A.B.D'nin,
ihracatını bir cesetler yığını
olarak simgeleyen afiş).*

Bu anlaşmaya göre taraflar arasında ateş kesilecek, Güney Vietnam'da bulunan amerikan askerî personeli ve savaş gereçleri iki ay içerisinde bütünüyle geri çekilecek, savaş tutsakları serbest bırakılacak ve en önemlisi, yapılacak demokratik seçimler sonucunda Güney Vietnam halkı, kendi kaderini kendisi tayin edecekti.

Bu sırada Güney Vietnam'da Van Tiyö iktidarda bulunmaktadır ve Paris Barış Konferansı hükümlerinin uygulanması bu rejimin sonu anlamına gelmektedir. Doğallıkla Van Tiyö, bu hükümleri uygulamamak için elinden geleni ardına koymadı. Ateşkes hemen her gün ihlâl ediliyor, Güney Vietnam'da bulunan savaş tutsaklarının serbest bırakılması işi mütemadiyen savsaklanıyordu. Paris Barış Anlaşması hükümlerine uyulması yolunda Geçici Devrim Hükümeti'nin yaptığı çağrı ve uyarıların hepsi kulak arkası edildi. Bu yılın başında Uluslararası Demokratik Hukukçular Birliği'nin Paris'te düzenlediği bir konferans Tiyö yönetiminin, barış anlaşması hükümlerine uymadığını belgelerle kanıtlıyordu.

1975'in mart ayı sonunda Güney Vietnam Geçici Devrim Hükümeti bir bildiri yayımladı. Bu bildiride Paris Barış Anlaşması hükümlerinin Van Tiyö hükümeti tarafından kasden uygulanmadığı; Tayland, Güney Kore, Filipinler ve Milliyetçi Çin'den ve oradaki amerikan askerî üslerinden Güney Vietnam'a sürekli olarak askerî gereçler yollandığı açıklanıyor ve Paris Barış Anlaşması hükümlerinin uygulanabilmesi için Van Tiyö hükümetinin çekilmesi gerektiği belirtiliyordu. Bu arada A.B.D, Van Tiyö'den iyiden iyiye umudu kesmişti; ve A.B.D'nin askerî ve siyasal desteğinden yoksun kalan Tiyö hükümetine bağlı birlikler, Ulusal Kurtuluş Birlikleri karşısında gerilemeye başlamışlardı. Güney Vietnam şehirleri, birbiri ardınca Ulusal Kurtuluş Birliklerine teslim oluyorlardı. Nisan ayı sonlarında Ulusal Kurtuluş Birlikleri Güney Vietnam başkenti Saygon kapılarına dayanmışlardı bile...

Böylece, yoğun bir askerî ve siyasî etkinlik içinde geçen uzun yıllardan sonra Vietnam'da yeni bir aşamaya gelinmiş oluyordu.

1930	Çinhindi Komünist Partisi'nin kuruluşu. Yen Bai ayaklanması ve köylü ayaklanmaları.
1931	Fransızlara karşı ayaklanmalar ve gösteriler.
1930	Japonlar «müttefiklerin Çin'e malzeme göndermesini önlemek için» Vietnam'ın stratejik noktalarını işgal ettiler (eylül).
1941	Vietminh'in sahneye çıkışı.
1945	Japonya, fransız sömürge egemenliğine son verildiğini bildirdi, Vietnam'a Bao Dai yönetiminde bağımsızlık verdi (mart). Vietminh genel ayaklanma kararı aldı (13 ağustos). Ho Şi Minh'in önderliğinde, Demokratik Vietnam Cumhuriyeti ilân edildi (2 eylül).
1946	Ho Şi Minh ile Vietminh arasında savaş başladı (19 kasım).
1954	Djen Bien Fu zaferi (7 mayıs). Fransa, İngiltere, A.B.D, S.S.C.B, Vietnam, Kamboçya ve Laos'un katıldığı Cenevre Konferansı'nda, Vietnam'ın on yedinci paralelden ikiye bölünmesi kararlaştırıldı.
1959	Demokratik Vietnam Cumhuriyeti, Diem'in baskı rejimine karşı Güney Vietnam'da yürütülecek direnişe önderlik etmeye karar verdi (aralık).
1960	Güney'de Ulusal Kurtuluş Cephesi kuruldu (20 aralık).
1963	Buddhacıların siyasî ve dinî özgürlük için gösterileri (8 mayıs - 1 kasım). Diem'in öldürülmesi.
1965	Amerika'nın Vietnam'da bombardımanlara başlaması.
1968	Tet saldırısı (31 ocak - 24 şubat). Paris görüşmeleri. Amerikan hava saldırıları.
1969 - 1972	Paris görüşmeleri. Amerikan hava saldırıları.
1973	Silâh bırakışması anlaşmasının Paris'te imzalanması (23 ocak).

küba devrimi

Devrimin
onuncu yıldönümünü
kutlama amacıyla
Küba'da yayınlanan afiş.

“tarih beni haklı bulacaktır”

Bundan yirmi otuz yıl önce, Küba denince akla, Karapler denizinde, romu, zenci- yerli kırmızı müziği ve dansları, Havana barlarıyla turist cenneti bir ada gelirdi. Bir de şeker kamışı.

Oysa, Amerikan turist acentalarının gözalıcı afişlerinin gerisinde bambaşka bir Küba gerçeği yatmaktaydı. Bir kere, Havana barları demek, fuhuşu meslek edinmiş onbin kübalı kadın demekti. Bu onbin kadının sağladığı paranın belli bir yüzdesi Havana polis şefinin cebine inedi. Bu durum, o dönemdeki Küba'nın sosyal gerçeğini kavramamızda sadece bir ipucudur.

Unesco'nun 1950 istatistiklerinde Küba, kişi başına ortalama yıllık geliri 300-499 dolar olan ülkelere basamağında ver alıyordu. Oysa o dönemde her iki kübalıdan birinin yıllık geliri 150 doların altındaydı. Sosyal piramidin doruğunda ver alan şeker kamışı kralı Julio Lobo, yada rom kralı Emilio Bacardi ile yoksul halk arasındaki uçurum, gözden kaçacak gibi değildi. En büyük toprak ağalarından dokuz kişi en verimli toprakların % 32,6'sına, yani 620 bin hektara sahipti. Fidel Castro «Tarih Beni Haklı Bulacaktır» adlı ünlü savunmasında, köylülerin devrim öncesi durumunu şöyle anla-

tır: «Küba'daki küçük çiftçilerin yüzde seksenbeşi topraklarında kira ile oturmakta ve işledikleri topraklardan koğulmanın devamlı korkusu içerisinde yaşamaktadır. En verimli toprakların yarısından çoğu yabancılara ait bulunmaktadır. Ülkenin en geniş eyaleti olan Oriente'de, «United Fruit Company» ile «West Indian Company» adlı şirketlerin arazileri kuzey sahillerinden güneydeki sahillere kadar uzanmakta. Açlıktan kıvranan çocuklarına yiyecek sağlayabilmek için işleyecekleri tek bir dönüm toprağı bile olmayan iki yüz bin köylü ailesi var Küba'da... Buna karşılık öte yanda, güçlü ve zengin kişilerin sahibi bulunduğu 300 bin caballeria (4 026 000 hektar) genişliğindeki ekilebilir topraklar, işlenmeden bekletilmektedir.»

Küba'nın başlıca tarım ürünü olan şeker kamışının ekildiği büyük arazilerin (latifundia'lar) % 47,4'ü on üç amerikan şirketinin eline geçmişti. Yalnız Cuban Atlantic Sugar Co.'nun elinde 240 630 hektar arazi vardı. Öteki on iki şirket şunlardı: Cuban-American Sugar Co. 139 386 hektar; American Sugar Co. 137 790 hektar, United Fruit Co. (eski Amerika Dışişleri Bakanı Foster Dulles bu şirkete ait senetlerin büyük bir kısmını elinde toplamıştı) 111 189 hektar; West Indian Sugar Co. 101 608 hektar; Vertientes Camaguey Sugar Co. 103 259 hektar; Mannati Sugar Co. 75 803 hektar;

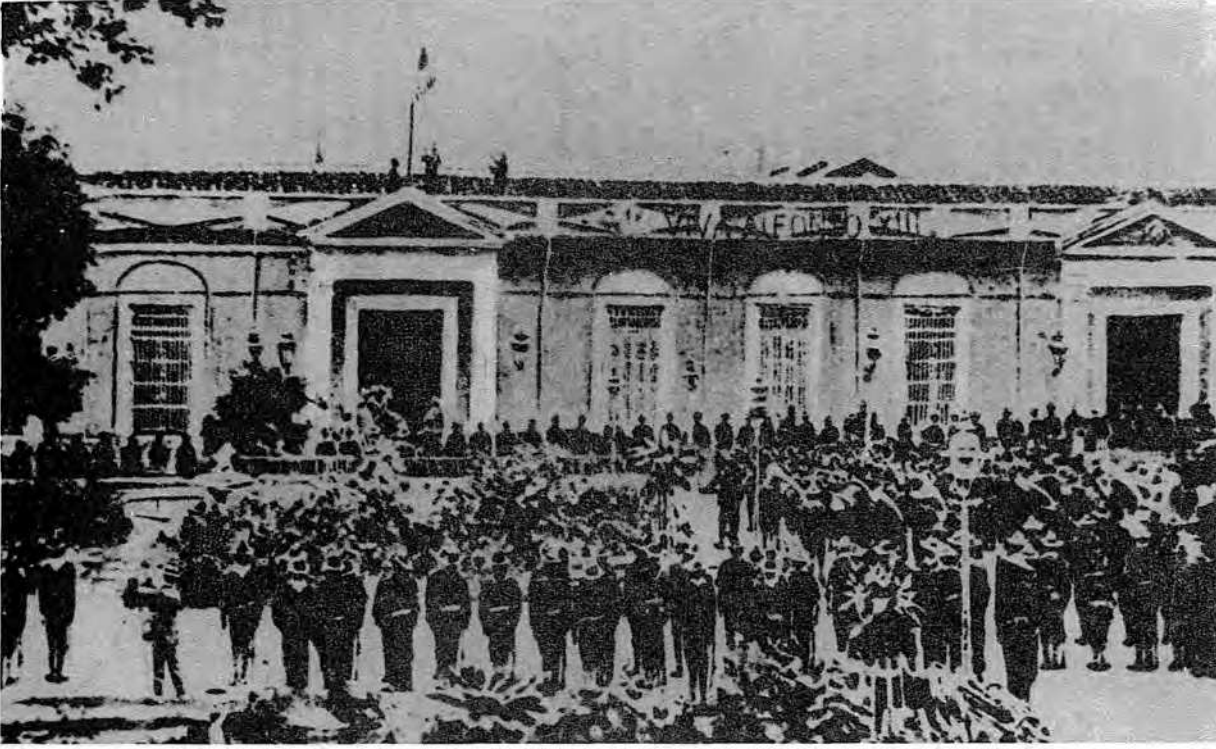
1

Küba, ekonominin her zaman tek ürüne şekerkamışına bağlı olduğu bir adaydı, (fotoğraf 1: bir şekerkamışı işçisi). José Marti'nin öncülüğünde (fotoğraf 6). (1892'de New York'ta kurulan devrimci küba partisinin başkanı) İspanyol sömürgecilerine karşı koyarak 1895'de elde edilen siyasal özgürlük tam olarak hiç bir zaman gerçekleşmedi. Aslında, adanın stratejik durumu ve Amerika'nın birtakım çıkarları yüzünden, amerikalı askerler Küba'da sık sık boy gösterdiler (fotoğraf 2: 1898-99 işgali sırasında, Küba belediye sarayına amerikan bayrağı çekilirken).

Francisco Sugar Co. 69 459 hektar; The Cuba Co. 66 248 hektar; Punta Alegre Sugar Co. 45 136 hektar; Central Soledad 11 622 hektar.

Ayrıca 1975'de Agrupacion Cotaoca üniversitesi tarafından yapılan bir ankete göre, tarımla geçinen on kübalıdan sadece ikisi et yiyebiliyordu.

Dahası var. Tarımda çalışan dört kübalıdan biri «tiempo muerto»nun (ölü zaman), yani şekerkamışı toplama mevsiminden sonra başlayan dönemsel işsizliğin kurbanıydı. Şekerkamışının biçilmesi bitince, «ne yapacağız?» sorusu herkesin kafasındaydı. Ölü zaman başlayınca, tarım emekçilerinin bazıları, toprakların bakımında yada tasfiyehanelerde iş bulabiliyorlardı. Fakat büyük bir kısmı köylerine gitmek zorundaydı. Şehirlerde iş bulma olasılığı binde birdi. Bazıları da, başka çiftliklerde, örneğin kahve toplama işinde çalışmaktaydı. Ancak pek azının, geçimlerini sağlamaya yetecek küçük bir toprağı işleme imkânları vardı. Tabii, bu toprak parçasının senyöre

2

Dikta yönetimleri birbirini kovaladı, ama ayaklanmaların da ardı arkası kesilmedi. 1925'te küba komünist partisini kuran ve Machado tarafından 1929'da öldürülen Julio Antonio Hella (fotoğraf 3); Batista'yı kınamak için 5 ağustos 1951'de intihar eden küba halk partisi başkanı Eduardo Chibas (fotoğraf 5); Batista tarafından öldürülen Guiteras ve Aponte (fotoğraf 4).

3

4

5

yada zengin çiftçiye ait olduğunu söylemek gereksiz. En talihlileri, kuytu bir yamaçta sahipsiz toprak bulanlardı. Bunlara *precaristas* yani «sahipsiz toprağı işleyenler» denirdi. Ama ellerine geçen para, doyurmak zorunda oldukları insan sayısına oranla pek azdı. Çaresizlikten ana yolların kenarlarına «*bohio*» (köy evleri) inşaatında çalışanlar bile vardı. Fidel Castro ünlü Savunma'sında bu konuda şöyle diyor: «Gerçekler bu

olunca, niçin bir milyonun üzerinde insanın mayıs ve aralık ayları arasında işsiz kaldığı ve niçin beş buçuk milyon nüfuslu Küba'da, her biri 40 milyonluk Fransa ve İtalya'dakinden daha kabarıklık bir işsizler ordusu bulunduğu apaçık ortaya çıkmaz mı?»

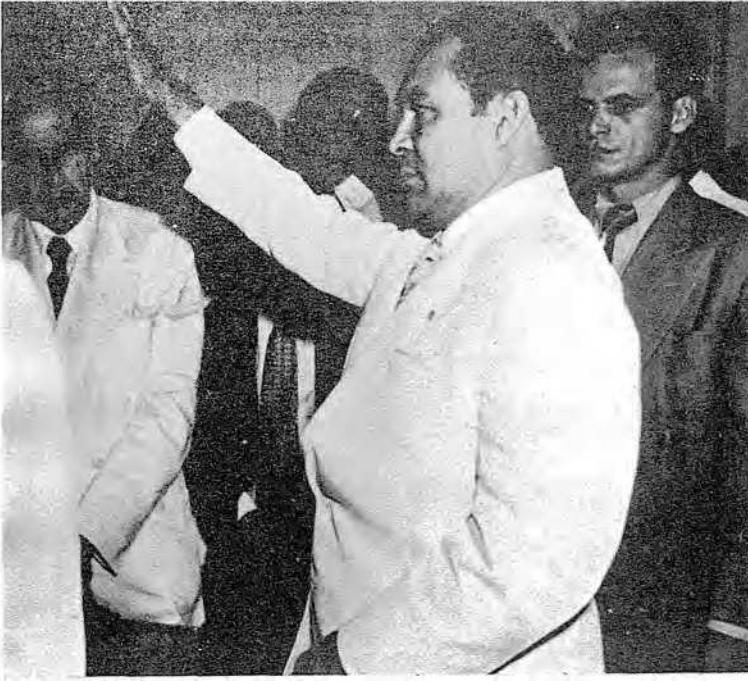
O dönemde her üç kübalıdan biri hiç okuma yazma bilmemektedir: «Köylerde okuma çağına gelmiş çocukların yalnızca yarısı okula gidebil-

mekte... Hem de yalınayak, yarıçıplak ve aç olarak! Çoğu zaman köy okullarında, öğretmenler okul gereçlerini kendi paraları ile karşılamaktalar.

Konut problemi aynı şekilde ciddi ve hatta daha da beter bir durum göstermektedir. Şu anda Küba'da, tam iki yüz bin kulübe ve tahta baraka bulunmaktadır; şehir ve köylerde, içlerinde en küçük bir sağlık tesisi bile bulunmayan baraka ve gecekondu-

6

Küba halkı üstünde en şiddetli baskı yönetimini, çavuştan generalliğe kadar yükselen ve A.B.D'nin desteğiyle Küba diktatörü olan Batista (fotoğraf 1) kurmuştu. Burjuva kökenli, önceleri liberal görüşlü Fidel Castro, 26 temmuz 1953'te Santiago'daki Moncada kışlasına bir baskın düzenleyerek Batista'ya başkaldırdı. Bu eylem başarısızlıkla sonuçlandı; Fidel'in bu eyleme katılan arkadaşlarının çoğu öldü (fotoğraf 2, 3); sağ kalanlar da Castro'yla birlikte tutuklandı (fotoğraf 6).

larda, âdeta birbirlerine yapışık yaşayan dört yüz bin aile bulunmakta; iki milyon iki yüz bin kişilik bir şehir nüfusu gelirlerinin beşte bir ile üçte biri arasındaki bir bölümünü, oturdukları konutlar için kira olarak ödemekteler; köylerde ve şehir dolaylarında yaşayan iki milyon sekiz yüz bin kişilik bir nüfus elektrikten yoksun bulunmakta.» (Fidel Castro, *Tarih Beni Haklı Bulacaktır* adlı savunmadan).

1959 yılında patlak veren Küba sosyalist devriminin sosyal ve maddî zemini işte buydu. Peki, bu zemine hangi tarihsel odaklardan geçilip gelinişti?

küba'nın tarihsel gelişimi

Kristof Kolomb'un Amerika'yı keşfinden hemen hemen yirmi yıl sonra, 1511 yı-

lında, Küba ispanyolların işgaline uğradı. Daha önce adada *guanajátuley*, *siboney*, ve *taino* adını alan yerliler oturmaktaydı. Sayıları hakkında kesin bilgimiz yok. Tarihçilerin kimi bir milyon diyor, kimi altmış bin! Yalnız şunu biliyoruz: ispanyolların istilasından yarım yüzyıl sonra sağ kalan yerlilerin sayısı beş bini aşmıyordu.

İstilâcılar kitle halinde vok ettikleri yerlilerin yerini dolduracak el emeğine ihtivaç duydular; bunu da köle ticareti yoluyla Afrika'dan getirttikleri zencilerle sağlamaya çalıştılar. Hristiyanlaştırma siyasetine karşı duran, bunun için de ya öldürülen, yada adayı terkeden yerlilerin yerini bu zenci köleler aldı.

1560 yılından sonra Havana, Amerika'dan dönen ispanyol gemilerinin uğrak yeri haline geldi. Bu yüzden şehir kısa zamanda gelişti. XVII. yüzyılda da Amerika kıtasındaki gemi yapım tezgâhları

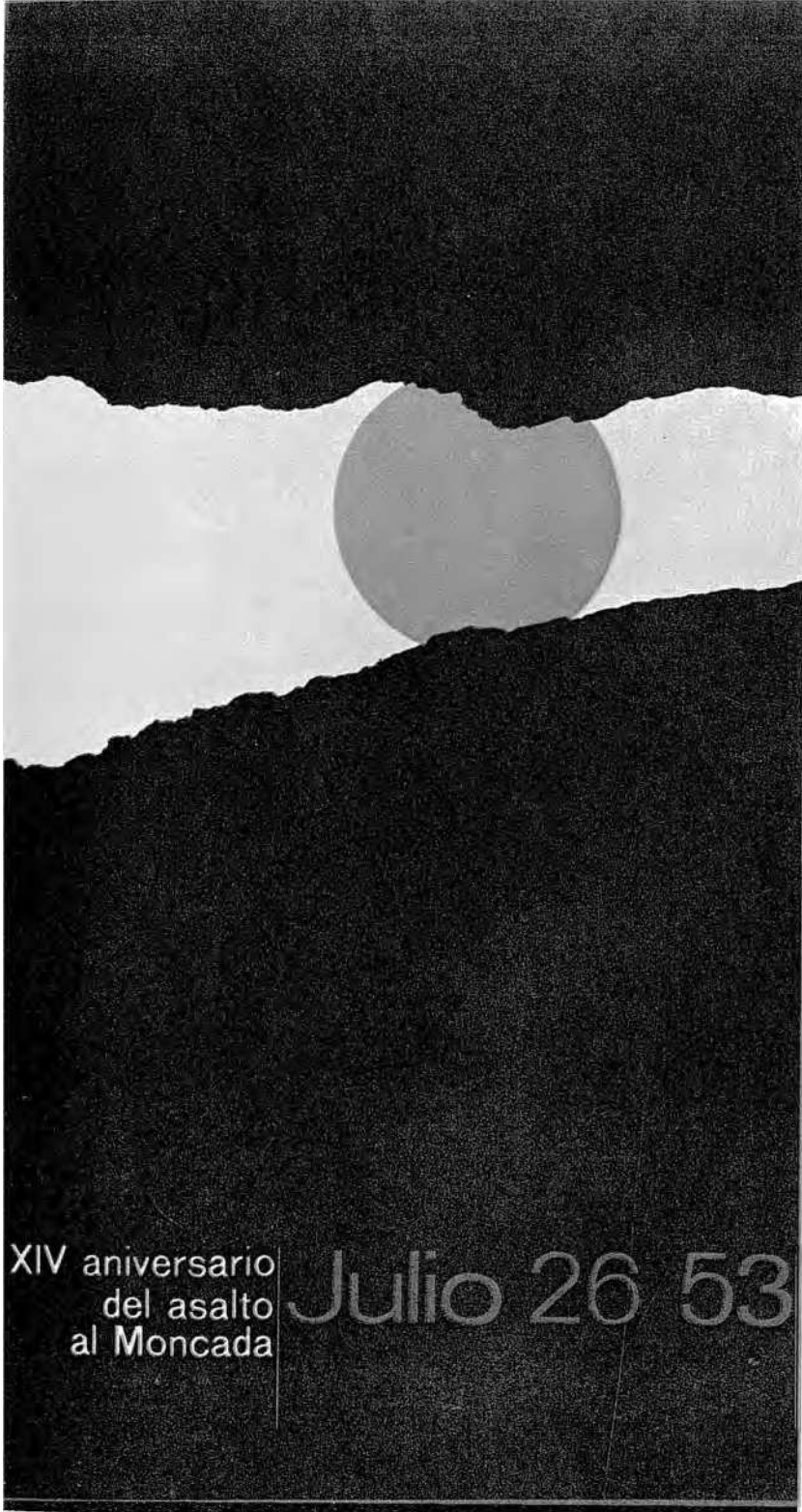
nın ikinci merkezi oldu. Küba'daki el emeğinin önemli bir kısmını kendine çeken Havana, adada çıkarılan şeker, derileri ve tütünü ihraç etmeğe başladı. Bu ihracat, kısa zamanda, büyük tüccarları ve idare adamlarını bu şehre doğru çekti. 1570 ile 1590 yılında şeker ihracatının hızla artması, Havana yakınlarındaki arazide şeker kamışı öğütme değirmenlerinin kurulmasına, bu da 1595 yılında adaya yeniden çok sayıda, zenci köle getirilmesine yol açtı. Öte yandan, XVII. yüzyılda Avrupa'da tütün içme alışkanlığının yayılması Küba'yı bu ürünün en ünlü merkezlerinden biri durumuna getirdi. Yaprak tütün adanın her yerinde ekiliyor, Havana dolaylarında da işleniyordu. İspanya'nın tütününü kendi tekeline almak, alış fiyatını kendi tespit etmek istemesi üzerine, köylüler 1717 ve 1723 yılları arasında üç kez ayaklandılar. Sömürge ile

anavatan arasındaki ilk ciddi anlaşmazlık böyle başladı.

18.yüzyılda gelişme ve buhran

XVIII. yüzyılda ticarî sermaye birikimi Küba'da da etkisini gösterdi. 1763 ve 1774 yılları arasında Havana'nın ihracatı iki misli arttı. 1778 yılında Küba'ya bütün İspanya limanları, 1779 ve 1783 yıllarında da Amerika limanları arasında serbest ticaret yapma hakkı tanındı. Bunun üzerine, Havana'nın 1763 te 612 000 pezos olan ihracatı, 1790'da 11 000 000 pezos'a yükseldi. Bu büyük kazançlar adanın üretiminde yeniden büyük gelişmeler sağladı. Şeker kamışı değirmenlerinin sayısı 1763 ve 1780 yılları arasında iki misli arttı. Bazı fransızların adaya gelip yer-

Moncada kışlası (fotoğraf 5), yıllarca Batista otoritesinin simgesi olarak kalacaktır. Oysa gerçekte, genç Küba devrimi bu olayla ilk simgesini bulmuştur: Moncada kışlası eylemi, devrimin başlangıcı olacaktır (fotoğraf 4: Moncada kışlasına yapılan baskının XIV. yıldönümünde Küba'da yayınlanan afiş).

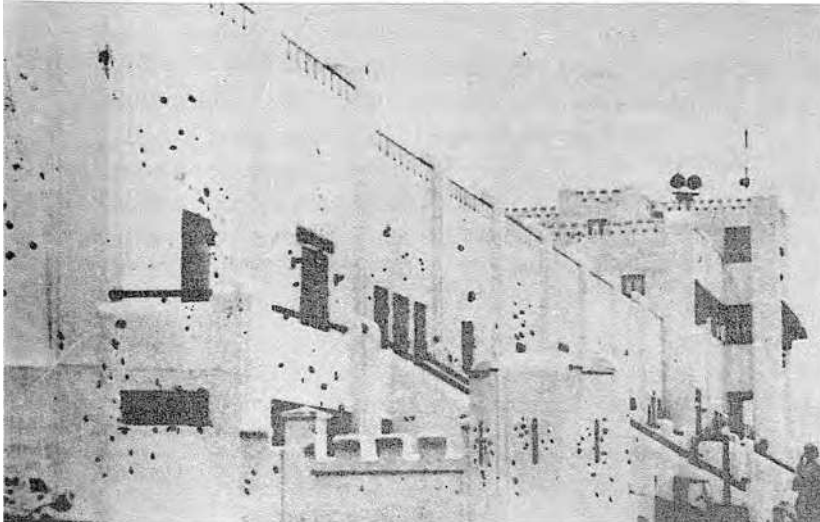
leşmeleriyle kahve plantasyonları kuruldu. Nüfus 1775'te 272 000, 1791'de 362 000 iken 1815'te 550 00'e çıktı, yani kırk yıl içinde aşağı yukarı iki misli arttı.

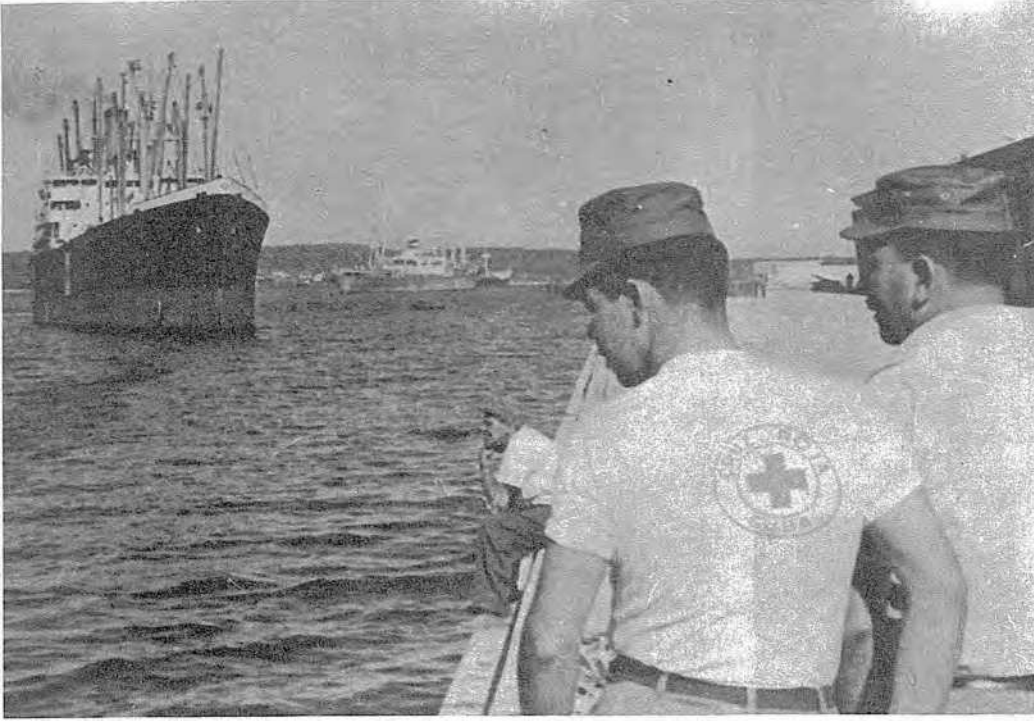
Nüfustaki asıl artış zenciler arasında oldu. Beyaz nüfusun % 75 arttığı yerlerde zenci halk, aşağı yukarı üç misli arttı. Bu da işsizliğe yol açtı; köle emeğinin değeri düştü; kazanç ve servetler belli ellerde yoğunlaştı. Ekonomik bir sarsıntı dönemi başladı. 1791 - 1812 yılları arasında başgösteren buhranlar sırasında küçük ve orta arazi sahipleri iflâs edip sefaletle düştüler.

Bu ekonomik buhran dönemi içinde, 1795 yılında Nicolas Morales'in, 1812 yılında ise Jose Antonio Aponte'nin elebaşılığında iki zenci ayaklanması patlak verdi. Şehirli özgür zenciler tarafından başlatılan, ama en çok şekerka-

arasında yankısını bulan bu hareketler kanlı bir biçimde bastırıldı. Elebaşılar asıldı.

Bu sırada İspanya, eski rejimi ortadan kaldırıp, «1812 liberal anayasası»nı kabul etmişti. Cadiz meclislerine Küba'nın iki milletvekili göndermesi İspanya hükümetince uygun görüldü. Bu arada Küba'nın bazı istekleri, özellikle serbest zenci ticareti teklifi kabul edildi. Amerika sömürgeleri kurtuluş hareketlerine başarı ile devam ettikleri yıllarda, Küba, oldukça aydın valilerin yönetiminde tarım ve ticaret alanlarında yeni bir bolluğa ulaştı. 1818 yılında İspanya kralı adaya ticaret serbestliğini tanımıştı. Bu sebeple, Küba'nın melez aristokrasisi İspanya'ya büsbütün bağlandı. Böylelikle, servetin az elde toplanması, bu servetin zenci ticaretine ve zencilerin yumuşak başlılığına dayanması, Küba'nın millî kurtuluş hareketini geciktirdi.

Amerikan kumpanyalarından birinin tahsis ettiği «African Pilot» adlı gemi 23 aralık 1962'de Havana limanına ilâç ve çocuklar için yiyecek getirmişti.

FULGENCIO BATISTA

Fulgencio Batista, 1901 yılında, tarım işçisi bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. Gençliğinde şeker kamışı çiftliklerinde çalıştı. Daha sonra devlet demiryollarında makinist oldu; bir ticarethanede kâtiplik yapmak üzere bu işinden ayrıldı. Sonunda orduya girdi. Diktatör Gerardo Machado'ya karşı yapılan ayaklanma sırasında başçavuş rütbesindeydi; genelkurmayda stenograf olarak çalışıyordu.

Machado'nun düşmesinden sonraki kargaşalıklar dönemi, Batista'ya hızla yükselme zemini sağladı. Machado'nun devrilmesinden sonra kurulan geçici hükümetin başkanı Dr. Grau San Martin de bir yarı - darbe hareketi sonucu görevinden çekildi. Üst rütbeli subayların yerine assubayları getiren bu yarı - darbe hareketinin başlıca örgütleyicisi Batista'ydı. Hareketten sonra dinamik başçavuşun rütbesi albaylığa yükseltildi. Batista arka planda kalmakla birlikte, Küba'nın «kudretli adamı» oldu. Süs cumhurbaşkanları birbirinin yerini aladursun, Batista kısa zamanda genelkurmay başkanlığına, sonra da başkomutanlığa yükseldi; assubaylar ayaklanmasıyla disiplini bozulan orduya yeniden çeki düzen verdi. Asker ve subaylara sosyal ve ekonomik çıkarlar sağlamaya çalıştı.

Bu sırada Meksika'da başkan Lazero Cardenas Amerika ve İngiltere'yi umursamadan Standart Oil ve Royal Dutch Shell kumpanyalarının malı olan Meksika petrollerini millileştirip Latin Amerika halkının sevgisini kazandı. Değişen koşullara uymasını bilen, esnek zekâlı Batista bunun üzerine ülkesindeki solcularla işbirliği yapmanın yollarını aradı. 1939 yılında özgür seçimlerle yeni kurucu meclis oluşturuldu. Meclis, halkçı bir anayasa kabul etti. Fulgencio Batista, 1940 seçimlerinde bütün solcu ve ilerici unsurların desteğiyle Küba cumhurbaşkanlığına getirildi.

Batista İkinci Dünya Savaşı sırasında nazi Almanyası ile faşist İtalya'ya savaş ilan etmekten de geri kalmadı. Böylece yalnız Washington'un değil Sovyetler Birliği'nin de desteğini kazandı. Sendikaların aşırı solcuların eline geçmesine göz yumdu; kabinesine komünist bakanlar aldı. 1944'de başkanlık dönemi bittiğinde Batista, gene arka plana çekilerek kendi kuklası olan bir başkanı seçtirmek amacındaydı. Ama evdeki hesap çarşıya uymadı. Küba ulusu muhaliflerin adayı Dr. Grau San Martin'i başkan seçti.

Batista dört yıllık bir bekleme süresinden sonra 1948 yılında, yeniden senatör oldu. İktidar, siyasal zaaf içindeydi. Yolsuzluk iddiaları alıp yürümüşü. Batista artan hoşnutsuzluklardan yararlanarak, 1952 yılında gerçekleştirdiği hükümet darbesiyle iktidarı yeniden ele geçirdi. Darbeden sonra 1940 anayasasını kaldırdı, meclisi dağıttı, kişi özgürlüklerini kısıtladı, mahalli işçi örgütlerini kapattı, bazı gazeteleri yasakladı. Çeşitli kesimlerden gelen tepkiler karşısında sert tedbirler aldı. Orduya ve polis örgütüne geniş yetkiler verdi. Küba'daki rejim artık, sırtını Amerika Birleşik Devletleri'ne dayamış bir polis rejimiydi...

Bu dönem, Küba devriminin, Fidel Castro önderliğinde başarıya ulaşacağı 1959 yılına kadar sürdü. Batista'nın adı her türlü ihtikâr işine, beyaz zehir ve kadın ticaretine, kumarhane işletme işlerine karıştı. Batista'nın 6 yıl gibi kısa bir süre içinde birkaç yüz milyon dolarlık bir servet yaptığı söylenir. İçteki ihtikârlara göz yumdu. Komisyon karşılığında birçok amerikan şirketine büyük imtiyazlar verdi.

Fulgencio Batista 1958 yılının sonlarında, gitgide güçlenen devrimci eylem karşısında tutunamayacağını anladı. Devrimin kesin zaferinden beş gün önce, yani 1958'i 1959'a bağlayan yılbaşı gecesi Amerika'ya kaçtı.

(fotoğraf 1: Melba Hernandez ve Haydée Santamaria: Fidel'in, Moncada Kışlası eylemine katılan 2 arkadaşı). Fidel'le arkadaşlarının yargılanma ve hüküm giymeleri (fotoğraf 2: Fidel Çamlar Adası cezaevinde). Bu eylemci grup, Kübalıların dikkatini üstüne çeker. Halkın düzenlediği gösteriler ve grevlerle Moncado eylemine katılanlar, özgürlüğe kavuşurlar (fotoğraf 3: Fidel ve arkadaşlarının cezaevinden çıkışları).

kurtuluş savaşları öncesi

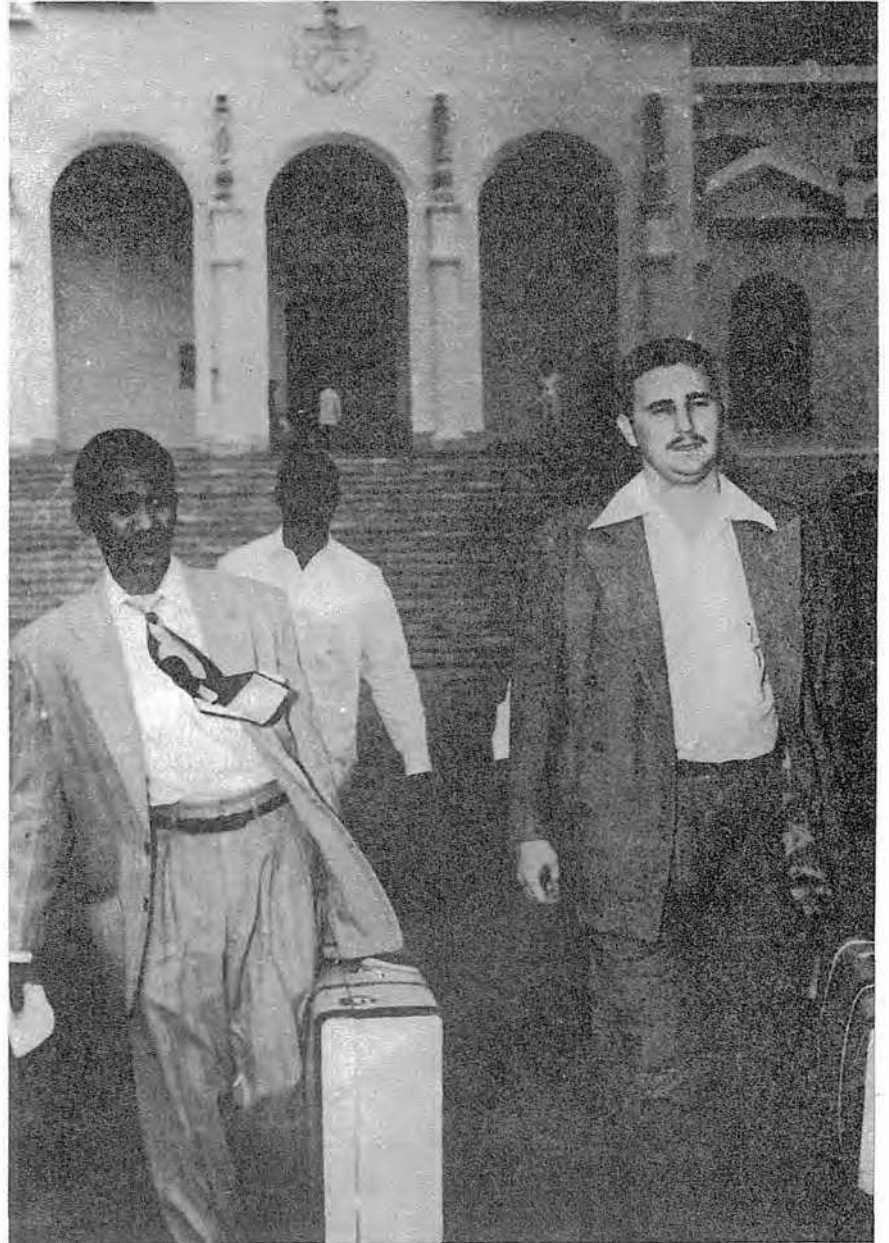
Küba egemen sınıfları hem sömürgecilikten çıkmak istiyor, hem de dış destek olmazsa köleliğe dayanan iç egemenliklerini sürdüremekten korkuyorlardı. Nitekim 1836 yılında İspanya'da kabul edilen Anayasa köleliği kaldırdığı halde, bu ilke gene İspanya'nın desteğiyle Küba'da uygulanmaya konulmamıştı. Bunun sonucu olarak Küba 1843 yılında ordu tarafından acımasızca bastırılan büyük köle ayaklanmalarına tanık oldu. İspanyol makamları büyük tedhiş ve işkence hareketlerine girişti. Köle ayaklanmasına karşı olmayan aydınlar yargılandı. Şair Plácido kurşuna dizildi. Asılan kölelerin ise haddi hesabı yoktu. Köle ayaklanmaları 1844-1845 yıllarında da sürdü.

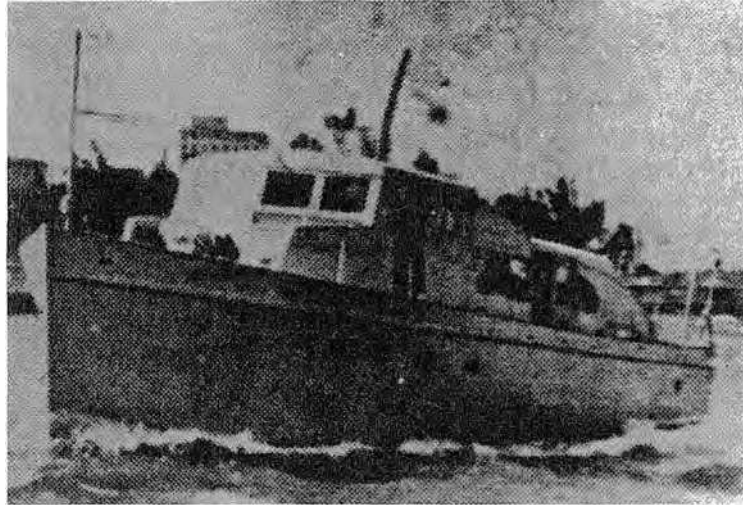
Küba egemen sınıfları için, hem İspanya'dan kurtulma, hem de içteki düzenini sürdürme yolunda bir başka seçenek de Amerika Birleşik Devletleri ile birleşmektir. Amerikan kapitalistlerinin büyük kazançlarına, güçlü federal baskı sistemine katılmak, kübalı bir kısım burju-

vaların, bağımsızlık idealinden her zaman üstün tuttukları bir umuttu.

1850 ile 1857 yılları arasında birçok gizli birleşme faaliyetine girişildi. İspanya bu hareketlere karşı son derece sert davrandı. Amerika da bunları açıktan açığa destekleme cesaretini gösterememekteydi.

1859 - 1865 yılları arasında Küba'ya atanan ispanyol valiler, adadaki egemen sınıflarla anavatan arasında işbirliğinin yeniden kurulması için çaba gösterdiler. Bu çaba, olumlu sonuçlar sağladı. Küba'nın sosyal, ekonomik ve siyasal sorunlarını inceleyip, İspanya'ya önerilerde bulunmak üzere bir «reformcu» kurul meydana getirildi. 1865'ten 1868'e kadar çalışan kurul sonunda önerilerini hazırladı: yürürlükteki vergilerin kaldırılıp, % 6'lık tek bir gelir vergisine indirgenmesi; Küba'nın hem İspanya parlamentosunda, hem de adadaki mahallî meclislerde temsil edilmesi ve köleliğin kaldırılması. 1827-1868 yılları arasındaki makineleşmeyle, ücretli emek, köle emeğinden daha verimli hâle gelmişti. İspanya önerileri reddetti.

Meksika'ya sığınan Fidel, Küba'ya bir çıkarma yapmak üzere adamlarını toplar (fotoğraf 2: Fidel, Granma çıkarmasını planladığı sıralarda. İlk sıradakilerden soldan ikinci «Che» Guevara'dır). 25 kasım 1956'da seksen kadar adam bir yatla Meksika'dan ayrılır. Granma yatı (fotoğraf 3) onları 2 aralık günü Küba'ya ulaştırır 1959 yılında bir uçak kazasında ölecek olan Camillo Cienfuegos (fotoğraf 1)

Hayâl kırıklığı ve öfke, otuz yıl sürecek olan sömürgecilikten kurtulma savaşını başlattı.

İlk savaş aralıksız olarak on yıl (1868-1878) sürdü. Savaş, köleliğin kaldırılması ve Hür Küba Hükümeti'nin kurulmasıyla başladı. Demokratik bir anayasa kabul edildi. Buna karşılık, ispanyolların gönüllü yazıldığı karşı devrimci bir ordu kurulmuştu. Mevcudu kısa zamanda 30 bini aşan bu ordu, yalnız kurtuluşçu askerlere değil, halka karşı da giriştiği zorbaca girişimlerle savaşın sonucunu belirledi. Küba hiçbir devlet-

ten, hatta Amerika'dan bile yardım görmemişti. Bu da «birleşme» taraftarlarına tek çıkar yolun, kurtuluş savaşı olduğuna inandırdı.

Kurtuluş savaşlarının sonuncusunu 1895 yılında José Martí başlattı. Eylemini belli bir kuram ve siyasal örgütlerle (Küba Devrimci Partisi) bütünleyen Martí, daha sonraları da Küba'nın ilk büyük devrimcisi sayıldı. Üç yıl iki tarafın da güçlerini büyük çapta tüketen bu savaşta, ne ispanyollar, ne de kurtuluş mücadelesi veren kübalılar kesin bir zafer kazandı; savaşın asıl galibi A.B.D'ydi...

A.B.D tarih sahnesinde

A.B.D'nin Küba üzerinde ekonomik egemenliği 1880 lerde belirmeğe başlar.

Savaş yıllarında birçok şeker kamışı değirmenleri harap olmuştu. Bunlar yeniden yapılmadı. Dünya piyasalarında şeker fiyatlarının düşmesi üretimin makineleştirilmesini, merkezileştirilmesini gerektiriyordu. Onun için, değirmenlerin yerine fabrika kurulması kaçınılmaz duruma geldi. Toprak sahiplerinin çoğu bu değişikliği yapı-

madılar. Bir kısmı sadece tarımcı olarak kaldı, fabrikalara bağlandı; bir kısmı da her şeyini sattı. 1883 yılında ilk amerikan kumpanyası, borçlu olan bir kübalının büyük şeker kamışı işletmesini satın aldı. 1895 yılında ise, Amerika'nın adada şeker ve maden işine yatırdığı sermaye, 50 milyon doları bulmuştu. Küba'nın, İspanya'nın da onayıyla Amerika ile yaptığı anlaşma şeker üretimini, dört yılda iki misline çıkardı. Ama Küba, şekerinin % 90'ını, bütün ihracatının ise % 87'sini Amerika'ya yapıyordu. Ekonomik bağımlılık kesin bir

Gerilla harekâtı başlangıçta epey güç ve zor olur, ilk çatışmalarda çok kayıp verilir. Camillo Cienfuegos (fotoğraf 1). gibi usta gerillacılar da, yavaş yavaş kendilerine göstermeye başlamışlardır artık. Bu çarpışmalarda ayrıca, aralarında kadınların da bulunduğu (özellikle fotoğraf 2'de Fidel ve Camillo ile görülen Celia Sánchez) başka isimler de sivrilir.

2

duruma gelmişti. Küba'nın Amerika'ya bağlı bir tek ürün ülkesi olması, işte bu tarihlere raslar.

Amerika, Küba kurtuluş savaşlarını dıştan seyretti. 1896'dan sonra da kurtuluş mücadelesine karşı cephe aldı. Amacı, gücü tükenmiş, bir sömürge imparatorluğu olarak son günlerini yaşamakta olan İspanya'dan Küba'yı satın almaktı. O zamanki başkan Mc Kinley, pek de resmî olmayan bir yoldan İspanya kraliçe naibine Küba için 300 milyon dolar teklif etti. Teklif reddedildi. Bunun üzerine Amerika ağız değiştirerek 19 nisan 1898'de Küba'ya bağımsızlık verilmesini istedi; İspanya bu isteğe tanınan süre içinde cevap verince 22 nisanı savaş ilân etti. Karaipler'deki iki filosunu kaybeden İspanya Küba'yı A.B.D.'ne terketti. Amerikan valisi adavı 1 ocak 1899'da devraldı. Artık Küba devrimcileri Amerika ile karşı karşıya bulunuyordu.

1902 yılına kadar süren işgal Küba'nın ekonomik sömürge niteliğini daha da belirginleştirmiştir.

Dört yıl süren işgalden sonra, Amerikan Tabacco Company, Küba'dan ihraç edilen tütünün % 90'ını kontrol ediyordu. Şekere gelince, savaş yüzünden 1 milyon tondan 300 bin tona düşen ürün, 1902 yılında tekrar 800 bin tona yükseldi. Ama, birçok kübalı topraklarını ve şeker işletmelerini satmak zorunda kalmıştı. 1903 yılında, Küba topraklarının daha doğrusu işlenen toprakların % 7 - 10'u amerikalıların eline geçmiş durumdaydı. United Fruit Co., 70 000 hektar arazi sahibi olmuş, adanın kuzey do-

*Zaferden sonra
«Barbudos»lar geçit töreninde
(fotoğraf 1); Tutukluların
başında nöbet tutan
bir savaşçı (fotoğraf 2).*

ğusunda Mc Cann Sugar Refinery ve Gramerey Sugar Refinery adlı büyük tasfiyehaneleri kurmuştu.

A.B.D, kendi taraftarlarını iktidara getirdikten sonra işgale son verdi. Birinci Dünya Savaşı'na kadar, Amerika yanlısı iktidarlara karşı her hareket, adanın yeniden işgaline sebep oldu.

Bu süre içinde, Amerika Birleşik Devletleri Küba ile olan ekonomik ilişkilerini daha da sıklaştırdı. 17 kasım 1914 tarihli bir yasayla, dolar'ın Küba'da pezos gibi piyasada serbestçe tedavül etmesi kabul edildi. Böylelikle Küba parası pezos, amerikan dolarının, istenildiği gibi düşürülebilen bir sömürge parası durumuna gelmiş oluyordu.

diktatörlüklerden devrim ortamına

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra amerikan ekonomik sömürgeciliğinin Küba'daki siyasal iktidar biçimi, diktatörlükler oldu. Machado'nun kanlı diktatörlüğüne 1933'te son verildi. Bunu Batista'nın diktatörlüğü izledi. İkinci Dünya Savaşı ve Amerika'da Roosevelt'in başkanlık yaptığı dönemde, sahte bir liberalizmi benimseyen Batista, 1952'den sonra Küba'ya, Amerika yanlısı son kanlı diktatörlük dönemini yaşattı.

Küba 19. yüzyıl sonlarından beri Amerika'ya bağımlı bir tek ürün ülkesi haline gelmişti. Elde ettiği şekeri Amerika'ya satıyor, cadillac arabadan tutun da, konserveye kadar, bütün işlenmiş tüketim

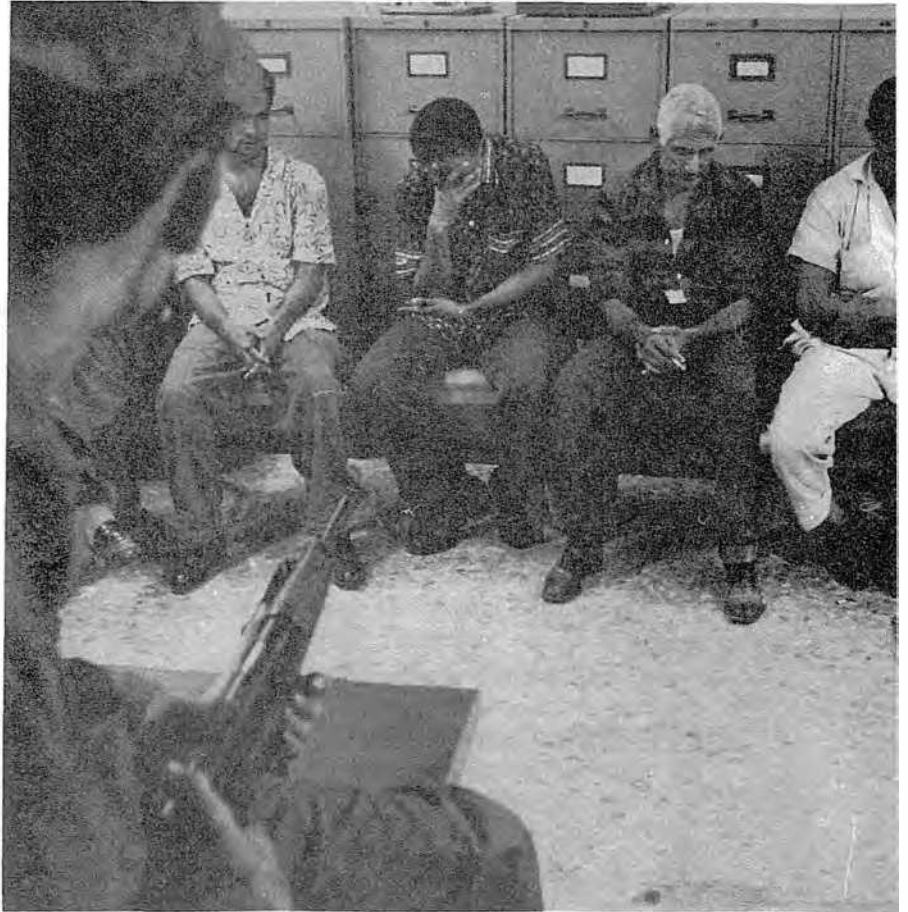
maddelerini bu ülkeden alıyordu. Küba, dış ticaret dengesinin temelini Amerika'yla olan ticareti üzerine oturtmak zorundaydı. Bu durum elli yıl kadar sürdü. Ama 1950'lerde bu denge şiddetli bir sarsıntı dönemine girdi. Çünkü Kuzey Amerika pazarı, kendi mahallî üretimi olan şeker pancarından elde edilen şekeri tercih etmeye başladı. Bu yüzden, Küba'dan yapılan şeker ithali düşürüldü; Küba hükümeti de şeker üretimini azaltmak zorunda kaldı. Bu, ithal mallarının da aynı oranda düşmesi demekti. Oysa nüfus sürekli artış gösteriyor, tüketim maddelerine duyulan ihtiyaç da yıldan yıla artıyordu.

Ülkedeki siyasal bunalım gitgide yoğunlaşıyordu; giderek çoğalan huzursuzluğu artık, son yıllarda denenen sivil koalisyon hükümetleriyle gidermek olanağı da kalmamıştı. Bunun yerine yirmi yıldan beri adanın 'kudretli adam'ı sayılan ve dört yıl Havana'da A.B.D elçiliği yapmış Arthur Gardner'in «*ondan iyi dostumuz yoktur*» dediği Fulgencio Batista'yı başa geçirmenin zamanı çoktan gelmişti. Gerçekten de, 1950 yıllarının siyasal ortamı için biçilmiş kaftandı Fulgencio Batista! 1952 yılında, gerçekleştirdiği hükümet darbesi ilk anda hiç bir engelle karşılaşmadı. Diktatörlüğünün amacı kübalıları boyun eğmeye zorlamak, şeker buhranının zararlı sonuçlarını kendi yurttaşlarına ödetmek ve Küba'yı, soğuk savaşta Amerika'nın uysal bir kölesi durumuna getirmekti.

Ama bütün kübalılar boyun eğmediler. Tersine, Batista'nın koyu diktatörlüğüne, özgürlükleri ve canları paha-

2

*Cochinos (Domuzlar)
kõrfezinde yakalanan
tutsaklar (fotoğraf 1);
Camillo Cienfuegos
(fotoğraf 2).*

1

DOMUZLAR KÕRFEZİ ÇIKARMASI / I

International Rescue Committee'nin ('Uluslararası Kurtarma Örgütü') tahminine göre, Küba devriminden sonraki iki yıl içinde Amerika'ya, Batista başta olmak üzere, eski politikacılardan, devlet memurlarından, güvenlik kuvvetleri unsurlarından, toprak ağalarından, sanayicilerden, burjuvazi ve orta sınıfa mensup kişilerden oluşan kırk binden fazla kübalı sığınmıştı. Bunların otuz bini Miami'de yaşıyordu. C.I.A ('Amerikan Merkezî Haberalma Örgütü'), işte bu mültecileri kullanarak Küba'daki sosyalist devrime karşı bir komplo hareketini örgütlemek istedi.

Daha 1959 yılı sonunda Washington'daki National Security Council ('Ulusal Güvenlik Kurulu'), C.I.A genel müdürü Allen Dulles'i Küba devrimine karşı girişilecek yıkıcı eylemin planlanmasıyla resmen görevlendirdi. Bu amaçla kübalı mülteciler askerî eğitime tâbi tutuldu. Küba'nın güneydoğu sahillerinde, Guantanamo yöresindeki filo üssü de bu çalışmalar için görevli kılındı. C.I.A yöneticisi Allen Dulles'in Fidel Castro ve devrim yönetimini devirmek amacıyla bir 'paralı askerler' birliği kurma tasarısını, A.B.D başkanı Eisenhower, 17 mart 1960'ta resmen onayladı.

Diktatör Ydigoras'ın yönetimindeki Guatemala'yla yapılan ve 1960 mayısında tamamlanan görüşmeler sonunda, bu ülke amerikan gizli servisi C.I.A'ya Guatemala'nın Retalhuleu bölgesinde geniş bir arazi ayırdı. Bu araziye, bir eğitim kampı ve çıkartma ordusu için bir hava alanı inşa edildi. US Air Force ('Amerikan Hava Kuvvetleri') burayı silâh, cephane ve malzeme deposu durumuna getirdi.

1960 sonlarında C.I.A, Küba'ya karşı hazırlıklarını iyice geliştirmiş, Guatemala'da Retalhuleu'nün dışın-da ayrıca altı üs ve bir hava alanı; Nicaragua'da bir üs ve bir hava alanı; Florida ve Louisiana'da da birer eğitim kampı kurmuştu. Panama kanal bölgesindeki Amerikan For Gulick ve Fuerto Rico önündeki Vieques üsleri, sabotaj uzmanları ve balıkadamların eğitimi için kullanılmaktaydı.

Başkanlıktan ayrılmasından az önce, 4 ocak 1961 de Eisenhower Küba'yla olan diplomatik ilişkileri kesti.

1961 yılı başlarında kübalı mülteciler arasında görüş ayrılığı çıktı. Kamplardaki mültecilerden bir kısmı Fidel Castro'ya olduğu kadar, Batista'ya da karşıydı. Oysa bir yandan Küba'daki toprak devrimiyle uçsuz bucaksız arazilerinden yoksun kalan ve bu komplonun hazırlanmasında ön planda etkinlikleri bulunan büyük amerikan şeker şirketlerinin, öte yandan da C.I.A'nın amacı, Küba'da Batistacı rejimi yeniden iş başına getirmektir. C.I.A, derhal harekete geçerek, Batista'ya karşı gönüllüler grupunu temizledi. Bunlar tutuklanarak aylarca cezaevlerinde kaldılar. Çıkarmadan bir hafta önce de C.I.A'nın güvenilir bulmadığı yüz kübalı, Florida'da ıssız bir çiftliğe kapatıldı.

Kennedy'nin göreve başlaması, çıkartma planının uygulamaya geçilmesini geciktirdi. Sonunda 4 nisan 1961'de gizli servis yeni yönetimin bu konuda karar vermesini sağlayabildi. Ulusal Güvenlik Kurulu, Kennedy'nin başkanlığında toplandı. Toplantıda C.I.A şefi Allen Dulles, dışişleri bakanı Dean Rusk, savunma bakanı Robert Mc Namara, öteki bazı bakanlar, müste-

devamı s.112'de

sına karşı koyanların sayısı gittikçe arttı. Küba, devrim ortamına geldi.

devrim sürecinin ilk halkası

Küba'da devrim sürecinin ilk halkası 26 temmuz 1953'te Oriente bölgesinin başkenti olan Santiago şehrinin Moncada kışlasına yapılan saldırıdır.

Baskını ve asileri yöneten, Fidel Castro'ydu. Tasarlanan plana göre, ilk önce kışlada saklı olan silâhlar ele geçirilecek, hemen halka dağıtılıp savaşa başlanacaktı. Aynı günün erken saatlerinde sözde bir tavuk yetiştirme çiftliğinde toplanmış olan kızıl erkekli 170 genç, Fidel'in söylevini dinlediler: «Arkadaşlar» diyordu Castro, «birkaç saa-

te kadar ya yenecek, yada yenileceksiniz. Ama ne olursa olsun, —aklımızdan çıkarmayın bu dediğimi— mücadelemiz sonunda, başarıya ulaşacaktır.»

Moncada kışlasına yapılan baskın başarıya ulaşamadı ama, bu baskın devrimin ilk kıvılcımı oldu. 26 temmuz sabahı, tutulacak yol kesin bir şekilde belli olmuştu: silâhlı mücadele.

Başarısız baskını yönetmiş olan Fidel Castro gizli olarak yargılandı. Ama suçlu kürsüsünde sanki kendi değil de diktatörlük rejimi, yoksulluk, 'ölü zaman', cehalet ve yozlaşmış düzen oturuyordu. Fidel kendisine yüklenen suçları ve savcılarını hiçe sayarak, «La historia mi resolverá» («Tarih beni haklı bulacaktır!...») adlı ünlü savunmasını okudu. Bu, aslında, bir savunmadan

çok, bir itham ve bir devrim programıydı. Fidel on altı yıl hapse mahkûm edildi. Ama yirmi bir ay sonra dikta yönetimindeki nispî gevşeme dönemi, onu özgürlüğüne kavuşturacaktı.

meksika'da hazırlanan devrim

Cezaevinden çıkan Fidel, Meksika'ya gitti. Orada bir sürgün hayatı yaşamakta ve Küba'ya yapacağı çıkarmanın hazırlıklarıyla uğraşmaktaydı. Castro ile birlikte Camilo Cienfuegos, kardeşi Raul Castro ve arkadaşlarının, «Che» («Che!» Arjantin'de çok kullanılan bir ünlemdir ve «Hey dinle!» anlamına ge-

lir) diye çağırdığı, Arjantin'li Ernesto Guevara vardı. Daha sonra Oriente bölgesinin direniş şefi Franko Pais, harekâtın özellikle Küba'ya yapılacak çıkarmayı kapsayan evrelerini planlayıp, kotarmak için gelip aralarına katılmıştı.

25 ekim 1956 günü, *Granma* adlı yat, Küba çıkarmasını yapacak insanlarla Meksika'dan yola çıkıyordu. Yat, taşıma gücünü kat kat aşan 87 insanla, silâh, mühimmat ve erzakla doluydu. Deniz ortasında bir ceviz kabuğu gibi duran *Granma*'yı gören herhangi bir kimse, içindekilerin Amerika kıtasının ilk sosyalist devrimini başlatıp, zafere ulaştıracaklarına dünvada inanmazdı.

Granma, binbir tehlike atlattıktan sonra, 2 aralık günü güçbelâ Küba kıyılarına yanaştı. İçindekiler, bitkin durumda karaya vardıklarında beklemedikleri bir saldırıya uğradılar. *Granma*'da hekim olarak bulunan *Che*, kurşun yağmuru altında, bir ikilemin karşısında buldu kendini: hekimlik yemini mi, devrimcilik mi? Bu anısını şöyle anlatıyor: «Önümde ilâç dolu bir çanta ile kurşun dolu bir küçük sandık vardı: İkisini birden taşımak olanaksızdı; kararımı o anda verdim: çantayı bırakıp küçük sandığı taşımayı üstlendim.»

Çatışmanın sonunda 82 kişiden ancak 10'u savaşa devam edecek durumdaydı. Ayrıca adada, çıkarmayı izleyeceğini umdukları genel avaklanma olmadı. Yalnız Santiago'da, Frank Pais'in emrindeki militanların bazı semtleri işgal etmesiyle bir avaklanma çıktı. Ama Frank Pais ve arkadaşları umdukları desteği bulamayınca çekilmek zorunda kaldılar. Çıkartmacılar Sierra Maestra dağlarına sığındılar. Castro gördüğü ilk köylüye «Sierra Maestra'da mıyız?» diye sordu, «Evet mi? Öyleyse devrimi kazandık!»

Fidel, Sierra Maestra'daki kahve toplayıcısı köylülerin önderi Crescencio Pérez'in kendisiyle birlik olduğunu gördü. Birkaç zaman önce köylüler kahve üreticileri tarafından toplu halde işlerin-

Küba olaylarını ve askerî eylemini bütün dünyaya duyurma amacını güden (fotoğraf 1: 1957 yılında, New York Times gazetesi muhabirlerinden Herbert Matthews ile bir röportaj sırasında) siyasî eylemle bütünleştirir. Bu olaylar, gerillanın, giderek, halkın desteğini kazanması, silâhlı mücadelelerde genellikle üstünlük sağlaması, ele geçirilen bölgelerin çoğalması olarak özetlenebilir. Bu arada gerillacı, kuramcı ve bir taktik uzmanı olarak 'Che' Guevara'nın da adı duyulmaya başlar (fotoğraf 2: 'Che', el bombası atar hale getirdiği bir tüfeği gösterirken).

den çıkarılmışlardı. Böylece «tiempo muerto»nun («ölü zaman») onlara, yüzvillardır çektirdiği acılara bir yenisi eklenmiş oluyordu. Bütün bunlar yetmiyormuş gibi, bulundukları bölgeden uzaklaşmalarını buvuran bir talimat almışlardı. Toprak davası yüzünden silâhlı mücadelevi seçen ve buna hazır olan Crescencio Perez, Fidel'in askerî yardımına muhtaçtı. Fidel, ona yardım elini seve seve uzatacak ve bu birleşmeden gerilla savaşı doğacaktır.

Bu savaşın baş aracı toprak reformuydu. Gerilla, aynı zamanda, ülkenin öteki kesimleriyle diyalogun kurulmasını sağladı: hareket birkaç ay içinde bütün ülkeyi kapladı. *Che*, anılarında, «gazetelerde yayınlanacak herhangi bir röportajın askerî zaferden daha önemli olduğu günlerde New York Times'ın. değerli elemanlarından Herbert Matthews'ı adaya yolladığını» yazar. Herbert Matthews'ın izlenimleri gazetede yayınlanır. Bunların Küba'da yayınlanma hakkını satın alan *Bohemia* dergisi kanalıyla halk, Fidel Castro'nun hayatta olduğunu ve mücadeleyi sürdürdüğünü öğrenir. Üstelik New York Times gazetesinin temsil ettiği amerikan liberal kamuoyunda Küba'daki devrimci eylemler sempatiyle karşılanır.

Havana'da durum birdenbire ciddileşmiştir. Üniversite öğrencilerinden kurulu *II Directorio Revolucionario* ('Devrim Yönetimi') adlı örgütün, başkanlık sarayına yö-

nelittiği suikast eylemi başarısızlıkla sonuçlanır. Örgüt üyelerinden bir çoğu, bu arada Üniversite Öğrenci Federasyonu başkanı José Antonio Echeverría ölür. Aynı gün dikta hükümetinin düzenlediği misilleme sırasında Partido Ortodosso'nun liberal ('liberal muhalefet partisi') başkanı Pelayo Cuervo öldürülür. Santiago şehri olayların eylem merkezi haline gelir. Yargıç Manuel Urrutia, mahkeme jürisindeki küçük bir azınlığın oyunu benimseyerek, dikta rejimine başkaldırma hakkına sahip oldukları gerekçesiyle, tutukluları beraat ettirir. Bu davranışı onu, devrimin başarılmasından sonra cumhurbaşkanlığı makamına getirecektir. Bu umulmadık kararın yarattığı tepkiler yeni durulmuşken bu kez de Sierra bölgesi sesini duyurur: saatler süren çarpışmalar sonunda Livero garnizonu bozguna uğramıştır. Bu, Batista ordusuna karşı kazanılan ilk kesin zaferdir. Dağlar arasına sıkışmış garnizonlarını tek tek koruyabilme olanaksızlığı karşısında ordu, gerilla hareketinin denetimine geçen geniş bir alanı boşaltma kararı alır. Bu karar, militanlara bu bölgede, köylülerin yararına sosyal eylemlere geçme fırsatını verir. Dikta yönetiminden yana toprak sahiplerinin ürünlerine el konur; köylüler her alanda eğitilip yardım görürler. Kursaklarına belki hayatlarında ilk kez et girer; ilk kez bir doktor yüzü görürler; okuma yazma öğrenirler. Gö-

*Gittikçe durumunu
sağlamlaştıran Fidel (fotoğraf 1:
bir gerilla grubunun başında)
dağda bir sığınakta (fotoğraf 2)*

nüllü köylü kadınlardan bir tabur kurulur. Bu tabur gerillacıların bile eleştirisine uğrar: onlara göre kadınların yapabileceği tek iş hemşirelik yada ahçılıktır. Savaş, kadın işi değildir. Ama Fidel di-
retir; nitekim kadınların varlığı devrimci savaş sırasında 'moral' verici bir unsur olmuştur.

Gerilla hareketi, giderek, sağlam bir tabana oturmak-tadır.

tedirgin batista

Fulgencio Batista tedirgin-di. Gidişi hiç beğenmiyordu. Gerillacıları halktan koparmak amacıyla, köylülerin belli bir bölgeye taşınmalarını ('reconcentracion campesina') emretti; gerçek bir sürgündü bu: Sierra Maestra'nın çevresinde yaşayan binlerce insan, yangın bombaları da kullanılarak, evlerinden tarlalarından sürülüp, tel örgülerle çevrili kamplara konuyorlardı. Şehirlerde, özellikle gerillacıların yerinden yurdundan edilmiş köylülerle ilişki kurma olanağı buldukları Santiago'da öyle büyük bir tepki doğdu ki, dikta yönetimi geriye dönüş yaparak kararından caymak zorunda kaldı. Köylülerin evlerine nasıl bir şevkle döndüklerini tahmin etmek güç olmasa gerek. Bu kararlar baskı yönetimi ve onun destekçisi büyük toprak sahipleri, köylüleri sanki kendi elleriyle devrime armağan

etmişlerdi.

Gerilla savaşı, bütün ülke tarafından benimsenmekteydi. Oriente bölgesinin gerilla önderi Frank Pais'in polis kurşunlarıyla can verdiği 30 temmuz 1957 gününden sonra gelişen olaylar bunu ispata yeter zaten. Öldüğünde Frank, ancak 23 yaşındaydı. Santiago'nun en sevilen gençlerinden biriydi: ardından bütün şehir gözyaşı döktü. Büyük bir kalabalığın izlediği cenaze töreni sırasında işçiler fabrikaları terketti, dükkân sahipleri kepenkleri indirdi. Baskı yönetiminin engellemediği ve bütün adaya yayılan genel grev 5 gün sürdü. Hükümet, sendelemekteydi.

Santiago'da Frank Pais'in öcünü almak için ayrıca, örgütlü misillemelere girişmeye gerek yoktu artık. Bu cınayet, hak ettiği karşılığı bütün halkın dikta yönetimine yönelttiği «yeter artık!» haykırışında bulmaktaydı. Ama bu yurtseverce coşkuyu Batista'ya karşı olan öteki kuruluşlarla da sıkı bir işbirliğine girerek örgütlemek gerekiyordu. Böyle bir cephe kurmadan girişilen 9 nisan 1958 genel grevinin uğradığı başarısızlık, bu gerçeği su yüzüne çıkarmıştı.

Adını, Fidel'in Moncada kışlasına yaptığı baskının anısından alan Movimiento 26 de Julio ('27 Temmuz Harekâtı') örgütü, sol liberal kesimle cephe birliğine girdi. Batista'nın aldığı tedbirlere kızan büyük burjuvalar, liberaller gibi, Fidel'in saflarına kayıyor, yada hiç değilse taraflısız-

2

1

DOMUZLAR KÖRFEZİ ÇIKARMASI/II

şarlar, danışmanlar bulunmaktaydı. Küba'ya çıkarma yapılması kararına, sadece senato dış ilişkiler başkanı William Fulbright alehyte oy verdi.

Başkan John F. Kennedy, 12 nisan 1961'de yaptığı basın toplantısında, «A.B.D ordu birliklerinin Küba'ya çıkartma yapmayacağını, A.B.D hükümetinin Küba'ya karşı bir saldırının A.B.D.'nde düzenlenmesine izin vermeyeceğini, amerikan makamlarının Küba'da Batista tarzı bir rejim kuracak herkesle mücadele edeceğini, Küba'nın geleceğine ilişkin anlaşmaların A.B.D ile Küba arasında değil de, kübalıların kendi aralarında çözümlenmesi gerektiğini» söylemekteydi. Oysa aynı sıralarda çıkarma filosu, amerikan muhriplerinin ve uçak gemilerinin gözetiminde Küba'ya doğru yol alıyordu.

Üç gün sonra, 15 nisanda, sabah saat altıya doğru, küba göklerinde, küba hava kuvvetlerinin renklerine boyanmış C.I.A uçakları görüldü. Saldırının başlamasından birkaç saat sonra küba dışişleri bakanı Raul Castro New York'ta, Birleşmiş Milletler'de, «Bu emperyalist saldırının sorumlusu A.B.D hükümetidir... Hiç kuşkusuz, büyük çapta bir saldırının provası söz konusudur. Bu saldırı A.B.D'nin ve yardımcıları Orta Amerika diktatörlerinin örgütlemesi, donatım ve mali yardımıyla olmuştur» diyordu.

17 nisan günü sabaha karşı, ilk kurbağa adamlar,

çıkarma araçları için ışıklı işaret koymak üzere Domuz Körfezi (Playa Giron) kıyısına çıkarken, Fidel Castro bütün Küba'yı harekete geçirmişti; ordu, hava kuvvetleri ve milisler, 'alarm' halindeydi...

Domuzlar Körfezi çıkarma harekâtının başlamasından kırk saat sonra, Washington'da, Beyaz Saray'da binden fazla davetli toplanmıştı. Başkan, parlamento üyeleri ve eşleri için bir davet veriyordu. Oysa, aynı anda Domuzlar Körfezi, batırılmış çıkartma araçları ve yanık tanklarla dolmuştu. Paralı askerler Zapata yarımadası bataklıklarında devrimci ordunun ve milislerin yoğun ateşi altında erimişlerdi. Gece yarısına doğru C.I.A ajanları ve komutanlar, doğrudan doğruya askeri saldırıya geçmesini, U.S Navy'nin ('A.B.D deniz kuvvetleri') avcı uçaklarının müdahalede bulunmasını istediler; başkan Kennedy bu isteği reddetti.

Ertesi günün sabahı Castro şu açıklamayı yaptı : «Saldırganlar mahvedilmiştir. Devrim bu çarpışmadan zaferle çıkmıştır. Devrim 72 saat içinde, aylardan beri A.B.D emperyalist hükümeti tarafından hazırlanmış bir orduyu yenmiştir.»

Aradan bir hafta geçtikten sonra, 26 nisanda, Beyaz Saray'ın basın sözcüsü Pierre Salinger gazetecilere, yenilgiyle biten Domuzlar Körfezi çıkarmasının bütün sorumluluğunu Başkan Kennedy'nin üzerine aldığını açıklıyordu.

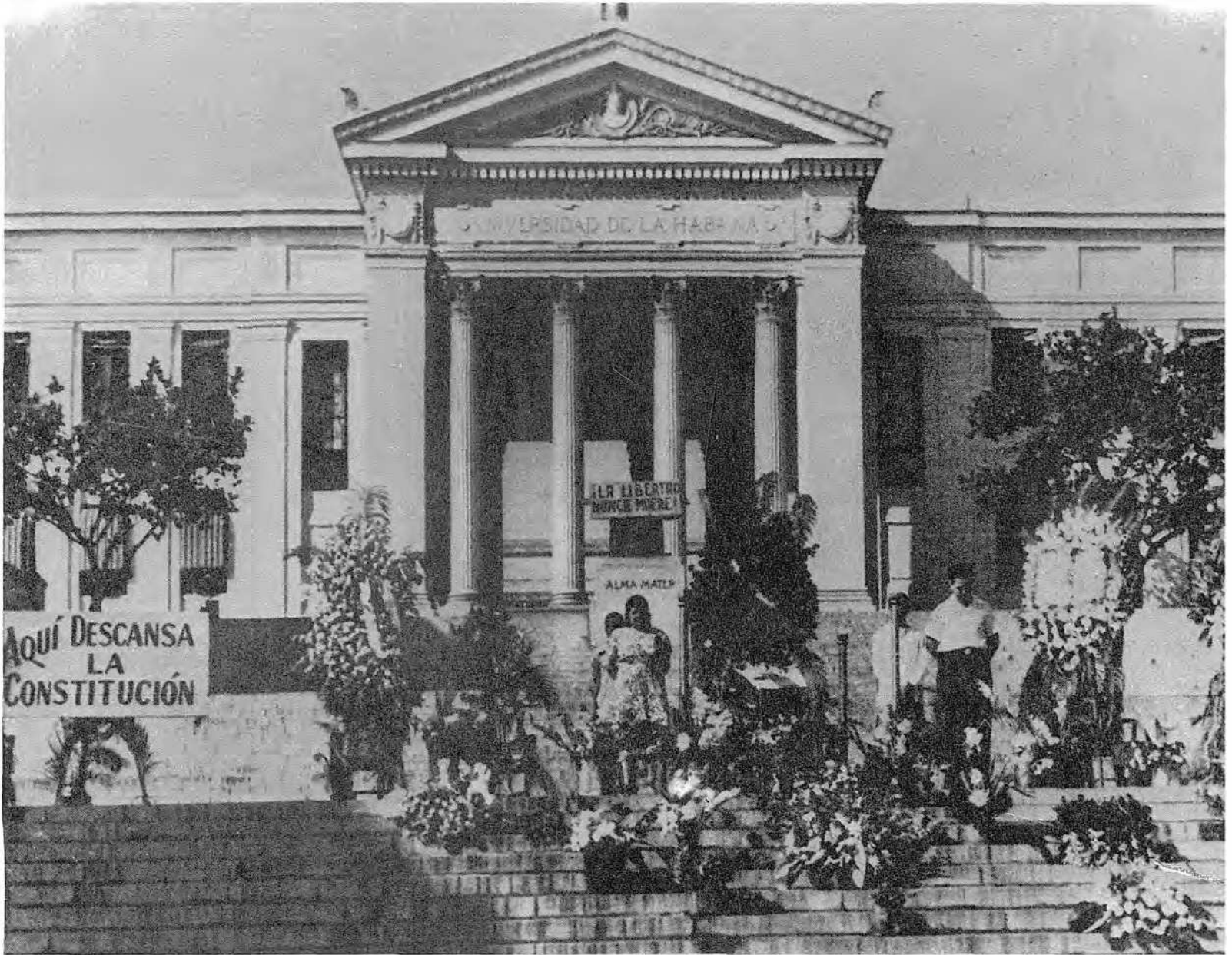

2

*Nikita Kruşçev,
Moskova'da Fidel Castro ile
(fotoğraf 1);
fotoğraf 2: «Che»
Fidel'le birlikte;
zaferden sonra
Castro işgal bölgelerini
dolaşıyor (fotoğraf 3).*

3

1

laşıyordu. Batista, sosyal sınıf desteklerini birer birer kaybetmekteydi.

hareket yaygınlaşıyor

Ordu içinde de huzursuzluk başgöstermişti. Bu huzursuzluk deniz erleri arasında patlak veren bir isyanla ortaya çıktı. Bir süre sonra Sierra'da, orduyu bozgundan bozguna uğratarak, kurnazca akınlarla yaylaları ele geçiren Camilo Cienfuegos'un vürekliliği bütün kamuoyunun ilgisini çekiyor; Oriente bölgesine ait dağlık Sierra Cristal'de Raul Castro'nun yönetiminde ikinci bir cephe açılıyordu.

Batista yönetimi bütün uçaklarını bu cephede toplayıp müthiş hava akınları düzenlediye de, 1930'larda komünistlerle birlikte toprak reformu için mücadele etmiş olan bu bölgede, köylülerin iradesi bombalardan daha güçlü çıktı. Hava akınlarına karşı kendini savunmayı öğrenen bölge halkı Raul Castro'nun yönetimi altında yavaş yavaş savaşa hazırlanıyordu. Sonunda dikta hükümeti Sierra Maestra'ya karşı genel bir saldırıya geçmeye karar verdi. 300 gerillacının üstüne yollanan 10 000 asker onları 7 km çapındaki bir alana kısırmayı başardı. 1958 haziranında başlayıp temmuzun sonuna dek süren kesin bir savaştı bu. Belki de bir ölüm-

kalım savaşı!

Bu savaştan Batista orduları yenik çıktı: komutanlarının beceriksizliği; taburların yayladan uzaklaşmasıyla başgösteren yiyecek sıkıntısı; köylülerin belirgin kin ve öfkesi; isyancıların yüksek morali; bölgenin coğrafi durumu; yağmur mevsimi oluşu; bir de Fidel'in askerî yeteneği bu sonucu hazırlayan etmenlerdi. Ama yenilginin asıl nedeni, Batista'nın on bin askerinin karşılarındaki 300 gerillacıya karşı gerektiği gibi savaşmaya niyetli olmamalarıydı. Nitekim birkaç yıl sonra o devrin yönetiminin iki faal adamı Jorge Garcia Montez ve Antonio Alonso Avila şöyle konuşacaklardı: «*Ordunun yenilgisine neden olan et-*

menlerin yorgunluk, gerillacıların tuzakları ve özellikle ruh çöküntüsü olduğu inkâr edilemez. Askerleri hep pasif savunma durumlarına, çekilmeye; ileriye değil, geriye itecek dereceye ulaşan bir ruh çöküntüsüydü bu!»

Devrimci kasırga bütün ülkeyi sarmıştı. Baskı ve cinayetlerden bıkip usanan, nefretle dolu şehir ve yayla halkı dağlara göçmeye başlamıştı. *Reconcentracion Campesino* olayından sonra, halkın ikinci toplu göçüydü bu!.. Batista hükümetinin gücü gitgide tükenmekteydi. Sierra Maestra'ya karşı, giriştiği son saldırı büyük bir yenilgiyle sonuçlandı. Halk bütünüyle devrimin yanındaydı artık. Sierra Maestra-Santiago çiz-

Batista tarafından öldürülen Frank Pais (fotoğraf 2) ve José Antonio Echeverría (fotoğraf 4: 13 mart 1957 çatışmalarında ölüsü yerde yatmakta) Polis, öğrencileri, işçileri ve bazı serbest meslek sahiplerini tutukluyor, işkence ediyor ve öldürüyordu (fotoğraf 3). Zorlu çarpışmalardan sonra üniversite de polisin eline geçiyor (fotoğraf 1), baskı yönetimine karşı grevler ve gösteriler düzenleniyordu. (fotoğraf 5: gösteride bulunan kübalı kadınlar).

gisi üstünde gelişen devrim, 'Che' ve Camilo Cienfuegos'un yönettiği isyancı ordularla adanın kuzeyine ve Havana'ya doğru ilerliyordu. İsyancı ordu disiplinli ve ustaca bir ilerleyişle hemen hiçbir direnmeyle karşılaşmaksızın adanın ortasındaki Las Villas bölgesine varmıştı. İç savaş başlıyordu...

Bu arada Fulgencio Batista, cumhurbaşkanlığı seçiminin yapılmasını önererek son kozunu oynamak istedi: kendisi seçimlere aday olarak, katılmayacak, sadece 'halefini seçme' hakkını kullanacaktı. Ama bu oyun boşuna çıktı; Fulgencio'nun halefi, cumhurbaşkanlığı görevini yüklenemedi: halk cumhurbaşkanı seçimini boykot etmişti çünkü!..

Savaş, Batista ordusunun cephe dolu arabalarına rağmen, Fidel'e yenildiği Oriente'nin Guisa kasabasıyla, 'Che'nin zırhlı bir treni yolundan çevirip büyük bir zafer kazandığı Las Villas bölgesi, nin Santa Clara şehrinde sürüyordu. Zaman zaman kızışan bu iki savaşın ikisi de, devrimcilerin davasına bütün coşkunluğuyla katılmış halkın kin dolu davranışlarıyla karşılaşan hükümet birliklerinin teslim olmaları yada kaçmalarıyla sonuçlandı. 1 ocak 1959 günü Sierra Maestra'da bulunan Fidel «Bütün iktidar ve yetki isyancı ordunun hakkıdır» parolasıyla küba halkını, altı gün boyunca adada hayatı felce uğratacak olan bir genel greve çağırdı. Ertesi sabahın erken saatlerinden başlayarak Ba-

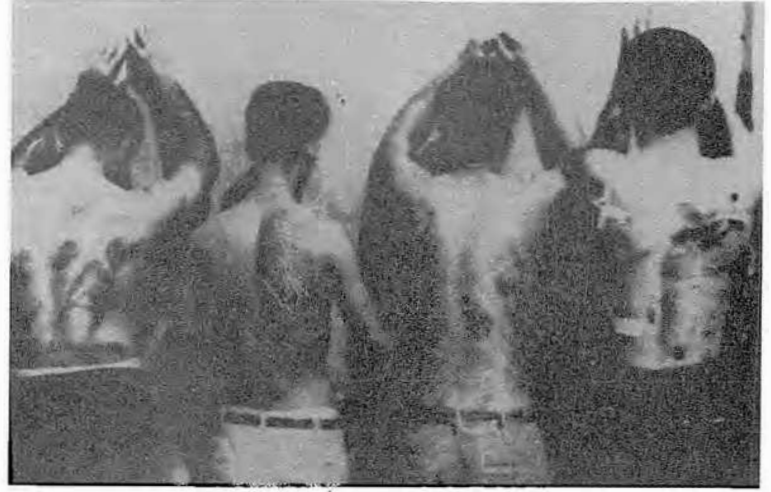

tista rejimi çökmüş durumdaydı. Fidel, genel grevden yararlanarak, tek bir engelle karşılaşmadan, devrimci taburlarıyla Havana'ya girip şehri işgal etti.

devrimci güçler işbaşında

Devrimci güçlerin, hükümeti ele geçirdikten sonra, beklediklerinden çok daha çetin bir gerçekler dünyasıyla hesaplaşmak zorunda kalmaları genel bir kuraldır. Öyleyken Küba devrimi, işbaşına geldikten sonra, tarihte eşine raslanmamış olan bir gelişme çizgisi gösterdi.

20 yıl önce Fidel'le birlikte Moncada kışlası baskınına katılan gençler, önderlerinin mahkeme önünde okuduğu «Tarih beni haklı bulacaktır» ('La Historia mi Assolvera') adlı savunmasında devrimin bütün programının bulunduğu inanmışlardı. Oysa bu program yalnızca, toprak reformunu gerçekleştirmeyi; amerikan şirketlerinin tekelinde olan elektrik, telefon gibi kamu hizmetlerini devletleştirmeyi amaçlayan, ilerici bir ulusçuluk ideolojisini yansıtıyordu. Ne var ki, 1956-58 kasırgası Fidel'in bu programını bile altüst etmişti. O yıllara ait belgelerde, özellikle Fidel'in A.B.D. basınına verdiği demeçlerde, devletleştirme konusu ya hiç değinilmeden geçiştirilir, yada üstünde fazlaca durulmaz. Toprak reformu unutulmamıştır, ama daha ılımlı hâle getirilmiştir.

*Fidel Castro
bir konferans sırasında
(fotoğraf 1);*

FİDEL CASTRO'NUN YAŞAM ÖYKÜSÜ

Fidel Castro Ruz, 1927 yılında Oriente'de doğdu. Büyük arazi sahibi, zengin bir göçmen ailesinin çocuğuydu. Bir cizvit lisesinde okudu. Daha sonra Havana Üniversitesinde hukuk öğrenimi yaptı.

Üniversite sıralarındayken o zamanın Küba cumhurbaşkanı Carlos Prío Socarras'ın yönetimini eleştiriyor, ateşli konuşmalarıyla çevresini etkiliyordu. Fakülteyi bitirince avukatlığa başladı. Daha sonra ılımlı sol, reformcu bir parti olan «Ortodoxos»lara katıldı. Henüz marksist düşünceyi öğrenip benimsememişti. 1952 seçimlerinde bu partiden adaylığı kesinleşti. Ama, daha seçim yapılmadan, 10 mart 1952'de, Fulgencio Batista'nın hükümet darbesi gerçekleşti. Batista'nın diktatörlüğü altında çok ağır bir baskı dönemi başladı. Yürekli bir hareketin Batista'ya karşı ulusal bir ayaklanmaya yol açacağına inanan Castro, kadınlı erkekli 170 arkadaşıyla 26 temmuz 1953 günü Santiago'da, Moncada askerî kışlalarına bir baskın düzenledi. Baskın başarısızlıkla sonuçlandı. Castro ve arkadaşları tutuklanarak Çamlar Adası (İsla de Pinos) cezaevine kapatıldılar. Yapılan yargılamada Fidel Castro onbeş yıl hapse mahkûm edildi. Burada kardeşi Raul Castro ve hareketten sağ kalan öteki arkadaşlarıyla buluştu. Castro ve arkadaşları, Batista baskı rejiminin nispi yumuşama döneminde, 2 mayıs 1955 tarihinde çıkarılan aftan yararlandılar. Bu af, Batista'nın siyasal hayatının, belki de, en büyük gafıydı.

Fidel Castro cezaevinde, zamanını José Martí, Marx ve Lenin okuyarak geçirdi. Marksist düşüncesinin ilk özü burada oluştu. Ama o marksist düşüncenin küba gerçeğiyle yoğrulmadıkça, halkın en yoksul tabakalarında bile tepkiyle karşılanacağı görüşündeydi. Küba'da marksist düşünce ve uygulamanın ancak, ilerici ulusçuluğun odaklarından geçerek tabanına oturacağına inanıyordu. Birkaç yıl sonra bu dönemi için şun-

ları söyler : «O sıralarda olduğumdan daha az radikal görüldüğüm doğru olabilir. Ama kendimi, olduğumdan daha az radikal sanmış olmam da mümkündür.»

1955 yılı temmuzunda, kardeşi Raul Castro'nun ardından siyasal sürgün olarak Meksika'ya gitti. Fidel ve arkadaşları Küba'da gerçekleştirecekleri devrimci eylemi Meksika'da planladılar.

Castro ve arkadaşları 1956 sonlarında Granma yatıyla Küba'ya çıktılar. İki yılı aşan gerilla savaşlarından sonra hareket, başarıya ulaştı; Batista rejimi yıkıldı.

5 ocak 1959 günü Manuel Urrutia Lleo, geçici cumhurbaşkanlığına getirilmiş, isyancı ordunun temsilcisi olarak da Fidel Castro'ya yeni hükümette yer verilmişti. Toprak reformu yapıldı. Devlet mekanizmasının kilit noktalarına devrimci unsurlar getirildi.

Bir süre sonra yeni hükümetin başları arasında anlaşmazlık çıktı. Anlaşmazlık, cumhurbaşkanlığına Osvaldo Dorticos'un, başbakanlığa ise Fidel Castro'nun getirilmesiyle son buldu. Castro, hükümetini en solcu unsurlardan oluşturdu. Devrimin marksist yönü ağırlık kazanmaya başlamıştı. Ekonomik ve diplomatik alanda Küba - Sovyetler Birliği yakınlaşmasını Amerika Birleşik Devletleri tepkiyle karşıladı. A.B.D, Küba'nın ekonomik hayatında etkinliği bulunan büyük şirketleri kullanarak baskı siyasetini başlattı. Castro yönetiminin tepkisi, bu şirketleri millileştirme hareketlerine girişmek oldu; Sovyetlerle yakınlaşma iyice arttı.

Fidel Castro, Domuzlar Körfezi badiresini de zaferle atlattıktan sonra, 1961 yılı aralık ayında, Havana'da yeni siyasal programını halka açıkladı. «Havana Bildirisi» adını taşıyan bu program, Küba devrimini bütünüyle sosyalist temeller üzerine oturtuyor, emperyalizmi ve Amerika'yı ağır bir dille mahkûm ediyordu.

Giron'a çıkarma girişiminin 12 saat içinde başarısızlığa uğratılması, devrimin sosyalist niteliğinin ilanı gibi önemli adımlar atıldı. Ama bunların yanısıra büyük düşler de kuruldu. Küba'nın bir 'sosyalist cennet' olacağı; onun öncülüğünde bütün kıtayı devrimlerin saracağı gibi!.. Gene de bu büyük düşleri, büyük düş kırıklıkları izlemedi. Düşlerin verini alan gerçekçilik ve bilinçlenme, zorlukların ve yapılan yanlışların görülmesini sağladı. Ancak bu düzeye ulaştıktan sonra Küba devrimi, tarihsel bir aşama olma niteliğini kazandı. Çünkü gerçek, çoğu kez, önderlerin ilk anda düşündüğü yada öngördüğünden daha az iddialı hedefleri gerektirir. Fidel, 1971'in sonunda Şili'de yaptığı, özelleştire niteliğindeki konuşmalarında bu noktayı açıklar zaten. Bu konuşmalar, silâhlı mücadeleye hazır gençlik yıllarında söylediklerinden hiç de daha az devrimci değildir; daha gerçekçidir, o kadar...

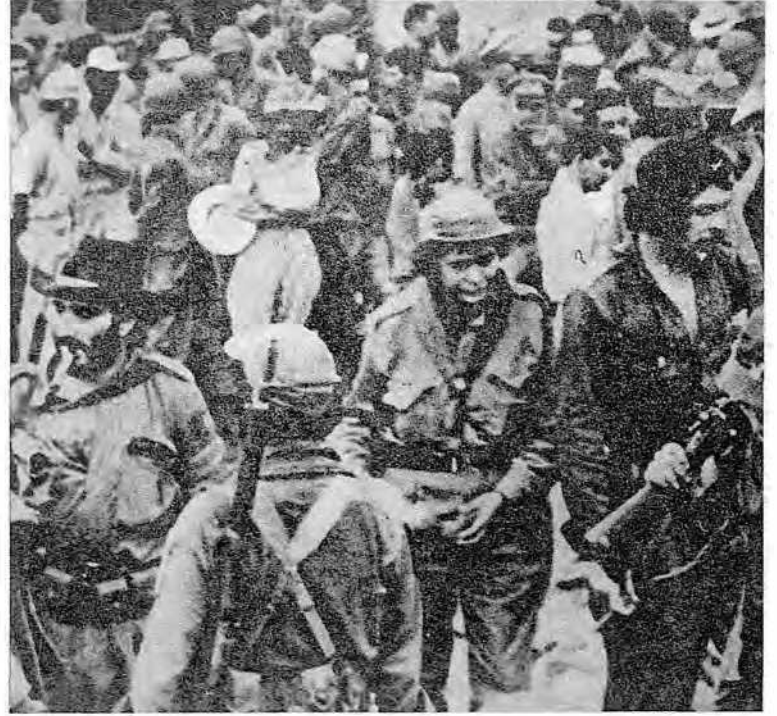
küba devriminin yeri

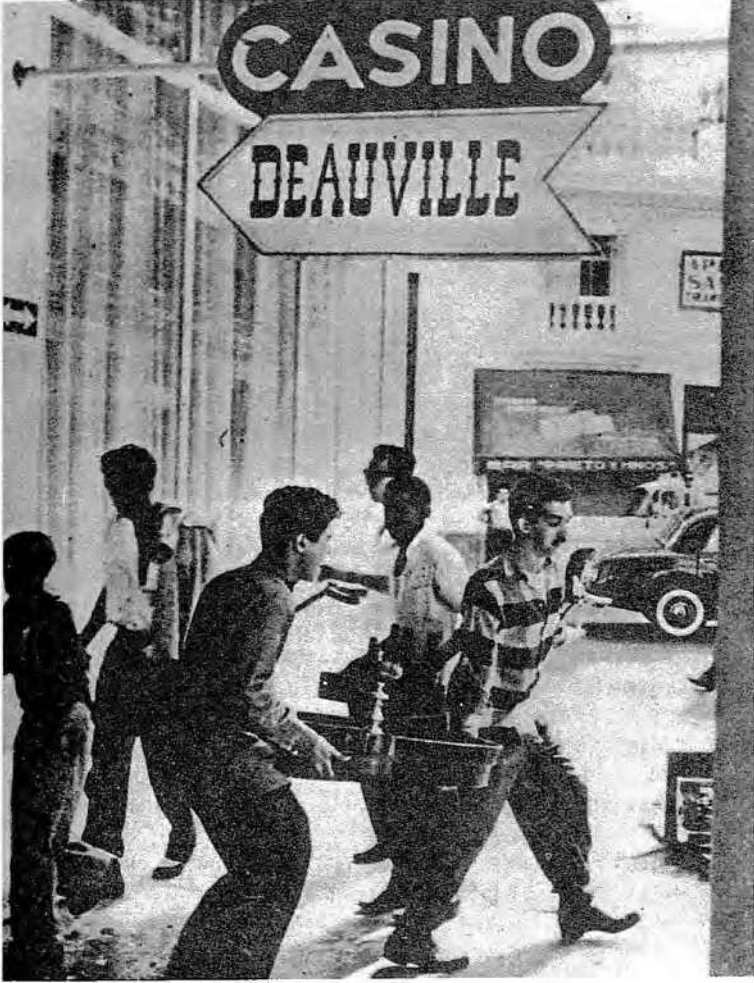
1960'larda, Orta ve Güney Amerika'da da düşlerin ayrı bir yol, yaşanan gerçeklerin ise ayrı bir yol izledikleri görüldü. Çoğunluğunun orta sınıftan olduğu bütün bir kuşak, kendisinden beklenenleri gerçekleştirdi. Evet, Küba devrimi örnek bir mücadeleydi diyebiliriz ama; taklit edilmesi, örnek olarak alınması gereken bir olguydu, diyemeyiz. Böyle bir yanılgıyla girilen denemeler, birçok değerli insanın, örneğin *Granma* yatı seferine katılıp kübalılar için vuruşmuş bir Ernesto 'Che' Guevara'nın hayatına mal oldu. Kuşkusuz, Küba devriminin bu yanı, tarih içinde taşıyacağı değeri eksiltmeyecektir. Nicedir Orta ve Güney Amerika için 'bir şeyler yapılması'nın artık şart olduğu belliydi ama, bu doğrultudaki girişimler hep başarısızlıkla sonuçlanmıştı: Meksika devrimi «dondurul-

muş»; Bolivya'da aman vermeyen bir «takip»le, devrimci mücadelenin önü alınmıştı. Guatemala deneyi ise, tam bir fiyaskoyla bitmişti. Ama, işte sonunda, Küba devrimi Amerika kıtasının tarihinde yeni bir çığır açarak, zafere ulaştı. Daha sonra Şili'deki halk cephesi, Peru'nun solcu ulusçu askerleri, Amerika'ya kafa tutarken bu devrimden güç aldılar. Daha bir sürü ülkenin her zaman besledikleri umudun boş olmadığını bu devrim gösterdi.

Öte yandan, Küba devrimi, çağdaş devrim sürecine katılışıyla birçok bakımdan çok şaşırtıcı, daha önce hiç görülmemiş özellikler taşır. Örneğin coğrafi bakımdan hiç bir sosyalist ülke ile sınırları yoktur. Tarihsel bakımdan, dolaylı yada dolaysız, iki dünya savaşının sonuçlarından etkilenmedi. Son olarak da, ideolojik bakımdan şaşırtıcıdır. Çünkü Küba, ulusçuluğun çok yaygın olduğu, bu ideolojinin etkisinin çok önemli olduğu bir adadır.

Lâtin Amerika'nın ilk sosyalist cumhuriyeti olan Küba budur işte...

4

Batista'nın, Küba halkının gitgide çoğalan tepkisiyle yıpranan yolsuzluklar, baskı ve işkence rejimi, 1958'in sonlarına doğru, hiç bir zaman önlemeyi beceremediği gerilla savaşına yenilerek, çöker. Batista, 1 ocak 1959'da Amerika'ya kaçar. Son çatışmaların ardından (fotoğraf 2: silâhlı bir sivil polis, Havana sokaklarında çatışmakta). Fidel'in taburları büyük şehirlere girer (fotoğraf 3: Castro taburları Havana'da; fotoğraf 1: Guevara ve adamları Fomento şehrini işgal ettikleri sırada). (fotoğraf 5)' Santa Clara sokaklarından birinde, bir evin duvarına yapıştırılan afişte Lenin'den Cienfuegos'a, Fidel'den 'Che'ye dek birçok devrimcinin portreleri görülüyor). Bir gazinodan rulet masasını alıp götüren iki gencin resmi (fotoğraf 4) bir simge olabilir: ruleti çalacaklar mı, yoksa imha mı edecekler? Önemi yok: gerçek olan, bir dönemin bitmiş olmasıdır.

5

Fidel Castro halkla konuşuyor.

- 1868 - 1898** İspanyol sömürgeciliğine karşı girişilen iki bağımsızlık savaşı. İkincisi'nin önderi José Martí, 1895'te bu uğurda can verdi.
- 1898 - 1902** Amerikan askerî müdahalesi ve işgali.
- 1902 - 1933** A.B.D'ye istediği askerî mücadele hakkının tanındığı cumhuriyet dönemi. Bu dönemde birçok cumhurbaşkanı görev aldı. Estrada Palme, José Miguel Gomez, Mario Garcia Menocal, Alfredo Zayas, Gerardo Machado. Zayas'ın yönetimi sırasında Julio Antonio Mella, Martinez Villena ve Balino gibi genç liderlerin öncülüğünde birçok devrimci eylem oldu.
- 1933** Genel grev sonucu meydana gelen bir devrim, diktatör Machado'nun devrilmesiyle sonuçlandı.
- 1933 - 1934** Batista'nın yönettiği hükümet darbesinden sonra kurulan Grau San Martin yönetimindeki halkçı hükümet. Bu hükümet dört ay sürdü.
- 1934 - 1940** Fulgencio Batista, Carlos Mendieta, Miguel Mariano Gomez ve Federico Laredo Bru gibi kuklaları aracılığıyla, ülkeyi yönetmeye devam etti.
- 1939** Küba'ya yeni bir anayasa düzeni getiren, kurucu meclis seçildi.
- 1940** Batista'nın iktidara gelmesi.
- 1944** Batista, yetkilerini Grau San Martin'e devreder.
- 1948** Grau San Martin'den sonra yetkiler Carlos Prio Socorras'a verilir.
- Şeker işçilerinin lideri Menéndez'in öldürülmesi.
- 1951** 5 Ağustos: Aduardo Chibas'ın intiharı.
- 1952** 10 Mart: Fulgencio Batista'nın hükümet darbesi.
- 1953** 26 Temmuz: Moncada kışlasına yapılan baskın. Ekim: Fidel'in 16 yıl hapse mahkûm oluşu.
- 1955** Mayıs-Haziran: Fidel'in affa uğrayarak sürgüne gitmesi.
- Aralık: Şeker kesiminde genel grev; öğrenci olayları gittikçe önem kazanmaktadır.
- 1956** 30 Kasım: Santiago'daki halk ayaklanmasının başarısızlığa uğraması.
- 2 Aralık: Meksika'da tasarlanan ve Fidel tarafından yönetilen **Granma** yatı çıkarması.
- 1957** Şubat: New York Times'da, Sierra Maestra olaylarıyla ilgili izlenimlerin yayınlanması.
- 13 Mart: Fulgencio Batista'ya karşı başarısız bir suikast girişimi.
- José Antonio Echeverria çatışmalarda ölür. Ertesi gün misilleme sonunda Pelayo Cuervo'nun (liberal muhalefet partisinin başkanı) öldürülmesi.
- Mayıs: **Granma** çıkarmasına katılanların yargılanması; Uvero savaşı.
- Haziran: «Reconcentracion Campesina» göçü.
- 30 Temmuz: Pais'in öldürülmesi.
- 1 - 5 Ağustos: Genel grev.
- 1958** Şubat: Yaylalarda gerilla olaylarının yoğunlaşması.
- Mart: İkinci cephenin açılması.
- 9 Nisan: Devrimci genel grevin başarısızlığa uğraması.
- Haziran - Temmuz: Sierra Maestra'ya karşı saldırıya geçen Batista ordusunun yenilgisi.
- Ağustos: Devrimci taburların Havana'ya ulaşması.
- 4 Kasım: Seçimlerin halk tarafından boykot edilmesi. Ayın sonunda, Guisa savaşı!
- 1959** 1 Ocak: Fulgencio Batista'nın ülkeden kaçışı; savaş sonunda Santa Clara'nın devrimcilerin eline geçişi.
- 2 - 6 Ocak: Devrimci genel grev.
- 2 Ocak: Devrim ordusunun Havana'ya girişi.

latin amerika'da gerillalar

eski gelenek

Latin Amerika'da gerilla savaşının, oldukça eski bir geleneği vardır.

Tarihsel örneklerin ilki olarak, onsekizinci yüzyılda yerlilerin, Tupac Amaru'nun önderliğinde, istilâcı ispanyolları karşı verdiği çete savaşlarını sayabiliriz. Aynı yüzyılın sonlarına doğru, Haiti'de, Toussaint L'Ouverture, fransızlara karşı verilen gerilla savaşının eyleşliliğini yaptı. 1910 yılındaki Meksika Devrimi'nde Pancho Villa ve Emiliano Zapata, eylemlerini çete savaşlarıyla yürüttüler.

1920'lerde ve 1930'larda Nikaragua'da Sandino ve Brezilya'da «Prestes Kolu»nun başındaki Luis Carlos Prestes, gerilla önderleri olarak efsaneleşmiş bir üne sahiptiler.

Ama, Latin Amerika'da gerilla savaşı sürecinin doruk noktası, 1959 yılındaki Küba devrimi oldu. Gerilla savaşı bu devrimle en somut ürünü verdi: kıtadaki ilk sosyalist devlet doğdu.

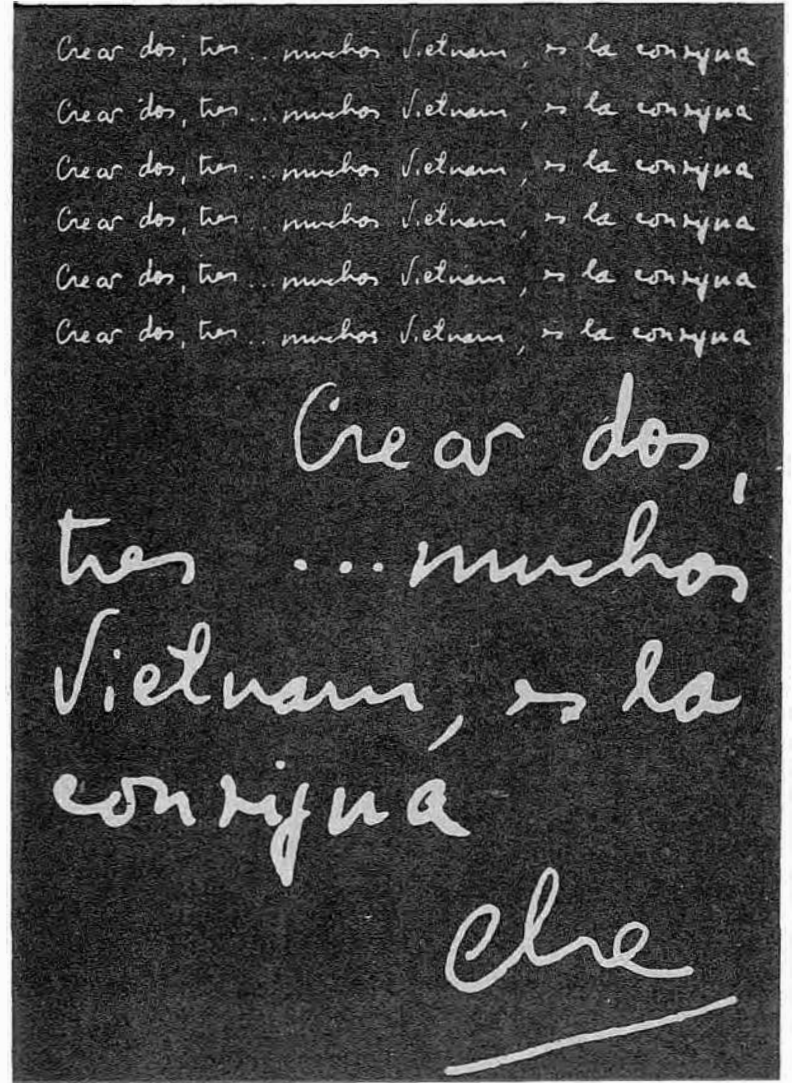
Öte yandan Küba devrimi Latin Amerika'da, o güne kadar yürütülen sol mücadelenin de somut bir başarı noktası olmuştur. Gene de bu devrimin Latin Amerika'da, gerek gerilla savaşı süreci, gerek sol mücadele süreci içindeki tam yerini saptamak istediğimizde, bunları söylemek yeterli midir? Örneğin bunlardan, Güney Amerika'daki sol mücadele için en ge-

çerli yöntemin gerilla savaşı olduğu sonucu çıkarılabilir mi? Küba örneği bütün Güney Amerika'da yaygınlaştırılabilir mi? 1959 yılından sonra Güney Amerika'nın devrimci mücadele tarihi, işte bu sorulara verilen birbirine karşıt cevaplar üzerine kuruldu. Bunun tartışması yalnız ideolojik alanda, masa başında değil, eylem alanında, silâhlı mücadele içinde de yapıldı. Bu süreci ve sonuçlarını daha iyi kavrayabilmek için daha gerilere gitmemiz, Latin Amerika'daki sol mücadelenin kökenlerine inmemiz gerekir.

latin amerika'da sol mücadelenin geçtiği üç evre

Küba devriminden önce, Güney Amerika'da sol kavga, birbiriyle içiçe üç ayrı yol seçti: halkçılık, ulusçuluk ve komünizm. Küba devriminin öncesinde Güney Amerika'da bunların üçü de başarısızlığa uğramış durumdaydı.

Halkçı eylem, 1930'larda iki öncü örnekle ortaya çıktı: Peru'da Victor Raul Haya de la Torre'nin Amerika Devrimci Halk Birliği (APRA) ve Venezuela'da Romulo Betancourt'un Demokratik Eylem'i (AD). Bu iki parti komünist eylemin mücadele ilkelerini inkâr etmekle birlikte, marksizmden kaynaklanmışlar ve kendilerini «antiemperyalist»,

«Che»nin «İki, üç hatta daha fazla Vietnam yaratmak: parola budur» sözü, 60 yıllarında Latin Amerika'da birdenbire patlak veren çok sayıdaki gerilla eyleminin nedenlerinden birinin simgeleşmesidir.

1967'de O.L.A.S Konferansı'na gönderdiği mesajında ortaya attığı bu parolayla «Che» dünya çapında antiemperyalist eylemle Güney Amerika mücadelesi arasında stratejik bir «kaynaşma», bir «birleşme» yaratmayı düşünmüştü.

Gerilla için gerekli olan koşullar, birtakım ilerici siyaset deneylerinin başarısızlıkları arasından, giderek gelişip olgunlaşmışlardı. 1930 yıllarında, halkçılıkları ile, Venezuela'da Romulo Betancourt (fotoğraf 1); Peru'da Victor Raul Haya (fotoğraf 2) bu deneylerin öncüleri olmuşlardı. Ama ordu ikisine de aynı zamanda, siyasal hayattan el çekti. Arjantin'de Peron'un (fotoğraf 3), Brezilya'da Getulio Vargas'ın (fotoğraf 4: bir köylü grubuyla konuşurken), ulusçu bir görüş açısıyla girdikleri siyasal mücadele —hiç değilse dıştan bakıldığında— daha başarılı olmuştu. Ama bu deneyler de, ayaklanma koşullarının baş nedeni olan çağ-dışı sosyo-ekonomik düzeni değiştirmeyi başaramamıştı.

«Amerika Birleşik Devletleri'ne ve oligarşiye karşı» olarak tanımlamışlardır.

Birkaç yıl içinde, halkçılık gelişmiş ve çok büyük bir kitle eylemi durumuna gelmiş; 1945'te Demokratik Eylem Venezuela'da iktidara gelirken, Amerika Devrimci Halk Birliği de Peru'da hükümet ortaklığına girmeyi başarmıştır. Ama sağ kanat çok güçlüdür: 1948'de üstüste, her iki ülkede de, ordu yönetimi ele geçirir. Betancourt kaçmayı başarır; daha az şanslı olan Haya de la Torre ise 8 yıl siyasal sürgün olarak yaşayacaktır.

Bu darbelerden sonra, ne APRA ne de AD, eylemlerini gizli yollardan sürdürebildiler. Baskı, onları sertleştirinceği yerde ödün vermeye, uzlaşma yolu aramaya ve hattâ sağcı bir tutum almaya itti. 1955'lerde, ılımlı ve gerici ilkeleri benimseyen iki parti olarak yeniden politika sahnesinde göründüler.

Ulusçu ideoloji ise, 1940'la 1950 yılları arasında siyasal uygulama alanına girdi. 1944 yılında Guatemala devrimiyile başlayan uygulamanın ikinci halkası 1946 yılında Arjantin'de albay Juan Domingo Peron'un başa geçmesi oldu. Bu akım 1950 yılında Brezil-

3

ya'da Getulio Vargas'ın seçimleri kazanmasıyla büsbütün güçlendi. Ulusçu ideolojinin bu başarılı yükselişi, 1952'de Bolivya'da, Ulusçu Devrim Eylemi'nin (M.N.R) zaferi ile tamamlandı.

Örgütlenme açısından, ulusçu akım, halkçı akımdan daha düzensizdir. Ortak bir ideolojisi yoktur. Çeşitli deneyler, birbirinden kopuk olarak, faydacı bir temele dayandırılır. Ayrıca, yalnız Guatemala devrimi, açık seçik ilerici bir tutumla belirir. Öteki üç ülke ise, tedirginlik verici bir belirsizlik, bulanıklık içinde yüzmektedir. Her an başka yönere kayılması olasılığı vardır. Bunu belgelemek için M.N.R ve Peron'un bir süre sonra, nazizme yatkın olmakla suçlandığını söylememiz yetecektir. Buna, çok sonraları Brezilya'da patlak veren gerici sendika ayaklanmalarının, geçmişte Vargas'ın kurduğu faşizm özentisi kokan, korporatif sistemin yıkıntıları üzerinde yeşerdiğini de eklemek gerekir. Faydacı ve tutarsız olmalarına rağmen ulusçuların, sonuç olarak, önemli işler başardıkları söylenebilir. Bunların arasında Guatemala ve Bolivya'da toprak reformunu; Arjantin'de demiryollarının millileştirilmesini ve sanayileşme yolunda atılan önemli adımları; Bolivya'da kalay işletmelerinin millileştirilmesini; Brezilya'da devlet eliyle bir petrol şirketinin kurulmasını sayabiliriz.

Ama Ulusçu akımın yaygın olduğu dönem de çok uzun sürmedi. Akımın yavaş yavaş gerileyip, kaybolması 1954'te Amerika'nın, Guatemala'yı, bir Sovyet köprübaşı olmakla suçlamasıyla başladı; muz ticaretiyle uğraşan ve Guatemala'daki toprak refor-

mundan en çok zarar gören amerikan United Fruit Co. şirketinin birkaç ay sonra düzenlediği bir darbe, bu ülkedeki rejime son verdi.

Sıra Brezilya ve Arjantin'e gelmişti. Sermaye çevrelerine bağlı basının kendisine yönelttiği iftira ve hakaretlerle yıpranan ve çöken Vargas, 1954 ağustos ayında intihar etti. Albay Peron ise bir yıl sonra, silâh arkadaşları tarafından alaşağı edildi. Bu genel yıkımdan, sadece Bolivya kurtulmuştu. Ama bu zafer de, bir şeye değmeyecekti. Çünkü, kısa bir süre içinde MNR yönetimi de otoriter, yetersiz ve çürümüş bir rejime dönüşecek ve 1964'te gerici bir eylem sonucu yıkılana kadar öylece kalacaktı.

Komünizme gelince... Latin Amerika komünizmini öteki iki akımdan (halkçılık ve ulusçuluktan) ayıran özellik, belli bir yükseliş ve çöküş aşamasından geçmeyip, tarihin bazı dönemlerinde zaman zaman yaygınlaşması, etkinleşmesidir. Gene de nesnel bir açıdan baktığımızda, Güney Amerika'nın siyasal yaşamında, bu üç akımdan, en az komünizmin etkinliği olmuştur; hiç bir ülkede, yönetimi ele geçirememiş ve bir 'azınlık eylemi' olmaktan kurtulamamıştır. Bu başarısızlığın, Latin Amerika solu'nda uyardığı etki çok derindir.

Komünizm, Latin Amerika'ya Rusya'da 1917 Ekim devriminin başarıya ulaşmasından hemen sonra sıçradı; ilk komünist partisi 1918'de, Arjantin'de kuruldu. Sonraki yıllarda, komünist eylem çok hızlı bir gelişme gösterdi. 1929'daki Birinci Kıta Konferansı'na örgütlerini çoktan kurmuş 14 komünist partisi katıldı. Ama komünizm hayattan çok teoride gerçekleş-

4

Sayıları gittikçe artan «kudretli adam»ların serpiştirildiği bir siyasal panorama oluşur. Yabancı kaynaklı «gereksinmelerle» birleşmiş yönetici sınıf bu tedbiri, kıtanın siyasal durumunu yatıştırarak, tek çizgiye indirgeyip, devrimci eylemi önlemek üzere alır. Bu yolu uygulayanların arasında belli başlıları: 1933'ten öldürüldüğü 1956 yılına kadar Nikaragua'yı idare eden Anastasio Somoza (fotoğraf 1); Fidel Castro ve aralarında Guevara'nın da bulunduğu arkadaşları tarafından devrilen, Küba'nın «kudretli adamı» Fulgencio Batista (fotoğraf 2). 1957'den sonra Haiti diktatörü olan François Duvalier (fotoğraf 3)

mekteydi. Belli örneklerden yola çıkarak kurulan birçok parti ya kapatılmış, yada bir süre sonra kendiliğinden sö-nüp gitmişti. Öyle ki, Santa Domingo, Haiti, Paraguay ve Guatemala gibi bazı ülkelerde, komünist partisini ikinci defa kırma zorunluğu baş-gösterdi. Akımın en büyük kusuru, bürokratik yapısıydı. Partiler, gerçek bir halkçı te-mele dayanmaktan çok Mos-kova'dan gelen direktifleri iz-leyen bir görevliler topluluğu-na dayanıyordu. Latin Amerika komünist partileri, bu yüz-den iki büyük yanlışla düştü: partilerin, sol kanadın öteki güçlerinden kopmaları sonu-cunu doğuran katılığı ve Ko-mintern'in stratejik şemaları-nı Latin Amerika gerçeğine uygulamakta gösterdikleri es-neklikten uzak dogmacılık...

Üstelik öteki sol güçlere karşı gösterdikleri düşmanlık bu partileri çok daha sağdaki güçlerle işbirliğine itti. Bu-nun en belirgin örneği, Küba Komünist Partisi'dir. İlk ön-celeri *sınıf karşı sınıf* for-mülüne ve her türlü ilerici burjuva eylemini «sosyal-fa-şist» olarak nitelemeye dayanan III. Enternasyonal çizgi-sine bağlı kalarak Grau'nun reformcu rejimine düşman kesildi. Sonra İkinci Dünya Savaşı sırasında, Halk cephe-si ve S.S.C.B - A.B.D anti - fa-şist stratejisi çerçevesi için-de diktatör Batista'yla birleş-ti. Sonunda soğuk savaşın so-nucu olan ikinci Grau rejimi sırasında yeniden muhalefete geçti. Bu tür hatalar, çelişki-ler ve karar değiştirmeler he-men her yerde görüldü. Bre-zilya Komünist Partisi, Esta-do Novo'nun faşist tutumuna karşı Getulio Vargas'la birleş-ti, ama Getulio Vargas ulusçu akım evresine geçince, ona karşı mücadele etti. Arjantin'

de komünist partisi, Peron'a karşı savaşmak üzere büyük toprak sahipleriyle birleşti; Bolivya'da ise komünistler ilk MNR hükümetini devir-mek üzere kalay krallarıyla ortak cephe kurdular.

Bütün bunlara rağmen ko-münizm, uzun bir süre Güney Amerika sol kanadının başlı-ca esin kaynağı oldu. Bu du-rumun birçok nedeni vardır. Bir yandan sosyalist dünya-nın önderi olarak, S.S.C.B'ne duyulan dünya çapındaki say-gınlık varlığını sürdürmek-teydi; öte yandan hemen her yerde sayıları hiç de az olma-yan ve yadsınamayacak bazı başarılar sağlanmıştı. Örne-ğin bazı komünist partilerin sendika aşamasına ulaşmaları (Arjantin, Peru, Brezilya, Şili ve Küba'da; ve başlarında, Peru'lu Jose Carlos Mariate-gui olmak üzere bazı Mark-sist kuramcılarının etkisi).

Yıllardır yaşanan onca çok acı deneyden, kötü günlerden sonra Güney Amerika solu, kendini kabul ettirmek için son bir çare olarak, dört elle cumhurbaşkanlığı seçimlerine sarıldı. Seçimler, kıtanın en sağlam demokrasi geleneğine sahip olmakla övünen ülkesinde, Şili'de yapılacaktı. Ama Halk Cephesi adayı Salvador Allende seçimi kaybetti ve cumhurbaşkanlığı koltuğunu muhafazakâr aday kazandı. Latin Amerika sol kanadı, şaşkın şaşkın çevresine bakmaktaydı. Acaba ne yapmak gerekiyordu? Tam bir ölü noktaya gelinmişti çünkü...

elli'lerin sonuna doğru

1950'yi 1960'a bağlayan on yılın sonlarına doğru, kıtanın jeopolitik durumu hiç de iç açıcı değildi. Karaiplerden Macellan boğazına kadar Güney Amerika haritası, diktatörlüklerin kara lekeleriyle kaplıydı: Haiti, Santa Domingo, Küba, Nikaragua, Paraguay, Guatemala, Venezuela. Ama büyük manevî çöküntünün nedeni, tek başına bu değildi. Bir kez, ne kadar kurnaz olursa olsun, Güney Amerika'da iktidarı zorbalıkla tek başına elinde tutan herkesin sonu belliydi: ya bir suikast, saray komplosu diktatörün başını yiyecek; yada halk tarafından alaşağı edilecekti. Bu hep böyle olmuştu. Trujillo'yu, Castillo Armas'ı, Perez Jimenez'i de ergeç aynı son beklemekteydi.

Oysa aynı dönemde, çok daha çetin bir rejim türemişti: oligarşik yönetim. Oligarşi, özgürlüğüne kavuşan ülkelerin hepsinin yönelme tehlikesinin bulunduğu, çok yaygın ve iyi denetlenmiş bir sistemdir. Peki, bu sistemi nasıl

1954'te Guatemala'da reformcu albay Arbenz'i deviren Carlos Castillo Armas (fotoğraf 2); Dominik Cumhuriyeti'nde dikta rejimini sürdüren Rafael Trujillo (fotoğraf 1: Trujillo rejiminin yirmi dokuzuncu yılı şerefine bastırılan pullar); 1952'den 1958'e kadar Venezuela'yı idare eden Marcos Perez Jimenez (fotoğraf 3)

2

3

açıklayabiliriz? Oligarşi'nin ayırıcı niteliği, iktisadî zenginliklere sahip olarak değil, siyasal iktidarın kontroluyla yaşamaktır. Yararlanan, kullanan, ülkeyi çekip çeviren siyasal iktidardır. Hiç kuşkusuz bu iktidar egemen sınıf içinde oluşma eğilimini taşır. Ancak, temelde tam o sınıf değildir. Oligarşi ne sosyal ne de siyasî açıdan, bağdaşık ve tek yönlü bir rejimdir. Arjantin'de rejimi elinde tutan sınıf büyük toprak sahipleri, Guatemala'da A.B.D tekellerinin adamları, Brezilya'da tarım ürünleri ihracatçıları Meksika ve Bolivya'da ise devrimin yarattığı yeni sosyal sınıflardır. Oligarşinin iktidar kadroları da birbirinden çok farklıdır. Kimi yerde ordu yönetimi ele geçiriyor, vada sivil hükümeti sıkı bir denetim altında tutmakla yetiniyordu. Kimi yerde resmî tek parti sistemi geçerliydi; kimi yerde ise çift partili sistem! İktidarda bulunma hakkı, politika yaşamında sözde birbirine düşman, ama sosyal kökeni ve tavrı aşağı yukarı birbirinin aynı, bu iki partiden birinde oluyordu.

Bu rejimlerin dışında, bir de fransız toplumbilimcisi Jacques Lambert'in tanımına göre «kısıtlı yetkili demokrasiler» vardı. Bu yönetim biçiminin bulunduğu ülkelerde seçimler belli dönemlerde hem de hilesiz olarak yapılır, ordu hükümet işine karışmaz; cumhurbaşkanları, yerlerini birbirlerine gönül hoşluğuyla devreder. Yasadışı partiler yoktur ve parlamento hiç bir zaman dağıtılmamıştır. Ama bütün bu demokratik görüntünün ardında her sonucu belirleyen güçlü bir denetleme sistemi vardır. İktidarlar, bu perde gerisindeki güçlerin suyundan giderek, kazasız belâsız varlıklarını sürdürürler. Gerçek yöneticilerle, onların yönetici kılıklı kuklaları arasında hiç aksayan bağlar kurulmuştur.

1

küba devrimi ve castro'culuk

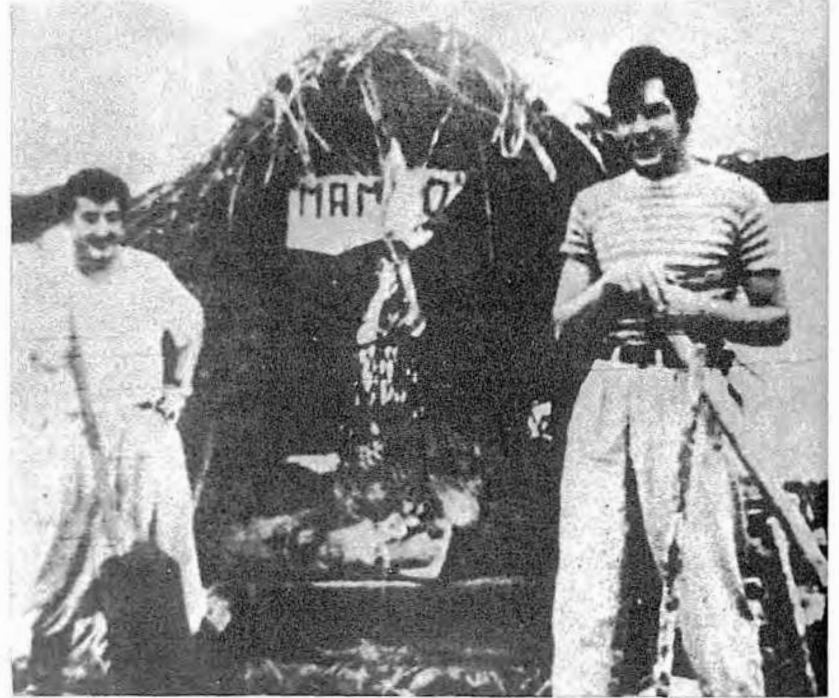
İki yıl içinde, bütün Küba'yı saran devrimci kasırga hızla amacına ulaştığında, Latin Amerika'nın geri kalan ülkelerinde siyasal ortam böyle bir durumdaydı. Devrimci çevreler için tam bir karamsarlık, umutsuzluk ortamı.

Bütün gözler bu birdenbire parlayan aleve çevrildi. Küba'da Fidel Castro ve arkadaşları, gerilla savaşı yoluyla bir devrimi amacına ulaştırmışlar, siyasal iktidarı ele geçirmişlerdi. Aynı şey öteki Güney Amerika ülkelerinde denenip başarılamaz mıydı?

Kıta'da castroculuğun yapılması ilk altı ay içinde kendini belli etti. 1959 yılı henüz bitmeden Panama, Nikaragua, Dominik ve Haiti'de Küba'nın desteğiyle dört ayaklanma patlak verdi. Bir bakıma Küba Devrimi'ni tekrarlamak isteyenler, dört ayaklanma da başarısızlıkla sonuçlandı. O zaman Castro devrim «ihracatının» olanaksızlığını anladı; ama Güney Amerika'nın özgürlük kavgasının öncüsü olma rolünden de vazgeç-

2

medi. Küba'nın kendi devrimini «ihraç» etmek istediği yolundaki suçlamaya Castro şu cevabı verdi: «Devrimler ihraç edilemez, çünkü onları yapan halkın kendisidir. Ama Küba, Güney Amerika'ya başki bir şey verebilir ve vermiştir de: kendi örneği.»

Buna karşılık Küba devriminin en ön safında yer alan

bir başka devrimci, «Che» Guevara, devrim «ihracı» konusunda, en yakın dostu Fidel'den biraz daha iyimserdi. Devrim deneyinin ve kullanılan savaş biçiminin kuramını yapan kitabı «Gerilla Savaşı» 1960 yılında yayımlanmıştı ve iki bölümden oluşmaktaydı. Askerî strateji ve siyasal strateji.

Arjantin asıllı Ernesto «Che» Guevara tıp öğrenimini bitirdikten sonra, (fotoğraf 1: «Che» henüz Arjantin'deyken) yolculuk yapmak, ülkeyi gezip görmek amacıyla bütün Latin Amerika'yı dolaşır (fotoğraf 2: Peru'da Machu Picchu harabeleri arasında; fotoğraf 3: 1952'de Amazon Riosu'nda sal üstünde). Ama bu gezilerde, giderek Güney Amerika'nın çetinleşen sorunlarının bilincine varmaya başlayacaktır. 1954'te «Che», Guatemala'da albay Arbenz'in ilerici rejimini savunmak için çarpışacaktır. Guatemala rejiminin devrilmesinden sonra Meksika'ya geçecek (fotoğraf 4: Universo Sanchez'le birlikte) ve Fidel Castro'yla tanışacaktır. Meksika'dan, Küba gerillasına katılmak üzere Granma yatı seferine katılacak; 1959'da Küba'da zaferin elde edilmesinden sonra, Küba Merkez Bankası müdürü ve bakan olacaktır. Ama Güney Amerika tutkusu onu, Bolivya'da tezelden bir silâhlı devrim hazırlamaya iter; ama bu eylem, onun sonu olur.

Guevara, kitabının ikinci ve en önemli bölümünde, Küba deneyinden üç genel sonuç çıkarılabileceğini söyler:

- 1) Halkçı güçler orduya karşı açılmış bir savaşı kazanabilir.
- 2) Devrim yapmak için, her zaman en uygun şartların oluşması beklenmemelidir. Çünkü ayaklanmanın «ateşi» bu şartları kendiliğinden yaratabilir.
- 3) Az gelişmiş Amerika'da temel çatışma alanı, kır olmalıdır.

İlk iki nokta büyük önem taşır. «Che» yalın bir dille şunu açıklar: «Devrimci durumun bütününüyle olgunlaşmasını beklemek şart değildir. Çünkü yüreklilik, dövüşme şevki ve kararlılık, çoğu kez eksik olan nesnel şartların yerini tutabilir. Ama asgarî miktarda da olsa nesnel şartların varlığı gereklidir.»

Ama Latin Amerika'nın geri kalan kesiminde de castrocu «kır gerillası»nın uygulanabileceği bu kadar kesin midir? Yoksa Küba'ya bir istisna gözüyle bakmak daha doğru olmaz mı?

Guevara 1961 tarihli bir makalesiyle, bu itiraza karşılık

verir. Makalenin adı pek anlamlı: *Küba bir istisna mı, yoksa emperyalizme karşı savaşın öncüsü mü?* «Che», Küba devriminde çok büyük rol oynamış, kendine özgü üç özellik üzerinde durur: «Bunlardan birincisi, ve belki en önemlisi, Fidel Castro Ruz adındaki, bir yıl içinde tarihi boyutlar kazanmış olan tabiat gücüdür. Fidel Castro'nun üstünlüğü Latin Amerika tarihinin belki en büyük kişilerinin üstünlüğü ile eşit sayılabilir. (...) Büyük bir önderin bir kitle sürükleyicisinin yeteneklerine sahiptir. Bağlantı kurmak, birleştirmek, zayıflatan bölünmeyi engellemek konularındaki kudreti ile; ulusun hareketini en yüksek lider sıfatıyla yönetmek hususundaki ustalığı ile; daima ulusun iradesine kulak vermek yolundaki olağanüstü arzusu ile, Fidel Castro, Küba Devrimi'nin şimdiki şaşılacak derecede mükemmel aygıtını hiçten var etmek yolunda herkesten çok emeği geçmiş olan insandır.». «Che»ye göre ikinci özellik de «Kuzev Amerika emperyalizminin yolunu şaşırmış ve Küba Devrimi'nin gerçek derinliğini ölçmemiş

olması»dır. Üçüncü özellik ise şudur: «Burjuvazinin, hiç değilse bunun önemli bir kısmının, zorbalığa karşı yürütülen devrimci savaşın lehinde bir tutum takınmış olması, ve bir yandan da, Batista'nın yerine devrimi kontrol altına alacak unsurların geçmesine yol açabilecek görüşmeli çözüm yollarını aramaya yönelen hareketleri başlatmış ve desteklemiş bulunması». «Che» şöyle devam eder: «Şimdi de, Amerika'da bütün sosyal olayların sürekli temellerini teşkil eden modern toplumların bağrında gelişen ve Küba'daki gibi bir devrimin boyutlarını alabilecek dönüşümlere gebe olan çelişkileri inceleyelim: ülkelerin çoğunda tek başına ayakta kalamayacağını anlayan büyük toprak sahibi, çok geçmeden, amerikan halklarının en güçlü ve en insafsız düşmanları olan tekellerle ittifak kurmak yoluna gitmişlerdir. Demek ki latifundia sistemi, emperyalizmle ilişkileri yolu ile, sözde «az gelişmişliğimizin» tek nedenini teşkil etmekte, ve sonuç olarak işsizlik ve düşük ücretleri beraberinde getirmektedir. Büyük harflerle

yazdığımız bu ortak kader, bu gibi sosyal olaylarla uğraşan herkes için bir çıkış noktası oluşturan İNSANLARIN AÇLIĞI'dır.». «Che» şu yargıya varır: «Ayrımcı etmenlerin küba devrimine özel bazı nitelikler kazandırdığını kabul ediyoruz. Her devrimin bu tür ayrımcı etmenleri içerdiği su götürmez bir gerçektir. Ancak bütün devrimlerin, toplumların uymamazlık edemeyeceği bazı temel yasalara uydukları da aynı derecede tartışılmaz bir gerçektir. Biçim ve görünüşü itibarıyla son derece değişik ve çeşitli olan bu hareket, buna rağmen, sömürgecilğe karşı savaşın ve sosyalizme geçişin çerçevesinde büyük tarihi olayların genel çizgilerini izlemiştir, ve esasen başka türlü olmasına da imkân yoktu.»

O halde Küba tarafından başlatılan devrim yolunu bütün kıtaya yaymak için eksik olan nedir? Yalnızca öznel nitelikler; daha çok ve sürekli yüreklilik, kararlılık, çarpışma şevki. Böylece aşırı bir castroculuk, —belki bir bakıma Castro'ya rağmen—, bütün Latin Amerika ülkelerine yayılır ve... acı ve trajik

«Che» Guevara'nın gerilla «foco»ları (ateş) yakma kuramı, çeşitli Latin Amerika ülkelerinde gerilla mücadelesinin patlak vermesinde çabuk ve kesin bir etkinliğe ulaşmış gibi görünür. Örnek olarak iki gerilla liderinin (fotoğraf 3: Douglas Bravo; fotoğraf 4: Fabricio Ojeda eşiyle birlikte) yönetiminde çarpışan Venezuela gerillasını verebiliriz (fotoğraf 2: gerilla için elverişli koşulları olan Venezuela dağ manzarası). Gerilla eylemi, Venezuela ordusunda şiddetli «yankılar» yaratır ve orduda ilki Caripano'da, ikincisi de Puerto Cabello'da (fotoğraf 1: ayaklanmadan bir sahne) olmak üzere üstüste iki ayaklanma başgösterir. Ama Venezuela gerillası 1963'te durulacak, daha sonraları tekrar başlayacaktır.

«son»larla biter. Bu ülkelerin en belli başlıları Venezuela, Guatemala, Peru ve Kolombiya olur. Şimdi de buralardaki devrimci eylemleri daha yakından görelim.

venezuela: 'ikili yol'

Castro'cu eylemler bu dört ülke arasında ilk kez, Venezuela'da başlar. Hem de kime karşı? Castro'nun Küba devrimini gerçekleştirdiği sırada seçimi kazanan; herkesin ikisi arasında ortak siyasî bir çizginin doğacağını sandığı Betancourt'a karşı!

Petrolü ve sanayiinin hayli ileri niteliğiyle Latin Amerika'nın en zengin ülkesi olan Venezuela, Marcos Perez Jimenez'in diktatörlüğüne karşı on yıllık bir direnme dönemi yaşadı. Bu direnmede yer alan siyasî güçler, *Demokratik Eylem* (A.D), *Demokratik Cumhuriyetçi Birlik* (radikal burjuva eğilimli U.R.D) ve *Venezuela Komünist Partisi*'dir (P.C.V). Sonunda, Jimenez 1958 yılında bir darbeyle düşürüldü. Üçlü yurtsever cuntanın kısa süreli iktidarından sonra cumhurbaşkanlığı seçimleri yapıldı ve halkçı lider Romulo Betancourt, başkanlığı kazandı.

Romulo Betancourt, 1926 yılında bir öğrenci lideri olarak siyasal mücadeleye girmişti. İki yıl sonra Kosta Rika'ya sürüldü ve orada marksist-leninist bir gruba katıldıysada, «komünist» olduğu gerekçesiyle bu ülkeden de sürüldü. 1936'da Venezuela'ya dönüşünde Ulusçu Demokrat Parti'yi örgütledi. Ancak Lopez Contrera Hükümeti, bu partinin «komünist» olduğu suçlamasıyla yasal hale gelmesini önledi. 1937'de Betancourt yeniden ülke dışına sürüldü. Venezuela'nın demokratikleştirilmesi, Porto Riko'nun bağımsızlığı için ve militarizm ve emperyalizme karşı

1

uluslararası bir kampanya düzenlendi. 1941 yılının 13 Eylül'ünde ise antiemperyalist bir köylü partisi olan *Demokratik Eylem*'i kurdu.

Betancourt'un seçilmesi, hemen ardından da Küba devriminin zaferi bir an için, iki ülke arasında büyük bir yakınlaşmaya gidileceği umudunu yaratır. Castro hemen Caracas'a gitmiş ve büyük bir sevgiyle karşılanmıştır. Oysa Fidel ve Romulo Betancourt'un halk önünde birbirlerine sarılmalarının ardında derin bir anlaşmazlığın tohumları yatmaktadır. Castro rejimi, hızla radikalleşme yolundayken Betancourt tutuculuğa yönelen bir dönüşün eşiğindedir. Ayrılık o kadar belirli ki, bir yıldan az bir sürede, Venezuela rejimi, kıta çapında Castro'ya karşı cephenin öncülüğünü üstlenir.

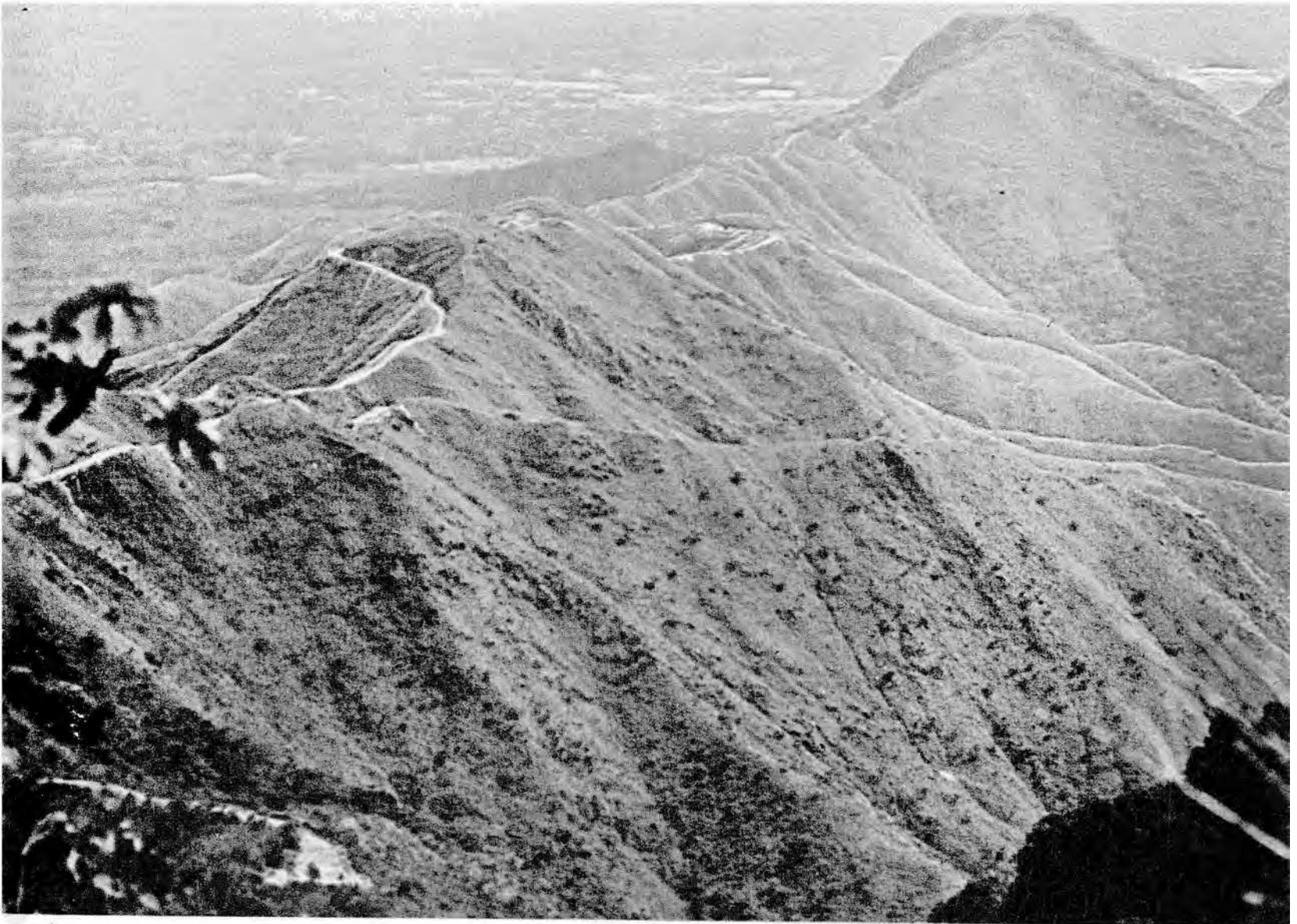
Betancourt'un yön değiştirmesi, *Demokratik Eylem*'i desteklemiş olan, halkçı ilkelere bağlı eylemci sol kanatta bir bölünme yarattı. Bu bölünmeden, komünist partiyle sıkı ilişkide bulunan,

muhalefete geçen ve kendini marksist-leninist olarak tanımlayan *Devrimci Sol Eylem* (M.I.R) doğdu.

1960 yılı, Venezuela sol kanadı için hem kongre hem sokak gösterileri açısından çok yoğun bir faaliyet yılıdır. Ama aynı dönemde çoğunluğunu öğrencilerle işçilerin oluşturduğu silahlı grupların eğitimine de başlanmıştı. Kimi tarihçiler «ikili yol» dedikleri bu siyaseti, iç savaşın belibaşlı nedeni olarak görürler. 1959'dan sonra komünist partisinin kitleleri örgütleme yolundaki çabaları, M.I.R'in kuruluşundan sonra solun ve muhalefetin çalışmaları, özellikle kentlerdeki baskı ve şiddet tedbirlerinin artırılmasına neden oldu. 1959 ağustosunda gösteri yapmak isteyen işsizlere karşı mitralyöz ateşi açıldı. Bu yüzden, komünist partisi, derhal ikili bir yol tutturmak gereğini gördü. Temelde, olayların esinlettiği bu taktik, sonradan 1961'de, Parti III. kongresinde de onaylandı. İkili yol şunu ifade ediyordu: Parti, bir yandan, mec-

listeki 7 milletvekili ve 2 senatörüyle, bütün resmî örgütleriyle, basınıyla, sendikalarla, öteki muhalefet partilerinin yanısıra, yasalara uygun eylemini sürdürecekti; ama, aynı zamanda, bölgede çalışan gizli bir direnme örgütü kurulacak, Perez Jimenez günlerinden kalma baskı ve şiddet tedbirlerine karşı, yalnız bu örgüt karşı koyacaktı.

Bir yanda Küba örneğine ve kısa sürede elde edilebilecek zafere inanmış olan sol kanat; öte yanda da solun başarılarını engellemek için ne olursa olsun her yolu denemeye kararlı bir hükümet! Bu, çok tehlikeli, her an patlama noktasına gelebilecek gergin bir ortamdı. 1961'de Caracas'ın dış mahallelerinde çarpışmalar başladı: bir yanda dinamitli sabotajlar, komando eylemleri, polis karakollarına baskınlar; öte yanda sıkı güvenlik tedbirleri, arama-taramalar, toplu tutuklamalar, damlarda mitralyözlü askerler... 5 ayda 6 kişilik birimler halinde örgütlenmiş yüzlerce militan güvenlik güç-

2

3

4

1 Venezuela gerillası durulurken, Guatemala ve Peru'da silâhlı çatışmalar hızlanır. Guatemala'da mücadeleyi idare eden liderler Yon Sosa, Cesar Montes, Luis Trejo (fotoğraf 2) ve Turcios Lima'dır (fotoğraf 1). Ama Guatemala'da da, şiddetli ideolojik polemiklere konu olan devrimci eylem kısa sürer ve 1964'te her şey tüm bir başarısızlık manzarası gösterir.

fotoğraf 5: bir sendika toplantısında söz alan bir köylü, bir amerikan yerlisi); ama bu eylem, düzenin yarı-feodal temelini değiştirmeyi başaramaz. 1962'den sonra peru sendikacılığı, ona güçlü, devrimci bir yön veren bir lider kazanır: Hugo Blanco (fotoğraf 4). Ama bir yıl sonra, 1963'te, her şey bitmiştir: Hugo Blanco yakalanır ve gerilla «ölü» dönemine girer.

2 leriyle vuruşmaktaydı. Caracas'ın «çıban başı» noktası «23 ocak» adıyla anılan kenar mahallesiydi. Bura-ya polis, gündüz bile, tam donatılmadan girmeye cesaret edememekteydi.

İlk çatışmalarda, özellikle güvenlik güçleri büyük kayıp verdi. Gene de yılın sonunda bu yolun, sol kanadı kesin bir başarıya götüremeyeceği açıkça anlaşılmıştı. Ne yapmak gerekiyordu? Coğrafi ve sosyal koşullarıyla militanlara destek ve sığınak sağlaması yönünden kırsal bölgelerin, devrimciler için en iyi mücadele alanı olduğunu Küba devrimi öğretmemiş miydi? Böylece komünistler ve MIR'cılar ülkenin iç kesimindeki dağlarda buluşmak üzere birer birer Caracas'tan ayrılmaya başladılar.

Gidenlerin arasında 32 ya-

şında Douglas Bravo adlı genç bir adam bulunuyordu. Burjuva kökenliydi; ama, 15 yaşından beri komünist partisine kayıtlıydı. Parti onu, sendikal örgütlenme için bir fabrikada işçi olarak çalışmakla görevlendirdince, hukuk öğrenimini yarıda bıraktı. Dikta rejiminin son yıllarındaki grevler ve gösterilerde düzenleyici ve yönetici olarak yer aldı. 1959 yılında, Küba'nın desteğiyle Dominik Cumhuriyeti'nde patlak veren başarısız devrimci eyleme katıldı. Şimdiyse eylem bölgesi olarak, doğduğu, ailesinin toprak sahibi olduğu ve çok iyi tanıdığı Falcon eyaletini seçmişti.

İlk gerilla eylemi, Lara eyaletinin Humocaro yöresinde bulunan bir inşaat malzemesi deposuyla bir polis karakoluna yapılan saldırıydı: 1 nisan

1962.

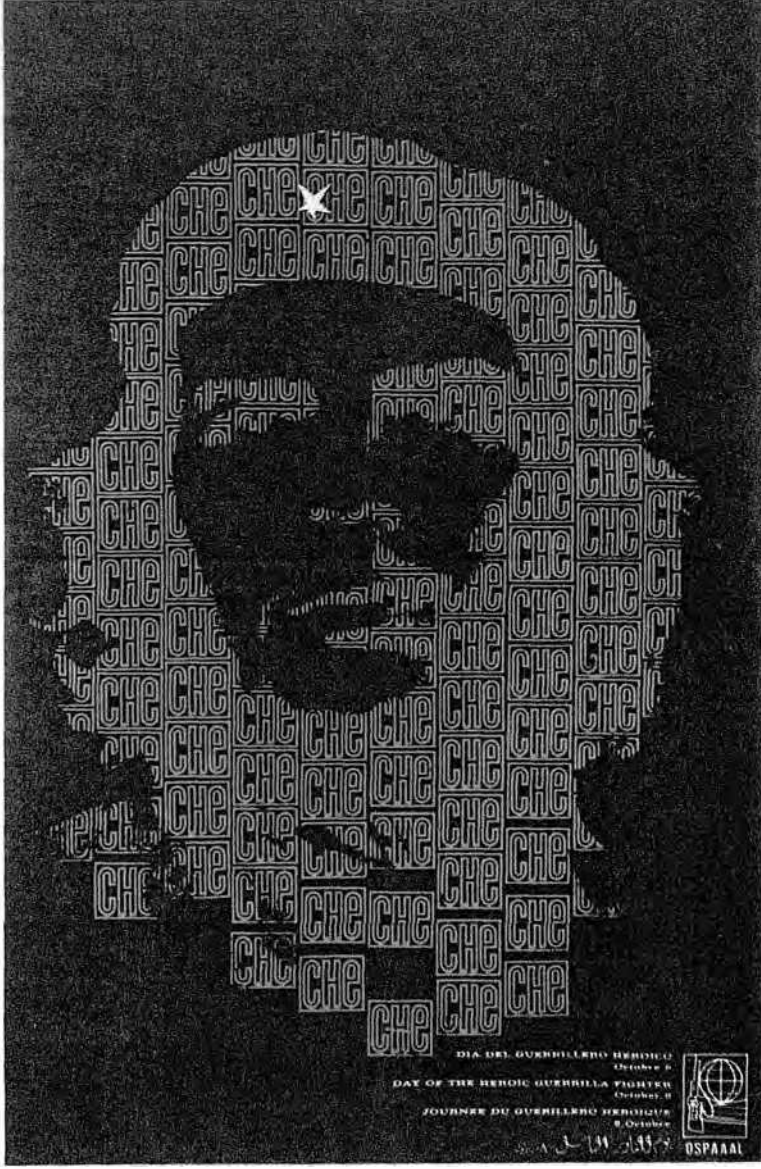
Gerilla savaşının, o dönemi ni Douglas Bravo'nun kendi ağzından dinleyelim:

«Ocak 1962'de, ulaştırma işçilerinin giriştiği isyancı bir grev bütün ülkede yankılandı. Kır gerillasının ilk hazırlıkları da bu dönemde başlamaktaydı. Karışıklık ortamı öylesine genişlemişti ki halk güçleriyle hükümet güçleri arasında hemen her gün bir çatışma çıkıyordu.

O sırada Venezuela'nın içinde bulunduğu buhranı güçlendiren önemli birtakım olaylar da oldu. Önce, kumandan Jesus Teodoro Molina Villegas yönetiminde, Carupano deniz üssünde çıkan ayaklanma. Bütün şehir katılmıştı bu ayaklanmaya. Bundan yirmi sekiz gün sonra Puerto Caballo'daki askerî ayaklanma. Bu da Medina Silva'nın

Peru'da, silâhlı eylem, köylü kitlelerini belli bir ölçüde bilinçlendiren kırsal bir eylemle başlar (fotoğraf 3: 1962'de bir çiftliği işgal eden köylüler.

Ernesto «Che» Guevara 60 yıllarında Latin Amerika'da görülen kıvı gerillası akımının en önde gelen kuramcısıdır. «Che», Küba'da gerçekleştirilen devrimden sonra bu kuramının bütün Latin Amerika için geçerli olabileceğini savundu. «Che»ye göre, bütün Latin Amerika için «Küba Devrimi'nden alınacak dersler» vardı; ve «Küba Devrimi» Latin Amerika halk kitlelerinin yönetimine ilişkin eski dogma'larda bir değişikliği zorunlu kılmıştı. Ama «Che»nin bu kuramsal tezi, onu ölüme götürecektir ve onu bir mitos haline getirecektir (fotoğraf 1: «Che»ye adanmış bir küba afişi).

kumandası altında, deniz subayları tarafından yönetilmişti. Şehir iki - üç gün âsilerin elinde kaldı. Romulo Betancourt hükümetine karşı girişilmiş en büyük savaşın bu şehirde verildiğini söyleyebiliriz. Betancourt, şehrin bombalanmasını emretmişti. 1200 den fazla ölüyle çıkmıştı bu savaştan. Betancourt hükümetine karşı ciddi bir şekilde savaşa girişilmesi bu iki olayla olmuştur. 1962'inin ilk yarısı boyunca, hükümete bağlı askerî kuvvetler, o sırada henüz yeni kurulmuş bulunan gerilla cephelerine ilk saldırılarını yaptılar. Yedi sekiz gerilla cephesi vardı o dönemde. Hepsi de dağlar arasına serpilmişti. Kuvvetlerimizi, saldırılara karşı daha iyi karşı koyabileceğimiz bir yada iki yerde toplayacağımız yerde, böyle dağıtmakla yanlış hareket etmiştik. Cepheler,

Portuguesa Eyaleti, Lara Eyaleti, Yaracuay, Falcon, Doğu ve Guarico bölgelerine dağılmıştı. Lara cephesi, kumandan Lunar Marquez ve kumandan Argimiro Gabaldon'un; Yaracuay cephesi, Luben Petkoff'un; Falcon cephesi ise Domingo Urbina'nın, benim ve başkalarının kumandası altındaydı.

Birinci saldırı hükümet için bir zafer oldu; hemen bütün gerilla kuvvetlerini yerlerinden sökmeyi başardı. Dağlarda örgütlenmiş olarak kalan tek cephe, Falcon cephesiydi. Öbürleri tamamıyla dağıtılmış, perişan edilmişti.

O zaman mücadeleye devam etmek için aynı bölgelerde, aynı cepheleri yeniden kurabilmek çabasına girişilmişti. Böylece, Humacaros bozunundan sonra, Argimiro Gabaldon, Lara gerilla hareketinin kumandasını yine ele

aldı. Fabricio Ojeda, Lara Eyaleti ve Portuguese arasında bir cephenin yeniden kurulmasına girmişti. Merida, Guaricio ve Doğu bölgelerinde hiç bir şey örgütlenemedi, yada, hiç değilse, iki yıl beklemek gerekti bunun için». (1967 yılı haziran ayında A.B.D'nden bir gazetecinin Falcon dağlarında Bravo'yla yaptığı röportajdan).

Artık sol eylem gibi, hükümet de «ikili yol» siyasetini bırakmıştır. Komünist Partisi ve M.I.R yasa dışı ilân edilir. 1963 ocağında, ordu, ayaklanmacıları büsbütün bastırmak amacıyla, çok geniş bir alanı içine alan, bir saldırıya girişir. Harekâtın plânları A.B.D askerî uzmanlarının işbirliğiyle yapılır. Vietnam'da bulunmuş bazı subaylar uzman sıfatıyla harekâta katılır. Böylece Pentagon, ilk olarak Castrocu gerillaya karşı girişilen

mücadeleye ortak olmaktadır.

yeni gurupların doğuşu

Şubat ayında polisin «arama - taramalar»ı aşağı yukarı olaysız sona ererken gerillacı guruplar bir tek stratejik komuta altında birleşirler. Böylece Silâhlı Ulusal Kurtuluş Kuvvetleri (F.A.L.N) doğar; birkaç ay sonra da Ulusal Kurtuluş Cephesi (F.L.N) bu örgütün siyasal beyni sıfatıyla faaliyete geçer. F.L.N komünist etiketinden kurtulmak amacıyla kendini, geniş yelpazeli yurtsever bir düzen kurmayı, kurtuluşa ulaşmayı amaçlayan bir örgüt olarak tanıtmaktadır. F.L.N yalnızca komünist partisi M.I.R birleş-

Venezuela'ya gitmekten vazgeçen «Che», Rojo'nun öğütlerine uyarak Guatemala'nın yolunu tuttu. Orada doktorluk yapmak için ilgili makamlara başvurdu; bir yandan da ekmeğini kazanabilmek için çeşitli işler yapıyordu. Guatemala'da Arbenz hükümeti C.I.A'nın hazırladığı bir sağcı darbe ile devrilince «Che», Arjantin büyükelçiliğine sığındı. Arbenz'e hayrandı ve ona oynanan bu oyundan dolayı çok öfkeliydi. İlk fırsatta devrimcilere katılacak ve Guatemala'lı gençleri örgütleme işini üstlenecekti. «Che», Guatemalalı devrimcilere «mutlaka savaşmalısınız Guatemala'yı ancak bu şekilde özgürlüğe kavuşturabilirsiniz» diyordu. Bu faaliyetleri yüzünden «Che» çok geçmeden Guatemala polis makamlarının dikkatini çekecek, onun bu ülkede kalması tehlikeli bir durum alacaktır (fotoğraf 2: Guatemala'da özgürlük hareketini destekleyen bir küba afişi).

mesinden değil, Demokratik Cumhuriyetçi Birlik ve öteki azınlık grupların da katılmasıyla oluşmuştur. Programları da ılımlıdır. Sosyalizmden söz edilmez; uluscu, halkçı, devrimci bir hükümet dileğiyle yetinilir. Bu dilek daha sonra, 'sert bir tartışmanın can alıcı noktası olup çıkacaktır.

1963 yılı gerilla açısından dağlarda, ama asıl kentlerde bir saldırı, mücadele yılıdır. En yeni yöntemler olarak beliren, uçak, hattâ gemi kaçırma, Caracas'ın göbeğinde suikastlar ve büyük gürültüler koparan insan kaçırımlar gibi olaylarla dolu bir yıl!

Şehir gerillası bütün dünyanın dikkatini Venezuela üstüne çeker ama F.A.L.N da ağır kayıplar verir. Örgüt üyelerinden birçoğu ölür, işkenceye uğrar. Adeta günlük olağan bir iş haline gelen ara-

ma - taramalar çoğu kez başarısızlıkla sonuçlanır. Ama polisin, eylül ayında, Venezuela komünist partisi merkez komitesi üyelerinin aşağı yukarı tümünü ele geçirmesi gibi başarılar sağladığı da olur.

Gerçekte Venezuela solu en büyük yenilgiyi 1963 yılının 1 aralık günü yapılan cumhurbaşkanı seçimlerinde almıştır. Betancourt'un, Venezuela anayasasının, bir cumhurbaşkanına tanıdığı süreyle sınırlı (Venezuela anayasası bir başkanın 2 kez üstüste cumhurbaşkanlığına seçilmesini yasakladığı gibi 10 yıl da adaylığını koymasını engeller) egemenliği sona ermek üzeredir. Anayasanın ona tanıdığı 1400 günün 700'ü sıkı yönetim altında geçmiştir. Şimdi ise niyeti, devrimci örgüt eylemine karşı ulusça «hayır» denildiğini ispatlayacak bir seçimle, partisinin seçece-

ği bir hedefe yerini ve yetkilerini devretmektir. Betancourt bunu başarır; Demokratik Eylem adayı Raul Leoni büyük oy farkıyla cumhurbaşkanı seçilir ve 3 ocak 1964 te görevi devralır. Birkaç yıl sonra Douglas Bravo bu yenilgi hakkında şunu söyleyecektir: «Bu da gösteriyor ki, insan kaynaklarımızdan, madî ve siyasal kaynaklarımızdan, yararlanmaya elverecek bir stratejinin temellerini atmamışız. Güçlerimizi gerekli anda —sözgelimi bu olayda, 1 Aralıkta— yoğunlaştırabilmek için artıramamışız. Diyebiliriz ki, silâhlı hareket, ilk bozguna 1 Aralık 1963 tarihinde uğramıştır. Devrim safları genel bir zayıflama krizi içindeyken, Doktor Leoni'nin kazandığı bir zaferdir bu...»

Seçimlerden sonra Venezuela sol eyleminde, bir bunalım dönemi başlar. Ne yap-

malı? Bundan böyle nasıl bir strateji izlemelidir?

M.I.R'ın (Devrimci Sol Eylem) kurucularından biri olan Domingo Alberto Rangel dolambaçlı yollara sapmadan, silâhlı mücadeleden açıkça cayılmasını önerir; bu yüzden de alçaklıkla, döneklikle, suçlanarak partiden kovulur. Olay kapanır ama, kuşku tohumları da atılmış olur. Venezuela komünist partisi az sonra ama, daha gizli kapaklı bir biçimde aynı yolu tutacaktır. Parti karma bir mücadelenin, yani değişik eylem türlerini kapsayan (hem tedhişçi, hem barışçı) bir mücadelenin, yeni bir hükümet kurulması yolunda sürdürülmesini önerir. Parola şudur: «Demokratik barıştan yana, açlığa karşı bir hükümet»!.. Demek ki, Venezuela komünist partisi, F.L.N'nin eski «devrimci, uluscu ve halkçı

1

1960'tan 1964'e kadar görülen ve sonra bir süre için durulan Latin Amerika gerilla mücadelesinin son merkezi Kolombiya'dır. 1948'den 1953'e kadar karşıt iki partinin şiddetle dövuştüğü, çarpıştığı Kolombiya aşığı yukarı bir iç savaş içindedir. Ama bu savaşın, ideolojik içeriğı «Violencia»yı «şiddet» aşmaz (fotoğraf 1, 2, 3, 4). 1953'te kolombiya komünist partisi «kendi kendini savunma»yı epey kalabalık bir köylü kitlesinin yaşadığı bölgelere ulaştırır. Gerilla eylemleri, buralarda güç kazanır

2

3

hükümet» formülü yerine, yeni bir çözüm yolu önermektedir. M.I.R buna karşı çıkar. Demokratik barışçı hükümet yerine, eski F.L.N formülünü yeniden ortaya atar; karma mücadele ilkesi yerine ise, gerilla savaşını savunur. Bir sağılar dialogudur bu. Komünist partisi şartları saptanacak, bir ateşkes yaratmanın yollarını aramakta; M.I.R ise tüm ve tam mücadele yolunu savunmaktadır. 1965 yılında komünist partisi işi söz alanından, eylem alanına döker; bazı cepheleri kapatır; ötekilerini de hükümetle yapılan gizli görüşmelerde değış tokuş aracı olarak kullanmak üzere kısıtlı bir faaliyet içinde tutar.

«1965 yılı sonunda buhran en yüksek noktasına vardı. Kırıldaki gerillalar, kentlerdeki yöneticiler tarafından desteklenmiyordu artık. Madî donatım, silâh, elbise yokluğu içindeydiler. 7 Kasım 1965 günü (venezuela komünist partisi merkez komitesi, gerilla mücadelesini bıraktığını açıklar. Bununla ilgili bildiriği komitenin Carlos kışlasında tutuklu bulunan belli başlı üyeleri kaleme almıştır: Silâhlı Ulusal Kurtu-

4

(fotoğraf 5: Marpuetzhe «bağımsız cumhuriyeti»nde vürüyüş yapan bir gerilla taburu). Ama 1960 yılında Kolombiya hükümeti, dört yıl sonrası için bütün «cumhuriyetleri» yakıp yıkacak, ortadan kaldıracak çok geniş ve yoğun bir saldırı planını hazırlamaya başlar. Böylece Manuel Marulanda'nın kişiliğinde (fotoğraf 6) en önemli liderlerinden birini bulacak olan yeni bir gerilla dönemi başlar.

luş Kuvvetleri düşmanla herhangi bir çarpışmaya girişecek güçte değildir. Bu yüzden geri çekilme şarttır. Üstelik bu bir ricat, yeni bir ateşkes durumu değildir. Çok daha köklü birşeyler yapmak gereklidir. Mücadele tarzında yeni bir dönemeç almak söz konusudur. Yeni bir taktik dönemine giriyoruz. Bu dönemde bütün mücadele biçimlerini birarada kullanmak yerine, gerillaların eylemine ara verilecek, buna karşılık, siyasal atılımlar ön plana geçecektir.»

İşte tam bu dönemde komünist gerilla önderi Douglas Bravo'yu tekrar sahnede görürüz. Mücadeleyi sürdürmekten yana herkesin katıldığı bir konferans düzenleme fikri ilk ondan gelir. Bu «fırtınalı toplantının» sonuçlarını özetleyen belgeyi yazan ve ilk olarak imzalayan gene kendisidir. «İracara Bildirisi» («Manifesto di İracara») adıyla çok çabuk ün yapacak olan bu belge, «demokratik barış» ilkesini tümüyle yadsımayan ve birkaç ay önce venezuela komünist partisi tarafından önerilen karma mücadele (bütün yollardan yararlanılan bir mücadele) taktiğini yeni-

den ortaya atmakla yetinen ılımlı bir üslup taşımaktadır. Yalnız bildiri çok kesin bir dille son bulur: «Zaferi elde etmeden mücadeleden vazgeçmeyeceğiz.»

Venezuela komünist partisi öfkelenir, ama tedbir almaz; karşılık da vermek. Bravo, parti merkez komitesi üyesidir. Olup bitenin farkına varmamış gibi davranıp, bunalım dönemini geçiştirmek komünist partisi açısından daha iyidir. Ama Bravo artık ortaya atılmıştır; mayıs ayında, bütünüyle gerillalardan oluşan yeni bir F.I.N - F.A.L.N örgütü kurarak devrimci eylemi yeniden düzenler. Örgütün üç önemli adamı Douglas Bravo, F.I.N başkanı Fabricio Ojeda ve M.I.R'dan gelip örgütlenme sekreteri görevini yüklenen Americo Martin'dir. Yani bir komünist, bir Demokratik Cumhuriyetçi Birlik yöneticisi ve bir M.I.R'cı. Görünüşte, eski F.I.N-F.A.L.N birliğinin üçlü düzeninin tıpkısı!.. Yalnız artık üç partinin şehir merkezleriyle ilişki kesilmiştir ve gerillacı güçler komünist partinin resmî çizgisiyle tümüyle gelişen bir stratejik plana göre hareket etmektedir. Kopma, artık göz-

den kaçmayacak düzeye ulaşmıştır. Ama komünist partisi bir kez daha her şeyi kabullenir, sesini çıkarmaz.

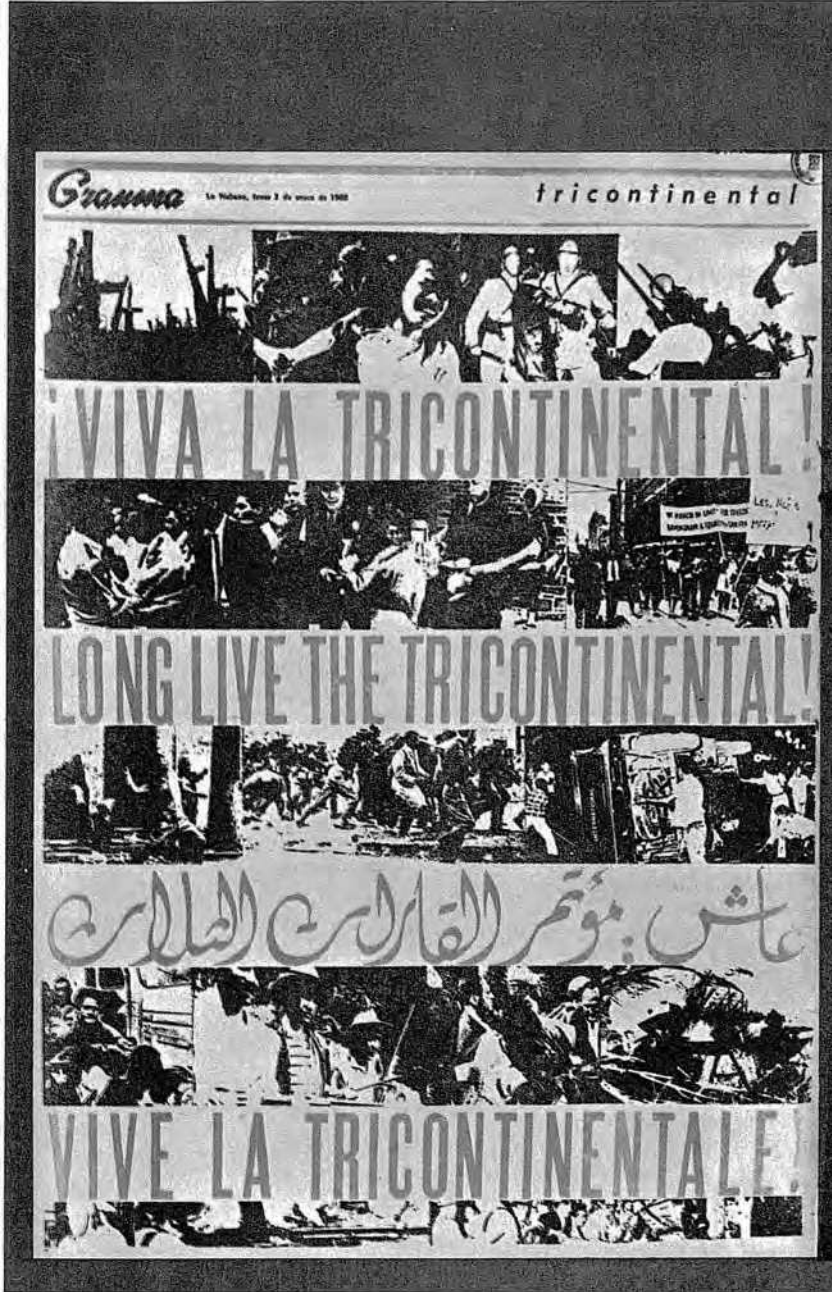
İki yıl boyunca hiçbir faaliyet göstermemiş olan partizan gruplar yeniden harekete geçer. Silâhlı çatışmalar yeniden görülür. 1965 yılı sona ermeden M.I.R saldırıya geçer ve komünist partisinin kapattığı cephelerin yerine iki yenisini kurar. Böylece cephelerin sayısı, başlangıçtaki üçü altıya bulmaktadır. Umutsuzluk yıllarından sonra, başlangıç noktasına bu veniden dönüş, devrimcilerin gözünde güzel günlerin habercisi gibi görünür. Acaba öyle mi olacaktır?

Biz gelelim şimdi, Castrocu eylemin bir başka ülkedeki, Guatemala'daki serüvenine...

guatemala: maya'ların toprağında propaganda

Mart 1963'te Venezuela devrimci eylemi bir bunalım dönemine girerken, bir başka ülke, Guatemala, bu alanda ön

plana geçiyordu. 1954'de ücretli askerler tarafından işgal edilmesinden sonra Guatemala, uzun yıllar süren bir korku ve baskı dönemi yaşamıştı. Guatemala'da, ilk olarak, 13 kasım 1960 tarihinde bir ayaklanma patlak verdi. Ayaklanmanın yöneticisi, Luis Trejo adında bir teğmendî; yardımcıları da Luis Turcios Lima ve Marcos Antonio Yon Sosa yada takma adıyla «çinli» (Birazcık Çin kanı taşıdığı, çekik hatlarından belliydi Yon Sosa'nın). Turcios'la Yon Sosa da iki genç subaydılar. Üçü de Panama kanalı yöresinde Ford Gulick antigerilla okulunda amerikalılar tarafından yetiştirilmişlerdi. Ama Guatemala'ya döndüklerinde, ülkelerinde tanık oldukları ağır sivasal bunalım, onlara görevlerinin rejimi korumak

değil, ona karşı mücadele etmek olduğunu öğretti. Trejo'nun isyan teşebbüsü başarısızlıkla sonuçlandı; bir yıl sonra da aynı üç subay, 13 Kasım Devrimci Eylemi («M. R. 13») adlı örgütü kurdular. İçlerinden hiçbirisi marksist değildi; ama Guatemala Çalışma Partisi (P.G.T) komünistleriyle eylem planında temas kurmaları çok kolay oldu.

Eyleme girdiği ilk dönemde M.R 13'e, askerî darbeci geleneği sürdüren bir örgüt gözüyle bakılır. Belki doğrudur da... Ama bir süre sonra gerçekçi bir raya oturur: Devrim yalnız askerler değil, özellikle halk tarafından başlatılmalıdır. 1962 ocağında M.R 13, İzabal dağlarında faaliyete geçer; üç gerilla cephesi oluşur. Guatemala Çalışma Par-

Durumun yeni boyutlar kazandığı bir evrede —bu boyutların en sağlam kanıtı, 1966 ocağında Havana'da yapılan Üç Kıtı Konferansı'dır— (fotoğraf 1: Küba'da yayımlanan «Granma» gazetesinin bu konferansa ayırdığı sayfa), gerilla çatışmaları Guatemala, Kolombiya ve Venezuela'da yeniden alevlenir. Mücadelenin 1965 yılında başladığı Guatemala'da, eylem, Turcios Lima (fotoğraf 2: Turcios Lima, Havana'da yapılan Üç Kıtı Konferansı'nda) tarafından idare edilen gerilla cephesinde yoğunlaşır. Bu cephe, ülke çapındaki eylemin nerdeyse merkezi olur.

tisi de «20 Ekim» adlı bir silâhlı grupu cephelere destek güç olarak yollar, ama grup güvenlik güçlerince hemen bastırılır. Bir süre sonra ikinci komünist alayının da sonu. İlki gibi olur.

M.R 13'ün durumu belki biraz daha iyidir. 6 şubatta, orduyla ilk çarpışma başarıyla sonuçlanmıştır ama daha sonraki eylemler için aynı şev söylenemez. Gerillaların eğitimi aceleye gelmiş, gerekli disiplin kurulamamış; köylülerin güveni sağlanamamıştır. (Hatta, ikinci komünist alayını hükümet kuvvetlerine teslim eden de köylüler (campesinos'lar) olmuştur.

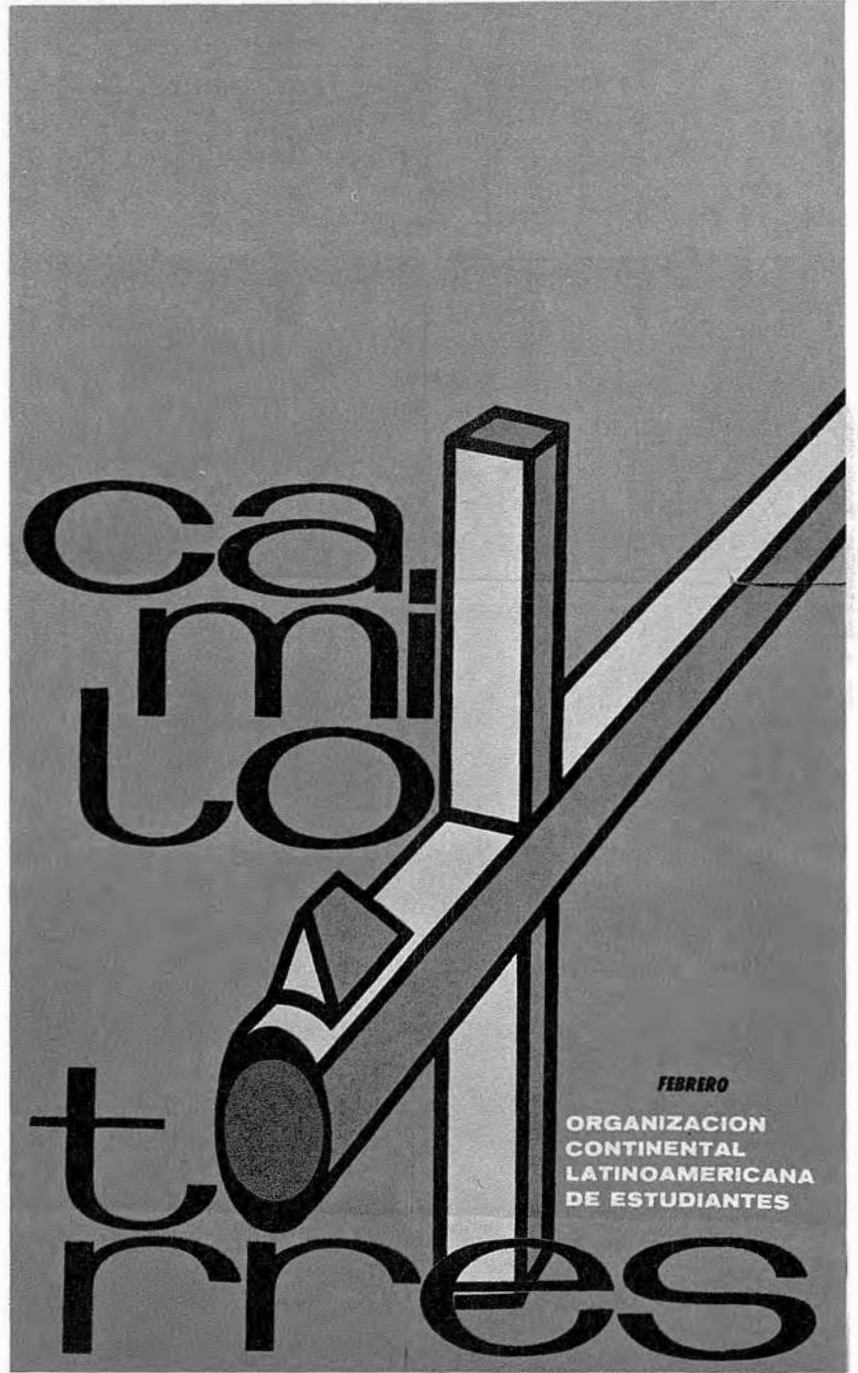
Daha sonra Guatemala devrimine özgü niteliklerden birini oluşturacak olan «silâhlı propaganda» ihtiyacı işte bu durumdan doğdu. Silâhlı pro-

paganda şu demektir: gerilla örgütü birkaç saat için köyleri işgal ediyor, toplantılar yapıyor ve ardında, propagandayı sürdürecektir olan, «direnme hücreleri» bırakıyordu.

1962'nin sonuna doğru Silâhlı Devrimci Kuvvetler (F. A. R) doğdu. Başkumandan Yon Sosa'ydı; yardımcısı ise Turcios Lima. M.R 13 ve Guatemala'da Çalışma Partisi'de F.A.R'ın eylemlerine katılmışlardı. Daha sonra ise başkentte faaliyet gösteren, «12 Ekim Eylemi» adlı bir öğrenci örgütü de F.A.R'ye katıldı. Bu güçlü şemanın kendiliğinden doğduğuna inanmak güçtür; çünkü Küba şemasının tıpatıp benzeridir (26 Temmuz Eylemi, Halkçı Sosyalist Parti ve 13 Mart).

Üç cephenin açılması kararlaştırılmıştı: birincisi Yon

Devrimci papaz Camilo Torres (fotoğraf: 2, 3).
 Latin Amerika'da silâhlı mücadeleyle
 hristiyanlığı birleştirme olanaklarını araştıran
 bu devrimci din adamının çevresinde
 geniş bir birleşik cephe doğar.
 Bu konuda iki dominik'li devrimci Jose Cuello ve
 Asdrubal Dominguez, «Latin Amerika Devrimi'ne
 Dominiklilerin Bakışı» adlı
 bir makalelerinde şöyle diyeceklerdir:
 «Camilo Torres ve onu izleyenler örneği bize
 Latin Amerika'da papazlar arasında bile
 antiemperyalist devrimci duyguların
 yer ettiğini gösteriyor.
 Bu duygunun temelinde
 hristiyan hümanizmini buluyoruz».
 (fotoğraf 1: haç'ın tüfek haline gelişini
 simgeleyen bir küba afişi).

Sosa komutasında İzabal'da; ikincisi Trejo komutasında Zacapa Chiquimula'da; üçüncüsü ise Turcios Lima komutasında Las Minas'da... İlk iki cephenin kurulması oldukça kolay oldu. Çünkü tanınan bir yöre ve propaganda yoluyla kısmen inandırılmış bir köylü topluluğu söz konusuydu. 1963 ocak ayında Yon Sosa, ilk devrimci karargâhın kuruluşunu ilân etti. Birkaç hafta sonra güvenlik güçleriyle ilk çarpışmalar başladı. Turcios Lima'nın görevi ise daha güçlü; bir kere Sierra de Las Minas bölgesinin yabancıydı, üstelik kendisine güven göstermeyen bir halkla karşı karşıyaydı.

Üç ayrı cephenin açılması kararı daha sonra eleştirilere uğrayacaktır: kesin sonuca götürecek olan eylem aşama-

1

1964 yılındaki durulmadan sonra Kolombiya'nın kuzey bölgelerinde yeniden alevlenmiş olan gerilla mücadelesi (fotoğraf 4: «Jose Antonio Galan» gerilla cephesinde, adamlarıyla birlikte; fotoğraf 5: Ulusal Kurtuluş Ordusu'nun, Medina Moron'la birlikte başkanlığını yapmış olan Fabio Vazquez)

2

sına tam geçildiği an, zaten az olan kuvvetleri bölmek niyeydi? Ama gerilla evleminin en önemli eksiği, askeri stratejisi de değildi. Guatemalalı eylemciler, Küba devriminin üçlü düzenini örnek almışlardı ama, Castro'nun, gerekince her türlü kuramsal eleştiriyi geri plana iterek güçleri dağıtmamaya yarayan *faşistlik*'inden ders almayı bilememişlerdi. Guatemala'da, tersine, bitip tükenmek bilmeyen, şiddetli tartışmalar başladı. İlk önce M.R 13 örgütü içinde, Guatemala Çalışma Partisi (komünist parti) ile işbirliğinden yana olanlarla antikomünistler arasında ayrılıklar, anlaşmazlıklar başgösterdi. Bunu, M.R 13 ve Guatemala

Ernesto «Che» Guevara'nın gerillacılık kuramının Bolivya'daki ilk önemli denemesi gerillacıların yenilgisi ve 1967 ekiminde «Che»nin öldürülmesi ile sonuçlanır. «Che»nin, bu savaşta Bolivya köylülerinin desteğini kazanamamış olduğunu teslim etmesi, Latin Amerika'da bu doğrultudaki mücadelenin yapısı üzerinde önemli kuramsal tartışmalara yol açacaktır. «Che»nin Latin Amerika ülkelerinin kendine özgü farklı koşullarını dikkate almadığı, bu eleştirilerin başlıca hedefidir. Kurama ve pratiğe ilişkin bu eleştirilerden yola çıkan Douglas Bravo (fotoğraf: 1, soldan birinci) ve 1966'da ölecek olan Fabrice Ojeda'nın liderliğinde gerilla çatışmaları yeniden başlar. Ama bu yeniden başlama da, bazı sorunlar doğuracaktır.

Çalışma Partisi başkanları arasında, yapılmakta olan gerilla deneyinin niteliği konusundaki ateşli tartışmalar izledi. Sonunda M.R 13 örgütünün içine, kalabalık bir troçkist grubun sızdığı ortaya çıkınca, işler iyice karıştı. Bu noktada tartışma, içinden çıkılmaz hale geldi. Çünkü bu troçkist grup, IV'üncü Enternasyonal ilkelerine uymaktan çok, Jose Posadas'ın ilkelerini benimseme sevdasında idiler. Jose Posadas ise dünyanın özgürlüğe ulaşması için atom bombasının yok edilmesini savunmaktaydı.

Guatemala devrimci eyleminin içinde sürüp giden tartışma odakları, giderek büyüyor, çoğalıyordu. Sosyalizme

giden yol mu, yoksa millî demokratik devrim aşaması mı? Genel ayaklanma mı? Üçlü grup eylemi mi (işçi - köylü - öğrenci), yoksa geleneksel dörtlü blok mu? (işçi - köylü - ulusal burjuvazi - küçük burjuvazi). O günün Guatemala gerçeğiyle hiçbir canlı ilişkisi olmayan bu sorular, M.R 13 ve Guatemala Çalışma Partisi içinde kısır çekişmeler, ayrılıklar, bölünmeler yaratmaktaydı.

1964 yılının ortalarına doğru, troçkist grup kendi tezini savunmak için «Sosyalist devrim» (Revolucion Socialista) adlı dergiyi yayımlamaya başladı. O zaman ortalık iyice kızıyordu. Guatemala'da Çalışma Partisi de broşürler, afişlerle

karşı propaganda saldırısına geçti. Artık gerilla savaşından «basılı kâğıt» savaşına geçilmişti. F.A.R'lar dağılmış; eylem gittikçe gerilemeye başlamıştı. İki yıldan beri bir türlü tam faaliyete geçmemiş olan gerilla, bu iç gerilime dayanacak güçte değildi. Zacapa - Chiquimula cephesi boşaltıldı; öteki iki cepheden de çekilme ve gerileme kaçınılmaz olmuştu. 1964 yılı sonlarında ikinci bir Küba yaratmak amacıyla olan Guatemala deneyi, bütünüyle «iflâs etmiş» görünmekteydi...

Yalnız, asıl adı Sierra de Minas iken daha sonra Edgardo Ibarra Gerilla Cephesi (PGEI) olarak değiştirilen üçüncü cephenin başında bu-

lunan Turcios, olayların akışına kendini kaptırmadı. Posados'cu troçkist akımın dışında M.R 13'le Guatemala Çalışma Partisi'nin ilkelerini tek bir çatı altında toplamaya çalışan «13 Kasım Devrimci Eylemi»nin bir militanı olarak kaldı. Böylece Edgardo Ibarra cephesi, sürüp giden polemiklerden sıyrılmış, mücadelecilik, özerk bir birim kimliğini kazanabildi.

Turcios'un ilk eylemi, uzun zamandan beri süregiden ideolojik karmaşıklığın kendisinde yarattığı hayâl kırıklığını dile getirdiği bir teyp bandı, Guatemala Çalışma Partisi'nin komünistlerine yollamak oldu. Banddaki konuşmasına «Düşmanlarımızı iyi tanıyo-

1

«Demokratik Barışçı Yönetim»
adlı dergi (fotoğraf 2)
gerilla çatışmalarının terkedilmesi görüşünün
açık savunmasını yapmakta,
bu konunun kuramcılığını üzerine almakta,
geniş bir kampanya yürütmektedir.
«Carlos Valencia» takma adını kullanan başyazar,
aslında, venezuela komünist partisi sekreteri
Pompeyo Marquez'den başkası değildir.
Gerillacılar ise gizli gizli bastıkları
«Izquierda» adlı dergilerinde (fotoğraf 3)
cevap verirler Carlos Valencia'ya
Bu cevapta, venezuela komünist partisinin
önerilerini reddedip «ulusçu, halkçı
ve demokratik bir yönetim»
formülünü ortaya atarlar.
(fotoğraf 1: Ojeda'nın cenazesi)
Venezuela'da da 1965'ten sonra
(fotoğraf 4: özgürlük mücadelesinin
VIII. yılında çıkarılan küba afişi).

rum, askerî eğitimi onların yanında yaptım» diye başlıyordu Turcios, Panama'da, askerî okulda tanıdığı «yeşil bereliler»i kastetmekteydi.

Turcios'un daha sonraları «siyasî çiraklık dönemi» olarak adlandıracağı bu dönemden edindiği deneyin sonuçlarını değerlendiren bu sözlü mektubu, Guatemala Çalışma Partisi merkez komitesine ve M.R 13'ün genel başkanlığına gönderdi. PGEİ başkanının 16 ekim 1964 tarihini taşıyan bu mesajı, aslında, eylemin siyasal yapısını oluşturacak bir programın belli başlı noktalarını saptamaya, yeni atılım sağlayacak bir birliğin temelini aramaya yönelen açık bir çağrı niteliğindedir. Buna karşılık, birbirine düşman her iki kuruluş, sanki bu mek-

tubu hiç almamış gibi davrandılar. 1965 ocak ayında Turcios, Silâhlı Devrimci Kuvvetler'in (F.A.R) yeniden kurulması için düzenlediği konferansa hem Guatemala Çalışma Partisi'ni hem M.R 13'ü çağırdı. Komünistler çağrıyı kabul ettiler; ama, M.R 13 hayır! Bunun üzerine Turcios, M.R 13 grupundan ayrılmaya karar verdi, ama Guatemala Çalışma Partisi ile çok sıkı bir işbirliğine de hemen yanaşmadı. 1965 martında yapılan konferansa Edgardo Ibarra cephesi, Guatemala Çalışma Partisi ve Komünist Gençlik adlı birlik katıldı ve F.A.R yeniden kuruldu. Ama M.R 13'le yeniden birlik kuramaması, Turcios'u komünistlerle ilişkilerinde zor bir duruma düşürmekteydi. Ko-

münistler gerillaya genel duruma göre pekiştirilecek ya da bir kenara itilecek bir araç gibi bakarken, Turcios onu, siyaseti koşullandıran bir mücadele biçimi olarak görmekteydi.

1965 yılı, Guatemala gerillası için herşeye rağmen bir saldırı yılıdır. En önemli zafer, bir güvenlik taburunun saf dışı edildiği ve çok sayıda modern silâhın gerillanın eline geçtiği «Sunzapote pususu»dur. Sunzapote olavının cereyan ettiği tarih olan 17 mayıstan, 1965 yılının sonuna dek Edgardo Ibarra cephesi şaşırtıcı bir cesaretle, eylemlere girişen bir gerilla döneminin merkezi olur. Bu, bütün Latin Amerika'da büyük yankılar uyandırır. Öyle ki, Turcios Lima, 1966 ocak ayında Havana'da yapılan Üç Kıta Konferansı'na, Güney Amerika devrimci evleminin temsilcisi olarak çağrılır.

Üç Kıta Konferansı'ndan dönen Turcios Lima, gerillalarını, silâhlarını bırakmış durumda bulur; beklemediği bir olgudur bu. Gerillacı önder direnir; kınamalarını, komünistleri görevlerini yapmama suçlayacak kadar ileri götürür. Bir adım daha atacak gücü gösterse, belki Venezuela olaylarının tıpkısı Guatemala'da da olacaktır. Ama Turcios, Douglas Bravo değildir ve boyun eğer.

Zaten Guatemala devrimci eylemi birkaç aydan beri bir bunalım dönemine girmiştir: komünistlerin, 1944 devriminin elebaşlarından Julio Mendez Montenegro'nun cumhurbaşkanlığı adaylığını, siyasal

havadaki yumuşamanın bir belirtisi olarak görmelerinden beri, komünist yöneticiler (Guatemala'da Çalışma Partisi yöneticileri) bu adaylığı destekleme kararı almışlardır. 1966 temmuzunda Mendez cumhurbaşkanlığına seçilir ama, Guatemala Çalışma Partisi'nin istekleri gerçekleşmez. Yeni başkan, aslında, askerlerin elinde oyuncaktır. Yurda barış getirmek gibi iyi niyetlerine, generaler karşı çıkar.

Guatemala, 2 ekim 1955. İki genç kız ve bir delikanlının bulunduğu spor araba başkentten dışarda, Roosevelt caddesinden hızla geçerken yoldan çıkar ve devrilir. İçindeki delikanlı ölür: ölen Turcios'tur! Gerilla önderi bir araba kazasında can vermiştir.

Mendez'in devrimci çevrede uyandırdığı hayal kırıklığından sonra belki de, eylemciler açısından, yeniden mücadeleye başlamak gerek-mekteydi; ama bu hiç de kolay değildi. Turcios öldüğünde gerillalar, en az bir yıldan beri her türlü faaliyetlerini kesmiş durumdaydı. Buna karşılık ordu, hummalı bir faaliyet içindeydi ve her türlü eylemi ezmeğe hazır bekliyordu. Guatemala City'de Turcios'un cenazesi kaldırılırken, onbin kadar asker, Sierra de Las Minas yolunu tutmuştu bile. Amaç, bütün gerilla «yuvalarının» kökünü kazımdır. Bu amaç gerçekleşemez ama, buna girişilmesi bile, gerillacılar için büyük bir darbe olur. Böylece Guatemala'da gerilla mücadelesi, uzun bir süre için bir sorun olmaktan çıkacaktır.

peru: köylü sendikaları

1962 ile 1963 yılları arasında Peru'da daha değişik nitelikte, bir devrimci deney gelişir. Söz konusu olan gerilla değil, köylülerden gelen kitle halinde bir sendika eylemidir. Bu evlem Castrocu'lüğün bütün Güney Amerika'ya yayılış sırasında güçlenir. Bu eylem, silâhlı mücadeleye bir

seçenek olarak değil, onun paralelinde bir deney olarak belirir. Küba teziyle ortak yanı da, köylülere en uygun devrimci sınıf olarak bakmasıdır.

Eylem, Peru'nun orta bölgelerinde yani Sierra'da, merkez olarak Convencion ovalarında ve Cuzco yakınlarında Lares'te gelişir. Saydığımız bu yörelerde hâlâ yarıfeodal düzeni sürdüren toprak sahipleri vardı. Yüzölçümleri ikibinle yüzellibin hektar arasında değişen 136 tane kocaman arazide çalışan köylülerin durumu, derebeylik çağındaki toprak kölelerininkinden ancak bir gömlek daha üstündü. Toprak sahiplerine karşı açılan savaşı Cuzco'lu genç bir avukat olan Hugo Blanco yönetmektedir. Blanco, Arjantin'e yaptığı bir gezi sırasında, IV'üncü Enternasyonalin, geleneksel troçkizmine bağlanmıştır. Yurdu-na döndüğünde, Convencion ovasına yerleşmiş ve köylü sendikalarında çalışmaya başlamıştır.

1958 yılında bu yörede yalnızca 6 sendika vardır. Bunların yaptığı bütün iş de, sendikaya kayıtlı köylülere, dâvâlarında yasal yolları göstermektir. Üç yıl içinde sendikaların sayısı 148'i, bunlara girenlerin sayısı da binleri bulur. Bu sayıca artışla birlikte bir kaynaşma dönemi de açılır. 1959 yılında, sendikalaşma aşamasından ajitasyon aşamasına geçilir. «Huella», yani ovadaki toprak sahiplerinin yarisından fazlasının eli ni kolunu bağlayan *uzun grev* başlar. Blanco, ekonomik koşulların düzelmesinden önce, yarı feodal çalışma koşullarının, ilişkilerinin yıkılmasını istemektedir. «Keyfi angaryalara», toprak kiralamalarında uygulanan insaf dışı ağır koşullara, köylüleri para ekonomisinin dışında tutan kredi sistemine «hayır» demektedir Blanco!..

Binlerce *campesinos* ('köylü'), patronların topraklarında çalışmayı bırakırlar, kendi küçük topraklarına çekilip üretimi yalnızca ailelerinin ölmeyecek kadar yaşamasına yetecek dereceye indirgerler. 1962 yılı şubat ayında Hugo

1

Bu yeni gerilla «dalgasına», 1965'ten itibaren Peru «cephesi» de katılır. 1963'te sahneden çekilen Hugo Blanco'nun yerini başkaları alır: Luis de La Puente Ucedo (fotoğraf 1); Hector Bejar (fotoğraf 2).

2

Blanco'nun sendikacı devrim eyleminin üçüncü aşaması başlar: toprak işgali. Bu işgal, son derece barışçı bir yolla, kan dökülmeksizin gerçekleştirilir. Peru'lu gazeteci Hugo Neira, «*Andes, Tierra o Muerte*» ('And Dağları, toprak yada ölüm'), adlı kitabında bu işgalleri şöyle anlatır: «Güneşin doğmasına yakın. bir köylü topluluğu toprakları işgal etti ama patronların evine barkına dokunan olmadı. Kimsenin kılına bile zarar gelmedi. İşgal etmek, yakmak, yağmalamak, yıkmak demek değildir. Sadece yasak toprağa girmektir. Patronlar, villalarının balkonundan mülklerinin nasıl el değiştiğini seyrettiler. Köylüler işgalden sonra yetkililerin gelmesini beklediler. Binlerce köylü çember yapıp, yere oturarak bu «fiili» durumun yasal yoldan da, tanınmasını,

onaylanmasını beklediler.»

Bu eylemin siyasal amaçları nelerdi? Hugo Blanco bunu kesin bir dille açıklar: «İktidarın karşılıklı olma niteliği»!.. Kırılık bölgelerde patron gücüne karşı koyabilecek, bir yönetimin doğması. Peki, bu yönetim patron gücünün karşı eyleminden nasıl korunacaktı? Hugo Blanco bu soruyu «köylü milislerinin örgütlenmesi yoluyla» diye cevaplandırıyor. Bu, klasik troçkist stratejik şema'ya hayli bağlı bir uygulamadır. Çünkü Blanco'nun düşüncesine göre, silâhlı mücadele devrim sürecinin başında değil, sonunda yer alacaktır. Ama Convencion ovası sahipleri, olayların bu noktaya varmasına baş eymekten yana değillerdi. Sendikacılar daha kendi savunma müfrezelerini örgütlemeye başlamadan toprak sahipleri, kapıldıkları korku ve

kuşkuyla hemen karşı eyleme geçmişlerdir. Misilleme başlamıştır: «*Squadristler*» (Silâhlı Faşist Gruplar) göz göre göre adam öldürmektedir. Polis, olanları görmezlikten gelir. Birkaç ay içinde ölü sayısı epey yükselir. Yanahuanca'da dört köylü öldürülür. 1962 yazında Chanllay, bastırma hareketlerinin en korkuncuna tanık olur: toprakları korumakla görevli «*Guardia D'assalto*» («Baskın Muhafız Gücü») adıyla tanınan ünlü polis müfrezesi 46 sendikacıyı birden öldürür.

Hugo Blanco'nun umudu kırılmıştır. O yılın sonuna doğru, son bir saldırıya kalkar. Silâh elde etmek üzere Pujoyura polis merkezine bir baskın düzenler. Baskın sırasında Hugo Blanco tarafından yaralanan bir polis, çatışmadan az sonra, demir çubuk darbeleriyle öldürülür.

Kaatilin kimliği hiçbir zaman bilinemeyecektir. Ama Hugo Blanco ile sendikacıların başları iyiden iyiye belâya girmiştir.

Pujoyura olayının tarihi 13 Kasım 1962'dir. Tam 42 gün sonra, Noel'de, güvenlik kuvvetleri Convencion ovasına baskın yaparak sendika merkezlerini işgal eder; topluca tutuklamalara girişir ve köylüleri işgal ettikleri topraklardan kovar. Hugo Blanco kaçmayı başarır; ama artık yalnızca bir kaçaktır o! Birkaç ay sonra, 30 Mayıs 1963'te tutuklanır. Yakalanışını anlatan raporda şöyle denmektedir: «Onu yalnız, yalınayak, üstü başı kir pas içinde, ve hasta halde bulduk». Cinayet suçuyla yargılanır, 25 yıl hapse mahkûm edilir. Hugo Blanco, artık, Arequipa'nın karşısında bulunan Fronton adasında, cezaevindedir.

ve hugo blanco'dan sonrası

1965 yılı, Peru için de büyük önem taşıyan bir yıldır. 9 Haziran günü, silâhlı bir grupun Andamarca yöresinde Runatullo çiftliğini işgal etmesiyle olaylar yeniden başlar.

Bu yeni gerillacılar kimlerdir? Bunu öğrenmek için biraz eskilere gitmek gerekecek...

12 ekim 1959 günü. A.P.R.A.'nın (eski halkçı parti) sol kanadı, banker cumhurbaşkanı Manuel Prado'nun tutucu hükümetiyle antlaşmayı («convivencia») reddedince partiden atılır. Bu grup, kendine, övünçle «Asi A.P.R.A.» adını takmıştır. Başlarında, 30 yaşlarında bir avukat olan Luis de La Puente Uceda vardır. 1960 sonbaharında dağıtılan «Chiclayo Bildirisi», yeni partinin izleyeceği siyaseti açıklar: A.P.R.A.'nın halkçı kökenlerine dönme, marksizmi benimseme, emperyalizme ve mahallî oligarşiye karşı güçlü bir savaş...

1962 yılında «Asi A.P.R.A.» dan Devrimci Sol Eylem, yani M.I.R doğar. Venezuela'da aynı adı taşıyan örgüt gibi, Peru'nun M.I.R'i de çabucak en aşırı sol nitelikleri kazanır. Marksizmden marksizm-Leninizm'e geçer; Convivencia'nın reddini bir rejim kavgasına dönüştürür; siyasal mücadele ilkesinden silâhlı mücadele ilkesine yönelir. 1962 ekim ayında Luis de La Puente Uceda, Hugo Blanco ile buluşur. İkisi arasında yapılan görüşme somut sonuç-

lar vermez, üstelik Blanco eylemi artık son bulmak üzere. Ama Luis de La Puente'nin bu görüşme dileği M.I.R'in, Convencion Ovasında sürmekte olan deneye duyduğu ilgiyi gösterir. Daha sonraları gerilla mücadelesinin genel karargâhı Convencion ovasında kurulacaktır.

1963 yılı Peru'da yeni cumhurbaşkanı Belaunde Terry'nin seçim kampanyası boyunca vaat ettiği toprak reformu konusunda yapılan tartışmaların sürüp gittiği yıldır. Gelgelelim, vaat etmekle uygulamak arasında, tutucu partilerin çoğunlukta olduğu bir parlamento vardır. Yasa çıkarılır ama, kuşa döndürüldükten sonra!.. Toprak reformu polemiği sürüp giderken M. I.R parlamentoyu terkeder.

7 şubat 1964!.. Lima'nın en büyük meydanında, Luis de La Puente Uceda halk önünde

en son konuşmasını yapmaktadır. Bir çeşit savaş açmadır bu. Seçime, parlamentoya ve demokrasicilik oyununa «yeter» demektedir. Barışçı gelişme, ilerleme «alaycı bir yalan»dır. Değişme, ilerleme için tek yol, iki yönlü yani emperyalizme ve mahallî oligarşiye karşı silâhlı mücadeledir. Gerillanın hazırlanması bir yıl sürer. M.I.R yalnızca keşif gezileri yapıp, bölgeyi tanımakla, marşlar yazmakla ve askerî eğitim yapmakla yetinmez. Tekrar kurulan sendikalar ve yeni toprak işgalleri ile, kısa bir süreden beri, yeni bir aşamaya ulaşan Convencion ovası köylü eylemiyle de bağlantı kurmaya çalışır.

1965 baharında artık her şey hazırdır. M.I.R gerillaları altı kola bölünür ve bu altı kol üç coğrafi alana dağılırlar: Güneye (Convencion), iç yöre-

Guillermo Lobaton
(fotoğraf 3).

Gerilla çatışmaları
Convencion ovasında
yeniden başlar.

ye (Junin) ve kuzeye (Ayabaca). Her kol, topu topu, birkaç düzine insandan kurulmuştur. Bunlar gittikleri yörelerde, düzenli ordu harekâtına elverişsiz sarp mevkiler bulup, güvenlik üsleri kurarlar. Askerî açıdan en ağır görevleri, Luis de La Puente'nin kendisiyle, yardımcısı Guillermo Lobaton yüklenmişlerdir. 1965 haziran ayı boyunca, ülkenin iç ve güney yöresindeki cepheler yavaş yavaş eyleme geçer. Ama kuzeydeki gerillalar bunu başaramazlar. Hangi nedenler yüzündendir bilinmez, ama, hiçbir zaman da başaramıyacaklardır.

20 000 asker, 400 «Rangers» ve gerilla eğitiminden geçmiş birkaç yüz paraşütçüden oluşan ordu, aynı yılın ağustos ayında, gerillaya karşı harekete geçer. Bu, güçlü bir birliktir, ama başlangıçta hiçbir stratejik başarı elde edemez.

*Luis de La Puente yönetiminde
örgütlenmiş cephenin
programı; ve özellikle
taktik açıdan başarılı
bir dizi zaferle hız kazanır.*

La Guerrilla Pachacutec Al Pueblo Peruano

ILLARY CHASCA, Nuevo foco de la Revolución Peruana

HERMANOS EXPLOTADOS:
Velozmente se acerca la hora en que ILLARY CHASCA (Estrella del Amanecer), en pleno valle de la Convención o sea, en el corazón del Perú campesino, ilumine el ciclo de la esperanza, y de la fe de los pobres, de los explotados y de los oprimidos.
LA GUERRILLA PACHACUTEC, comandada por Luis de la Puente Uceda, Secretario General del MOVIMIENTO DE IZQUIERDA REVOLUCIONARIA (M. I. R.), está lista para vengar la sangre campesina derramada por los sirvientes de los gamonales y de los burgueses.
LA GUERRILLA PACHACUTEC, está preparada para derrotar a quienes se atreven a llegar a sus fortalezas.
LA GUERRILLA PACHACUTEC, es el brazo armado de los campesinos para defender sus derechos, para vengar a sus hermanos masacrados, para exigir que la tierra sea entregada gratuitamente a quienes son sus verdaderos dueños, sin pago y sin obligación alguna.
LA GUERRILLA PACHACUTEC, es antorcha revolucionaria para iluminar a todos los explotados del Perú y para encender las ansias de liberación integral de nuestro pueblo.
LA GUERRILLA PACHACUTEC, es uno solo de los instrumentos del pueblo para terminar la actual miseria, los abusos, las mentiras y los crímenes de los latifundistas y de los grandes burgueses. Con toda seguridad que nuestra bandera también será enarbolada por otros peruanos a todo lo largo de los Andes, conduciendo a nuestro pueblo hacia los mismos objetivos de libertad y justicia.
Desde las cumbres de las montañas, con la mente y el brazo armados, les decimos a nuestros hermanos explotados:
La hora se acerca; ILLARY CHASCA va iluminando el horizonte, nadie podrá detener su ascenso; los mismos AUQUIS se alinean tras las banderas de la Revolución.
Ha llegado el momento en que los campesinos, los obreros, los pequeños comerciantes, los pequeños industriales, los pequeños propietarios, los artesanos, los empleados, los estudiantes, los artistas, los intelectuales, los profesionales, los policías, y los soldados, comprendan que la Historia no se detiene, que la justicia, la verdad y el bien triunfan siempre cualesquiera que sean los obstáculos que se les pongan por delante.
La lucha del pueblo es contra los latifundistas, los grandes burgueses, contra los sirvientes civiles o militares y contra el imperialismo norteamericano, el más grande enemigo de los pueblos del mundo.
Todos los explotados deben estar unidos, deben saber que esta lucha es su lucha, que esta causa es su causa, deben pensar en la explotación que han sufrido y en la explotación que hasta hoy sufren, deben pensar en sus mujeres, en sus hijos para quienes no querrán los mismos padecimientos, privaciones y atropellos.
Los que traicionan a su clase los que sirven a los enemigos del pueblo, no son dignos de llamarse peruanos y dejarán a sus hijos la mancha de la traición y la infamia que no se borra con nada; además se harán acreedores al castigo ejemplar del que no escaparán.
Al aparecer en el firmamento revolucionario de nuestra Patria la brillante luz de ILLARY CHASCA, exhortamos al valeroso pueblo peruano heredero del ejemplo de Pachacutec y Túpac Amaru, a:
Fortalecer su fe revolucionaria, arrojando las vendas que pretenden encubrir la verdad e impedir que el pueblo cumpla sus tareas históricas;

Luis de La Puente ve arkadaşları sevinçliydi; olaylar düşündükleri gibi geliyordu. 15 Eylül günü, Ayacucho'da yeni bir silahlı grupun daha faaliyete geçmesiyle sevinçleri bir kat daha arttı. Bu gerilla kolunu, 1962 yılında Puerto Maldonado'daki başarısız ayaklanma girişiminde sağ kalanlardan biri olan Hector Bejar yönetmekteydi. Bejar ve arkadaşları M.I.R'e, değil özerk bir grup olan Milî Kurtuluş Ordusu'na (F.L.N) bağlıydılar. Hepsisi de görüş ayrılığı yüzünden parti çoğunluğundan kopmuş komünistlerdi ve strateji açısından bazı noktalarda Luis de La Puente'den de ayrılıyorlardı. Ama ayrıntıdaki bu görüş ayrılıkları pek önemli değildi. Asıl önemli olan, Ayacucho'da yeni bir «Foco'nun (ateş)» oluşarak, M.I.R'in güney ve orta cepheleeri arasında bir bağlantı kurmasıydı. Bu bağlantıda, gerillalar, yalnızca süregelen eylemlere değil, mücadelenin sonucuna da etki edebilecek stratejik bir boyut, olayları değiştirebilecek önemde bir gelişme gözüyle bakıyorlardı.

23 ekim 1965'de Luis de La

Puente, Mesa Pelada dağlarındaki, bir çatışma sonunda öldürüldü. Hükümet kuvvetleri, gerilla yuvalarını kuşattıktan sonra «avı» ele geçirdi. Bu, aslında bütün eylem için sonun başlangıcı sayılabilir. Nitekim iki üç hafta sonra güney cephesi yıkıldı; sonra da sıra merkez cephesine geldi. Burada direniş daha uzun sürdü; ama sonuç değişmedi. En son teslim olanı da Hector Bejar'ın gerilla örgütüydü. Öteki örgütlerden daha çevik davranan F.L.N, kuşatmadan kaçmayı başardıysa da, birkaç ay oyalandıktan sonra, 1966 ocak ayında, F.L.N de her türlü faaliyetine son verdi. Hector Bejar, dağlarda maki ormanlarında gizlendi; ama Bejar'ın bu özgürlüğü pek uzun sürmeyecekti. Mayıs ayında Lima'da yakalandı, San Quintin cezaevine atıldı. Kuzey cephesi gerillaları da, aynı anlaşılmaz eylemsizlik içinde, bir altı ay daha geçirdi; sonra sesleri solukları çıkmaz oldu. Bölünmüşler miydi, yoksa dağılmışlar mıydı? Kimse, bu sorulara cevap verme durumunda değildi; ortadan yitip gitmişlerdi...

- 1924 Victor Raul Haya, Meksiko şehrinde ilk Latin Amerika halkçı partisini kurar: APRA (Amerikan Devrimci Halk Birliği).
- 1930 3 Kasım **Brezilya**. Radikal-burjuva nitelikte bir devrim başariya ulaşır; Getulio Vargas cumhurbaşkanlığına gelir.
- 1933 12 Ağustos **Küba**. Halkın başkaldırması sonucu Gustavo Machado diktası sona erer. Cumhurbaşkanı Grau San Martın reformcu yönetim deneyine başlar. Birkaç ay sonra, 1944'e dek ülkenin «Kudretli Adamı» kalacak olan çavuş Fulgencio Batista'nın düzenlediği hükümet darbesiyle yerini kaybeder.
- 1937 10 Kasım **Brezilya**. Vargas «Yeni Devlet» (Estado Novo) adıyla anılan hükümeti kurar. Rejiminin, sekiz yıl sürecek olan faşizm yanlısı evresi başlar.
- 1941 **Venezuela**. Romulo Betancourt Demokratik Eylem'i (AD) kurar.
Bolivya. Victor Paz Estenssero Devrimci Ulusal Eylemi kurar (MNR).
- 1943 17 Ekim **Arjantin**. Halkın büyük bir gösterisi, çalışma bakanı Albay Juan Domingo Peron'un hükümette yeniden görev almasını sağlar. Peron, sendikaların eylemlerine elverişli bir siyaset güttüğü için, ordu tarafından önce yetkileri kısıtlanmış, sonra da görevinden alınmıştı.
20 Kasım **Bolivya**. Bir hükümet darbesi sonucu iktidarı ele geçiren kumandan Gualberto Villaroel MNR'yi ulusçu hükümetiyle işbirliğine çağırır.
- 1945 29 Ekim **Brezilya**. Getulio Vargas askeri bir darbe sonucu yerini kaybeder.
28 Temmuz **Peru**. Cumhurbaşkanı Luis Bustamante, Rivero APRA'yı kendi hükümetiyle işbirliğine çağırır.
18 Ekim **Venezuela**. Demokratik bir devrim Romulo Betancourt'u cumhurbaşkanlığına getirir.
- 1946 4 Haziran **Arjantin**. Coşkuyla karşılanan bir seçim zaferinden sonra Peron cumhurbaşkanlığına getirilir.
21 Temmuz **Bolivya**. Sağ kanadın kışkırtmasıyla patlak veren halk ayaklanması Gualberto Villaroel rejimini devirir. Cumhurbaşkanı La Pez'in en büyük meydanında idam edilir.
- 1948 9 Nisan **Kolombiya**. Halkçı Lider Jorge Eliecer Gaitan öldürülür. İç savaş patlak verir.
28 Ekim **Peru**. Cumhurbaşkanı Bustamante askeri bir darbe sonucu devrilir.
24 Kasım **Venezuela**. «Demokratik Eylem» tarafından yürütülen reformcu deneyler, askeri bir darbeye son bulur.
- 1950 Ekim **Brezilya**. Vargas seçimleri kazanır ve ikinci kez cumhurbaşkanı olur. Rejimin ulusal evresi böylece başlamış olur.
- 1951 **Arjantin**. Peron ikinci kez cumhurbaşkanı seçilir.
- 1952 3 Aralık **Venezuela**. General Marcos Perez Jimenez rejiminin başlangıç tarihi; general yetkilerinden yararlanarak bir süre sonra diktatörlük yönetimini kuracaktır.
9 Nisan **Bolivya**. Devrimci Ulusal Eylem (MNR) bir halk ayaklanması sonunda iktidarı yeniden ele geçirir. Paz Estenssero cumhurbaşkanı olur.
- 1953 13 Haziran **Kolombiya**. General Gustavo Rojas Pinilla'nın düzenlediği hükümet darbesi.
- 1954 24 Ağustos **Brezilya**. Cumhurbaşkanı Getulio Vargas'ın intiharı.
18 Mayıs **Kolombiya**. Komünist partizan örgütlerine karşı yapılan saldırı. Sumapaz'dan Tolima'ya büyük yürüyüş.
30 Haziran **Guatemala**. United Fruit Company tarafından örgütlenen ve paralı askerlerden oluşan bir ordu Honduras'ı aşarak memleketi işgal eder, rejimi devirir.

Kolombiya: violencia'dan gerilla'ya

Kolombiya, Güney Amerika'da gerilla mücadelesinde, ancak 1964 yılı ortalarına doğru sesini duyurur. Aslında Kolombiya kıtanın, gerilla geleneğinin en önce kökleştiği ülkelerinden biridir.

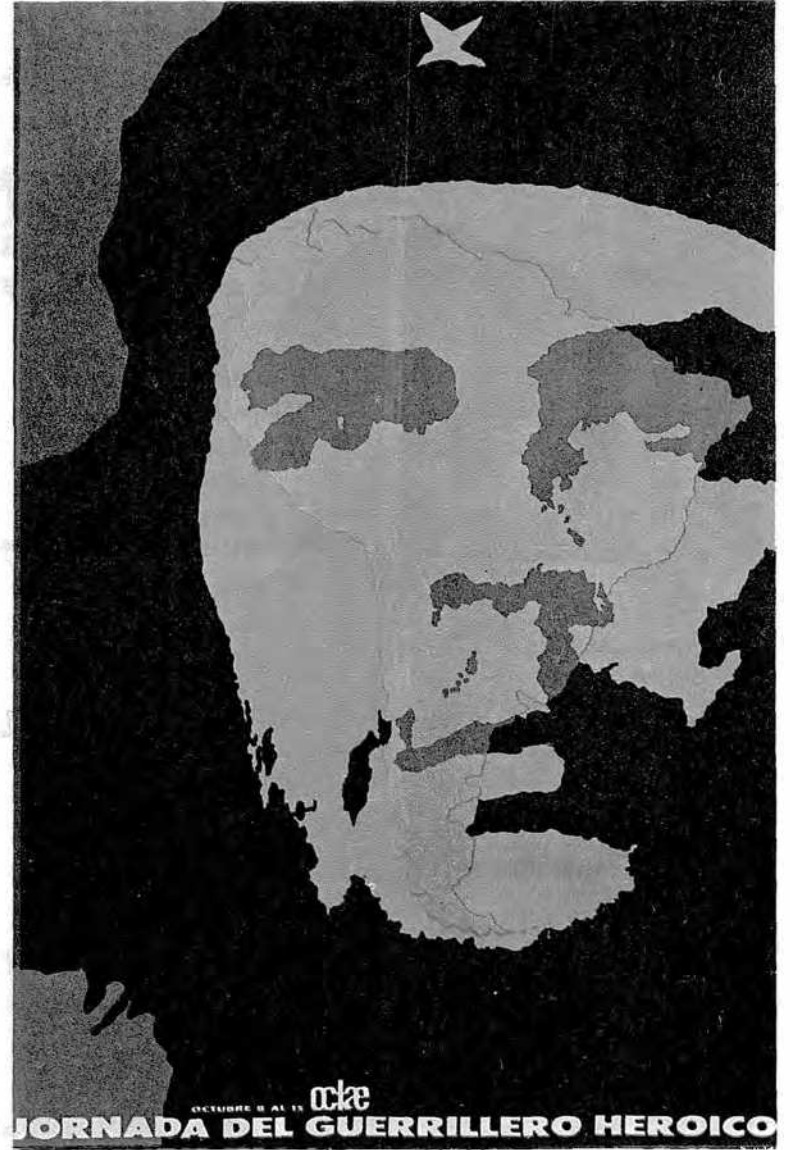
Bu ülkede, günümüzde görülen gerilla mücadelesi sürecinin geçmişi, 9 nisan 1948 gününe kadar uzanır. O gün, liberal kökenli halkçı liderlerden Jorge Eliecer Gaitan, Bogota'da öldürülmüştü. Bu cinayet, liberallerle tutucular arasında, zaten güçbelâ korunan siyasal dengeyi büsbütün bozmuş, halk yığınları galeyana gelmişti. Tutucu hükümet, olayları çok sert bir biçimde bastırdı. Bogota'da sokak savaşları günlerce sürdü. Adı «Bogotazo» olarak kalan bu savaşta bir sürü ölü ve yaralı verildi. Yangınlar, tahrip-ler, yağmalar her yanı sarmıştı. Çatışmalar sona erdiğinde şehir bir yıkıntı halindeydi.

Bogotazo'dan sonra iç savaş patlak verdi. Yenilen liberaller kırılık bölgeye çekildiler ve komünist partisinin desteğiyle silâhlı bir mücadele düzenlediler. Ama işler çabucak sarpa saracak, toprak sahipleri örgütlenip silâhlı çeteler kuracaklardır. Ama bu çeteler siyasal nitelikteki birkaç çatışmadan sonra, işi hırsızlığa, yağmaya çalıp çırp-maya vururlar. Böylesi onlara daha kârlı gelir. O zaman da Kolombiya'da gerilla mücadelesi evresinden «bandolerismo» yada «banditismo anarchico» (‘anarşik haydutluk’) evresine geçilir. Kolom-

biyalılar bu döneme yalın, ama anlamlı bir ad bulurlar: «Violencia» (‘şiddet’)...

Çılgınlık yıllarıdır bu yıllar... Kanun kaçağı bir sürü ıpsız sapsız ortalığa dehşet salan çeteler kurarlar. Olmadık adlar takarlar bu çetelere: *Kara Kan, Tarzan, Yeşil Kuş, Zehir Kaptan, Kartopu*. Bu, bir vahşet ve zorbalık dönemidir: kanlı baskınlar yapılır, evler ateşe verilir, kadınların ırzına geçilir, çocukların canına kıyılır. Karın deşmeler, kol bacak kesmeler, kafa uçurmalar birbirini izler. Hattâ işkence biçimlerine özel adlar bile takılır. Bu dönem kapanınca *Violencia* kurbanlarının iki yüz bini aştığı, belki de üç yüz bine vardığı ortaya çıkacaktır. 1953'te general Gustavo Rojas Pinilla iktidarı ele geçirir ve bir genel barış önerisinde bulunur. Beş bin liberal gerilla silâhlarını teslim edip şehirlere dönerler.

Ama komünist partisi Rojas Pinilla'nın barış çağrısına uymamakta ve iç savaşı devrimci savaşa çevirmek için en elverişli anın geldiğine inanmaktadır. Bu red, diktatörü öfkelerendir. Kırklarda *bandoleros* (‘çeteci haydutlar’) ellerini kollarını sallaya sallaya faaliyetlerini sürdürmektedir. Ama bu, Rojas Pinilla için ikinci planda, âcil çözüm gerektirmeyen bir sorundur. Asıl önemli ve hayatî tehlike, komünistlerdir. Pinilla'ya göre asıl amaç onları bastırmak, yoketmektir. Sumapaz bölgesinde toplanmış olan militanlar, anti-gerilla mücadelesinde kullanılmak amacıyla amerikalıların bulduğu en yeni iki silâhla, yani napalm ve helikopterlerle donatılmış as-

«Che», ölümüyle devrimciler arasında bir efsane kişiliği kazanır. Bu kişilik özellikle Latin Amerika ülkelerinde onun için hazırlanan afişlerde kendini belli etmektedir («Che» için hazırlanan afişlerden biri). Küba örneğinin taktik ve stratejik açıdan hâlâ geçerliliğine en içten inanmış kişi, «Che» Guevara'dır. «Che» Guevara «her devrimcinin görevi devrim yapmaktır» demişti.

Küba devriminin iki önderi:

Fidel Castro ve Ernesto «Che» Guevara (fotoğraf: 1).

«Che» Savaş Anıları adlı kitabında

Fidel ile tanışmasını şöyle anlatır:

«Fidel ile soğuk meksika gecelerinden birinde tanıştım.

Hatırladığıma göre, aramızda ilk tartışma,

uluslararası politika üzerinde olmuştur.

Karşılaşmamızın üzerinden birkaç saat geçtikten sonra,

aynı gece sabaha karşı, Fidel'in hazırlığını yaptığı

seferin üyelerinden biri olmuştum.»

Bu karşılaşmanın tarihi 1954 yılıdır.

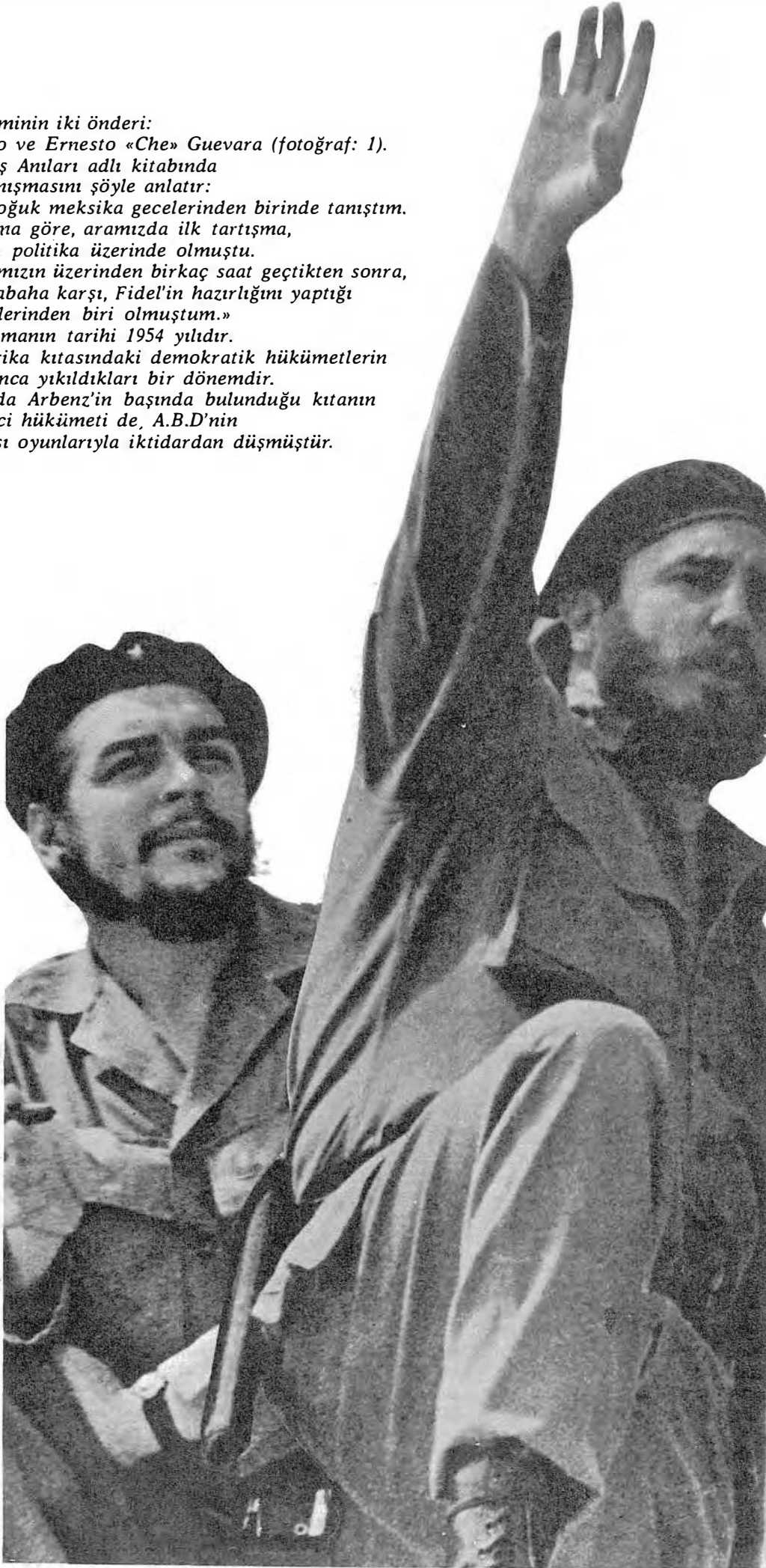
O yıl, Amerika kıtasındaki demokratik hükümetlerin

birbiri ardınca yıkıldıkları bir dönemdir.

Guatemala'da Arbenz'in başında bulunduğu kıtanın

son devrimci hükümeti de, A.B.D'nin

perde arkası oyunları ile iktidardan düşmüştür.

kerlerin saldırısına uğrarlar. Bu dayanılması olanaksız saldırının zorluğuyla komünistler güneşe çekilir. Başlarında köylü asıllı genç bir komutan olan Manuel Marulanda vardır. Olağanüstü nişancılığın dan ötürü arkadaşları ona «polso fermo» ('sağlam bilek') adını takmışlardır.

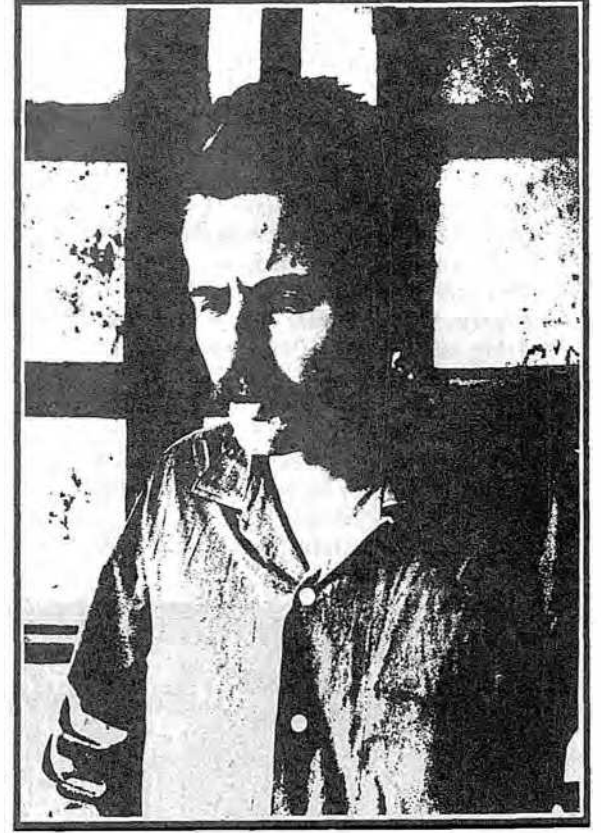
Yolculuk, gerillaların sonunda rahat bir soluk alabilecekleri Orta Cordigliera bölgesine varıncaya kadar sürer; hemen hemen 400 km'lik bir yol...

Harita üzerinde Huila, Tolima ve Valle del Cauca eyaletlerini kaplayan bu yörede özgürlüğüne ilk kavuşan, yani ilk «kurtarılmış» bölge olan Marquetalia vardır. Birkaç hafta sonra dört bölge daha özgürlüğünü ilân eder: EL Pato, Río Chiquito, Guayabero, Güneybatı Tolima. «Kurtarılmış» bölgelerde, gerillalar çiftçilik ve hayvancılıkla uğraşmaya başlarlar. Toprağı ayırık otlarından temizlerler; tahıl ve sebze yetiştirirler; hayvan beslerler. İhtiyaçları kendi kendine sağlamayı amaçlayan, kapalı bir ekonomi doğar. Ama daha sonraları, yakın yörelerle, ana ihtiyaç maddeleri alışverişi yapılan bir evreye geçilecektir. Ekonomiden sonra sosyal düzenin kökleştirilmesine gelir sıra. Hükümetin baskısından ve bandoleros'ların zorbalığından kaçan yüzlerce aile, «kurtarılmış» bölgelere nerdeyse akar; onları karşılamak ve örgütlemek şarttır. Böylece hastaneler, okullar, mahkemeler, askeri bir yönetim düzeni, gönüllü bir polis örgütü ve birkaç kilise kurulur.

«kızıl viota»

Belli bir düzenin kurulup kökleştiği bu evre, siyasal açıdan Kolombiya komünist partisinin bir zamanlar, köylüleri

Regis Debray (fotoğraf: 2). Regis Debray, Latin Amerika ülkelerinin toplumsal sorunlarıyla ilgilenecek, bir süre Küba'da kaldıktan sonra, Bolivya'da, «yıkıcı faaliyetlerde» bulunduğu gerekçesiyle tutuklanarak 30 yıl hapis cezasına mahkûm edilecekti. Debray, 1970 yılında affedildikten sonra Şili'ye gitmiş, orada, o yıl yapılan başkanlık seçimlerinde «Halk Birliği» partisinin adayı olan Marx'çı Salvatore Allende ile görüşmüştür. Debray, bu görüşmeyi «Allende Anlatıyor» adlı bir kitapta toplamıştır. Debray, temmuz 1971'de bu kitaba yazdığı önsözde şöyle diyecekti: «Halkçı güçler, iktidarı henüz tam olarak ele geçirmiş değiller. Yalnızca iktidara giden yol üzerindeki istihkâmlarda birkaç ileri hat ele geçirilmiştir.» Şili'nin «barışçı» devrimi, bu birkaç «ileri hattı» da kaybedecek ve Salvador Allende, faşist bir cunta tarafından devrilecektir.

ALLENDE, FİDEL'İ ANLATIYOR

«Betancourt iktidara geldiği zaman Venezuela'da bulunuyordum. Üç-beş dolarım daha olduğundan aklıma Küba'ya gitmek geldi. Fidel Castro Havana'yı ele geçirmişti. Doğru hatırlıyorsam başkente giriş, 6 ocak günü olmuştu. Belki de 5'inde. Ben, Havana'ya 20 ocak'ta, tuhaf bir zamanda geldim, hemen bir otele yerleştim. Aynı gün, öğleden sonra, geçit töreni vardı. Bu tören benim için yalnızca şaşırtıcı değil, ama bir hayli de inanılmaz bir şeydi. Zira, 200 Miami polislinin geçit resminin başında yürüdüğü bu törende bir açık araba içinde Miami belediye başkanı ile sanıyorum Havana belediye başkanı yer alıyordu. Ertesi günü kalkacak ilk uçakla ülkeme dönmeye niyetlenirken Şili'den tanıdığım Carlos Rafael Rodriguez'e rasladım. Benim orada ne yaptığımı sorunca şu cevabı verdim: «Devrim'i görmeye geldim. Ne var ki, ona bir türlü raslayamadığımdan ülkeme dönüyorum. Ne türden bir Devrim olacak bu? Miami polislinin kutladığı bir Devrim mi?» Rodriguez'in cevabı şu oldu: «Hata ediyorsun Salvador. Burada kal, ve liderlerle konuş.» Ben de dedim ki: «Hayır, hayır gidiyorum.» Rodriguez ısrar edince, eski dostluğumuzdan ötürü kıramadım ve: «Peki öyleyse, beni liderlerle görüştür» dedim. Gerçekten, aynı gün öğleden sonra, hiç tanımadığım, hattâ adını bile duymadığım Aleyda'dan telefon geldi. Telefon eden kadın «Che»nin sekreteriydi, henüz karısı olmamıştı. Şöyle diyordu: «Komutan Guevara size arabasını yolluyor. Cabana barakalarında sizi bekleyecek.» Gittiğimde söylenenin doğruluğunu anladım. Beni büyük, bir odaya soktular. Odada çeşitli eşyalarla birlikte kocaman bronz bir yatak vardı. Ama «Che», hamakta yatıyordu. Beline kadar soyunuktu. Yalnızca pantolon giyiyordu. —

Oraya vardığımda çok şiddetli bir astım nöbeti geçiriyor, bir soluk alma âleti kullanıyordu. Kendine gelmesini beklerken yatağın üzerine oturdum ve sözü açmak için seslendim: «Komutan!..» «Che» konuşmamı keserek şöyle dedi: «Bak Allende, senin kim olduğunu biliyorum. 1952 başkanlık kampanyası sırasında yapmış olduğun iki konuşmanı duydum. Biri çok iyi, öteki çok kötüydü. Bu nedenle, birbirimize tam bir güven duyabiliriz. Zira, senin nasıl bir insan olduğun konusunda çok açık bir kaniya sahibim.» İlk anda duraksadığımı hatırlıyorum. Dilediği gibi konuşmasını sağlamak amacıyla sustum ve hemen hemen hiç konuşmadan, salt dinlemekle yetindim. Konuşma ilerleyip, üstümdeki ilk olumsuz etki kalkınca, «Che»nin, entelektüel değerini, insanca duygularını, kıtanın sorunlarını kavrayışını ve halkın mücadelesine ilişkin gerçekçi değerlendirmesini daha iyi değerlendirir duruma geldim. Beni önce Raul Castro ile görüştürdü ve hemen arkasından Fidel'i görmeye gittim. Bunu dün gibi hatırlıyorum. Castro bir kabine toplantısındaydı. Beni toplantı odasına soktu ve toplantının bir bölümünde hazır bulundum. Akşam yemeğini birlikte yedikten sonra Fidel'le sohbet etmek üzere bir odaya girdik. Satranç ve iskambil oynayan, yerlerde yatan köylülerle, makineli tabancalar ve her tür gereçle dolu bir yerdeydik. Kendimize güçlkle ve boş bir köşe bulduk ve uzunca bir süre konuştuk. İşte orada Fidel Castro denen insanın kim olduğunu öğrendim.»

Salvatore Allende
(‘Regis Debray’la Konuşma’dan)

«Che» Guevara «her devrimcinin görevi devrim yapmaktır» demişti (fotoğraf 1: 26 temmuz 1953. Moncado kışlası saldırısının XIV. yıldönümünde Küba'da çıkarılan afiş). Guatemala, Kolombiya, Venezuela gerillacıları bu çağrıya uyarlar. Her şey yolunda gitmektedir. Ama bir süre sonra işler tersine döner. Hızlı bir düşüş ve gerileme başlar. Turcios Lima, Guatemala başkentinin bir caddesinde öldürülür; Luis de La Puente Uceda, Peru dağlarında bir çatışma sırasında hayatını kaybeder. Camilo Torres 1966 yılında aynı şekilde bir çatışma sırasında ölür.

1

örgütleyip, kendi kendilerini yönetecekleri bir topluluk yaratmayı öneren taktik varsayımlarına çok uyuyordu. Bu varsayımın ilk uygulaması 1930'lardan sonra, Bogota yakınlarında küçük bir köy olan Viota'da yapılmıştı. Sonraları «Kızıl Viota» diye anılan bu köy, ne yazık ki, ordu tarafından haritadan silindi; kolombiya komünist partisine gelince yirmi yılı aşan bir süre, bu düşüncesini uygulama olanağını bir daha bulamadı. Orta Cordigliera'da toplanmış olan kolombiya'lı komünistler, işte şimdi, şanslarını bir kez daha deneyebilirlerdi. Fakat Viota olayı, sosyal örgütlenmenin, kökleşmiş bir düzen kurmaya yetmediğini ortaya koymuştu. Önemli olan, düzeni korumayı öğrenmekti. Komünistlerin «kurtarılmış» bölgelerde uyguladıkları düzene, taktik bir kavram olarak, «Köylülerin kendi kendilerini savunmaları» adı verilmişti. Bu, 1949'lardan sonra, tutucu güçlere kitle güçleriyle cevap verme ihtiyacından doğan genel bir formülün pratikte hayata uygulanmasıydı. Bu stratejik tez Marquetalia bölgesinde daha yaygın ve kesin bir nitelik kazanmıştı.

Köylülerin «kendi kendilerini savunmaları»ndan yana olan devrimcilerin sayısı azdı. Çünkü devrimcilerin birçoğu, bu tezi pasiflikle, askeri girişkenlikten yoksun olmakla suçluyorlardı. Üstelik bu görüş, belli bir çatışma alanı seçmeyip, ordunun saldırıya geçmesini beklemekle yetindiği yollu eleştirilere de uğramaktaydı. Ayrıca, siyasal eğitime tanınan önceliğin, askeri eğitim düzeyinin çok düşük, yetersiz kalmasına yolaçtığı da söylenmekteydi.

Bazı devrimci gruplar da,

eleştirmek yerine eyleme geçmevi denediler; ama bu girişimler başarısızlıkla sonuçlandı. Vicha'da, *Devrimci Eylem Birleşik Cephesi* (F.U.A.R.) ve *İşçi - Öğrenci - Köylü Hareketi* (M.O.E.C) adını taşıyan grupların eylemi tam bir fiyaskoyla son buldu. Komünist partisi ise olayları kendi görüş açısından yorumlamaktaydı. Komünistler: «Kendi kendini savunma görüşünün iktidardaki rejime karşı, iyi niyetli ve barışsever bir tutumdan değil; Kolombiya'nın herşeye rağmen henüz bir köylü devrimini başaracak olgunluğa erişmediğini farketmiş olma gerçeğinden doğduğu» düşüncesindeydiler. Gene partinin kuramcılarına göre, «boş hayallere kapılmanın gereği yoktu. «Violencia», bir halk ayaklanması değil, hastalıklı sosyal ve siyasal bir yapının yarattığı tehlikeli bir durumdu sadece... Kolombiya'lı köylüler daha tam bir sınıf bilinci-ne ulaşmamıştı; bunun için daha çok olgunlaşmaları şarttı. Öyleyse onlara siyasal eğitim vermek gerekiyordu; yoksa, silâh kullanmasını öğretmek değil.» Komünistler iddialarına «kurtarılmış bölgeler» taktığının bir «tecrid» siyaseti değil, tersine, sırf bu bölgelerin varlığıyla bile, komşu yörelerde sürüp giden yarı-feodal düzen için, bir tehdit, bir tehlike olduğunu da eklemekteydiler.

1956 yılında çok önemli bir olay meydana geldi: yıllarca süren kararsızlıktan sonra tutucularla liberaller, sonunda, barış masasına oturmayı kabul ettiler. Görüşmelerden, Milli Cephe doğdu. İki parti, uzun süre dayanışma içinde, nöbetleşe çalışacak hükümetler kurma yolunda oylarını

birleştirmek amacıyla, çok büyük çapta bir seçim kampanyasına giriştiler. Bu anlaşmanın sona ereceği tarih belliydi: 1974. Demek ki, bu anlaşma yirmi yıla yakın bir süre boyunca halkın özgür seçme hakkını ortadan kaldırmaktaydı. Ama bunun ne önemi vardı? Önemli olan, 1956 antlaşmasının, Rojas Pinilla'nın yetkilerini, gücünü elinden alabilecek olan oligarşik bir rejimin yeniden kurulmasıydı. Diktatörün günlerinin sayılı olduğu artık kesindi. Anlaşmanın imzalanmasından 287 gün sonra, Rojas Pinilla'nın iktidarı sona eriyor ve 1958'de cumhurbaşkanlığı seçimleri yapılyordu. Nöbetleşe hükümet sistemine göre, daha önceden kararlaştırıldığı gibi, liberaller iktidara gelmiş, eski Kolombiya oligarşisi tekrar eski yerine oturmuştu. Ama güneyde «kurtarılmış» bölgeler varlığını sürdürmekteydi. Yeni hükümet de onlara bir an önce «tedavi» edilmesi gereken birer çıvan gözüyle bakmaktaydı.

1960'lara doğru durum daha ileri bir aşamaya geçebilecek kadar olgunlaşmıştı. A. B.D askerî danışma kurulunun da işbirliğiyle «LAZO Harekâtı» adıyla anılan, örgütlenme bakımından eksiksiz stratejik bir plan hazırlanmıştı. Latin Amerika ülkeleri, A.B.D'nin bu gibi yardımlarına çoktandır alışık. İlk olarak, köylülerin güvenliğini kazanmak amacıyla ordu ve barış gönüllüleri taburlarınca yönetilen bir sivil-askerî kampanya örgütlendi. Bu «güven evresi» aşılmıca, katı ekonomik-askerî düzen sağlam temellerine oturtulabilecek, da-

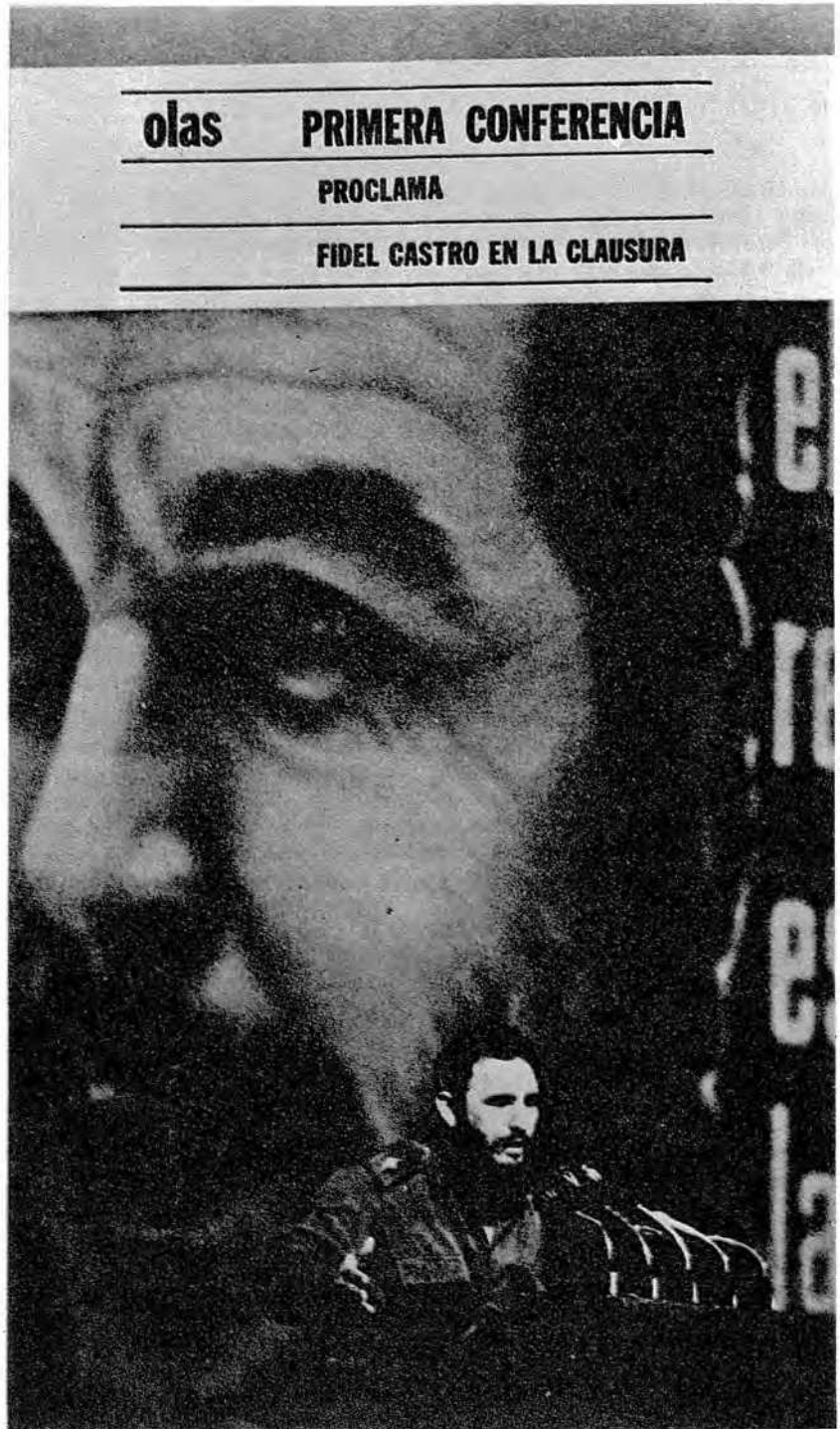
ha sonra da düzen bozucu güçlere karşı saldırıya geçilecekti. İki yıl içinde herşey hazır. 1962 yılında Marquetalia'ya karşı saldırıya geçildi. Ama elde edilen sonuçlar önemsizdi. Bunun üzerine Latin Amerika Devrimci Eylem Örgütü, ortaya ütöpik, coşkun bir slogan attı: *Marquetalia yenilmez*. Oysa, 1962 saldırısı, aslında, yalnız 5 000 insanın görev aldığı, bir genel provadan ibaretti. Dene-me pahalıya patlamıştı ama, şimdi kolombiyalı taktikçiler ve yardımcı uzmanlar, kesin olarak başarıya ulaşacak bir saldırı planı düzenleyecek kadar deney edinmişlerdi.

«Bağımsız cumhuriyetçiler»e karşı ikinci ve son saldırı, altı aylık bir kuşatmadan sonra, 22 mart 1964 günü başladı. İlk hedef El Pato'ydu. Hükümet birlikleri zorlu bir direnişle karşılaşp, oldukları yerde kaldılar. Ama El Pato saldırısı ordu için, gerilla kuvvetlerini bir «yoklama» niteliğindedeydi. Mayıs ortalarına doğru savaş yeniden hızlandı. Harekâta 38 000 kişi katılmıştı. Bunlardan 16 bini Marquetalia cephesine, ötekiler ise diğer cephelere yollanmıştı. Rejimin niyetinin «Başına buyruk cumhuriyetleri» yenmek değil, onları yıkıp yok etmek, adlarına varınca ya dek, varlıklarını ortadan kaldırmak olduğu açıktı.

Haziran'ın sonuna doğru ordu Marquetalia'nın üst yöreleri ele geçirilirken, dağlarda, gerilla üsleri yeniden örgütlenmeye başlamıştı. Üslerin kuruluşu bir bildiri ile duyuruldu: «Bugünden, yani 20 Temmuz 1964'ten itibaren toprak Reformunu ve rejim

Artık komünist partiler yeni bir taktik uygulama aşamasındadırlar: latin amerika ülkelerindeki «burjuva» sınıfının, ilerici ulusal burjuvazi kesimiyle ittifak kurmak, böylece demokratik seçim yoluyla iktidara ulaşmak. 1967'de Douglas Bravo, venezuela komünist partisinin kişiliğinde bütün latin amerika komünist partileri için geçerli olan bu tutumu açıkça eleştirip yerecektir.

Gerilla mücadelesinin geçerliği ilkesi ise 1967 yılında yapılan birinci O.L.A.S ('Latin Amerika Dayanışma Örgütü') konferansında onaylanıp, kesinlik kazanacaktır. Bu konferans sırasında Fidel Castro, Chaplin Tiyatrosu'ndaki ünlü konuşmasını yapar (fotoğraf 2) ve «Küba biçimi devrimin» hâlâ geçerliliğini koruyan bir örnek olduğunu tekrarlar.

Ernesto «Che» Guevara, Bolivya'da kır gerillacılığını sürdürme çabalarında başarısızlığa uğrayacak ve «Che» tutuklanıp öldürülecekti (fotoğraf 1: «Che» Guevara, Bolivya kırlarında. Bu resmin onun ölümünden önce çekilmiş son fotoğrafı olduğu sanılmaktadır). (fotoğraf 1)

ŞİLİ'DE ASKERİ DARBE / I

1961 yılında Ernesto «Che» Guevara, «Gerilla Savaşı» adlı kitabını kendisine armağan ederken, «Aynı sonucu başka yollarla gerçekleştirmeye çalışan Allende'ye», diye yazmıştı. Bu yollar, toplumsal dönüşümlerin geleneksel demokrasi kuralları içinde gerçekleştirilmesi idi. Gene de Allende, devrimi başka yollardan sağlamaya çalışanlarla dayanışmasını her zaman sürdürdü. Senato başkanı olduğu sıralar «Che»nin ölümüyle biten olaylardan sonra Şili'ye sığınan bolivyalı devrimcileri, sınıra kadar gidip bizzat karşılaması Şili sağcılarının büyük tepkilerine yol açacaktı.

Şili'de siyasal demokrasinin sosyalist amaçlar için kullanılması yolundaki deneme 4 eylül 1970'te başladı. Halk Birliği, Başkanlık seçimlerinde oyların çoğunu aldı ve Allende, Şili devlet başkanı oldu. Halk Birliği, sosyalistler komünistlerle, Halkçı radikaller, sosyal demokratlar, Hristiyan Hareket (M.A.P.U) ve Bağımsız Halkçı İttifak'dan (A.P.I) oluşuyordu. C.I.A'nın seçim öncesinde yaptığı anketlere göre, Allende'nin pek kazanma umudu yoktu.

Ülkenin ekonomik büyüme hızı son derece düşüktü: 1970 başında bu oran yalnızca % 0,8'di. Toprağın büyük kısmı büyük toprak sahiplerinin mülkiyetindeydi. Ülkenin dış borçları 3 milyar dolara çıkmıştı. İhracatın yüzde 77'si bakıra dayanıyordu; bakır çıkarımı ise

amerikan şirketlerinin tekelindeydi ve ülke sürekli enflasyon içindeydi. Bütün bunlar Şili'de yeni sömürgeciliğin yarattığı görüntülerdi. Allende'nin amacı, Şili'de ekonomik ve toplumsal dönüşümleri gerçekleştirmek ve sosyalizme giden yolu açmak olacaktı.

A.B.D, Allende'nin başkan seçilişini «soğuk» karşıladı ve onu resmen kutlamadı. Şili parlamentosu (Kongre) Allende'nin başkanlığını onaylayınca dek, üretim ve dağıtım sistemlerini bozmayı amaçlayan, mali ve ekonomik eylemler denendi. Bir tedhiş kampanyası yürütüldü. Bankalardan bütün para çekildi; radyo ve basın araçları sürekli «komünizm» tehlikesinden söz etti. Allende'ci genelkurmay başkanı Schneider öldürüldü. Ordunun Kongre'yi kapatması için tahrikler yapıldı. Gene de bütün bunlar Allende'nin başkanlığının onaylanmasını önleyemedi.

2 aralık 1970'te Şili'de toprak reformu yasası uygulanmaya başladı. 4 nisan 1971'deki belediye seçimlerinde Halk Birliği oyların yaklaşık yüzde 50'sini aldı. 11 temmuz 1971'de parlamento, oy birliğiyle, bakır madenlerinin millileştirilmesine karar verdi. Uluslararası tekellerin elindeki kuruluşlar denetim altına alındı; özel bankalar devlet denetimine geçti. Bunu çelik plan-tasyonu, elektrik şirketi ve kömür sanayiinin devletleştirilmesi izledi.

devamı s.152'de

değişikliğini sağlamak üzere gerilla mücadelesini başlatıyoruz...» İmza olarak Marulanda ve yardımcılarının adları vardı. Aynı insanlar birkaç ay sonra «Güney bloku»nu, yani eylemleri sürdüren büyük grubun isteyişini düzenlemekle görevli bir çeşit genel karargâhı kuracaklardı.

«Güney bloku»nun kurulması bile, komünist taktikçileri ağır eleştirilere uğramaktan kurtaramadı. On yıl boyunca «kendi kendini savunma» ilkesine bağlı kalınarak, daha 1954'te önerilen «göçebe stratejisi» hep geri çevrilmişti. Şimdi ise bu strateji benimseniyordu. Peki, aradaki on yıl niye boşuboşuna harcanmıştı?..

Komünist partisinin buna cevabı hazır: gerilla mücadelesi 1954'te köylülere zorla benimsetilmek istenmişti. Şimdi ise köylüler, bütün diğer çarelerin faydasız olduğunu gözleriyle görmüşler ve gerilla mücadelesini kendiliklerinden seçmişlerdi. Kolombiya Komünist Partisi sekreteri Gilberto Vieira «söz konusu olan, bizim dediklerimizden dönmemiz değildir» diyordu, «yeni bir tarih aşamasının başlamasıdır». Bu, ustaca bir savunmaydı. Ama olayların gidişyle doğrulandı: «Yenilmez Marquetalia»nın düşüşü, stratejik ve siyasal açıdan, acı bir darbe oldu.

marquetalia yenildikten sonra

Kolombiya'da ordu var gücüyle bir gerilla örgütünü toptan yok etmeye çalışırken bir yenisi doğuyordu: F.L.N yani Ulusal Kurtuluş Ordusu. Eylem alanı Manuel Marulanda yönetimindeki komünistlerin faaliyet gösterdikleri bölgenin yüzlerce kilometre kuzeyinde, Santander eyaletiydi. Yeni silâhlı grup 1964 yılında, Fabio Vazquez başkanlığında bir avuç öğrenci tarafından örgütlenmişti.

Fabio'nun yardımcısı olarak da Victor M. Moron'u görüyoruz. Daha sonraları 15-20

kadar köylü de bu gruba katıldı. Vazquez, halk temeline dayanmaksızın bir devrimci eyleme giriştiği yolundaki eleştirileri çürütmek için hep bunu ileri sürecekti. F.L.N, 1964 temmuzunda kurulmuştu ama, basın bu olaydan söz bile etmedi. Çünkü o sıralar kamuoyunun bütün dikkati Marquetalia'ya karşı düzenlenen büyük saldırıya çevrilmişti. Yeni silâhlı grubun ilk siyasal eylemi birkaç ay sonra, Simatoca köyünü işgal etmesiyle başladı. Tarih, 7 ocak 1965! Ama 1965 yılı içinde, ünü birdenbire halk arasında yaygınlaşırken yeni bir devrimci liderin ortaya çıkmasıyla, F.L.N ikinci planda kalacaktı. Bu yeni lider, Camilo Torres adlı genç bir papazdı; 36 yaşındaydı ve aristokrat bir aileden geliyordu. Papaz olduktan sonra Belçika'nın Louvain kentinde 6 yıl sosyoloji eğitimi görmüştü.

Camilo Torres'in devrimci çizgisi Kolombiya'daki geleneksel gerilla çizgisiyle karşılaştırıldığında büyük farklılıklar gösterir. Camilo için şiddet, ideolojik veya duygusal bir seçim değil, yalnızca şiddete başvurmada mücadele çareleri aramakla geçen barışçı ve yorucu bir yolun son aşamasıydı. Camilo 1958'de yurduna dönünce birkaç yıl kendini yalnızca sosyal

araştırmalara ve ülkesinin önemli sorunlarıyla ilgili bilimsel incelemelere verdi. Bilimsel çalışma alanından siyasal çalışma alanına geçişi ise 1964 yılında oldu. Camilo Torres «Bölgesel Eylem»in ve Toprak Reformu Enstitüsü'nün çalışmalarına katıldı; ama bu iki kuruluşun aslında göz boyacılığı ve hattâ dolandırıcılık yaptığını görünce bunlardan ayrıldı ve Bogota'nın yoksul mahallelerinden birinde papaz olarak çalışmaya başladı. Ama burada da, güçsüzlüğün, birşey yapamamanın verdiği, işe yaramama duygusu onu çok üzüyordu. Camillo şöyle demekteydi: «Eğer lâfta değil de gerçekten Hristiyan isen, sosyal devrime katılman gerekir. Pasif bir dinsel inanç, insanı Tanrıya ulaştırmaz. Gönül yüceliği esastır. Gönül yüceliğinin somut anlamı, insanlar arasındaki dayanışmayı kendi özünde deneyerek yaşamaktır. Bunu, dünyanın her yanındaki devrimci eylemlerde ve ezilen küçük ülkelerin, sömürmeye son vermek için birleşmeleri gereğinde buluyoruz. Hristiyanlar ancak ezilenlerden yana olabilirler, ezenlerden yana değil.» (Arjantinli gazeteci Adolfo Gilly ile 1965 Mayıs ayında yaptığı konuşmadan).

Torres, hristiyanlığın ilke-

Kolombiya'da devrimci eylemin önde gelen kişilerinden biri, devrimci papaz Camillo Torres'dir. Torres, 15 şubat 1966'da Kolombiya'da gerilla savaşını başlattı. Genellikle hristiyan hümanizminden kaynaklanan bu girişimi başarısızlığa uğrayacak ve Torres yakalanıp öldürülünce yakın arkadaşı Fabio Vazquez, Kolombiya komünist partisini devrimci papazı ele vermekle suçlayacaktı. Sovyet Rusya çizgisine bağlı Latin Amerika komünist partileri ile gerilla eylemcileri arasındaki gerginlik, bu noktalara kadar varmıştı (fotoğraf 2: devrimci papaz Camillo Torres arkadaşlarıyla birlikte Kolombiya kırlarında. Torres, sağdan birinci kişidir).

ŞİLİ' DE ASKERİ DARBE / II

Sağ'ın sürekli kışkırtmaları karşısında ise Allende, «bütün bu gelişmeleri ilkin onların kendi yasalarıyla önlemeye çalışacağız. Ondan sonradır ki, gerekirse gerici şiddete devrimci şiddetle cevap vereceğiz,» diyordu.

Şili'deki Anaconda, Kenecott, I.T.T gibi uluslararası şirketler A.B.D hükümeti ile elele çalışmaktaydı. 13 ağustos 1971'de ise, A.B.D, verdiği bazı kredileri kesiyordu. A.B.D ile Şili arasındaki anlaşmazlığın resmî nedeni, bakırın millileştirilmesi idi. Oysa Kuzey Amerika, Şili ekonomisini abluka altına alırken, Şili, anayasa hükümleri gereğince, bakır kumpanyalarına bu millileştirmeden ötürü, yüz milyonlarca dolar tazminat ödüyordu. 21 mart 1971'de amerikalı bir gazeteci, I.T.T ile C.I.A'nın Şili'de, 1970 ve 1971 yılı içinde iki darbe düzenlemeğe çalıştığını açıklayacaktı. O sıralar Nixon'ın danışmanı olan Kissinger de bir brifing'de, Şili deneyinden «kaygıyla» söz etmekteydi.

Allende'nin Şili'sine karşı uluslararası ekonomik baskılar başladı. Çeşitli A.B.D şirketleri bakır ambar-gosu uygulamaya koyuldular. Yalnız amerikan bankaları değil, Dünya Bankası ve avrupa bankaları da Şili'ye verilen kredileri durduruyor, başka ülkelerin Şili'ye yatırım yapması, kredi açması ve bu ülkeyle ticari ilişkileri sürdürmesi engelleniyordu. Şili'nin dış borçları bir baskı aracı olarak kullanılmaya başlanmıştı.

1972 güzünde büyük bir sağcı eylem patlak verdi; ağustos'ta tüccar ve esnaf boykotu başladı. Bunu kamyon sahipleri ve ulaşımcıların boykotu izledi. Amerikan yanlısı sağcı basın, boykota «grev» adını takmıştı. İşveren konfederasyonları, toptancılar, tüccar ve esnaf da harekete katıldı. Büyük para desteğine rağmen, işverenlerin boykotu başarısızlığa uğradı. Halk seferber edildi, işçiler üretimi sürdürdü.

4 aralık 1972'de Allende Birleşmiş Milletler'de Şili'de düzenlenen komploları açıkladı. Bu söylevde Şili'li ozan Pablo Neruda'nın şu sözünü kullandı: «Şili, sessiz bir Vietnam'dır!». Amerika ve sağ güçlerin beklediği, Allende'nin seçimlerde yenilmesi idi; oysa, 4 mart 1973 seçimlerinde sağ partiler Allende'yi düşürmeye yetecek oyu sağlayamadı. Halk Birliği, oyların yüzde 44'ünü kazandı; Allende, bunalımdan güçlenerek çıkmıştı.

Buna karşı A.B.D'nin üç yönlü hareketi başladı: Şili'yi ekonomik alanda boğma çabaları artırıldı; Şili silâhlı kuvvetleriyle eskidenberi süren ilişkiler sıklaştırıldı; Şili sağının bazı öğeleriyle olan bağlar pekiştirildi. Artık Allende'yi «yasal» yoldan devirme olanağı kalmamıştı.

Allende, savaşı iki cephe üzerinde hesaba katmak zorundaydı; bir yandan sağa, öte yandan da Kuzey

Amerika'ya karşı. A.B.D, Şili'deki darbelere olan katkısını saklamağa gerek görmeyecek kadar açık oynamaktaydı. Mart'ı izleyen aylarda, ülkeyi bir tedhiş dalgası kapladı: «Patria Y Libertad» ('yurt ve özgürlük') adlı faşist grupları, tedhiş eylemlerine girişti. Yüz kadar insan öldürüldü. Terör, güvensizlik havasını genelleştirmeyi amaçlamaktaydı. Bunun yanında ekonomik abluka ve sabotajlar devam ediyordu. 29 haziran'da bir darbe denemesi yapıldı. Ağustos içinde, Allende'ci subaylar ordudan ayrılmak zorunda bırakıldı. Meclis'teki sağcı çoğunluk ise, Allende iktidarını «meşruluğunu yitirmiş» saymaktaydı.

Oysa, kitleler o görüşte değildi. 4 eylül'de, Santiago'da 800 bin kişi Allende lehinde büyük gösteriler yaptı. Ama kitleler silâhsızdı. Üstelik, halkın silâhlandırılmaması bir ihmâl, bir tedbirsizlik değil, tersine Allende'nin, hayatı pahasına savunduğu barışçı ve demokratik ilkelerin bir gereği idi.

O güne kadar, sosyalist bir devrimin klasik demokratik yoldan gerçekleşemeyeceği konusundaki yerleşik burjuva görüşü, sosyalizmi bir çeşit totalitarizmle özdeşleştirmektedir. Allende bunun böyle olmadığını kanıtlayarak, bu özdeşliği bozmak; sosyalizmin tarihsel sürecinde yeni bir dönemeci almak istedi. Bunu başardı da! Allende'nin düşüşünden sonra bir kısım basının, bu olayı, «sosyalizmin demokrasiyle bağdaşamayacağı»nın bir kanıtı» olarak sunmaya çalışması tam bir demogojidir. Tersine bu olay, yeni sömürgeciliğin, kendi işine gelmediği yerde, demokrasiyi gözünü kırpmadan fedâ edebileceğinin kesin kanıtı oldu.

Darbe 11 eylül'de başladı. Genelkurmay başkanı Pinochet'nin elebaşılığında sağ askeri cunta, Allende'ye görevinden çekilmesi için 24 saat süre tanıdı. Allende bu isteğe şu tarihsel cevabı verdi: «İstifa etmeyeceğim. Bütün ulusun önünde silâhlı kuvvetler mensupları olarak vermiş oldukları sözde durmayan ve yükümlülüklerini reddeden askerlerin bu akıl almaz davranışlarını takbih ederim. Şili'yi savunma kararından asla vazgeçmeyeceğim bilinmelidir.

Haksız bir davranışla, sadece kaba kuvvete dayanarak hareket edenlere karşı tarihe geçecek bir örnek olması için her türlü yola başvurarak, hayatım pahasına bile olsa direneceğim.»

Başkanlık sarayı sarılıp, bombalandı. Allende dediğini yaptı: inandığı yolda hayatını verdi.

Ondan birkaç gün sonra da, hayatıyla ve şiiriyle devrimciliğin dünya çapında simgelerinden biri olan, Nobel ödülünü kazanmış Şili'li büyük şair Pablo Neruda, ölümüyle, sanki bu karşı-devrimci zorbalığı protesto edercesine, cuntacı askerler tarafından ablukaya alınan evinde, son nefesini verdi.

«Che», Latin Amerika ülkelerinde devrimci bir yönetimin halk oyuyla demokratik yollardan iktidara gelemeyeceği düşüncesindeydi. Fidel Castro da böyle düşünüyordu. Oysa Şili'de Salvatore Allende, Latin Amerika'da seçim yoluyla iktidara gelecek, ama «Che» bunu göremeyecekti. (fotoğraf 2: Şili cumhurbaşkanı Salvatore Allende, 1970 yılında başkan seçilmesinden hemen sonra Santiago'da düzenlenen bir gösteri sırasında). Allende'nin devrimci yönetiminin programında tarım reformunun, ülkenin toplumsal, siyasal ve ekonomik değişimini tamamlayan ve onunla birlikte yürüyen bir süreç içinde gerçekleştirilmesi öngörülmüştü (fotoğraf 1: Şili'de, Allende'nin «Halk Birliği» partisinin tarım reformu programını desteklemek amacıyla Şili köylülerinin yaptıkları bir gösteri).

leriyle devrimin ilkelerini özdeşleştirmeye çalışan bir devrimci olarak görünmekteydi. Peki ama bu, ne volla olacaktı? Camilo, 'siddet' düşüncesini kesin olarak yadsıtmaktaydı. Ona göre önce bütün yolları, bütün çareleri denemek gerekti...

1965 mayıs ayında, *Frente Unido del Pueblo* (Birleşik Halk Cephesi) doğdu. Camilo Torres'in kurduğu bu cephe, reformları gerçekleştirmek amacıyla rejim değişikliği isteyen bütün güçlerin birliğine dayanmaktaydı. Camilo, elini herkese uzatıyordu: liberalere, öğrencilere, sendikacılara, devrimcilere, tarafsızlara ve komünistlere... Komünist partisinin oyuncağı olup çı-

kabileceği yolundaki uyarılara Camilo şöyle karşılık veriyordu: «Karşı-devrimin yarsız bir aptalı olmaksızın, devrimin yararlı bir aptalı olmayı yeğlerim.» Birkaç aya kalmadan Camilo Torres, halkın en çok benimsediği lider kimliğini kazandı. Halk kitleleri onu istemekte, öğrenciler ona tapmakta, komünist partisi ise onu desteklemekteydi.

Ama Kolombiya oligarşisi oyuna gelmedi; Camilo Torres'in gerillacı gruplarından daha tehlikeli bir düşman olduğunun farkındaydı. Oligarşi açısından vakit geçirmeden Torres'in işinin görülmesi gerekiyordu. Kilise babalarının ve din kodamanlarının

O.L.A.S Bildirisi'ne göre, «bütün kıtadaki sosyal ve siyasal sistemin tüm yapısının içinde bulunduğu bunalım ve halkın isyankârlığı karşısında emperyalizm, tarihin akışını durdurmayı boşuna amaçlayan kıta ölçüsünde bir baskı stratejisi planlamış ve geliştirmiş»ti. Bu bakımdan O.L.A.S Konferansı, Latin Amerika'da devrimci güçler arasında ortak yaklaşımlar ve anlayışlar sağlanması için gösterilen çabaların önemlilerinden biriydi (fotoğraf 1: O.L.A.S Kongresi'nden bir görünüm). O.L.A.S Konferansı'nın Latin Amerika kıtası için getirdiği slogan, «her devrimcinin görevi devrim yapmaktır» idi. Bu slogan, Uruguay gibi devrimci geleneği olmayan bir ülkede bile yankılar bulacak, 1968 haziranında başlayan öğrenci eylemleri, Uruguay'ın geleneksel liberalizmini tehlikeye düşürecek (fotoğraf 2: Uruguay'lı üniversite öğrencileri bir gösteri sırasında).

1

2

baskısı karşısında Camilo papazlıktan ayrıldı. Ne kadar acı gelirse gelsin, bu karar onun vicdaniyla yaptığı hesaplaşmanın sonucuydu. Ama Torres gene de, şiddet yolunu seçmekten yana değildi.

barışçı yoldan devrim

10 Ağustos 1965. Camilo Torres şunları söylemektedir: «Barışçı yoldan devrim, muhakkak ki, en iyisidir. Ama bu seçimi yapmak yoksulların elinde değildir. Devrimin barışçı yoldan mı, yoksa zor yoluyla mı gerçekleşeceğine karar verecek olan, iktidardaki güçlerin kendileridir.» Bir başka girişimde de bulunur Torres. İktidar mekanizmasını valin bir dille sergileyerek, halkı seferberliğe çağırır: seçimlerde oy kullanmama seferberliğine! «Niçin Seçime Katılmıyorum?» adlı bildirisinde şunları söylüyor: «Siyasi mekanizmayı ve iktidar mevzilerinin tümünü denetleri alt etmek imkânsız olduğu için, meclisteki muhalefet grupları, devrimci bir programı hiçbir zaman gerçekleştiremeyeceklerdir. Tam tersine, onların mecliste bulunuşu sömürücü oligarşiye meşruluk kazandıracak; Kolombiya'da demokrasi olduğu yalanını doğru gibi gösterecektir. Bir yandan halka oligarşiye güvenmemesini söyle-

mek, öte yandan insanoğlunun en değerli şeyi olan devrimci görüşünden vazgeçmesini istemek, iyi bir devrimci eğitim sayılamaz bence. Oligarşi bir an için yanılıp, olayları yanlış saysa ve muhalefet çoğunluğu sağlasa bile, oligarşi Brezilya'da olduğu gibi ya bir hükümet darbesi düzenleyecek, yada seçim sonuçlarını iptal edecektir. Devrim liderlerini öldürmekte tereddüt göstermeyen, ülkede iç savaş koşullarını yaratan bir oligarşi, sandıktan çıkan oyların sayısına bakarak iktidarı karşı tarafa teslim edecek değildir. Ben şahsen seçime katılmaktan yanayım. Bu pasif bir tutum değildir. Bu tam tersine etkili, devrimci ve militanca çekimserliktir.» Küçük «Birleşik Halk Cephesi» koskoca «Millî Cephe»ye karşı durmaktadır; yani, aslana karşı fare! Aslan kazanır. Camilo 1965 yılının eylül ve ekim aylarında, hristiyanlara, askerlere, komünistlere, tarafsızlara, sendikacılara, kadınlara, köylülere seslenen uzun bildiriler dizisini kaleme alır. Son çağırısı 21 ekimde yayınlanır.

İşsizlere seslenen bu çağırının yayınlanmasından üç gün önce Camilo Bogota'dan ayrılp Santander dağlarında F.L.N'ye katılmıştır. Seçimini yapmış, kararını vermiş, adımını atmıştır. Camilo'nun verdiği karar, ortadan kayboluşundan dolayı kaygı duyan halka, ancak 1966 ocak ayın-

Uruguay'daki huzursuzluk, sonunda «Tupamaros»lar adlı şehir gerillalarının ortaya çıkmasına yol açıyordu. «Tupamaros»lar özellikle başkent Montevideo'da faaliyet göstermekteydiler

Venezuela Komünist Partisi, şehir gerillalarını kesinlikle suçlayacak, Fidel Castro ise, Venezuela gerillalarının önderlerinden Douglas Bravo'ya (fotoğraf: 3) «soytarı» diyecekti. Douglas Bravo Venezuela'da Silâhlı Ulusal Kurtuluş Hareketi'ni (F.A.L.N.) sürdürürken Kolombiya'da da Fabio Vazquez, «Kolombiya Kurtuluş Ordusu» adı altında gerilla eylemlerinde bulunmaktaydı (fotoğraf 4: Fabio Vazquez, soldan üçüncü, gerillacı arkadaşlarıyla birlikte).

da, gene onun bir bildirisiyle, açıklanacaktır: «Halk yasal yolların tıkalı olduğunu bilmektedir. Halk sadece silâhlı mücadele yolunun açık olduğunu da bilmektedir. Halk zaferinin kazanılacağı güne kadar, vuruşmak amacıyla dağlardaki silâhlı mücadeleye katılmış bulunuyorum.»

15 şubat 1966'da, Santander eyaletinin San Vicente de Chucuri bölgesinde, ıssız Patco de Cemento ormanında gerillalarla güvenlik güçlerinin yaptığı bir çatışma sırasında Camilo Torres vurulur. Bu onun ilk silâhlı eylemiydi. Cesedin fotoğrafı birkaç gün sonra «El Espactador» gazetesinde yayınlanır. Ama cesedi ne oldu, nereye gömüldü, kimse bilmez. 1966 nisanında «Güney Blok»unun ikinci konferansında, komünist güçler, Kolombiya Devrimci Silâhlı Kuvvetleri (F.A.R.C) adını alırlar. Bu yalnızca bir isim değişikliği değil, Castro'cu gerilla örgütlenmesine doğru atılmış, kesin bir adım ve F.L.N'ye uzatılmış bir eldir. Ne yazık ki, birleştirici nitelikleriyle bu iki silâhlı örgütü biraraya getirebilecek tek insan, rahip Camilo Torres ölmüştür. F.A.R.C'la F.L.N arasındaki görüşmeler başarısızlıkla sonuçlanır. İlkelerdeki, temel görüşlerdeki farklılık, anlaşmayı engeller: kuramsal ağırlık, gerillaya mı, yoksa kitle çizgisine mi tanınmalı? Öncü müfreze parti mi, yoksa silâhlı güçler mi-

dir? Sonunda strateji, ideolojiye yenilir ve silâhlı mücadele durur.

açmazın nedenleri

De la Puente, Torres, Turcios... Bir yıldan az bir süre içinde Latin Amerika'da belli başlı üç gerillacı lider ölmüştür. Onların ölümleri Peru, Kolombiya ve Guatemala'da gerillanın başarısızlığına durulmasına yol açmıştır. İşlerin, her yerde böyle ters gitmesinin nedeni nedir acaba?

Göze ilk çarpan, gerillaların çok yetersiz kalan askeri eğitimleriydi: az eğitim, yeterince yöreyi tanımama, uyumsuz stratejik planlar... Ama bunun ardında yatan, ve açmazın ilk nedeni olan şey, Castro'nun «Ateş» ('Foco') kuramından doğan bir devrim «aceleciliği»ydi. Küba'da, devrimi oniki adam başlatmıştı. «Che»nin hesabına göre, Güney Amerika'da her ülke için elli adam yeterliydi. Tek sorun, onları biraraya getirmek ve devrim sürecini başlatmaktı. 1959 yılında «Che» şöyle yazıyordu: «Nesnel şartların tutsaklığından kurtulmak gerekir.» Ama bunun sonucu, nesnel durumun «hafiften alınması», ona gereken ağırlığı verememe olacaktır.

İkinci neden A.B.D'nin tepkisine gereken değerin verilmemesi, küçümsenmesidir. 4

Birkaç yıl sonra «Che» şunu söyleyecektir: «Küba devrimi süresince Washington'un se-yirci kalmaktan öteye gitmemesi, daha sonları tekrarlanmayacak bir avantajdı.» Ama bunun ne denli «büyük bir avantaj» olduğu tam olarak hesaplanamamıştı. «İki, üç, hatta daha çok Vietnam» Guevara'cı slogandır. Ama Lâtin Amerika devrimcileri A. B. D'den bir okyanus ötedeki Güneydoğu Asya ülkeleriyle kendi ülkeleri arasında karşılaştırma yapmakla büyük bir yanılığa düşüyorlardı. Çünkü Güney Amerika, A. B. D'nin burnunun dibindeydi ve A. B. D çıkarları için her zaman bir «kilit bölge» sayılıyordu. Üstelik A. B. D'nin çok

1

Santiago'da
Moncada kışlalarına
yapılan baskının
14. yıldönümü,
Küba'da büyük
şenliklerle kutlanacak
ve bu şenliklerde
«Che»nin «iki, üç,
birçok Vietnam yaratmak»
sloganı bol bol
kullanılacaktı
(fotoğraf 1: 26 temmuz 1963
günü kutlanan
Moncada baskınının
14. yıldönümünde Küba'da
yapılan şenliklerde
Fidel'in ve «Che»nin
ışıklandırılmış panoları.
Moncada baskınına Fidel,
çok az sayıda arkadaşıyla
gerçekleştirmişti
(fotoğraf 1:
Bu baskına katılanlardan
bir grup;
yüzleri görülmesin diye
bu fotoğraf kasten
arkadan çekilmiştir).
(fotoğraf 2:
Küba diktatörü
Fulgencio Batista,
bir tören sırasında).

2

3

zengin bir «el koyma» geleneği vardı, ve bu ülkenin 1900'le 1960 yılları arasında, Güney Amerika'da iktidarlara el koyma sayısı 35'ti. Yani, A.B.D'nin yanlış yapmaktan korkusu yoktu. Ne yolla olursa olsun, bir ülkede Castro'cu eğilim belirince Pentagon çoktan hazır oluyordu. Askerî danışmanlar, silâh, cephane ve teknik yardım, tehlikede görülen devletlerin hizmetindeydi. Durum daha mı kötüye gidiyor, deniz piyadeleri, her an çıkarmalar yapmaya hazır dılar (1965'de Dominik Cumhuriyeti'ne yaptıkları gibi).

Başarısızlığın üçüncü nedeni Latin Amerika askerî güçlerinin tam olarak değerlendirilmemesidir. Küba'da, Castro'cu güçlerin karşısına yarı paralı askerlerden oluş-

muş, yoz, yetersiz, başıbozuk bir ordu çıkmıştı. Ama öteki ülkelerde durum başkaydı. Üstelik bu sadece A.B.D'de görülen askerî eğitimle ilgili değildi. Örneğin, bir Peru ordusu... Subaylar CAEM adlı bir okuldan yetişirler. Burası çağdaş bilgilerle donatılmış tam bir askerî üniversitedir. M.I.R onların taktik ve stratejik yeteneklerini küçümsemenin cezasını çok ağır çekecekti.

Ama gerillacılar, Peru'lu subayların askerî plandaki yeteneklerini küçümsemekten daha büyük bir yanılsa düşümler: onların siyasal alandaki görüşlerini de kavrayamadılar. Bejar, gerilla mücadelesinin son günlerinde şöyle yazar: «Kesin olan bir şey varsa o da şudur: orduyla

köylüler arasında, kapanması olanaksız bir uçurum açılmıştır.» Ne kadar yanlış bir düşünce! Gerillacıları bozguna uğratan askerler, daha sonra toprak reformu tasarısıyla ortaya çıkacaklardır. Açmazın belli başlı nedenleridir bunlar.

Sonuç, uzun bir başarısızlıklar dizisinin yanısıra, devrim sürecinde «askerî aşama» denen evrenin, «siyasal aşama» denen evreye üstün tutulması gibi bir eğilimin doğması oldu.

Böyle bir anlayışın ilk yıkıcı etkisi, *ittifaklar stratejisi*'ndeki katılıkta ortaya çıkar.

Sierra Maestra'da Castro, kurulu rejimle uzlaşmayan, yönetiminden çıkarı olmayan bütün siyasal güçleri Batista'

ya karşı cephe içinde birleştirmeyi başarmıştı. Latin Amerika'nın geri kalan bölgelerinde ise, buna karşıt olan bir eğilim belirecektir: «Zafer yalnız namlunun ucundaysa pazarlığa girmek, uzlaşmaya çalışmak niye? Devrimin işine yarayacak olan, sadece dağ yolunu tutmaya hazır olan güçlerdir. Diğerleriyle, millî burjuvazinin yada ılımlı solun temsilcileriyle konuşmaya bile değmez!...» Böylece, siyasal yalnızlıktan, sosyal yalnızlığa geçilmiş olur.

«Askerî aşama»ya gereğinden çok önem verilmesi, Castro'cu stratejiyi, devrim sürecinin temel taşlarından biri olan, 'kitle desteği' açısından bozar, yozlaştırır. İşçi sınıfı mücadelesinin geleneksel ilkelerine bağlı komünist par-

1

Kiiba örneğinin taktik ve stratejik açıdan hâlâ geçerliliğine en içten inanmış kişi, «Che» Guevara'dır. 1966 yılında gizlice Bolivya'ya geçer (fotoğraf 1: Che-Sierra'da;).

«CHE» GUEVARA' NIN YAŞAM ÖYKÜSÜ / I

Lâtin Amerika'da gerilla savaşlarının efsaneleşmiş kişisi Ernesto 'Che' Guevara, 14 haziran 1928'de Arjantin'in Rosario şehrinde doğdu. Babası Ernesto Guevara Lynch, İrlanda asıllı bir yüksek mühendisti. Annesi Celia de la Cerna ise irlandalı-ıspanyol karışımıydı.

İki yaşında astıma tutuldu. Bu hastalık ölünceye kadar Che Guevara'nın yakasını bırakmayacak, Siera-Maestra'da Batista ordularına karşı vuruşurken, Bolivya'da gerilla savaşı verirken ona hep zorlu dakikalar yaşatacaktır.

'Che' Guevara üç yaşındayken ailesi Buenos Aires'e yerleşti. 'Che'nin Celia ve Ana Maria adlı iki kız, Roberto ve Juan Martin adlı iki erkek kardeşi vardı. Aile daha sonra Kordoba'da Alta Gracia'ya yerleşti.

'Che' Guevara ilk ve orta okulu Kordoba'da okudu. Daha sonra eğitim bakanlığına bağlı Dean Funes lisesine devam etti. Okulda ingilizce, evde de annesinden fransızca öğrendi. Ondört yaşındayken Freud'un kitaplarıyla ilgilendi, Baudelaire'in şiirlerini sevdi. Onaltı yaşındaysa Şili'li şair Pablo Neruda'ya hayrandı.

Bütün çocukluğu boyunca hastalığını yenmeye çalıştı. Spora başladı. Lisedeyken Atalaya jimnastik klübünün en gözde atletlerinden biri oldu. Önceleri Kordoba dışında büyük bir çiftlikleri, rahat bir burjuva hayatları olan Guevara ailesinin durumu giderek bozuldu. Çiftliği elden çıkardıktan sonra, 1944 yılında Buenos Aires'e göçtüler. 'Che' Guevara lise öğrenimini maddi sıkıntı içinde tamamladı ve tıp fakültesine yazıldı.

Ernesto 'Che' Guevara, fakülte yıllarında önce, Arjantin'i sonra bütün Latin Amerika'yı dolaştı; cüzzam

ve tropikal hastalıklar üzerinde çalışmalar yaptı. Çok kere bisiklet yada motorsikletle, beş parasız, kimi yerde mola verip hammallık, dok işçiliği, gemi tayfılığı, hekimlik, hattâ bulaşıkçılık yaparak tamamladığı bu maceralı gezilerde 'Che' Guevara yurdunun ve kıtasının gerçeklerini yakından tanıdı.

'Che', 1953 yılında üniversiteyi bitirdi. Venezuela'da Cabo Blanco cüzzam kolonisinde çalışmak üzere bir anlaşma yaptı. Karakas'a giderken Peru'ya da uğradı. Orada, yerliler hakkında daha önce yayınlanan bir incelemesi yüzünden tutuklanıp cezaevine gönderildi. Hapishanede perulu solcularla tanıştı, bir süre sonra da serbest bırakıldı. Yoluna devam ederken Ekvador'a uğradı. Burada avukat Ricardo Rojo'yla tanıştı. Bu tanışma 'Che'nin hayatında bir dönüm noktasıdır. Rojo onu Venezuela'ya gitmekten caydırıp devrimci bir hükümetin başta bulunduğu Guatemala'ya götürdü. 'Che', Guatemala'daki dağ köylerinde doktorluk yaptı. Devrimci Arbenz hükümeti, dıştan da beslenen sağcı bir hükümet darbesiyle devrilince, Arjantin büyükelçiliğine sığınmak zorunda kaldı. Arbenz'in hayranlarındandı. Oynanan bu oyunu sindiremedi. Devrimcilerin safına katıldı. Perde arkasından guatemalalı gençleri örgütlemeye girişti. Faaliyetleri öğrenilince elçilik binasından kapı dışarı edildi. Guatemala'da kalmayı tehlikeli bularak Meksika'ya gitti.

Ernesto 'Che' Guevara, Guatemala'da iken birçok kübalı sürgünle, bu arada da Fidel Castro'nun kardeşi Raul ile tanışıp arkadaşlık kurmuştu. Guevara Küba'yı onlardan öğrendi. Meksika'da Fidel Castro ve arkadaşlarıyla tanışarak Küba devrimcilerine katıldı. 'Granma'

devamı s.160'da

tilere göre silâhlı mücadele, «kitle çizgisi»ne karşı bir seçenek değil, bu çizgiyi yaratma yolunda gerektiğinde yararlanılacak bir araçtır.»

Komünist partilerle olan görüş ayrılığı, gerilla hareketini kırlara iter. Günümüzde devrimin başlıca yapıcısının köylü olduğu şeklindeki mitos da böylece doğar.

Öyleyken, Latin Amerika'da daha sonraki gerilla savaşlarının hiç birinde köylülerle, Küba'da Asi Ordu'yla Oriente dağlarının yoksul çiftçileri arasında oluşan kaynaşma süreciyle oranlanabilecek, bir ilişki kurulamayacaktır. Kuramda *campesinos*'ların (köylülerin) desteği, gerillanın zaferi için ana koşul sayılacak, ama uygulamada bağıntılar yüzeyde kalacak, bu kadarı bile ancak belli dönemlerde, belli yerlerde kurulabilecek tir.

Bejar, cezaevindeyken şöyle yazar: «Gerilla başarısızlığa uğradı. Çünkü militanların çoğu köylünün yaşamına, diline, alışkanlıklarına uyabilme yeteneğinden yoksundu.»

Küba şemasının askerî mücadele açısından bu şekilde yozlaştırılması, gerillaların, otoriter rejimlerin haksızlığına karşı çıkıyor olmalarından doğabilecek bütün avantajları hiçe indirgemekle sonuçlandı. Gerillalar birçok kez yapayalnız kaldılar.

iki karşıt düşüncenin çatışma alanına gelişi

Latin Amerika devrimci deneyi üzerine, Castrocu'lukla geleneksel ilkelere bağlı komünizmin terse düştükleri bir gerçektir. Hem kuramda, hem eylemde. Bu terse düşünün ergeç tartışma alanına geleceği de açıktı. Geriye bu tartışmanın nerde, nasıl ve hangi nedenle patlak vereceği kalmıyordu...

Gerginliğin böylece en üst derecesine vardığı bir sırada, «*Sucesos pare dodos*» adlı haftalık derginin yazı işleri

müdürü M. Menendez, Douglas Bravo'nun çağrısına uyarak 1967 haziran ayında Falcon gerilla cephesini ziyaret etti. Bravo ile yaptığı röportaj yayınlanır yayınlanmaz bir bomba etkisi uyandırır. Gerillalarla «Demokratik barış» taraftarları arasındaki polemik, Venezuela'daki dar alanı aşarak, bütün kıta gazetelerinde yer alır. Bu durumda Venezuela komünist partisi, artık olayları görmezden gelmeyi bir yana bırakır. Röportajın yayınlanmasının üstünden daha bir ay bile geçmeden, Bravo'yla omuz omuza mücadele veren dört gerilla şefi partiden kovulur. Hâlâ merkez komitesi üyesi olan Douglas'a aynı işlemi uygulamak pek kolay değildir ama, «afaroz» mekanizması işlerlik kazanmış ve cezalandırmalar başlamıştır. Bravo ve arkadaşları bir iftira yağmuruna tutulurlar: ülkeyi bölünmeye ittikleri, bölgecilik yaptıkları; askerî niteliğe çok fazla önem verdikleri; aşırı solcu oldukları; öznelciliğe kaçtıkları; bireyci revizyonizme kaydıkları; küçük burjuva kararsızlığına düştükleri; doğru devrimci öğretiyi yeterince yönelmedikleri gibi suçlamalar birbirini kovalar.

13 mart 1967'de Fidel Castro, Venezuela komünist partisi yöneticilerine karşı şiddetli bir çıkış yaparak, bu polemige kendi de katılır. Bu yöneticileri ağır bir dille, «oportünizm, yıkıcılık, sahte devrimcilik, ihanet ve emperyalizm uşaklığı»yla suçlar. Venezuela komünist partisi'nin Douglas'ı kovmak için bulduğu hiçbir bahaneyi Castro karşılıksız bırakmaz: «Komünist partilerine karşı olan tutumumuz açık olarak devrimci ilkelere dayanacaktır. Bizler fikirlerimizce, kararlı, devrimci çizgideki partileri değişmeden ve duraksamadan, aynı çizgide destekleyeceğiz. Ancak gerçekte reformizmi temsil ettikleri halde, komünist yada Marksist adlarını siper alarak, bunların ardında tek devrimci tutumu temsil ettiklerine inananlara devrimci parti gözüyle bakmayacağız. Halkları doğru devrimci yoldan Marksizm'e götüren görüşü yadsı-

(fotoğraf 2: «Che», Sierra Maestra'da artçı bir devriye kolunun başında;),

(fotoğraf 3: «Che»nin ölümünden sonra Peru'daki Cuzco Üniversitesi'nde görülen bir afiş. Afişte şöyle denilmektedir: «Kumandan Ernesto «Che» Guevara, bir zafer sembolü olarak kalacaktır»).

«Che», «Savaş Anıları»nda Latin Amerika'nın siyasal geçmişini şöyle değerlendirir: «Tarihin tüm Latin Amerika ülkelerinin ortak bir özelliğe sahip bulunduklarını göstermektedir. Bütün diktatörlükler küçük bir azınlığı temsil etmekte ve iktidarı daima bir askeri darbe ile ele geçirmektedir. Geniş halk yığınlarının desteğini kazanmış olan demokratik halk hükümetleri ise, birçok güçlükler içerisinde gelişebilmek ve yaşayabilmek için çok kere daha iktidara gelmeden sayısız suçlamalarla karşı karşıya bırakılarak tavizler vermeye zorlanmaktadırlar.» «Che», bu yüzden devrimci bir yöntem olarak gerillacılığı benimsemiş olmalıdır.

«CHE» GUEVARA' NIN YAŞAM ÖYKÜSÜ/ II

yatıyla Küba'ya varanlardandı. Devrimci savaşın en ön saflarında yer aldı, kendisine binbaşı rütbesi verildi. Santa Clara savaşından sonra binbaşı Ernesto, Havana'nın La Cabana kalesinin komutanlığına getirildi. 1959 şubatında Küba'ya yaptığı hizmetlerden dolayı, bakanlar kurulu kararıyla Küba yurttaşı ilân edildi. Bir süre sonra da silâh arkadaşı Aleida March'la evlendi. Devrimin zaferinden sonra, önce İ.N.R.A (Ulusal Tarım Reformu Enstitüsü) sanayi bölümü başkanlığına, sonra da 26 kasım 1959'da Küba Ulusal Bankası başkanlığına atandı.

23 şubat 1961'de Küba Devrim Hükümeti yeni kurulan sanayi bakanlığına, Ernesto 'Che' Guevara'yı getirdi. Guevara, Playa Giron ('Domuzlar Koyu') çatışması sırasında tekrar kale komutanlığı görevini üstlendi. 1962 ekiminde başgösteren bunalım sırasında ise Pinar del Rio askeri komutanlığını yaptı.

Küba'daki görevleri sırasında öteki latin Amerika ülkelerine geziler yapan Ernesto 'Che' Guevara, burarda yeni devrimci eylemlerin örgütlenmesi gereğine inanarak, 1965 eylülünün son günlerinde Küba'daki bütün görevlerinden istifa etti. Ünlü veda mektubunu Fidel Castro'ya bırakarak Küba'dan ayrıldı: «(...) Sanırım, beni Küba'nın kendi sınırları içindeki devrimine bağlayan ödevden payıma düşeni yerine getirdim. Şimdi, senden, arkadaşlardan ve artık benim de halkım olan halkından izin istiyorum (...). Dünyanın başka köşeleri var; benim karınca kararınca yardımlarıma muhtaç. Küba'nın başında bulunman dolayısıyla yüklendiğin so-

rumluluklar yüzünden dileyip de yapamadığın şeyi ben yapabilirim.» Bu satırlar belki de, gizlilerde yatan ama çok köklü bir dostluğun, inancın su yüzüne vurmayı engellediği bir görüş ayrılığını yansıtıyordu.

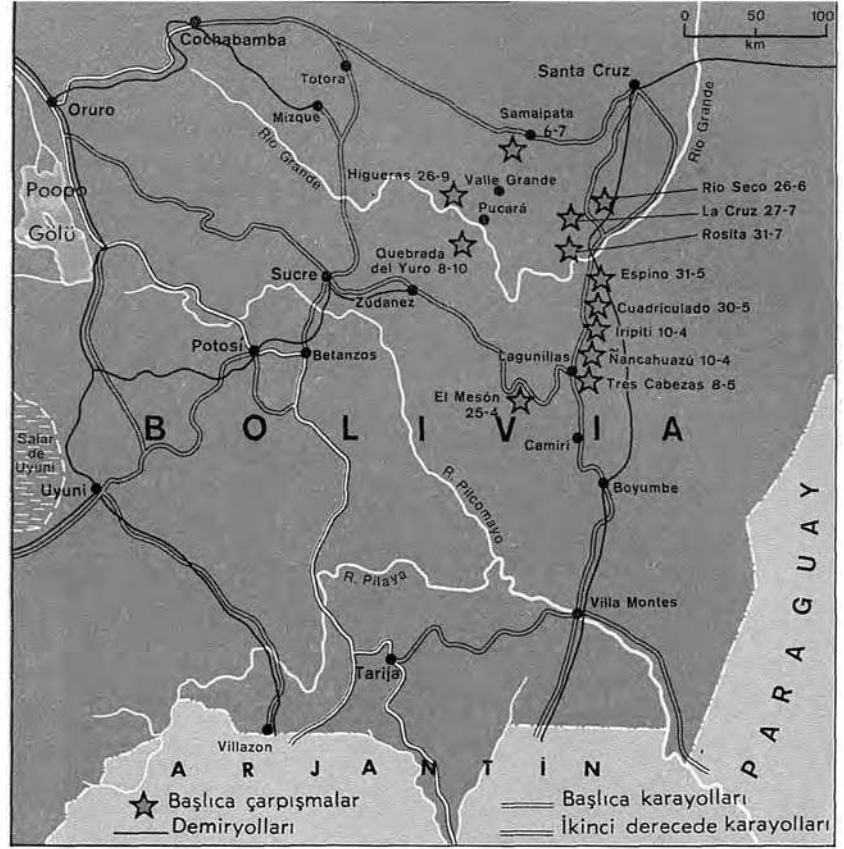
Nereye gittiği bilinmiyordu. Dünya basınında çeşitli varsayımlar yürütüldü. Adı birkaç kez ölüye çıktı.

Kayboluşundan dört ay sonra, 1966 ocak ayında Havana'da toplanan Üç Kıta (Tricontinental) Konferansı'na gönderdiği demeçle sesi bir kere daha duyuldu. «Amacın, iki, üç, hattâ daha fazla Vietnam yaratmak» olduğunu söyleyen bu demeç şöyle sona eriyordu: «Ölüm nereden ve nasıl gelirse gelsin... Savaş sloganlarımız kulaktan kulağa yayılacaksa ve silâhlarımız elden ele geçecekse ve başkaları mitralyöz sesleriyle, savaş ve zafer naralarıyla cenazelerimize ağıt yakacaksa, ölüm hoş geldi, safa geldi!». Oysa Latin Amerika'daki devrimci mücadele, daha gerçekçi tabanlar arayıp bulma sancısındaydı.

Bolivya'daydı 'Che'!. Bu ülkede bir gerilla savaşı örgütlemekteydi. Ölüm, bir süre sonra gelip onu buldu ama, geride bıraktığı mücadele günümüz Latin Amerika devrimci eyleminin belki de bu en renkli kişinin inanç dünyasında yarattığı boyutlar içinde gelişmedi.

Ernesto 'Che' Guevara 7 ekim 1967 gecesi, Higuera yakınlarında pusuya düşürüldü. 8 ekim sabahı yaralı olarak ele geçti. Sorguya çekmek istediklerinde, ağzından kelime alınamadığı söylenir. 9 ekim 1967 günü öğle üzeri, bolivyalı çavuş Mario Terzan'ın karabinasından boşalan kurşunlarla can verdi.

Güney Amerika tutkusu «Che»'yi
Bolivya'da tezelden bir
silâhlı devrim hazırlamaya iter;
ama bu eylem, onun sonu olur.
«Che» Guevara, '60 yıllarında Latin Amerika'da görülen
kır gerillasının en önde gelen kuramcısıdır,
(harita'da ise son savaşının geçtiği,
cereyan ettiği bazı yerler).

yanlar kendilerini komünist olarak adlandırsalar da Marksist değillerdir. (...) Kendine devrimci diyen her kişi Venezuela komünist partisinin Douglas Bravo'ya karşı takındığı sağcı tutumu desteklemekten kaçınmalıdır. Latin Amerika komünist partileri yıkıcılarla mücadeleler arasında bir seçim yapmalıdır.» Bu, kıta çapında bir bölünmeye açık çağrıdır. Venezuela komünist partisinin sertlikte Castro'nunkinden aşağı kalmayan yazılı cevabı iki gün sonra gelir. Bildiride şu satırlar yer almaktadır: «Fidel, Latin Amerika devrimlerinin kaderinde bir papa rolü oynamak istiyor. Kendinde en güçlüünün, «büyük önder»in yetkilerini topladığına inanmaya alışmış olan Castro; söylevleriyle bize baskı yapabileceğini, bizi ezebileceğini sandı. Biz, onun devrim papalığını reddediyoruz. Venezuela komünist partisi Küba'nın Venezuela'daki ajanı değildir, olmamıştır, olmaya-caktır!»

Küba'nın, Latin Amerika devrimci eylemini yönetme isteğinin yarattığı ilk huzursuzluk bu değildi. Bunun ilk örneği, 1966 yılında, Üç Kıta Konferansı sırasında Castro'nun, Guatemala'da gerilla şefi Turcios Lima'yı göklere çıkarırken, Yon Sosa'yı afaroze etmesi olmuştu. Castro'nun

bu davranışı şaşkınlık uyanırmışsa da, o sıralar bir tepkiye yol açmamıştı. Çünkü komünist partileri de Yon Sosa'nın afaroze nedenlerinden biri olan 'troçkizm' konusunda Castro'yla aynı görüşteler. Daha sonraları bu tür olaylar tekrarlandı; komünist partilerin bünyeleri içinde huzursuzluklara, bölünmelere yol açtı. Bu partilere bir sürü zararlar verdi. Sonuç olarak Venezuela komünist partisinin, Castro'nun saldırısına karşı verdiği sert cevap, yalnız kendi görüşlerini dile getiren bir meydan okuma olarak kalmadı. Tersine, çok kısa bir zaman içinde yaygınlaşarak, Latin Amerika solunda yeni bir dönemin başlama çanı oldu.

O.L.A.S

31 temmuz 1967... Havana'da, Kıta'nın bütün devrimci eylem ve partilerini bir araya getiren *Latin Amerika Dayanışma Örgütü*'nün (O.L.A.S) ilk konferansı başladı. Venezuela komünist partisi çağrılmamıştı ama, görüşleri, tezleri, geleneksel ilkelere bağlı öteki komünist partilerinden gördüğü güçlü destekle, bu konferansta bol bol sözü edilen bir parti oldu. Konferans

11 gün sürdü. Çalışmalar sırasında kır gerillasını belli başlı mücadele yolu olarak seçen tez üstünlük kazandı. «Emperyalizmin uşağı» olarak tanımlanan «Millî Burjuvazi» ile her türlü ittifak olasılığına karşı çıktı. Ama konferansın en ilgi çekici yönü şuydu: konferansta, doğrudan doğruya, Castro'culukla geleneksel ilkelere bağlı komünist partileri arasındaki ilişkiler üzerinde durulmadı. İki yan da bundan dikkatle kaçındı. Yalnızca üstü kapalı geçirtilen birkaç söz hepsi okadar!..

Konferans böylece sona erecek sanılırken, Fidel Castro, iğne atsan yere düşmeyecek kadar kalabalık olan Chaplin tiyatrosunda yaptığı kapanış konuşmasında, birden konuya girip hasımlarına verdi, veritirdi. Onur kürsüsünde, Fidel'in yanında, Küba'nın belli başlı devlet adamları ve Latin Amerika devrimci eyleminin en önde gelen kuramcıları yer almıştı. Üç saat süren bu konuşma sırasında Fidel, Venezuela komünist partisine saldırmaya devam etti; Küba örneğinin kıta çapında geçerliliği üstünde durdu ve silâhlı mücadele yolunu seçmezlerse, komünist partilerin devrim yolunda başarısızlığa mahkûm olduklarını öne sürdü. Komünist partileri başkanları Fidel'i so-

ğukkanlılıkla dinlediler. Yalnızca söylevin sonunda onu herkes gibi alkışlamaktan kaçınıp sessizce salondan çıktılar.

Fidel'in bu konuşmayı yaptığı sıralarda «Che», bir yıldan beri Bolivya'daydı ve en son verilla «serüvenini» başlatmıştı bile.

bolivya: 'che' nin acılı sonu

Niçin Bolivya seçilmişti? Özellikle stratejik konumu yüzünden herhalde... Bolivya, Güney Amerika'nın göbeğinde yer alır; Peru, Şili, Paraguay, Arjantin ve Brezilya'yla sınırları vardır. Bu ülkede başarıya ulaştırılacak bir devrim bütün Güney Amerika'yı sarabilir diye düşünülüyordu. Ama siyasal açıdan durum biraz farklıydı ve «Che»nin mücadele alanı olarak seçtiği Oriente Bolivya'sının tarım bölgelerinde, 1953 toprak reformundan hayli kazançlı çıkarlar yaşıyordu. Bu ülkedeki asıl devrimci güç ise, madden işçileriydi. Bunlar, Oudorde Oldo Piaro'da toplanmışlardı.

Siyasal koşullardan yararlanmak, onlara göre, bir üstünlük kazanabilmek için Küba devrim örneğini ters yüz

1

ctmek, temel güç olarak, köylüler yerine bu maden işçilerini almak gerekiyordu. «Che», buna girişmedi. Bu, ona çok pahalıya mal olacak bir vanlıştı!..

23 mart 1967 günü, ilk silahlı çatışma ile Bolivya'da gerilla mücadelesi başladı: ama zamansız bir başlangıçtı bu. Çünkü mücadeleçilerin eğitimi henüz veterli olmaktan çok uzaktı. Sonraki haftalarda çatışmalar çoğaldı. Partizan grupların başında Ernesto «Che» Guevara'nın bulunduğu söylentileri yayılmağa başladı. Bolivya Olayı'nın yankıları ülkenin sınırlarını aşarak bütün Amerika'ya yayıldı; sonra da A.B.D'ne ve Avrupa'ya ulaştı. «İkinci Vietnam» gerçekten doğmak üzereydi sanki! Yalnız, geril-

lacı grupun durumu o kadar sağlam değildi. Sayısı yüz kişiyi bulmayan bir gruptu bu ve yeni savaşçılar bulma umudu da o sıralarda hemen hemen yok gibiydi. Gruptaki Bolivyalılar Predo kardeşler (Coco ve İnti) tarafından yönetilmekteydi. Coco, eylül sonlarına doğru bir çarpışma sırasında ölecek, İnti Predo'ya gelince, iki yıl sonra gerilla mücadelesini yeniden canlandırmaya çalışacaktı. Ama, sonunda o da bir pusuya düşürülüp öldürülecekti...

Biz gene 1967 ilkbaharına dönelim. 13 nisan günü iki gerillanın sağlık durumlarının adamakıllı bozulması yüzünden, grup ikiye bölünmek zorunda kaldı. «Che»nin yönetimindekiler kuzeye doğru yol almaya başladı. Aralarında

Bolivya'daki nesnel koşullar

«Küba» örneğine uymaz;

«Che» ele geçer ve öldürülür (fotoğraf 2: -

«Che»nin, Valle Grande hastanesinin

çamaşır dairesine konan ölüsü).

«Che», ölümüyle devrimciler arasında

efsaneleşen bir kişilik kazanır (fotoğraf 1').

2

ünlü kadın gerilla Tania'nın da bulunduğu, on kişilik küçük grup ise Guevara'nın sağ kolu, Sierra Maestra'lı eski asker Joaquín'e emanet edilmişti. Bu bölünme çok kötü sonuçlar verecektir: gerilla gücü zayıflayacak, üstelik iki grup, bir daha, birbirleriyle bağıntı kurmayı başaramayacaktır. Mayıs ve haziran aylarında Guevara, kuzey bölgelerinde eylemini sürdürür. Yer yer silahlı çatışmalar olmaktadır; ama bunlara çatışmadan çok, sokak kavgası demek daha doğru olur. Temmuz başlarında «Che» en önemli zaferini kazanır. «Che» ve adamları Cochabamba-Santa Cruz yolunun üzerinde önemli bir merkez olan Samaipato şehrini birkaç saat için ele geçirirler.

Ne var ki, Samaipato cyle mi ile Bolivya gerillasının yükselme dönemi kapanır gerileme dönemi başlar. Başlangıçtaki savrukluğundan sonra ordu kendini toplama ya başlamıştır. Olayların gidişini kuşkuyla izleyen A. B. D gene de duruma hemen e koymamaya karar vermiştir La Paz hükümetine bir askerî eğitim programıyla danışmanlar göndermekle yetinir

9 temmuz 1967, yani Samaipato işgalinden birkaç gün sonra, karargâhları Vall Grande ve Camri'de bulunan VIII. ve IV. tümenlerin yürüttüğü bir «kıstırma» harekâtı başlar. Alan olarak da «kızıl» bölgenin kuzey ucundan en güney ucuna dek, tümü hedef alınmıştır.

Bu tehlike karşısında «Che»

Fidel, ünlü O.L.A.S kongresinde, kır gerillası kuramını savunuyor ve «gerillaları şehirden yönetmek istemenin sadece bir budalalıktan ibaret kalmayıp, aynı zamanda bir cinayet olduğuna inanıyoruz» diyordu. O sırada, Şili'de Allende deneyi gerçekleşmemişti ve Fidel aynı kongrede, gerillacılığı savunurken şöyle diyecekti: «Latin Amerika'da kim barışçı yollarla iktidara geleceğine inanıyorsa, kitleleri aldatmaktadır» (fotoğraf 1: Fidel bir konuşma sırasında). Küba devriminin önderlerinden biri de, kuşkusuz, Fidel Castro'nun kardeşi Raul Castro'ydu. Raul, Çekoslovakya'daki Zizkov Enstitüsü'nde gerilla eğitimi görmüştü (fotoğraf 2: Raul Castro'nun «26 Temmuz Hareketi»nin yıldönümlerinden birinde çekilmiş bir resmi).

KÜBA TOPLUMUNUN BUGÜNKÜ DURUMU

Küba devrimi birçok bakımdan, Çin devrimi gibi, hız bakımından Sovyet devrimini aşmakla ve komünizm yolunda Sovyetler Birliği'ni geride bırakmakla öğrenir.

Fidel Castro'nun iktidarı ele geçirmesi, yoksul köylülerin, şeker ve tütün fabrikalarında çalışan işçilerin ve küçük burjuvazinin, geleneksel yönetici sınıflara —büyük tarım işletmeleri sahipleri, yabancı şirketlerle az yada çok ortaklıklar kurmuş şeker fabrikası sahipleri, liberal ideolojilerin güvencesi altında diktatörlerin gölgesinde yaşamağa alışmış serbest meslek sahipleri ve iş burjuvazisi— karşı zaferidir. Demek ki bu, siyasal bir devrim olduğu kadar, toplumsal bir devrimdir. Eski yönetici sınıflar, idari ve askeri kadroların toptan yenilenmesiyle ve bu sınıfların iktisadi temelini toprak reformu ve devletleştirmelerle yok edilmesiyle, her türlü otoriteden ve her türlü güçten yoksun bırakılmıştır.

Küba toprak reformu, kökten toprak reformları kategorisine girer. Toprakların kişisel mülkler halinde bölüştürülmesi evresini atlayıp, büyük mülklerin yerine, işletmenin eski tarım işçileriyle bir anda kurulan kooperatif çiftlikler ve devlet çiftlikleri koyan ilk reformdur. Bunun sonucunda, geleneksel küçük mülk sahibi köylülerin yaşadığı bölgeler de harekete katılmağa çağırılmıştır. 1962 ağustosunda kooperatif çiftlikler devlet çiftliklerine (grangja'lar) dönüştürülmüştü. Bu çiftlikler binlerce, hattâ onbinlerce hektarı kaplar. Yönetilmeleri ve çalışma biçimleri sanayi işletmelerininkinden farksızdır. Kuşkusuz, durumların çoğunda gerçekleştirilmemiş görünen kâr sağlayıcı kılınmaları işi hâlâ çözümlememiştir. Ama, şehir ve sanayi toplumuyla doğrudan bütünleşen, teknik ve idari kadrolarla ücretli işçilerden oluşan, yeni bir köy toplumu hazırlanmıştır.

Toprak reformunun çok atakça görünmesine karşılık, sanayileşme yeterince hızlı olmadığı için şehir top-

lumu hâlâ yerine oturmamıştır. Havana, ada halkının dörtte birine yakınının yığıldığı çok büyük bir şehirdir. Oysa üretici iktisadı yoktur. Faal yada faal sayılan nüfus, eskiden birçok ticarî işlemle, ithal gereçlerinin onarımıyla uğraşıyordu. Toplumsal asalaklık, eskiden Şanghay'da, bugün de Hong Kong'da olduğu gibi olağanüstü derecede gelişmişti. Devrim böyle bir toplumu birkaç yılda sağlıklı temellere dayandıramazdı.

İşletmelerin devletleştirilmesi (yabancı işletmeler dahil), iktisadı yönetme ve gelişmeyi hızlandırma gücü ile sorumluluğunu devlete veriyor, ama onu bu devletleştirmelerden kısmen zarar gören kapitalist ülkelerin yardımlarından yoksun bırakıyordu. Özellikle enerji donatımı alanında büyük yapımların başlaması, bir ağır sanayi kurulması, aynı zamanda da sosyalist ülkelerin verdiği makinelerle hafif sanayilerin geliştirilmesi, iş gücünü giderek daha iyi kullanmak imkânını verdi. Geriye, üretkenliğin artırılmasını sağlamak kalır. İktisadın verimliliği düşüktür; ama küba iktisadı yabancı mali işletmelere bağımlı, gelirlerinin çoğunu yabancı iktisatlar lehine işlemlerden sağlayan bir burjuvazinin egemenliği altında bir toplum olmaktan çıkmıştır.

Bu yapı, bugün, henüz iktisadi temeli olmadığı ve sosyalist devletlerin para ve gereç bakımından desteğine muhtaç olduğu için yapay görünmektedir. Ama yeni küba toplumu —fabrika ve toprak işçilerinden, devlet işletmelerinin kadrolarından oluşan bir toplum— yaşamaktadır. Refahtan daha önemli bir şey olan ulusal bağımsızlığını kazandığının bilincindedir. Ve ulusal bağımsızlık anlayışına bağlılık, refaha da ulaşma gücünü yada bekleme sabrını verebilir. Yalnız, bu yeni toplumun temellerini yerine oturtabilmek için, belki de —bazı gözlemcilerin gerçekçi saymadıkları— örgütlemeye radikalizme dönmek gerekecektir...

Pierre George
(‘Dünyanın Sosyal Coğrafyası’ndan)

1

1966 -1967 Bolivya gerillasının başarısızlığı, Bu mücadeleden beklenen umutlar için çok ağır bir darbe oldu. «Che»nin (fotoğraf 1: ressam Ciro Roberto Bustos'un kara kalemle çizdiği «Che»), bütün arkadaşlarının (fotoğraf 3: aynı ressamın bir dizi yapıtında «Che»nin arkadaşlarının bazıları) ve Tania'nın (fotoğraf 2) cesareti ve tutkusu bolivya gerillasını zafere ulaştırmayı başaramaz: Bu, amerikalı devrimcilerin çoğunda çok yaygın ve köklü olan inancın aksine, kuramcılığını daha çok Guevara'nın yaptığı castro'cu devrim modelinin şematik olarak başka ülkelere «ihracının» olanaksızlığı anlamına gelmektedir.

2

3

4

nin ilk aklına gelen şey, güçleri birleştirebilmek için Joaquin'i aramak olur. Joaquin de aynı şeyi düşünmüştür ve kuzeye doğru yola koyulur. Ama boşuna! Ormanda, el yordamıyla birbirini arayıp tarama iki ay sürer; kimi zaman birbirine birkaç kilometre yakınlığa kadar vardıkları halde, iki grup bir türlü buluşamaz.

Sonra birden, 31 ağustos'ta ilk felâket: Joaquin ve grubu bir köylünün ihbarıyla tuzağa düşerler. Gruptakiler Vado del Yeso'da, bir ırmağı geçmeğe çalışırken toplu olarak öldürülmüşlerdir. Olay, radyoyla duyurulur. Ama haber öylesine kuşku uyandıran bir dille kaleme alınmıştır ki,

Guevara buna bir türlü inanmaz. 2 eylülde «Che»nin günlüğü'nde şunları okuruz: «Radyo, Camiri bölgesinde Joaquin adında bir kübalının komutasındaki 10 kişilik bir grubun yok edildiğine dair pis bir haber verdi. Fakat bu haberi veren, «Amerika'nın Sesi» radyosuydu. Mahalli istasyonlar ise bundan söz etmedi». 4 eylülde de günlüğüne şu satırları yazar: «Radyo, Yeso geçidinde, 10 kişilik grubun yok edildiği yerdeki yeni bir çatışmada, bir ölü olduğunu haber verdi. Bu da Joaquin hikâyesinin palavra olduğunu gösteriyor. Bundan başka Palmarito'da öldürülüp Camiri'ye nakledilen Peru'lu doktor El Negro hakkında

bütün bilgileri verdiler. Kimliğinin saptanmasına El Pelado yardım etmiş. Bu defa gerçek bir ölünün söz konusu olması gerek. Diğerleri uydurmaca, yada böbürlenmek için olmalı. Ne olursa olsun, şimdi Masicuri ile Camiri'den söz eden haberlerin metinleri acaip.» 'Che', bu habere sonuna kadar inanmayacak, ve hep Joaquin grubuyla birleşmeyi umacaktır.

Durumu giderek kötüleşir. 'Che'nin grubu belli bir amacı olmaksızın, taktiksiz ve plansız, ordan oraya dolaşır durur. Radyo yoluyla Havana'yla kurulan bağlantı da aşağı yukarı bütünüyle kesilmiştir. Zaman zaman, Havana'nın bir bildirisi onlara ula-

şır ama, cevap vermeleri olanaksızdır. Disiplin diye birşey kalmamıştır. Guevara, düzeni korumak için sık sık konuşmalar yapmak zorundadır. Derken, sağlığı iyiden iyiye bozulur. Astım yakasını bırakmamakta, sürekli yükseklik değişimleri, zorlu astım nöbetlerine neden olmaktadır.

Son aylarda 'Che'nin günlüğünde kaygı dolu yazılardan başkasına raslanmaz, umut ışığı verecek tek bir haber yoktur.

Eylülün sonuna doğru gerilla ordusu, askerlerin peşine düştüğü bir kaçakçı çetesinden baska bir şey değildir.

Üstelik bütün halk desteğini de yitirmişlerdir. Köylüler

Kırlarda silâhlı mücadelenin durulmasından sonra, gerilla bir süre şehirlerde denenir. Brezilya (fotoğraf 4: Brezilya'daki baskıyı kımayan bir küba dergisinin kapağı), Arjantin ve Uruguay gibi kır gerillası eylemlerine nispeten uzak kalmış ülkelerde şehir içinde çatışmalar başlar. Böylece Francisco Filiao'nun (fotoğraf 5) '50 yıllarının sonuna doğru başlattığı siyasal ve sendikal eylemi Brezilya'da Carlos Marighella (fotoğraf 6) ve Carlos Lamarca'nın (fotoğraf 7) silâhlı eylemleri sürdürür.

5

7

günlerini yaşar. İki yıllık bir sessizlik ve eylemsizlikten sonra Douglas Bravo Fidel'i, «Latin Amerika devrimcilerini artık desteklemekten vazgeçmekle, onları yarı yolda bırakmakla» suçlar.

Castro'nun cevabı gün gibi açıktır. Şöyle der: «Devrimci olup da, Küba'vı, gerilla ülküsünü yüzüstü bırakıp, ekonomik gelişmeye yönelmekle suçlayan, bazı kişilerin vanılgısı ergeç açıklık kazanacaktır». Sonra da alaylı bir dille ekler: «Eh, artık Marksizm'in tarihine, yıllıklarına geçecek yeni bir cürüm yaratıldı: ekonomik gelişmeye yönelmek!»

Bu sözlerinde kendine çok güvenli görünse de, Castro'nun tasalı, kaygılı olduğu bellidir. Küba, kıta çapındaki devrimci evlemlerle, giderek coğalan iç ekonomik sorunlar arasında sıkışıp kalmıştır. Bu durumda Castro, Sovyet Rusya'ya, dolayısıyla da geleneksel komünizme veniden vaklaşmak ve herşeyden önce kendi rejiminin önemli eksikliklerini, açıklarını örtbas etmek zorunda kalmıştı. Bu yeni yöneliş, 1968 ağustosunda Castro'nun, Sovyetler'in Çekoslovakya işgalini onaylamaıyla su yüzüne çıkar.

Küba'nın bu şekilde yön değiştirmesiyle, Güney Amerika'da Castro'cu silâhlı mücadele dönemi de kapanır.

şehir gerillası

Güney Amerika'da Castro'cu eylem biçiminin son döneminde, kırlardaki genel başarısızlığa bir tepki olarak, şehir gerillacılığı kuramı geliştirilir. Bu kuramın eylem alanına döküldüğü başlıca ülkeler Brezilya, Arjantin ve Uruguay olur.

1968 yılı başlarında, bir geleneksel komünizmin ilkelerini ni yadsıyarak Brezilya komü-

onlar yüzünden başlarını belâya sokmaktan korkmakta, sakınmaktadır.

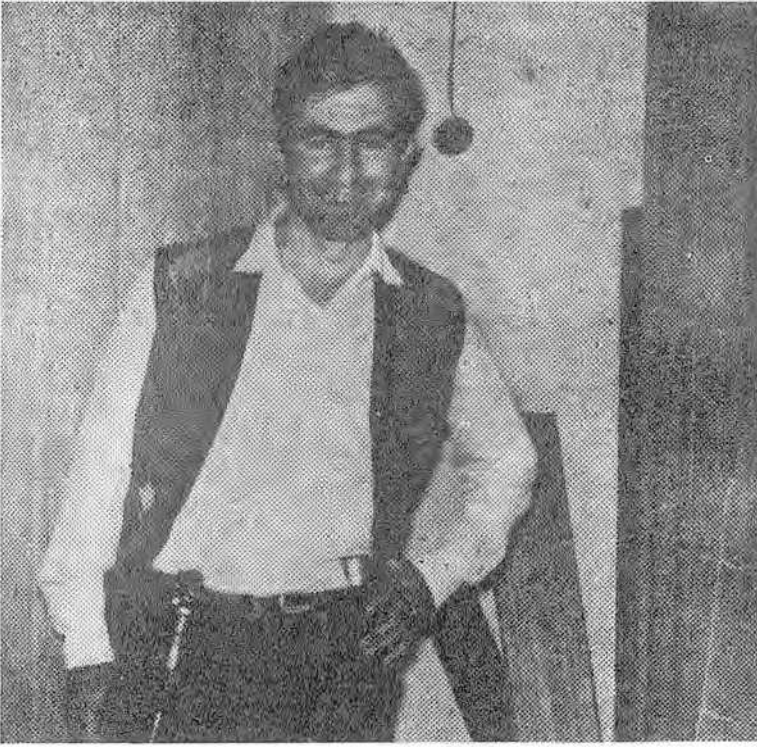
7 ekimde, «Che» Guevara günlüğüne şu satırları yazar: «saat 12.30'da yaşlı bir kadın kamp kurduğumuz kanyona keçilerini otlatmağa geldi. Onu tutuklamak zorunda kaldık. Kadın, askerler hakkında işe yarayacak hiçbir haber vermedi, hiçbir şey bilmediğini ve uzun zamandan beri oralara gitmediğini söyledi. Sadece yollar hakkında bazı bilgiler verdi. Söylediğine göre, üstünkörü bir tahminle, Higuera's'dan 1, Jaguey'den 1 ve Pucara'dan 2 fersah uzakta idik. Saat 17.30'da İnti, Aniceto ve Pablito, guatrlı ve sakat bir kızı olan yaşlı kadı-

nın evine gittiler. Kendilerine gevezelik etmemeleri için 50 peso verildi ama, dillerini tutacaklarından hiç emin değiliz... Ertesi sabah gerillalar kuşatılır, çarpışmalar birkaç saat sürer. «Che» bacağından yaralı olarak ele geçer. Higuera's'ta bir okula kapatılır; ertesi gün de öldürülür.

Guevara'nın ölümüyle, kır gerillası sonuna varmıştır. Guatemala, Kolombiya ve Venezuela'da partizan grupları, mücadeleyi bırakmazlar ama eylem açısından çok durgun, yarı-ölü bir döneme girilir. Guatemala'da Yon Sosa bir çarpışma sırasında vurulur. Kolombiya'da Merularde veremden ölür. 1970'te Venezuela gerilla eylemi en zorlu

6

Uruguay'da 1972 yılında yakalanan Raul Sendic (fotoğraf 1) tarafından yönetilen Tupamaros'lar ülkede hayatı felce uğratmayı başarırlar (fotoğraf 2: Güney Amerika gazetelerinde görülen bazı başlıklar). Şehir gerillası eylemleri öteki latin amerika ülkelerinde de görülür. Ama her yerde çıkan büyük çatışmalar şehir gerillasını da başarısızlığa uğratır. (fotoğraf 3: Rio de Janeiro'nun bir sokağında polisler; fotoğraf 4: GuatemalaCity caddelerinde çarpışmalar; fotoğraf 5: Montevideo üniversitesi çevresinde çatışmalar).

2

nist partisinden ayrılan Carlos Marighella öte yandan, kırıları temel çatışma alanı olarak alan Castro'cu kurama da karşı çıkar. Komünist partisinin kendi düşüncesinde bir başka eski üyesiyle, Joaquín Camara Ferreira ile *Ulusal Kurtuluş Eylemi*'ni (A.L.N) kurar. O yıl içinde şehirlerde yürütülen eylemlere girilir: banka soyma; insan, uçak kaçırma türünden eylemler...

A.L.N'ye bağlı silahlı grupların en önemlisi, Carlos La-

marca tarafından yönetilen «Öncü Halkçı Devrim»dir. Brezilya'da şehir gerillasının en etkin dönemi bir yıl sürer. Yabancı tröstlere ve çok köklü, tutucu bir ekonomik sosyal siyaseti benimsemesinin yanı sıra her fırsatta zorbalığa başvuran acımasız bir askerî diktatörlüğe karşı gizli muhalefetin ve kilise caimasının ilerici kesiminin işbirliğini sağlamasına rağmen, Brezilya'daki şehir gerillası başarıya ulaşamaz. İlk önce Marighella öldürülür; tarih, 4 ka-

sım 1969'dur. Onu bir yıl arayla yardımcısı Camara Ferreira izleyecektir. Gerillanın üçüncü önderi Carlos Larmarca da 1971'de öldürülür.

Uruguay'da ise şehir gerillası, cumhurbaşkanının, önde gelen danışmanlarından birinin kaçırılmasıyla 7 temmuz 1968'de başlamıştır. Eylemi sürdüren *Ulusal Kurtuluş Hareketi*'nin (M.L.N) üyeleri, 'Tupamaros' diye anılan militanlardır. ('Tupamaros' kelimesi, İnka gerilla şefi Tupac Amori'nin isminden türetil-

miştir.) M.L.N'nin geçmişi hayli öncelere uzanır. Kuruçusu, Montevideo'lu avukat Raul Sendic'tir. Sendic, 1960 yıllarında kuzeydeki şeker kamış tarlalarında çalışan işçiler arasında bir sendikalaşma eylemine girer; Peru'da Hugo Blanco'nun girdiği eylemin bir eşi... Sendic'in eylemi, sendikalaşma aşamasında verimli olur, ama Montevideo'ya yaptığı barışçı nitelikte bir yürüyüş, hükümetin çok sert tepkisiyle karşılaşır. Yürüyüşün acıklı sonu, Raul Sen-

3

dic'i sendikalaştırmayı bırakıp doğrudan siyasal eyleme geçmeye itecektir. Böylece, 1963 noelinden az önce bir büyük mağaza kamyonuna saldırıp içindekileri gecekondu mahallesi sakinlerine dağıtan «Açlık Komandoları» doğar. Ama şehir gerillasının asıl başlangıcı, «Che»nin ölümünden aşağı yukarı bir yıl sonrasına raslamaktadır.

1968-1971 arasında *Tupamaros*'lar Montevideo'nun yarı sahipleridir. Patırdı koparan eylemler, insan kaçırımlar, banka soymalar çoğalır. Bu evrenin doruğuna 1970 ağustosunda, Brezilya elçisinin, A.B.D'li bir teknik ziraat uzmanının ve bir C.I.A ajanının ardarda kaçırılmasıyla ulaşılır. Bu sonucu kişinin, yani Don Mitrione'nin ölüsü, birkaç gün sonra kurşunlarla delik deşik bir durumda bulunacaktır. Gerçi C.I.A ajanı, gerillanın daha ilk kırırdanışlarından beri polisi örgütlemekle görevlendirilmiş ve belki önemli kararların sorumlusu olmuştur; ama gene de öldürülüş biçimi, kamuoyu üzerine kötü etki yapar. Kaçırılan öteki iki kişi birkaç ay sonra, sapasağlam serbest bırakılır; ama bu, daha önceki olayın yarattığı tepkiyi silemez. *Tupamaros* eylemi bir bunalıma girer; kopmalar, bölünmeler başlar.

Arjantin'de durum daha da karışıktır. Şehir gerilla örgütlerinin sayısı çok, denetimi güçtür, olanaksızdır adeta. Montoneros, F.A.R. F.A.L, E.R.P Tacuara... Bir kısmı Peron'culuğa, bir kısmı troçkizme yönelmiştir; kimisi aşırı solcu, kimisi aşırı sağcı bölünmelere uğramış, varlıklarını zar zor sürdürmektedir. Arjantin'de siyasal cinayet neredeyse başlıca yöntem haline gelir. 1969'da eski cumhurbaşkanı Aramburu, maden sanayicilerinin başı Vahdor; 1970'te işçi genel konfederasyonunun eski sekreteri Lose Alonso; 1972'de Arjantin Fiat fabrikası müdürü Oberdan Sellustro, ikinci genel askerî bölge komutanı Juan Carlos Sanchez öldürülür. Böylece Arjantin'de şehir gerillası tam bir kanlı tedhişçiliğe döner. Ancak buna olanak sağlayan ortam, Peron'un yeni-

den yurda dönüp cumhurbaşkanı seçilmesiyle sonuçlanan, zorunlu siyasal yumuşamayla sona erer.

Sir bakıma kır gerillasına tepki olarak doğan şehir gerillasının çok kısa ömürlü olduğu söylenebilir.

latin amerika: yarın için bir döküm

Latin Amerika'da, 1960'tan başlayıp 1970'e kadar uzanan on yıllık devrimci deneyin genel dökümü ve sağladığı sonuçlar nelerdir? Devrimci eylem halkçılık ve ulusçuluğun başarısızlığına tepki olarak doğdu; ama kendi de siyasal ve askerî alanda bir dizi başarısızlıkla karşılaştı.

Bu on yılın dökümüne, her yönden tam bir iflas gözüyle bakabilir miyiz? 1970 yıllarının Latin Amerikası ile Castro'nun eylemini başarıyla sonuçlandırdığı 1959 yılının Latin Amerikası arasında, çok derin, köklü değişimler vardır. Söz konusu olan, yalnızca şu yada bu diktatörün düşmesi değildir. Uzun bir durgunluk evresinden sonra dinamik bir döneme giren kıtanın genel durumundaki toplu değişimlerdir. Bu alanda birçok örnek verebiliriz: Peru'da general Velasco Alverez'le ilerici askerî bir rejimin doğuşu; buna benzer, kısa süreli bir deneyin Bolivya'da da general Torres'le görülmesi; Kolombiya ve Uruguay'da oligarşik düzenlerin kısa bir süre içinde parçalanması; ve en önemlisi Şili'de Halkçı Birliğin, Güney Amerika'nın ilk sosyalist Cumhurbaşkanı Salvador Allende'yi başa geçiren seçim zaferidir. Allende rejiminin daha sonra, A.B.D'nin bütün gizli servisleriyle işbirliği içinde olan, kanlı bir darbeyle yıkılması bile, bu zafetin Latin Amerika tarihindeki anlamını yokedememiştir. Bu, henüz tarih içinde, tam bir kesinlik kazanmamış olsa bile, Latin Amerika solu'nun halkçı ve demokratik olgunluğa doğru attığı adımın bir ifadesidir.

4

5

- 1955** 19 Eylül **Arjantin**. Peron bir askerî darbeye devrilir.
- 1956** 24 Temmuz **Kolombiya**. Muhafazakâr ve liberaller Patto de Sitges olarak anılan antlaşmayı imzalayıp Millî Cepheyi kurarlar.
- 1957** 10 Mayıs **Kolombiya**. General Rojas askerî bir darbe sonunda devrilir.
- 1958** **Peru**. Hugo Blanco, Conveccion ovasında sendikacı eyleme girişir.
7 Ağustos **Kolombiya**. Liberal Cumhurbaşkanı Allento Leras seçimi kazanıp göreve başlar.
23 Orak **Venezuela**. Halkın başkaldırmasıyla desteklenen bir askerî ayaklanma sonunda diktatör Perez Jimenez yetkilerini kaybeder.
2 Aralık **Venezuela**. Demokratik Eylem'in şefi Romulo Betancourt cumhurbaşkanı olur.
- 1959** 12 Ekim **Peru**. APRA Partisi'nin sol kanadı «Asi APRA» adıyla özerk bir grup oluşturur.
- 1960** 9 Nisan **Venezuela**. Demokratik Eylem'in sol kanadı, Devrimci Sol Eylem (MIR) adıyla anılan yeni bir özerk grup oluşturur.
13 Kasım **Guatemala**. Teğmen Luis Trejo başkanlığında, devrimci eylem, Yardımcıları ise Luis Turcios ve Marcus Antonio YON SOSA'dır.
Ekim **Venezuela**. Başkentte, güvenlik güçleriyle solcu gruplar arasında çatışmalar başlar.
- 1961** 12 Mart **Guatemala**. MR 13 devrimci eylemi doğar.
- 1962** 1 Nisan **Venezuela**. Kır gerillası eyleme geçer.
4 Mayıs ve 11 Haziran. Çarupano ve Puerto Cabello üslerinde ayaklanma. Hükümetin el koymasıyla iki olay da bastırılır.
6 Şubat **Guatemala**. Kır gerillası eyleme geçer. Trejo, Turcios Lima ve Yon Sosa'nın kurduğu 13 Kasım Devrimci Eylemi'nin (MR 13) ve Guatemala Çalışma Partisi'nin de katıldığı FAR (Silâhlı Devrimci Kuvvetler) doğar.
Şubat **Peru**. Hugo Blanco yönetiminde köylü eylemi büyük çiftliklerin işgaline başlar.
13 Kasım. Pujvura olayı ve silâhlı kuvvetlerin el koyması.
Ekim **Küba**. Zincir ve maden sanayii âlet makine krizi, yoksunluğu; APRA, MİR'e dönüşür.
- 1963** Şubat **Venezuela**. FALN (Ulusal Kurtuluş Silâhlı Kuvvetleri) ve FLN (Ulusal Kurtuluş Cephesi) kurulur.
2 Aralık. FLN'in güçlü karşı propagandasına rağmen Raul Leoni cumhurbaşkanı seçilir.
- 1964** Ağustos **Guatemala**. MR 13 ve PGT'nin Trosadocu-troçkistleri arasındaki polemik sonucu, PAR dağılır.
Ağustos **Venezuela**. İzlenecek strateji hakkında polemikler başlar. Komünist partisi «Demokratik Barış» parolasını ortaya atar ve cepheleri kapatmaya başlar.
Kasım **Venezuela**. Komünist partisi, silâhlı mücadeleyi terketme kararını resmen açıklar.
18 Mayıs **Kolombiya**. 'Bağımsız Cumhuriyetler'e karşı ordu tarafından düzenlenen saldırı. Komünistler geleneksel nitelikte bir gerilla savaşına başlama kararı verirler.
3 Kasım **Şili**. Sol kanadın adayı Salvador Allende'yi seçimlerde yendikten sonra demokrat hristiyan aday Eduardo Frei cumhurbaşkanlığı görevini yüklenir.
4 Kasım **Bolivya**. MNR rejimi, askerî bir darbe sonucu yıkılır.
- 1965** Mart **Guatemala**. FAR, Turcios Lima yönetiminde eylemini sürdürür. MR 13 ile PGT arasındaki polemik sürer.
7 Ocak **Kolombiya**. Memleketin kuzeyinde Fabio Vazquez

yönetiminde Ulusal Kurtuluş Ordusu (FLN) eyleme geçer.
22 Mayıs. Papaz Camilo Torres bütün sol kanat güçlerini bir çatı altında toplamayı amaçlayan Birleşik Cephe'yi kurar. 24 haziranda papazlıktan ayrılıp kilise ile her türlü ilişkisini koparır. «Şiddete başvurmadan Eylem» görüşü de başarısızlığa uğrayınca 18 ekimde FLN'e katılır.

Mart **Venezuela**. Fakon gerilla cephesi yöneticisi Douglas Bravo, silâhlı mücadeleyi terketmeme kararını açıkladığı IRACARA bildirisi'ni yayımlar.

9 Haziran **Peru**. MIR'in örgütlediği gerilla üç cephede, yani memleketin güneyinde, ortasında ve kuzeyinde eyleme geçer.

Ağustos. Ordunun güney ve merkez cephelere saldırısı.

15 Eylül. Hector Bejar yönetimindeki FLN memleketin iç yeresinde bir dördüncü cephe kurar.

Ekim - Aralık. MIR'in askerî yenilgisi. Çarpışmaları yalnız FLN sürdürmektedir.

1966 Ocak **Küba**. Latin Amerikalı birçok devrimci örgütün katıldığı üç Kıta Konferansı.

15 Şubat **Kolombiya**. Camilo Torres çarpışmalar sırasında ölür.

Şubat **Guatemala**. PGT, liberal görüşlü Mendez Montenegro'nun adaylığına bir iyiniyet gösterisi olarak, ateşkese karar verir.

2 Ekim. Turcios Lima ölür.

Ocak **Peru**. Ordu FLN'i ezer, yenilgiye uğratır. Hector Bejar kaçmayı başarır ama birkaç ay sonra yakalanır.

3 Kasım **Bolivya**. «Che» Le Paz'a varır; oradan da gerilla eylemini düzenlemek üzere Camiri'ye geçer.

1967 Ocak **Venezuela**. PCV (Venezuela Komünist Partisi) Douglas Bravo'dan yana olanları partiden atar. Bravo'nun kendisini de cezalandırmak üzere Merkez Komite, gerekli işlemleri başlatır. Birkaç ay sonra Bravo'nun partiden atılması Merkez Komite'nin oy birliğiyle onaylanır.

13 Mart **Küba**. Fidel Castro, Venezuela polemiğine şahsen karışır ve PCV yöneticilerine çok sert çıkışlarda bulunur. PCV yöneticilerinin iki gün sonra verdikleri karşılık da, aynı sertlikte olacaktır.

31 Temmuz. Kıta çapındaki devrimci hareketleri birleştiren ilk OLAS Konferansı Havana'da başlar. Konferans, 10 ağustasta Castro'nun komünist partilerle ilişkileri konusunu işleyen bir söyleviyle sona erer.

Mart - Ekim **Bolivya**. «Che» tarafından yönetilen gerilla kısa süreli bir çatışma döneminden sonra ordu tarafından yenilir, ezilir.

8 Ekim. «Che» yaralı olarak yakalanmıştır. Ertesi gün öldürülecektir.

1968 3 Ekim **Peru**. General Velasco tarafından yönetilen «Nâsır'cı» bir asker grubu, bir siyasal darbeye iktidarı ele geçirir.

1970 13 Ocak **Venezuela**. Douglas Bravo, Fidel Castro'yu Latin Amerika devrimci hareketini terketmekle suçlar.

22 Nisan **Küba**. Castro, Douglas'ın suçlamalarına, Küba'nın ekonomik gelişmesinin gerekliliğinin özellikle üstünde durarak cevap verir.

3 Ekim **Şili**. Sadık sağcı cumhurbaşkanı Alessandri'yi seçimlerde yenen sosyalist aday Salvador Allende cumhurbaşkanlığı koltuğuna oturur.

1973 Eylül **Şili**. Başkan Salvador Allende, A.B.D. tröstleri ve C.I.A ile işbirliği yapan bir askerî cunta tarafından devrildi.

cezayir devrimi

ulusçuluğun kökenleri

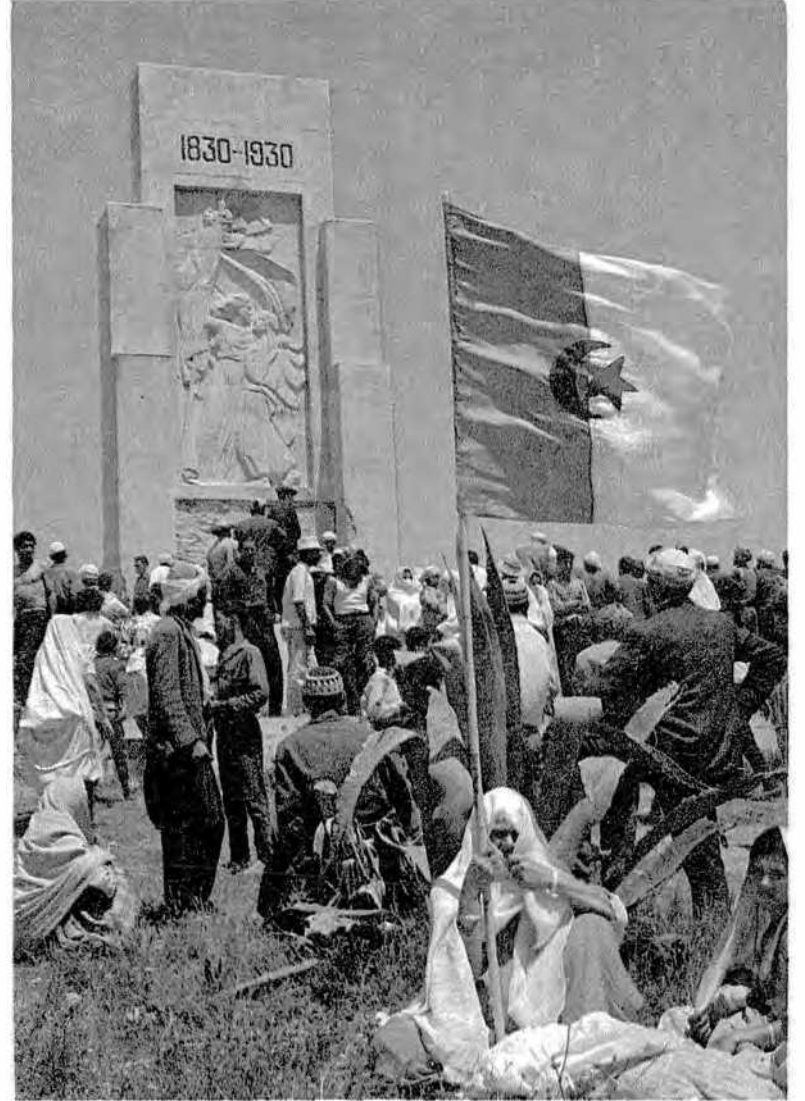
Fransızlar Cezayir'i «sömürge emperyalizmi»nin başlamasından çok önce ele geçirdiler. Cezayir'in ele geçirilmesini, bundan da önce, ilk kez, I. Napolyon tasarlamıştı; ama bunu gerçekleştiren X. Charles oldu. 1830'ları izleyen yıllar boyunca, Cezayir, Fransa'daki rejim değişikliklerine (Louis - Philippe'in krallığından İkinci Cumhuriyet'e, oradan İmparatorluğa ve sonunda Üçüncü

Cumhuriyet'e kadar) göre, ardarda önemli dönüşümler geçirdi. Cezayir'in 130 yıllık sömürgeleşme tarihi, aynı zamanda, bu sömürgeleşmeye karşı girişilen başkaldırıların da tarihidir.

Herşey 1827 yılında Cezayir «dayı»sı Hüseyin Paşa ile Fransız konsolosu arasında geçen sert bir tartışma ile başladı. Bu tartışma, cezayirli tarımcıların Fransa'ya sevk ettikleri buğdayların parasının ödenmesi ile ilgiliydi. Aslında, bu belki o kadar önemli bir sorun değildi, ama Fransa'nın Cezayir üzerinde-

ki tasarılarını gerçekleştirmesi için bir bahane oldu. Cezayir «dayı»sının Fransız konsolosuna ağır bir hakarette bulunduğu (Hüseyin Paşa, konsolosun küstahlığı karşısında dayanamayıp, suratına elindeki yelpazeyle vurmuştu) gerekçesiyle Fransız hükümeti Cezayir'i denizden abluka altına aldı. Osmanlı imparatorluğu da Cezayir'e yardım edecek durumda değildi. Fransa ile Cezayir arasındaki mücadele, gene de üç yıl sürdü. Amiral baron Victor Duperré ile mareşal Kont Louis de Ghaisnes de Bour-

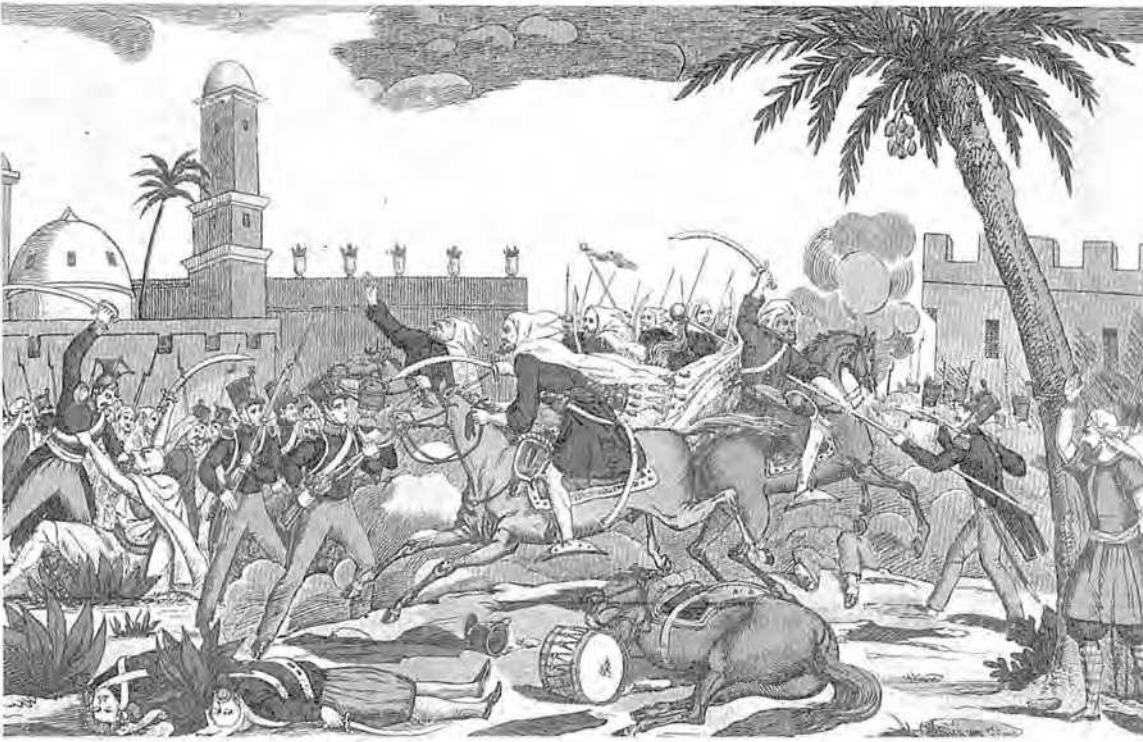
Cezayir'in bağımsızlığa kavuşması, ilkte büyük şenliklerle kutlandı. Bundan sonraki aşama, yeni cezayir anayasasının ilâm ve yapılan halk oylamasıyla Ben Bella'nın yeni Cezayir devletinin ilk cumhurbaşkanı seçilmesidir. (fotoğraf 1: Bağımsız Cezayir'de yapılan bir ordu - gençlik gösterisi). Fransızların Cezayir'i ele geçirmelerinin 100. yıldönümü dolayısıyla Sidi-Ferruş'ta diktikleri anıt (fotoğraf: 2), daha sonra, bağımsız cezayirli tarafından sömürgeciliğin son kalıntısı diye yıkılacaktır.

Fransızlar Cezayir'i işgale 1830 yılında başladılar (fotoğraf 1: fransızların 5 temmuz 1830'da Cezayir'e girişlerini gösteren bir gravür). Ama bu, sonu gelmeyen bir savaş oluyordu; çünkü Cezayir «dayı» Hüseyin'in teslim oluşundan hemen sonra, direnme eylemleri başgösterdi.

Bunların en önemlisi de Maskara emîri Abdülkadir'in başkanlığında gelişendi (fotoğraf 2: 1835'te Maskara'nın alınışını gösteren temsili bir resim). Bu hareket 1841'den 1847'ye kadar sürdü (fotoğraf 3: 1867'de Abdülkadir'i, solunda, gelecekte Fransa cumhurbaşkanı olacak Mac Mahon ile birlikte, ortada otururken görüyorsunuz).

mont yönetimindeki 37 000 kişilik bir Fransız ordusu, 14 haziran 1830'da Cezayir topraklarına çıktı. 5 temmuz günü de Cezayir'deki «dayı» hükümeti, fransızlara kayıtsız şartsız teslim oluyordu. Dikkate değer olan, Fransa'nın bu istilâ hareketini, kendi kamuoyuna sunuş biçimidir: fransızlar, bunu «uygar dünyanın çıkarları adına» yaptıklarını öne sürüyorlar, Cezayir'in ele geçirilmesiyle de «cezayir korsanlığına» son

verdiklerini iddia ediyorlardı. Tabii, «cezayir korsanlığı», düpedüz, uydurma bir baha neydi; çünkü Akdeniz'de bu anlamda «korsanlık», çoktan tarihe karışmıştı. Fransızlar ayrıca, Cezayir'deki «dayı»lar hükümetinin, küçük bir Türk azınlığını temsil ettiğini bildiklerinden, işgalin ertesi günü arapça bir bildiri yayımlayarak, şehri Fransa'ya ilhak etmeye değil, onu «Türklerden kurtarmaya» geldiklerini duyuracaklardı!..

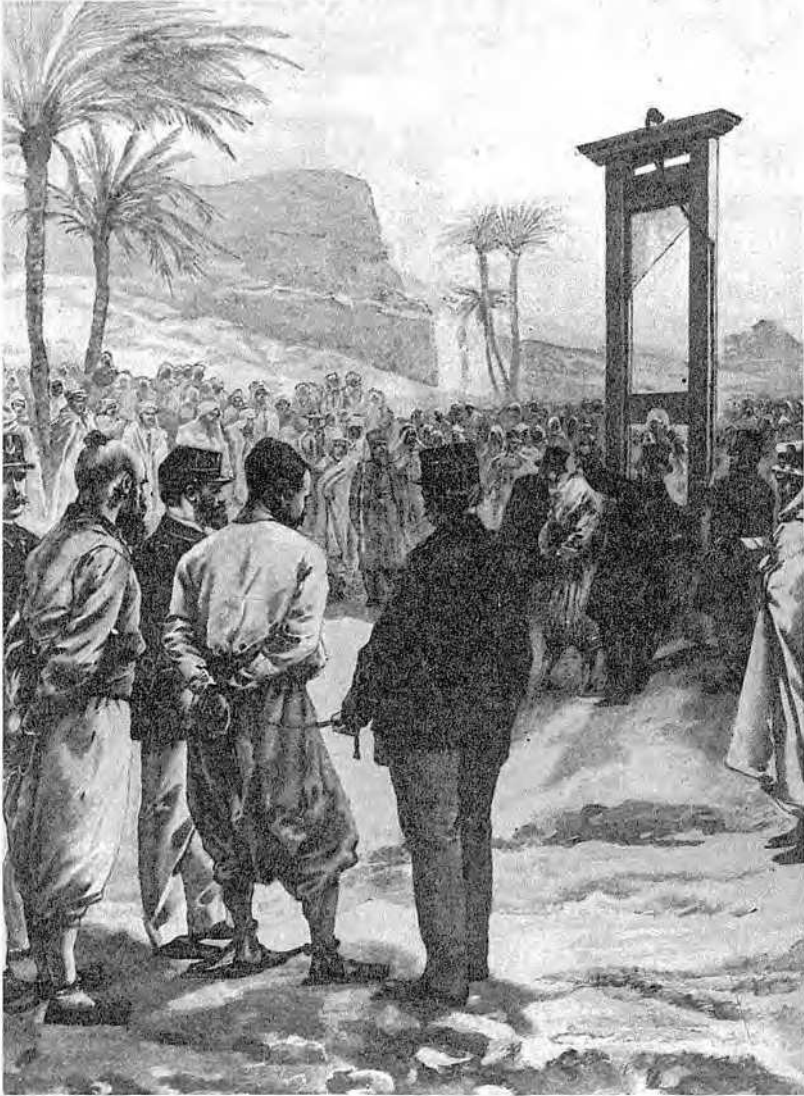
Ama, sonunda, işler bu bildiride öne sürüldüğü gibi çıkmadı. Fransızlar sonunda Cezayir'in kıyı kesimlerinde, bir çeşit protektora (himaye bölgesi) kurarak yönetime el koydular.

Buna karşılık Cezayir'de, halkı örgütleyecek bir liderin bulunabileceği her yerde, fransız işgaline karşı direnmeler başladı. Konstantin emîri Ahmed, batıda ise Maskara emîri Abdülkadir, bu direnme hareketinin öncüleri

oldular. Bu iki liderin fransızlara karşı yürüttükleri başkaldırma yıllarca sürdü: Konstantin'de emîr Ahmed, yedi yıllık bir direnmeden sonra, 1837'de yenilerek şehri fransızlara teslim etti. Batıda ise emîr Abdülkadir, Fransa'nın askeri üstünlüğüne boyun eğmedi; 18 kasım 1839'da Fransa'ya karşı açtığı «cihâd-ı mukaddes», tam altı yıl sürecek ve emîr Abdülkadir, 1840'tan sonra ülkeyi bütünüyle istilâya başlayan sömürgecilere karşı büyük bir savaş verecekti. Emîr Abdülkadir'in 1847 yılında teslim olmasından sonra, aşağı yukarı 100 yıl, Cezayir ciddi bir başkaldırmaya tanık olmadı. 1871'de kısmen geniş sayılabilecek bir patlama, Kabiliye'de Muhammed el-Hac el-Mokrani yönetiminde oldu.

3

yabancılaşmaya karşı ulusçuluk

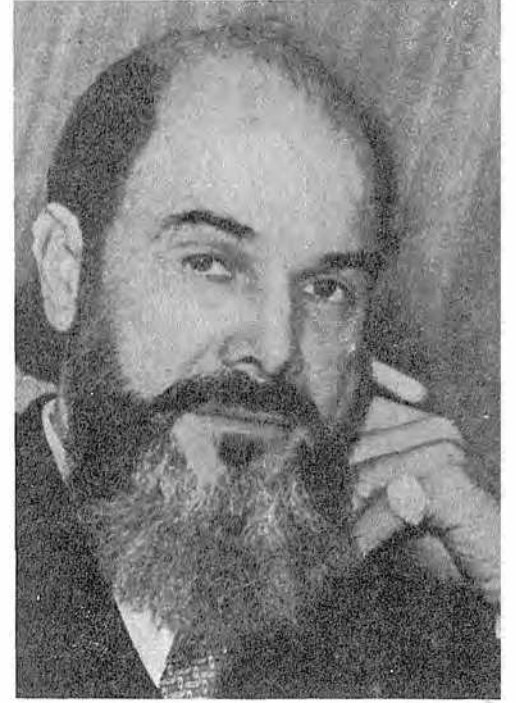
Her ne kadar bu ayaklanmalara bilinçli bir ulusçuluğun sonucu gözüyle bakılmazsa da, toprakların en iyi kısmını Fransa'dan gelen sömürgeciler e ayırarak, Cezayir'in sadece egemenlik haklarını değil, ama doğrudan doğruya hayat kaynaklarını da zorbaca çekip alan bir işgale karşı uyanan tepki, bü-

tün ülke çapında vardı. Yüz yılı aşan fransız egemenliği altında yurtseverlik ve devrimcilik ülkelerini geliştirenlerin, şehirlilerden çok köylüler olmasının sebebi açık: fransızlar, köylülerin elindeki topraklara göz dikmişlerdi çünkü!.. Öte yandan da, fransız geleneğinin özel mülkiyete dayanan kurumlarını taşıyarak, kabile ruhuna bağlı halkı derinden yaralıyorlardı.

Fransız politikası, egemenlik yolunda bir yandan zor-

Direnme eylemlerinden biri sona ererken öteki başlıyor, hepsi de sert fransız baskısı altında eziliyorlardı (fotoğraf 4: 27 Mayıs 1900'de Setif'de üç isyancının birden idam edilişleri). Ama bunlar, daha çok, mahalli hareketlerdi, ulus çapında bir direnme sözkonusu değildi. Ancak Ahmed Messali Hac (fotoğraf: 5) 1920 yıllarından başlayarak cezayir bağımsızlık savaşını ulus çapında örgütleyecekti.

balığa başvuruyor, öte yandan da sömürgecinin gelişiminin gerektirdiği ödünleri Cezayir'e veriyordu. Son amaç, yeni kazanılmış toprakları, Fransa'nın kalıplarına uydurmaktı. Ama bunun temelinde öylesine bir anlaşmazlık vardı ki, fransızlaştırma programı cezayirli için düpedüz, basit bir yabancılaşma olmaktan öteye gidemiyordu. Bu programla kime yöneliyordu Fransa? Cezayir'de yerleşmiş bulunan ve *pieds noirs* diye adlandırılan fransız sömürge halkına mı, yoksa cezayir halkının tümüne mi? Cezayir ulusunun kendi tarihinden ve özelliklerinden vazgeçerek, benliğine yabancı bir gerçeğe karışıp gitmesi nasıl düşünülebilirdi? Sömürgeciliğin zorbalığı en fazla toprak mülkiyetine karşı kendini gösteriyordu; ama toplumun tüm yapısını ve örgütünü, dini, aileyi de tümüyle etkiliyordu. Bunun yol açtığı

5

parçalanma çok derindi ve çağımızda ulusçuluk ve bağımsızlık konularında tartışmayı yeniden başlatan düşünürler ve siyasal eylemciler bunu gözönüne almak zorunda kalmışlardı.

Cezayir ulusçuluğunun kaynağındaki temel düşüncelerin, öteki islâm ülkelerinde raslanılanlardan farkı yok: geçmişteki zaferleri ve bugünkü değerleriyle İslâmcılık, Avrupa'nın kendi isteği dışında dünyaya yaydığı yurt ve özgürlük kavramları, sömürgecilik düşmanlığı ve panarabizm. Yine de Cezayir'in bilinçlenmesi ötekilerinkinden daha acılı ve güç oldu.

Eğer Cezayir ulusçuluğu —doğuşundan itibaren— bağımsızlık amacını berraklıkla görebildiyse, bu, «işbirlikçi»liğin sınırında bir «ılımlı»ya dönüşecek olan Ahmed Messali Hac'ın çabasıyla gerçekleşmiştir. Ahmed Messali Hac'ın büyüleyici, aynı za-

1

manda da hayli tartışma konusu olan bir kişiliği vardı. Aşırılığa tutkundu, kendisini liderliğe adanmıştı; muhalefete, hattâ eleştiriye tahammülü yoktu; gerek kitleleri, gerekse birlikte çalıştığı kişileri kolayca ardından sürüklemeye yeteneği büyüktü. Bu yetenekten yararlanarak da Cezayir'in politika sahnesine otuz yıl kadar süreyle egemen oldu. Bu yüzden de haklı olarak Cezayir ulusçuluğunun «babası» diye anıldı.

“sömürge cezayir”in durumu

Tıpkı öteki sömürge halkları gibi cezayirli de, kendi öz kurumları yıkılıp toprakları sömürgeciler tarafından işgal edilir edilmez, yeni bir hayat kurma sorunuyla karşı karşıya gelmişlerdi. Bu sorunun cevabı, ulus olmaktı; çünkü cezayirli sadece işçi yada kövlu olarak değil, bir cezayirli olarak da sömürülüyorlardı. Sömürgecilik, sınıf ayrılıklarını, etnik ayrılıklarla örtmüştü. Bu yüzden de sömürülmemek demek, bağımsızlık demekti.

1830'lardan 1930'lara uzanan 100 yıl içerisinde, Fransa'nın Cezayir'i sistemli olarak «Avrupalılaştırma» politikası sürüp gitmiş, Cezayir'e iskân edilen Avrupa kökenli «kolon»ların sayısı giderek artmıştı (1954 yılında, Cezayir'deki «avrupalı»ların sayısı, 800 000 civarındaydı). Bu «avrupalı» hristiyanlar, Batı Avrupa'daki yaşama standart-

larıyla rahatça boy ölçüşebilecek bir refah düzeyine ulaşmışlardı. Buna karşılık müslüman çoğunluk arasında büyük bir işsizlik ve yoksulluk hüküm sürmekteydi. Eğitim olanakları son derece kısıtlıydı ve ilkokul çağına gelmiş 2,5 milyon cezayirli müslüman çocuktan ancak sekizde biri, ilkokula girebilmekteydi.

1938 yılında Cezayir müslümanları arasında iki önemli siyasal eğilim belirdi. Bunlardan biri Setif'li bir eczacı olan Ferhad Abbas'ın kurduğu *Cezayir Halk Birliği* (U.P.A), ötekiyse *Demokratik Özgürlüklerin Zaferi Hareketi* (M.T.L.D) idi ve işçi kökenli Ahmed Messali Hac tarafından yönetilmekteydi. Abbas, Fransa'ya ve fransız kültürüne hayran bir burjuva aydınıydı ve eğitim ve oy hakkına sahip olma yoluyla Cezayir'in fransızlaştırılmasından yanaydı. 1930'larda verdiği bir demeçte Ferhad Abbas, bir Cezayir ulusunun var olduğunu bile kabul etmiyor ve şöyle diyordu: «tarih kitaplarını karıştırdım, ölümlere de dirilere de sordum. Mezarlıkları araştırdım, hiç kimse bana bir Cezayir ulusundan söz etmedi». Amacı, Fransa'yı Ferhad Abbas'ın; Cezayir'i Fransa ile kaynaştırmaktı. 1938 yılında bu amaçla *Union Populaire Algérienne*'i (Cezayir Halk Birliği) kurdu. U.P.A, avrupalı ve müslüman cemaatler arasında eşitliğe karşı olan parlamentonun ve fransızlaşmaya karşı olan Messali'cilerin muhalefetine rağmen, müslümanların fransız vatandaşlığına kabul edilmesi için çalışacaktı.

setif gösterileri

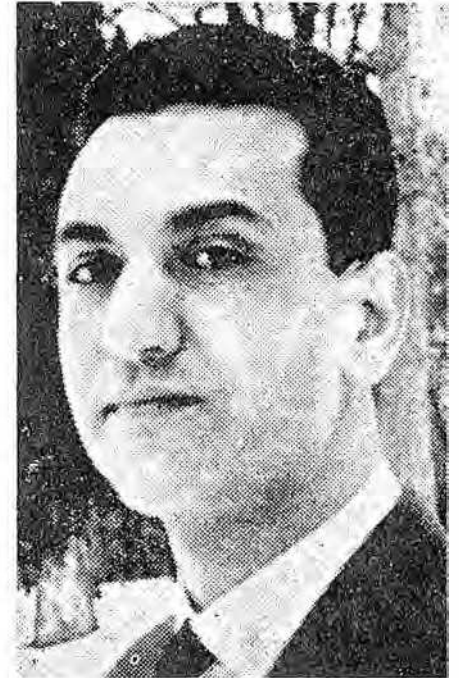
Cezayir halkının bağımsızlık isteğini toplu halde ilk açığa vuruşu, 1945 mayısında, müttefiklerin zaferlerini kutlama törenleri sırasında görüldü; gelişigüzel bir raslantı değildi bu: birdenbire Cezayir bayrağının renklerinde bir alay yeşil-beyaz flâma ortaya dökülürünce, gösterilerin bağımsızlık yanlısı niteliği açığa çıktı. Konstantin yakınındaki Setif'te, bir fransız subayının bir arabı soğukkanlılıkla öldürmesiyle, kutlama törenleri çığırından çıktı; günün bilânçosu fransız tarafında 102 ölü ve hesaplanamayacak ölçüde zarar-ziyan oldu. Belki de kendiliğinden ortaya çıkan bu «başkaldırı» amansızca bastırıldı. Fransız makamlarının, başkaldırı sırasında ölen fransız kurbanların «öcünü almak» için uygulattıkları katliâm dışında (resmî bildiriye göre 1 500 ölü; ama başka kaynaklar Cezayir halkının verdiği ölü sayısının 45 000'den az olmadığını, bazı köylerin yerle bir edildiğini söylerler), politik tepki de kendini gösterdi. Olağanüstü durum ilân edildi, partiler kapatıldı ve bütün belli başlı politik liderler tutuklandı. Yasal yollara başvurmak yasaktı artık. Bir cezayirli yazar, Kâtip Yasin, şu itirafta bulunuyor: «Benim insan duyarlığım ilk kez 1945'te Setif'de, gösterilerinenvahşisiyle karşı karşıya geldi... Ulusçuluğum orada pekişti. Tabii başka etkenler de vardı: ekonomik ve politik ya-

2

3

Yıllar geçtikçe
Messali Hac'ın girişimleri,
çağına göre geri kalmaya
başladı: yeni devrimci
kuşaklar silâhlı eyleme
geçmeyi kararlaştırdılar.
1954 ekiminde C.R.U.A
(«Devrimci Birlik ve
Eylem Komitesi») üyeleri
(fotoğraf 1: altı
«iç temsil heyeti»
üyesi ile; fotoğraf 2, 3, 4: üç
«dış temsil heyeti» üyesi:
Muhammed Hıdır,
Ahmed Ben Bella,
Ait Ahmed) toplanıp
bağımsızlık için girişilecek
ayaklanmanın başlangıç
tarihini saptadılar:
ayaklanma, o yılın
1 kasımında başlayacaktı.
Fransız tepkisi
derhal kendini gösterdi
(fotoğraf 5: ayaklanmadan
birkaç gün sonra Aurès'de
tanklar iş başında),
ama cezayir halkı da
aynı şiddette karşılık
veriyorlardı (fotoğraf 6:
Atlas dağlarında
bir «âsi» nöbetçi).

bancılaşma gibi. Ama gözleri-
mi en fazla açan şey bize öğ-
rettikleri her şeyi böylesine
inkâr edişleri oldu...» Fransa
bu çıkmazdan kurtulmak için
birtakım girişimlerde bulun-
du (1946'da af ve seçimler,
1947'de Cezayir'e yeni statü
verilişi), ama Cezayir ulusçu-
luğunun devrimci dönemi
başlamıştı artık; 1954'te Yor-
tu gecesinde doruğunu buldu
bu. Ayaklanma hazırlıklarını
özel örgüt O.S mensupları yö-
nettiler; bu örgüt 1947'de,
Messali Hac'ın partisi olan
Demokratik Özgürlüklerin
Zafer Hareketi'nin silâhlı ko-
lu olarak doğmuştu; ve yöne-
ticilerinin arasında Ahmed
Ben Bella ile Muhammed Hı-
dır da vardı. Kısa süre sonra
patlayacak olan silâhlı ayak-
lanmanın Ait Ahmed'den Ben
Bulay'a, Diduş'tan Ben Meh-
di'ye, Muhammed Budiyaf'a
kadar en önemli kahramanla-
rı hep O.S saflarından gelmiş-
lerdi.

Bu önderler arasında, en
önemlilerinden biri, hiç kuş-
kusuz, Ahmed Ben Bella'dır.
1916 yılında, Oran yakınların-
da Marnia'da doğan Ben Bel-
la, Setif ayaklanmasından ve
bu ayaklanmanın fransızlar

Böylelikle başlayan eylem ve buna gösterilen tepki, çarpışmalar ve devrimci avıyla devam etti, bir «fellâh» grubu silâhlarını teslim ediyor.

MESSALİ HAC KİMDİR ?

Ahmed Messali Hac, 1898'de Cezayir müslümanlarının «kutsal kenti» Tlemcen'de doğdu.

İlk gençlik yıllarını yurttan ayrılıp Fransa'ya göç etmiş işçilerin arasında geçirdi: genç yaşta Fransa'da oturan afrikalı işçilerin haklarını korumak için 1925'te Paris'te kurulan Etoile Nord - Africaine (Kuzey Afrika Yıldızı) örgütüne katıldı. Messali Hac'in başkanlığa gelmesiyle örgütün yapısı iki yönlü bir değişim gösterdi; sendika düzeyindeki isteklere, artık doğrudan doğruya politik nitelikte ve açıkça cezayirliye yönelen istekler eklenmişti.

Messali Hac eyleminin ideolojik temeli, oldukça karmaşıktı ve o sıralar gerek Fransa'da, gerekse Cezayir'de baskın çıkan ideolojik dağınıklığı yansıtmaktaydı. Mustafa Laşeraf, bu ideolojiyi «yüzeysel marksizm, duygusal ve eskiye özlemlili bir cezayircilik ve kabataslak bir islâmcılık» diye tanımlar. Başkaları ise buna «islâmcı» kalıbı inkâr ederek, «arapçılık» akımı demeyi yeğlediler.

1933 kongresinde, Etoile'ın programı açıklığa kavuştu; bu kongrede istekler, çok ileri götürülüyordu: cezayirliiler arasında mutlak eşitlik, bir ulusal parlamentonun seçilmesi, işgal güçlerinin geri çekilmesi, Cezayir'in tam bağımsızlığı, bankaların ve maden yataklarının ulusallaştırılması, arapça zorunlu eğitim konulması ve avrupalılara ait toprakların sahiplerinin elinden alınması isteniyordu. Bir bakıma Messali Hac'in, çağından ileri gittiği de söylenebilirdi; çünkü ulusçu inanışını toplumcu içeriklerle zenginleştirmişti.

Messali'nin başkalarına güveni yoktu. Bu yüzden oluşum hâlindeki öteki ulusçu akımlarla olduğu kadar, yeni özgürlük ve bağımsızlık ülkelerine daha duyarlı olan aydın burjuva kesiminin ileri gelenleriyle ve 1931 mayısında temelleri atılan ve Cezayir ulusunu islâm inancı çerçevesi içinde birleştirmeyi amaçlayan Ulemâlar Birliği'yle işbirliğine gitmesi güç oldu. İkinci

dünya savaşı —Cezayir'de de, başka yerlerde de— sömürgecilik boyunduruğundan kurtulma uğraşını hızlandırdı. Cezayir ulusçuluğunun 'resmi' başkanı Messali Hac'in önderliği, temeldeki kusurları giderek daha açıkça ele veriyordu: çok geçmeden olaylar Messali'yi aşacak, o da ötekilerinden kopup bir boş uğraşa sığınacaktı. Messali'nin Cezayir Halk Partisi, (Parti Populaire Algérien; P.P.A) partisi yeni bir ad aldı: Demokratik Özgürlükleri Kazanma Hareketi (M.T.L.D): 1946'da kurulan bu partinin programı P.P.A'ninkinin aynıydı. O da Cezayir'in bağımsızlığı ve işgal kuvvetlerinin ülkeden çekilmelerini öngörüyordu.

Messali'nin nüfuzu hâlâ genişti, ama buyruğu artık itirazsız kabul edilmiyordu. Çeşitli düzeylerde bir ulusçuluk duygusu uyandırdıktan sonra M.T.L.D görevini tamamlamış sayılabilirdi: önderleri (en başta da, pratik sonuca ulaşamayan, hep sözde kalan bir ulusçuluğun «sakallı peygamberi» Messali Hac) politik ve anayasal uğraşın yöneticileri olmuşlardı; ama silâhlı çatışmanın «generalleri» olacak yetenekte değillerdi.

Güçsüzlükten bölünme doğdu, M.T.L.D'nin bölünmesinden de devrim!..

Messali Hac'ı 1954 ayaklanmasından dışarda tutmak yerinde olmaz. O kadar ki, M.T.L.D parçalandığında Messali Hac, pek de haksız sayılmayacak bir tanımlamayla «serüvenci» diye adlandırılan en aşırı tezlerin savunucusu olarak ortaya çıktı. M.T.L.D'nin Merkez Komitesi'nde azınlıkta kalınca büyük tepki gösterdi; ama o sıralarda Fransa'da göz altında bulunuyordu ve tabii buradan durumu yeniden denetleme olanağını bulamayacaktı.

Messali, 1954'te de kendi partisinden ihraç edildi; kişiliği çevresine zorla kabul ettirmeye, dinsel bağnazlıkla, dar görüşlü bir ulusçuluk gütmüş olmayla suçlanıyordu.

tarafından acımasızca yapılan misillemelerle bastırılmasından sonra, yani 1946'dan beri, Cezayir ulusçuluk mücadelesinin içindeydi. Fransız ordusunda askerlik yapmış, İkinci Dünya Savaşı yıllarında İtalya'da çarpışmıştı. Ben Bella, köken olarak proleterdi ve bu yüzden cezayirliileri uzun süre uyutan Fransa'ya katılma düşüncesine asla kapılmamıştı. Messali Hac'ın, *Demokratik Özgürlüklerin Zaferi Hareketi* (M.T.L.D) militanlarındandı ve 1947'den başlayarak O.S'de (Messalilerin silâhlı örgütü) çalışmıştı. Fransız polis makamlarının olduğu kadar Cezayir halkının da dikkatini Ben Bella üzerine çeken ilk önemli girişimi, 1949 yılında Muhammed Hıdır'la birlikte düzenledikleri Oran postanesi soygunu oldu. Amaçları, *Gizli Örgüt'e* (O.S) para sağlamaktı. Bu olay, Fransız makamlarına yeniden zorbaca bir bastırma eylemine girişme olanağı verdi. Ait Ahmed ve Muhammed Hıdır (ki adları Fransızlarca bilinmekteydi) elebaşı sayılarak gıyaben idam cezasına çarptırıldılar. Ben Bella da, yedi yıl hapse mahkûm edildi. Ama Ben Bella, 1952 yılında cezaevinden kaçmayı başaracak ve Kahire'ye gidecekti.

büyük ayaklanma

1954 yılının 31 ekimini 1 kasıma bağlayan gece, Cezayir'de büyük ayaklanma başladı. O gece fransızlara ait kışlalar, karakollar ve belli başlı kişilere karşı, elli kadar harekât yapıldı. Ayaklanmayı örgütleyen ve başlatanlar, 1954 yaz aylarında Messali'ci «*Demokratik Özgürlüklerin Zaferi Hareketi*» kongresinde çıkan anlaşmazlık üzerine bu partiden ayrılanlardı. Başta Budiyaf olmak üzere Messali'nin partisinden kopan devrimciler, *Devrimci Birlik ve Eylem Komitesi*'ni (C.R.U.A) kuracaklardı. *Ulusal Kurtuluş Cephesi* (F.L.N) de daha sonra, gene bu kopmadan

Né le 10.6.1920 à FORT-NATIONAL, de M'Hamed ben Ferhat et de Mézadi Fatima.

- SIGT : 1m,68, naevus angle exter. oeil g., se rongé les ongles.

TRES DANGEREUX

- OBJET : D.U. 55/55, Fiches JA. 55/660.

1

(fotoğraf 1: Ramdane'nin fransız makamları tarafından dağıtılan polis «fişi»).

(fotoğraf 2: Aurès dağlarında çarpışan fransız paraşütçüleri)

(fotoğraf 1: bir harekât sonunda yakalanan cezayirliler). Ama ayaklanma, her şeye rağmen, gitgide kök salıyor, en çok da kırsal bölgelerde yayılıyordu (fotoğraf 2: fransız askerleri devrimcileri arıyor). Bu ilk dönemde zafer, daha çok, fransız ordusu tarafından.

oluşacaktı. Budiyağ'ın tanımına göre C.R.U.A o zamanki merkezilere benzeyen bir örgüt, bir parti yada bir hi-zip değildi. Amacı, eylemci temeli sağlamca kaynaştırabilecek yetenekte bir düşünce akımını ortaya atmaktı; böylece bu temelin, Messali'ci M.T.L.D'nin geçirdiği bunalım yüzünden yolundan çıkması önlenbilmiş olacaktı. Vietnam'ın ve öteki magrip ülkelerinin geçirdikleri de-

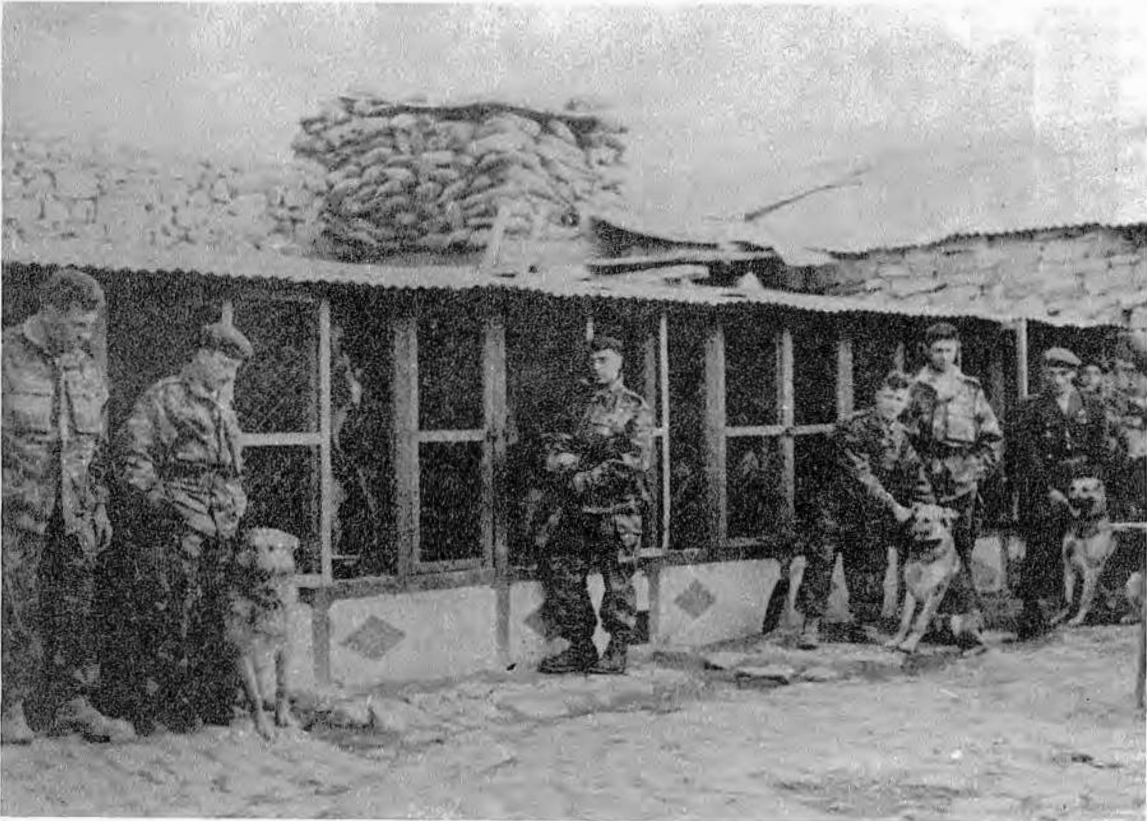
neyler, sömürge halkları için bir başarı olanağı bulunduğu nu kanıtlıyordu. Silâhlı ayaklanmaya geçme kararı, Cezayir devriminin «tarihsel başkanları» olarak bilinen dokuz kişinin Cezayir'de ve Avrupa'da uzun bir süreyle üstüste yaptıkları karşılaşmalar sonunda alındı: bunlardan altısı (Diduş, Ben Mehdi, Ben Bulayd, Budiyağ, Rabah Bitat ve Belkasım Kerim: bu sonuncusu içlerinde, ne O.S'

a, ne de M.T.L.D'ye hiç katılmamış olan tek kişiydi) c'n çok Cezayir'de çalışmışlardı; bu nedenle de «iç temsil heyeti»ni oluşturuyorlardı. Ben Bella, Ait Ahmed ve Muhammed Hıdır ise Kahire'deki şubelerinden öteki arap ülkeleriyle ilişkiler sağlamışlardı (bu nedenle de «dış temsil heyeti»ni oluşturuyorlardı). Cezayir toprakları altı idari ve askeri bölgeye («vilâyâ»ya) ayrılmış, bunlar arasında görev bölümü yapılmıştı. Ayaklanmaya başlangıç olarak Yortu gecesi olan 1 kasım 1954 gecesi seçilmişti.

Ayaklanma patlak verir vermez, Cezayir halkına hitaben bir bildiri yayınladı. Bildiride *Ulusal Kurtuluş Cephesi*'nin (F.L.N) kurulduğu ilân ediliyordu ve imza, kişi belirtmeden «yazmanlık» olarak atılmıştı. Bildiri tüm Cezayir halkına seslenerek, ulusun kurtuluşu için savaşmayı amaçlayan bir eyleme katılmalarını istiyordu: Cezayir halkı adına konuşabileceklerini bilen F.L.N yöneticileri devrimin öncüleri olarak ortaya çıkıyorlar ve herkesi her türlü bölge yada sınıf ayrımının ötesinde, son zafere katkıda bulunmaya çağırıyorlardı. 1954'te devrim, her şeyin üstünde silâhlı savaş yoluyla bağımsızlığı elde etmek demekti; geleceğin bağımsız toplumunun özelliklerini o zamandan belirleme sorunu ihtiyatlı davranılarak, ortaya atılmamıştı.

cezayir'in sosyo-ekonomik yapısı

1954 ulusal ayaklanmasının kökenine inebilmek için, 1954 Cezayir'inin sosyo-ekonomik yapısını bilmek gerekir. Toplumsal bakımdan, Cezayir'in kırsal bölgeleri son derece ayrılmış bir nitelik gösteriyordu ve Cezayir köylülüğü mütecanis olmaktan uzaktı. Orta kır burjuvazisi diye adlandırılabilir toprak sahiplerinin üst tabakası, herbiri 50 hektardan fazla araziye sahip 25 000 işletmeciden mey-

dana gelmişti. Bütün tarım işletmecilerinin sayısı 600 000 civarındaydı ve dolayısıyla, orta kır burjuvazisi, genel rakamın yüzde 4'ünü meydana getiriyordu. Bu tabakanın altında herbiri 10-50 hektar araziye sahip olanlar bulunuyordu. Bunların sayısı da 1500 000 dolaylarındaydı. Sonra, sayıları 400 000'i bulan yoksul köylüler tabakası geliyordu ve bunlardan herbirinin sahip olduğu arazi 10 hektardan azdı. Bu son tabaka bir tür «yarı-proletarya» oluşturmaktaydı ki, mevsimlik tarım işçileri ve «hamme»ler (yani beşte-bir'e çalışanlar) bunlar arasındaydı. Tarım proletaryasına gelince bunlar 100 000 sürekli, 400 000'i de geçici işçiden ve 1951 istatistiklerine göre emeği kullanılmayan 1,5 milyon insandan meydana gelmekteydi.

Bu durum, 1950 sonrasında Cezayir'in kırsal kesimlerinde yoksul köylülerle topraksız köylülerin ezici çoğunluğu oluşturduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Çok uzun bir silâhlı direnmeden sonra topraklarından sürülen köylülerin bir kısmı gündeliklik yaparken, öteki kesimi de şehirleri dolduran işsizler kitlesine katılmış bulunuyordu. Fellahlarsa, Kabiliye'de sıkışıp kaldıkları dağlarda, sömürgeciliğin etkinlik alanından uzakta bulunuyorlardı. Yani bunlar, arap kültürüne, dinlerine ve ulusal dillerine derinden derine bağlı köylülerdi. Ama üretim ilişkilerinin üretim yapmaya elvermediği topraklarda yaşamak zorunda idiler; bu yüzden de ağır koşulların baskısı altındaydılar.

Topraklarından sürülmüşlükleri kadar *kaid* (yerli yönetici), kır bekçisi ve jandarma baskısıyla tepelerine çöken tedhiş, toplumsal bilinçlerine iyice işlemiş bulunuyordu. Köylüyü, ulusal hareketin temeldeki toplumsal kaynağı hâline getiren bu durumdur. Hiç bir avrupalı, fellahın yaşadığını yaşamıyor, köydeki gerileyişin sonuçlarına hedef olmuyor ve onun katlandığı baskı ve zorbalıkla yüzyüze gelmiyordu. Köylülerin itilmiş yaşadıkları

(fotoğraf 3:
F.L.N partizanlarının
üslerinden biri);
önemli başkanlardan
bire de Abane Ramdane'ydı;
Ramdane, cezayir
devriminin «politik beyni»
sayılmaktaydı.

dağlarda, üretim ilişkilerinden doğan durum Cezayir'e özgü bir durumdu. Köylülerin radikalizminin ve şehirdeki (burjuva ve küçük burjuva gibi) toplumsal tabakaların tersine olarak, ulusal kimliklerine sürekli bağlılıklarının sırrını, işte bunlarda aramak gerekir.

Ana dinsel ve kültürel faktörleri bir yana bırakacak olursak, değerlendirmemiz eksik kalacaktır. Sömürgecilik durumu totaliter bir durum olduğundan, uyandırdığı isyan, çeşitli hedeflere birbirinden ayırmaksızın bir arada nişan alan bir isyan olacaktır. Köylülerin sadece mallarına değil, avını zamanda dinlerine, dillerine ve kültürlerine de el atılmıştı. Onların kendi içlerine kapanma ve sömürgecilere kapıyı kapalı tutma iradelerinde İslâmlık önemli bir rol oynamıştır.

İşgale uğramış bir toplumun, manevî direnişin zorunlu olarak birinci plana geçtiği bir toplumun ideolojik ifadesi olarak İslâmlık, sömürgecilığe karşı mücadelede, hem kurtarıcı bir din olarak, hem de sömürge şoku'ndan önce hiç bir başka ideoloji tanımayan kimselerin doktrini olarak ortaya çıkıyordu.

Özetle söylemek gerekirse, 1 kasım 1954 ayaklanmasından önce, Cezayir'de yerli orta burjuvaziden tarım proletaryasına kadar bütün halk güçlerinin çevresinde toplanabileceği tek ulusal demokratik amaç, *bağımsızlık*'tı. *Ulusal Kurtuluş Cephesi*'ne (F.L.N) bağlı olarak kurulan *Ulusal Kurtuluş Ordusu* (A. L.N), 1954'te, en çok 500 kadar savaşıdan (*mücahid*) oluşurken, *Cephe*'nin Cezayir köylülüğündeki bu eğilimleri örgütlemekte gösterdiği ba-

şarı sonucunda, bu sayı 100 000'e yükselecekti. İlk gerilla eylemlerine Kabiliye ve Avras'ta başlandı, sonra Konstantin çevresine, Philippeville kıyı bölgesine, Cezayir mıntıkasına, son olarak da (1955 ekiminde) Oran'a yayıldı. Gerilla savaşını en çok köylüler verdi; yalnız savaş olaylarının yer aldığı bölgeler nedeniyle değildi bu; aynı zamanda F.L.N'in devrimci bildirisini kabule en yatkın, en hazırlıklı olanlar köylülerdi ve *Cephe*'yi asıl destekleyenler onlar oldu.

1956 yılında F.L.N, başkent politik açıdan ele geçirilmesi gerektiği kararını verdi. Bu meydan okuma, askeri alanda Fransa'nın zaferi ile sonuçlandı; fransızlar karşıtedhişle ve işkence ile bu başkaldırmayı bastırdılar. Ama F.L.N, istediği amaca ulaşmıştı: Messali Hac'ın nüfuzu

silinmiş ve F.L.N, Cezayir halkının arasına iyice yerleşmişti.

ben bella'nın tutuklanması

Cezayir'deki karışıklıklar Fransa'yı da derinden derine tedirgin etmekteydi. 31 Mart 1955'te Cezayir'de «olağanüstü durum» ilân edildi; mayıs ayında da Fransa'da yedekler silâh altına çağrıldı. Mendes France hükümetinin askerî tedbirleri yanında, Cezayir'in

yeni genel valisi Jacques Soustelle, Cezayir'i Fransa'ya katma politikasına hız vermişti. Soustelle'in bu doğrultudaki sözde reform teklifleri, F.L.N yöneticilerini kandıramadı. Giderek, Cezayir sorunu, uluslararası bir olay görünümünü kazanmaktaydı. 1955 yılı nisan ayında toplanan Bandung konferansında, Cezayir sorunu tartışılıyor, aynı yılın eylül ayında da Cezayir, Birleşmiş Milletler'in gündemine alınıyordu.

31 Ocak 1956'da sosyalist başbakan Guy Mollet, Cezayir'e barış programıyla Fran-

sa'da iktidara geçti. Liberal görüşlü General G. Catroux'yu Cezayir genel valisi olarak görevlendirdikten sonra, kendisi de 6 şubat 1956'da Cezayir'in başkentini ziyaret etti. Bu ziyaret avrupalı Cezayir-lilerin düşmanca gösterileriyle karşılandı. Catroux görevinden ayrılarak, yerine Robert Lacoste geçti. Yeni getirilen teklifler, silâh zoruyla ateş-kes'i sağlamak ve daha sonra seçim yaparak, cezayir halkının temsilcileriyle görüşmelere geçilmesi idi. Bu arada, çarpışmaların izin verdiği ölçüde reformların da

gerçekleştirilmesi öngörülmekteydi. İzlenen bu politika, devrimcilerin giderek artan askerî ve siyasî eylemlerini denetim altında tutabilmek için çok sayıda askerin Cezayir'e gönderilmesini gerektiriyordu. Gerekli görülen her bölgede «Özel idari kuruluşlar» (Sections Administratives Spéciales) örgütlendi. Bu örgütler daha önceden uygulanan «Arap Büroları»nın benzeriydi ve ayaklanma çıkabilecek bölgelerdeki müslüman köylerinin hayat düzeylerinin yükseltilmesini amaçlıyorlardı. Bu amaçla

1

Kırlarda böylece tutunduktan sonra devrimci eylem, ağır ağır kentlere doğru yayıldı; özellikle de Cezayir'de gerçek bir savaş biçimini aldı (fotoğraf 3: bir dizi devrimci, polis merkezine götürülüyor; fotoğraf 1: bir asker damdan Cezayir «kasbah»ının sokaklarını gözetliyor; fotoğraf 2: tüccarların giriştikleri bir grev sırasında «kasbah»ta sokaklar aranıyor).

2

1 250 000 köylü, ordunun denetiminde yeni bölgelere yerleştirilmiş; 150 000 kişi ise Tunus ve Fas'a iltica etmişti.

Ekim 1956'da Ahmed Ben Bella yönetiminde 5 cezayirli devrimci lideri (aralarında Ait Ahmed ve Muhammed Hıdır da vardı), Fas Sultanı'nın davetlisi olarak Tunus'ta bir konferansa katılmak üzere Rabat'tan Tunus'a götüren bir fas uçağı, Cezayir'e indirildi ve 5 lider, fransızlar tarafından tutuklandı. Bu, gerginliği bütün bütüne artırıcı bir gelişmeydi.

Fransızların Ben Bella ve arkadaşlarını tutuklamaları, ister istemez, Cezayir kurtuluş savaşının lider kadrosu arasında Ahmed Ben Bella'yı ön plana çıkardı. Gerek Fransa, gerekse F.L.N, onu devrimin başlıca kişisi durumuna getirme çabasındaydılar. Gerçi fransızlar, daha 1954'ten başlayarak en büyük sorumlulukları Ben Bella'ya yüklemişler, onu Cezayir'deki ayaklanmaların düzenleyicisi olarak görmüşlerdi. Bunun belirli bir politik nedeni de vardı. Ben Bella, 1952'den beri Kahire'deydi ve Ben Bella'yı Mısır Cumhurbaşkanı Nâsır'ın bir çırağı gibi göstermek, fransızların işine gelmekteydi. Böylece Fransa, F.L.N'i kolayca Mısır'ın bir «âleti» olmakla ve Cezayir gerçeğiyle ilişkisi bulunmama suçuyla suçlama olanağını elde etmiş oluyordu. Üstelik fransızlar, Rabat'a giden uçağı indirip Ben Bella ve arkadaşlarını tevkif ettikten sonra, tutukluların üzerinde buldukları belgelerden, F.L.N'in gerçek liderlerinin başkaları olduğunu da keşfetmişlerdi.

Ama buna rağmen, fransızlar Ben Bella'yı Cezayir kurtuluş savaşının lideri saymakta devam ettiler. Fransa da, F.L.N de, çıkarlarının garip bir biçimde aynı noktada kesişmesiyle Ben Bella «efsanesi»ni sürdürmeyi uygun görecektir: Fransa, Ben Bella'yı tevkif ederek Cezayir kurtuluş savaşını başsız bıraktığına fransız kamuoyunu inandırmak için; F.L.N ise sömürgecinin büyük bir lideri bile tutuklamaya cesaret ettiğini ilân ederek kendi kamuoyunu harekete geçirmek için!..

devrimcilerin politik örgütlenmesi

Ben Bella ve arkadaşlarının tevkifleri, doğallıkla F.L.N'in üzerinde yıkıcı bir tedirginlik yaratmadı. F.L.N'in öteki liderleri Cezayir'de, Summam'da (yukarı Kabiliye vâdisinde) biraraya geldiler. Bu toplantıya vilâyâ albayları, direnme örgütü mensupları ve politik yöneticiler katıldılar. «Dış Temsil Heyeti» üyeleri ise, bilindiği gibi, fransızların elinde tutukluydular. Summam toplantısına katılanlar Cezayir devriminin en büyük karar organı olan Cezayir Ulusal Devrim Konseyi'ni (C.N.R.A) seçtiler. Bir parlamento niteliği taşıyan C.N.R.A, 34 üyeden meydana geliyordu ve başkanlığa Ben Mehdi getirilmişti. Toplantıda, hükümet işlerini üst-

3

4

Cezayir'deki gelişmeler 1955'lerden sonra fransız kamuoyunu tam anlamıyla iki karşıt cepheye bölecekti.

Bir taraf (en çok aydınlar, sol partiler, basının büyük bir kesimi) Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin (F.L.N) tarafını tutarken, öteki taraf da sonuna kadar

«Cezayir Fransa'nındır» inancını savundu.

De Gaulle yönetiminde Fransa, yavaş yavaş Cezayir'e bağımsızlık tanıma gereğini kaçınılmaz olarak kabullenirken, sömürgeciler, ordunun bir kısmı ve tutucu sağ güçler savaşı kendi başlarına sürdürerek, sonunda bir karşı-devrim eylemi yaratacaklardı (fotoğraf 4: Paris'te «Fransız Cezayir'i» lehinde düzenlenen gösterilerden biri). Cezayir'deki fransız birlikleri de, doğrudan doğruya bu karşı-devrimi desteklemekteydiler (fotoğraf 5: 1958 yılının 13 mayıs günü Cezayir'de aşırı sağcıların giriştiği ama başarısızlıkla sonuçlanan ayaklanma sırasında, Cezayir sokaklarında barikat kuran fransız birlikleri).

5

1 Savaşı, Cezayir tarafında yönetenlerin birçoğu hayatlarından yada özgürlüklerinden oldular (fotoğraf 1: daha sonra cezaevinde öldürülecek olan Ben Mehdi'nin tutuklanışı). 1956'da fransızlar bir fas uçağını kaçırp devrimin «tarihsel önderleri»nden birkaçını tutuklayarak devrime büyük bir darbe indireceklerdi (fotoğraf 2: tutuklular grubu; sağdan itibaren Ben Bella, Muhammed Hıdır, Ait Ahmed ve Muhammed Budiaf); ama bu olay da devrimin gelişmesini önleyemedi.

lenecek bir Yürütme ve Bağdaştırma Komitesi de (C.C.E) seçilmişti. Bu komitede Belkasım Kerim ile Ben Hedda görev almışlardı; komitede ulusal politik komiser sıfatıyla Abane Ramdane de bulunuyordu.

1954 bildirisini aşmış olan Summam bildirilerinde, daha tutarlı bir politik program işlenmeye çalışılıyordu. Devrimin ulusçu ve sömürgeciliğe karşı bir nitelik taşıdığı, ama aynı zamanda bir «halk devrimi» olduğu açıkça söyleniyordu. Savaş, F.L.N'i değiştirmektedir.

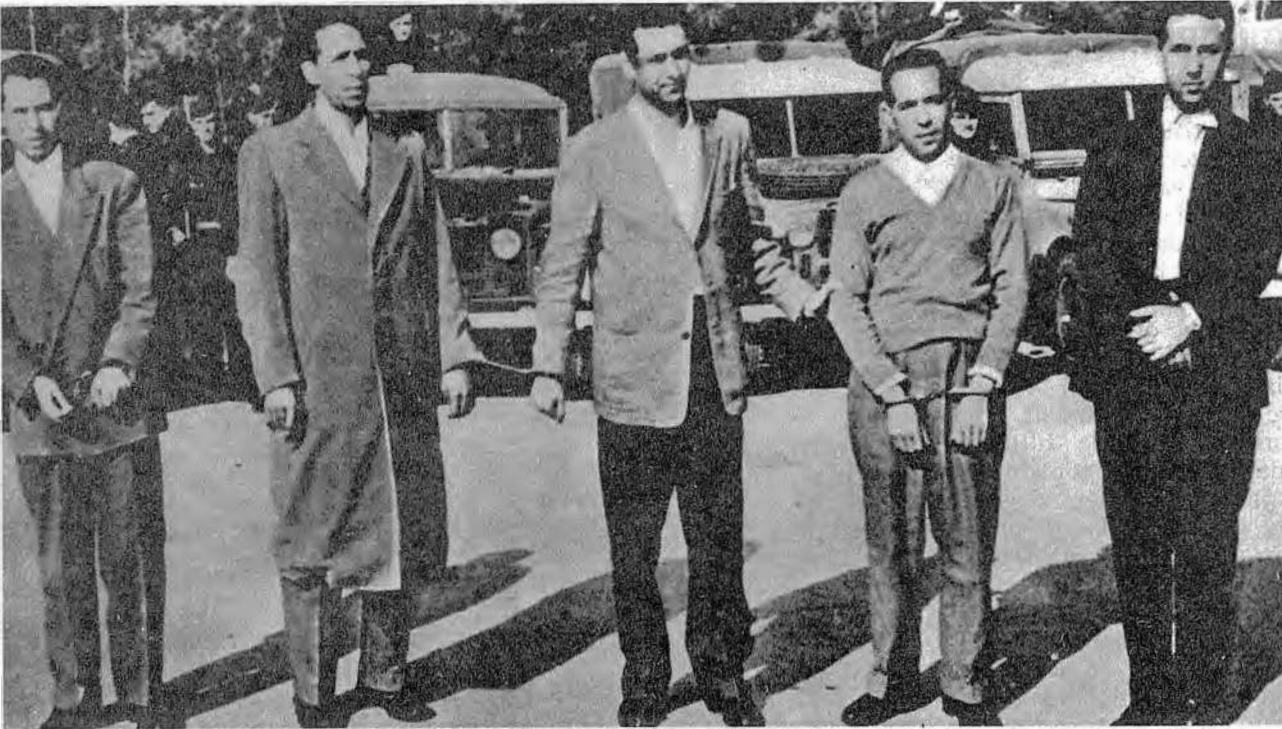
Cezayir Devrimine ve savaş işlemlerine ayrılan örgütlerin geçirdikleri serüvenleri izlemek çok uzun olur. Birçok önemli vilâyâ lideri (Diduş, Ben Bulayd, Zigut) savaşta can verdiler, yada fransız tutuklevlerinde öldürüldüler (Ben Mehdi gibi). Bu arada

birtakım iç hesaplaşmalar da görüldü: daha başkalarıyla birlikte Abane Ramdane yok edildi. Ramdane'nin esrarlı koşullar içinde, belki de Fas'ta, daha sonra bütün güçleri elinde toplayarak 1958'de ortaya çıkacak olan *triumvir*-liğin (Ben Tobbal, Bussuf, Belkasım Kerim) buyruğuyla öldürüldüğü söylenir. Bu süre içinde «iç temsil heyeti» ile «dış temsil heyeti» «sivil» ile «askerler» arasındaki ayırım ve karşıtlık derinleşmişti; «dış temsil heyeti» ve «siviller», köylü kitlelerinin devrimci atılımlarıyla beslenen halk savaşına, diplomatik çözümleri yeğ tutmakla suçlanıyorlardı.

Geçmişte bir vilâyâ başkanı olan albay Huari Bumedyen de, Cezayir sınırlarında, Ucdâ'da (Fas'ta) ve Gardimau'da (Tunus'ta) mevzilenmiş «nizamî» ordunun başkomutanı olarak, büyük yetkiler elde etti.

işkence, sorgu ve paraşütçüler

1957 yılının ilk ayları, Cezayir'de fransız paraşütçü birliklerinin giriştikleri büyük ve acımasız bir zorbalığa tanık oldu. Tutuklu devrimcilere ağır işkenceler uygulamak, giderek yaygınlaşmaktaydı. (Bu işkencelere maruz kalanlardan biri olan cezayirli gazeteci Henri Alleg, daha sonra *La Question* adlı kitabında, paraşütçülerin zorbalığını inceden inceye anlatacak, fransız düşünürü Sartre da bu kitaba bir önsöz yazacaktı.) Fransız paraşütçü

birliklerinin bu eylemleri, bir süre için Cezayir'de devrimcilerin etkinliğini azalttı. Ama, politik düzeyde mücadele devam etmekteydi. Fransa'nın bütün önleme isteklerine rağmen, Cezayir sorunu 9 şubat 1957'te Birleşmiş Milletler genel kurulunun arka arkaya birkaç birleşiminde ele alındı.

1957 yılında, fransız ordu-

su, bu kez yeniden büyük bir harekâta girişti. Fas'ta ve özellikle Tunus'ta üslenmiş bulunan cezayir silâhlı kuvvetlerinin, Cezayir'e girişlerini engellemek için, bu iki ülkenin Cezayir'le olan sınırları destekli barikatlarla örüldü. F.L.N'in yurt içinde yürütmekte olduğu mücadele son derece güçleşmişti. *Ulusal Kurtuluş Ordusu* (A.L.N) bir-

liklerinin bulunduğu, sınır yakınındaki bir Tunus köyü, Sakiet Sidi - Yusuf fransız uçakları tarafından bombalandı. *Yürütme ve Bağdaştırma Komitesi* Tunus'a yerleşme gereğini duymuş, devrimciler giderek umutsuzluğa kapılmaya başlamışlardı.

Ama tarihsel koşullar alttan alta Cezayir devrimcilerinden yana işlemekteydi...

de gaulle iktidara geliyor

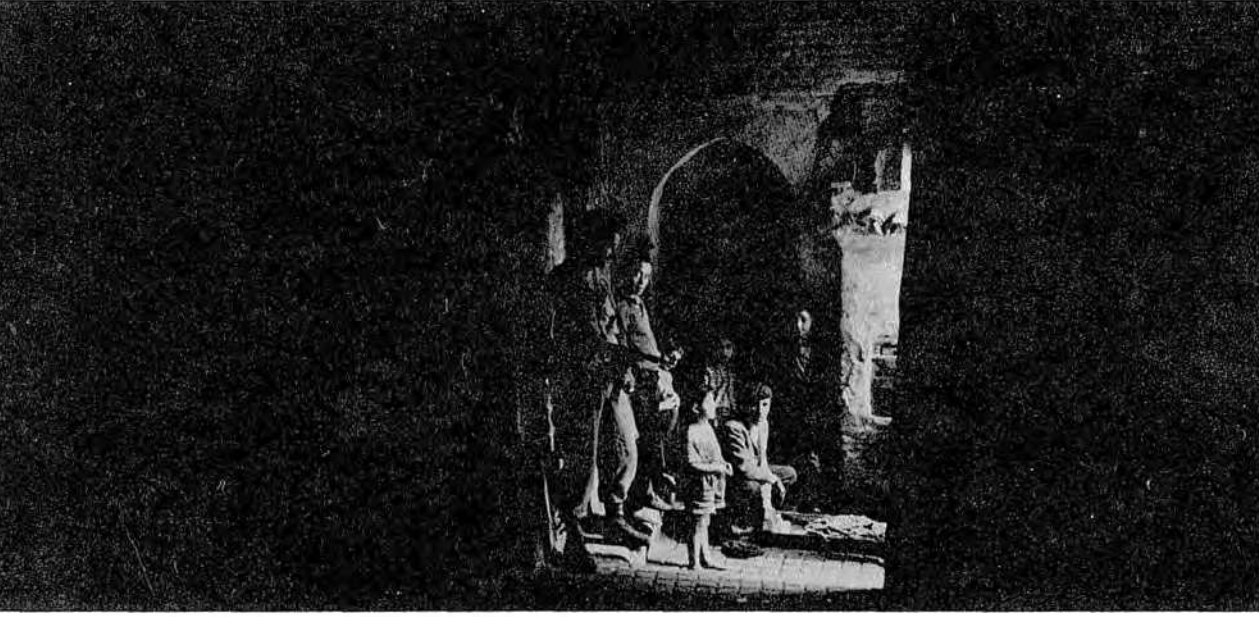
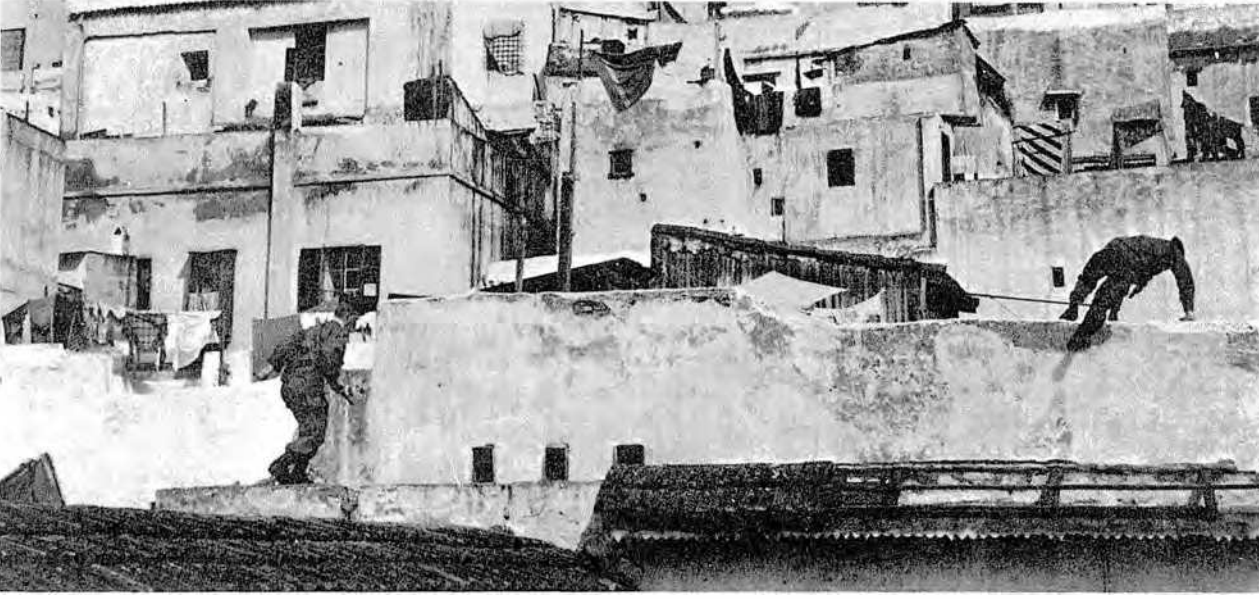
Fransızların Cezayir - Tunus sınırındaki Sakiet Sidi - Tunus adındaki Tunus köyünü bombalamaları, Cezayir'in bağımsızlığını, uluslararası planda büyük devletlerin de artık seyirci kalamayacakları bir «dikenli» soruna dönüş-

4

1 temmuz 1962 günü Cezayir halkı, ülkelerinin bağımsızlığını kararlaştıran referanduma ezici bir çoğunlukla «evet» diyordu (fotoğraf 3: Cezayir'de referandumda oy kullanmak üzere sandık başına giden yerli halk). Bu referandum için F.L.N, büyük bir propaganda kampanyasına girişmişti (fotoğraf 4: bir otomobilin üzerinde, cezayirlileri referanduma «evet» demeye çağıran arapça ve fransızca yazılar). Cezayir'in bağımsızlığını güvence altına alan anlaşma Evian'da imzalanmıştı.

1
müştü. Amerika Birleşik Devletleri bu doğrultudaki girişimleri, Fransa'ya baskı yaparak başlattı. Amerika soruna bir çözüm yolu bulunması için Fransa'dan Tunus'un ve Fas'ın «aracılık» yapmasını istedi. Bu durum, özellikle, Fransa'nın Cezayir'i terketmeye zorlanacağından kuşkuya düşen Cezayir'deki avrupalıları tedirgin etmekteydi. 1958 Mayıs ayında fransız hükümetinin devrimcilerle bir görüşme masasına oturmasından kuşkulanan avrupalılar (ki onlara göre devrimciler, birer «isyancı»dan başka bir şey değillerdi!), 13 Mayıs 2
1958 günü, Cezayir'de büyük bir gösteri düzenlediler. Bu gösteri, doğallıkla, avrupalıların Cezayir'deki çıkarlarının tehlikeye girmesinden dolayı duydukları korkuları yansıtmaktaydı. Ama, avrupalıların istediği oldu. Bir tür karşı ayaklanma anlamına gelen gösteriler, Fransa'da önemli bir siyasal bunalıma yol açtı. Bu bunalım, General De Gaulle'ün (1946'dan beri iktidardan uzak, Colombey-les-Deux-Eglises'deki evine çekilmiş olarak yaşıyordu) yeniden iktidara gelmesiyle sonuçlanacaktı: general De Gaulle 2 haziran 1958'de, tam ve olağanüstü yetkilerle cumhurbaşkanı oluyordu.

General De Gaulle'ün ilk işi, 4 haziran günü Cezayir'e gitmek oldu. General, daha önce fransız parlamentosunda binbir güçlükle onaylanan ve Cezayir'de bölgesel meclislerin kurulmasını öngören Defferre yasasına (ki, bu yasa, 1956'da, Guy Mollet kabinesinde denizaşırı ülkeler bakanı olan Gaston Defferre tarafından hazırlanmıştı ve sadece Cezayir'e değil, Fransız Batı Afrika'sı ile Fransız Ekvator Afrika'sına ve Madagaskar'a geniş bir özerklik tanımaktaydı) pek önem vermedi. Ayrıca, birleşme tarafı da görünmüyordu. De Gaulle, daha çok, kendi kendini yönetecek, ama Fransa ile bağlarını sürdürecektir bir Cezayir modeli amaçlamaktaydı. 26 - 28 eylül tarihleri

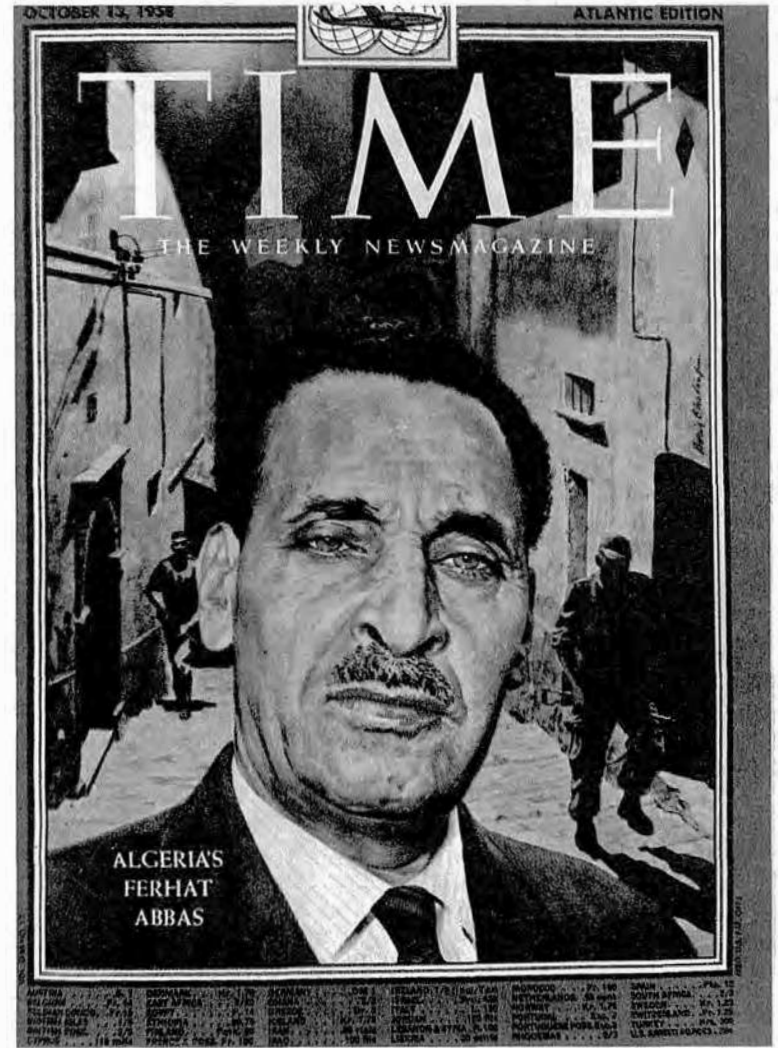

Taramalar ve tutuklamalar sürüp gidiyordu (fotoğraf 1 ve 2: 1959 yılı mayıs - haziran harekâtı sırasında Cezayir'de devrimci avı; fotoğraf 4: fransızların silâh tehdidi altında tuttukları bir grup sivil); devrimci avı, gittikçe artan suikastlere misilleme olarak yapılmaktaydı (fotoğraf 3: 1959 nisanında Cezayir'de belediye seçimleri sırasında yapılan bir suikast girişimi). Bu arada politika sahnesinde birtakım değişiklikler oluyordu. 1958'de ilk Cezayir Cumhuriyeti Geçici Hükümeti (G.P.R.A.) kuruluyor ve bu hükümetin başkanlığına da Ferhad Abbas getiriliyordu. Ferhad Abbas bu görevi, 1961 yılına kadar sürdürecekti (fotoğraf 5: Ferhad Abbas «Time» dergisinin kapağında).

arasında Fransa'da 5. Cumhuriyet'in yeni anayasası referandumuna sunuldu ve büyük çoğunlukla onaylandı. Bundan sonra de Gaulle, «Konstantin Planı» adı verilen bir plan hazırlatıyor ve bu planla Cezayir'in ekonomik ve toplumsal gelişmesine ilişkin beş yıllık bir düzenlemeyi öngörüyordu. Ama bu gelişmeler, politik kaygıları ortadan kaldırmış değildi. De Gaulle, «dış örgüt» diye nitelediği Ulusal Kurtuluş Cephesi'ne (F.L.N) ateş-kes koşullarını görüşme teklifinde bulundu. Bu arada Ulusal Kurtuluş Cephesi de, 19 eylülde Tunus'ta toplanarak, Yürütme ve Bağdaştırma Komitesi (C.C.E) yerine, Geçici Cezayir Cumhuriyeti Hükümeti'ni kurmuştu. Böylece, 1955'ten beri, Cezayir devriminin yürütme organı olan C.C.E, şimdi yerini Geçici Cezayir Cumhuriyeti Hükümeti'ne terk ediyordu. Geçici Cezayir Cumhuriyeti Hükümeti'nin (G.P.R.A) başkanlığına da Ferhad Abbas getirilmişti.

Acaba F.L.N'ciler Cezayir cumhuriyetine geçici başkan olarak başka birini değil, niçin Ferhad Abbas'ı seçtiler? Cezayir devriminin bütünüyle Abbas'ın «ılımlı» programını benimsemiş olmasından değil elbette... F.L.N, Ferhad'ın yurt içinde özellikle de yurt dışında kazandığı büyük saygınlıktan yararlanmayı düşünmüştü. Fransa ile oynanan büyük oyunda (ki bu, askerî olduğu kadar politik ve diplomatik bir oyundu da!) Ferhad Abbas, değerli bir koz diye kullanılabilirdi... Nitekim Ferhad Abbas, 1961'e kadar G.P.R.A'nın başında kalacak ve o tarihte Fransa ile yeniden bir pazarlığa oturulması kesinleşince de, yerini Ben Hedda alacaktı...

Geçici Cezayir Cumhuriyeti Hükümeti, De Gaulle'ün ateş-kes çağrısını cevapsız bıraktı. F.L.N, ateşe devam edecekti. G.P.R.A, bir yandan kendini tek muhatap olarak kabul ettirmeye çalışırken, öte yandan da Cezayir'deki avrupalılar boş durmamaktaydı-

lar. Bunların kurdukları çeşitli örgütler, eski sağcı başbakanlardan Georges Bidault'un liderliğinde Fransız Cezayiri İçin Birleşme Örgütü'nde biraraya gelmişlerdi. Yani, devrimcilerin Geçici Cezayir Cumhuriyeti Hükümeti'ne (G.P.R.A'ya), karşı devrimciler de Fransız Cezayiri İçin Birleşme Örgütü'nü kurarak cevap veriyorlardı.

bağımsızlığa doğru

Cezayir'deki gelişmeler Fransa'yı da tam anlamıyla iki karşıt cepheye bölmüştü. Bir taraf (en çok da aydınlar, sol partiler, basının büyük bir kesimi) F.L.N'in tarafını tutarken, öteki taraf, sonuna

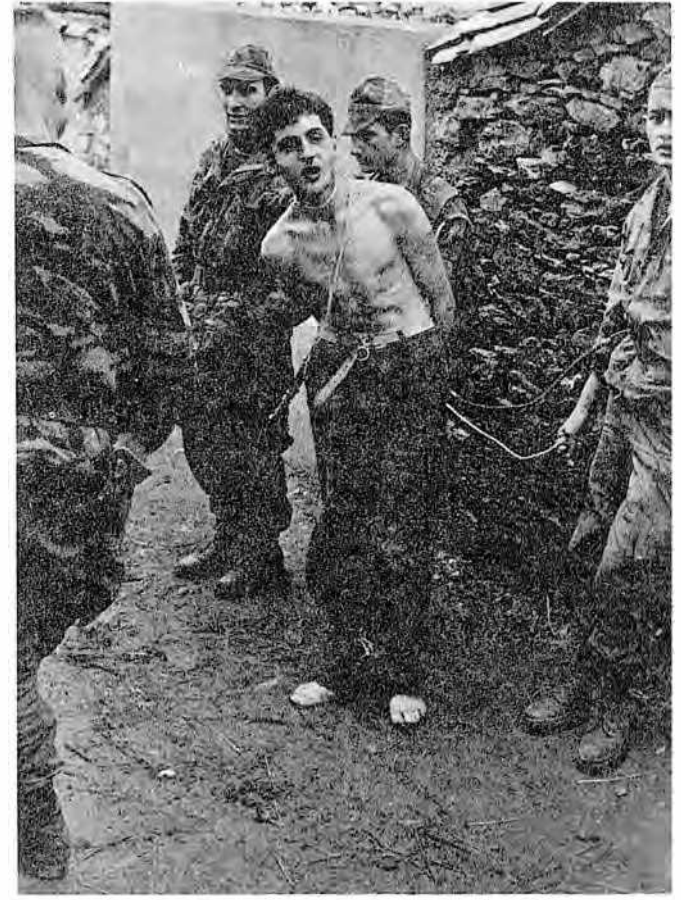

1

Fransız paraşütçülerinin Ulusal Kurtuluş Cephesi mensuplarına karşı giriştikleri işkence ve tedhiş eylemleri de bu yıllarda yoğunlaşmaya başladı (fotoğraf 2: paraşütçüler tarafından yakalanan bir cezayirli devrimci, sorguya çekilmek üzere götürülüyor; fotoğraf 1: cezayirli devrimciler hesabına çalıştığından şüphelenilen bir yerli kadın, paraşütçüler tarafından sürüklenerek sorguya çekilmeye götürülüyor).

kadar bir «Fransız Cezayiri» inancını sürdürdü. Dördüncü Cumhuriyet'in yıkılmasına yolaçan sorunu çözmeye kararlı De Gaulle'ün yönetimindeki Fransa, yavaş yavaş Cezayir'e bağımsızlık hakkını tanıma gereğini kaçınılmaz olarak kabullenirken, sömürgeciler, ordu, tutucu sağ güçler savaşı kendi başlarına sürdürecektir, sonunda gerçek bir karşı-devrim eylemi yaratacaklardı. Bu *Ültra*'lar (aşırı sağ) ile De Gaulle'ün ilişkilerinin temelinde bir bulanıklık yatıyordu; çünkü De Gaulle, 1958'de iktidarı bunların başkaldırması üzerine ele geçirmişti. Ama De Gaulle çok denemelerden geçmiş, tecrübeli bir politikacıydı ve *Algérie Française*'in (Fransız Cezayiri'nin) yanlış bir hedef olduğunu, Fransa'nın çıkarlarına ters düştüğünü, bir politik uzlaşma için ortam hazırlamak gerektiğini, fark etmişti.

-De Gaulle, bu politikasının bir gereği olarak, 13 Mayıs olayının simgesi sayılan sağcı general Massu'yü Cezayir'den geri alarak Paris'e tayin etti. General Massu'nün, *Fransız Cezayiri İçin Birleşme Örgütü* ile çok yakından ilişkili olduğunu herkes gibi, o da biliyordu. Massu'nün Cezayir'den alınması, sağcılar arasında büyük bir kızgınlık yaratmakta gecikmedi. 1960 başında, Cezayir'de kanlı olaylar başgösterdi. Bunu 25 Ocakla 1 Şubat arasında «barikatlar haftası» izledi. Bu ayaklanma kısa süre içinde bastırıldı, Mart 1960'ta general de Gaulle, Cezayir'i ziyaret etti. Bu arada Fransa ile *F.L.N* arasında Melun'da görüşmeler de devam etmekteydi. 4 Kasım 1960'ta de Gaulle, *Fransız Cezayiri* yerine *Cezayirli Cezayir* sloganını ortaya atınca, Cezayir'deki hava büsbütün ağırlaştı. Bu arada, Fransız hükümetinin

2

Evian'da resmî görüşmelere başlayacağı konusundaki haberler de sağcıları ürküttü. *Gizli Ordu Örgütü*'nün (O.A.S) 1961'de kurulup bir yandan *F.L.N*'in başkaldırısına, öte yandan da de Gaulle hükümetinin «teslim»ine karşı sürdüreceği amansız uğraş böyle başladı.

De Gaulle'ün Cezayir politikasına, dolayısıyla doğrudan doğruya de Gaulle'e karşı girişilen ilk darbe girişimi, sağcı Fransız generallerinden geldi: general Challe, general Jouhaud, general Zeller ve O.A.S.'in resmî başkanı general Salan yönetiminde, ordunun bazı birlikleri hükümete başkaldırdı.

1899'da doğmuş ve ünlü Saint-Cyr harp akademisinden yetişmiş olan Salan, parlak bir askerlik kariyerinin bütün aşamalarını tamamlamış ve generalliğe kadar yükselmişti. İçine kapanıklığından, düşüncelere dalıp gitme eğiliminden, hiç sır vermeyen ahlak yüzünden ve Uzak Doğu'dayken edindiği birtakım alışkanlıklardan ötürü (afyon kullandığı söylenirdi) kendisine «mandarin» yada «çinli» derlerdi. Pek çok madalya kazanmıştı, çok zeki ve ihtiraslıydı; fırsatçıydı, karşı-casusluk örgütündeki geçmişi ve hep üstten alışığı yüzünden orduda pek sevilmiyordu. Salan, aşırılıklara sapmaksızın, Gallie-

ni'den Lyautey'e kadar olan «imparatorluk çağı» generallerini örnek alarak, sömürge bölgesinde çok yararlı oldu. 1945'te Çin'de ve Tonkin'deki Fransız kuvvetlerinin komutanıydı. Ho Şi Minh ve Giap'ın *Vietminh*'ine karşı yapılan savaş sırasında Çinhindi'ne geri dönmüş ve marshal Lattre de Tassigny'nin ardından başkomutan olmuştu. Salan, savunmayı temel alan karşı-gerilla stratejisini Çinhindi'nde denemiş, başaramamıştı. Ama bir asker olarak ünü sarsılmadı bundan. Çünkü Dien Bien Fu bozgunundan dokuz ay önce, görevi general Navarre'a bırakmıştı. Ama gene de, *ültralar* Salan'ı Vietnam bozgununun dolaylı yada dolaysız sorumlusu bir «liberal» asker olarak fişledi'er.

Salan, Cezayir devrimi tarihine bu çelişkili geçmişiyle karıştı. 1956'da sosyalist başbakan Guy Mollet, Salan'ı Cezayir'e silahlı kuvvetler başkomutanı olarak göndermişti. Salan'dan öylesine nefret ediliyordu ki, bir suikast bile yapıldı, ama boşa gitti; çalışma odasının tam ortasına bir bazuka darbesi indiğinde Salan az önce dışarıya çıkmıştı.

Salan'ın geçmişinde gölgeli kalan birçok nokta var: S.F.L.O (İşçi Enternasyonal Fransız Bölümü) sosyalistlerine bağlı olduğu iddia ediliyordu ve muhakkak ki de

Gaulle'e karşı hiç saygı beslemiyordu: «Cezayir» olmaya yönelmiş bir «Fransız» toprağı, onu artık kesinlikle de Gaulle'e karşı çıkan aşırı sağ ile işbirliğine sürüklemiş olmalıdır. Salan, 1960'ta yaş haddini doldurduğundan emekliye ayrılmıştı. O.A.S.'ın hükümet darbesini İspanya'dan ve Cezayir'den emekli general olarak yönetmekteydi.

O.A.S yalnızca Fransa'ya karşı çıkmıyordu. Plâni, akıl dışı bir şiddet çalkantısı yaratarak cezayirli kontrolsüz bir tepkiye zorlamak, dolayısıyla sadece Cezayir'deki-

lerin değil, Fransa'daki silâhli kuvvetlerin de işe karışmasını sağlamaktı.

O.A.S. güçleniyor

Fransa ile *Ulusal Kurtuluş Cephesi* arasındaki pazarlıklar uzun çabalar gerektirdi. *F.L.N.*, son anlaşmalar tamamlanıncaya kadar askerî barışı resmen kabule yanaşmadı; silâhları ve savaşı vaktinden önce bırakmış olmaktan korkuyordu. Fransa'nın da kendi açısından, kamuoyunu daha birkaç yıl önce akla sığmaz gözükecek bir çözümü kabule alıştırması gerekmektedir; Mitterand ve Mendès France gibi ilerici devlet adamları bile bu çözümü «olanak dışı» tutarak, en fazlası bazı reformlar yapma gereğini kabul etmişlerdi. Dördüncü Cumhuriyet sırasında da, fransızlarla cezayirli arasında yaklaşma girişimleri yapılmıştı; ama ilkin «kahramanlara lâyık bir barış», (bu deyim, de Gaulle'ündür), sonra da Cezayir'in kendi kaderini kendisinin ta-

min da kendi açısından, kamuoyunu daha birkaç yıl önce akla sığmaz gözükecek bir çözümü kabule alıştırması gerekmektedir; Mitterand ve Mendès France gibi ilerici devlet adamları bile bu çözümü «olanak dışı» tutarak, en fazlası bazı reformlar yapma gereğini kabul etmişlerdi. Dördüncü Cumhuriyet sırasında da, fransızlarla cezayirli arasında yaklaşma girişimleri yapılmıştı; ama ilkin «kahramanlara lâyık bir barış», (bu deyim, de Gaulle'ündür), sonra da Cezayir'in kendi kaderini kendisinin ta-

yin hakkını teklif ederek pazarlığı rayına oturtan De Gaulle olmuştu. 25 haziran 1960'ta Melun'de başlayan görüşmeler - birçok kere kesintiye uğradıktan sonra - 18 mart 1962'de anlaşmaların imzalanmasıyla Evian'da kapandı; 19 martta, bütün Cezayir'de çatışmaların sona erdiği ilân edildi. Hesaba sayılmayacak felâketler, yapısının ve kurumlarının altüst olması pahasına da olsa, Cezayir, çok ağır kayıplar vererek (ölülerle kayıpların toplam sayıları 500 bin ile bir milyon arasında hesaplanıyor),

İŞKENCE/I

On iki haziran çarşamba günü öğleden sonra saat dört sularında Paraşüt Üsteğmeni Charbonnier yanında adamlarından biri ve bir polisle beni Audin'in evinde tevkif etti. Bir gün önce, Cezayir Fen Fakültesi asistanlarından dostum Maurice Audin evinde yakalanmış ve polis evde bir sivil memur bırakmış. İşte tuzağa düştüğümde kapıyı bu adam açmıştı. Kaçmaya çalıştıysam da eli tabancalı memur birinci katta peşimden yetiştirdi, bir odaya tıktı. Eli ayağı titreyerek bir yandan hemen kuvvet gönderilmesi için Paraşütçü Karargâhına telefon ederken öte yandan da beni gözetliyordu.

Üsteğmen odaya girer girmez başıma gelecekleri anlamıştım. Kocaman beresinin altındaki avuç içi kadar görünen tilki suratı sıırıttı: «Mükemmel bir av», dedi. Her hecenin üzerine basıyordu. «Yakaladığınız Alger Républicain gazetesinin sahibi Henri Alleg.» Sonra hemen bana dönerek sordu:

«Nerde saklanıyordun?»

«İşte bunu sana söylemeyeceğim.»

Güldü, kendinden emin bir edayla, «Sonra, sana fikrini değiştirecek ufak bir soru listesi hazırlarız. Bak sana söz veriyorum bülbül gibi söyleyeceksin.» Yanındakilere dönerek: «Vurun Kelepçeleri!»

İki yanımda paraşütçüler sokağa çıktık. Teğmenin arabası sokağın öbür başında bekliyordu. Beni arkaya oturtular. Yanımdaki paraşütçünün makineli tabancasının namlusu kaburgalarımıydı: «Budalalık edersen içindeki bir yığın kurşun seni bekliyor.»

Şehrin dışına doğru çıkıyorduk. Bir villa önünde kısa bir duraklamadan sonra (burası herhalde paraşütçülerin muhabere karakoluydu) Boulevard Clemenceau'ya doğru ilerledik. Sonunda El-Biar Sarayını biraz geçerek yapılmakta olan bir binanın önünde durduk. (...)

Ja - ağzı kulaklarında, elektronların uçlarındaki kısıkaçları gözlerimin önünde sallıyordu. Bunlar elektrikçilerin «timsah başı» dedikleri uçları uzun ve dişli küçük kısıkaçlardı. Birini sağ kulağımın memesine ötekini sağ elimin küçük parmağına taktı.

Birden bağlarımın elverdiği kadar sıçradım ve bütün gücümle feryadettim. Charbonnier ilk elektrik akımını vermişti. Kulağımın dibinde şimşekler çakıyor, kalbim göğsümü delip çıkacakmış gibi çarpıyordu. Çabalıyor, haykırıyordum. Vücudum kazık gibi olmuştu, Charbonnier durmadan manyotoyu çeviriyor, şoklar birbirini kovalıyordu. Aynı ritme uyarak Charbonnier boyuna tek bir soruyu tekrarlıyordu: «Nerede saklanıyordun?»

İki titreme arasında başımı ona doğru çevirerek: «Bana bunu yapmakla hata ediyorsun, sonra pişman olacaksın,» dedim. Çılgına dönen Üsteğmen manyotonun kolunu son süratle çevirmeye başladı. «Ağzını her açışında karşılığı bu olacak.» Durmadan haykırdığımı görünce Ja'ya: «Ne gürültücü şeymiş yahu, tıka şunun ağzını.» diye emretti. Ja- gömleğimi tortop ederek ağzıma tıkadı... ve işkence devam etti. Kumaşı dişlerimle bütün gücümle ısıyor ve böylece biraz ferahlar gibi oluyordum.

Birden azgın bir canavarın etimi kemiğimden ayırdığını sandım. Ja- kısıkaçları erkeklik organıma takmıştı. Vücudumdan geçen şoklar öylesine kuvvetliydi ki beni tahtaya bağlayan kayışlar gevşedi. Sıkılamak için durdular ve yeniden başladılar.

Biraz sonra Teğmen, Ja'nın yerine geçti. Kısıkaçların birinden teli çözerek, göğsüme bağladı. Bütün vücudum titriyordu. Şoklar daha da kuvvetlenmişti... ve oturma aralıksız devam ediyordu. Akımın şiddetini arttırmak —daha iyi işlemem— için soğuk suyla bütün vücudumu ıslattılar. Cereyandan sonra bir de şim-

devamı S. 186'da

uğrunda çarpıştığı hedefe ulaşmıştı.

O.A.S'ın gizli tasarıları, *Ulusal Kurtuluş Cephesi*'nin (F.L.N.) kışkırtmalara karşılık verilmemesi konusundaki emirlerine uyan Cezayir halkının hayran olunacak sükuneti karşısında çökmüştü. 13 mart 1962'de ateş kesildi ve Evian anlaşmalarıyla 1956'dan beri tutuklu bulunan Ben Bella ve arkadaşları (Ait Ahmed ve Muhammed Hıdır) serbest bırakıldı. Anlaş-

manın imzalanmasından sonra O.A.S'ın tedhişçi eylemleri yeniden başladıysa da (Bab - El Vad ayaklanması gibi) alınan kararların uygulanmasına engel olunamadı. 1 temmuz 1962'de yapılan *autodetention* (kendi kaderini kendisinin tâyini) referandumu, büyük çoğunlukla Cezayir'in bağımsızlığı lehinde sonuçlandı.

Ama, O.A.S umutsuz da olsa, direnmekte devam ediyordu. Sekiz yıllık savaşın fe-

lâketine yeni matemler ve yeni yaralar ekleyen çok acı bir sayfa oldu bu. Bağımsızlığın ilânıyla Cezayir'deki avrupalıların kitle halinde ülkeden çıkıp gitmesi hızlanınca O. A.S, fransızların gidişlerini engellemek için de elinden geleni yaptı. Onları orada rehlin olarak tutup, fransız silâhlı kuvvetlerini yardımlarına koşmaya zorlamak amaçlıydı. Ama bu da bir sonuç vermedi O.A.S başsızdı ve zaten dağılmak üzereydi: Ye-

nilgiye uğrayan ve onurunu yitiren General Salan, 20 nisan 1962'de Cezayir'de tutuklanmış, aynı yılın mayısında bir fransız askerî mahkemesince müebbed hapis cezasına çarptırılmıştı. Salan artık tutucu ve sağcıların simgesi olup çıktı. (1958'de cumhurbaşkanı olan de Gaulle özel bir af eylemiyle O.A.S'ın eski başkanını kurtarmayı uygun gördü; bu tutumu ordu içindeki nüfuzunu daha da arttıracaktı.)

İŞKENCE/II

di soğuktan titriyordum. Charbonnier ve arkadaşları etrafıma, sandıkların üzerine oturmuş bira içiyorlardı. Akımın etkisini azaltmak için durmadan gömleğimi çiğniyordum ama nafiye... Nihayet durdular. «Çözün bakalım.» İlk oturum bitmişti.

Sallanarak kalktım, pantolonumu, fanilamı giydim. Karşımda Ir- duruyordu. Kravatım masanın üzerindeydi. Kravatı aldı boynuma yular gibi bağladı ve etrafındakilerin kahkahaları arasında köpek sürükler gibi bitişik odaya çekti götürdü.

«Güzel,» dedi. «Demek ki bunlar sana yetmedi. Elimizden kurtulmayacaksınız. Diz çök bakayım!» O kocaman elleriyle, var gücüyle tokatlıyordu. Dizlerimin üzerine düştümse de dik duramıyordum, sağa sola sallanıyordum. O da durmadan yumrukluyordu. «Söyle konuşacak mısın? Mahvoldun anlıyor musun? Ödünç aldığın zamanla yaşıyan bir ölüsün sen artık.»

«Audin'i getirin,» dedi Charbonnier, «bitişik binada.» Ir- vurmakta devam ediyordu.

Gözlüklerim çoktan düşmüştü. Karşı koymaya çalıştığım bu kâbus havasını miyopluğum büsbütün artırıyordu.

«Söyle Audin, söyle ona başına gelecekleri.» Konuşan Charbonnier idi. Ir- başımı kaldırdı. Yukarda dostum Audin'in soluk ve bitkin yüzünü gördüm. Dizleri üzerinde sallanıp bana bakıyordu. «Hadi söyle de, dün gecenin dehşetinden kurtar onu!»

«Çok zor Henri,» dedi. Ve alıp götürdüler.

Birden boynumdaki ipe asılarak Ir- beni ayağa kaldırdı. Kendinden geçmişti. Artık fazla oluyordum! «Bak dinle beni alçak herif,» diye kükredi. «Nasıl olsa mahvoldun! Konuşacaksın, anlıyor musun, konuşacaksın!» Yüzümü, yüzüne iyice yaklaştırarak uludu: «Söyleyeceksin! Buraya düşen herkes söyler! Biz Hindiçini'de de savaştık Orada da senin gibileri çok gördük. Karşıdaki Gestapo anladın mı? Sen Gestapo'nun ne olduğunu bilirsin değil mi?» Sonra alayla, «İşkenceler

üzerine yazılar yazarsın, değil mi, namussuz! İşte şimdi Onuncu Paraşütçü Tümeni seni de ele geçirdi, aynı şeyler senin de başına gelecek!». Çevremdeki paraşütçüler kahkahadan kırılıyorlardı. Ir- suratımı yumrukluyor, diziyle miğdeme vuruyordu. «Şimdi burada yaptıklarımızı yakında Fransa'da da yapacağız. Orada kilere de sıra gelecek. O orospu Cumhuriyeti de yerle bir edeceğiz. Konuşacaksın anladın mı?» Bu sefer de masanın üzerinden aldığı bir deynekten vurmaya başladı. Her vuruş hem beni biraz daha fazla sersemletiyor hem de, kendilerini Gestapo'ya benzeterek böbürlen bu canilere yenilmeme hususundaki kararımı pekiştiriyordu.

«Pekâlâ öyleyse,» dedi Charbonnier, «gayri Arslanlara fırlatılmayı hakettin.» (Arslanlar) dediği biraz önce tanıdığım işkencecilerdi ama şimdi bütün marifetlerini gösterecekleri anlaşıyordu.

Ir-, sehpa ve manyotonun bulunduğu ilk odaya sürükleyerek soktu beni. Tam ben girerken çıplak bir müslümanı tekmelerle sehpadan kaldırıp koridora attılar. Anlaşılan Ir- ile Charbonnier içerde benimle uğraşırken ötekiler sehpa boş kalmasın diye bu zavallıya işkence ediyorlardı. Kaybedilecek zaman yoktu, ellerindeki araçlardan da devamlı faydalanmalıydılar!

Lorca yeniden sehpağa bağladı beni ve yeni bir elektrikli işkence oturumu başladı. «Bu sefer büyüğü», dedi. İşkencecilerinin elinde ilkinden daha büyük bir makine vardı. Can çekişmelerim arasında akımdaki değişikliği farkediyordum. Gövdemi ikiye böler gibi olan o sert ve süratli sarsıntılar yerine bu, bütün kaslarım kopacakmışçasına geren daha büyük acılar veriyordu. Dişlerimi ağızımdaki tıkaca geçirerek gözlerimi sıkıca yumdum. Durdular fakat ben hâlâ çırpınıyordum.

Henri ALLEG
«Sorgu'dan»

Cezayir'e bağımsızlık verilmesine kesinlikle karşı olan O.A.S, Cezayir'de bir hükümet darbesi denemesine girişiyordu. De Gaulle'ün Cezayir politikasına, dolayısıyla de, De Gaulle'ün kişiliğine karşı girişilen bu darbeyi sağcı fransız generalleri yönetiyordu (fotoğraf 1: Bu hükümet darbesinin yapıldığı 24 nisan 1961 günü, darbenin örgütleyicisi O.A.S'ın şefleri Cezayir'deki karargâhlarından çıkarılarken. Soldan sağa: general Jouhaud, general Salan ve general Challe).

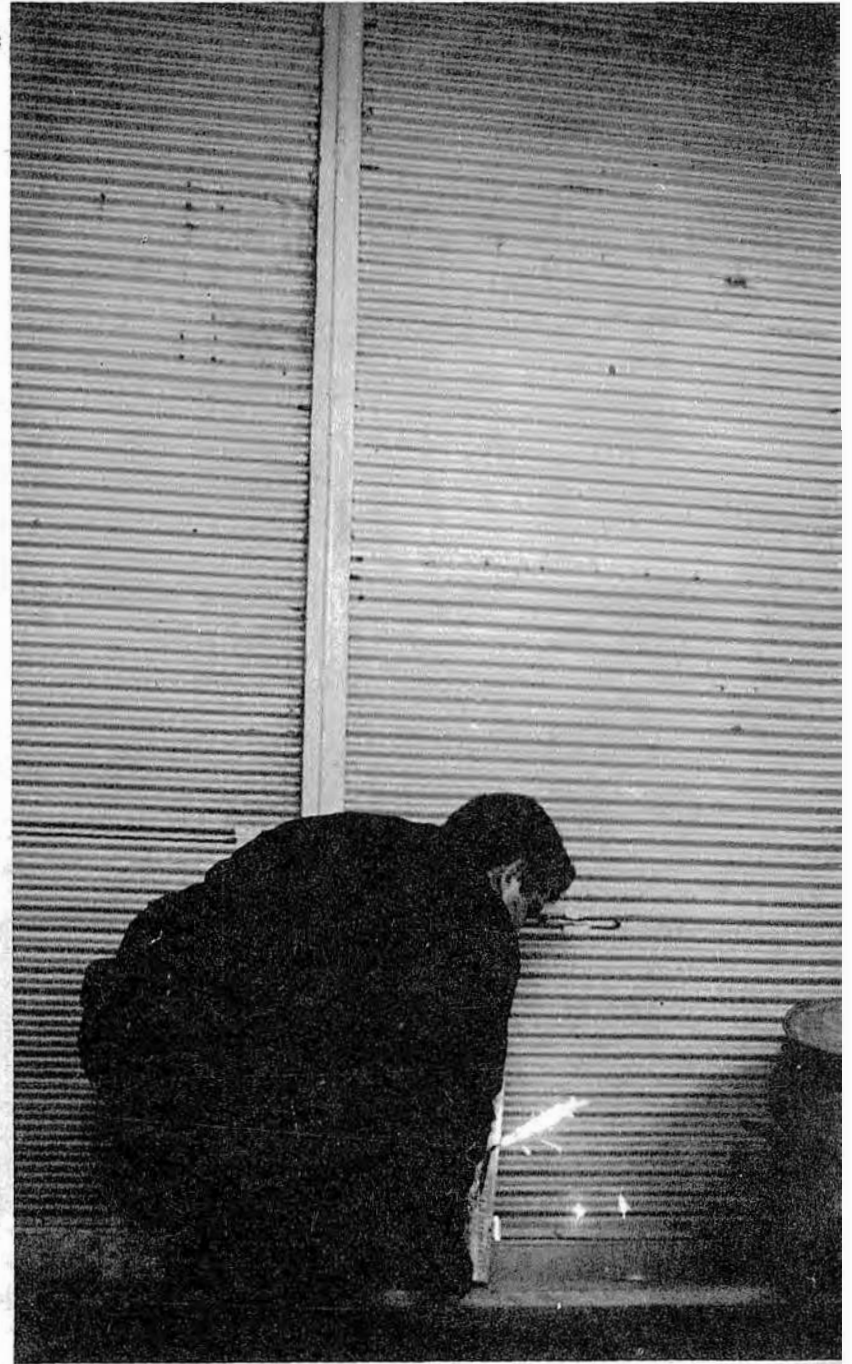
evian'dan sonrası

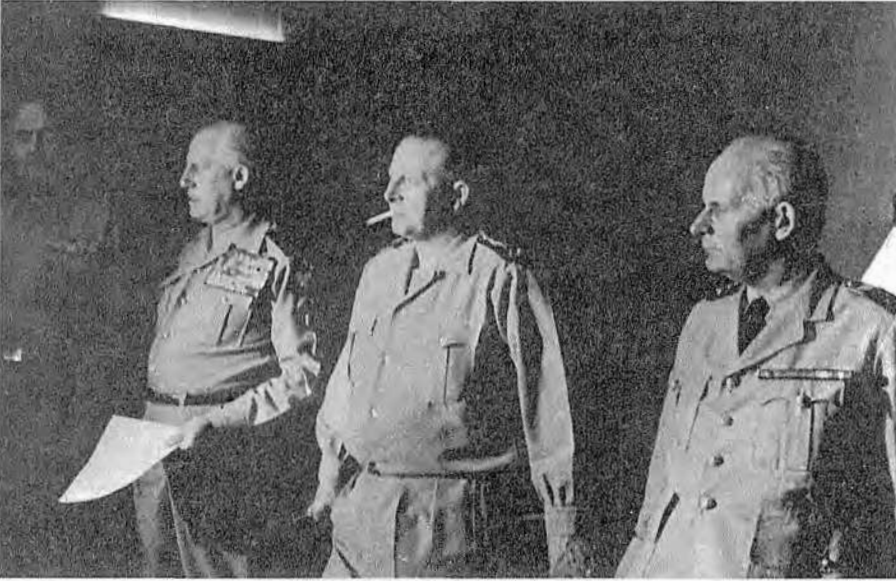
Evian anlaşması ile herşey çözümlenmiş olmuyor, cezayirli devrimcilerin kendi aralarındaki sorunları da çözümlenmeleri gerekiyordu. Ulusal bağımsızlık mücadelesi sırasında, bu mücadelenin amacına varması adına, sürekli olarak ertelenmiş olan bu sorunlar, şimdi, yavaş yavaş suyun yüzüne çıkmaktaydı. Gene de, devrimciler arasındaki dünya görüşü farklılıkları, ulusal bağımsızlık savaşı yıllarında da açığa çıkmıştı: 1958'den 1961'e kadar, Geçici Cezayir Cumhuriyeti Hükümeti'nin (G.P.R.A) başında bulunan Ferhad Abbas, 1961'de çekilmek zorunda bırakılmış, yerine Yusuf Ben Hedda getirilmişti. 1961'den sonra Ulusal Kurtuluş Cephesi, artık, Fransa'ya tâviz vermeye eğilimli görünmek istememekteydi. (Bağımsızlıktan sonra Ferhad Abbas, bir kez daha sahneye çıkacak, 20 eylül 1962'de seçilen Kurucu Meclis'in başkanlığına getirilecekti. Ama Ferhad'ın yenisinden ortaya çıkışı kısa süreli olacak ve 1963 ağustosunda kendi 'liberal' görüşlerinin, hükümetin 'devrimci' görüşleriyle uzlaşamayacağını anlayıp istifa edecekti.)

Biz gene Evian anlaşmalarından sonraki gelişmelere dönelim: aslında, cezayir devrimi, bağımsızlığa kavuştuğu anda belli bir program yoksunluğunun, hattâ bundan da fazla, gerçekten devrimci sayılabilecek bir oluşumun ge-

Bu hükümet darbesi hemen bastırılacak ve Salan dışındaki darbeci komutanlar hemen tevkif edileceklerdi. Salan ise, ancak bir yıl sonra, 20 nisan 1962'de yakalanacaktı.

1961 yılı Cezayir'de aşırı sağcı gizli O.A.S örgütünün tedhiş ve yıldırma faaliyetlerinin ağır bastığı yıldır. 26 mart ile 15 ağustos 1961 tarihleri arasında O.A.S, Cezayir'de 485'den fazla suikast, kundakçılık ve bomba koyma olayını gerçekleştirdi (fotoğraf 2: O.A.S örgütüne bağlı aşırı sağcı bir militan, bir cezayirlinin dükkânına plastik bomba yerleştirirken). Bumedyen (fotoğraf 3)

1 rektirdiği amaçları -bağımsızlığın ötesinde- saptayabilmek için cezayir toplumunun bir bilimsel incelemesinin eksikliğinin cezasını çekiyordu. Devrimin öncülüğünü hangi sınıf yapmıştı? İlk bir ulusal devrim mi gerekliydi, yoksa hemen sosyalizme mi geçilecekti? Bağımsızlık amacına erişen F.L.N devrime etkili bir yön verebilecek düzeyde miydi?

İşte bu sorunlar, *Cezayir Ulusal Devrim Konseyi*'nin (C.N.R.A) 1962 mayısında Trablus'ta yaptığı 5. toplantısında ortaya çıktı. Toplantıda Evian anlaşmalarının sonuçları tartışıldı. «Sert»ler (Bussuf, Bumedyen) ile Ferhad Abbas'ın çevresinde toplanan «ılımlılar» arasındaki çelişki, artık gizlenemeyecekti: «sert»ler en çok, anlaşmalarda Cezayir'in bağımsızlığını engelleyecek gizli hükümlerin yer almış olmasından kaygılanıyorlardı. G.P.R.A'nın başkanı Yusuf Ben Hedda, Evian'daki Cezayir delegasyonu başkanı Belkasım Kerim ve onayını 1956'dan beri kapatılmış bulunduğu tutukevinden bildiren Ben Bella ise, anlaşmayı savunmaktaydılar. Karşı görüşte olanlar anlaşmanın biçimsel yanına itiraz etmiyorlardı (Cezayir'in egemenliği tamdı; Sahra dahil, ülke topraklarının bütünlüğü garantilenmişti; seçimlerin bağımsızlığına hiç bir yabancı güç yatırımda bulunamayacaktı). «Sert»ler, anlaşmalarda Fransa ile öngörülen politik ve ekonomik işbirliğinin ulusal bağımsızlığı kısıtlamasından korkmaktaydılar.

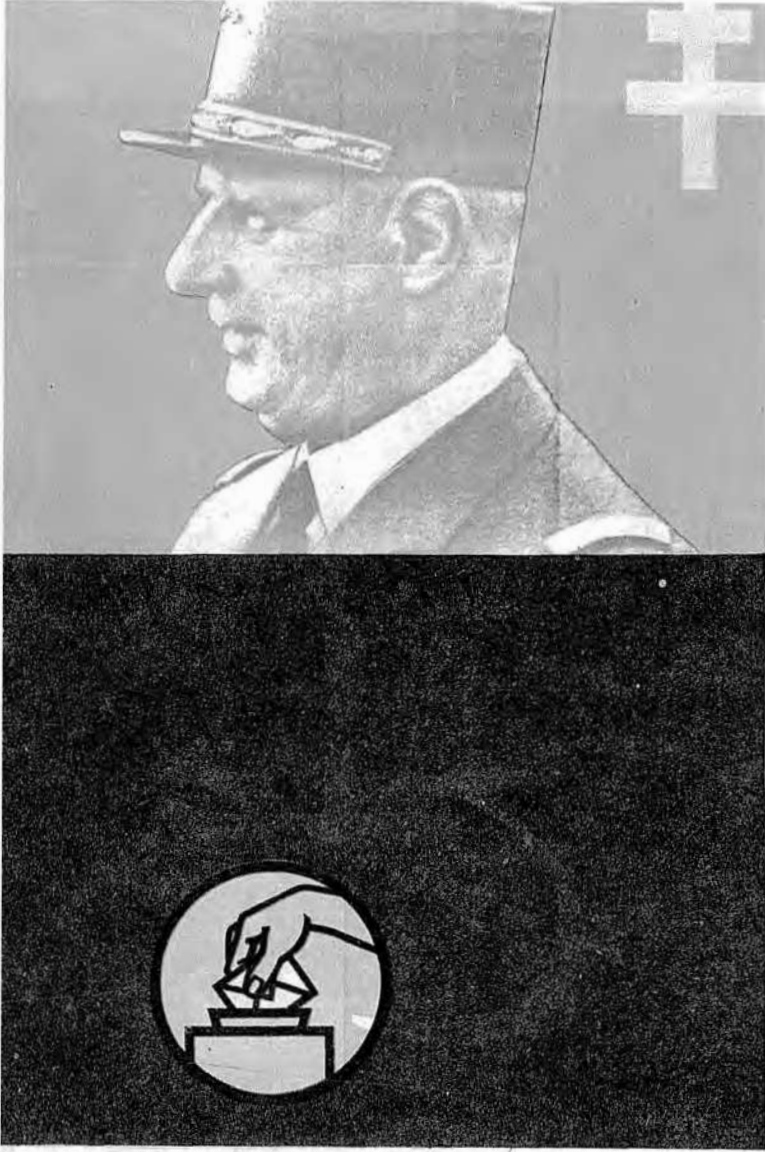
Trablus Toplantısı, dünya görüşlerinin olduğu kadar, iktidar çekişmesinin de belirginleştiği tartışmalara ve kararlara tanık oldu. Bu toplantıda alınan bir karar bu açıdan çok önemlidir. F.L.N içinde bir «Siyasal Büro» kuruluyor, bu 'Büro' üyeleri arasında Ben Bella da bulunuyordu. Aslında 'Siyasi Büro'nun yapısı ve görevleri, kesinlikle belirmiş değildi ve Ben Bella, iktidarı bütünüyle ele geçirmek için belirsizlikten büyük ölçüde yararlanacaktı.

Ben Bella, fransızlar tara-

fından serbest bırakılınca (ki Ben Bella ile arkadaşlarının serbest bırakılması, Trablus toplantısından sonradır) Fransa'da, Aulnay'da geçirdiği uzun tutukluk yıllarının onuruyla Cezayir'e döndü. Ülkesine dönüşünün görkemli bir gösteri biçiminde olmasına önem vermişti. Bu yüzden de Oran'da mola verdi: çünkü Oran halkının onu çok sevdiğini biliyordu. Üstelik, giderek Cezayir devriminin 'kuvvetli adam'ı olma yolundaki albay Bumedyen ile de anlaşmıştı. Ben Bella'nın Cezayir dönüşüyle birlikte Bumedyen'in ordusu, bir gövde gösterisi yaparak, *vilâya* birliklerinin Ben Bella iktidarına karşıkoymalarını da engelledi.

“tüfek ve çapa”

1963 yılı eylül ayında yeni cezayir anayasası ilân edildi ve hemen sonra yapılan seçimlerle Ben Bella, yeni cezayir devletinin ilk cumhurbaşkanı oldu. Böylece Cezayir'de ulusal bağımsızlığın elde edilmesiyle devrimin ikinci evresi başlıyordu. Şimdi sıra, değişik toplumsal güçlerin, yeni bir toplum yaratmak için boy ölçüşmelerine gelmişti. Ben Bella, Trablus programının önerilerini yerine getirerek, devrim ve sosyalizm düşüncesine bağlı kaldı. Gerçek bağımsızlık temeline (dış ticaretin kontrolü, enerji kaynaklarının millileştirilmesi, sanayileşme) dayanan ve yeni bir üretim anlayışına yönelik hırslı bir kalkınma programı uyguladı. Bağımsızlığın ertesinde Cezayir köylüsü de bütün ağırlığıyla devrimi destekledi. Eski kolon'ların (sömürgeci toprak sahiplerinin) topraklarının ova köylüleri tarafından işgal edilip kullanılması sağlanmıştı. Kolon'ların sadece ova köylülerindeki toprakları değil, öteki arazileri de millileştirildi. Ama sorun, bununla bitmiyordu. 16-21 nisan 1964 tarihleri arasında toplanan F.L.N Birinci Kongresi'nde kabul edilen Cezayir Yasası'nın da belirttiği gi-

Bu arada uzayıp giden cezayir olaylarının Vietnam'daki gelişmeleri izlediklerini de unutmamak gerek: yani Fransa, daha 1939'dan beri Uzak Doğu'da sürekli savaş durumunda bulunuyordu. Sonunda Paris'te büyük bir politik kriz başgösterdi: bu kriz, General De Gaulle'ün devletin başına geri dönmesini sağlayacaktı (fotoğraf 4: generalin resmini bir seçim afişinde görüyorsunuz). De Gaulle kamuoyunun baskısıyla Cezayir sorununa kesin bir çözüm bulmaya itilmişti.

Ama savaş henüz sona ermemişti: Fransa'nın içinde de Ulusal Kurtuluş Cephesi yanlısı çok sayıda cezayirli vardı; bunlar, büyük kentlerde oturan göçmen işçilerdi; fransız polisi bunların arasında da tam anlamıyla bir «insan avı»na girişmişti (fotoğraf 5: Paris sokaklarında cezayirli işçilerin üstleri aranıyor). Öte yandan, Cezayir'de F.L.N'nin eylemleri sürüp gidiyordu. Burada yeni bir karışıklık daha da çıkmıştı, çünkü Cezayir'de doğup büyümüş olan yerli fransızlar, General De Gaulle'ün barışçı politikasına muhalefet ediyordu: barikatlar kuruluyor (fotoğraf 1: 1960'ta Cezayir kenti sokaklarında barikatlar); askerler, De Gaulle hükümetinin güttüğü politikaya karşı başkaldırıyor, aşırı sağcı örgüt O.A.S («Gizli Ordu Örgütü») anayurtta ve Cezayir'de birbiri ardınca suikastlere girişiyordu (fotoğraf 2: soldan sağa doğru: general Zeller ve O.A.S'in gerçek başkanı general Salan görülüyor; bunlar general Jouhaud ve general Challe ile birlikte bir «hükümet darbesi» denemesinde bulunacaklar, ancak bu girişim 1961 nisanında derhal bastırılacaktır; fotoğraf 3: bir duvarda tehdit dolu bir yazı: «Hiç bir şey görmediniz, hiç bir şey duymadınız - O.A.S»).

5

bi «sömürgecilğe ve emperyalizme karşı ulusal direnme eylemi, asıl büyük desteğini dağlarda bulduğu halde, bağımsızlığın avantajlarından ilk ve en geniş ölçüde yararlananlar, şehirlerle ovalar» olmuştı. Bu çelişki, F.L.N yöneticilerini, ikinci bir toprak reformu yapmaya götürecekti. Ben Bella, bu kongredeki konuşmasında «bu ikinci toprak reformunu küçükköylüleri ve topraksız köylüleri ülkenin ekonomik ve politik hayatına sıkı bir biçimde bağlama, bu hayatla birleştirme aracı olarak almalıyız» diyordu. Ben Bella'nın belirttiğine göre, Cezayir'de hâlâ, her biri 100 hektardan büyük 8 500 özel işletme ve 50 hektardan büyük 15 000 işletme vardı. Bu 23 500 işletme 4 - 5 milyon hektara yakın bir alanı kaplamaktaydı; oysa 7 milyon hektar 600 000'den fazla işletme arasında bölünmüş durumdaydı. İki milyon fellah işsizdi, yada tam işsizliğe

çok benzeyen bir gizli işsizlik içindeydi. İkinci toprak reformu, özellikle mülkiyetin sınırlandırılmasını öngörmekte, sadece büyük toprak sahipleriyle, orta köylülere dokunmaktaydı.

Cezayir devriminin getirdiği tipik bir yapı da, *autogestion* (kendi kendine yönetme) düzenidir. Bu, işçilerin, gerek tarım gerekse sanayi kesimindeki işletmelerini yönetmesi anlamına geliyordu. Ben Bella için *autogestion*, temel bir seçmeydi. Ona göre bu, emekçilerin zaman zaman kendilerine danışılma hakkı gibi basit bir hak değildi. Ben Bella, ayrıca ordunun da devrimin gerçekleştirilmesi doğrultusunda etkin bir rol oynamasından yanaydı: «ordu sosyalizmin düşmanlarına karşı, savaş cephesinde her gün en iyisini yaptığı gibi, kalkınma cephesinde de aynı şekilde hareket edecektir. Tüfek ve çapa, halk hizmetindeki ordumuzun simgesi

1

olsun» diyordu.

Ben Bella'nın, F.L.N'in Birinci Kongresi'nde yaptığı konuşma, ülkede temellendirilmek istenen düzeni açıkça ortaya koymuştu. Ben Bella'ya göre Cezayir devleti «emekçilerin ve sosyalizmden yana olduklarını söyleyenlerin» devletiydi. Ben Bella, bu kongredeki sözlerini şöyle tamamlıyordu: «devletin oynayacağı rol ve kitlelerin harekete getirilmesi ile sosyalizmin düşmanları ezilecektir.»

Gerçekte Ben Bella'nın, bu sözleri politik bir anlam taşıyordu ve başkan «sosyalizmin düşmanları»nın öyle kolay kolay ezilemeyeceğini bilmekteydi. «Sosyalizmin düşmanları»nın başında, kuşkusuz, yeni sömürgecilğe bağlı burjuvazi geliyordu. Burjuvazi, çok akıllıca bir taktikle, önce, cezayirli devrimciler arasına sızmayı denedi, bunu başardı da. Sonuç, 19 haziran 1965'te bir askerî hükümet darbesiyle Ben Bella'nın iktidardan uzaklaştırılması oldu. Ben Bella'nın yerini devlet başkanı olarak albay Bumedyen aldı.

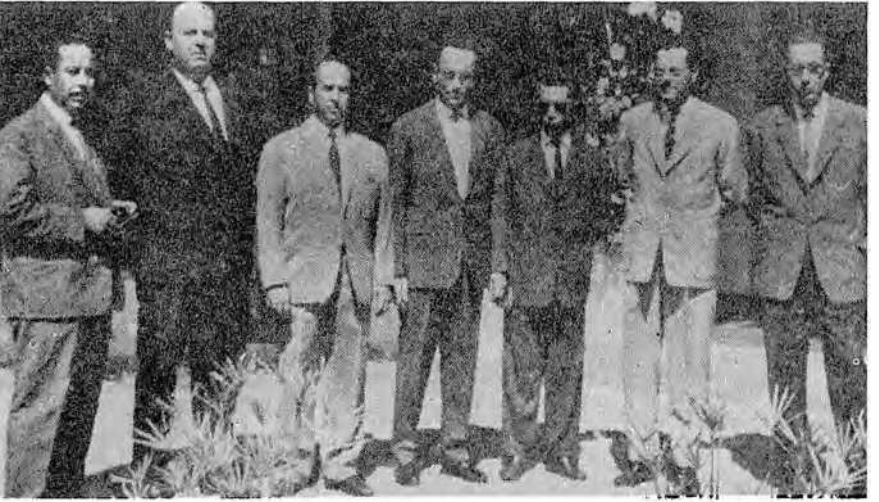
bumedyen iktidarı

19 haziran 1965'te Ben Bella'nın devrilişi, tutucular tarafından beklenen mutlu bir gelişim olarak selâmlandı. Tarım reformundan telâşa düşen büyük toprak sahiple-

ri, dışarıya bağlı ticarî çıkar sahipleri, ayrılan avrupalılardan az çok yasal bir şekilde teslim alınmış malları sömürme konusunda kuşkulanan zengin spekülâtörler, kamu hizmetlerinin ana mevkiilerinde olan yüksek bürokratların önemli bir kesimi, kamu çıkarlarından çok kendi avantajları ile ilgilenenler de Ben Bella'nın devrilmesini kurtuluş olarak görüp sevin-diler. Emperyalist çevreler de, şimdiye dek uygulanan iç ve dış siyasette temel değiş-melere yol açacağını ve böylece kapitalist dünyanın Cezayir'le daha yakın ilişkiler kurmasının mümkün olabileceğini umut ederek, bu rejim değişikliğinden duydukları sevinci gizlemediler.

Yeni liderlerin ilk davranışları değerlendirilirse, bu umutlarının boşa çıkmayacağı düşünülebilirdi. 19 haziranın ardından yayınlanan çeşitli resmî bildiriler, Cezayir'in bundan böyle «doğuya fazlaca yakın» olan bir önceki siyasetinin tersine, her iki bloka karşı da kesin tarafsızlık siyaseti izleyeceğinin anlaşılmasına yol açtı ve yeni hükümet temsilcisinin yaptığı ilk dış gezi de Washington'a oldu.

İç cephe ise, ulusal güvenlik örgütleri ve polis, sendika ve öğrenci örgütlerinden gelen bütün direnişi baskı ve yıldırma ile ezerken birçok tanınmış sosyalist de yakalanıp işkencelere uğratıldı. Sanayide işçilerin ve tarımda köylülerin *autogestion*'a dayanan yönetimleri, ülkeyi mahvetmekle suçlandı.

2

3

Köylü ve işçilerin denetledikleri sektörleri yıkmak isteyenlerin çabaları sonuçsuz kalmadı. Konstantin ve Oran illerinde, köylüler tarafından tasarruf edilen topraklar, sömürgecilerle işbirliği yaptıkları için bir önceki hükümet tarafından zilyetlikleri ellerinden alınmış feodal sahiplerine geri verildi. Örneğin As - Asnam (önceleri Orléanville) bölgesinde, «bouthiba» yani malı mülkü alınmış büyük toprak sahipleri, topraklarının zilyetliğini yeniden ele geçirdiler. Sanayi işçiler tarafından işletilen bölümleri de bu «liberalleşme»nin etkisi altına girdiler ve örneğin büyük «Norcolor» boya ve inşaat malzemesi fabrikası gibi çeşitli işletmeler önceki sahiplerine geri verildiler.

19 temmuz 1965 darbesi, sağdaki güçler için bir zafer belirtisi sayılabilir. Ama bu darbe çıkar çatışmalarını ve Ben Bella rejiminde gelişme olanağını bulan ve sonra da onun başını yiyen hiziplerin rekabetini bastıramadı. Bu hizipleşmenin en göze çarpan sürüşmesi «Ucda» hizbi ile, «Doğu grubu»nun çatışmasıdır. «Ucda» hizbi, adını, savaş sırasında Ulusal Kurtuluş Ordusu'nun (A.L.N) karargâh kurduğu Fas'a yakın bir sınır kasabasından almaktaydı ve aralarında dışişleri bakanı Abdülaziz Buteflika, içişleri bakanı Medegri, ve «tarihsel liderler»den biri olan Ait Ahmed bulunuyordu. «Doğu» hizbi ise, cezayir ordusu genelkurmay başkanı Tahir Zbiri'ye bağlıydı; üyelerinin çoğunluğu doğu cezayirli olduğu için, bu adla anılmaktaydılar. 1967 yılı aralık ayında başgösteren bu hiziplerarası çatışma, Doğu grubu'nun tasfiyesiyle sonuçlandı.

«Doğu Grubu»nun yenilişi, iktidardaki ekibe, bir süre görünürde bir birlik getirmiş gibiydi. Ama ekibi meydana getiren gruplar arasında siyasal bir tutarlık yoktu. Herkes «sosyalizm»den söz ediyor, ama farklı toplumsal bağintılar ve temel sorunları kavrayıştaki zıtlasmalar buna olanak vermiyordu.

son gelişmeler

Bu sırada Bumedyen'in Cezayir şehrindeki Club des Pins'de yaptığı konuşma, bunalımın neredeyse su yüzüne çıkmak üzere olduğunu gösterdi. Konuşmayı naklen yayınlayan radyo, cezayir devlet başkanı tam «ciddi olaylar»dan söz edeceği sırada, birdenbire yayınına ara verdi.

Bu olaydan önce bunalımın en göze çarpan belirtisi, Fransız şirketlerinin millileştirilmesiyle ilgili kararnamenin yayınlandığı gün, içişleri bakanı Ahmed Medegri'nin istifasını vermesi olmuştu.

Medegri, kasten yeni bir bunalıma yol açarak, millileştirme girişimlerini ve ileride bu konuda atılacak adımları onaylamadığını belirtmek istemişti. Ona göre, Albay Bumedyen'in bu doğrultudaki girişimleri daha önceki hükümet tarafından da yürütülmüş olan «demagogik geçici tedbirler politikası»nın ürünüydü. Medegri, toprak reformuna da karşı çıkmaktaydı.

Buna rağmen, bir anlamda ilerleme olduğu söylenebilir. Bağımsızlıktan sonra bir eleme olmuş ve politik ve askerî mekanizma içerisinde, yada Tunus ve Ucda karargâhlarında teşekkül etmiş hizipler ve hemen hemen feodal nitelikteki bölgecilik ve akrabalığa dayanan ilişkiler, yerini temeli daha çok politik olan gruplaşmalara bırakmıştır. Halen de devam etmekte olan bu gidiş, kurtuluş savaş sırasında cezayir ulusunun bütün kesimlerini birleştiren F.L.N cephesinin «normal» çözülmesi olarak görülmelidir. Bağımsızlık kazanıldıktan sonra, çıkarları farklı toplumsal tabakalar arasındaki birliği korumak olanaksızdı. Ülkede yeni politik bölünmelerin meydana gelmesi kaçınılmaz olduğu için, bu gelişmenin daha başka bunalımlara da yol açması söz konusu olabilecektir.

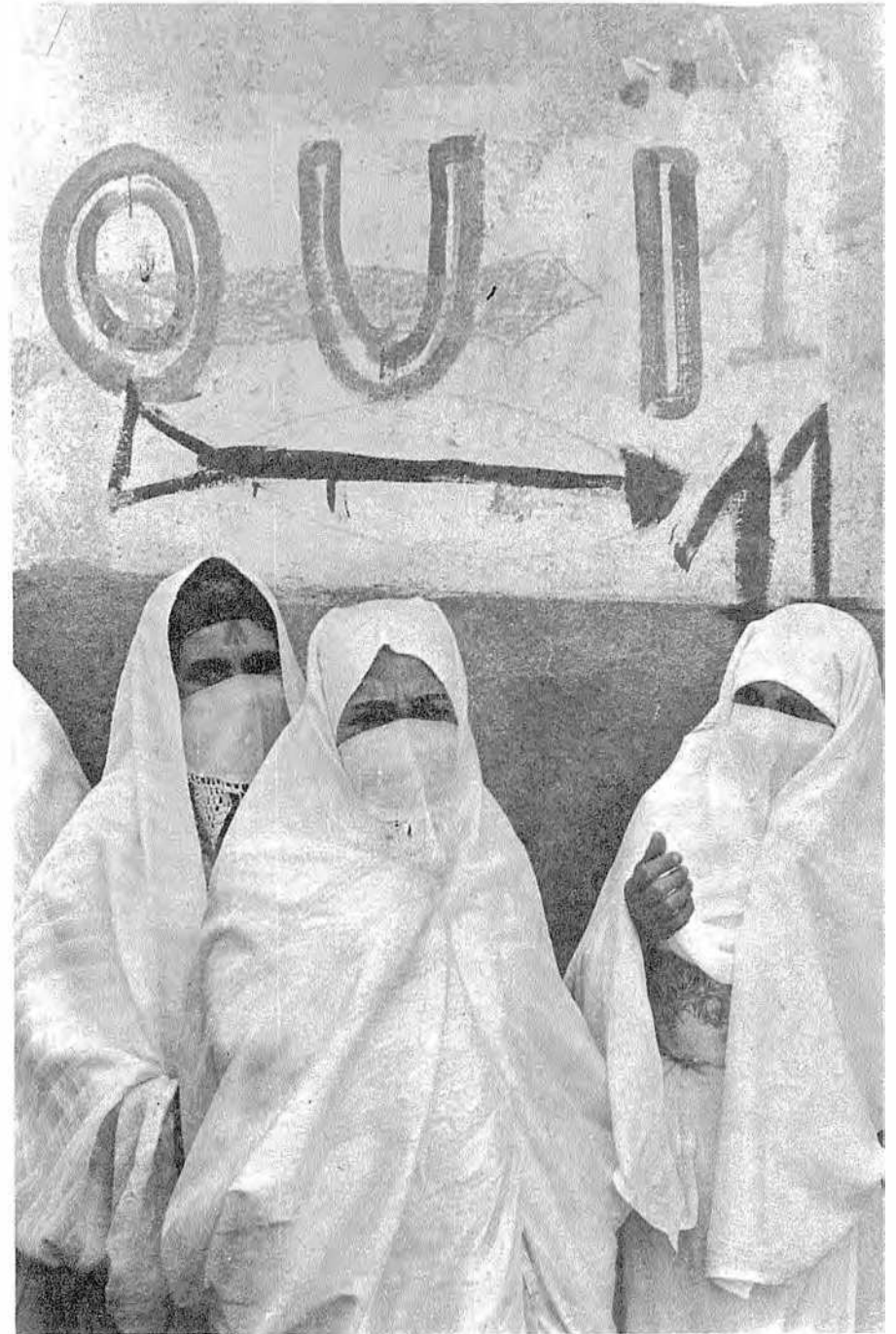
Evian'da geçici cezayir hükümetiyle Fransız hükümeti arasında görüşmeler başladı (fotoğraf 1: Evian'daki cezayir delegasyonu); bu görüşmeler, sonunda, 18 mart 1962'de, Fransız hükümetiyle yeni cezayir hükümeti arasında imzalanacak olan anlaşmaların temelini meydana getireceklerdi.

Yeni cezayir hükümeti (fotoğraf 2) 1961'de, Ben Hedda'nın başkanlığında kuruldu.

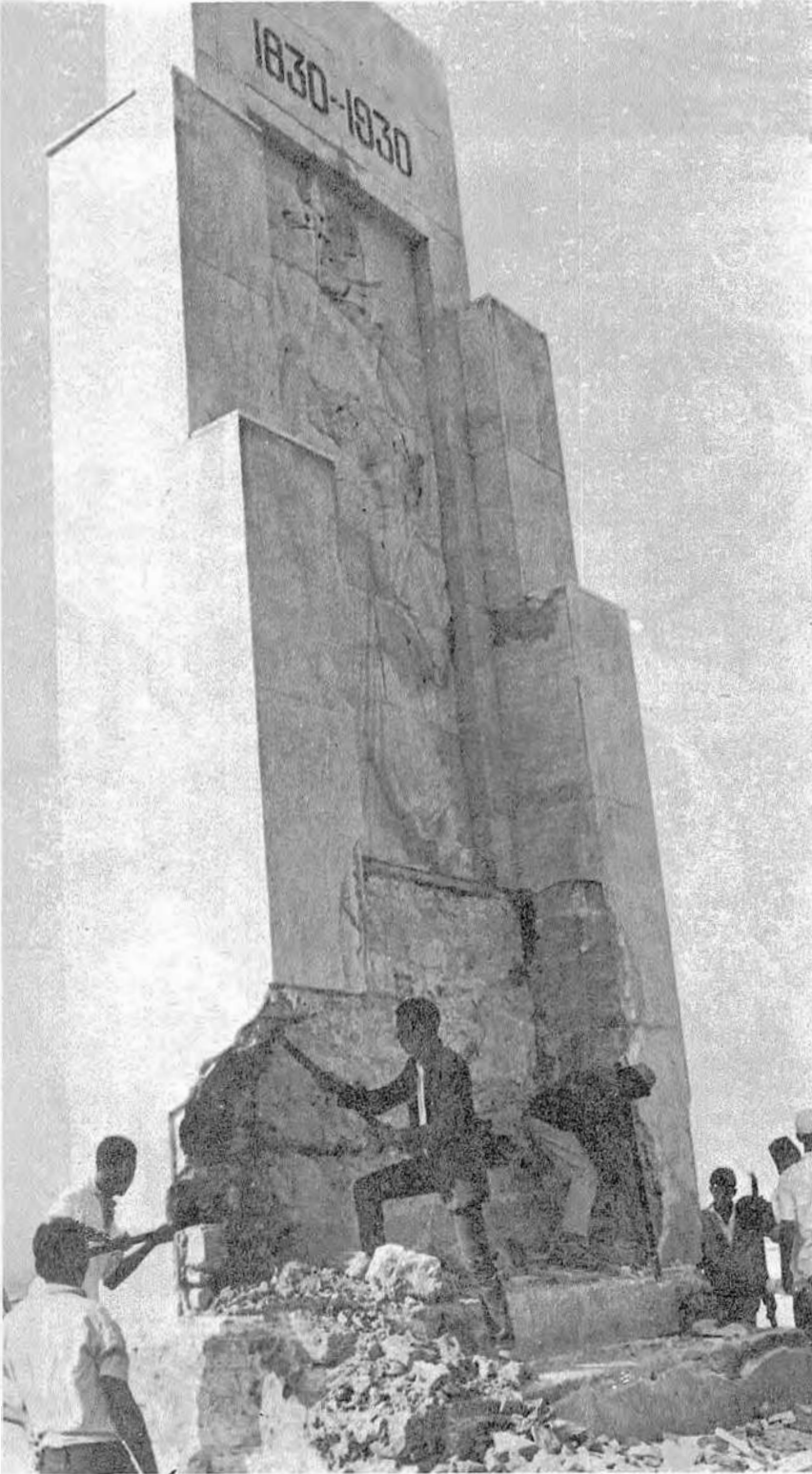
Yerli Fransızlar, yavaş yavaş Cezayir'den

çıkıp gitmeye başlıyorlardı (fotoğraf 3: anayurtlarına götürecek gemiyi bekleyen Fransızlar).

1962 yılında yapılan bir referandumla Cezayir'in bağımsızlığı kesinleşti (fotoğraf 4: seçim sandığına giden Müslüman kadınlar).

1930'da, fransızların,
Cezayir'i ele geçişlerinin
yüziüncü yıldönümü
dolayısıyla diktikleri anıt,
1962'de, ülkenin
bağımsızlığını
kazanmasından sonra
yapılan gösteriler sırasında
F.L.N (Ulusal Kurtuluş
Cephesi) savaşçıları
tarafından yıkılıyor.

- 1954** Mart. Devrimci Birlik ve Eylem Komitesi'nin (C.R.M.A) kuruluşu.
1 kasım. Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin (F.L.N) kuruluşu ve silâhlı ayaklanmanın başlangıcı.
- 1955** Nisan. Cezayir topraklarında olağanüstü durum ilânı. «Tarihsel liderler»den ikisi sahneden çekiliyor: Diduş savaşta ölüyor, Rabah Bitat fransız makamlarınca tutuklanıyor.
- 1956** Mart. Mustafa Ben Bulayd'ın ölümü.
Nisan. Ferhad Abbas F.L.N'e katılmaya karar veriyor.
Ağustos. Summam kongresinde iç cephenin dış delegasyon, sivillerin de askerler karşısında önceliği kararlaştırılıyor; Bağdaştırma ve Yürütme Komitesi (C.C.E) ile Cezayir Ulusal Devrimci Konseyi (C.N.R.A) kuruluyor.
Eylül. Başkentte ilk sabotajlar: «Cezayir savaşı» başlıyor.
Ekim. Ben Bella ile öteki F.L.N yöneticilerini Rabat'tan Tunus'a götüren uçak Cezayir üstündeyken kaçırılıyor: Ben Bella ile birlikte Budiyaf Ait Ahmed ve Muhammed Hidir tutuklanıyorlar.
- 1957** Şubat. C.C.E Cezayir'den ayrılmaya zorlanıyor.
Mart. Ben Mehdi'nin ölümü.
Ağustos. C.N.R.A'nın Kahire'deki toplantısı: «İç temsil heyeti» ile «dış temsil heyeti» mensuplarının eşitliği ilkesi kabul ediliyor.
Eylül - Ekim. Saadi'nin tutuklanması.
Aralık. Abane Ramdane yokediliyor: «Şerefe» öldüğü haberini F.L.N'in gazetesi 1958 mayısında verecek.
- 1958** Şubat. Fransızlar cezayir devrimini desteklediğinden örürü Tunus'un Sakiyet Sidi-Yusuf köyünü bombalıyorlar.
13 mayıs. Cezayir'de **ültralar**'ın hükümet darbesi.
19 eylül. Cezayir cumhuriyetinin geçici hükümetinin Ferhad Abbas'ın başkanlığında kurulması.
Aralık. F.L.N, Akra'daki pan-afrika konferansına katılıyor.
- 1959** 16 eylül. De Gaulle cezayir halkının kendi kaderini tayin etmesini teklif ediyor.
Aralık. Trablus'ta C.N.R.A'nın üçüncü dönem çalışmaları ve Ben Hedda ile Ferhad Abbas arasındaki ilk anlaşmazlıklar.
- 1960** Ocak. Cezayir'de **ültralar**'ın başkaldırışı.
25 haziran. Fransa ile F.L.N. arasındaki ilk görüşmeler Melun'da başlıyor.
- 1961** Nisan. O.A.S hükümet darbesi denemesine girişiyor; darbe hemen bastırılıyor.
Mayıs - Haziran. Evian'daki ilk barış konferansı.
Temmuz. Lugrin'de yeni bir konferans.
Ağustos. C.N.R.A'nın Trablus'da dördüncü dönem çalışmaları. G.P.R.A'nın başkanlığında Ferhad Abbas'ın yerine Ben Hedda çağırılıyor.
- 1962** Şubat. Trablus'da C.N.R.A'nın beşinci dönem çalışmaları başlıyor, bu arada Rousses'te F.L.N. ile Fransa arasındaki barış anlaşması belirleniyor.
18 mart. Evian konferansı ve çatışmaların sona erdirilmesi için anlaşma.
Mayıs. C.N.R.A çalışmaları Trablus'da anlaşmazlıklar ve karışıklıklar içinde sona eriyor.
Haziran. Fransız aşırıların yarattıkları tedhiş dalgasının sona ermesi için O.A.S ile F.L.N arasında anlaşma.
Temmuz. Cezayir'in bağımsızlığını kararlaştıran referandum; G.P.R.A ile F.L.N'in Siyasî Büro'su arasında görüş ayrılıkları.
- 1963** Eylül. Anayasanın ilânından sonra halk oylamasıyla Ben Bella cumhurbaşkanı seçiliyor.
- 1965** Haziran. Ben Bella bir hükümet darbesiyle devriliyor; Bumedyen cumhurbaşkanı oluyor.

afrika'da gerilla eylemleri ve kongo devrimi

Kara Afrika'nın büyük bölümünde ulusal bağımsızlıklar kazanılmıştır; ama, kurtulacak başka bölgeler, hâlâ vardır. 18-20 ocak 1969'da düzenlenen Hartum Konferansı'nın bildirisi de bu amaçla çağrıda bulunuyordu. Üstelik, Kara Afrika'nın tümü için, kazanılan bağımsızlığa tutarlı bir içerik kazandırma sorunu ortada durmaktaydı.

ırk ayrımı

Afrika'daki devrim hareketleri tarih içinden sürüp gelen iki olguya tepki olarak doğup gelişmiştir: ırk ayrımı ve avrupalı ülkelerin ekonomik - siyasal egemenliği.

Önce farklıymış gibi görünen, bu iki olgu, aslında tek bir *tarihsel gerçeğin* biri ötekiniin şaşırtmacası olan, iki yüzüdür. Bu tarihsel gerçek, sömürgecilik gerçeğidir. Anayurdu Avrupa olan kapitalizmin, ekonomik-siyasal egemenliğini dünya çapında yaygınlaştırması gerçeği... Ve Avrupa'nın Afrika ile ilişkilerinin tarihi, denebilir ki, sömürgeciliğin de en somut tarihidir. Gine'li kuramcı ve devrimci Amilcar Cabral şöyle diyor: «Onlar bize tarihimizi, kendi öz tarihimizi bıraktırdılar; onların tarihsel gidişlerini, arkalarında susta durarak izlememiz için.»

Avrupalı sömürgeci, tek yasası zor ve baskı olan, ekonomik - siyasal egemenliğini haklı göstermek amacıyla, Afrika ırklarının insanlık evriminin aşağı basamaklarında, gelişmemiş yaratıklar olduğu uydurmacasının ardına sığınır. Daha 1447 yılında, bir italyan gezgini, Tuat vahasından şunları yazmaktaydı: «Büyük Sahra'nın ötesinde yaşayan halklar çok ve çabuk ürerler, çünkü bir tek kadın bir keresinde beş çocuk doğurur.»

Köle ticaretinin en yüksek çizgisine ulaştığı sıralarda ise, siyahları avlamak için

kullandıkları yöntemleri haklı çıkartmak amacıyla Liverpool tacirleri 1792 yılında şunları yazıyorlardı: «afrikalılar bütün insanlar arasında en tembelleri olduklarına göre, onları karılarından ayırdığımız zaman attıkları çığlıkların, götürüldükleri ülkelere eski boş ve uyuşuk hayatlarına devam edememek korkusundan ileri geldiğini düşünemez miyiz?»

siyah-beyaz

İşin garibi, her çağda yalana karşı direnebilmiş bir avuç yürekli insanın dışında, bütün «uygar dünya», yüzyıllar boyunca bu safsatalara inandı... Ondan da garibi, «evrimin yukarı basamaklarındaki gelişmiş insan», böyle bir ayrıma, bilimsel kanıtlarla değil de, yalnızca gözüne seslenen keskin bir karşıtlıkla inandırıldı: siyah-beyaz. İnsana inanılmayacak gibi gelir ama, beyaz avrupalı, uygarlığını ve aklını en dev boyutlara doğru geliştirdiği, bir afrikalı devrimcinin, Cabral'ın haykırdığı şu gerçeği, iki yüz yıl boyunca kavramamakta direndi: «Biz sömürge halkları, Afrika'nın, emperyalistlerin Kara Afrika dedikleri yerlerinden gelen Afrika halklarıyız. Evet, biz Karayız. Fakat bütün öteki insanlar gibi insanız.»

«Beyaz adam» bu deri rengi farkını zaten, sömürgeciliğini şu yada bu biçimde uy-

¹ guladığı her kıtada kullanmıştı: Asya'da «sarı»yı; Amerika'da «kızıl»ı! Ne var ki, sömürgecilik tarihinin en yoğun, en yalın, en sürekli olduğu kıtada bu karışıklık da en keskindi: «Siyah»la «beyaz» kadar! Böylece Afrika insanının adı «siyah» oldu, «zenci» oldu; Afrika kıtasının, Sahra'nın güneyindeki kesimine «Kara Afrika» denildi. *İrk ayrımı* kavramı, yüz-yılımızın üçüncü çeyreğinin bile yeryüzünden söküp atmadığı *siyah-beyaz ayrımı*yla dile geldi... Avrupalı beyaz anneler, yüzyıllarca söz dinlemeyen, haylaz çocuklarını, *siyah yamyamlarla* korkutarak uyuttular. Bunun sonucu, sömürgecilerin Afrika'da giriştikleri en kanlı, en hunhar cinayetlere karşı bir duyarsızlık, ilgisizlik, kulak tıkama oldu... Sömürgecilik, tarihini korkusuzca yaşadı. Bir çağda, zenci köle ticareti, yeryüzünün en kârlı ticareti olup çıktı.

İşte bütün bunlar yüzünden Afrika'nın uyanışı, başkaldırışı, ilkbakışta *ırk ayrımı* olgusuna, bu tarihsel aşılınmaya karşı oldu... Sonra da bu çarpıtılmanın gerisinde yatan, sömürgeciliğin temel olgusuna, siyasal ve ekonomik egemenliğine karşı. Güney Rodezya'lı devrimci ve yazar Ndabaningi Sithole şöyle diyor: «Afrikalıların beyazlarda nefret ettikleri şey, iktisat, siyaset ve öğretim

alanlarında bizi kendi anayurdumuzda ikinci yada üçüncü sınıf insan durumunda gören ayrılıkçı anlayışları ve adaletsizlikleridir. Afrikalıların beyazlarda nefret ettikleri şey, küstahlıkları ve bizi kendi anayurdumuzda aşağılamak için giriştikleri sapıkçasına çabalardır... Siyasal planda, Beyazlar bize egemendiler. Ekonomik planda, sömürmektedirler bizi. Sosyal planda da, insanlık sıfatımızı inkâr ediyorlar... Biz afrikalıların nefret ettiğimiz şey, beyazların işte bu yanlarıdır. Kendileri değil.»

sömürgeleşme döneminden önce afrika'nın tarihsel dokusu

Bu başkaldırıya, büründüğü biçimlere, yarattığı sonuçlara geçmeden önce, gene Cabral'ın ağzından şu soruyu soralım: «Bütün dünyanın ve Afrika'nın önünde soruyoruz: Sömürgeciler bizim vahşi, belli bir kültürden yoksun insanlar olduğumuzu söylerken haklı mıydılar?»

Afrika'nın toplumsal yapısını «gerilik»le niteleme, küçümseme önyargısından yola çıkan batılı tarihçiler, antropologlar, avrupalıların ilk

ayak bastığında Afrika kıtasının henüz *kabile* düzeni aşamasında bulunduğunu, dolaşısıyla *ilkellik ve barbarlık* çağını yaşadığını ileri sürdüler. Çağdaş antropolog Dr. Lucy Mair, Afrika'yla ilgili olarak bu özdeşliğe karşı çıkarken şunu söylüyor: «Bu kelimeyi bir küfür olarak değil de, teknik bir anlamda kullanmak istiyorsak, ortak kültür sahibi bir insan topluluğunun özerk siyasal bir bölümü anlamına geldiğini belirtmeliyiz». Bir Doğu Afrika kabilesi «bütün üyelerinin gurur duyduğu bir ortak soy adıyla, bir ortak dille, bir ortak araziyle, ve kendi adını taşımayan herkesin yabancı, yani düşman olduğu duygusuyla birbirine bağlı bir grup»tur. Batıdaki yerleşmiş «millet» tanımına hayli yaklaşan bir tanım... Öyleyken, derisi ayrı renkte bir ırk, nerdeyse bir hayvana eşdeğer sayan Avrupa halkı *millet* olarak tanımlanırken, örneğin Doğu Afrika'nın Yorubalar'ına, salt *ilkel ve barbar* sıfatlarını vakıştırmak için *kabile* denmektedir.

Günümüzün birçok tarihçi ve bilim adamı, tarihin de bilimin de nesnellğine avkırı düşen bu önyargıdan sıyrıldılar. Bunlar artık, sömürge dönemi öncesi Afrika halklarından birçoğunun, devletler hâlinde örgütlendiğini ve bu devletlerden bazılarının, iktidar sorununu çözebilmek

için, imparatorluk kavramına çok yaklaşan biçimler bulduklarını oybirliğiyle kabul etmektedirler. Bu devletlerin oluşum süreci çok önce, ya da, vada atlı ulaştırma kolaylıklarının merkezi bir iktidarın ve bir ordunun kurulmasına izin verdiği bölgelerde, yani önce Kuzey Afrika'da ve geniş Sudan çavırlarında, Gine ormanlarında, en son olarak da orta ve güneyin ova ve ormanlarında başlamıştır. Bu görüşleri ispatlayıcı tarihsel belgeler doğu kaynaklıdır. Daha Ortaçağ'da Hastings savaşından bir yıl sonra, 1067'de, El Bekri adındaki Endülüslü bir Arap, Batı Sudan'ın siyasal örgütlenişi konusunda gezginlerin ve askerlerin anlattıklarına dayanarak, Batı Afrika ovalarının büyük bir bölümünün uzun zamandan beri, bir tek büyük devletin yönetiminde olduğunu belirtir. Sonra da şunları ekler: «Bu halk, krallarına *Gana*, ülkelerine de *Aukar* der. Bugünkü krallarının adı Tan-kamenen'dir. Kral 1026 yılında tahta çıkmıştır. İmparatorluğu geniş, iktidarı sonsuzdur...» Onun anlattıklarını başka kaynaklardan gelen bilgilerle tamamlayınca görüyoruz ki, Gana'nın (imparatorun) gücü, bir yandan feodal sisteme benzer biçimde vergi alan güçlü bir merkezi iktidara, bir yandan da altın ve tuz ticaretinin akıllıca yürütülmesine dayanıyordu.

8 aralık 1958'de, Gana'nın başkenti Akra'da Afrika Halkları Konferansı başladı. Bu konferans, Afrika'daki bağımsızlık eylemlerine yön vermek amacıyla düzenlenmişti ve etkileri büyük oldu (fotoğraf 1: Afrika Halkları Konferansı'ndan bir görünüş. Delegelerin oturdukları tribünü İngilizce yazılmış şu yazı kaplıyor: Ellerinizi Afrika'dan çekin! Afrika özgür olmalıdır!...) (Fotoğraf 2: Temmuz 1965'teki Jub katliâmının kurbanları).

İrk kıyımı hareketini, kuzeyli yöneticiler, hemen hemen unutsuz biçimde direnen güneylilere uyguladılar (fotoğraf 3: Güney Sudanlı Anya Nya gerillaları). Bu çatışmada, önceleri birarada yaşamamın güç bir sorun olduğunu kanıtlamak için kullanılan etnik ve dinsel ayrılıklar, ülkenin sağ-sol ayrımıyla parçalanması karşısında ikinci plana düştü; Sudan Komünist Partisi bunu çok ağır ödedi (fotoğraf 4: Sağda, Sudan Komünist Partisi sekreteri Mahcub, 19 temmuz 1971 hükümet darbesi girişiminin başarısızlığa başkan Numeyri ile görülüyor; Mahcub, kısa bir süre sonra idam edilecektir).

Kimi yerlerde ise, doğal şartların elverişsizliği yüzünden, bir kralın otoritesi altında, sosyal bir örgütlenmeye girme süreci gecikmiş, hatta başlayamamıştır. Bu son duruma en ilgi çekici ve en iyi örnek, Nuer ve Dinka halklarının yaşadığı, Yukarı Nil'in, Uganda'nın kuzey sınırı dolaylarına düşen bataklık bölgeleridir. Doğu ve Batı Afrika'nın bazı kesimlerinde; Orta ve Güney Afrika'nın Buşman ve Pigmeler gibi az gelişmiş toplulukların yaşadığı bölgelerinde bu durumun

başka örneklerine raslanabilir. Bu halkların siyasal düzenleri gerçi birbirinden çok farklıdır, ama hepsinde bir ortak çizgi göze çarpar: her türlü devlet ve merkezî iktidar yokluğu. Bu halklar, yasalar yapacak ve yasaları uygulayacak güçte hiçbir siyasal organizmaya sahip değildir. Ama gene de, gerek toplu, gerekse kişisel güvenliği sağlayabilecek kadar etkili ve sağlam bir sistem kurmayı başarmışlardır.

Görünüşteki basit kabile hayatı yüzünden birçok göz-

60 yıllarının
Afrika gerilla savaşı
sahnesinde (yandaki harita)
Sudan olayı özel bir
anlam kazanır.
Yapmacık bünyeli ve
Avrupa sömürgeciliğinin
sunî biçimde bölünmeler
yarattığı Sudan,
«Kuzey» ve «Güney» diye
diye ikiye ayrılmıştı.
1956'da ulaşılan bağımsızlık,
sorunları çözemedi.
Sonuç, gerçek bir jenosid
(toplulu kıyım) eylemi oldu.

lemci Nuer'lerin hiçbir kurala uymadan yaşadıkları sonucuna varmıştır. Bugün artık Nuer'lerin, son derece kendilerine özgü bir yönetim biçimleri olduğu; bu biçiminse gene son derece kendine özgü çetin bir doğal ortama ustaca uyabilmeden doğduğu bilinmektedir. Teknolojik açıdan bakılırsa, Nuer'ler henüz ilkel bir aşamada sayılabilir, ama sosyal örgütlerinin ilkellikle hiçbir ilgisi yoktur.

Kıtalarının nüfusu arttıkça afrikalılar da tahıl yetiştirmeye başlıyor, hayvancılığı öneriyor, madenden silâhları ve âletleri kendi özel kullanimlarına uygun duruma getiriyor, kıta çapında maden

ocakları ve dökümevleri kuruyor, başka ülkelerden gelme yeni ekimleri deniyor, nadaslama ve teraslamayı bulup alıyor, ve kendilerine özgü dünya görüşlerini yaratıyorlardı. Bütün bunlar da, Avrupalılar ilk keşif seferlerine başlamadan çok, ama çok önceleri olmaktadır.

Afrika toplumu, çetin koşullar altındaki evrimine avrupalıların geliştirdiği sonradan devam etti. Fitilli tüfeğin kullanımı gibi yeni durumlar karşısında, eski yönetim sistemleri, artık yetersiz kalıyordu. Bu sistemler değişerek, bizim devlet dediğimiz biçime yaklaştılar. Bu değişim olayı, topluluğun gelenek-

sel siyasal örgütlenişi ne olursa olsun, her yerde baş gösterdi.

Afrika toplum yapısının ilgi çekici bir başka yanı da var. Sahra'nın güneyindeki kesimde, kökenleri çok eskilere dayanan, kıta çapında bir birlik akımı. Bu halkların ortak bir kökten türemiştir. Bunun için de, ünlü sosyal araştırmacı Basil Davidson'un dediği gibi «bölgesel bir inceleme bize hiçbir vakit Afrika'nın geçmişinin anahtarlarını veremez, bütün kıtayı kaplayan bir fikir hareketinin zenginliklerini açıklayamaz.»

Örneğin dil sorununu alır-

sak, Afrika zencilerinin konuştuğu sekizyüzü aşkın dil, üç büyük dil grubundan türemiştir. Bu grupların en önemlisine batı, orta, doğu ve güney Afrika'nın bütün dillerinde raslamaktayız. Dinsel ve siyasal yapılar da öyledir. Basil Davidson bu ortak kökeni şöylece açıklıyor: «Ana sorun, hayatı sürdürmek ve mümkünse, çoğu zaman elverişsiz koşullara rağmen refaha ermektir. Başlangıçta sayıları pek sınırlı olan toprak ürünlerine bundan iki bin yıl önce, Güney - Doğu Asya'dan geldiği sanılan Japon patatesiyle muz, çok sonraları da, portekizlilerin getirdiği birtakım Güney Amerika bit-

Yeni Afrika devletlerinin yapılarının sağlam olmayışı (ki Sudan'da bu açıkça belirlidir) Çat olayında daha büyük bir açıklıkla kendini gösterir. 1960 yılında bağımsızlığına kavuşan bu ülke, son derece belirgin bir toplumsal farklılaşma ve bugün bile ağırlığını koruyan fransız yeni sömürgeciliğinin varlığı ile kendisini gösterir. Daha 1961 yılında F.R.O.L.İ.N.A.T (Çat Ulusal Kurtuluş Cephesi) doğuyor ve onun kışkırtmasıyla gösteriler, ayaklanmalar, gerilla eylemleri ortaya çıkıyordu (fotoğraf 1: Solda, F.R.O.L.İ.N.A.T' in sorumlusu Ebu Sıddık; fotoğraf 2: Bir helikopter Guerace ilinde üslenmiş fransız lejyonerlerine malzeme ve yiyecek taşıyor). Ama, fransız müdahalesi, dünyanın dikkatinin Çat'daki olaylar üzerine çekilmesine yararlı olmuştur. Bu nedenle, fransız lejyonerlerinin varlığı yüzünden askeri alanda uğranılan başarısızlıklar F.R.O.L.İ.N.A.T için siyasal alanda uluslararası kamuoyu tarafından giderilmiş sayılabilir.

1

kileri eklendi. Nil vâdisiyle birkaç başka ayrıcalıklı bölge bir yana bırakılacak olursa, yoğun tarım mümkün değildi. Ama bu, ekonominin belirli bir istikrara kavuşmasını önlemedi. Orta - Kuzeydeki, nüfusları artan halk toplulukları, öyle anlaşıyor ki, düzgün aralıklarla ortaya ve güneye doğru göç ettiler. Aileler, klanlar, hattâ klan toplulukları el değmemiş topraklar arayıp bulmaya yöneldiler. Böylelikle kıtanın bütün orta ve güney kesimi, ormanlar, bataklıklar ve otlaklarla dolu olan bu geniş bölge yavaş yavaş, aynı kavim ve dilden insanlarla nüfuslanmış olacaktı. Bu topluluklar ayrı ayrı halklar olarak gelişmiş ve böylece de bantu dilinden, yüzyılların akışı içinde, yüzlerce lehçe doğmuştur.»

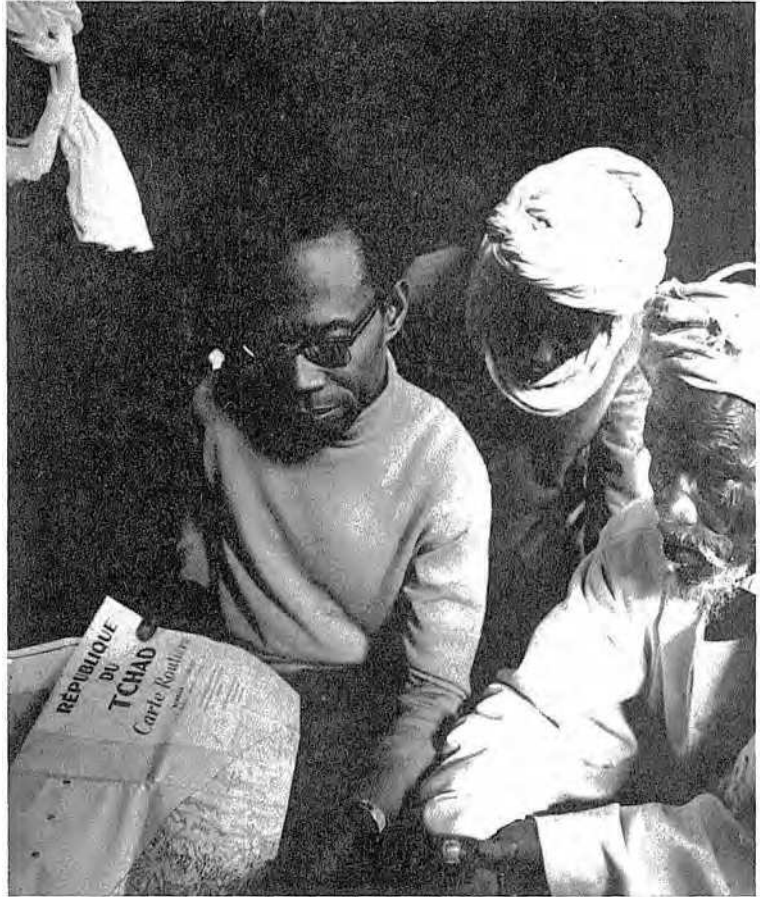
Bu ortak kökenin izlerini, afrikalının sosyal davranışlarından tutun da, dinsel inançlarına kadar, bütün niteliklerinde raslanır. 1912 yılında Batı Tarım Komisyonu'na ka-

tılan bir nijeryalı şef, şöyle diyordu: «Benim için toprak, sayısız ölümlerden, birkaç yaşayan insandan ve henüz doğmamış sonsuz varlıklardan kurulu geniş bir ailenin malıdır.»

İşte temeldeki bu birlik ögesi, Afrika'nın siyasal gelişimini büyük ölçüde etkilemiştir.

afrika'nın sömürgeleşme dönemi

Afrika kıtası, Avrupa'yla ve avrupalılarla ilişkiye girmesinden çok önce, yeryüzünün başka kesimleri ve başka halklarıyla da temasa geçmiş, hattâ Kuzey doğudan gelen istilâlara da uğramıştı. Ama bütün bu ilişkiler Afrika'ya yeni düşünceleri ve teknikleri sokmuştu. Bunlar temeldeki örgüyü daha karmaşık ve daha zengin kılarak değiştirmişler, ama bir yandan

2

Kongo bağımsızlığına kavuştuktan sonra, sömürgecilerin dolaylı etkinliği, bu kez, öteki birçok bağımsız Afrika ülkesinde olduğu gibi, «ayrılıkçı» akımları kışkırtmak biçiminde sürüp gidecektir. Katanga'nın Kongo'dan ayrılması Lumumba için büyük bir darbeydi. Katanga, Kongo'nun en zengin eyaletiydi ve Kongo bütçesinin yüzde 65'ini sağlamaktaydı. Katanga hükümet başkanı «işbirlikçi» Çombe, «Belçika ile ekonomik işbirliğinin zorunluluğuna inanıyoruz» diyordu. Çombe bunları söylerken belçikalı paraşütçüler Katanga'da egemenliği çoktan sağlamışlardı (fotoğraf 1: Ayrılmadan hemen sonra Katanga sokaklarında belçikalı askerler; fotoğraf 2: Tibesti bölgesinde faaliyet gösteren Tubus gerillaları). Ne var ki, bu eylemler günümüze dek Fransız paraşütçülerinin yardım ettiği düzenli silâhlı kuvvetlerce sindirilmektedir.

da bu örgünün pekişip sağlamlaşmasına ve kendi kendilerini yenilemesine yol açmışlardı. Sözün kısası, etkilerinin hiçbir yıkıcı sonucu olmamıştı.

Oysa Afrika'nın Avrupa'yla ilişkisi hiç de öyle olmadı. Avrupa'nın yaptığı şey Afrika'yı, kendi bağrında gelişen kapitalizmin vardığı gelişme düzeyine uygun olarak ve bu üretim biçiminin yeni gereksinimlerini doyuracak biçimde baştan aşağı değiştirmek oldu. Kıta, kendi gelişme sürecinin içinden koparılıp alındı; Avrupa'nın gelişme sürecinin bir parçası durumuna sokuldu. Başka bir deyimle Afrika, *sömürgecilik* aşamasına varmış kapitalist üretim biçiminin *sömürgesi*, hem de en *temelli*, en *sürekli* *sömürgesi* oldu.

Afrika'ya ilk ayak basan avrupalılar, XV. yüzyılın portekizli gemicileriydi. Bunlar uzun Batı kıyısını boydan boya tarayarak Ümit Burnu'nu aştılar. İlk temaslar seyrek ve çok aralıklı oldu. Ama giderek ilişkiler sıklaştı; yakınlaşmalar doğdu ve sonunda da genellikle barışçı ticaret ilişkileri kuruldu. Bu ilişkiler iyi kötü dört yüzyıl sürdü. Başlangıçta Afrika altın, fildişi ve karabiber vermekte ve Avrupa'dan pamukluyla hırdavat almaktaydı. Ama çok geçmeden, afrikalı kölelerin yığın yığın alınıp Brezilya'daki, Antiller'deki, Orta ve Kuzey Amerika'daki yeni tarım işletmelerine ve maden ocaklarına taşınması bu ticari ilişkilerin temeli olup çık-

tı. Afrika'nın felâket çanını çalan bu insan ticareti, Avrupa için büyük bir zenginlik kaynağı olmuştur. Bu dönemde ve biraz da bu yüzden, İngiltere ve Fransa sanayi devrimlerine başlayacaklardır.

Avrupalılar, daha sonra Afrika'nın iç yörelerini de taramağa başladılar. 1820 - 1860 yılları arasında Batı ve Güney'i, daha sonraları da Orta ve Doğu bölgelerini tanımağa çalıştılar. Portekizliler bugünkü Angola, Mozambik ve Orta Zambezi'ye indiler. Boerler, gitgide daha geniş alanlara yayıldılar. İngilizler Ümit Burnu'ndan içeriye sızdılar.

Afrika'nın kesin olarak sömürgeleştirilmesi süreci işte bundan sonra başlar. Avrupa kapitalizminin ekonomik olduğu kadar siyasal örgütlenişi de kendi kıta sınırlarını yıkıp aşmış; sömürgeci devletler arası rekabetin yoğunlaşmasının yanı sıra, Afrika kıtasının ele geçirilmesini kolaylaştıran siyasal, ekonomik ve askerî etkenler de olgunlaşmıştır.

Afrika'nın kendine özgü yapılarının parçalanıp, sömürge yapılarına dönüşmesi de toplumsal, siyasal, ekonomik ve askerî alanlarda olmak üzere değişik görünümlere bürünecektir. Bütün bu parçalanmalar, değişmeler, Afrika halklarının nicel yapısına da yansımacaktır: elimizde istatistikler bulunmadığından ve resmî raporlar da ortadan yok edilmiş olduğundan, kaç afrikalının bu *değişimlerin* kurbanı olduğunu tamtamina bilmek olanağı yoktur.

1908 yılında Belçika parlamentosu bağımsız Kongo Devleti'nin kaderine el koyduğunda kral Leopold: «Kongo'mu elimden alabilirler ama, orada neler vaptığını hiçbir zaman öğrenemeyeceklerdir» diyerek bütün belgeleri yakmıştı. Bazı raporlar, herşeye rağmen, bize kadar ulaşabildi. 1919 yılında, resmî bir belçika kurumu, Yerlileri Koruma Komisyonu, avrupalıların işgalinden beri, yani kırk yılda Kongo'nun nüfusunun belki de *yarı varıya* azaldığını ileri sürüyordu.

Almanya İmparatorluğu'nun Doğu Afrika temsilcisi Carl Peters de, kendisinden barış isteyen Gogo'ların şefine verdiği cevabı, anılarında şöyle anlatır: «Sultan istediği barışa yakında kavuşacak... Köyü yağma edin, evleri kundaklayın, yangından kurtulan şeyleri de kırıp geçirin. Bu sahneler her köyde tekrarlandı. Gogo'lar kaçışırken bizimkiler evlere tutuşturulmuş yağlı bezleri atıyor ve yanma-yağlı şeyleri de baltalarla parçalıyorlardı.»

Belki bunlar biraz *aşırı* örnekler. Gene de sömürgecilerin, kendi ülkelerinde geçerli yasaları, daha Afrika kıyılarına ayak basarken, denize fırlattıkları bir gerçek... Sömürgecilik, insan hakları açısından ancak *sömürge hukuku*na dayatılabilir.

Ama sosyal yapıların yavaş yavaş soysuzlaşmasının asıl nedeni bu kısımlar değildir. Sömürgecilikten önce de zenci esir satıcıları milyonlarca Afrikalının kanına girmiş;

ama buna rağmen geleneksel yönetim biçimleri, genellikle, bütün bu «*insan ihracatı*» döneminde ya hiç sarsılmadan davanmış, yada değiştiremediği şartlara uymuştur. Gerçekte, canlı kalabildikleri yerlerde bile bütün toplumsal kurumları, gelenekleri silip süpüren şey, sömürgecilerin ekonomik müdahalesi olmuştur.

Avrupalıların bu alandaki etkileri, ülkelere göre değişecektir. Avrupalıların yerleşip çiftçilik yapmasına elverişli yerlerde geniş topraklar çitlerle kuşatılmış ve afrikalılar buralara, ancak, tarım işçileri olarak girebilmişlerdir. Güney Afrika ve Rodezya ile Kenya bunun en kendine özgü örnekleridir. 1951'de Güney Afrika'da «afrikalılara ayrılmış» toprakların oranı % 9,6'yı aşmıyordu. Bugün, köylük bölgelerin nüfus yoğunluğundan ötürü bu oran arttırılmıştır; ama gene de % 12'yi geçmemektedir; geri kalan bütün topraklar avrupalılara ayrılmıştır. Milvonlarca köylünün böyle biraraya yığılması, her alanda onların bütün geleneklerini altüst edecektir.

Öte yandan toprak işletmelerinin ve maden imtiyazlarının el emeğine ihtiyacı vardı. İşte bunun içindir ki, afrikalı köylüler evlerini terk edip avrupalı patronlar hesabına çalışmağa zorlanmışlardır. Tabii, hiç de avrupalı olmayan bir gündelik ücret karşılığında!... İstilâcıların getirip yerleştirdiği ekonomik sistemin en kötü etkileri, bu alan-

da ortaya çıkmıştır.

Bütün sömürgelerde, şu ya-
da bu ölçüde, zorla insan ça-
lıştırma yöntemine başvurul-
muştur. Ama bu yöntemin
daha yaygın, yoğun ve süre-
kli kullanıldığı yerler Belçika
Kongosu, Ekvator'daki Fran-
sız sömürgeleriyle Portekiz
sömürgeleri olmuştur. Güney-
li Boer çiftçileri, afrikalıları
öteden beri birer «doğuştan
köle» olarak görmüşlerdir.
Bu zorunlu çalışma yöntemi,
milyonlarca küçük çiftçi aile-
sinin düzenini her yönden alt-
üst etti. Bölgeyle, geniş böl-
geler, uzun zaman için «yetiş-
kin ve sağlıklı» insanlarından
voksun bırakıldı. Sonunda
halk toplulukları, insanların
her yıl beyazların şehirlerine,
maden ocaklarına ve tarım iş-
letmelerine göç etmesine
alıştılar. Köy hayatı bu yüz-
den korkunç bir yoksullaşma-
ya uğradı.

Afrika'nın sömürgeleşme dö-
nemi birtakım aşamalara ay-
rılır. Bunların ilki, kıtayı ele
geçirme aşamasıdır. Bu aş-
mavi ve sonuçlarını yukarıda
anlatmağa çalıştık. İkincisi
de, sonradan, «asavişi sağla-
ma dönemi» diye adlandırıl-
an aşamadır. Bu aşama, çok
uzun sürmüştür: Belçika
Kongosu'nun arşivlerinden
öğrendiğimize göre, yalnız
1915 yılında afrikalıları kar-
şı otuz «askerî harekât»a gi-
rişilmiştir. 1920'ye doğru
«asaviş» sağlanınca, sömürge
döneminin temel aşaması
olan durgunluk başlamıştır.
Bu durgunluk, bütün sömür-
geci devletleri, yani Fransa-
2
yı, İngiltere'yi, Belçika'yı,

1

Portekiz'i, İtalya'yı ve İspanya'yı etkileyecektir. 1919'dan 1939'a kadar, iki dünya savaşı arasında madenler alanında görülen ilerleyiş bir yana bırakılırsa, bütünüyle bir hareketsizlik dönemi geldi çatı.

Afrika'da geleneksel kurumların parçalanması işte böyle bir tarihsel süreç içinde oldu. Ama herşey yokolup gitti mi? Hayır... Tam tersine tarihin karanlıklarından uzanıp gelen kendi öz benliği, Afrika'nın bilinçaltında tortulaşıp kaldı... Ve birgün mistik bir bilinç, bir başkaldırma olup yeniden yüze vurdu.

afrikalılığın yüceltilmesi ve mesih'çi direnmeler

Sömürgecilik kendi tarihsel gerçeğini başka göstermek için, Afrika'nın insan ve toplum gerçeğini de başkalaştırmıştı. Afrika insanının değişik doğal ve toplumsal nitelikleri çarpıtılarak, onu aşağılatmakta yalancı birer ka-

nıt olarak kullanıldılar. Buna tepki olarak afrikalı da, sömürgeci ilişkinin gerekçesi olarak sunulan bu özelliklerinin üzerine, farklı bir tarihsel bilinçle eğildi. Onlara sahip çıktı. Afrikalı, sömürgeci kendinde neyi aşağılamışsa, onu yücelterek kurtuluş eylemini başlattı. 1910 - 1925 yılları arasında kara ırkın yüceltilmesi ve birleşmesi için çalışan panafricanizm etkin oldu.

Afrika'nın mücadelesi, başlangıçta gerçekçi bir tabana oturmaktan çok uzaktı. Herşey sömürgecilerin elindeydi: askerî bir örgütlenme, silâh, savaş bilgisi ve pratiği. O zaman afrikalılar silâh yerine başka birşeye sarıldılar: ortak benliklerinin mistik kültürüne Mesih'çi eylemler işte böylece doğdu.

Neydi mesihçilik? Düşmana karşı koymak için kendilerinde olmayan, üstün güçlerle bezenmiş bir kurtarıcıya yada olağanüstü bir kuruluşa inanç.

1920'ye doğru Marcus Garvey, amerikalı zencilerin Afrika'ya döneceğini söylüyordu. Bu kehanet büyük bir sevinç yarattı: zenciler, beyazların tümüyle uzaklaştırıldığı ortak bir yurt kuruyorlar-

dı!

Mesihçi ve dinsel evlemler soyut ve içeriklerine rağmen, mistik somut amaçlara yöneldiler. Kitawala dini 1920'lerde Doğu ve Güney eyaletlerine ve Kasai'ya yayıldı. Bu dine bağlı olanlar plantasyon işleticilerine karşı, büyük bir köylü ayaklanmasını başlattılar. 73 kişi idam edildi. «Ölümler günlerce ağaçlarda sallanmış» diye anlatılır. Kitawala'cılığın hâlâ, Doğu bölgelerindeki kövlerde, şehirlerde madenlerde geniş etkisi vardır.

Kongo'da en güçlü tarikat, Kimbanguizm'di. 1921 yılında Leopoldville yakınlarındaki Thysville kasabasında Simon Kimbangu adında bir adam ortaya çıkmış ve yeni bir tarikat kurmuştu. Simon Kimbangu'nun kulağına sesler gelmeye başlamış önceleri. Allahla konuştuğuna inanmış. İşittiği seslere uyararak hastaları iyi etmiş ve yeni peygamber az zamanda bölgenin en ünlü insanı olmuş. O sıralarda Kongo, hem belçikalılara vergi ödemek, hem de onlar için bazı ürünleri yetiştirmek zorundaydı. Kimbangu, vergilere de karşı geldi; zorla ürün yetiştirilemeyeceğini de söyledi. Bunun üzerine Kimban-

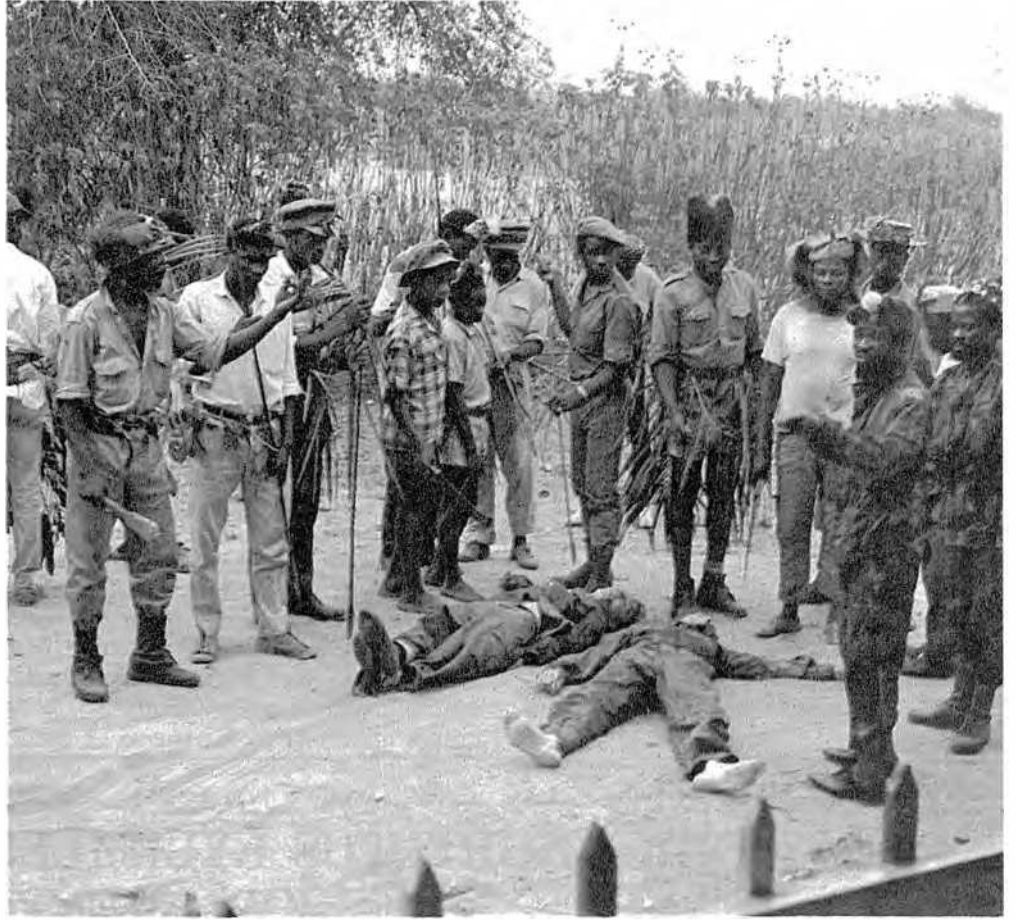
gizm siyasal bir yön kazandı. Sömürge yönetimi duruma el koydu. Kimbangu'yu yakalayıp 1921'de idama mahkûm etti. Ama kral ölüm cezasını müebbed hapse çevirdi. Kimbangu 30 yıl zindanda yaşadıkdan sonra 1951'de Elisabethville'de öldü. Kimbanguizm dini, bağımsızlıktan sonra serbest bırakıldı. Bugün Kongo'da tapınakları ve aylık bir dergisi bile vardır.

Panafricanizmin çağdaş bir içerik kazanması, başka bir deyişle Afrika ulusçuluğuna dönüşmesi, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonraki süreç içinde oldu.

afrika ulusçuluğu

Birinci Dünya Savaşı kara ırka, bir kavgada kullanılacak daha gerçek silâhları öğretti. 1914 - 1918 yılları arasında Altın Kıyısı Alayı'ndan üçbini aşkın afrikalı asker Avrupa'da savaştı. Gold Coast Independent gazetesi Savaş'tan sonra «İmparatorluk uğruna savaşmağa ve ölmeğe lâyık idiyse, ülkelerinin yönetimine katılmağa da lâ-

Afrika kıtasının bağımsızlık savaşı veren ülkelerini tehdit eden sömürgeci güçler, en çok paralı beyaz askerlerden yararlandılar. Katanga'dan Nijerya'ya kadar bu hep böyle oldu. Bazılarınca «belâlı askerler» diye adlandırılan bu kiralık birlikler, Afrika'ya şiddeti, tedhişi ve kıyımı, olanca ağırlığıyla getirdiler. Kimi zaman, karaderili kabile şeyhleri için de savaşan bu beyaz askerler, afrikalıların beyaz şeytanlarıydılar (fotoğraf 1: Bir paralı asker birliği harekât sırasında). Gine cumhurbaşkanı Seku Ture, Afrika'da toplumsal sınıfların durumu konusunda şöyle demişti: «Afrika'da bir tek sınıf vardır: yoksullar, malsız mülksüzler sınıfı...» Bu, Afrika gerçeğini temelli bir biçimde ortaya koyan bir değerlendirmeydi Afrika'da, özellikle de portekiz sömürgelerinde kır gerillacılığı, Afrika'nın geleneksel yapılarından yararlanmaktadır. Bu gelenekler, modern silâhları ve ileri savaş tekniklerinin egemen olduğu bir savaşta bile, etkin olabilmektedir (fotoğraf 2: Afrikalı gerillacılar bir harekât sırasında).

yıktılar demektir» diye yazıyordu.

İki dünya savaşı arası dönem, sömürge - sömürgeci ilişkilerinin dış dünyaya açılma olanaklarını sağladı. Kurtuluş ve bağımsızlıkla ilgili düşünceler Afrika kıtasına da sızdı. Sayıları az da olsa afrikalı aydınlar öteki ülkelerde bağımsızlık adına verilen mücadeleleri öğrendiler.

Bütün bunların Afrika'nın ulusçu eylemine çağdaş, gerçekçi bir taban kazandırdığı doğrudur. Batı Afrika'da ulusçuluğun öncülerinden biri olan Nnamdi Azikive, şunları yazıyor: «Bu canım Nijerya ülkesinde yaşayan bizler artık iyice biliyoruz ki, iktidarı elimize geçirmedikçe, kendi refahlarından ve sosyal itibarlarından başka bir şey düşünmeyen emperyalist uluslar tarafından ayaklar altında süründürülmeğe devam edeceğiz. Kanunlarımızı bize sormadan yapan, uygulayan ve yorumlayan bu bürokrasiden usandık. Maaşları, bizler tarafından ödenen yöneticilerin bizim efendilerimizmiş gibi davranmaları, ulusumuza ve ırkımıza en büyük sövgüdür». 1956 yılında Kongo'da yayımlanan bir bildiride şu sözler

yer almaktadır: «Ulusal birlik şarttır, çünkü bugün bütün nüfusumuzun ulusal bir karakter kazanması gerekiyor... Ama bundan Afrika ulusçuluğunun, kimilerinin ileri sürdüğü gibi ne bir avuç aydının malı olduğu, ne de dıştan aşılandığı sonucu çıkar. Afrika ulusçuluğunun kökü, bütün Kara Afrika için ortak, tortulaşmış bir geçmişte yatmaktadır. Bu tarihsel öz, Afrika insanında, iç örgüsü tutarlı, dirençli, ortak bir kişilik, afrikalı kişilik olarak yansır. Bu kişiliğe siyasi bir kavga içeriği kazandıran olguysa, sömürgeci Avrupa'nın kendisidir. Bu afrikalı kişiliğin, sömürgeciler karşısındaki onurlu savunusuna, çok daha eski dönemlerden elde kalmış tek - tük belgede de raslarız. Bir Doğu Afrikalı şef, alman istilâcısı von Wissmann'a şavilli (Swahili) dilinde yazdığı mektubunda şöyle diyor: «Söylediklerinizi dinledim, ama size niçin itaat etmem gerektiğini anlayamadım... İstedığınız şey dostluksa, size dostluk sunmağa hazırım; bugün de, yarın da hazırım. Ama uyuşgunuz olmak elimden gelmez...»

Kaldı ki, Afrika ulusçuluğunun, bu kavramın Avrupa'da

zaman zaman kazandığı aşırı anlamlarla uzak yakın hiçbir ilgisi olmamıştır. Ne söyendir bu ulusçuluk, ne de saldırgan! Sömürgeciliğe ve insanların eşitsizliği görüşüne karşı bir ulusçuluktur o. Bu iki olgunun giderilmesinden öte bir dileği de hiçbir zaman olmadı. Bu özüne karşın, Afrika'daki kurtuluş ve devrim eylemleri kimi zaman, kimi yerde, sert görünümle kazanmışsa, bunun nedeni sömürgeci avrupalı devletlerin birbirinden farklı anlayış ve uygulamalarında aranmalıdır. Afrika'daki ilk bağımsızlık eylemleri, ulusçuluğun ürünüdür. Bu alanda Kenya ile Gana'yı örnek gösterebiliriz...

kenya örneği: mau – mau'lar

Afrika'daki kurtuluş eylemlerinin hepsinde liderlerin yeri çok önemlidir. Bir bakıma mesihçiliğin, kurtarıcı mitosun gerçek kişilerde somutlaştırılması olgusudur bu. İlk ulusal kurtuluş eylemlerinde ise bu durum daha da belirgindir. Doğrudan doğruya li-

derin kişiliğine bağlı eylemlerdir bunlar.

Kenya kurtuluş eylemi de büyük ölçüde, Jomo Kenyatta'nın kişiliğiyle simgelendi.

Bağımsızlığından önce bir ingiliz sömürgeci olan Kenya'da nüfusun büyük çoğunluğu, Kikuyu kabilesinden oluşur. Tarım aşamasına çok önceden geçmiş bu kabile, kimilerine göre, öteki Afrika kabilelerinden daha becerikli, daha etkin bir toplumsal örgütlenme geleneğine sahiptir. Bu toplumsal örgütlenme geleneği yirminci yüzyılın hemen başlarında, öteki Afrika ülkelerinden çok önce, siyasi alana da sıçradı. İlk siyasi örgüt 1922 yılında *Kikuyu Central Association* (Kikuyu Merkez Birliği) adıyla kuruldu.

Yüzyıl başında ingilizler Afrika'da, toplumsal ve siyasi gelişmelerin biçimlendirdiği istekleri, patlamalara olanak vermeden yavaş yavaş karşılamayı amaç edinen bir siyaseti benimsediler. Bunun büyük ölçüde başarılı olduğunu da söyleyebiliriz.

Katıksız bir ulusçuluğu benimsemiş olan *Kikuyu Merkez Birliği*'nin ilk başkanı Thuku, genel sekreteri ise Jomo Kenyatta'ydı. Örgütün

Mau-Mau ayaklanması, kara Afrika'da beyazlara karşı açılan ilk ulusçu ayaklanmadır. Batılılar, Mau-Mau'ları «yamyam» diye niteleyip, gerçeği alabildiğine tahriif ederlerken, Jomo Kenyatta, Mau-Mau'ların başında ülkesini emperyalistlerin boyunduruğundan kurtarıp bağımsızlığa kavuşturmaya çalışıyordu. Eski Kikuyu kültürünün pan-afrikanizme yol açtığı bu ülkede Kenyatta'nın (fotoğraf: 1) kişiliği çok etkili olmuştur. Kenyatta'nın yardımcısı Tom Mboya ülkede işçileri örgütlemiş, emperyalizmle yapılan silâhlı savaş, tam bağımsızlığa yönelmiş bir halk eylemi yaratabilmiştir.

AFRİKA KURTULUŞ EYLEMLERİNDEN PORTRERLER: I JOMO KENYATTA

Jomo Kenyatta, Doğu Afrika'nın en ünlü kabilesi olan Kikuyu'lardandı. On yaşında öksüz bir çocukken, iskoç misyonierleri onu himayelerine aldılar. Jomo'nun, o zamanki adıyla Kamau Wa Ngengi'nin çocukluğu, bu misyonierlerin yanında geçti. Hristiyanlaştırılan Ngen-gi'ye, papazlar Johnstone adını vermişti. Ngengi bir yandan misyonierliğin marangozhanesinde çalıştı; bir yandan da ne bulduysa okudu. Biraz büyüyünce Nairobi Su İşlerinde memur oldu. 1922'de Kikuyu Merkez Birliği'ne (K.C.A) katıldı, genel sekreter oldu. Birlik, 1929'da onu, Kenyalıların haklarını savunsun diye Londra'ya gönderdi. Johnstone orada uzun yıllar kaldı. Adını Jomo Kenyatta olarak o sıralarda değiştirdi; Jomo «yakıcı mızrak» demekti...

Kenyatta, Londra'da, üniversiteye yazıldı. Ünlü antropoloji profesörü Malinovski'nin en gözde öğrencisi oldu. Profesörün isteği ve desteğiyle Kikuyu Kabilesi'nin tarihini inceleyen bir yapıt yazdı: «Facing Mount Kenya» (Kenya Dağına Bakarken). Bu yapıt, bir afrikalı tarafından yazılmış ilk ciddi incelemeydi.

Kenyatta'nın İngiltere yılları hayli güç koşullar altında geçti. Avrupa'nın çeşitli ülkelerini dolaştı. Rusya'da iki yıl kalıp Moskova Üniversitesi'nde antropoloji okudu. 1943 yılında İngiltere'de bir ingiliz kıızıyla evlendi; Peter adında bir oğlu oldu.

1945'de Manchester'de toplanan Pan - Afrika Federasyonu Kongresi'ni yönetti. Bu federasyonun amacı, dünyanın çeşitli bölgelerinde yaşayan afrikalılar arasında ilişki kurmaktır. Kongre, Jomo Kenyatta'yı başkanlığa, Amerika'dan İngiltere'ye gelen Kwame Nkrumah'ı da genel sekreterliğe getirdi.

Jomo Kenyatta 1946'da Kenya'ya döndü. 1944'de kurulmuş olan Kenya Afrika Birliği'nin başına geçti; örgütün kısa zamanda geliştirip çalışmalarını hızlandırdı. Afrikalıların kendi öğrencileri için kurdukları «Bağımsız Okullar Birliği» ile de ilgilendi. Bu okullarda afrikalı çocuklar tam bir ulusçu eğitim görüyorlardı.

Kenyatta'nın afrikalılar üzerinde büyüleyici bir gücü vardı: nerdeyse tapıyorlardı ona... Konuşacağı zaman en azından 20 - 30 bin kişilik bir kalabalık toplanırdı. Sözlerine yasa gözüyle bakılırdı adeta... Kikuyu'lara «İngiliz birası içmeyin» demiş, kimse ingiliz birası içmemişti; «ingiliz şapkası kullanmayın» demiş, ingiliz şapkası kullanmamışlardı. Kenya Afrika Birliği için bir bayrak çizmiş, bu siyah, yeşil ve kırmızı renkli bayrak herkesin elinde dolaşır olmuştu. Siyah, Afrikalı halkı; yeşil yurdu; kırmızı da kurtuluş için dökülen ve dökülecek olan kanları temsil ediyordu.

İngilizler o sıralarda başlayan Mau-Mau tedhiş eylemlerinden Kenyatta'yı sorumlu tuttular; ama ellerinde kanıt yoktu. 1952'de Kenyatta tutuklandı. Halkın gösterilerde bulunmasından korkulduğundan, duruşması Kenya'nın kuzeyinde ıssız ve gizli bir bölgede yapıldı: Mau Mau örgütünü kışkırtmak ve yönetmekle suçlanmaktaydı. Sonunda 7 yıl hapis bir yıl da sürgün cezasına çarptırıldı.

O cezaevinde yatarken Kenya ulusal bağımsızlık eylemi kesin zaferine ulaşıyordu. 1963 yılında ülkede sömürge yönetimi son bularak, Kenya Cumhuriyeti kuruldu. Cezaevinden salıverilen 61 yaşındaki özgürlük savaşçısı Jomo Kenyatta önce başbakanlığa, sonra da (1964'te) devlet başkanlığına getirildi.

(Fotoğraf 2:
1961 yılında
Moskova'da kurulan
Patrice Lumumba
üniversitesinden çıkan
iki ganalı öğrenci).
Sovyetler Birliği,
Afrika'dan gelen öğrencilere
sovyet üniversitelerinin
kapılarını açacaktır.

amacı, avrupalıların zorla el koyduğu ileri sürülen toprakların geri alınmasıydı. Bunun için yasal bir mücadele yolu izlenecekti.

Kimi zaman beyazlara karşı, programını aşan bazı akımlara yol açsa bile, bu kuruluş varlığını 1944 yılına kadar sert mücadele biçimlerine başvurmadan sürdürdü.

İkinci Dünya Savaşı'nın yarattığı koşullardan yararlanan İngiliz hükümeti partiyi kapattı. Ama öte yandan Kenya'daki İngiliz valisi yasal mecliste, ülke tarihinde ilk olarak, afrikalı bir üyeye yer verdi.

Eski Kikuyu Merkez Birliği partisi, 1944 yılında Kenya African Union (Kenya Afrika Birliği) adıyla yeniden kuruldu. Jomo Kenyatta'nın başkanlığında son derece iyi örgütlenen yeni birliğin, kısa zamanda yüzbinlerce üyesi oldu. Örgüt bütün ülkede yaygınlaştı.

İngiliz sömürge yönetimi de afrikalıları tanıdığı siyasal hakları, yavaş yavaş da olsa arttırmaktaydı. Yasal meclise 1946'da 2, 1948'de 4, 1951'de ise 8 afrikalı üyenin afrikalılar tarafından seçilmesi sağlandı.

Ama artık Afrika'daki bilinçlenme çok hızlanmış, İngiltere'nin «yavaş yavaş verme» siyaseti, kenya halkının isteklerini karşılayamaz duruma düşmüştü. Böylece ülkede, İngilizlere karşı çete savaşı başladı.

Batılılar, bu halk eylemini

dünya kamuoyuna, gerçekleri çarpıtma yöntemlerini kullanarak, olmadık yalanlarla sundular. Bu yalan, yüzyıllarca, avrupalı beyaz insanın kafasında yer etmiş «yamyam» imajına oturtuldu. Batılıların «yamyam»lık gibi göstermeye çalıştığı bu eylem, ünlü Mau-Mau eylemidir.

«Mau-Mau» teriminin ne anlama geldiği tam olarak bilinmiyor. Sanıldığına göre, Kikuyu dilinde «defol» anlamına gelen «Uma» sözünden bozma bir kelimedir. Ama asıl bildiğimiz şu ki, Kenya halk eylemine, Mau-Mau adını avrupalılar taktı. Ses düzeni, şartlandırılmış kafalar-daki Afrika imajına pek uygun düşüyordu çünkü! Örgütün, Kenyalılar arasındaki adı «Uiguano wa Kikuyu na Mumbi»ydi; yani, «Kikuyu ve Halk Birliği.»

Bu birlik, kuşkusuz, gizli bir tedhiş örgütüydü ve İngilizleri ülkeden kovmayı amaçlıyordu. Eski Afrika gelenekleriyle örülmüş sert bir örgüt yapısı vardı. Örgüte alınanlar uzun bir and içme töreninden geçiyordu. İçilen andlardan bazıları şunlardı:

«Avrupalıları bu ülkeden kovmak için yardım etmezsem andım beni öldürsün.»; «Avrupalılardan örgütümüze bir bilgi vermek üzere rüşvet alırsam andım beni öldürsün.»; «Bir düşmanın kafasını getirmekle görevlendirilir ve bunu başaramazsam andım beni öldürsün.»; «Avrupa-

lıların çalabileceğim bütün eşyalarını çalamazsam andım beni öldürsün.»; «Avrupalıları öldürecekim, and içerim.»; «Amacımıza ihanet edenleri öldürecekim, and içerim.»

İngiliz sömürge yönetimi, hem Mau-Mau örgütüne hem de Kenya Afrika Birliği'ne karşı eyleme geçti: Birliğin Mau-Mau'larla işbirliği yaptığı ileri sürülüyordu. İlk iş olarak, Kenyatta tutuklandı.

7 ekim 1952 günü Mau-Mau'ların önderi Varuhio, Nairobi şehri dışında, Kiambu'ya dönerken öldürüldü. Kısa bir süre sonra, 1953 yılı başlarında da Kenya Afrika Birliği kapatıldı. Siyasal parti ve derneklerin kurulmasını yasaklayan bir yönetmelik çıkarıldı. Yalnızca tek bir seçim bölgesi sınırları içinde çalışacak partiler kurulabilecekti...

Bütün bu sertleşmeler Kenya'da İngiliz sömürgeciliğinin siyasal sonu oldu. Mau-Mau eylemi, Kenya Toprak Bağımsızlığı Ordusu'na (I. F.A) dönüştü. Kenyatta'nın tutuklanması, İngilizlerin hiç de işine yaramadı. O cezaevindeyken bile Kenya kuruluş savaşının efsaneleşmiş lideri olma niteliğini sürdürürken, Tom Mboya ve Gikonyo Kiano gibi genç liderler, uluşu eylemi tam bir bütünlük içinde yürüttüler.

Kenya'da İngiliz sömürgeciliği böylece varlığını tamamladı ve 1963 yılında Jomo Kenyatta'nın başkanlığında ulusal Kenya devleti kuruldu.

gana

Afrika'da adı efsaneleştirilmiş bir liderin öncülüğünde gerçekleştirilen bir başka ulusal devrim, Gana'nın bağımsızlık savaşıdır.

Gana da bir İngiliz sömürgeciydi. O zamanki adı, Altın Sahili idi. İngiltere'nin, halk eylemlerini patlama noktasına getirmekten kaçınan sömürgeci siyaseti bu ülke için de geçerliydi.

Gana'da uluşu eylem 1940 yıllarında başladı. Yasal bir eylemdi bu. Eyleme, Danquah'ın başkanlığında kurulan United Gold Coast Convention (Birleşmiş Altın Sahili Konvansiyonu) partisi öncülük ediyordu. Ancak eylem, iyi örgütlenmemişti, dağınıktı. Partiyi çekip çevirecek, örgütçü bir kişiye gereksinme vardı.

O zaman Danquah, yurt dışında bulunan ganalı bir yurtsever, Nkrumah'a başvurdu. Dr. Kwame Nkrumah Amerika ve İngiltere'de iktisat öğrenimi yapmış; sonra siyasetle ilgilenmiş, Londra'da İşçi Partisi'nin taktiklerini yakından izlemiş atılgan bir aydıındı. (Zaten Afrika'daki siyasal bağımsızlık eylemlerinin liderlerinin hemen hemen hepsinin İngiltere veya Fransa'da eğitilmiş olması bir rastlantı değildir. Bu yeni aydınlar, ulusal bağımsızlık savaşlarının liderleri olmuş, yeni düzene tepki gösteren halkın da desteğine kavuşmuşlardır.)

(Fotoğraf 1: Afrikalı göstericilerin Sharpville'de polis ateşi altında «apartheid» politikasına karşı, mart 1960'da giriştikleri eylem).

Nkrumah, Donquah'ın, Gana'ya gelip partinin genel sekreterliğini üstlenme önerisini kabul etti. Londra'da, siyasal örgütlenme konusunda da çok şeyler öğrenmişti. Gana'ya gelir gelmez etkin bir siyaset izleyerek, önce partiye çekidüzen verdi. Ulusçu eylem onunla hızlandı ve sert boyutlar kazandı. Geldiğinden iki ay sonra Gana'da ilk olarak ulusçu sokak gösterileri yapıldı. Günlerce süren olaylarda birçok insan öldü. Nkrumah, parti sekreteri olarak Londra hükümetine sert bir telgraf çekti; olayları protesto etti ve Altın Sahili'ne hemen bağımsızlık verilmesini istedi.

Sömürge yönetiminin tepkisi, sıkıyönetim ilân etmek oldu. Danquah ve Nkrumah, kuzeye sürüldüler.

Kurulan soruşturma komisyonu raporunda, çıkan olaylarda Nkrumah'ın kışkırtmalarının büyük rolü olduğunu söylüyor ve kendisinin «Komünist tekniklerini» bilen tehlikeli bir kişi olduğunu belirtiyordu. Nkrumah'ın iki ay içinde yaratmış

olduğu bu hava herkesi şaşırtmıştı.

Londra'da, sömürgeler bakanlığı, durumdan kaygılanı. Ulusçuları büsbütün kışkırtabilecek tedbirler yerine, onları yumuşatacak tâvizler vermeyi uygun buldu: Afrikalıların ülkenin yönetiminde daha fazla yetkiye sahip olması kabul edildi. İngiliz hükümeti bununla da kalmadı. Bütününü afrikalılardan kurulacak bir komisyonun Altın Sahili için yeni bir yönetim kanunu («Sömürge Anayasası») hazırlamasını kararlaştırdı. Bu, o zamana kadar İngiliz sömürgecilik tarihinde görülmemiş bir olaydı. Birçok kimselere göre İngiltere, bu kararı ile Altın Sahili'ni terke hazırlanıyordu... Afrikalılara tarihte ilk olarak istedikleri biçimde bir hükümet kurma olanağı verilmekteydi. Komisyonun hazırladığı rapor, sömürgeler bakanlığınca kabul edildi ve böylece Altın Sahili, tarihinin ilk seçimini yapmak olanağını kazandı.

Nkrumah, sürgünden döndükten sonra İngiliz önerile-

rine önce karşı koyduysa da, sonra düşüncesini değiştirerek «pasif direnme» yönetimini benimsedi. «Olumlu eylem» adını verdiği, Gandhi'ninkine benzer bir direnme biçimini oluşturdu: buna göre, bağımsızlık elde edilinceye kadar İngilizlerle hiçbir işbirliğine girilmeyecekti, *United Gold Coast Convention*, partisi ad değiştirerek *People's Convention Party* (Halk Konvansiyonu Partisi; P.C.P) oldu. Lideri, Nkrumah'tı.

Bu tutum İngiltere üzerinde olumlu bir etki yarattı. Yeni İngiliz genel valisi, Nkrumah'la görüşme isteğini bildirdi. Böyle bir istek Altın Sahili'nin tarihinde ilk kez görülüyordu. Bu, İngiltere'nin, Gana ulusal eylemini tanıması demektir. Ama görüşme, anlaşmazlıkla sonuçlandı. O zaman P.C.P. «olumlu eylem» ilkesine uyarak genel grev ilân etti. İngilizler bu greve karşı şiddet kullanmadılar, ama Nkrumah'ı tutuklayıp iki yıl hapis cezasına çarptırdılar.

Nkrumah cezaevine gönderilince halkın gözünde da-

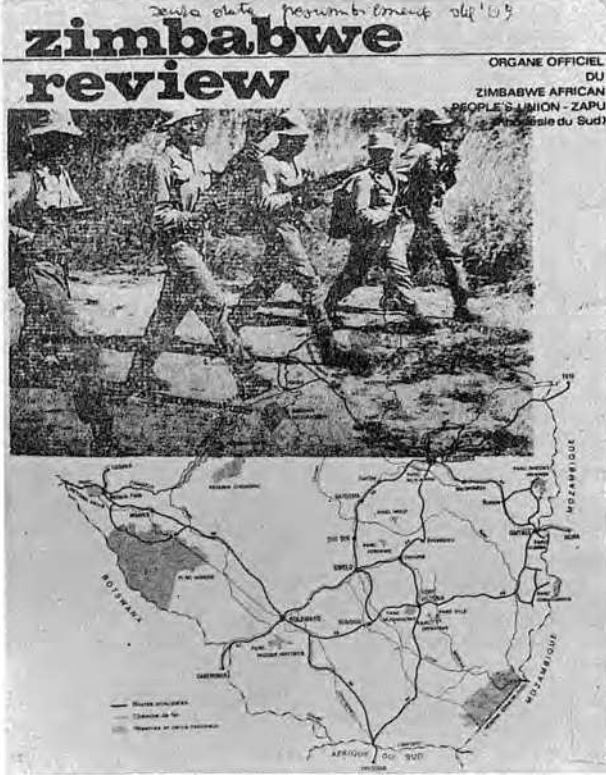
ha da kahramanlaştı, yücel-di. Gana'nın ilk seçimleri yapıldığında ulusal lider cezaevinde yatmaktaydı. Ama partisi 38 milletvekilliğinin 34'ünü kazandı. Nkrumah da Akra'daki 23 122 oy'un 22 780'ini almıştı.

Vali bu durum karşısında kişisel yetkisini kullanarak Nkrumah'ın hapis cezasına son verdi. 12 şubat 1951 günü, o hapisten çıkarken, yüzbinlerce ganalı bunu çılgınca bir sevgi gösterisiyle kutlamaktaydı.

Meclis toplandı ve Nkrumah'ı başbakanlığa getirdi. Bundan beş yıl sonra da, 1956'da Gana bağımsızlığına kavuştu... Ama siyasal bağımsızlık, Gana ve öteki Afrika ülkeleri için nihai bir hedef miydi?

1960'tan öncesi, 1960'tan sonrası..

Afrika'daki kurtuluş eylemlerini, 1960 yıllarından önceki ve sonraki kurtuluş eylem-

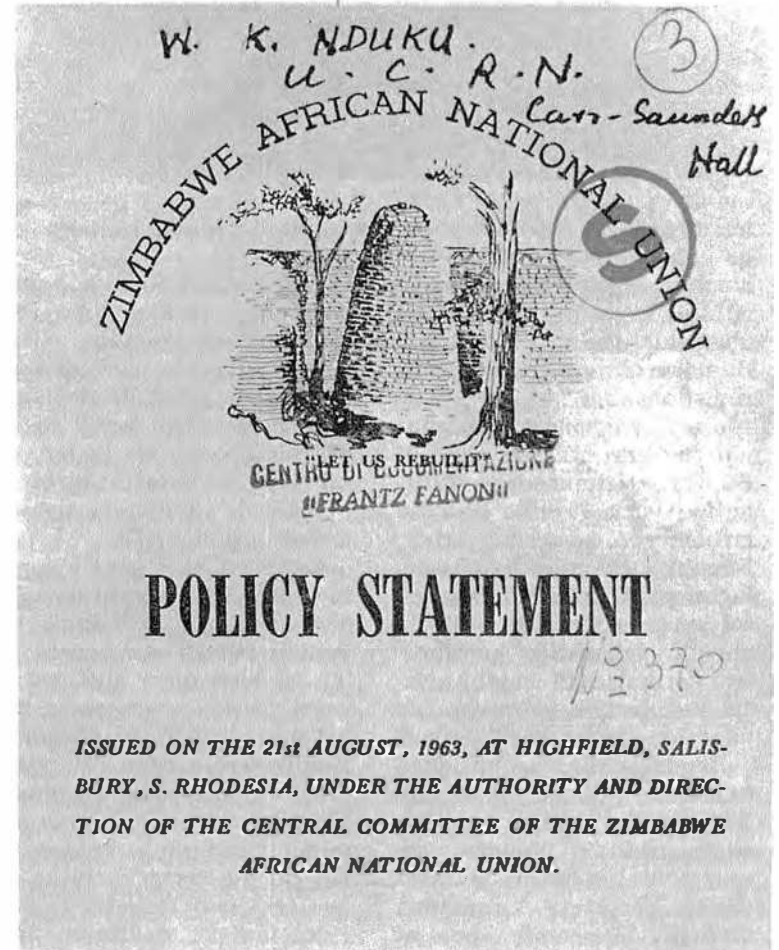

2

(fotoğraf 4: Z.A.N.U'nun 21 ağustos 1963 tarihli bir siyasal belgesi). Z.A.N.U'nun eylemdeki başarısızlığı, 1962'de gerilla nüvelerinin oluşmasını sağlayacak köklü isteklerden doğan Z.A.P.U'nun (Zimbabwe Afrika Halk Birliği) güçlenmesini sağladı). (fotoğraf 2: Z.A.P.U'nun organı «Zimbabwe Review»un bu eyleme katılan gerillaları gösteren kapağı). Ne var ki, bu örgütün en küçük bir başarıya ulaştığı söylenemez. Bunun nedeni, bütün Güney Afrika'da yürütülen son derece sert bastırma sistemidir. Bu sistemde kara halk, beyaz halktan polis zoruyla ayrılmıştır. Polis o ölçüde kanlı davranışlar içindedir ki, bu ayrılma ilkesi tartışma konusu bile yapılamaz (fotoğraf 3: Z.A.P.U gerillaları eğitim esnasında)

4

Güney Afrika'da gerilla eylemleri, 1963'te Z.A.N.U'nun (Zimbabwe Afrika Ulusal Birliği) doğduğu Güney Rodezya dışında, son derece sınırlı bir eylem gösterir. Z.A.N.U'nun çok ılımlı bir siyasal gösteri programı vardı (fotoğraf 1: göstericilerden bir kısmının cesetleri; fotoğraf 2: Z.A.P.U'nun başkanı Joshua Nkomo).

1

leri diye ikiye ayırmak yerinde olur. 1960 öncesindeki kurtuluş eylemleri, sömürücü güçlere karşı yalnızca ulusçuluk adına yöneltildi. Bunların devrimci yönelimlerini, dünyanın siyasal haritasını altüst eden bir uzlaşmaz ulusçulukta aramak gerekir. Bu tür eylemler daha 1920'lerde başlar, 1950 ve 1960 yıllarında son kertesine erişir. Bugünkü eylemlerde ulusçuluğun payı varsa da, kuramsal çerçeve temelde oldukça önemli değişikliğe uğramıştır: Afrikalı için bugün siyasal bağımsızlık yetmiyor, yapıları da değiştirmek istiyor.

Bu değişiklik, bağımsızlığa kavuşmuş ülkelerin Afrika birliğini kurmakta uğradığı başarısızlıktan, bunların sömürgecilikten kalma siyasal-sosyal çerçeveyi kıramamış (kırmayı bilememiş yada is-

tememiş) olmalarından ileri gelir.

Emperyalizmin ekonomik çözümüne davanan, bu yeni tavrı, Afrika kurtuluş eylemlerine, ülkelere göre değişen biçimlerde girdi. Bu değişimleri bu ülkelerin kendi sosyo-ekonomik yapıları kadar, sömürgeci devletlerin birbirinden farklı sömürgeci siyasetleri de etkilemiştir.

Kabaca bir genellemeyle diyebiliriz ki, sömürgeciliğin siyasal bağıni ekonomik bağından ustaca ayırmasını bilen ve sömürgeci ilişkileri siyasal alanda yumuşatmasını beceren devletlere (örneğin, İngiltere'ye) bağlı sömürge ülkelerinde siyasal bağımsızlık daha çabuk ve ulusçu bir taban üzerinde gerçekleşmiştir. Bu ülkelerin kurtuluş eylemleri, yapı değişikliği doğrultusundaki devrimci nite-

liklerini, çok kez, siyasal bağımsızlıktan sonra kazanmışlardır. Gerçek bağımsızlığın ancak ekonomik sömürgecilik ilişkilerinin kırılmasından sonra doğabileceği görüşü, bu eylemlerin yeni ideolojik içeriğini oluşturmaktadır.

Burada şunu sormamız gerekir: bu içerik değişmesi üzerine kurulan yeni eylem, acaba siyasal bağımsızlık kadar kolayca zafere ulaşabilir mi? Önce emperyalizme karşı ekonomik bağımsızlık, ülkenin sosyo-ekonomik yapısında hem hızlı bir gelişmeyi, hem de köklü bir değişmeyi gerektiriyordu. Bu ancak sosyalist doğrultuda bir değişimle olabilirdi. Üstelik siyasal bağımsızlık savaşına katılmış, hatta ön çekmiş bazı sınıflar, bağımsızlıktan sonra çıkarları gereği eski sömürgeci efendilerle ekonomik bütünleşmeye girebiliyorlardı. Böylece siyasal bağımsızlık savaşındaki ortak devrimci cephe parçalanıyor, yeni karşıtlıklar doğuyordu. Bunun içindir ki, Kenya'da ulusal bağımsızlık kazanıldığı halde, Mau-Mau'lar gene eylem içindedir. Bunun içindir ki, Gana'da Nkrumah, bağımsızlık savaşının bu tanrılaşmış kişisi, kurtuluşa ekonomik içeriğini de sağlayan bir yapı oluşturmak isteyince hemen alaşağı edilmiştir. Bütün bu örneklerde, sömürgeciliğin, eski *iç işgali* yerine; ekonomik bütünleşmenin göbek bağı üzerine kurulmuş *dıştan işgali* söz konusuydu.

Sömürgeciliğin siyasal-ekonomik içiçeliğinden, bu klasik biçiminden caymakta geç

davranan devletlerin sömürgelerine gelince... Bunlarda kurtuluş eylemleri daha zorlu yoldan, daha geç amaçlarına ulaşılar. Ama bu ülkelerde devrim, daha siyasal bağımsızlık savaşı aşamasında, ekonomik sömürgecilğe de karşı çıkan bir içerik kazandı.

Burda da şunu sormamız gerekir: peki, bağımsızlığın zaferi bu içeriğin de zaferi oldu mu? Hayır. Olan tek şey, bağımsızlık sonrası çatışma ve parçalanmaların bu ülkelerde çok çabuk, kurtuluştan hemen sonra ortaya çıkmasıdır. Bunun en belirgin örneğini, Kongo'da görürüz...

kongo'nun kurtuluş ve devrim serüveni

Bir süre önce adı değiştirerek Zaire olan Kongo'nun, Afrika'nın sömürgeleşme tarihinde olduğu kadar, bu sömürgeleşmeye karşı verilen savaş tarihinde de kendine özgü, değişik bir yeri vardır.

Kongo'yu ilk olarak 1483 yılında Diego Cao adlı portekizli bir denizci keşfetti. Ülke 16. ve 17. yüzyıllarda, Portekiz'in sömürgeci istilâsını öteki Afrika topraklarına yaymasında bir «sıçrama tahtası» oldu. Ama Afrika kurtuluş savaşları çağı açıldığında Kongo, sömürgecilğe karşı savaşını Portekiz ile yapmıyacaktı. Çünkü bu ülkenin Portekiz sömürgecilik tari-

2

hinde yeri bu sıçrama tahtalığıyla sınırlı kalmış; Kongo bir başka Avrupa ülkesinin, Belçika'nın sömürgesi olmuştu. Bakın, nasıl:

19. yüzyılın ikinci yarısında yaşamış bir serüvenci vardı. gazeteci Henry Morton Stanley. 1841 yılında İngiltere'de doğan Stanley kendi kendini yetiştirmiş bir adamdı; askerdi, politikacıydı. Üstelik tarihin gelmiş geçmiş en ünlü kâşiflerinden biriydi.

Stanley küçük yaşta İngiltere'de ailesinin kendisini vermiş olduğu yetimhaneden kaçmış, bir gemide çalışarak Amerika'ya gitmişti. Orada iç savaşa katıldı; hem de, önce Güneyliler'in, sonra da Kuzevliler'in yanında! Savaştan sonra gazeteciliğe başladı; yeryüzünün bilinmeyen ülkelerinde yaptığı röportajlarla, belki de gazetecilik tarihinin

o güne kadarki en büyük başarılarını kazandı. New York Herald onu Afrika'da kaybolan kâşif Livingstone'u aramağa gönderdi. Stanley, Livingstone'u sağ salim bulduktan sonra Afrika'yı baştan başa dolaştı ve o günden sonra Afrika onun için her şey oldu.

O yıllarda Belçika tahtında da kral İkinci Leopold oturmaktaydı. Ün delisi, tutkulu, gözü dışarda bir kral... O sıralarda Afrika'dan dönen ilk kâşiflerin anlattıkları Leopold'ün merak ve ilgisini çekmişti. 1878'de Stanley Afrika'daki keşiflerinden birinden sonra Avrupa'ya dönerken, Leopold Marsilya'da onu karşılamak üzere bir heyet gönderdi ve kendi hizmetinde çalışması önerisinde bulundu. Stanley bu öneriyi kabul ederek Kongo'ya döndü; orada

yerli kabilelerin şefleri ile Leopold adına yaptığı anlaşmalar sonucunda bir buçuk milyon kilometre karelik kocca ülke, Belçika kralının malı oldu. 1884 yılında Berlin'de avrupalıların Afrika'daki nüfuz alanlarını saptamak üzere açılan ünlü konferans, Stanley'in Leopold adına yaptığı anlaşmaları geçerli saydı. Böylece Kongo Belçika'nın değil, ama Leopold'ün 'kişisel' mülkü olarak resmen tanındı. Ülkeye «Bağımsız Kongo» adı verildi: bir kralın özel malı olmaktan ileri gelen bir bağımsızlık... Bu ad, sadece, ülkenin sömürgeler bakanlığına bağlı olmadığı anlamına geliyordu, o kadar.

Oysa fildişi ve kauçuk uğruna bu «bağımsız» Kongo'ya üşüşen belçikalılar, ülkeye sömürgecilik tarihinin en kanlı günlerini yaşattılar. Afrikalılar yerinden yurdundan kovulmakta; beyazların işlerinde zorla çalıştırılmaktaydı. Verilen işi yapamayan yerlilerin elleri ayakları kesiliver, hattâ canlarına kıyılıyordu. Az sonra bu durum bütün dünyada duyuldu ve çok sert tepkiler uyandırdı. Her taraftan yağın protestolar sonunda kral Leopold, Kongo'ya bir soruşturma komisyonu göndermek zorunda kaldı. Komisyon, orada beyazlarca uygulanan zorbalığı tespit etti; derhal tedbirler alındı ve utanç verici olaylara son verildi. Bu arada Kongo'nun statüsünde de önemli bir değişiklik oldu: kral, bu büyük ülkedeki «kişisel» haklarından vazgeçti ve hükümlerlik haklarını Belçika ulusuna devretti.

ilk direnme biçimleri

Kongoluların sömürgeci belçikalılara direnişi, mesihçi bir eylem olan *kimbanguizm*'le başladı. Ülkede beyaz egemenliğine karşı gözle görülür, somut hedeflere yönelik bir dinsel yapı oluştu; halk vergi vermeye karşı çıktı, tarım alanları, özellikle ihracat ürünleri plantasyonları yakıp yıkıldı, beyazlardan gelen her türlü madde geri çevrildi... Ardından başka çatışmalar patlak verdi, bunlar Pende'ler ayaklanmasında da olduğu gibi doğrudan doğruya kapitalist ilişkilerin doğurduğu eylemlerdi. (Pende ayaklanması tarım ürünleri alışı fiyatlarının bir anda akıl almaz biçimde düşmesini protesto etmek amacıyla düzenlenmişti). Ayaklanma acımasızca bastırıldı. Öyle ki geride bir direnmenin varlığını anımsatacak bir iz bile kalmadı. Bunun ardından, 1944 yılında, *Halk Gücü*'nün ilk eylemi başgösterdi. Yeni bir sestti bu; bu kez saldırı, sömürge yönetiminin siyasal yapısına karşıydı. Eylem, hunharca bastırıldı: 100 ayaklanmacı hemen kurşuna dizildi.

İkinci Dünya Savaşı bütün Afrika'ya öğrettiği şeyleri Kongo'ya da öğretti. Savaş, yeryüzünde çok şey değiştirmişti. Sömürgeci devletlerin tutumlarında gözle görülür farklar meydana gelmeye başlamıştı. Belçika'nınkinden bile. Kongo'daki misyonerler, şirketler (sanayi, madencilik tarım ve ticareti tekelinde

1

Afrika ülkeleri, bağımsızlıklarına kavuştuktan sonra, özellikle Sovyetler Birliği, daha sonra da Çin Halk Cumhuriyeti'nden önemli dış yardımlar sağlayacaklardır. Bu yardımlar, daha çok, bilgi ve teknik iletimi biçiminde olacak, Sovyet ve Çin uzmanları Afrika ülkelerinde eğitime katkılarda bulunacaklardır (fotoğraf 1: Leningrad üniversitesi).

2

1967 - 1970 yılları arasında Nijerya'dan ayrılan Biafra, bugün yeniden Nijerya'nın bir parçası olmuştur. Aslında, Biafra «ayrılıkçı»lığı, sömürge çağlarına ait kışkırtma taktiklerinin bir sonucuydu (fotoğraf 2: Nijerya başkenti Lagos sokaklarında, Biafra'nın kopuşunu protesto amacıyla asılan bir afiş).

bulunduran şirketler) cephe- si çatlaklar vermeye başla- mıştı. Belçika'da sol-liberal hükümetin getirdiği eğitim düzeni, genç aydınların sö- mürgecilğe karşı tavrı alma- ları sonucunu doğurmuştu. Kilise çevrelerinde bile kuş- kulu bir hava doğmuştu. Öte yandan Çin Devrimi'yle, be- yaz olmayan bir ırk, çağdaş tarih içinde ilk olarak belir- leyici bir rol oynuyordu.

1956 yılında Kongo'da mis- yoner papazlarının çıkardığı *Conscience Africaine* (Afrika- lılık Bilinci) adlı dergide çı- kan bir bildiri, sömürgecileri iyiden iyiye tedirgin etti. Ney- di bu bildiri?

ulusal eyleme doğru

İleo adlı ufak tefek bir kongolunun yazdığı bildiri şuydu:

«Biz uygar kongolular ol- mak istiyoruz. Siyah renkli birer avrupalı olmak amacın- da değiliz. Belçikalılar bizim ayrılık isteğimizi bir düşman- lık duygusu gibi almasınlar. Belçikalı'ya teşekkür borç-

luyuz, ama bizden körükörü- ne bir bağlılık beklemesinler. Kongo'nun Belçika Birliği'ne girmesinden yana değiliz. Bi- zim oyumuzu almadan kuru- lacak bir Belçika Kongo Fe- derasyonu'nu önümüze sür- meye kalkarlarsa kabul etme- yeceğiz. Yaşasın Kongo! Ya- şasın Kral! Yaşasın Belçika!»

Bu bildiri, ulusçu bir biri- kimin su yüzüne vuruydu. Bundan bir ay sonra da, Le- opoldville bölgesindeki Ba- kongo kabilesinin kurduğu A.B.A.K.O'nun (Bakongo Kül- tür ve Çıkarlarını Koruma Derneği) lideri Kasavubu bir çağrı yayınlarak şöyle diye- ckti:

«Kongo halkı, kendi yarı- nını kendi seçmelidir. Ancak bir özgürlük havası içinde, eşit insanlar gibi belçikalılar- la görüşebiliriz. A.B.A.K.O, Kongo'nun bağımsızlığını is- temektedir.» Sömürücü güç- lerle sömürülen kitleler ara- sında bir güç dengesi başla- mıştı artık.

Böyle bir ortamda, 1957 se- çimlerine gidildi. Bu seçim büyük merkezlerde bir çeşit nabız yoklaması niteliğindeydi. Leopoldville'de seçimleri A.B.A.K.O kazandı; bu başarı Bakongo'nun siyasal bir ör- gütlenme aşamasına vardığı-

nı gösteriyordu; ama öteki etnik topluluklar için aynı şeyleri söylemek mümkün değildi. Gerçi bunlar arasın- da da, henüz bir parti bilinci düzeyine erişmemiş olsa bile, kabileler arası birlikler inanç toplulukları vb. örgüt- lenmeler vardı ve hepsinde de belçikalılara karşı bir tep- ki içten içe biçimlenmekteydi. Madalyonun ters yüzü ise bu tepkilerin tam bir siyasal birliğe dönüşmesini engelle- yen etnik bölünmelerdi. Bel- çikalılar yıllarca bu bölünme- leri körüklemişlerdi. Siz bu- na bir de sömürgeciler tara- fından çok geliştirilmiş şehir- lerle, çok geri bırakılmış kır- lar arasındaki bölünmeyi ek- leyin.

“gelişmişler” sorunu

Belçikalıların, toplumun ge- nel sosyo-ekonomik yapısın- dan koparak, hattâ bu sos- yo-ekonomik yapıyla karşıt- lık kazandırarak «geliştirdik- leri» yalnız şehirler değildi; insanlardı da. «Gelişmiş in- san» klüpleri kurmuştu sö- mürgeciler. Buralarda, kendi halkından kopmuş ve yaban-

Dünya kamuoyu, kuşkusuz «apartheid» yani, ırk ayrımı siyasetini desteklemiyor ve Güney Afrika'nın karaderili halklarına dayanışma gösteriyor, bu dayanışmanın somut örneğini 1961 Nobel barış ödülünü kazanan Albert Luthuli veriyordu (fotoğraf 3: Albert Luthuli'yi Oslo'da binlerce kişi karşılıyor). Luthuli, Güney Afrika sorunlarının «şiddet» yoluyla çözülemeyeceğine inanan kişilerdendi. Onun bu görüşü tartışılabilir, ama, kişiliği, bütün kara Afrika'nın susadığı barış gereksinmesini iyice belirtmekteydi.

cılaşmış «avrupalı» yerli bir kesim «imâl» ediliyordu. Afrikalılar için gerçek bir tutaktı bu. Bu «gelişmişler» kitlesi kendi değerlerine yabancılaşmış, ne kendi toplumuna ne de bevazların toplumuna girebilen kişilerdi.

Ülkedeki ilk uyanışla birlikte bu batılılaştırma siyasetinin de ipliği pazara çıktı. Kongoluların kaynaşacağı insanlar belçikalılar değil, öteki Afrika halkları, hatta bütün sömürge halkları olmalıydı. Bunun için de ulusal eylemciler kendi siyasetlerini Afrika kıtası içindeki öteki siyasal eylemlerle bütünleştirmeğe ve uluslararası kuruluşlarla bağlantı kurmaya çalıştılar. Kongolu devrimcilerin bu görüşleri benimsemesinde Bandung Konferansı'nın ve renkli derili halkların uluslararası toplantılarının büyük katkısı oldu.

Ülke içinde ise, bütün örgütlenmeler siyasal etkinlik kazanmış, partilerin sayısı hızla çoğalmıştı. Ama bu gelişme içinde Kongo'nun geleceği konusunda iki ayrı görüş ortaya çıkacaktı: federalist eğilim ve birlikçi eğilim. Bu bölünme, sömürgecilerin «parçalanma» siyasetine sağlam bir tutamak olacaktı.

1959 şubat ayaklanmaları

1959 şubatındaki halk ayaklanması, sömürgeciliğe karşı mücadele sürecinin habercisi oldu. Avaklanma A.B.A.K.O'nun bir toplantısının vasaklanması üzerine başladı; Belçika sömürge yöneticileri, A.B.A.K.O lideri Kasavubu'yu tutuklamayı tasarlıyorlardı. Toplantı çarçabuk nitelik değıştirdi, Leopoldville'de başlayan ayaklanma ve genel grev, belçikalı subayların yönettiği inzibat kuvvetleri tarafından sert bir biçimde bastırıldı; Kasavubu cezaevine gönderildi.

Olavların ardından şu gerçek açıklık kazandı: kongolular, artık belçikalıların ülkelerinden çekip gitmesini istiyorlardı. Belçika açısından açıklık kazanan gerçek ise, ülkeve bağımsızlık verilmesi için gerekli tedbirlerin hemen alınmasıydı. 13 Ocak günlü bir kraliyet bildirisi kongolulara kademeli bağımsızlık hakkı tanıyordu. Bildiri «zararlı savaştan kaçınan, ama gereksiz aceleciliklerden de uzak kalacak» hızlı bir süreçten söz etmekteydi.

Kongo, artık, bağımsızlığa hazırlanmaktaydı. Belçikalıların niveti aralık 1959'da belediye ve eyalet meclisi seçimlerini yapmak, ondan sonra da 1960'da Ulusal Meclis seçimleri ile kongo hükümetinin kuruluşunu hazırlamaktı. Patrice Lumumba adı, işte bu sıralarda sıkça duyulmaya başladı. 1958 yılında kurduğu *Kongo Ulusal Eylemi* (M.N.C) partisi, giderek, güçleniyor, öteki partiler üzerinde etkin bir duruma geliyordu. Kongo'daki siyasal partiler Lumumba'nın ortaya attığı tasarıyı destekleyerek, önce bir geçici hükümetin kurulmasını istemekte, aksi halde seçimleri boykot edeceklerini bildirmekteydiler. Stanleyville'de beş partinin (M.N.C, C.E.R.E.A, U.N.A.R, Halk Partisi ve Kongo Genel Federasyonu) birlikte düzenledikleri olağanüstü kongrede belçikalıların tek başlarına düzenledikleri seçimlere katılmama kararı alındı. Bunun üzerine belçikalılar harekete geçti. Kanlı olaylardan sonra Lumumba tutuklandı. Bu arada M.N.C karar değıştiriyor ve partinin gücünü göstermek için seçimlere katılmaya karar veriyordu. Parti Stanleyville bölgesinde oy-

ların yüzde doksanını aldı. Başkanı cezaevinde bulunan parti, bölge halkının büyük çoğunluğunu temsil ettiğini göstermişti...

yuvarlak masa

Kongo'nun bütün parti liderleri belçikalılarla yapılacak Yuvarlak Masa Toplantısı'na katılmak üzere 1960 ocağının ikinci günü Brüksel'e gittiler: A.B.A.K.O lideri Kasavubu; Katanga'daki Balubaların başkanı Sendwe; Bangala kabilesinin başkanı Bolikango; Katanga'daki Conakat topluluğu lideri Moiz Çombe; Kivu eyaletinde büyük bir çoğunluğa dayanan C.E.R.E.A partili lideri Kabamura; Lumumbacı M.N.C partisinden de Nendeka, Pinant, Kasonga, Mpolo ve Yumba. Lumumba hâlâ cezaevindeydi. Toplantı açılır açılmaz M.N.C temsilcisi Nendeka:

— Lumumba olmadan bu toplantı yapılamaz. Başkanımız derhal buraya getirilmelidir, dedi.

Kasavubu, Bolikango ve Kabamura da Lumumba'nın hemen hapisten çıkartılmasını istediler. Delegelerin bu

*Kongo gibi,
son derece zengin
geleneklere sahip bir ülke,
avrupalılar ve özellikle
portekizlilerce
her bakımdan - siyasal
askerî, kültürel,
dinsel yönlerden -
sömürülmüştü
(fotoğraf 1: Kongo kralı
Garcia II, 1648'de
Capucine misyonerlerini
kabul ediyor).*

baskısı üzerine belçika hükümeti Lumumba'nın serbest bırakılması için Katanga'ya telgraf çekmek zorunda kaldı. M.N.C lideri bir uçakla Brüksel'e getirildi. Toplantı sonunda bağımsızlığa doğru bir adım daha atıldı. Yalnız bağımsızlığın tarihi konusunda bir anlaşmaya varılamıyordu; kongolular 1 Haziranı öneriyor, belçikalılar bunu daha sonraki bir tarihe bırakmayı düşünüyordu. Sonunda 30 Haziran, bağımsızlık tarihi olarak kabul edildi.

Karşılarında tek bir amaç güden bir «birleşik cephe» bulmaları belçikalıları şaşırtmıştı. Belçikalı sömürgeciler Kongo'da siyasal birliğin kurulamayacağını umuyor; kaçınılmaz duruma gelen siyasal bağımsızlıktan sonrası için, bütün hesaplarını bu olguya dayandırıyorlardı.

Aslında belçikalıların hesapları kesinkes yanlış da değildi. Kongolu liderler arasındaki birlik görüntüsü, Yuvarlak Masa Toplantısı'yla kaldı. Bağımsızlıktan sonra Kongo siyasal hayatı, bütün sosyo ekonomik karşıtlıkların, içteki ve dıştaki çıkar grupları arasındaki çatışmaların, sade

ce partiler arası değil, liderler arası kavgalarda da kendini açığa vurdu; herkesin birbirinin başını yediği, bir arena görüntüsüne bürünecekti...

bağımsızlık

Daha bağımsızlığın ilân edildiği 30 haziran 1960 günü herkes ayrı telden çalmağa başlamıştı. Belçika kralı, dedesi Leopold'e övgüler yağdırıp, bağımsızlığı kendisinin kongolulara bir bağışı olduğunu ileri sürüyor; Kasavubu böyle bir bağışı kabul eden kişilere yakışır kurnaz bir ifade kullanıyor; Lumumba ise, bunun halkın bir zaferi olduğunu söylüyordu. Kasavubu'nun amacı, belçikalılarla kongoluların bir arada yaşamalarının sağlayacak yeni bir bütünleşmeyi elde etmektir. Lumumba ise sorunu Belçika ile tam bir kopma açısından ele almaktaydı. Ona göre, kongoluların yaşadıkları sonsuz acıların sorumlusu belçikalılardı, bunların Kongo'nun yeni hayatında yerleri olamazdı. Bağımsızlık eski düzenle yeni bir bağdaşma değil, onunla ilgilerini kökün-

den koparma demektir. Lumumba'nın bu görüşleri, hâlâ ülkede yerleşme ve gelişimini sürdürme olanaklarını koruyan sömürgeci güçlere karşı uzlaşmaz devrimci bir nitelik kazanıyordu. Lumumba, bağımsızlığın ilân edildiği gün mecliste verdiği söylevi şu sözlerle bitirmekteydi: «Kongo'nun bağımsızlığı bütün Afrika kıtasının kurtuluşunda ileri bir adım olmuştur. Şimdi erkek, kadın, çocuk, bütün yurttaşlarımızı, ekonomik bağımsızlığımızı sağlayacak bir ulusal ekonominin kurulması için çalışmaya çağırıyorum.

Saygı, ulusal özgürlüğün savaşçılarına!

Yaşasın Afrika Birliğinin bağımsızlığı!

Yaşasın bağımsız ve egemen Kongo!»

Bu söylevi meclisteki bütün afrikalı delegeler çılgınlar gibi alkışlıyorlardı ama, kongo toplumunun sosyo-ekonomik yapısı ve siyasal güçler dengesi, böylesine bir uygulamaya hazır olmaktan çok uzaktı. Bağımsızlıktan beş gün sonra başkentteki İkinci Leopold kışlasında ayaklanma başlayacak, ondan

sonra da Kongo bir daha barış ve esenlik yüzü görmeyecektir.

büyük kargaşa

Kongolu askerler arasında çoktanberi bir gerginlik vardı. *Kongo Kamu Gücü* denen orduyu belçikalılar kurmuştu ve bütün subaylar belçikalıydı. Kongolular ancak başçavuşluğa kadar yükselebiliyorlardı; üstelik askerler, bağımsızlıktan sonra da belçikalı subaylardan emir almaktan hoşlanmamaktaydılar. Kongolular hâlâ subay olamamış, aylıkları da arttırılmamıştı. Bütün bunlar yetmiyormuş gibi, *Kamu Gücü*'nin, bir zamanlar halkın üstüne ateş açmış belçikalı komutanı general Jansens hâlâ yerindeydi ve «orduda, bağımsızlıktan sonra da herşeyin eskisi gibi süreceği»ni söylemekteydi. İkinci Leopold kışlasında ayaklanma işte bu koşullarda patlak verdi. Askerlerin kışla kantininde yaptıkları toplantıda dile gelen istekleri şunlardı: General Jansens'in derhal ordu-dan atılması; ordunun afrikalılaştırılması; aylıkların arttı-

2

Avrupa'nın Kongo'ya uzun ve karışık müdahalesinin tarihi, 1908'de Belçika kralı Leopold II döneminde belirli bir özgürlükle sonuçlanır. Ancak, bu «özgürlük» gerçekten çok, bir görünüşdür ve yolsuzluklar, şiddet eylemleri sürüp gider (fotoğraf 2: Bir karaderilinin çarptırıldığı bedensel ceza; fotoğraf 3: Zincire vurulu olarak çalışan öteki kongolu işçiler). Özgürlüğe duyulan büyük istek, bu koşullar altında daha da güçlenir.

rilması. Bu sırada Thysville kışlası da ayaklandı. 6 Temmuz sabahı askerler elde palaska Leopoldville sokaklarına dökülüyor, parlamentoyu kuşatıyorlardı. Bağımsızlıktan sonra başbakanlığa getirilmiş olan Lumumba'nın evi sarılmış, kadınların ırzına geçildiği söylentileri yayılmış, Thysville'den yola çıkanlar rahibelere ve belçikalı kadınlara saldırmaya başlamışlardı.

Bu gergin hava içinde Lumumba hemen İkinci Leopold kışlasına giderek askerlerin karşısına çıkacak, General Jansens'in görevinden alındığını; başçavuş Kokolo'nun İkinci Leopold kışlasına komutan olarak atandığını; Victor Lundula'nın başkomutanlığa, Mobutu'nun da genelkurmay başkanlığına getirildiğini söyleyecekti.

Bunun üzerine askerler kışlalarına çekilmişlerdi. Ama ertesi gün Luluabourg kışlası ayaklandı. 8 Temmuz'da ayaklanma Katanga'daki kışlalara yayıldı. Belçikalılar, çocuk, çocuk, araba vapurlarıyla, kongo ırmağının öte yanındaki Fransız Kongosu başkenti Brazzaville'e kaçmaya başla-

mışlardı. Bir gecede altı bin belçikalı karşı kıyıya geçmişti ve Kamu Gücü eski başkomutanı general Jansens de bir çavuş elbisesiyle, takma adla karşıya geçenler arasındaydı. Ayaklanmaya halk da katılmıştı ve belçikalılara ait mağazaların kepenkleri kırılıp yağma edilmekteydi. Korku, telâş bütün eyaletlere de yayılmıştı. Belçikalılar Kivu'da, Kasai'da, Ekvator'da, Doğu eyaletinde nesi var, nesi yok bırakıp sınırlara doğru kaçıyorlardı.

Brüksel'de ise muhalefet bu işlerden hükümeti sorumlu tutarak saldırılara geçmişti. Bunun üzerine paraşütçülerin Kongo'daki eski üslerine gönderilmesine karar verildi. Ertesi gün Goma, Luluabourg, Stanleyville, Kabalo, Coquilhatville, Elisabethville, Kaniina ve Katalo havaalanları belçikalı paraşütçü birlikleriyle dolmuştu. Matadi'de de belçikalılar halka ateş açıyorlardı.

10 Temmuz sabahı Lumumba radyoda bir konuşma yaparak şöyle diyecekti:

«Belçikalılar biz istemeden Kongo'ya birlikler yollamışlardır. Bu, aramızdaki dost-

3

İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda beliren genel sömürgecilikten kurtulma alanındaki gelişmeler Kongo'yu da etkiler. Kesin kıvılcım, ocak 1959'da patlar (fotoğraf 1: Başkentteki karışıklıklardan sonra belçikalı paraşütçüler sokakları denetliyorlar) ve 1960'da devam eder (fotoğraf 2: Leopoldville'de çatışmalar).

1

luk anlaşmasına aykırıdır. Bunun bütün sorumluluğu Belçika'ya aittir. Bütün yurttaşları Cumhuriyeti korumaya çağırıyorum.»

Halk eline ne geçirdiyse silâhlana dursun, radyolardan bir başka ses duyuldu. Bu, Katanga eyaleti hükümet başkanı Çombe'nin sesiydi:

«— Kongo bağımsız oldu. Şundan beri bütün ülkede tedhiş başlamıştır. Bu, bir komünist taktiğidir. Katanga, bu yüzden Kongo'dan ayrılıp bağımsız olmaya karar vermiştir. Belçika ile ekonomik bir işbirliğinin zorunluluğuna inanıyoruz. Belçikalılar askeri yardımlarla buradaki insanların hayatını kurtaracaktır. Allah bağımsız Katanga'yı korusun!»

Çombe bunları söylerken belçikalı paraşütçüler, zaten, Katanga'da çoktan egemenliği sağlamışlardı.

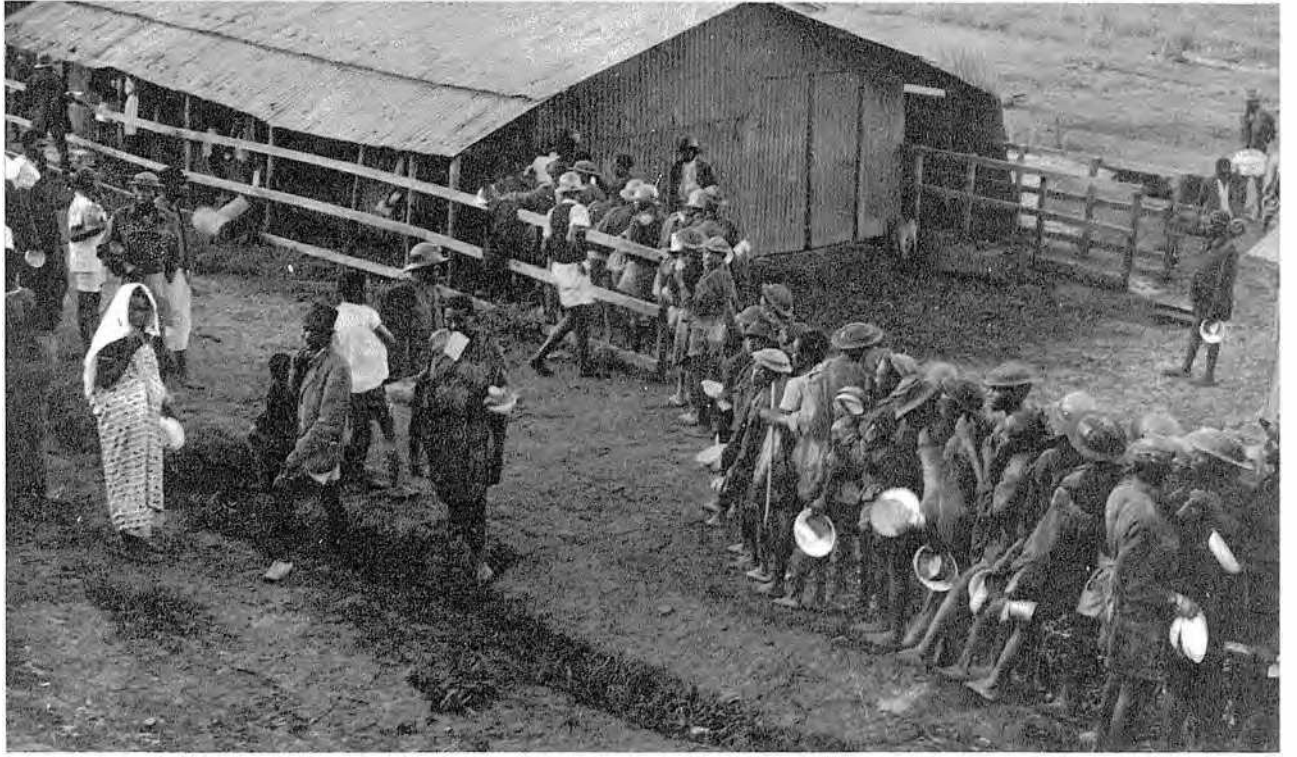
Lumumba'nın kurtuluşa vermek istediği devrimci yön, Katanga'nın kopuşuyla ekonomik olarak kesin bir yıkıma uğruyordu. Katanga Kongo'nun en zengin eyaletiydi ve Kongo bütçesinin yüzde 65'ini sağlamaktaydı. Toprağın altı, çeşitli madenlerle doluydu. Dünyadaki kobalt üretiminde 8240 tonla Katanga 1960'da birinci gelmişti. Bu eyalette yılda 300 bin ton bakır çıkartılıyordu; ayrıca kadmium, çinko, vanadium, tungsten, germanium, aktinium, lithium, berilium gibi kimi sert, kimisi elektronik, kimisi de nükleer madenlerin üretiminde Katanga dünya piyasalarında önemli bir yer

almaktaydı. Bunları Yukarı Katanga Maden Birliği (Union Minière du Haut Katanga) adlı, 1906'da kurulmuş bir şirket işletmekteydi; bütün madenler onun elindeydi. Bu Maden Birliği 34 000 kilometre karelik bir alanı elinde bulunduruyordu ve çalıştırdığı işçi sayısı 21 bindi. İşçilere yaptırdığı sitelerde 92 bin kişi barınmaktaydı. Birliğe bağlı yığınla işletme kurulmuştu. Maden Birliği'nin sermayesini, çoğu belçikalı olmak üzere, büyük bankalar ve özel şirketler elinde bulunduruyordu. Katanga'nın Kongo'dan kopmasını tezgâhlayan işte bu Maden Birliği'yd; Çombe ise bu dev kuruluşun kuklası...

Kongo cumhurbaşkanı Kasavubu ile başbakan Lumumba, yenilgiyi üstlenmek istemediler. 11 temmuz 1960 günü Katanga'ya bir heyet gönderdiler. Heyetin bulunduğu uçak, Katanga hükümetine bağlı birliklerin ve belçikalıların elinde bulunan Elisabethville havaalanından geri gönderildi. Bunun üzerine Kasavubu ile Lumumba kendileri gitmeye karar verdiler. İşin hazin tarafı, ülkede yerli bir tek pilot bile bulunmıyordu. İki lider, çaresiz, belçikalı pilotların elinde oyuncak oldular. Niyetleri Elisabethville'e gitmekti; belçikalı pilot onları Kindu'ya, belçikalıların arasına indirdi. Belçikalılar ikisinin de yüzlerine tükürüp;

— Maymunlar, diye bağırıyorlar.

Bu serüven, uçak değişti.

(Fotoğraf 3.
Belçika firmalarına
ait madenleri
işgal eden
kongolu madenciler).

rip hep aynı oyuna düşerek birkaç gün sürdü. Birinde bindikleri uçağın pilotu onları zorla Leopoldville'e getirdi. Havaalanında belçikalı general Kimo ile karşılaştılar. General, devlet başkanından alandaki kıtayı selâmlamasını istedi. Bu, belçikalıların Kongo'da bulunmalarını «resmen» tanımak olacaktı; Lumumba ve Kasavubu bu isteği reddettiler. Bunun üzerine belçikalı general iki devlet adamının yakasına yapışıp:

«— Katiller! Kadınlarımızın ırzına geçiliyor, siz ne yapıyorsunuz?» diye bağırdı.

Sonunda Lumumba, telgraf çekerek Birleşmiş Milletler'den yardım istedi. Telgraf şöyleydi:

«Kongo hükümeti Birleşmiş Milletler'den acele askerî yardım istemektedir. Belçikalılar 29 Haziran 1960 anlaşmasına aykırı olarak Kongo'ya asker çıkarmışlardır. Belçikalıların bu davranışını ülkemize yapılmış bir saldırı sayıyoruz. Karışıklıklara sömürgeci kışkırtmalar sebep olmuştur. Katanga'nın Kongo'dan ayrılmasını da belçikalılar hazırlamışlardır.»

Birkaç gün sonra Birleşmiş Milletler askerleri Kongo'ya çıktılar.

Bağımsızlıkla elde edilen ne varsa hepsi paramparça olmağa yüz tutmuştu. Lumumba son bir çabayla başka ülkelere durumu anlatmak için bir geziye çıktı: Gana, İngiltere, Amerika, Kanada, gene İngiltere, Tunus, Fas, Gine...

Ülkenin bazı bölgelerinde

iç savaş belirtileri başlamıştı. İşte böyle bir zamanda Lumumba hiç ummadığı bir darbe yedi: 5 eylül 1960 günü Kasavubu, akşam saat sekizde Leopoldville radyosunda yaptığı bir konuşmada ansızın Lumumba'ya işten el çektiğini, yerine İleo'yu getirdiğini açıklıyordu...

İlk şaşkınlığı geçer gezmez Lumumba da soluğu radyoevinde aldı.

«Kongo halkı ayağa kalk! En büyük düşmanlarımızın, vatanın düşmanı belçikalı emperyalistlerle iş birliği yapanların bugün maskeleri düştü. Hiç kimse, devlet başkanı bile, halkın seçtiği, halkın güvenine dayanan bir halk hükümetine görevden el çektiemez. Böyle bir davranış, Kasavubu'nun artık devlet başkanı olmadığını gösterir.

Askerler! Milli Savunma Bakanını dinleyin. Bugünden itibaren ordu komutanlığını elime alıyorum. Askerler! Belçikalılara karşı vatani nasıl korudunuzsa, gene öyle koruyun...

Kongolular! ölüme kadar yanınızda olacağım!..»

Ama bu coşkulu konuşmanın dayandığı siyasal taban kalmamıştı artık. Bağımsızlıktan sonraki iki ay beş günlük süre, sömürge dönemi sonrası Afrika devrimci eyleminin belki de en renkli, en coşkulu halk liderini tüketmişti.

Kasavubu'nun darbesini dokuz gün sonra Mobutu'nun izledi. Mobutu da radyodan şunları söylemekteydi:

«— Ülkeyi içinde bulunduğu çıkmazdan kurtarmak için Ordu, devlet başkanının da, her iki hükümetin de görevine son vermiştir. Ayrıca her iki meclis de 31 Aralık 1960'a kadar dağıtılmıştır. Biz bir askerî hükümet darbesi yapmıyoruz; sadece barışçı bir devrim yapıyoruz. Ülke işlerini kongolu teknisyenler ve yabancı uzmanlar yürütecektir. Yabancı ülkelerdeki kongolu öğrencileri göreve çağırıyorum. Ordu, ülkeyi kurtaracaktır.»

Bu Kongo'da askerî yönetimin başlamasıydı. Kongo toplumundaki iç zıtlıklar gibi, dışla ilgili ekonomik egemenlik ilişkileri de, bağımsızlıktan sonraki ikibuçuk ay gibi çok kısa bir süre içinde, demokratik ortamı yiyip tüketti. Kongo, Afrika ülkeleri arasında en büyük hızla askerî rejime geçen ülke oldu. Siyasal örgütlenmesini tamamlamış olmaktan çok uzak bir halkın coşkulu lideri Lumumba, yığınları peşinden sürüklemeye yeteneğinden yoksundu. Katı bir siyasal mücadele hiçbir yarar sağlamadı. Son darbeden az sonra Mobutu'yla anlaşmayı beceren Kasavubu, süs bir başkan niteliğiyle de olsa, görevinde kaldı. Böylece bağımsızlık savaşının önderlerinden çoğu, yeni çıkar dengeleri içinde yerlerini aldılar. Kurtuluşu daha ileri bir devrim aşamasına doğru göstermek isteyen Lumumba ise yalnız kaldı.

Lumumba bir süre sonra Mobutu'nun askerleri tarafın-

dan yakalanacak, işkence görecektir ve hunharca öldürülecekti. Halkının o anda onun için yapabileceği tek şey ardından ağıtlar yakmak oldu. Daha sonra da tüm Afrika'ya dağılan ağıtlar... Ama bu, Kongo'da halk devrimi denemesinin iflâsla sonuçlanmış olma gerçeğini değiştirmedir. Artık Kongo'nun çağdaş devrimci tarihinde yeni bir evre açılmaktaydı...

direnmeler

Aradan çok geçmeden bu yeni düzene karşı, bağımsızlık savaşından kaynaklanan eleştiriler gelmeye başladı. Yeni yönetim, «biçim değiştirmiş bir ikinci kölelik dönemi», boyun eğilmeyecek bir «yeni - sömürgecilik» olarak nitelendi. Lumumba'nın barbarca öldürülüşü; bu işte Çombe kadar Mobutu'nun da parmağının bulunduğu, hem Leopoldville, hem de Elisabethville yönetim çevrelerinin yeni - sömürgecilikle suç ortaklığının kanıtı sayılır. Bütün bunlar bir yana, halkın hayat koşulları, yönetimin, bağımsızlık savaşında dile gelen umutların ne kadar uzağına düştüğünü göstermeğe yetmektedir. Oysa yönetimin başında bulunanların durumları hiç de öyle değildir. Kendi çektikleri yoksullukla, bakanların ve yüksek görevlerde bulunan kişilerin sürdürdükleri görkemli hayat arasındaki uçurum kitlelerin gözünden kaçmamaktadır. Bu, onların kendi durum-

AFRİKA KURTULUŞ EYLEMLERİNDEN PORTRELER: II. KWAME NKURUMAH

Dr. Kwame Nkrumah, Afrika'nın yetiştirdiği en bilgili, en önemli ulusçu liderlerden biridir.

1909'da Gana'nın (eski adıyla, Altın Sahili) küçük bir köyünde doğdu Nkrumah. Bir cumartesi günü dünyaya geldiği için ona, kendi kabilesinin dilinde «cumartesi» anlamına gelen 'Kwame' adı verilmişti. İlk eğitimini katolik misyonerlerinin okulunda yaptı. Ders vererek biriktirdiği paralarla öğrenimine devam etti. Gana'nın en büyük kolejlerinden olan Aşimota kolejini bitirdi. Yüksek öğrenimi için İngiltere'den burs sağlayamadı, ama kısa bir süre sonra amcalarından biri yol masraflarını üstlenerek onu A.B.D'ye yolladı.

Nkrumah, Amerika'da bir yandan çalışıyor, bir yandan da Pennsylvania'daki Lincoln Üniversitesine devam ediyordu. Lincoln Üniversitesi'ni bitirdikten sonra, Londra'ya geçip London School of Economics'e girdi. Orada solcularla yakınlık kurdu. İngiliz İşçi Partisi'nin çalışmalarını izledi.

Nkrumah'ın Londra'da bulunduğu sıralarda Gana'da ulusçu akım gelişmekteydi. Eylemi yürüten United Gold Coast Convention (Altın Sahili Sözleşme Birliği) partisinin lideri Danquah daha önce hiç tanınmamasına karşın, Nkrumah'la ilişkiye girdi ve ondan ülkesine dönmesini, Partinin genel sekreteri olmasını istedi.

Nkrumah 1947'de yirmi yıldır ayrı olduğu yurduna döndü. Artık onun için yeni bir dönem başlamıştı. Gelir gelmez ulusçu eylemlerin hızlanması için çalışmalarla koyuldu. Kısa sürede sağladığı başarılar onu halkın gözünde yüceltti; ulusal kurtuluş savaşının önderi ve kopmaz bir parçası durumuna soktu.

Nkrumah, İngilizlere karşı sertliğin ancak çok gerekli durumlarda kullanıldığı, esnek, ustaca bir siyaset yürüttü. Ulusal birliği kesinlikle sağlayarak 1956 yılında Gana'nın bağımsızlığını barışçı yoldan gerçekleştirmeyi başardı. Bağımsızlıktan sonra yapılan seçimlerde Nkrumah'ın partisi ezici bir çoğunlukla iktidara geldi.

Ancak, Nkrumah klâsik anlamda ulusçu bir lider değildi; daha doğrusu dünya görüşü «klâsik ulusçuluk»la sınırlı değildi. Bu da bir süre sonra dayandığı siyasal ve sosyal tabanla kendi arasında bir kopma getirecekti. Bir kez siyasal kurtuluşu kesin bir amaç değil, bir aşama olarak görüyordu. Ona göre siyasal bağımsızlık kazanılsa da, emperyalizmin egemenliğinden kurtulmak bir yana, bu egemenlik daha da yoğunlaşabilirdi. Bu konuda şunları söylüyordu: «Kapitalizm, bu son döneminde, yeni - sömürgeciliğe, son aşamasına dönüştü; tekeller kapitalizm yada emperyalizm biçimi-

minde son kozunu oynuyor (...). Çağımızda tecrübesiz, genç devletlerin onayı hatta isteği ile Afrika, yardım perdesi arkasına gizlenen bu yeni yöntemle kapışılmaktadır. Bu yağmanın indireceği darbe, birinciden de ağır olabilir».

Buna karşı koymak için Afrika'nın tek tek ülkeler hâlinde siyasal bağımsızlıklarını kazanması yetmezdi. Emperyalizmin, ekonomik egemenliğini yıkmak için bütün Afrika'nın birleşmesi gerekti: «Tüm Afrika kıtasının temelden kurtuluşu ile beraber olmazsa, Gana'nın özgürlüğe kavuşması hiçbir anlam taşımaz (...). Büyümeyi başarabilmemiz için, Afrika ekonomisinde yabancı firmaların baskısına son verilmesi zorunludur, ki bu da ancak işbirliğiyle olur.»

Bu amaçla Nisan 1958'de Afrika'da bağımsızlığını kazanmış sekiz devleti; Habeşistan, Sudan, Mısır, Libya, Tunus, Fas ve Liberya'yı ziyaret edip bu konuyla ilgili görüşmelerde bulundu. Dönüşünde bütün Afrikalı temsilcilerin katılacağı büyük bir konferansın hazırlıklarına koyuldu. Afrika'da ilk kez yapılan bu tarihi konferans, 1958'in sonunda Akra'da toplandı. Ancak Nkrumah'ın istediği yönde Afrika Birliği'ni gerçekleştirecek, kıta çapında ideolojik ve siyasal bir taban doğmuş olmaktan çok uzaktı. Panafrikanizmin ilkel coşkusu bile Afrika'nın birliğini gerçekleştirmekte bir işe yaramadı.

Peki ya Gana? Gana Nkrumah'ın ideolojik görüşlerinin uygulama alanı olmaya hazır mıydı? Hayır. Onun için de, bağımsızlık savaşı sırasında efsaneleşmiş kişiliğine rağmen, önderle dayandığı taban arasında çatlaklar açılmağa başlamıştı. Bu, İngiliz sömürgeciliğine karşı öylesine esnek, barışçı bir mücadele yolu izleyen Nkrumah'ı, bağımsızlıktan bir süre sonra, kendini tanımlayan bir siyasal ortamda totaliter tedbirler almağa itti. Muhalefet partilerinin ileri gelenleri tutuklandı. İngilizlerin de desteğiyle bu partiler United Party (U.P; Birleşik Parti) adıyla birleştiler. 1962'de bu muhalefet bloku da kapatılıp tek partili düzene geçildi. Nkrumah bu tutumunu şöyle savunuyordu: «Bağımsızlığını yeni kazanmış ulusların kurdukları demokratik kuruluşlar, bağımsızlıktan sonraki ilk dönemde totaliter tedbirlerin desteğine muhtaçtır.»

Ancak bu tedbirler hiçbir şeyi değiştirmede. Dayandığı toplumsal yapıyla, kendi ideolojik yapısı ve bu ideolojik yapıya uygun olarak getirmeye çalıştığı siyasal düzen arasındaki çelişki Nkrumah'ın, 24 şubat 1966'da, albay Kotoba'nın gerçekleştirdiği darbe sonucu, devrilmesine yol açtı.

1

(fotoğraf 1: Biafra ablukası sırasında açlığa terkedilen yoksul bir afrika insanı).

ların bilincine daha çabuk varmaları sonucunu doğurur. Bakanlar halktan kopmakla suçlanmaktadır: altlarına lüks arabalar çekmişler; sömürgecilerden kalma köşklere yerleşmişlerdir. Bütün bunlar halka bir meydan okumadan başka birşey değildir.

O günkü koşullar içinde temel hedef, sosyal adalet ilkesi olmuştur. Bu ideolojik bir mayalanmadan çok, somut günlük hayatın sonucudur. Bağımsızlıktan sonra, halk arasındaki eşitsizlik daha da artmış; kongo ekonomisi halkın gereksinmelerine hiçbir karşılık veremez duruma düşmüştür.

Siyasal tutumlardaki köklüleşme, halkın içinde, her türlü otoriteye karşı durma eğilimlerinin doğmasıyla iyice ortaya çıktı. Bu tutum yalnız siyasal yönetime değil, her türlü yerleşik otoriteye de karşıydı. Bunlar belçikalılar tarafından, sömürgeci iktidarın gerçek kaynağını; yani Belçika kapitalizmini gizlemek amacıyla kongo toplumunun yapısına sokulmuştu. Kongo'nun yeni yöneticileri tarafından da bu otoriteler, kitleleri dizginlemek, gütmek ve uyutmak amacıyla kullanılmaktaydı. Bu ölçüler içinde yerleşik otoritelerin gözden iyice düşmüş olduğu kesindi. Yöneticilerle onların çevresini alanlar her şeyi yutmaya hazır bir ahtapotsa, otoriteler de ahtapotun kollarıydılar.

Bu arada ilk bakışta göze çarpmayan bir olay giderek

büyük önem kazandı: 1963 yılı sonlarına doğru Birleşmiş Milletler, birliklerini kademe olarak ülkeden geri çekmeye başladı. Aslında bu olağan bir şeydi. Ama Birleşmiş Milletler'in kararı, rejimin sarılmasına yol açtı. Yabancı askeri güçlerin çekilip gitmesi, iktidarın zayıflama belirtisi olarak yorumlandı.

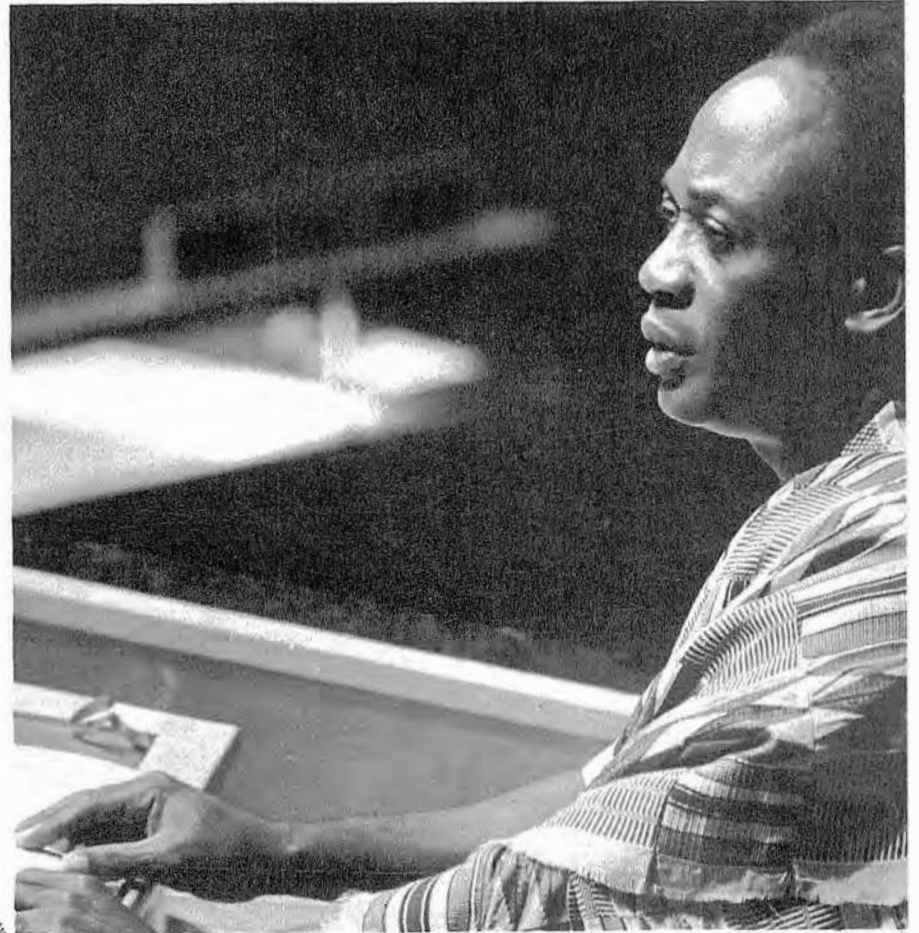
kırsal eylem

Olaylar büyük bir hızla geliyor; bir ulus kendine bir çıkış yolu arıyordu. Bu hangi yol olacaktı? Kim bulacaktı bu yolu?

1963 yılı temmuz ayı sonunda Lumumba'ya bağlı kalmış eski bakanlardan Pierre Mulele Kwilu'ya gitti. Orada dört kişi daha vardı: Théodore Banguola, Thomas Mukwidi, Léonard Mitasiti ve Felix Mukulungu. Beşi başbaşa verip, gerilla eylemini başlatma kararı alacaklardı...

Kwilu, Pendeler'in bölgesi dir. Kır eyleminin buradan başlatılmasında en önemli etmen bu olsa gerek. Pendeler beyazlara karşı mücadele geleneğine sahip büyük bir kabiledir. Üstelik bu gelenek, bütün öğeleriyle afrikalıdır. Kökenleri mesihçi ilk ayaklanmalara dayanır. Önemli olan bu geleneği çağdaş olgularla zenginleştirebilmektir. Silâhın yanında büyü; eşitsizliğe karşı ekonomik mücadele ilkeleriyle, ataların ruhunun kurtarıcılığına inanç; çağdaşla tarih öncesi; bilgiyle

Afrika'da adı efsaneleştirilmiş bir liderin öncülüğünde gerçekleştirilen bir ulusal devrim de, Gana'nın bağımsızlık savaşıdır. Eski adı Altın Sahili olan Gana bir ingiliz sömürgesiydi. Kwame Nkrumah, ülkeye bağımsızlığının kazandırılmasında en büyük rolü oynadı. Afrika'da «yeni sömürgecilik» olgusuna dikkati çeken bir devrim savaşçısı oldu. Nkrumah, «Afrika eninde sonunda kurtulacaktır» diyor ve afrika ülkelerini emperyalizme karşı etkin bir savaş vermek için birleşmeye çağırıyordu (fotoğraf 2: Kwame Nkrumah bir konuşma sırasında).

2

1

Bir süre önce adı değişerek Zaire olan Kongo'nun, Afrika kıtasının sömürgeleşme tarihinde olduğu kadar, bu sömürgeleşmeye karşı verilen savaş tarihinde de kendine özgü bir yeri vardır. 16. ve 17. yüzyıllarda Kongo, Portekiz'in sömürgeci istilâsının öteki Afrika topraklarına yayılmasında bir «şıçrama tahtası» oldu. Ama Kongo, ulusal bağımsızlık savaşını, Portekiz'e karşı değil de, asıl Belçika'ya karşı verecekti (fotoğraf 1: Zaire'nin başkenti Kinşasa'dan bir görünüş).

coşku... «Evrensel» olanla «afrikalı» olan bu savaşta içiçe yürüyecektir. Böylece Kongo gerilla eyleminin örgüsü şaşırtıcı bir nakışla bezenir.

Pendeler 1930'larda ayaklandıklarında bir gün atalarının geri döneceğine ve bütün beyazların Afrika'dan kovulacağına inanıyorlardı. Bağımsızlık onlar için, işte bunların gerçekleşmesi demektir.

Oysa sonuç büyük bir düş kırıklığı oldu: bir kez, ataları ülkeye dönmemişti; sonra, misyoner çoğunluğunun oluşturduğu beyazlar, hâlâ, ülkede idi. Bunun üzerine birçok kabile şefi, aralarında anlaşarak, halkı vergi vermemeye, yeni yönetimin işbirlikçi siyasetini boykot etmeye ve yönetime karşı genel bir direnişi yürütmeye çağırdılar. Mulélé ile arkadaşları mücadelelerinin işte bunlarla, Pendelerle başlatılabileceğine inanıyorlardı.

Mulélé'nin başlattığı ve kısa dönemde yaygınlaşan kır-

sal eylemin örgütlenmesi üç kademeli hiyerarşik bir yapıdadır. İlk kademede, bir köyde yada ormandaki bir kampıta yuvalanmış bir çete bulunur. Gerilla örgütünün bu en küçük birimini bir «çete başı» yönetir. Çete başı daha çok, bir askerî liderdir. Yanında siyasal komiserlerle yardımcılar; bir sekreter; bir büyücü (Simba) ve kimi zaman da hastalarla yaralıları iyileştirmekle görevli ikinci bir büyücü bulunur (Bantudillerinde bu büyücüye *nganga* denir). Ayrıca bir hasta bakıcı; kampın orta işlerine bakan biri erkek, biri kadın iki yardımcı (bu görevi çete üyeleri nöbetleşe yaparlar, nöbet süresi bir haftadır), bir de kamp yöneticisi vardır. İkinci kademe, bu çekirdeklerin bağlı olduğu yönetim ve üst - yönetim kurullarından oluşur. Üçüncü kademe ise genel karargâhtır: Mulélé ile öteki yönetici arkadaşları!...

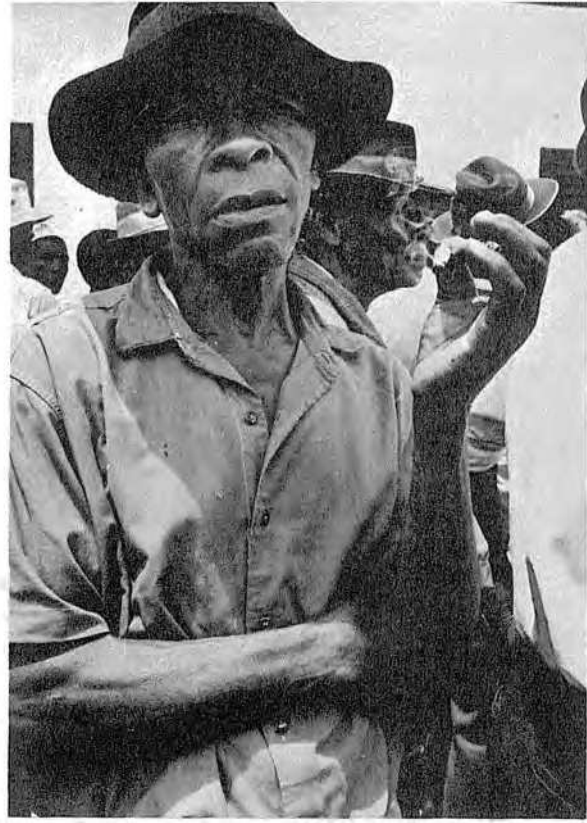
Örgütte son derece sıkı bir

disiplin egemendir; dikkati çeken başka bir nokta da, askerî ve siyasal yönetimlerin birbirinden biraz ayrı tutuludur.

Gerillacıların günlük yaşamlarında uyması gerekli bazı ilkeler vardır. Bunlar kalıplar halinde belirlenmiştir: «1. Herkese, hatta kötü kişilere bile saygılı olun; 2. Gereksindiğiniz şeyleri köylülerden satın alın; bunu açık yüreklilikle yapın, hırsızlık etmeyin; 3. Ödünç aldığınız şeyleri zamanında ve güçlük çıkarmadan geri verin; 4. Zarar verdiğiniz şeylerin parasını ödeyin, bunu seve seve yapın; 5. Gereksiz yere kimseyi incitmeyin, dövmeyin, sövmeyin; 6. Köylülerin tarlalarına zarar vermeyin, ekinleri çiğnemeyin; 7. Kadınlara karşı saygılı olun, onlarla gönül eğlendirmeyin; 8. Savaş tutsaklarınıza işkence etmeyin; onların üzerinde bulduğunuz kişisel eşyaya, örneğin bir yüzüğe, bir saate el sürmeyin.

Afrika'da devrimci savaşın kendine özgü bir görünümü olmuştur. Gerilla örgütlerinde silâhlı savaşçılar kadar, büyücüler de önemli bir işleve sahiptirler. Mulele'nin Kongo'daki gerilla «hücre»lerinde biri «Simba», öteki de «Nganga» diye adlandırılan iki büyücü bulunuyordu. Nganga (fotoğraf: 1), hastalarla yaralıları iyileştirmekle görevliydi. Bu, Afrika'nın gerçekliği'ydi: bir yanda büyücüler, bir yanda da kentlerde proleterleşmiş işçiler (fotoğraf: 2). Afrika'da devrimci eylemler bu ikili gerçekliği daima gözönünde bulundurmak gereğini duymuşlardır.

1

2

devrimci büyücüler

Gerilla eylemi içinde büyücülüğün yer almasına gelince...

Kongo gerilla eyleminde kendilerine «Simba» denen büyücülerin bulunuşu, aslında birbiriyle içiçe iki gerçeğin izlerini taşır: önce *Avrupalı* siyasal biçimlerden örnek alınarak temellendirilen bağımsızlığın başarısızlığının bir tepki olarak gerilla eylemini *afrikalılaştırma*; sonra da, yaralıların tedavisinden kimi savaş silâhlarına kadar, birçok alanda, çağdaş bilim ve teknik eksikliğinin yerini geleneksel olanaklarla kapatmak. İşte böyle bir süreç içinde, simbalar, kongo gerilla eyleminin militanları oldular. Oysa Avrupa basını onları çoğu kez, bu gerçeklerden soyutlayarak, yalnızca garip kılıkları ve âdetleriyle anlatır. Çıplaktırlar; elbise alamıyacak kadar yoksuldurlar da onun için. Kimisi A.N.C (Kongo Ulusal Ordusu) askerlerinin iyice eskimiş üniformalarını geçirirler sırtlarına. Bunun dışında bellerinden yukarısı çıplaktır, göğüsleri üzerine çaprazlama yapraklar tutturulmuştur. Kısa pantolon giyerler, ayakları çıplak-

1

Belçika kralı Baudouin, olayların ve dünya kamuoyunun baskısı altında, Kongo'nun bağımsızlığını ilân etmek zorunda kaldı (fotoğraf 1: Baudouin, 30 Haziran 1960'da Leopoldville'deki Palais de la Nation'da, Kongo'ya bağımsızlığını tanıdığını açıklayan konuşmayı yapıyor; fotoğraf 2: Aynı gün Lumumba bağımsızlık belgesini imzalıyor).

tır. Başlarında leopar derisinden başlıklar vardır. Yüzleri «ngula» denilen boyayla kırmızıya boyalıdır; üzerine de beyaz noktalar kondurulmuştur. Kırmızı kan, döğüş; beyaz ise ataların simgesidir. Bantu'ların geleneksel simgeler dilinden gelir bu anlamlar. Leopar ise Bantu'ların kutsal hayvanıdır. Ancak tahadan kutsal okla avlanabilir. Leopara karşı bu okun dışında ateşli ya da ateşsiz, öteki silâhların kullanılması yasaktır. Avlanan leoparın eti yenmez; derisi yüzüldükten sonra yakılır. Bu hayvanın derisini başına geçiren bir Simba, kutsal bir amaç uğruna döğüşüyor demektir. Simbalar taşıt aracı kullanmaz, savaşta gidecekleri yere yayan giderler; koşarlar. Savaş naraları «Mulele maye, mulele maye»dir. Bu Mulele Maye sloganı «düşmanın kurşunları su gibidir, bize işlemez» anlamına gelir. Her türlü düşman saldırısına karşı bu slogan, bir çeşit moral bağımsızlık sağlar, güçleri kendilerine duydukları güvenden gelmektedir. Bunun düşman karşısında etkili olduğu bir gerçektir. Ulusal ordu askerleri çoğu kez Sirhba'larla savaşmaktan kaçınırlar. Kongo gerilla eyleminin bu büyücü militanları Nganga'ların (büyücülerin başları) hazırladıkları zehirli oklarla döğüşürler. Örgütlenmeleri, kendilerine özgü, geleneksel gizli tarikat yapısının, gerilla eylemine uydurulması biçiminde olur. Örgüte büyücü âyinleriyle insan alınır. Yeni giren militan, büyücü geleneklerinin gerek-

3

tirdiği çilelerden geçer: yiyecek türlerinden tutun da, cinsel ilişkiye kadar bir sürü yasak... Ancak bunlara katlanmasını bilecek kadar kendine egemen insanlar, çağdaş teknikle donatılmış bir askeri güce karşı verilecek çetin savaşa dayanabilirler. İşte 1964 yılından beri, Kongo gerilla eylemi içinde önemli bir yeri olan simba'lar bunlardır.

Kongo gerillası kırlarda da oluşsa, amaç şehirlere yöneliktir. Zaten gerilla bir süre sonra şehirlere sızmayı da başardı. Eylemin bu kesimdeki militanları, büyük şehirlerde oturan satıcılar, küçük memurlardı. Sömürge yönetimine karşı yöneltilen ilk mücadelede Afrika burjuvazisi baş çekmiş, ama bağımsızlıktan sonra bu sınıf kendi siyasal ve sosyal yükselişini hazırla-

2

mıştı. Küçük burjuvazi kat-
larından buna tepki gelmesi
doğaldı.

Ama eylemin asıl insan
kaynağı, köylülerdi. Bunlar
kendine en büyük hasım ola-
rak şehiri görmekteydi; Kon-
go'yu yeni bir yönetim düze-
nine kavuşturmak için, eski
sömürgecilerle yeni yönetici-
lerin işbirliği odakları, yani
şehirler hedef alınmalıydı. İs-
te bu seçim, Lumumbacı li-
derleri, Kongo'da gerillacı ev-
lemi başlatırken temel gücü
kırsal alanlarda aramaya itti.
İşte bu ortam içinde geril-
la liderleri kırsal eylemi bir
temele oturtmak amacıyla
biraraya geldiler. Kwilu eya-
let hükûmeti hemen hareke-
te geçerek, 3 eylülde bakan-
lar kurulunu «Mulélé soru-
nu»nu görüşmek üzere acele
toplantıya çağırdı. Eski ba-
kan böylelikle eyalet hükü-
metinin boy hedefi haline ge-
liyordu.

30 Eylül'de ulusçu partiler
olağanüstü bir kurultay dü-
zenlediler. 2 Ekim'de C.N.L
(Ulusal Bağımsızlık Konseyi)
kuruldu; örgütün amacı ülke-
de yürütülen türlü siyasal ey-
lemler arasında işbirliğini
sağlamaktı. Gerilla eylemleri-
ni engellemek yolunda, Kwi-
lu eyaleti hükûmeti son bir
çareye başvurdu; 25 Ekim'de
oy birliği ile şu karar alındı:
«gerilla lideri Mulélé'yi yaka-
layarak, kovuşturmayı yürü-
ten adli makamlara teslim
eden kişi yada kişilere
500 000 frank ödül verilecek-
tir.»

21 Ocak 1964, «genel ayak-
lanma»nın başladığı gündür.
Gerilla savaşı bölgenin her

köşesinde bir anda patlak
verdi. 22 Ocak gününden 30
Ocak gününe kadar, gerilla-
lar Kwilu'daki yabancı din-
sel kuruluşlara saldırdılar;
22 ocakta Kilembe'de üç bel-
çikalı din adamı öldürüldü.
Ertesi gün Magungu'da İréne
Ferre adında amerikalı bir
misyoner kadın göğsüne sap-
lanan zehirli okla can verdi.
Saldırıları, daha çok, misyo-
nelere karşı düzenlenmektey-
di.

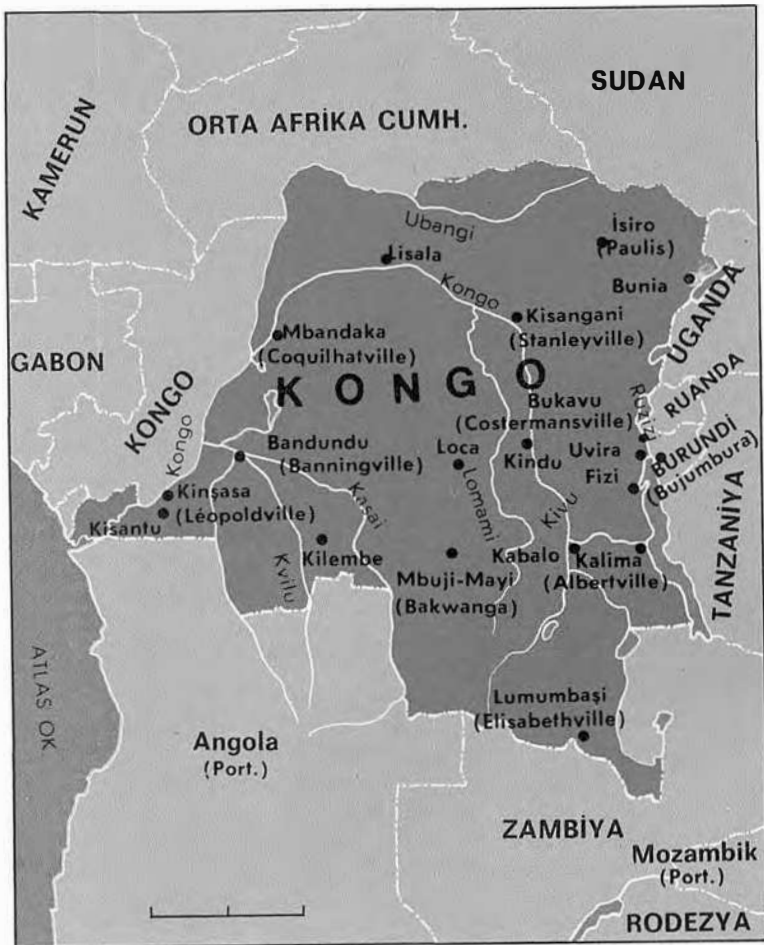
16 Mayıs'ı 17'ye bağlayan
gece, yüzbaşı Bidalvia yöne-
timindeki gerillalar, eylemin
ikinci aşamasına geçtiler.
Uvira alındı. Saldırı sırasında
«Mulélé maye» naraları du-
yulmuştu. Uvira'nın alınması,
gerillaların ilk somut başarı-
sıydı. 23 Mayıs'ta militanlar
Birleşmiş Milletler'e ait bir
keşif uçağını kaçırıyor ve ge-
rillaların istediği yere indirili-
liyordu. Bu olay, eylemciler
ve halk için simgesel bir de-
ğer taşımaktaydı: onlara gö-
re, kendi geleneksel silâhla-
rıyla çağdaş savaş tekniğine
karşı vuruşulabileceğinin ka-
nıtıydı bu.

Öte yandan Kongo Ulusal
ordusunun askerleri de bu
zafere inandılar. Onlara bir
çekingenlik geldi. Gerillacıla-
ra karşı döğüşmek istemedi-
ler: Simbalar tekin değildi.
Onun için de gerillalar Fizi'yi
ele geçirirken kimse karşı
koymadı. Hükümet güçleri
kurtuluşu kaçmakta buldu.

Svahili dilinde *Aslan* anla-
mına gelen *simba* kelimesi,
ilk kez bu Fizi olayında orta-
ya çıkacak; daha sonra bu ad
bütün gerillaların bir simgesi
olacaktır.

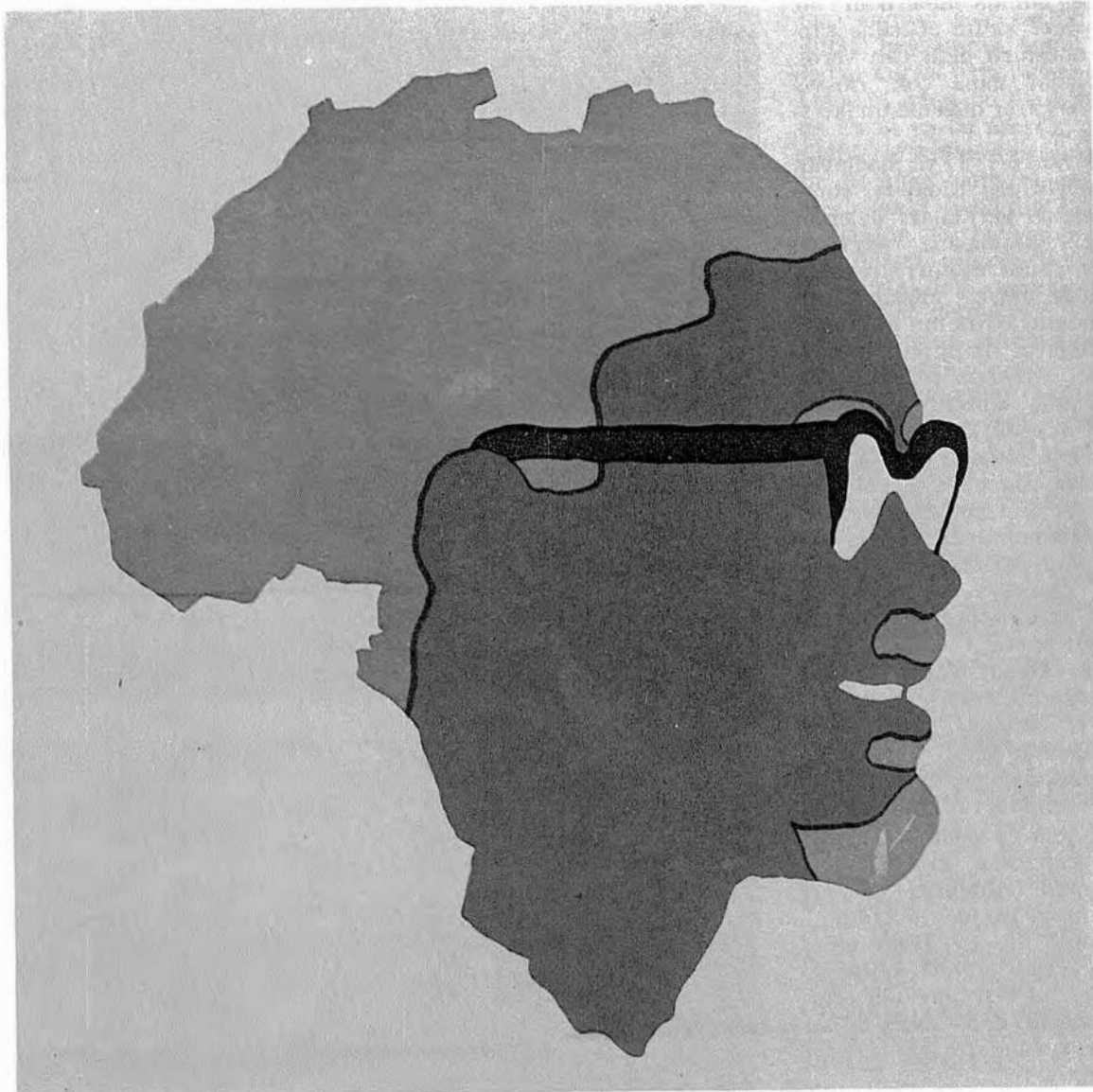
Artık Kongo'nun barışçı bir yaşama doğru
gittiği söylenebilirdi; ne var ki, yabancı
baskılardan destek bulan Çombe (fotoğraf: 3)
Katanga'nın Kongo'dan ayrıldığını ilân etti.
Bu bölge, maden yatakları bakımından Kongo'nun
en zengin bölümüydü. Birleşmiş Milletler,
uluslararası bir askerî müdahaleyle
(fotoğraf 4: Kongo'daki B.M'den isveçli bir asker)
durumu düzeltmek istediye de bundan bir
sonuç alamadı: Çombe'nin paralı askerleriyle
B.M askerleri arasında şiddetli bir iç savaş başladı
(fotoğraf 5: B.M karargâhına bağlı askerler
bir cephane deposunda çıkan infilâk
sırasında, oradan uzaklaşırlarken;
fotoğraf 6: Yaralı bir ırlandalı asker,
infilâkın olduğu yerden kaçmaya çalışıyor).

Katanga'lı paralı askerlerle B.M askerleri arasında bir savaş söz konusu değildi: gerçekte, bütün bir ülke körükörüne sürdürülen bir çatışmaya bulaşmıştı. Bu zıtlaşmalara ve Lumumba yönetimindeki «birlikçiler»le Çombe yönetimindeki «ayrılma» isteklileri arasındaki parçalanmaya bütün ülke karıştı (fotoğraf 1: Kongo haritası)

*Lumumba'nın önemi,
bir anda Kongo
çerçevesini aşmış,
Afrika boyutlarına
erişmişti (fotoğraf 2:
Bir Küba Manifestosu'nda
Lumumba). Ne var ki,
Lumumba'nın eylemi
pek de talihli olmadı:
Mobutu'nun askerlerince
esir alınarak
Çombe'nin Kantangılılarına
teslim edildi ve
17 ocak 1961'de öldürüldü.*

savaş yayılıyor

Mücadele çok kısa bir zaman içinde Mbunda ve Penderlerin mücadelesi olmaktan çıktı. Bağımsızlık halk için öylesine bir düş kırıklığı olmuştu ki, eylem bir anda tüm ülke yayılma eğilimi göstermekteydi. Öteki bölgelerde yapılan ön hazırlıklar, savaşın buralarda başlamasını birkaç ay geciktirdi: gerillalar hem askerî hem de ideolojik alanda sıkı bir eğitimden geçiriliyordu. Üç ay sonra Kiwu da eyleme katıldı. 15 Nisan'da Ruzizi ovasında karışıklıklar çıktı, bu arada Bukavu, «gençlik komandoları» tarafından işgal ediliyordu.

Uvira, mücadelenin yaygınlaşmasında gerçek bir sıçrama tahtası olmuştu. Bu çekirdekten çevreye açılan gerilla eylemi, kısa bir sürede ülkenin neredeyse yarısını egemenliğine geçirmeye yönelmişti. Bu amaca 15 temmuzdan 15 eylül kadar iki ay içinde ulaşıldı.

Eylemin ilk aşamasında gerillacı birliklerin komutası bölgedeki Bafulero kabilesi şeflerine bırakılmıştı; ama şehrin işgalinden sonra gerillalar, yönetimi ele aldılar. Burundi'nin başkenti Bujumbura'ya yerleşmiş olan Gas-

3

(fotoğraf 3: Ocak 1961'de, Leopoldville'de her iki grubun yandaşları arasında çıkan çatışmalar). Bu olaylar sırasında, Lumumba ortaya çıktı (fotoğraf 4. 5: Kongo liderinin ölmeden önce çekilmiş iki resmi). Böylece, Kongo birliğinin en büyük umudu kaybolup gidecekti.

ton Soumialot, mavis avı içinde Uvira'da eyleme katıldı; general N. Olenga haziran ayı sonunda Albertville'e vardı; Gbenye ise eylül ayı başında Stanleyville'e ulaşıyordu.

Lumumba'nın önerdiği merkezi ulusçuluk fikrini savunanlar ellerinden geleni yapıyordu. Kır eylemi genişleyerek bölgesel ve etnik çerçeveyi aşıyor; ulusal, Afrika çapında, uluslararası çapta bir nitelik kazanıyordu.

Ülkenin toptan ele geçirilmesi, bir gün meselesiydi. 29 temmuzda Maniema'nın başkenti Kindu düştü; 4 ağustos-ta Yukarı Kongo başkenti Stanleyville ele geçirildi; 19 ağustosta Quélé'nin başkenti Paulis'e (bugün Isiro) girildi. Ağustos ayı içinde ve eylül başında, sırasıyla Orta Kongo, Kibali - Ituri ve Sankuru'nun başkentleri Lisala, Bunia ve Lodya, birer birer düştüler. Büyük merkezler dışındaki bölgelerdeki 21 eyalet başkentinden yedisi partizanlar tarafından ele geçirilmiş, dört eyalet ise, kısmen işgal edilmişti.

karşı saldırı

Gerillalara karşı girişilen harekât da, çok ustaca bir taban üzerinde geliştirildi. Gerilla eyleminin kendisi gibi

bu karşı-evlem de, ülkenin tarihsel ve yaşayan çeşitli etmenleri gözönünde bulundurularak tezgâhlandı. Hükümetin ve eski sömürgeci savaş uzmanlarının yaptığı ilk iş, etnik ayrılıkları körüklemek oldu. Bunda da başarıya ulaşılar. Temmuz ve ağustos ayları içinde, Simba'ların karşısına, başka kabilelerden güçler çıkarıldı. Simba'lar büyük çapta üç yenilgiye uğradılar. Mwenga'da, Rega (vada, Warega) savaşçıları gerillaların saldırısı karşısında başarıyla direndiler; ağustosun 15'i ile 21'i arasında Bukavu'da, Umwami Kabara'nın Bashileri, Olenga'yı yenilgiye uğrattılar; Lomami'de Songeler gerillacıları kendi topraklarına sokmadılar ve halk ordusunun ileri harekâtını durdurdular.

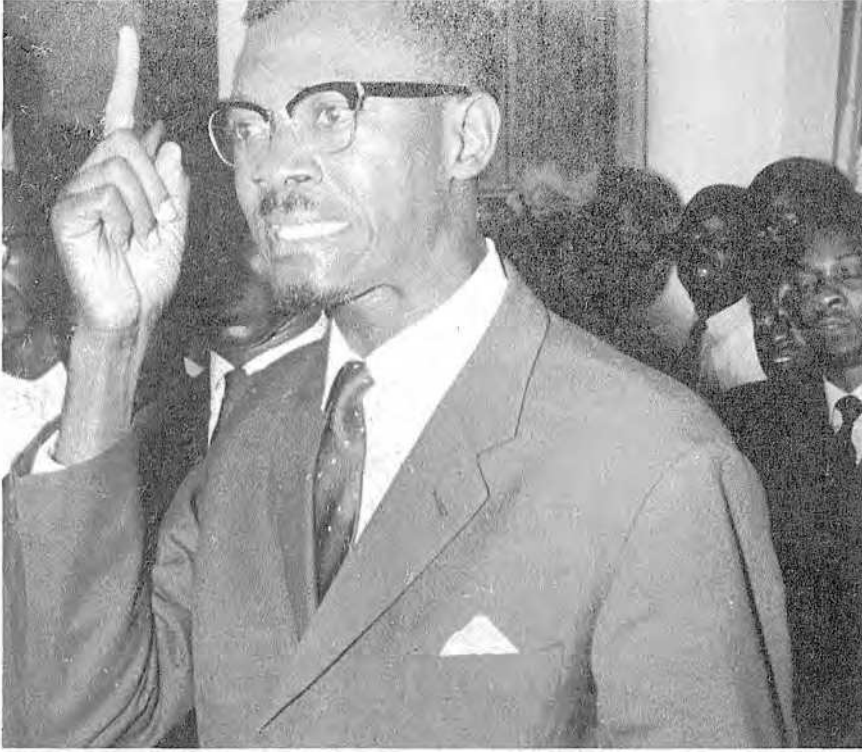
Birbiri ardınca bu yenilgiler, gerillaların moral gücünü kırdı. Bu yenilgilerde, gerillacıların başvurduğu tedhiş yöntemlerine halkın, giderek, tepki duymasının da rolu vardı: karşı-devrimci sayılanlar bir çırpıda üstünkörü yargılanmakta; ölüm cezasına çarptırılanlara, infazdan önce saatlerce işkence yapılmaktaydı. Gerillacıların saflarında disiplin tavsamış, baştan konan kurallara çoktandır kimse uymaz olmuştu. Kadınlara da akıl almaz işken-

celer uygulanmaya başlamıştı. Bütün bunlar, ülke halklarını direnmeye iten, halkın gözünde eylemin saygınlığının yitirilmesine sebep olan etkenlerdi.

Artık askerî başarılar elde etme sırası Ulusal Kongo Ordusu'na gelmişti. Hükümet kuvvetlerinin harekâtı iki kademede gerçekleşti. İlkinde, gerillaların eline geçen şehir merkezleri geri alındı. Bu ilk kademenin uygulanmasında önce, şehire askerî ve sivil mühimmat götüren yolların, ulusal ordu tarafından kontrol altına alınması sağlandı; gerilla kümeleri, bulundukları yerleşme merkezlerinde sıkıştırıldı; gerilla merkezleriyle ilişkileri koparıldı. Böylece eylem güçleri sıfıra indirilmiş oldu. Ağustos 1964'te Ulusal Ordu, Güneyde Albertville'i aldı. Kuzeyde ise Lisala, 15 eylülde düştü. Ulusal Ordunun başarılarında Avrupa'dan, Beyaz Güney Afrika'dan, Rodezya'dan toplanmış paralı askerlerin de rolü vardır. Bu başarılar gerillaların Stanleyville'de (bugünkü adı Kisangani) bozguna uğratılmasıyla doruk noktasına vardı.

1965 yılı içinde sıra, hükümet harekâtının ikinci kademesine geldi; gerilla eyleminin yardım sağladığı komşu devletlerin sınırları kapatıl-

1

Kongo'nun devrimci önderi Patrice Emery Lumumba (fotoğraf: 1), ülkesinin bağımsızlığına kavuştuğu gün parlamentoda yaptığı konuşmada şöyle diyecekti: «Kongo'nun bağımsızlığı bütün Afrika kıtasının kurtuluşunda ileri bir adım olmuştur. Şimdi erkek, kadın, çocuk bütün yurttaşlarımı, ekonomik bağımsızlığımızı sağlayacak bir ulusal ekonominin kurulması için çalışmaya çağırıyorum.»

AFRİKA KURTULUŞ EYLEMLERİNDEN PORTRERLER:III PATRİCE LUMUMBA/I

Afrika devrim eylemlerinin en coşkulu, belki de en renkli önderi Patrice Lumumba, 1925 yılında Kongo'nun Sankuru eyaletinin Katakombe köyünde doğdu. Fakir bir ailenin çocuğuydu. Babası uzun boylu, zayıf, kendi halinde dindar bir köylüydü. Lumumba'nın bir ağabeyi ve iki küçük kardeşi vardı: Charles, Emile, Louis. Bütün Afrika'lı çocuklar gibi tozda, çamurda kendi kendine büyüdü Patrice. Daha sonra katolik misyonerlerinin açtığı bir okula gitti. «Allahın beyaz olduğunu iddia eden» bir papazla tartıştığı için okuldan kovuldu. Çavuş bir amcası vardı: Victor Lundula (Bağımsızlıktan sonra General Lundula olacaktır bu amca). O zamanlar Patrice'nin de kendisi gibi asker olmasını istemiş, savaştan tiksinen Patrice de buna yanaşmamıştı. Okumaya olan merakı yüzünden 1943 yılında köyünden ayrılıp, Kongo'nun doğusunda Manhenne eyaletinin başşehri Kindu'ya gitti. Bir kalay şirketinde iş buldu, bir süre sonra da kendi köyünden Pauline adlı bir kızla evlendi.

Patrice, kısa zamanda ileri görüşlülüğü ve zekasıyla sıvrıldı ve çevresine kendisini sevdirdi. O dönemde kongo şehirlerinde belçikalılar tarafından yerliler için «Gelişmiş insan klüpleri» kurulurdu. Maden işletmesinde açılan böyle bir klübe devam eden Patrice, belçikalıların gözünde «gelişmiş» bir kongoluydu artık. Belçikalılar sömürgecilik yıllarında kendileriyle dost olan kongolulara bir çeşit yurttaşlık belgesi verirdi; Lumumba'ya da verdiler...

Patrice, daha sonra, bir dostu aracılığıyla, Leopoldville postanesinde bir iş buldu. Bu dönemde Lumumba, Kongo'nun kalkınması için tek çıkar yolu belçikalılarla işbirliğinde görmekteydi. Ama kısa zamanda gerçeğin böyle olmadığını anlayacaktı: Kongo'da yaşayan beyaz kolonlar'ın sömürgecilik şartlarını de-

ğiştirmeğe hiç niyetleri yoktu. On dört milyon insan beyazlar için hâlâ maymundan farksızdı; Lumumba bundan sonra Kongo'nun sorunlarına bir başka gözle bakmaya başladı.

Lumumba, postanedeki görevinde gösterdiği başarıdan dolayı Stanleyville'e gönderildi. Yangabi kasabasında P.T.T. şefi oldu. 1948'de de Stanleyville postanesinin muhasebe şefliğine getirildi.

Bu arada Kongo'da bağımsızlık akımları hızla gelişmekteydi. Lumumba, Posta Memurları Sendikasına katılmış, işçi kurullarının birine başkan seçilmişti. 1955'te siyasete atıldı, Liberal partiye girdi.

İşte tam o günlerde Kongo'ya gelen Belçika kralıyla tanışıp kralla Kongo'nun sorunlarını tartıştı. Bu ona büyük bir ün kazandı. 1956'da Belçika Sömürge Bakanı'nın davetlisi olarak Belçika'ya gitti. Dönüşte adı postanedeki bir yolsuzluğa karıştığı için tutuklandı; bir yıla hüküm giydi. Dostları aralarında para toplayıp onu cezaevinden çıkaracaklardı.

Patrice yeniden Leopoldville'e döndü, Polar bira fabrikasında çalışmaya başladı.

Bu arada Kongo'da siyasal olaylar hızlanmış, bağımsızlık istekleri artmıştı. Çeşitli partiler kurulmaktaydı. 5 ekim 1958'de Lumumba, Kongo'da ilk bağımsızlık bildirisini yayınlayan Leo ve öteki arkadaşlarıyla birleşip Kongo Ulusal Eylemi (M.N.C) partisini kurdu. 8 aralık 1958'de Nkrumah'ın Akra'da düzenlediği Afrika Halkları Konferansı'na M.N.C adına katıldı. Görüşlerinin biçimlenmesi açısından bu konferansa katılması çok yararlı olmuştu. Akra'da yaptığı konuşmada Lumumba şöyle diyecekti: «Biz de kendi ülkemizde bütün vatandaşlara hiçbir ayırım gözetilmeksizin özgürlük, eşitlik, sosyal barış, hoşgörü ve refah sağlayan demokrat ve modern bir devletin kurulmasını is-

devamı s. 225'te

2

Kongo başbakanı Patrice Lumumba, 1960 yılında albay Mobutu tarafından tutuklandı; işkence edildi ve Katanga «ayrılıkçı» hareketinin işbirlikçi liderlerine teslim edildi.

Lumumba, 1961 yılı ocağında öldürülecek ve Çombe, onun öldürüldüğünü 10 şubat 1961 günü açıklayacaktı (fotoğraf 2: Patrice Lumumba'nın tutuklanması). 1960'tan sonra Katanga başbakanı olan Moise Çombe, sömürgecilerin adamıydı (fotoğraf: 3). Çombe bir dizi hükümet darbesi ve parti mücadelelerinden sonra 1964'te Kongo'yu yeniden birleştirecek, ama bir yıl sonra iktidarı Joseph Kasavubu'ya kaptırarak Avrupa'ya kaçmak zorunda kalacaktı.

dı. Mart ayına doğru kuzey-doğu sınırlarının (Sudan ve Uganda sınırları) kontrolü sağlandı. Burundi ve Tanzanya'yla olan Doğu sınırı kontrol altına alındıktan sonra, Ulusal Ordu birlikleri, gerillacılardan asıl mevzilerini, yani Tanganyika gölü kıyılarını, Uvira'yı ve Fizi'yi ele geçirdiler.

yenilginin sebepleri

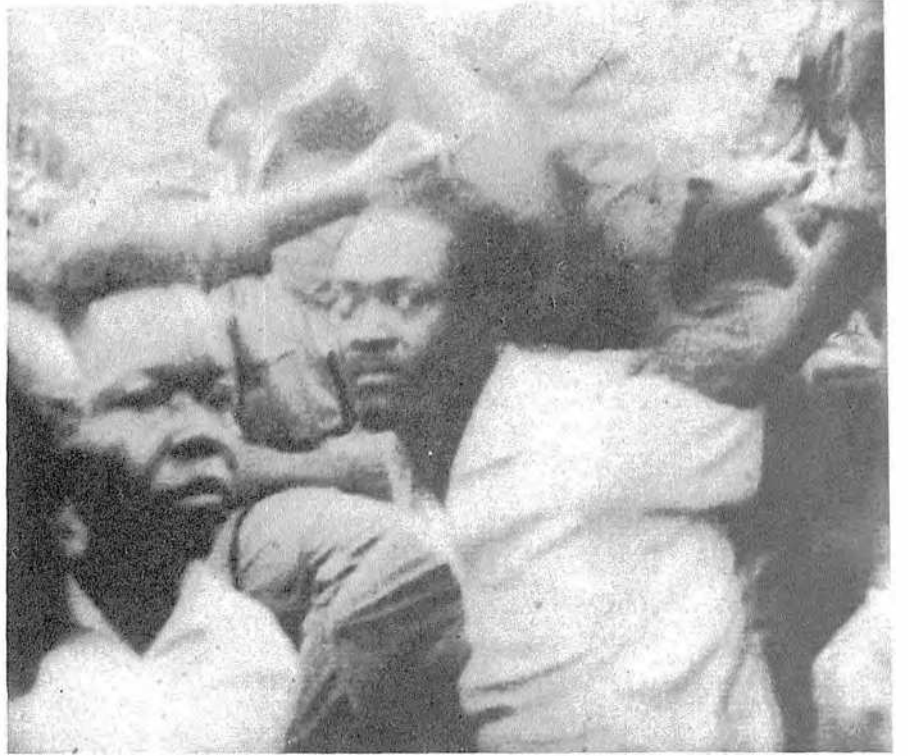
Yenilginin ilk sebebi siyasal ve ekonomik alandaki başarısızlıktır. Gerillacılar, ekonominin yeni bir işlerlik kazanması için zorunlu olan idarî örgütlenmeye bir türlü gidemediler. Öte yandan etnik bölünmelerin varoluşu *birlikçi* bir yönetimi engelledi; üretimi ve ekonomik tedbirleri ancak böyle bir yönetim gerçekleştirebilirdi.

İdarî ve ekonomik düzeni kuramayınca, eylemin ülke çapında ekonomik denetimi elinde bulunduran hasmıyla boy ölçüşemeyeceği açıktı. Bu hasım, yani Kongo hükümeti, askerî araç-gereçlerini dış yardımla sağlıyor; çeteciler ise hiç bir dış yardımdan yararlanamıyordu. Kongo hükümeti, batılı kapitalist güçlerden büyük destek görmek-

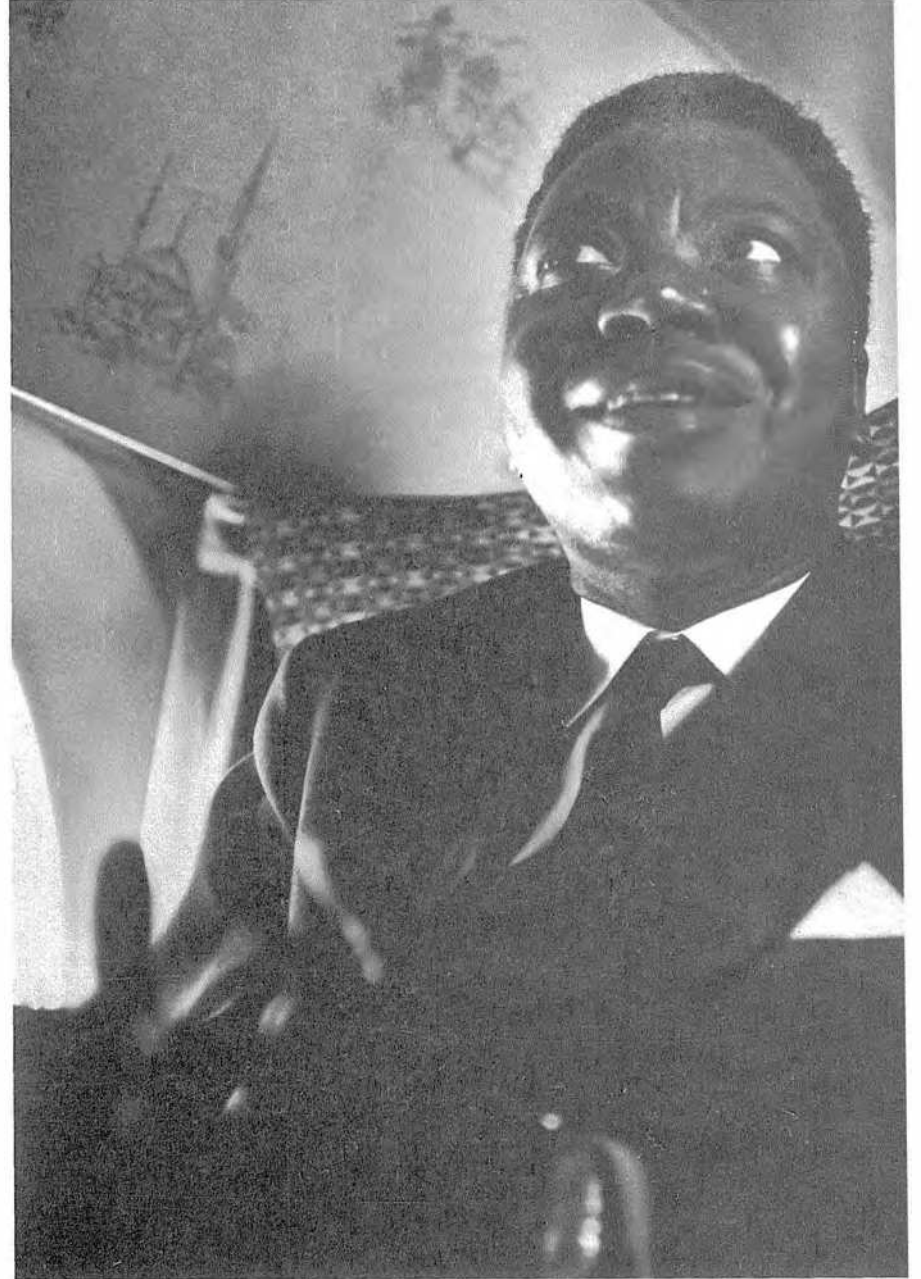
teydi. Bu desteğin önce Belçika'dan geldiğini söylemek gerekmez. Ama işin içinde bir de, Kongo'daki yerüstü ve yeraltı zenginlikleriyle, ülkenin stratejik denetimini ele geçirme hesapları yapan Amerika da vardı!

Bir başka sebep, etnik bölünmelerdi. Önce gerilla eyleminin yayılmasını durdurmak için başarıyla kullanılan etnik ayrılıklar, sonunda gerilla safları arasına da sıçradı. Bunların en önemlisi de Mbundalarla Pendeler arasında, sonu silâhlı çatışmaya kadar varacak olan bölünmeydi. Bu iki etnik topluluk 29 mart 1965'te, eylemin başarısızlığının doruğuna vardığı bir dönemde, şiddetli bir çatışmaya girdiler. Bu etnik çıkarların çatışmasıydı ve bu durum bu iki topluluğun sonuna kadar ortak bir amaç uğruna kavgaya vermeyeceklerini ortaya koymaktaydı...

Üçüncü sebep, gerillacılar arasında teorik açıdan siyasal ve ideolojik bir bütünleşmenin doğamamasıydı. Eylem, hep pratik bütünleşme üzerinde gelişmiş; teorik bir sağlamlığa yönelememişti. Bu olanaksızlık her noktada kendini gösterdi. Nitekim siyasal bütünleşmeyi sağlamak için

3

Lumumba'nın ölümü, gerginlikleri ve tutkuları hafifletmedi. Kongo tümüyle karşıt gruplara ayrılmıştı: Leopoldville'de B. Milletlerce tanınan bir devlet başkanı vardı; Stanleyville'de Lumumba'nın görüşlerini sürdüren Gizanga ve Gbenye'den oluşan bir hükümet; Elisabethville'de Çombe, Bakwanga'da ise sadece elmas ocaklarına dayanan bir başka devlet bulunuyordu. 1963'te Lumumba'nın eski teğmeni Pierre Mulélé (fotoğraf 1: Mulélé, sağdan ikinci; fotoğraf 2: Mulélé bir grup kongolu ile).

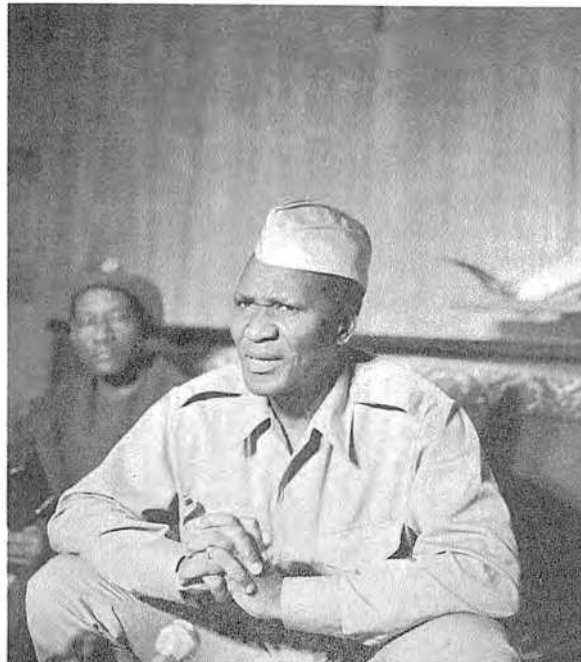
1

3

Kamerun'da bağımsızlık mücadelesi, 1948'de Kamerun Halkları Birliği'nin başkent Yaounde'de giriştiği şiddet hareketleriyle başladı. Kamerun Halkları Birliği, daha sonra Kamerun sorununu uluslararası düzeye çıkarmaya çalışarak etkinliğini sürdürecekti. Bu örgütün önderi Félix Moumié (fotoğraf: 3), «sömürüye hayır!» kampanyasını başlatacak, Ahidjo hükümetine karşı bir ayaklanma düzenleyecek ve bu ayaklanmanın başarısızlıkla sonuçlanması üzerine, ülkeyi terketmek zorunda kalacak, 1960 yılında da Cenevre'de öldürülecektir.

4

Bir Fransız sömürgesi olan Gine, 2 Ekim 1958'de bağımsızlığına kavuştu. Gine, Afrika kıtasında bağımsız olan ilk Fransız kolonisiydi. Gine bağımsızlığının öncüsü, başkan Seku Ture (fotoğraf: 4), «Afrika devrimini kendine özgü yollardan gerçekleştirebilir; bu yollarla beşerî, ekonomik ve toplumsal gerçekleri Afrika gerçeklerinden farklı olan Avrupa, Amerika ve Asya ülkelerinden aktarılabilecek yollarla karıştırmamalıdır» diyordu. Seku Ture, Afrika'da sendikacılığın da öncüsü oldu ve Afrika'daki öteki bağımsızlık eylemlerini de her anlamda destekledi.

2

AFRİKA KURTULUŞ EYLEMLERİNDEN PORTRERLER:III PATRİCE LUMUMBA/II

tiyoruz (...). Kahrolsun sömürgecilik ve emperyalizm! Yaşasın Kongo Ulusu ve Afrika».

M.N.C, Akra'da alınan kararları halka anlatmak için mitingler düzenler. 28 Aralık 1958'de yapılan mitinge katılanların sayısı onbinin üstündedir.

1959'un sonlarında Lumumba halkı isyana kışkırttığı gerekçesiyle sömürge yönetimi tarafından tutuklandı. O, cezaevindeyken, Brüksel'de Kongo'nun bütün parti liderlerinin katıldığı bir yuvarlak masa toplantısı düzenlendi. Toplantının amacı, bağımsızlığın zamanını ve şartlarını saptamaktı. M.N.C ileri gelenleri toplantı açıldığında, Lumumba olmadan görüşmelere katılmayacaklarını bildirdiler. M.N.C lideri o sırada Jadoville cezaevindeydi. Sonunda Belçika hükümeti Lumumba'nın serbest bırakılmasını kabul etti. Elisabethville havaalanında binlerce Kongolu Lumumba'yı sevgi gösterileriyle karşıladı.

Lumumba, Brüksel'deki toplantıda Çombe gibi bölücülük ve kabilecilik yapanlarla çatıştı; sonunda Lumumba'nın tezi kabul edildi; Kongo'da güçlü, merkezi bir devlet kurulacak; 30 Haziran 1960'da Kongo bağımsızlığa kavuşacaktı.

Lumumba artık belçikalılar için istenen bir kongo lu değildi. Katanga'nın zengin maden yataklarını işleten, Yüksek Katanga Maden Birliği (Union Minière), Kasavubu ve Mobutu'yu desteklemekteydi.

5 eylül 1960'ta Cumhurbaşkanı Kasavubu Lumumba'yı görevinden aldı. Lumumba'nın buna cevabı, Ka-

savubu'nun artık devlet başkanı olmadığını radyodan halka duyurmak oldu: Kasavubu'yu vatana ihanet etmekle suçladı. Bütün Afrika ülkelerinin, bağımsız devletlerin Kongo hükümetini desteklemelerini istedi.

Mecliste de hakkında yapılan suçlamaları tek tek cevaplayan Lumumba, bütün bunlardan yalnızca «emperyalistlerin» yararlandığını belirtir. Kasavubu'yu, belçikalılarla işbirliği yapıp ülkenin altınlarını yabancılara peşkeş çekmekle suçlar.

14 eylül 1960'da Mobutu, Kongo'da yönetimi ele aldığını, meclisi dağıttığını açıklar.

Lumumba yenilgiyi hemen üstlenmeyip direnirse de 2 aralıkta yakalanır.

Lumumba, kırmızı topraklı Thysville kasabasının tutuklu bulunduğu Hady kışlasında olayların gelişmesini beklemektedir. Dünya ile bütün ilgisi kesilmiştir. Güveni, iyimserliği sarsılmaya başlamıştır artık. Yanında birkaç arkadaşı da vardır. Zaman zaman onlarla konuşur:

«— Beni öldürecekler çocuklar, der. Gandhi gibi öleceğim.»

Ama ölümü Gandhi'ninkinden de kötü oldu. Can düşmanı Çombe'ye teslim ettiler Lumumba'yı. Katanga polisi ve belçikalı askerler tarafından işkenceyle öldürüldü.

Öldükten beş yıl sonra, 1966'da, onu ölüme kendi eliyle yollayan general Mobutu, Lumumba'yı «Ulusal kahraman» ilân edecekti!..

1

(fotoğraf 1: Mulélé'nin «Tricontinental» dergisinde çıkan resmi)

Kongo birliğini yeniden kurmak için öteki ulusçu parti yöneticileriyle birlikte eyleme geçti (fotoğraf 2: Ulusal Kurtuluş Konseyi'nin iki yöneticisi).

Müttefikleri ona kırsal alanlarda yardım ediyordu (fotoğraf 3: Baluba gerillasından bir grup).

Mulele taraftarları birçok başarılar kazandı (fotoğraf 4: Partizanların ateşiyle yere düşen bir helikopter infilâk ediyor;

fotoğraf 5: Silâh ve cephaneye dolu bir treni durdurmak için isyancıların kasten meydana getirdikleri bir su baskını).

birtakım çabalara girişildi ise de (1965 nisan ayında ondokuz ulusçu liderin Kahire Konferansı'nda biraraya gelerek Yüksek Devrim Konseyi'ni kurmaları gibi) bu girişim birleştirici olmak yerine, başka bir bölünmeye yol açtı. Olenga ve Gybenye'nin yönettiği gruplar konseyden atıldı.

Acaba bütün bunlar Kongo devrimcilerinin mi yanlışıydı? Yoksa Afrika'da devrimci eylemin çocukluk çağı sendelemeleri mi? Kongo'nun yada aynı düzeyde başka bir afrika ülkesinin sosyo-ekonomik gelişimi, tarihsel ve çağdaş yapıları, yeni -sömürgeciliğin bağımlılığından kurtarıcı bir eyleme bugün için olanak tanıyor muydu? Yoksa kurtuluş umutları yalnızca bir Lumumba'da bayraklaşan bir halk coşkusuna mı dayanıyordu? Bütün bu sorunlara karşılık vermek için vakit daha çok erken...

Biz şimdi, eylemin Kongo deneyinden daha gerçekçi tabanlara oturduğu başka Afrika ülkelerini gözden geçirelim.

portekiz sömürgelerinde kurtuluş eylemleri

Portekiz sömürgelerinin evrimi, öteki afrika ülkelerinden çok farklıdır. Bu durum, Portekiz'in tarihsel evrimiyle yakından ilgilidir.

Portekiz, sömürgecilik tarihini başlatan avrupa ülkesi olmasına rağmen, daha sonraki çağlarda, öteki avrupa ülkelerinin girdiği kapitalist gelişme sürecine erişememişti. Biz bu olgunun sebepleri üzerinde değil de, sömürgeci ilişkilere yansıyan sonuçları üzerinde duracağız. Hızlı bir kapitalist gelişmeyi gerçekleştiren ülkeler, kendi ülkelerinde olduğu kadar, sömürgeleriyle olan ilişkilerinde de dinamik bir tarihsel evrime uğradılar. Bunlar için sömürgeler, 18. yüzyıldan 20. yüzyıl başlarına kadar, bu kapitalist gelişmenin dünya çapında yaygınlaştırıldığı alanlar oldu... Bu da onların sömürge-

ci . siyasetlerini geliştirdi, farklılıklara uğrattı, esnekleştirdi. Bu ülkeler çağımızdaki yeni -sömürgecilik aşamasına geldiklerinde, sömürgeleriyle olan eski siyasal ilişkileri, bundan sonraki tarihsel evrimleri için bir bakıma, artık *geliştirici* değil köstekleyiciydi. Bunun için de bu sömürgelerin siyasal bağımsızlıkları, yalnız kendi içlerindeki devrimci eylemlerin değil, sömürgeci ülkelerde aynı doğrultuda beliren siyasal eğilimlerin de sonucudur.

Portekiz'e gelince... O, böyle bir kapitalist gelişmeye girememişti. Tersine küçük, öteki ülkelerin gelişmesiyle oranlanınca yoksul bir ülke olup çıkmıştı. Böyle olunca, sömürgeleri bu ülke için, birer «talan» alanı olarak kaldı. Onlarla olan ilişkileri *statik* bir evrim çizgisi gösterdi; buraları kendi ulusal varlığının parçaları olarak gördü. Bu dev kadar ülkeler, avuç içi kadar Portekiz'in, sözümona denizaşırı eyaletleriydi. Onun için Portekiz devletiyle afrika sömürgeleri arasındaki ilişkiler, ilk siyasal-ekonomik bi-

çimini değiştirmede; tersine, bu ilişkilerin belirlediği sömürgeci siyaset kökleşti. Öyle ki, Afrika'da bağımsızlık eylemleri başlayıp, zaferle sonuçlandığında, portekiz sömürgeleri sanki bu kıtadan başka bir yerdeydi. Portekiz, buraların kendi ulusal bütünlüğünün birer parçası olduğu görüşünde, tâ son zamanlara, ülkede gerçekteşen son devrim kadar, diretti. Bu, ilkel sömürgeci anlayışın en aşırı ucuydu. Bunun için de, Portekiz sömürgesi olan ülkelerde devrimci savaş en geç başlayabildi. Ama öte vandan bu ülkelerde devrimci savaş, kurtuluşun iki vanını, siyasal vanıyla ekonomik vanının içiçeliğini en ivi kavrayan kadroları, liderleri yetiştirdi. Portekiz sömürgelerinde devrimci eylemler işte böyle bir temel üzerinde gelişti.

Parti örgütünü kurma çabaları ve savaşın başlaması, portekiz sömürge egemenliği altındaki her ülkede birbirine benzer. Gine, çağdaş anlamda ilk partiyi 1945'te kurdu. 1956'da Kongo'nun *Afrikalılık Bilinci* adlı bildirisi

1

2

Angola'da kültür eylemlerinin geçerlik kazanmasını sağladı. Bu kültür eylemleri, Portekiz'in bütün parti çalışmalarını kesinlikle yasaklaması karşısında, siyasal etkinliklerin gerisine sığındığı bir paravanaydı. Daha sonra, Viriato da Cruz, Afrika Uluslar Birliği'ne bağlı *Angola Halk Kurtuluş Hareketi*'ni kurdu; örgüt ilk bildirisini gizli olarak yayımladı.

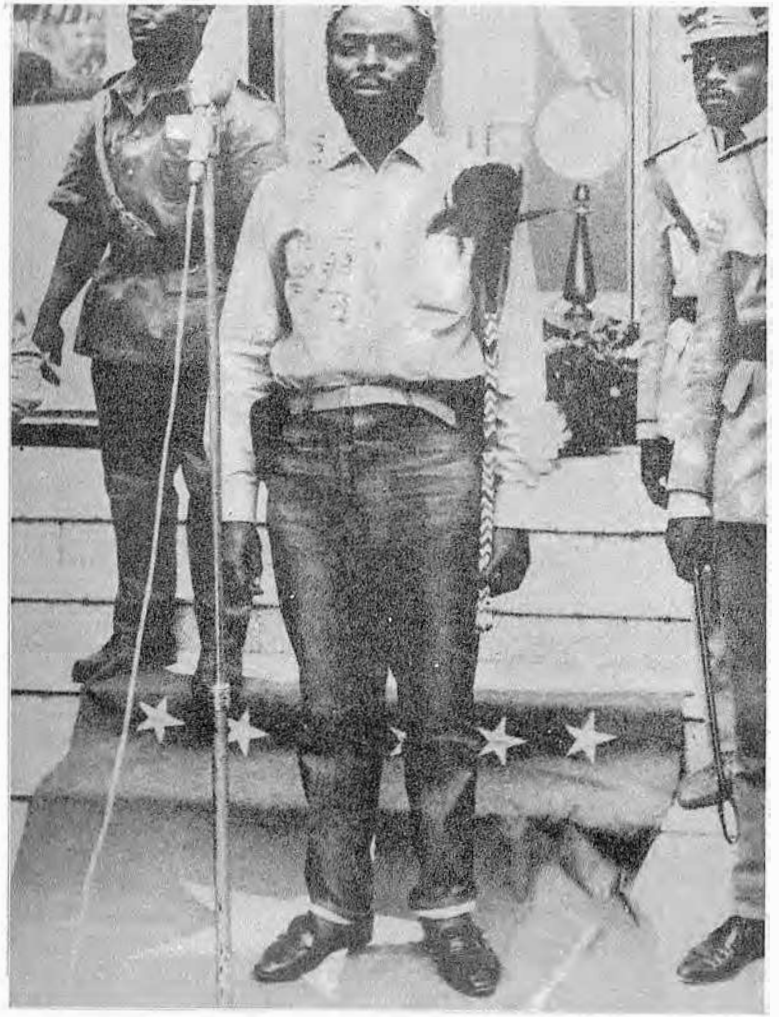
Portekiz'deki bazı derneklerin ağırlığını da belirtmek gerekir. Bunlardan biri olan *İmparatorluk Öğrencileri Yurdu*, sömürgeli öğrencilerin yüksek öğrenimini Lizbon'da yapmaları amacıyla Portekiz hükümeti tarafından kurulmuştu. Amaç, sömürge insanları içinden, Portekiz'e bağlılık duygularıyla bezenmiş aydın kişiler yetiştirmek-

ti! Ama silâh geri tepti. Bu dernek, 1965'de siyasî polis tarafından kapatılıncaya kadar, Portekiz Afrikası'na siyasal yönetici yetiştirdi.

angola'nın durumu

Portekiz sömürgeleri içinde silâhlı mücadeleye ilk geçen bölge Angola oldu. Angola'da ulusal oluşumlar pek erken kendini gösterdi. Bunun özel nedenleri vardı.

Bir kere, Portekiz, Angola'yı ilkin bir ticaret ve talan üssü olarak kullanmış, sonra da Brezilya'daki plantasyonlarda çalıştırılmak üzere köle kaynağı durumuna getirmişti. Portekiz, ancak 19.

3

Mulele taraftarları, tüm Kongo'yu 1964 yılının 15 temmuzu ile 15 eylülü gibi bir zaman aralığında ele geçirdiler. Bu arada yeni kişiler ortaya çıktılar: Gaston Sumialot (fotoğraf 1: ortadaki), Christophe Gbenye (fotoğraf 2: sağdan birinci) ve Nicolas Olenga (fotoğraf: 3). Mulele'nin adamlarına karşı (fotoğraf 4: Savaşçı bir simba) Çombe'nin paralı askerleri karşı-saldırıya geçtiler (fotoğraf 5: Stanleyville'e doğru ilerleyen Çombe birlikleri; fotoğraf 6: Paralı askerler harekât sırasında).

yüzyılın ortasından sonra Angola'ya kolonlar (avrupalı sömürgeciler) yerleştirmeye başladı.

Angola aydınları arasında özerk bir yönetimi amaçlayan ilk siyasal kıpırdanmalar 20. yüzyılda başladı. Afrika direniş eylemini 1920'ye doğru Lizbon'da yoğunlaştıran *Afrika Uluslar Birliği* içinde Angolalı aydınlar çok güçlü görünmüyordu; ama, ülke içinde bağımsızlık yanlısı önemli bir eğilim vardı. Bu eğilim o sıralar «Doğuş» adlı hareketi oluşturmuştu. Savaş ertesinde bu eğilim *Bildiri* adlı kültürel eyleme dönüştü.

1956'da kurulan *Angola Kurtuluş Halk Hareketi*'nin çalışmaları, ister istemez, ağır gitmekteydi. Ama, 1960'larda bütün Afrika'da mantar gibi boy veren bağımsız-

lık eylemlerinin önünü almayla, öteki sömürgeci ülkelerin de desteğini yitiren Portekiz'in gücü yetmedi. Angolalı devrimciler de daha kesin bir siyasal eylem için ortamın yeterince uygun olduğunu gördüler. 4 şubat 1961'de, siyasal tutukluları kurtarmak amacıyla Luanda'daki cezaevlerinden birine saldırı düzenlendi. Eylem, başarısızlıkla sonuçlandı ve karaderili halkın kıyımına uğramasına yol açtı. Bu kıyım, ateşi yakmaya yaradı; 15 martta Angola Halkları Birliği'nin çağırısı üzerine bütün Kuzey Angola bölgesi bir kitle eylemine girişti; kahve tarımı işletmeleri yakılıp yıkıldı; beyazlar, melezler ve «portekizleştirilmiş» karaderililer öldürüldü. Angola Kurtuluş Halk Hareketi'nin militanları da

5

4

6

eyleme katıldılar ve zaman zaman eylemin öncü gücü oldular.

Bundan sonra durum karışıklı acımasız bir savaşa dönüştü: Portekiz sömürge dünyasının, sözümona ulusçu düzeni, yerini kararlı bir mücadeleye bıraktı. Portekiz'in ezdiği afrika halkları siyasal savaşa, işte bu yeni temel üzerinde girdi. Sao Tome ve Principe adalarında, Angola'da eylemler kuramsal emellerini kurmaya çalışıyordu; ancak bu çalışmalar ideolojik bölünmeleri de birlikte getirdi. Bu bölünmeler, eylemi kökünden sarsacak ve Angola Kurtuluş Halk Hareketi'nin ilk genel sekreteri Viriato da Cruz'un 5 temmuz 1963'te, görevinden çekilmesine yol açacaktı. Viriato da Cruz, parti yönetiminin kü-

çük burjuva eğilimlerinden yakınıyordu. Cruz'dan sonra da Jonas Savimbi, Angola Halkları Birliği'nin yerine kurulan *Sürgündeki Angola Devrimci Hükümeti*'nden ayrılıp, 1966'da *Angola'nın Tam Bağımsızlığı İçin Ulusal Birlik*'i kuracaktı.

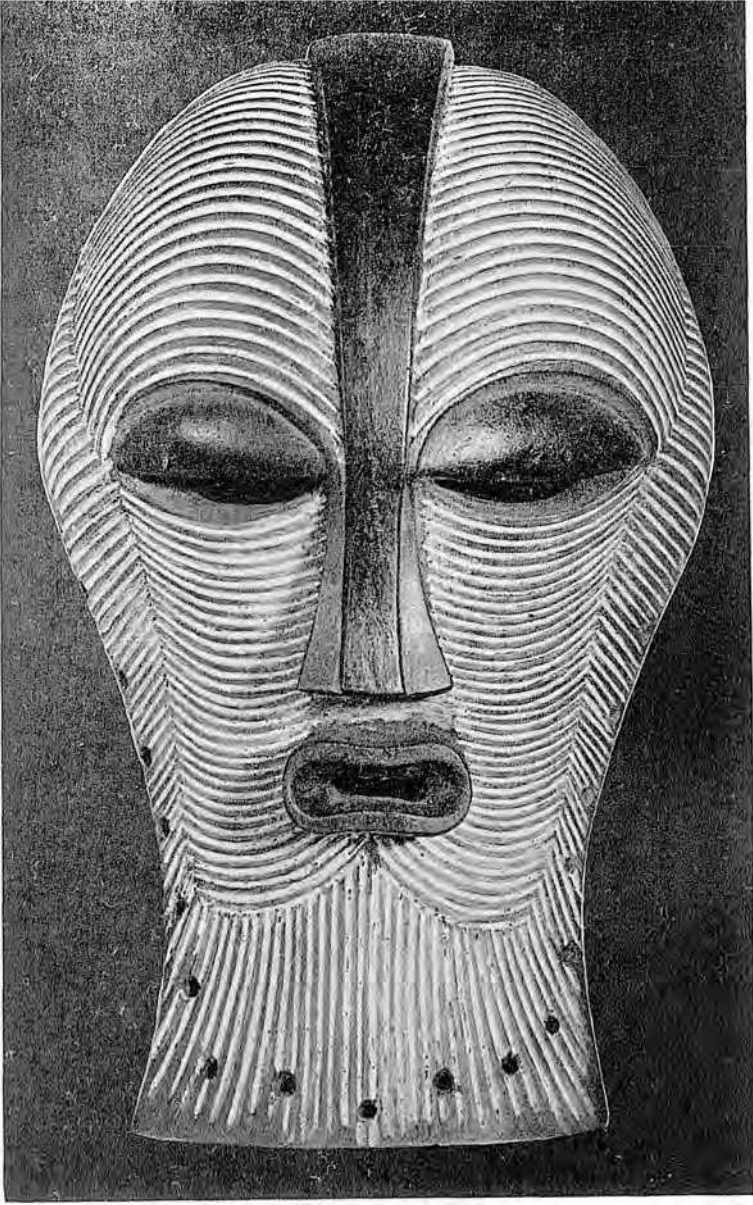
Çekişmeler köklü taktik ve stratejik değişikliklere yol açtı. Angola Kurtuluş Halk Hareketi'nin partizan gruplarını Leopoldville kanalıyla Kongo üzerinden Angola'ya sokması olanaksız duruma gelmişti; çünkü Leopoldville sınırında sürgündeki Angola Devrimci Hükümeti, denetimi eline geçirmişti. Buna karşılık Angola Kurtuluş Halk Hareketi, Kabinda topraklarında bir cephe kurdu. Bu girişim de başarılı olmadı; 1966 eylülünden sonra eylem do-

ğu cephesine kaydırıldı. Angola Kurtuluş Halk Hareketi bu cephede Zambiya'nın lojistik desteğine güvenmekteydi. Öte yandan kuzey bölgelerinde sürekli bir üstünlük kurmak isteyen Sürgündeki Angola Devrimci Hükümeti de doğuda yerleşme yollarını arıyordu; işte portekiz kuvvetlerinin çok zor durumlara düşürüldüğü cephe, bu doğu cephesi oldu.

Bütün bu örgütlerin programları, önce, kesinlikle ulusçuydu; yalnız şu farkla: Sürgündeki Angola Devrimci Hükümeti, bu ulusçu programının dışına çıkmaya niyetli görünmüyordu. Oysa Angola Kurtuluş Halk Hareketi'nin ve Angola'nın Tam Bağımsızlığı İçin Ulusal Birlik'in amacı, kurtuluş savaşı içinde ekonomik devrimi de gerçekle-

tirmekti. Kitlelerin siyasal seferberliği, hem siyasal alanda geleneksel sömürgecilik biçimlerini, hem de sömürücü gücün kurduğu ekonomik yapıları kökünden yok ederek sosyalist iktidarın kurulmasını sağlayacaktı.

Bugün macadelenin sadece askerî eylemlerle sonuca götürülemeyeceği anlaşılmıştır. Açıkça anlaşılan ikinci bir gerçek de, kurtuluş eylemlerinin toplu bir kitle hareketine geçilmedikçe bir siyasal çözüm getirmekten uzak kalacağıdır. Bütün bunların yanında, Angola'nın toplum yapısında son derece önemli değişmeler meydana geldi: portekizliler, olayların baskısı altında, özellikle 1963'ten sonra, bu ülkedeki toplumsal temellerin değiştirilmesi işlemine başvurdular; bu da köy

1

Dünden bugüne: Eski Kongo krallığının geleneklerini gerçekten benimseyen, onun uygarlığını, kendine özgü düzenini içeren bir Kongo'nun yeniden kurulma umudu şimdi yokolmuş gibi görünüyor. Kuşkusuz, Kongo bağımsız bir devlettir. Fakat bu yeterli midir? (fotoğraf 1: Bir Basongwe dans maskesi).

2

düzenini altüst etti. Bu olgu, mücadelenin yönünü geniş ölçüde değiştirdi. Mücadele sırf köylülüğün mücadelesi olma niteliğini ağır ağır yitirdi; kömür ocaklarında ve sanayide çalışan işçilerin mücadelesi de olmaya yöneldi. O zaman mücadele alanı, kırlardan şehirlere kaydı. Bütün devrimci örgütler içinde Angola Kurtuluş Halk Hareketi (M.P.L.A.), devrimci eylemin kazandığı bu yeni nitelikte daha çok bütünleşmiş görünmektedir.

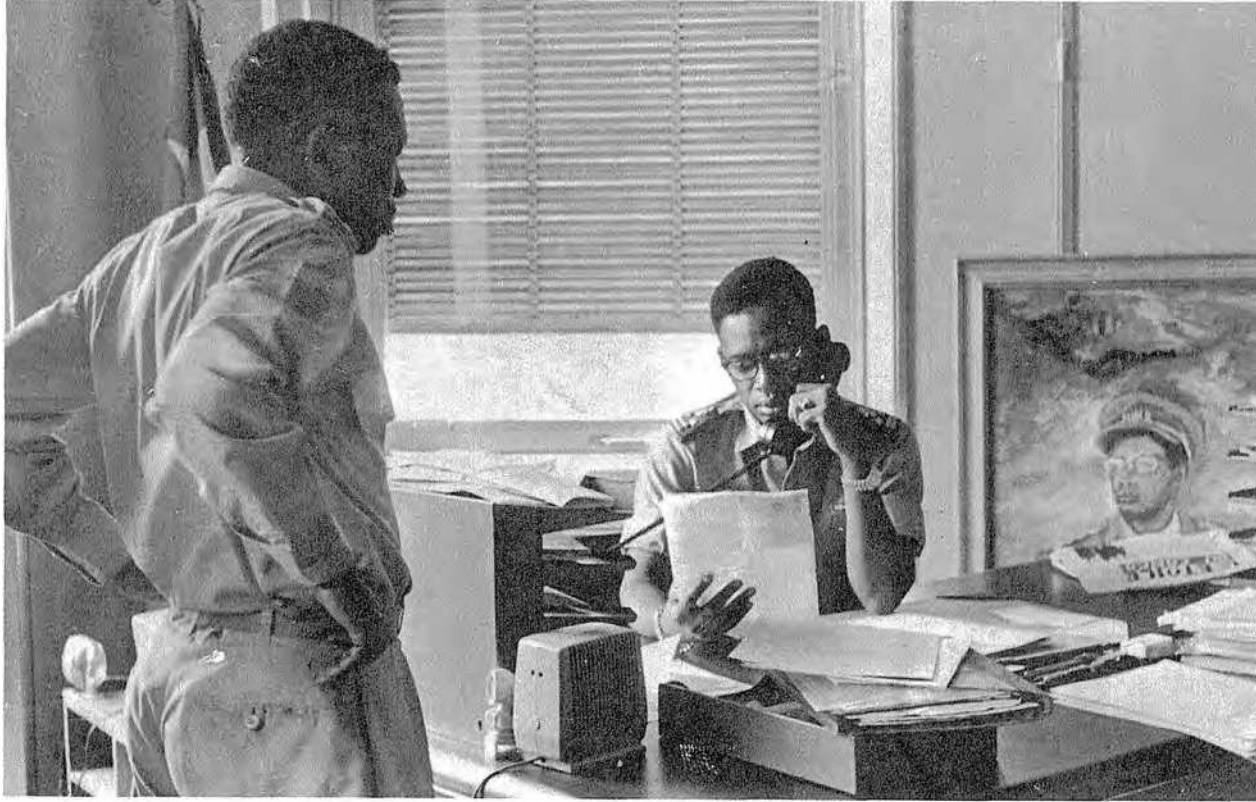
portekiz ginesi ve amilcar cabral

Gine ve Cabo Verde (Yeşil burun) Ulusal Bağımsızlık Eylemi, 1954'te kuruldu, ama parti uzun ömürlü olmadı. 1956'da Amilcar Cabral'ın yönetiminde Gine ve Cabo Verde'nin Bağımsızlığı İçin Afrika Partisi (P.A.I.G.C) adlı ye-

ni bir örgüt kuruldu.

O yıllarda eylemler, daha çok, şehirlerde yoğunlaşmıştı; P.A.I.G.C, siyasal eylemini Pijiguiti'deki liman işçileri greviyle başlattı; grev, elli kadar işçinin ölümüyle sonuçlandı. Bu sonuç parti yöneticilerini, dayanılan kuramsal temeli yenibaştan gözden geçirmeye itti. Amilcar Cabral bunu şöyle anlatıyor: «1956'da, parti kurulduktan sonra, 1959'da portekizlilerin Pijiguiti katliamını yaptıkları önemli bir an vardır. Bu olay tüm Gine ve Yeşil Burun halklarının kızgınlıklarını kö-rükledi. Bu çetin bir andı, bir karar anıydı; çünkü partimizin o ana kadar yanlış bir çizgi izlediğini ve az deneyi olduğunu ortaya çıkardı. Deneyimsiz oluşumuz bizde, kentlerde grevler v.b. ile mücadeleyi yürütebileceğimiz düşüncesini yaratmıştı; ama yanlışlık ve o anın gerçeği bize bunun olanaksızlığını gösterdi...» Demek ki, yalnızca şehirde yürütülecek bir eylem yetmiyordu. Örgütte yeni bir temel oluşturmak ve müca-

*Pierre Mulélé
ekim 1968'de öldürüldü.
Çombe'nin temsil ettiği
«ayrılma» eğilimi
bastırılmış,
«birlikçi» eğilim
Joseph Kasavubu'nun
(fotoğraf: 2) kişiliğinde
gerçekleşmişti.
Kasavubu, 1969'da öldü.
Birliği, şimdi,
general Mobutu
temsil etmektedir
(fotoğraf: 3). Ne var ki,
kongoluların gerçek
isteklerinden şimdilik
ödü verilmiş gibidir.*

AFRİKA KURTULUŞ EYLEMLERİNDEN PORTRERLER:IV AMILCAR CABRAL

Afrika'nın yetiştirdiği devrimci önderler arasında en büyük kuramcı, hiç kuşkusuz, Amilcar Cabral'dır.

Amilcar Cabral, 1925 yılında Portekiz Ginesi'nde, Bafata'da doğdu. Ataları Cabo Verde'liydi (Yeşil Burun Adaları). Babası Gine'de ilkokul öğretmeni idi. Cabral, Gine'de lise olmadığı için, Cabo Verde'ye gitti. Lizbon'da da üniversiteye devam etti, tarım öğrenimi yaptı.

Cabral, Cabo Verde'de «Clarida'de» (Aydınlık) adlı kültür hareketini tanıma olanağını buldu. 1952-1954 yılları arasında sömürgeci yönetimin tarım uzmanı olarak, ülkesinin her köşesini dolaştı ve halkının içinde bulunduğu somut durum konusunda bilgi edindi. 1954 yılında birkaç yurtsever arkadaşıyla birlikte sömürgeciliğe karşı çıkan eylemin temelini attı. 1956'da, Gine devrimini başarıya götürecek olan «Partido Africano da Independencia da Guinea a Cabo Verde»yi (Gine ve Yeşil Burun'un Bağımsızlığı İçin Afrika Birliği; P.A.I. G.C.) kurdu.

Örgütün ilk eylemleri, barışçı yoldan sonuca varmayı amaçlıyordu. Ama Portekiz sömürge yönetiminin bu eylemlere verdiği karşılık çok sert ve kanlı oldu. Bu durumda silâhlı mücadele kaçınılmaz duruma geliyordu. Böylece, 1963 yılında Gine'de, halkın da katıldığı silâhlı ulusal bir savaş başladı. On yıl içinde ülkenin dörtte üçü bağımsızlığa kavuştu.

Ama Cabral, Portekiz Ginesi'nin tam bağımsızlığına kavuştuğu günü göremedi. 20 Ocak 1973'te Ko-

nakri'de Portekiz ajanları tarafından kaçırılarak öldürüldü.

Cabral, kuramcılığı ve eylemciliği birlikte yürüten devrimci bir liderdi. Kendisi için «ben halkıma olan borçlarımı ödemek ve devrimin bir savaşçısı olmak isteyen sıradan bir afrikalıyım» demişti.

Cabral, tarihsel açıdan bütün sömürge halklarının kurtuluş kavgasını kavramaya ve belirlemeye çalıştı. Bu görüşlerini Birleşmiş Milletler'de, Afrika Halkları Konferansları'nda ve Havana'da yapılan Üç Kıta (Trecentinental) Konferansı'nda dile getirdi. Ona göre, Afrika halkları sömürgecilik tarafından tarih dışına itilip, tarihsiz halklar haline getirilmeye çalışılmıştı. Cabral bir yazısında şöyle diyor: «Bazı insanların, hattâ soldakilerin şöyle bir düşünceleri var: emperyalizmin ülkelerimizdeki serüvenine başladığı anla birlikte, bizim tarihimiz de başlamıştır. Bu anlayış kesinlikle reddedilmelidir. Bizim düşüncemiz yukardakinin tam tersidir. Biz diyoruz ki, emperyalizmi ülkemize girdiği andan sonra, biz kendi tarihimizi terkettik; kendi öz tarihimizi... Daha önce bizim kendi sınıf kavgalarımız vardı ülke içinde. Emperyalizm geldiği zaman biz bu tarihimizi bırakıp başka bir tarihi yaşamaya başladık: bütün halk, emperyalist ülkelerin yönetici sınıflarıyla çatışmaya girdi ve bu da ülkemizin tarihsel evrimine apayrı bir yön verdi.»

Portekiz Ginesi, tam bağımsızlığına, Cabral'ın ölümünden iki yıl sonra kavuşacaktı...

(Fotoğraf 1: Stanleyville'de bir İngiliz paralı askeri).
Kanlı çatışmalar oldu; bunların en acılı olanı,
1964 sonunda, Stanleyville'de meydana gelen
ünlü katliamdı (fotoğraf 2).
Mulele'nin adamlarının direnişi
hiç bir işe yaramadı (fotoğraf 3:
Bir partizan uçağa bindirilirken).
Bastırma eylemi son derece sert oldu

3

delenin yönünü değiştirmek
gerekmekteydi.

Kırları da içeren bir müca-
dele örneği, üstelik, Angola
gerçeğiyle de doğrulanmıştı:
Angola'da şehir eylemi çabu-
cak bastırılmış, oysa kır ge-
rillasının örgütlenmesi ve sa-
vaşın başlatılmasını sağla-
mıştı.

Silâhlı mücadele bir süreç
ertelendi. Çünkü kitle içinde
siyasal çalışmaya yeni baştan
başlamak, kurtuluş savaşına
sağlam bir temel oluşturmak
gerekliyordu. Ocak 1963'teki
ilk saldırı, bölgenin % 15'inin
işgaliyle sonuçlandı; böylece
Angola'dakinden daha etkin
bir yönetim ve askerlik düze-
ninin kurulması sağlandı. Sa-
vaşın sürebilmesi bu etkinli-

ği geniş ölçüde doğruladı.
Portekiz askerlerinin sayısı
25 binden 35 bine çıkarıldığı
halde, bölgedeki işgal hare-
keti, kesintisiz sürdü.

Gine ve Cabo Verde'nin Ba-
ğımsızlığı İçin Afrika Parti-
si'nin koyduğu ilke şuydu:
«bütün Afrika'da sosyalizme,
savaşta ve savaşla geçmek.»
Dar kuramsal tutumlar gene
dar bir Ulusçuluktan daha
ileri bir amaca yönelemezdi;
oysa bugünkü Afrika'nın
ulusçuluğunun amacı, sınırla-
rı, bütün Afrika'yı içine alan
bir «Afrika Ulusu» yaratmak
olmalıdır. Böyle bir ulusal
bütünlüğe de P.A.I.G.C'ye gö-
re, ancak, sosyalizm yoluyla
varılabilirdi.

Gine devrimci eyleminin
kuramcısı kuşkusuz, Amilcar
Cabral'dır. Çetin bir devrim-
ci deneyi de zenginleşen ku-
ramsal çalışmaları sonunda
Cabral şu iki ilkeyi ortaya
koydu:

a) Proletaryaya yada köylü-
ye dayanmak gerektiğini söy-
lemek yetmez. Ayrıca, her ül-
kenin kendi tarihinin yarat-
tığı nesnel ve öznel nedenler-
le halkın devrimci eyleme du-
yarlı ve işe yarar kesimleri-
nin hangileri olduğunu bil-
mek; onları tek tek eylemle
bütünleştirmek gerekir.

b) Yoksul köylünün dev-
rimci sınıfların yanında bir-
denbire ve kendiliğinden yer
alması hiçbir zaman beklen-
mez.

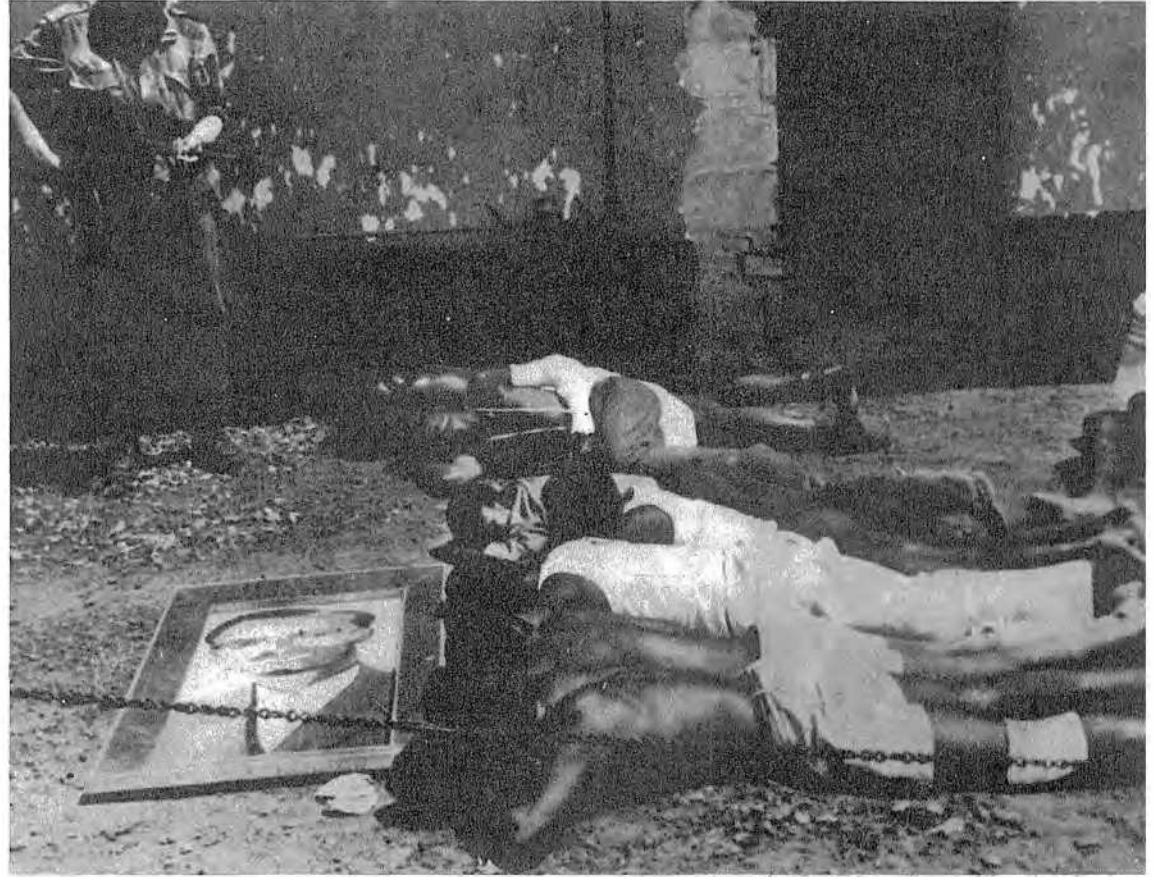
Birinci tez, «Che» Guevara'-
nın «fococu ayaklanma» ku-
ramını çürütüyor; ikincisi ise
Franz Fanon'un bir varsayı-
mını eleştiriyordu; bu varsayı-
m, sömürge ülkelerinde,

özellikle beyaz derili olmayan halklar arasında (Asya, Afrika, Orta Amerika ve Güney Amerika'da) yoksul köylülüğün «kendiliğinden devrimciliğini» her devrimin temel gücü saymaktaydı.

Gine ve Cabo Verde'nin Bağımsızlığı İçin Afrika Partisi'nin bundan sonraki siyasal çalışması, tabanın önemini belirleme yönünde oldu; tabana sömürge'deki baskı düzenini kavratmakla yetinilmeyecek, aynı zamanda sömürge'nin ekonomik yapılarını toptan ortadan kaldırmanın gerektiği anlatılacaktı. Böylece iktidar, kitleden soyutlanmış gerilla liderlerinden köy komitelerine («tabancas») kaydı. Komiteler arasında dayanışmayı sağlama görevini de P.A.I.G.C sağlayacaktı. Savaşçılar kitleden geliyorlardı ve kitlenin ayrılmaz bir parçasıydılar.

Cabral'ın ortaya koyduğu kuram, mücadele verileriyle bunun yerel ve uluslararası sonuçlarını sürekli olarak gözden geçirmeyi gerektiriyordu. Taba'nın kendi eylemi üzerinde söz sahibi olması gerekiyordu. Cabral durmadan, Gine'nin içinde bulunduğu koşulların zorluğundan söz etmişse, bu onun karamsarlığından değil, acı deneyler sonucu elde edilebilmiş gerçekçiliğinden ileri geliyordu. Ayrıca askerî müdahale'nin tek başına sonuç veremeyeceğini, Portekiz'i ancak uluslararası bir değişimin görüşmelerle zorlayabileceğini biliyordu. Amilcar Cabral, Gine'nin sorunlarını herkese duyurmak için içte ve dışta mekik dokuyor, başka ülkelerle sürekli bir ilişki sağlıyordu. Portekiz ajanları tarafından 1973'te pusuya düşürülüp öldürüldüğünde, Gine devrimci mücadelesi çoktan gerçekçi ve sağlam bir temele oturmuştu bile...

(fotoğraf 4: Esir alınan kongolular;
fotoğraf 5: Bir Mulele taraftarı
idam edilmezden birkaç dakika önce).

mozambik kurtuluş cephesi

Portekiz egemenliğindeki ülkeler arasında silâhlı mücadeleye en son geçen, Mozambik oldu. Bu gecikmeyi biraz da erkek nüfusun büyük kısmının Güney Afrika altın yataklarında çalışmak için ülkeden göç etmek zorunda kalışına bağlayabiliriz.

Siyasal gelişme, birtakım partilerin ardarda kuruluşuyla başladı. Bunlar yurt dışında faaliyet göstermekteydi. Sonunda üç ulusçu eylem örgütü birleşme kararı aldı.

Bunlar, *Mozambik Afrikalı-kalıları Ulusal Birliği* (M.A.N.U), *Mozambik Ulusal Demokratik Birliği* (U.D.E.N.A.M.O), *Mozambiğin Bağımsızlığı Ulusal Birliği* (U.N.A.M.İ)ydi. 1963 eylülünde Doğu Afrika'daki Mozambikli topluluklardan gelen 80 delege ve 500 gözlemcinin katılmasıyla, bir konferans toplandı. Burada F.R.E.L.İ.M.O (*Mozambik Kurtuluş Cephesi*) kuruldu ve programı kabul edildi. Bir Merkez Komitesi teşkil edildi ve başkanlığa Dr. Eduardo Mondlane seçildi. Partinin kurulmasıyla birlikte başka eylemler de ortaya çıktı; bunlar 1965'te birle-

şerek Mozambik Devrim Komitesi'ni oluşturdular.

Silâhlı mücadele 25 eylül 1964'te başladı. Portekiz ordusu, giriştiği sindirme ve baskı işlemlerinden sonra her türlü ayaklanmanın olanak dışı kaldığını öne sürerken, F.R.E.L.I.M.O., altı gerilla örgütünün Cabo Delgado ve Niassa'da eylemlerini sürdürdüğünü, Tete bölgesine sızmanın yollarını aradığını bir bildiriyile duyuruyordu.

Mücadele bazı güçlüklerle uğradı; bu güçlükler halkın içinde köklü bir çalışmanın yeterince yapılmamasından ileri geliyordu. Her şeyden önce, örgütlenme konusunda yönetimin ağırlığı ülke dışındaydı; o sırada ülkede yönetici kadrolarla askerî yöneticiler arasında anlaşmazlıklar çıkıyordu. Bu da mücadelenin gelişmesini ister istemez duraksattı. Devrimciler bu anlaşmazlıklar üzerine uzlaşmacı bir tutumla eğilmeyi başardılarsa da, bütünleşme epey zaman aldı. Ayrıca eylem, portekizlileri görüşmelere zorladıkça, F.R.E.L.I.M.O.'ya girmiş olan kabile şefleri, bölgesel ve etnik yararlar elde edebileceğine inanarak özel amaçlara ulaşma eğilimi gösteriyorlardı. Bu bulanıklıklar, parti örgütü içinde ve özgür yerlerde gerçekleştirilen kongrelerde tartışmalara yol açıyordu. Ama Dr. Mondlane'nin 1969 şubatında Dar-el-selâm da öldürülmesi, tam bir çözüme ancak partinin bir bütün olarak mücadelesi sonunda varılabileceği gerçeğini acı bir biçimde ortaya koyacaktı.

Mondlane ancak ölümüyle, şu sözlerindeki gerçeği arkadaşlarına öğretebilmişti: «Kurtuluş eylemlerinin en önemli ve en sürekli üstünlüğü kendi ülkelerinin halkıdır. İlk görev, eylemin ve halkın içinde, birliği sağlamaktır. F.R.E.L.I.M.O'nun başarısı, büyük ölçüde Mozambik'te tek kurtuluş eylemi olmasına bağlıdır. Halk, kabile, din ve öteki ayrılıklara rağmen bu eylem içinde birleşik bir durumdadır. Bunun yanında, aynı düşmana karşı çarpışan güçlerin eylem birliğini de sağlamaları gerekmektedir.»

Mondlane'den sonra partinin izleyeceği yolu saptamak konusunda Samora Machel

Afrika devrim savaşı, sömürge egemenliğinin hâlâ sürüp gittiği Portekiz Afrikası'nda daha köklü biçimler aldı.

Devrimci eylem Angola'da daha sert görünümler aldı.

İlk olarak, 1956'da kurulan M.P.L.A'nin (Angola Halk Kurtuluş Hareketi) başlattığı gerillacılığın kaderi bir açıldı, bir kapandı.

Gerillalar (fotoğraf 4: M.P.L.A'nin bir savaşçı kolu; fotoğraf 3: Angola'lı gerillalar) pusular kurmak (fotoğraf 1: safdışı bırakılan portekiz askerleri ve araçları; fotoğraf 2: Öldürülen bir portekizli asker) yada kışlalara hücum ederek (fotoğraf 6: Karipanda'da M.P.L.A gerillalarının saldırısı ile yıkılan bir portekiz kışlası) az çok başarı kazandıysa da, önemli kayıplar da verdiler (fotoğraf 5: 1968'de Karipanda kışlasına hücum sırasında ölen Mendez de Carvalho Jese, öteki adıyla «Komutan Henda»).

ile Marcelino dos Santos arasında görüşmeler yapıldı; bu iki kişi, sağ sapmayı tenis eden papaz Uria Simango'va karşıydılar. F.R.E.L.I.M.O 5 kasım 1969'da sağ sapmayı etkisiz bırakarak Parti içinde bütünlüğü sağladı. Kuramsal değişiklik de önemli oldu; çünkü silâhlı mücadelenin üstünlüğü kabul ediliyor ve devrimci savaş askerî bir yapı içinde yeni baştan örgütleniyordu. F.R.E.L.I.M.O merkez komitesi bundan böyle, bölgesel çözümlerle uğraşamayacağını da kesinlikle açıklamaktaydı: parti, hem kesin kurtuluşu, hem de toplumsal ve iktisadî yapıların te-

mel değişimini sağlayacak olan uzun süreli savaş yolunu seçiyordu.

Bunun üzerine, aceleci ve bölgeci çözüme yönelmiş olan kabile, şefleri, özellikle Makonde şefleri, F.R.E.L.I.M.O'dan ayrıldılar ve portekiz yetkililerine teslim oldular. Portekiz yetkilileri, bu bölünmeyle, devrimci güçleri çökttiklerini sandılar ama, bunda yanılıyorlardı. Çünkü şeflerin ayrılması F.R.E.L.I.M.O'yu çökttmedi; tersine eylemini daha tutarlı kıldı. Böylece kurtuluş hareketi, ülkenin her tarafında yaygınlaştı. Öte yandan eylem, ideolojik açıdan, marksist temeli

Mozambik 25 haziran 1975 günü bağımsız bir ülke olacaktır. Bu, F.R.E.L.I.M.O'nun kuruluş yıldönümü günüdür. Örgüt, ilk kez Eduardo Chivambo Mondlane tarafından kurulmuştu (fotoğraf 1: Eduardo Mondlane). Mondlane, 1969 yılında öldürüldü.

AFRİKA KURTULUŞ EYLEMLERİNDEN PORTRELER:V EDUARDO MONDLANE

Eduardo Mondlane, 1920'de Güney Mozambik'in Gaza eyaletinde doğdu. Ailesi içinde ilk resmi eğitim gören kişidir. İlkokulu bir misyoner okulunda okudu, ama afrikalı oluşundan ötürü ortaokula alınmadı. İngilizceyi kendi kendine öğrendi ve bir burs elde ederek, Kuzey Transvaal'deki bir liseye gitti. Daha sonra, Witwatersand Üniversitesi'nde sosyal bilimler öğrenimi yaptı. Mozambik Öğrenci Birliği'nin örgütlenmesi sırasında katıldığı siyasal eylemler yüzünden sınır dışı edildi ve Mozambik'de tutuklanarak sorguya çekildi. Sonunda bir amerikan bursu ile Lizbon Üniversitesi'ne gönderildi. Sürekli polis baskısı yüzünden üniversite öğrenimi olanaksızlaştı. Bursunu A.B.D.'ye naklettirdi, 1953 yılında A.B.D.'de lisansını tamamladı; lisansüstü öğrenim ve sosyoloji doktorası için illincis'deki Northwestern Üniversitesine gitti. Harvard'daki incelemelerinden sonra, Birleşmiş Milletler'de araştırmacı olarak çalıştı.

Eduardo Mondlane bu yıllar boyunca, kendi ülkesinin siyasal sorunları üzerinde çalışmalarını sürdürdü. 1961 yılında Mozambik'e döndüğünde hiçbir şeyin değişmemiş olduğunu görecekti. Bundan sonra, Birleşmiş Milletler'deki işini bırakarak, sürgündeki siyasal eylemlerle ilişki kurdu. Birleşmenin, en önce yapılması gereken iş olduğuna inandığından, oluşum halindeki birçok örgütün biraraya gelmesine çalışanların arasında yer aldı. 1962'de, yeni bağımsızlığını kazanmış olan Tanganika'da Birleşme kongresi yapıldı; bu kongrede Mozambik Kurtuluş Cephesi (F.R.E.L.I.M.O) kuruldu, Dr. Mondlane başkan seçildi.

İki yıl sonra silâhlı mücadele başladı ve bu tarihten sonra Kuzey Mozambik, Portekiz denetiminden kurtarıldı. Eduardo Mondlane kurtarılmış bölgeleri sık sık ziyaret etti. 1968'de Kuzey Mozambik'de yapılan ikinci kongrede yeniden başkan seçildi ve 3 Şubat 1969'da Dar-el-Selâm'da öldürüldü.

benimsedi. F.R.E.L.I.M.O liderleri solcu bir amerikan dergisine verdikleri demeçte şöyle diyorlardı: «Tarih bizden yanadır. Öteki afrika devletlerinin verdiği örneklerle ve Afrika devletleri ile sosyalist ülkelerin desteğine sahibiz. Emperyalist ülkelerdeki işçi hareketleri de bizim yanımızdadır. Ve bütün bu etkenlerin birleşmesi, kurtuluş savaşımızın geleceğinin garantisidir.» Ancak bu sözlere büyük bir olasılıkla, Mozambik devrimci eyleminin pratik tabanını yansıtan bir gerçeklikten çok, seçilmiş dünya görüşünün alışılacılığı ifadesi gözüyle bakılabilir. Gene de Mozambik devrimci eyleminin kuramsal açıdan, çok radikal bir içeriği yansıttığını söyleyebiliriz.

Şimdi de Afrika'daki eski Fransız sömürgelerinden iki örneği gözden geçirelim.

kamerun'da "sömürüye hayır!"

Kamerun Halkları Birliği, 1948'de kuruldu. Birliğin ulusçu bir programı vardı; programın amaçlarından biri, Fransa'yla İngiltere arasında ikiye bölünmüş ülkeyi birleştirmekti. Birliğin ne yapmak istediği ilk yıllarda pek belli değildi. Ama, daha sonra, hızlı bir ilerleme görüldü. Bu ilerleme, sömürge yönetimini 1955'in ilk yarısındaki şiddet tedbirlerini almaya itti; gösteriler kanlı bir biçimde bastırıldı. 1955 temmuz ayında Kamerun Halkları Birliği kapatıldı ve parti, bu tarihten sonra bir yeraltı örgütü kimliği kazandı.

Kamerun Halkları Birliği 1958'de «sömürüye hayır» adlı kampanyayı başlattı. Fransız sömürgecileri, parti başkanı Ruben Um Nyobe'yi öldürttüler, Partinin öteki başkanı Mayi Matip, silâhlı mücadeleyi durdurdu. 1 Ocak 1959'da da bağımsızlık ilân edildiğinde, parti canlılığını yitirmiş gibiydi.

Parti, Kamerun sorununu

uluslararası sahneye çıkarmaya çalışarak etkinliğini sürdürdü. Parti başkanı Félix Moumié, Asya - Afrika uluslarının ve birçok «sosyalist» ülkenin desteğini alarak dünya kamuoyunun dikkatini Kamerun'daki yeni - sömürgeciliğe çekmeye çalıştı. Moumié'ye göre, Kamerun'daki siyasal düzen değişmemiş, baskı ve sömürü düzeni yalnızca biçim değiştirmişti. Kamerun, ingilizleri ülkeden çıkarmayı başarmış olan fransızların bir av alanı durumuna gelmişti.

Moumié'nin öldürülüşü Kamerun Halkları Birliği'nin sonu demek değildi. Başkan yardımcısı Abel Kinge ve Ernest Ouandié, Moumié'nin ölümünden gereken dersi aldılar, 1961 temmuzunda Sana - Maritime bölgesinde *maki*'ye çekildiler. 1965 eylülünde İktisatçı Osende Afana da *savaşı kökleştirme* ilkesini benimseyerek gerillacılara katıldı. Afana çok yaşamadı; başkan Ahidjo'nun kuvvetlerince 15 mart 1966'da yakalandı ve başı uçuruldu (Bu arada başkanın, Afana'nın başını öteki isyancıların başlarıyla birlikte sarayında sakladığı da söylenir.)

Sonraki yıllarda siyasal baskı, komutan Ernest Ouandié'nin 19 ağustos 1970'te, Mbanga dolaylarında tutuklanmasıyla bir adım daha ileri gitti. Ernest Ouandié, aralarında piskopos Ndongomo'nun da bulunduğu Batı bölgesi ve Bamileke ileri gelenleriyle birlikte, gürültülü bir biçimde yargılanıp 15 ocak 1971'de idam edildi. Ama devrimci eylem durmadı; yön değiştirdi yalnızca. Çok sayıda devrimci Kamerun'a dönmüştü ve bunlar yasal bir mücadeleyi başarıyla sonuçlandıracak güçte olduklarına inanıyorlardı. Bu deney nasıl sonuçlanır, bilmiyoruz. Ama *maki*'de eylem olanağının bulunmadığı da bir gerçek.. Kamerun Halkları Birliği'nin bugünkü yöneticileri, Osende'nin, Afana'nın, Ernest Ouandié'nin mirasını korumaya çalışırken, askerî ve siyasal açıdan bir kavgayı benimsetebilecek güçte görünmemektedir.

Çat'da bağımsızlık için eylem

Çat siyasal bağımsızlığını 1960'larda kazanan ülkelerdendir. Ama bağımsızlık bu ülkenin siyasal ve toplumsal görünümüne fazla bir değişiklik getirmez. Sömürgeci güçlerin Çat'dan çıkmaması bir yana, bu güçler daha da arttı, sömürgecilikten doğan çelişkiler derinleşti. Fort-Lamy'de yerleşen fransız askerî güçleri hemen her yere müdahale ediyordu: 1960'ta Kamerun'da, Kamerun Halkları Birliği'ne karşı girişilen eylemde; 1964'te Gabon'da eski başkan Leon M'Ba'nın yeniden iktidara gelmesinde; 1968'de Orta Afrika Cumhuriyeti'nde başkan Bokassa'nın güç kazanmasında hep fransız askerî güçleri etkili oldu.

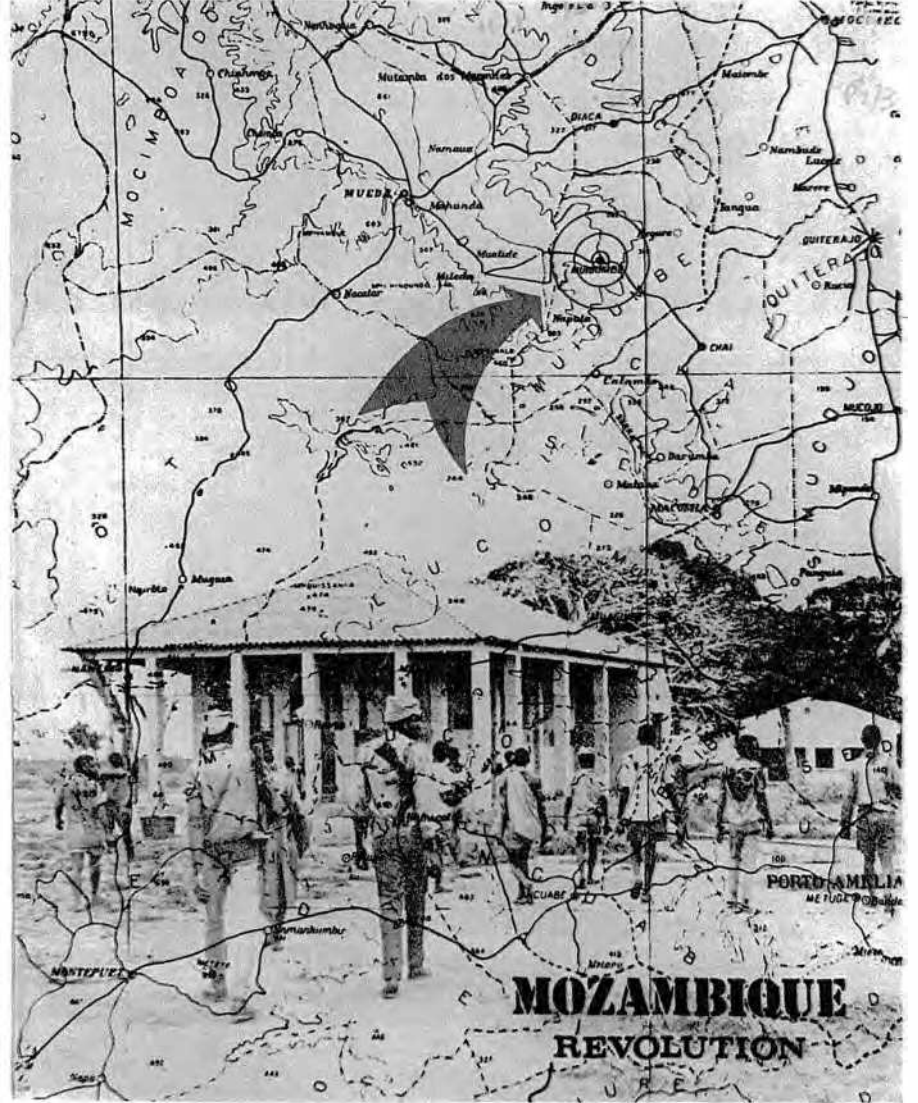
Yeni yönetimin becerisizliği ve güçsüzlüğüne, bir de bu yönetimin eski sömürgeciliğin köhnemiş yapısı üstünde durmaya çalışması eklendince, Çat'ta durum daha da kötüleşti. Kısa ama vurgulu iç çekişmeler, François Tombalbaye yönetiminin güçsüzlüğünü ortaya koydu: 1961'de, Logone bölgesinde başgösteren ayaklanma; 1963'te Fort-Lamy'de 30 siyasî liderin tutuklanması ve yüz kişinin ölümüne yol açan gösteriler, gibi...

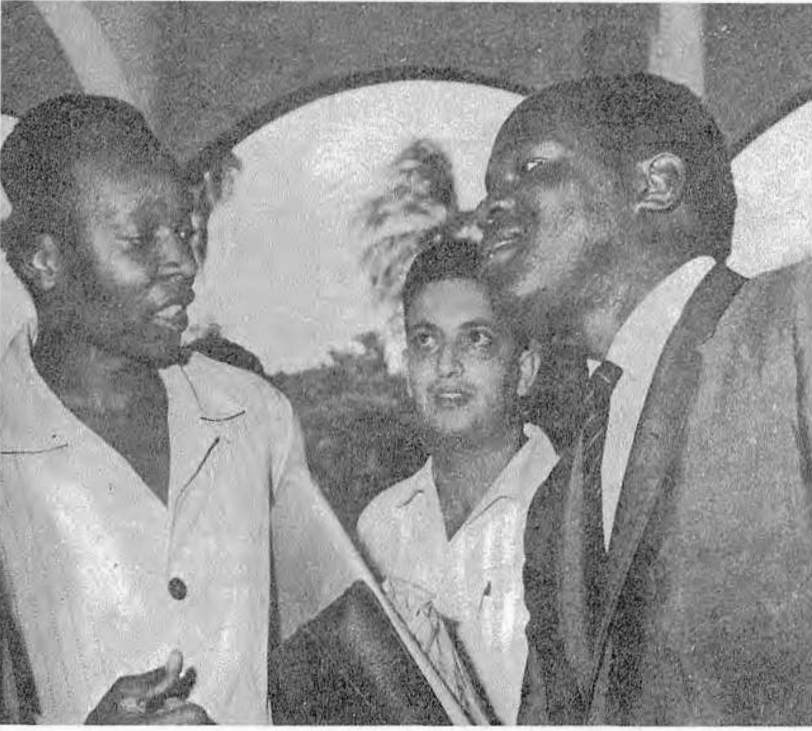
Fransızların ayrılırken iktidarda bıraktıkları François Tombalbaye, başkent Fort Lamy'de üslenmiş fransız askerlerinin de yardımıyla geniş halk kitlelerini ezmeye, baskı altına almaya girişmişti. Tombalbaye'nin giriştiği bu eylemlere karşı çıkan herkes ya tutuklandı, yada ülkeden kaçma zorunda bırakıldı. Ancak halk kitlelerinin gösterdiği tepki, haziran 1966'da Çat Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin (F.R.O.L.I.N.A.T) doğuşuna yol açtı. Cephenin önderi İbrahim Abaşa'ydı.

F.R.O.L.I.N.A.T, kısa zamanda geniş boyutlara ulaştı; ama adından ancak 1967 eylülünde söz edildi. İyi silâhlendirilmiş bir F.R.O.L.I.N.A.T birliği, Mangalme'deki bir jandarma karakoluna saldırdı ve ona kumanda eden fransız subayını öldürdü. İbrahim Abaşa, 1968 şubat ayında hükümet kuvvetleriyle yapılan silâhlı çatışmada öldürüldü. Fort-Lamy hükümeti Abaşa'nın gövdesinden ayrılmış kafasını gösteren resimlerini bütün köylere dağıttı. Ancak bu, mücadelenin daha da kızışmasına yol açacaktı...

F.R.O.L.I.N.A.T'ın niteliğini, Abaşa'nın ölümünden sonra örgütün yöneticiliğine getirilen eski eğitim bakanı Abbas Sıddık şöyle anlatıyor: «F.R.O.L.I.N.A.T bir siyasal parti değildir. F.R.O.L.I.N.A.T, ırk ayrımı yapan ve halkı sömüren gerici, kukla bir

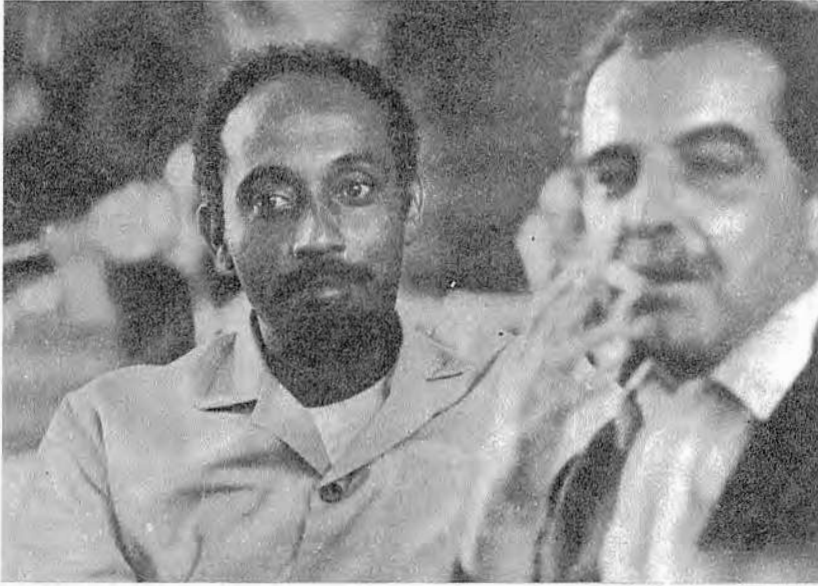
(Fotoğraf 2: F.R.E.L.I.M.O'nun resmî organı «Mozambique Révolution»un, Muidumbe mevzilerini işgal eden birkaç gerillayı gösteren ilk sayfası; fotoğraf 3: Bir grup gerilla).

1

Sonunda, Mozambik de Portekiz işgaline karşı silâhlı eylem aşamasına geçti. F.R.E.L.İ.M.O (Mozambik Kurtuluş Cephesi) Eduardo Mondlane'nin (fotoğraf 1: sağ baştaki) önderliğinde etkin, ama örneğin Gine-Bissau'da ulaşılan sonuçlarla kıyaslanabilecek sonuçları vermeyen eylemlere girişti. Eduardo Mondlane'nin şubat 1969'da ölmesi, Machel (fotoğraf: 2) ile Marcelino Dos Santos (fotoğraf: 3) arasında, Mondlane'nin yerine geçme sorununu doğurdu ve F.R.E.L.İ.M.O'nun politik çizgisine açıklık getirdi. Ulusal kurtuluşun gerekleri ile köklü ekonomik ve sosyal değişmelerin gereklerini sıkıca birleştiren bir siyaset güdüldü.

2

rejimi devirmek için kurulmuş, siyasal ve askerî nitelikte bir örgüttür.» F.R.O.L.İ.N.A.T'ın siyasal görüşünü kendisinin açıkladığı şu sekiz nokta belirlemektedir:

1. Fransa'nın zorla başta tuttuğu yeni-sömürgeci ve diktatör rejimi devirmek; 2. Bütün yabancı üslerin boşaltılmasını sağlamak; 3. Halkçı ve demokratik bir ulusal cephe hükümeti kurmak; 4. Toprak reformunu gerçekleştirmek; 5. Kadın - erkek eşitliğini gerçekleştirmek halkın yaşama koşullarını düzeltmek; 6. Emperyalist ülkelerin ve özellikle Fransa'nın ekonomik tekeli ortadan kaldırmak; 7. Arapça ve Fransızca'yı resmî dil olarak kabul etmek. (Şu anda yalnız Fransızca resmî dildir); 8. İsrail ve Güney Afrika dışında bütün ülkelerle diplomatik ilişkiler kurmak.

3

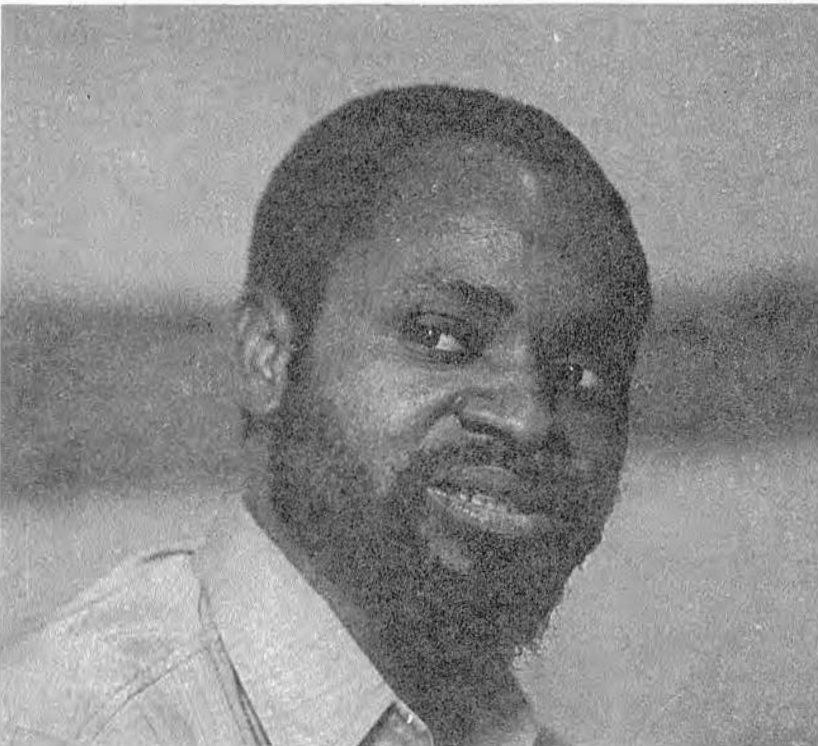
F.R.O.L.İ.N.A.T'ın Çat'da gerçekleşen bütün eylemleri denetlediği söylenemez elbet. Ama bu örgüt, gene de, yerel, bölgesel, bazen etnik ve dinsel sorunlara bir siyasî cevap getirmekte kıvılcım görevi yapıyor. F.R.O.L.İ.N.A.T'ın varlığı giderek, bağımsızlık sonrası dönemde, Fransızlar tarafından benimsetilmeğe çalışılan hükümet modeline karşı direnişi ayakta tutan bir etken oldu. Bu durum Fransa'yı 1968 ağustosundan

sonra geniş çapta bir müdahaleye girişmek zorunda bıraktı. Son durum şuydu: barışın korunması için Fransız birliklerinin gerekli olmadığı anlaşılmıştı ve bu arada, F.R.O.L.İ.N.A.T'ın devrimci tasarıları, her yerde geçerli olan benzeri tasarılar gibi bütünlüğünü sürdürmekteydi.

seçenekler denendikten sonra

1960 yıllarında bütün Afrika ülkücülerini kavrayan coşkunluk, artık yerini daha ağırbaşlı bir hesaplasmaya bırakmıştır, bayram sevinci sona ermiştir. 1960 yılının hemen ardından, siyasal alanda ardarda kazanılan bağımsızlıkları, ekonomik bağımsızlıkların kovalayacağı sanılmıştı. Kara Afrika sömürgecilik tarihi boyunca sırtında taşıdığı yenilgiyi, bir an, kesin ve son zafere dönüştürdüğünü sandı. Oysa siyasal sömürgeciliğe son veren, yalnız onun gücü değildi. Eski sömürgecilik ilişkileri de, yeni sömürgeciliğin gereksinmelerini karşılamıyordu.

Afrikanlı devrimciler on yılı aşan bir deneyden sonra, ekonomik bağımsızlığın, siyasal

İkinci Dünya Savaşı'nın sonu, eski sömürge imparatorluklarının, genellikle en önemlileri olan fransız ve ingiliz sömürgeciliğinin parçalanmasına yol açmıştı. Bununla birlikte, bu parçalanma, yalnızca sömürgeci güçlerin içinden değil, aynı zamanda, Kenya'dan Kamerun ve Madagaskar'a kadar yayılan bir Afrika halkları direnişinden dolayı meydana geldi (fotoğraf 1: 1947 ayaklanmasından sonra Madagaskar'da tutsak edilen devrimciler). Bu anlamda Kamerun olayı iyi bir örnektir. 1955'te U.P.C'nin (Kamerun Halkları Birliği) önderlik ettiği ilk ayaklanma bastırıldı. Ama direniş gizli de olsa devam ediyor ve 1960 yılında Kamerun bağımsızlığına yeniden kavuşuyordu. Yeniden kazanılan bu birlik ve ulusal bağımsızlığın sınırlarını gene U.P.C ve özellikle, örgütün başkanı Félix Moumié belirtiyordu. Moumié, 1960'da Cenevre'de zehirlenerek ölecektir. Mücadeleyi Ernest Ouandié sürdürecektir ve 1961'de Sanaga bölgesinde bir gerilla cephesi oluşturacaktır (fotoğraf 2: U.P.C gazetesi ve Ouandié'nin bir fotoğrafı). fotoğraf 3: Hükümet askerleri, esir edilen âsilerin kellelerini gösteriyorlar).

bağımsızlığın hemen ardından kolayca gelemeyeceğini anladılar. Üstelik kıtada, yeni sömürgeciliğin de siyasal yapıları oluşmaya başlamış; birçok Afrika ülkesinde, bağımsızlık sonrası demokrasi-ler, darbelerle tasfiye edilmişti.

İlk başarısızlıkların getirdiği ortamda, yeni sömürgeciliğin tek tek ülkelerde kırılmayacağı görüşünü yaygınlaştırdı. Afrika bu yeni beyazla ancak toptan mücadele edebilirdi. Bu nedenle, Afrika'nın bütünlüğünü amaçlayan eğilimler belirdi. Ama bu konudaki umutların da sonuçsuzluğu çabucak anlaşıldı. Yeni sömürgeciler, eski sömürgeciliğin siyah - beyaz çarpıtmasına hiç de sahip çıkmıyorlardı. Üstelik beyazın karşısında siyah, bir bütün değildi artık. Ekonomik olduğu kadar siyasal düzeyde de yeni sömürgeciler, kendilerine kıta içinden siyah mütetekiler yaratmışlardı. Çombe adı, bir özel ad olmaktan çıkmış, bu yeni, dinamik işbirlikçiliğin simgesi durumuna girmişti.

Yeni eğilim, yeni sömürgecilik olgusu'nun sınırlarını kıta sınırlarıyla bağlı görmemek oldu. Bu, bütün eski sömürge halklarının, siyasal bağımsızlıklarını kazandıktan sonra, karşılaştıkları ortak olguydu; çağdaş bir gerçektir.

Yeni sömürgecilikle karşı karşıya bulunan Asya, Afrika, Latin Amerika ülkeleri yeni bir dünyayı, Üçüncü Dünya'yı oluşturuyorlardı. Üçüncü dünya ülkeleri, hepsi için ortak olan bir sömürgeleşme olgusuna, ancak ortak bir mücadeleyle karşı durabilirlerdi. Bandung Konferansı'nda, Üç Kıta Konferansı'nda bu tezler geliştirildi. Ama pratik, yeni sömürgecilik genel olgusunun, ülkelere göre değişen özel bağımsızlık biçimleri aldığını gösteriyordu. Onun için de, Üçüncü Dünya ülkelerinin hepsi için ortak bir mücadele şeması yaratmak olanak dışıydı...

Bütün bunlardan siyah Afrika için nasıl bir sonuç çıkarılabilir? Afrika, eski sömürgeciliğin kalıntıları kadar, yeni sömürgeciliğin başlangıçlarının da koşullandırdığı, çekişmeler, karşıtlıklar, kıyımlar ve acılarla dolu siyasal hayatının, sosyo-ekonomik yapıların yükü altında ezilip kalacak mıdır? Yoksa kıta yada dünya çapında, devrimci bir bütünleşmeyi başarabilecek midir?

Bunun cevabı Kamerun Halkları Birliği'nin bildirisinde verilmiştir: «Afrika halkları, sulandırılmamış bir özgürlük, katıksız bir saygınlık ve somut bir ilerleme yolunda, savaşımı yılmadan sürdürecektir.»

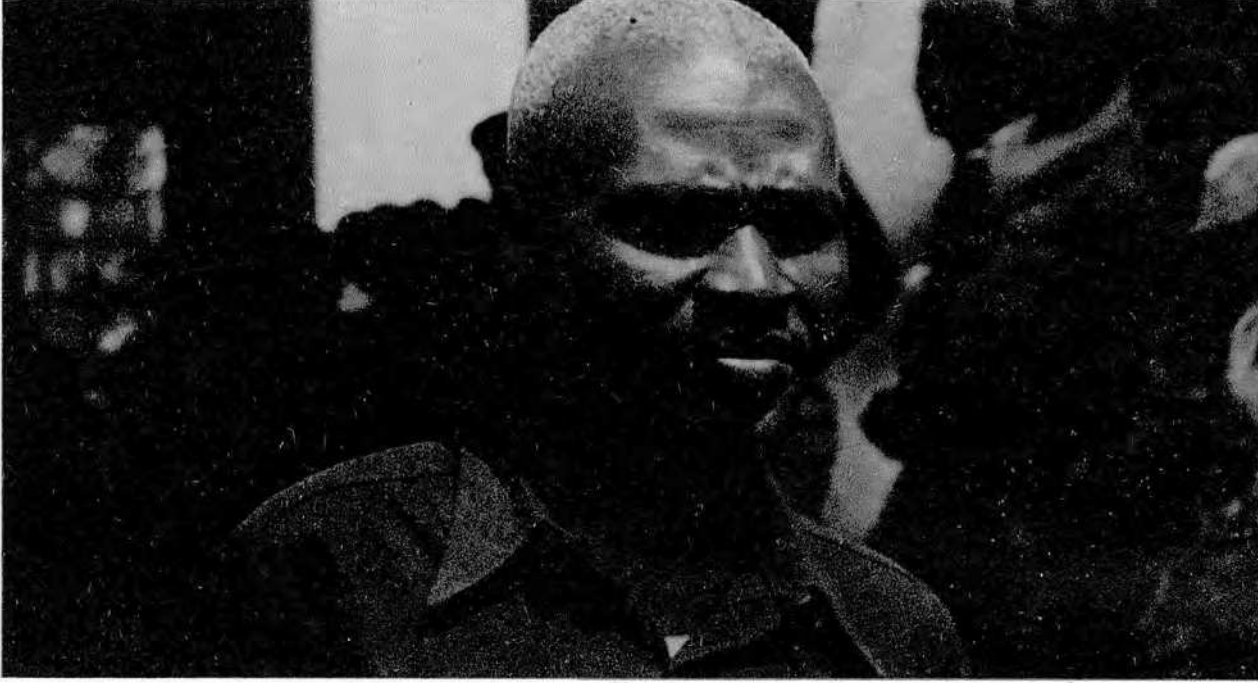
1

2

3

1

1971'de
Ouandié (fotoğraf: 1)
öldürülecektir.

- 1909 Kwame Nkrumah'ın doğuşu.
- 1920 Afrika'da mesihçi hareketlerin başlaması.
Eduardo Mondlane'nin doğumu.
- 1921 Kongo'da **Kimbangizm** tarikatının doğuşu.
- 1922 Kenya'da **Kikuyu Merkez Birliği**'nin (K.C.A.) kurulması.
- 1925 Amilcar Cabral'ın doğumu.
Patrice Lumumba'nın doğumu.
- 1944 **Kenya Afrika Birliği**'nin kurulması.
Kongo'da ilk ayaklanmaların başlaması.
- 1945 Manchester'de **Pan-Afrika Federasyonu Kongresi**'nin toplanması.
- 1948 **Kamerun Halkları Birliği**'nin kurulması.
- 1952 Jomo Kenyatta'nın tutuklanması.
- 1954 **Gine ve Cabo Verde Ulusal Bağımsızlık Eylemi**'nin kurulması.
- 1955 Bandung Konferansı'nın toplanması.
Kamerun Halkları Birliği'nin kapatılması.
- 1956 Gana'nın bağımsızlığa kavuşması.
Lumumba'nın Belçika'ya gitmesi.
Angola Kurtuluş Halk Hareketi'nin başlaması.
Kongo'da **Afrikalılık Bilinci** (Conscience Africaine) **Bildirisi**'nin yayımlanması.
Gine ve Cabo Verde'in bağımsızlığı için Afrika Birliği Partisi'nin (P.A.İ.G.C.V.) kurulması.
- 1957 Afrika - Asya Dayanışma Konferansı'nın Kahire'de toplanması.
- 1958 **Kongo Ulusal Eylemi Partisi**'nin (M.N.C.) kurulması.
- 1959 Lumumba'nın tutuklanması.
Brüksel'de Yuvarlak Masa Toplantısı'nın yapılması.
Portekiz Ginesi'nde Pijiguiti liman işçileri katliamı.
(1 ocak) Kamerun'un bağımsızlığa kavuşması.
- 1960 Çat'ın bağımsızlığa kavuşması.
(30 haziran) Kongo'nun bağımsızlığına kavuşması.
- (temmuz) Kongo'da ordunun belçikalılara karşı ayaklanması.
- (temmuz) Katanga'nın Kongo'dan ayrılıp bağımsızlığını ilân etmesi.
- (temmuz) B.M. askerlerinin Kongo'ya çıkması.
- (5 eylül) Kongo'da cumhurbaşkanı Kasavubu'nun Lumumba'yı görevinden alması.
- (14 eylül) Albay Mobutu'nun Kongo'da yönetimi ele alması.
- 1961 (şubat) Angola'da silâhlı mücadelenin başlaması.
Kamerun'da hükümete karşı silâhlı mücadelenin başlaması.
Çat'da hükümete karşı ayaklanmaların başlaması.
- 1962 Mozambik Kurtuluş Cephesi'nin (F.R.E.L.İ.M.O) kurulması.
Gana'da tek partili döneme geçiş.
- 1963 Afrika Birliği Örgütü'nün, 33 Afrika ülkesi tarafından kuruluşu.
Kenya'da sömürge yönetiminin son bulması.
Portekiz Ginesi'nde silâhlı eylemin başlaması.
- 1964 Jomo Kenyatta'nın Kenya'da devlet başkanlığına getirilmesi.
Mozambik'te silâhlı mücadelenin başlaması.
Kongo'da genel ayaklanmaların başlaması.
- 1965 Kongo'da kırsal eylemlerin bastırılması.
Mozambik Devrim Komitesi'nin kurulması.
- 1966 K. Nkrumah'ın devrilmesi.
Çat Ulusal Kurtuluş Cephesi'nin (F.R.O.L.İ.N.A.T) kurulması.
Angola'nın Tam Bağımsızlığı İçin Ulusal Birlik'in kurulması.
- 1968 Fransa'nın Çat'a askerî müdahalesi.
- 1969 (şubat) E. Mondlane'nin öldürülmesi.
- 1970 Brazzaville'de Kongo Halk Cumhuriyeti'nin kurulması.
- 1973 (ocak) Amilcar Cabral'ın öldürülmesi.
- 1975 Portekiz Ginesi'nin tam bağımsızlığa kavuşması.

